T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE KASTAMONU (1699-1716)

ALİ MADEN

Danışman : Doç. Dr. Sibel KUNDAKÇI
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Aydın EFE
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Alaattin DOLU
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Türkan POLATCI DEMİRKOL

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Ali MADEN

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE KASTAMONU (1699-1716)

ALİ MADEN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. SİBEL KUNDAKÇI

Bu araştırmada, Kastamonu Kazâsı'nın 1699-1716 yılları arasındaki idarî, sosyal ve ekonomik yapısı ile kültürel hayatı incelenmiş, günlük hayatta meydana gelen olaylar çeşitli örnekler ile açıklanmış ve mahkemenin bu olaylar ile ilgili karar verirken izlediği yollar tespit edilmeye çalışılmıştır. Tezin hazırlanmasında şehir tarihleri açısından büyük bir öneme sahip ve tarihin ana kaynaklarından biri olan şer'iyye sicilleri kullanılmış, ihtiyaç duyulduğu yerlerde diğer kaynaklara da başvurulmuştur. Giriş bölümünde, çalışma boyunca kullanılan şer'iyye sicil defterleri ile konuyla ilgili diğer kaynaklar hakkında bilgilendirmeler yapılmış ve şehrin tarihçesine kısaca değinilmiştir. İdari yapının incelendiği bölümde, kaynaklara yansıdığı kadarıyla Kastamonu'nun kazâları ve bağlı birimleri, nahiyeleri ve bağlı birimleri, mahalleleri, köyleri ve divanlarının isimlerine ulaşılmıştır. Bu birimler incelenirken rastlanan ve şehrin tarihi, kültürü, coğrafyası ile ilgili çeşitli bilgiler içeren unsurlara da bu bölümde yer verilmiştir. Şehirdeki en üst yönetici konumundaki sancak beyinden başlayarak mahalle imamlarına kadar şehrin idarî yapısındaki görevliler ile ilgili bilgiler yine bu başlık içerisinde ele alınmıştır. Sosyal yapı incelenirken söz konusu dönemdeki toplumsal yaşantı üzerinde durulmuş, aile kavramı içerisinde kadın ve çocukların durumu incelenmiştir. Toplumda kullanılan ünvan ve lakaplardan söz konusu dönemdeki mesleklere, insanların evlerinde kullandıkları eşyalardan şahsi giyim eşyalarına, kadınların süs eşyalarından ziynet eşyalarına, çeşitli silah ve âletlerin isimlerine kadar kayıtlardan elde edilen birçok veri paylaşılmış ve çeşitli kıyaslamalar yapılmıştır. Sosyal yapı ve kültürel hayat bölümünde toplumun vazgeçilmez bir unsuru olan şehre ait vakıflar ile cami, mescid, tekke, zâviye, hamam gibi vakıf kurumları ve vakıf görevlilerine dair bilgilere de yer verilmiştir. Ticaret hayatının canlı olduğu şehirdeki han, bedesten, çarşı ve pazar gibi ticari yapılar incelenerek ve söz konusu dönemdeki çeşitli fiyat tespitlerine bakılarak söz konusu dönemin ekonomik hayatına ilişkin veriler elde edilmiştir. Son bölümde, ayrı ayrı başlıklar altında halkın gündelik hayatında meydana gelen olaylar, çeşitli örnekler çerçevesinde değerlendirilmiş ve mahkemenin çalışma prensipleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca şehrin idarî teşkilatına mensup kişilerin karıştığı olaylar da ayrı bir başlık altında, ehl-i örf ve ehl-i şer olarak iki grupta incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kastamonu, Şer'iyye Sicili, Mahkeme, Kadı, 18.Yüzyıl.

Temmuz 2024, 378 Sayfa

ABSTRACT

PH.D THESIS

KASTAMONU ACCORDING TO THE SHARIA REGISTERS (1699-1716)

ALİ MADEN

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF HISTORY
SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. SİBEL KUNDAKÇI

In this study, the administrative, social and economic structure and cultural life of Kastamonu between the years 1699-1716 were analysed, the events that took place in daily life were explained with various examples, and the methods followed by the court in deciding on these events were tried to be determined. In the preparation of the thesis, shar'iyye registers, which have a great importance in terms of city histories and are one of the main sources of history, have been used, and other sources have been consulted where necessary. In the introductory chapter, information was given about the sher'iyye registry books used throughout the study and other sources related to the subject, and the history of the city was briefly mentioned. In the section where the administrative structure is examined, the names of Kastamonu's kazas and their affiliated units, nahiyas and their affiliated units, neighbourhoods, villages and divans are found as far as they are reflected in the sources. Elements encountered while analysing these units and containing various information about the history, culture and geography of the city are also included in this section. Information about the officials in the administrative structure of the city, starting from the sanjak bey, who was the top administrator in the city, to the neighbourhood imams, is also discussed under this heading. While analysing the social structure, the social life in the period in question is emphasised and the situation of women and children within the concept of family is examined. From the titles and nicknames used in the society to the professions in the period in question, from the items people used in their homes to their personal clothing, from women's ornaments to jewellery, from the names of various weapons and tools, many data obtained from the records are shared and various comparisons are made. In the section on social structure and cultural life, information on the foundations of the city, which is an indispensable element of society, and foundation institutions such as mosques, masjids, tekkes, lodges, lodges, baths, and foundation officials are also included. By analysing the commercial structures such as inns, bedesten, bazaars and markets in the city where commercial life was lively and by looking at various price determinations in the period in question, data on the economic life of the period in question have been obtained. In the last section, under separate headings, the events occurring in the daily life of the people are evaluated within the framework of various examples and the working principles of the court are revealed. In addition, the incidents involving the members of the administrative organisation of the city are examined under a separate heading under two groups: Ahl-i custom and Ahl-i shar'.

KEYWORDS: Kastamonu, Sharia Registry, Court, Muslim Judge, 18th Century.

July 2024, 378 Page

TEŞEKKÜR

Tez ile ilgili araştırmaların yapılacağı dönemin pandemiye rastlaması bizim açımızdan büyük bir talihsizlik olmuştur. Hastalığın yayılmaması ve pandemi döneminin meydana getirdiği sıkıntıların asgari düzeye indirilmesi için dünyada olduğu gibi ülkemizde de zorunlu bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler kapsamında arşivlerin kapatılması araştırma yapma imkânını kısıtlamıştır. Bu kısıtlamalar da çalışması düşünülen konulara dair kaynak durumunun tespitini engellemiştir. Araştırma yapmanın kısıtlanması sebebiyle büyük bir motivasyon kaybı yaşanan iki yıllık süreçte herhangi bir ilerleme sağlanamamış ve çalışma açısından sıkıntılı bir dönem geçirilmiştir. İki yıl sonrasında tedbirlerin yavaş yavaş kalkması ve hayatın normale dönmesiyle birlikte çalışmanın hızı da artmıştır. Çalışılması düşünülen konuya ait kaynaklar temin edilerek transkripsiyon çalışmalarına başlanmıştır. Transkripsiyon çalışmalarının bilgisayara aktarılması ve verilerin de elde edilmeye başlanması ile hızlı bir şekilde tezin yazımına geçilmiştir.

Bu çalışma hazırlanırken özellikle motivasyonun kaybolduğu ve çalışmanın tamamlanmasına olan inancın zayıfladığı pandemi döneminde pozitif yaklaşımları sayesinde moral ve motivasyon kaynağı olan tez inceleme kurulunun değerli akademisyenlerine ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu süreçte benden yardımlarını esirgemeyen, akademik birikimlerini benimle paylaşan ve mesleki tecrübeleri ile de tarafıma yol gösteren başta değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Sibel Kundakçı olmak üzere bu kurulun diğer üyeleri olan Sayın Prof. Dr. Cevdet Yakupoğlu ve Sayın Doç. Dr. Aydın Efe hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Savunma sınavında yaptıkları olumlu eleştirler ile tezin son şeklini almasına katkıda bulunan Sayın Doç. Dr. Alaattin Dolu ve Sayın Doç. Dr. Türkan Polatcı Demirkol hocalarıma da minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Ailemin değerli üyeleri sevgili annem Saliha Maden ve babam Numan Maden'e, sevgili eşim Başak Maden ve oğullarım Sencer Alp Maden ile Mehmed Beyazıt Maden'e bu süreçte verdikleri manevi destekten dolayı teşekkür ederim.

Ali MADEN

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... **ii**
TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
TEŞEKKÜR ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **x**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi 1
1.2 Kaynaklar 2
1.2.1 Şer'iyye Sicilleri 2
1.2.1.1 Kastamonu şer'iyye sicilleri 7
1.2.1.2 1699-1716 yılları Kastamonu şer'iyye sicilleri 9
1.2.2 Araştırma ve Tetkik Eserler 14
1.3 Şehrin Tarihçesi 16
2. KASTAMONU'DA İDARİ YAPI **24**
2.1 Kastamonu Kazâsının İdari Birimleri 26
2.1.1 Kastamonu Sancağına Bağlı Kazâlar ve Kazâlara Bağlı Birimler 26
2.1.2 Kastamonu Nahiyeleri ve Nahiyelere Bağlı Köyler 43
2.1.3 Kastamonu Kazâsının Mahalleleri 47
2.1.4 Kastamonu Kazâsının Divanları 56
2.2 Kastamonu İdari Teşkilatındaki Görevliler 59
2.2.1 Sancak Beyleri 61
2.2.2 Mütesellimler 66
2.2.3 Alaybeyleri 74
2.2.4 Dizdârlar 77
2.2.5 Kethüdâlar 80
2.2.6 Yeniçeri Serdârları 84
2.2.7 Kale Mustahfızları 89
2.2.8 Kethüdâyeriler 95
2.2.9 Yiğitbaşılar 99
2.2.10 Kadılar 101
2.2.11 Nâibler 107
2.2.12 Muhzırbaşları ve Muhzırlar 111
2.2.13 Müftüler ve Kâtipleri 115
2.2.14 Müderrisler ve Medreseleri 119
2.2.15 Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları 126
2.2.16 Mahalle İmamları 128
3. KASTAMONU'DA SOSYAL YAPI VE KÜLTÜREL HAYAT **134**
3.1 Toplum Hayatı 134
3.1.1 Aile 137
3.1.2 Ünvan ve Lâkaplar ile Sülâleler 152
3.1.3 Meslekler 161

3.1.4 Süs, Ziynet, Giyim ve Ev Eşyaları ile Çeşitli Âletler 163
3.2 Vakıflar 167
3.2.1 Câmi ve Mescidler ile Görevlileri 182
3.2.2 Tekke ve Zâviyeler ile Zâviyedarları 195
3.2.3 Hamamlar 198
4. KASTAMONU'DA EKONOMİK HAYAT 204
4.1 Ticaretin Yapıldığı Mekânlar 204
4.1.1 Hanlar 204
4.1.2 Bedestenler 208
4.1.3 Çarşı ve Pazarlar 211
4.2 Fiyatlar 215
4.2.1 Esnaf Narhlarında Yer Alan Ürünler ve Fiyatları 215
4.2.2 Emlak ve Arazi Fiyatları 234
4.2.3 Hayvan Cinsleri ve Fiyatları 246
4.2.4 Köle ve Câriye Fiyatları 256
4.2.5 Silah Fiyatları 260
4.2.6 Giyim Fiyatları 263
5. GÜNDELİK HAYATTAKİ OLAYLAR 269
5.1 Kastamonu Reâyâsı İle İlgili Olaylar 270
5.1.1 Cinayet Olayları 273
5.1.2 Darp ve Yaralama Olayları 279
5.1.3 Taciz Olayları 284
5.1.4 Küfür Olayları 288
5.1.5 Kayıp ve Hırsızlık Olayları 289
5.1.6 İntihar Olayları 292
5.1.7 Borç Meseleleri 293
5.1.8 Miras Meseleleri 300
5.1.9 Kölelerin Âzatlık Meseleleri 306
5.1.10 Satış Anlaşmazlıkları 310
5.1.11 Su ve Arazi Anlaşmazlıkları 314
5.1.12 Tımar Anlaşmazlıkları 318
5.2 Kastamonu İdari Teşkilatındaki Görevliler İle İlgili Olaylar 321
5.2.1 Ehl-i Örf İle İlgili Olaylar 321
5.2.2 Ehl-i Şer İle İlgili Olaylar 332
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 341
KAYNAKLAR 353
EK A. 1530 Tarihinde Kastamonu Sancağı 365
EK B. Kastamonu Vilâyeti Genel Haritası 366
EK C. Anadolu Kazaskeri Tarafından Gönderilen Kadı Atama Kaydı 367
EK D. Kastamonu Mahalle ve Nahiyelerine Ait Bir Tevzî Kaydı 368
EK E. Keşif, İbra, Vasi Nasbı, Arazi Anlaşmazlığı, Satış Konulu Kayıtlar 369
EK F. Merkezden Gönderilen Ferman, Berat ve Mektup Kayıtları 370
EK G. Narh Kaydı 371
EK H. Tereke Defteri ve Satış Hücceti Kaydı 372
EK I. Kastamonu'daki Tarihi Yapılarla İlgili Görseller 373

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel I 1 Yakup Ağa Külliyesi 373
Görsel I 2 İsmail Bey Külliyesi 373
Görsel I 3 Atabey Gazi Camii 374
Görsel I 4 Nasrullah Kadı Camii 374
Görsel I 5 Kurşunlu Han 375
Görsel I 6 Cem Sultan Bedesteni 375
Görsel I 7 Kastamonu Kalesi 376
Görsel I 8 Nasrullah Köprüsü 376
Görsel I 9 Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi 377
Görsel I 10 Atabey Gazi Türbesi 377
Görsel I 11 Frenkşah Hamamı 378
Görsel I 12 Dede Sultan Hamamı 378

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1 Kastamonu şer'iyye sicilleri ile ilgili yapılan tez çalışmaları 8
Tablo 1.2 1698-1716 yılları Kastamonu şer'iyye sicil defterleri 13
Tablo 2.1 Kastamonu sancağına bağlı kazâlar ve kazâlara bağlı birimler 30
Tablo 2.2 Kuzyaka nahiyesi köyleri 44
Tablo 2.3 Akkaya nahiyesi köyleri 45
Tablo 2.4 Kastamonu kazâsı mahalleleri 51
Tablo 2.5 Kastamonu kazâsı divanları 58
Tablo 2.6 Kastamonu sancak beyleri 65
Tablo 2.7 Kastamonu mütesellimleri 74
Tablo 2.8 Kastamonu alaybeyleri (miralay) 76
Tablo 2.9 Kastamonu kalesi dizdârları 80
Tablo 2.10 Kastamonu kethüdâları 84
Tablo 2.11 Kastamonu'daki yeniçeri serdârları 86
Tablo 2.12 Kastamonu'daki kale mustahfızları 93
Tablo 2.13 Kastamonu'daki kethüdâyerler 97
Tablo 2.14 Kastamonu'daki yiğitbaşları 101
Tablo 2.15 Kastamonu kadıları 106
Tablo 2.16 Kastamonu kadı nâibleri 110
Tablo 2.17 Kastamonu'daki muhzırlar ve muhzırbaşları 114
Tablo 2.18 Kastamonu müftüleri ve kâtipleri 119
Tablo 2.19 Kastamonu'daki müderrisler ve görev yaptıkları medreseler 125
Tablo 2.20 Kastamonu'daki nakîbü'l-eşrâf kaymakamları 128
Tablo 2.21 Kastamonu'daki mahalle imamları 129
Tablo 3.1 Kastamonu'daki mehr-i müeccel bedelleri 147
Tablo 3.2 Kastamonu'da kullanılan ünvan ve lâkaplar 155
Tablo 3.3 Kastamonu'daki sülâle isimleri 158
Tablo 3.4 Kastamonu'daki meslekler 162
Tablo 3.5 Kastamonu'daki vakıflar ve mütevellileri 175
Tablo 3.6 Kastamonu ve kuralarındaki vakıflar ile görevli yevmiyeleri 180
Tablo 3.7 Kastamonu'daki câmi ve mescidler ile görevli isimleri ve görevleri 183
Tablo 3.8 Kastamonu'daki tekke ve zâviyeler ile zâviyedarları 197
Tablo 3.9 Kastamonu'daki hamamlar 203
Tablo 4.1 Kastamonu'daki hanlar 208
Tablo 4.2 Kastamonu'daki çarşı ve pazarlar 214
Tablo 4.3 Kastamonu'daki esnaf narhlarında yer alan ürünler ve fiyatları 219
Tablo 4.4 Kastamonu'daki emlak ve arazi fiyatları 239
Tablo 4.5 Kastamonu'daki hayvan fiyatları 250
Tablo 4.6 Kastamonu'daki köle ve câriye fiyatları 259
Tablo 4.7 Kastamonu'daki silah fiyatları 261
Tablo 4.8 Kastamonu'daki kürk fiyatları 266

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.t	: Adı Geçen Tez
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cilt
Ed	: Editör
Eds	: Editörler
H	: Hicri
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
kr	: Kuruş
KŞS	: Kastamonu Şer'iyye Sicili
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M	: Miladi
NO	: Numara
s	: Sayfa
ŞSC.d	: Şer'iyye Sicil Defteri
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd	: ve diğerleri
vs	: vesaire

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi

Konusu Kastamonu Kazâsı olan araştırma 1699-1716 yılları ile sınırlıdır. Araştırma ile bu yıllar arasında Kastamonu Kazâsı'nın idarî ve sosyal yapısının ortaya çıkarılması, ekonomik ve kültürel hayatının incelenmesi, gündelik hayatta meydana gelen olaylar hakkında da çeşitli tespitler yapılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda idarî yapıda yer alan birimler ve şehir teşkilatındaki görevliler, toplum hayatı, vakıflar, ticaretin yapıldığı mekanlar, söz konusu dönemdeki fiyatlar ve gündelik hayatta karşılaşılan olaylar çeşitli açılardan ele alınmaya çalışılmıştır.

Şer'iyye sicilleri bakımından Kastamonu zengin bir kaynağa sahiptir. Devlet Arşivleri Başkanlığında şehre ait iki yüzün üzerinde şer'iyye sicil defteri bulunmaktadır. Bu defter sayısına rağmen yapılan akademik çalışmaların yeterli düzeye ulaşamadığı ve doktora seviyesinde sadece iki tezin bulunduğu görülmüştür. Bu durum tez konusunun seçilmesinde etkili olmuştur. Araştırma, alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlaması ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Kastamonu Kazâsı'nın durumunu ortaya çıkarması bakımından da kıymetlidir. Araştırmada 1699-1716 yıllarının seçilmesi şer'iyye sicil defterlerinin bu tarih aralığında düzenli yıllar takip etmesindendir. Böylelikle Kastamonu tarihi ile ilgili tespitlerde devamlılık sağlanacak ve dönemin özellikleri daha iyi ortaya çıkarılabilecektir.

Bu araştırmanın temelini oluşturan şer'iyye sicilleri binlerce kayıttan oluşmaktadır. Bu sebeple araştırmada en iyi sonuçların elde edilerek isabetli tahlillerin yapılabilmesi için kayıtların incelenmesinde kullanılacak metodun belirlenmesi oldukça önemlidir. Araştırmada hedeflenen bilgilere ulaşmak için muhteva analizi metodu kullanılmıştır. Bilgisayar ortamında daha hızlı ve çok yönlü tespitler yapılabileceğinden döneme ait defterler kronolojik olarak sıralandıktan sonra defterdeki kayıtlar bir taraftan günümüz diline transkripsiyon edilirken bir taraftan da word programına aktarılmıştır. Aktarma işi tamamlandıktan sonra bilgisayar üzerinden çeşitli sorgulamalar yapılarak istenen bilgilere ulaşılması kolaylaşmıştır. Bazı kelime ve kavramlar bilgisayarda taranmış, kullanım sıklığı ve aralarındaki ilişkiler belirlenmiştir. Böylece sayısal veriler elde

edilmiş, metinler tahlil edilerek döneme dair tespit ve değerlendirmeler için bir bütünlük sağlanmıştır. Belgeler bilgisayar aracılığıyla düzenli bir şekilde kategorize edilmiş ve örneklemeler bu şekilde seçilmiştir. Örnekler üzerinden konular anlatılmış ve tablolar oluşturulmuştur. Aynı konuları içeren tasnifler sayesinde dönemde yaşananlar ve sivil hayat hakkında da daha anlamlı bilgiler elde edilmiştir.

1.2 Kaynaklar

Araştırmanın ana kaynağını şer'iyye sicilleri oluşturmaktadır. Bu sebeple incelenen döneme dair tespit ve değerlendirmeler yapılırken on beş şer'iyye sicil defterinden yararlanılmıştır. Bu tespit ve değerlendirmeler yapılırken sadece şer'iyye sicillerine değil Kastamonu'nun tarihi ve kültürü ile ilgili yapılan diğer çalışmalara da yer verilmiştir. Bu başlıkta şer'iyye sicilleri, Kastamonu Şer'iyye Sicilleri ve 1699-1716 yılları arasındaki Kastamonu Şer'iyye Sicil Defterleri hakkında bilgilendirmeler yapılacaktır. Araştırmanın incelediği 1699-1716 yıllarını kapsayan döneme ait olan şer'iyye sicil defterleri ise ayrı ayrı ele alınacaktır. Araştırma ve tetkik eserler başlığında ise şer'iyye sicilleri dışında kalan Kastamonu ile ilgili yayımlanmış farklı eserlere değinilecektir.

1.2.1 Şer'iyye Sicilleri

Osmanlı mahkemelerinde verilen kararların ve tutulan kayıtların toplandığı defterlere şer'iyye sicilleri[1], şer'i mahkemelerde yargı görevini yerine getiren ve geniş yetkilere sahip olan şahıslara da kadı denilmektedir. Kuruluştan itibaren şer'i kazâ usulünü benimseyen Osmanlı Devleti'nde, Osman Bey'in ilk tayin ettiği iki memurdan birisi kadı olmuş, fethedilen her idare merkezine bir kadı tayin edilmiş ve bir adlî teşkilât ortaya çıkmıştır.[2] İdarâ ve adlî bir görev olarak karşımıza çıkan kadılık, İslâm dininin gündelik hayatı belirlediği ilk dönemlerden beri varlığı bilinen ve İslâm hukuk tarihinin merkezinde yer alan bir kurumdur.[3] Osmanlı kadısının mülkî, beledî, malî, askerî ve adlî sahaları kapsayan görevleri göz önüne alınırsa, onun kadar geniş görev

[1] Yunus Uğur, *"Şer'iyye Sicilleri"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XXXIX, İstanbul 2010, s. 8.
[2] Ahmet Akgündüz, "İslâm Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 14, Ankara 2009, s. 16.
[3] İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 1994, s. 7

alanı bulunan bir memurun vazifesi şer'iyye sicilleri incelendiğinde daha iyi anlaşılabilmektedir.[4] Şer'iyye sicillerinin tarih, hukuk ve iktisat gibi pek çok disiplinin ana kaynakları arasına yer almasının sebebi belge ve konu çeşitliliği açısından zengin bir kaynak oluşu ve kadıların Osmanlı sistemindeki etkin rolleridir.[5]

Şer'iyye sicillerindeki ferman, berât, mektup gibi resmî kayıtlar eski nizâmların iç yüzünü ortaya koymakta ve bu kayıtlarda birçok devlet adamı, şâir, müderris, âlim, sanatkâr ve mimar adları geçmektedir. Her ne kadar bu kişilerin biyografisi hakkında geniş bilgiler olmasa da, hayatlarını yazmak ve yazılanları kontrol etmek açısından siciller sağlam ipuçları vermektedir. Mimarî açıdan eski eserlerin varlığını ortaya koyma, bu eserlerin yapılış ve tamir tarihlerini belirleme imkânı sunan siciller, eski dönemlerdeki kasaba, mahalle, köy, semt, çiftlik, otlak, aşiret ve cemaat isimlerini içerdiği için yerleşme tarihi açısından da kıymetli resmî kayıtlardır. Askerî seferlerle ilgili kayıtlar, bazı tarihî bilgileri çürütürken bazı tarihi bilgileri de desteklediğinden harp tarihi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Belediyelerin işleyişi açısından narh kayıtları ve esnaf teftişine ait zabıtlar önemli kayıtlardır. Doktorlar ile hastalar arasında mahkeme yoluyla düzenlenen mukâveleler ve ameliyat senetleri gibi kayıtların incelenmesi, tıp tarihi ve halk tabâbeti açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Kayıtlar dava ve muhakeme usûlleri, davacıların iddiaları, karşı tarafın red veya kabullerini, red halinde ispat şekillerini ve nihayetinde kadıların şer'i kararlarını içermeleri açısından da hukukçular için büyük bir önem arz etmektedir. Kadı defterlerinde geçen Türkçe terimlerin anlatım ve üslup şekilleri, tereke zabıtlarında ve rayiç listelerinde görülen eşya ve yiyecek maddelerinin isimleri, dil ve folklor yönlerinden ayrı ayrı inceleme ve karşılaştırma imkânı yine siciller aracılığıyla yapılabilmektedir.[6] Farklı olarak tereke kayıtlarında vârisler ve kişinin mal-mülk, borç-alacak ve miras dağılım bilgileri, narh kayıtlarında ürünler ve fiyatları, nikâh ve boşanma kayıtlarında mehir ve nafaka bilgileri yer almaktadır.[7]

Sicillerden adlî teşkilât ile ilgili kadılık, naiplik, muhzırlık, mübâşirlik, bostancıbaşılık, çavuşluk ve subaşılık gibi adli müesseselerin hem idarî yapıları hem

[4] İlber Ortaylı, *"Kadı"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XXIV, İstanbul 2001, s. 69.
[5] Uğur, *a.g.m.*, s. 8.
[6] Münir Atalar, *"Şer'iye Mahkemelerine Dâir Kısa Bir Tarihçe"*, **İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, Ankara 1980, s. 312-313.
[7] Uğur, *a.g.m.*, s. 8.

de gördüğü görevler geniş şekilde öğrenilebilmektedir. Ayrıca mahkeme teşkilâtıyla ilgili görevlilerin kimler arasından, hangi ölçütler gözetilerek seçildiğini ve ne gibi işlevler gördüğü şer'iyye sicillerinden takip edilebilmektedir. Yine fetva-kazâ ilişkisi çerçevesinde müftü veya şeyhülislâm tarafından verilen fetvaların mahkeme kararlarına nasıl yansıdığı, hangi konularla ilgili fetva istendiği, fetva karşısında kadının tutumunun ne olduğu hususlarında belirlemeler ve yorumlar yapma imkânına kavuşulabilmektedir. İslâm hukukunun uygulanma şekilleri, değişime uğrayıp uğramadığı, hukukî sorunları çözüp çözemediği sicillere bakılarak anlaşılabilmektedir.[8] Şer'iyye sicillerinde kadıların idarî görevleriyle ilgili memur ve müderris tayini, resmî yapıların keşif ve tamiri, vakıfların denetimi, vakıf binalarının kiraya verilmesi, vergi toplanması, esnaf teftişi, narh koyma, yiğitbaşı ve kethüdâ tayini, mukataa teftişi ve ihtida işlemleri gibi kayıtlar da mevcuttur.[9]

Şer'iyye sicil defterlerinde ferman, berât, buyruldu, mürâsele, ilâm, hüccet, ma'ruz, temessükler gibi belge türleri bulunmaktadır. Araştırmada bu belge türlerinin tamamına ait çok sayıda örnek yer alacaktır. Belge türlerinden biri olan ferman yazılarda genellikle "tevkî" ifadesi kullanılmaktadır.[10] Fermanların büyük bir kısmı hazırlanmadan önce beylerbeyi, sancak beyi, kadı gibi görevlilerin mektup veya arzı yahut halktan birinin arzuhali üzerine divanda görüşülüp bir karara bağlanan konuları kapsamaktadır.[11]

Berât, bir memuriyete tayin, bir gelirden tahsis, bir şeyin kullanılma hakkı, bir imtiyaz veya muafiyetin verildiğini gösteren ve padişahın tuğrasını taşıyan belge olup sadece tuğranın sahibi olan padişahın saltanatı süresince geçerli olmaktadır. Berâtın yeni tahta çıkan padişah zamanında da geçerliliğini koruyabilmesi için tecdid olduğa, bir bölgede tahrir yapıldığında veya berâtın kaybı halinde zâyiden olduğuna işaret edilerek yenilenmektedir. Berât sahibinin ölümü veya sahip olduğu şeyden feragat (kasr-ı yed) etmesi hallerinde ise boş kalan vazife veya memuriyet, ehil olan bir başkasına verilmektedir. Bir berâtın verilebilmesi için ya bizzat berât isteyen şahsın arzuhali veya

[8] Fatih Gedikli, *"Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri"*, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: III, Sayı: 5, İstanbul 2005, s. 190, 191.
[9] Bayındır, *a.g.m.,* s. 432.
[10] Ahmet Akgündüz, *"Osmanlı Kanunnâmeleri"*, **Türkler Ansiklopedisi,** Yeni Türkiye Yayınları, C: X, Ankara 2002, s. 48.
[11] Mübahat Kütükoğlu, *"Ferman"*, **İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, C: XII, İstanbul 1995, s. 401-405.

belli seviyedeki bir görevlinin arzı gerekmektedir.[12] Osmanlı vesikalarında berâta; biti, berât-ı şerif, nişan, nişan-ı şerif, hüküm, misâl de denilmekte ve bazen aynı vesikanın bir yerinde nişan, diğer bir yerinde berât tabiri geçebilmektedir.[13]

Osmanlı diplomatiğinde yüksek rütbeli görevlilerin kendilerinden aşağı mevkilerde bulunanlara gönderdikleri emirler için buyruldu tabiri kullanılmaktadır. Fâtih Kânunnâmesi'ne göre padişahın tuğrasını taşıyan buyruldular yetki alanlarına göre ancak sadrazam, defterdar ve kazaskerler tarafından yazılabilmektedir. Padişaha ait belgelerde olduğu gibi buyruldularda da her görevli için kullanılacak lakaplar ayrı ayrı tespit edilmiştir.[14]

Osmanlı mahkemelerinde hüccet şahitlik, ikrar, yemin ve yeminden nükûl gibi bir davayı ispata yarayan hukukî delillerdir. Hüccetler, kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarını, diğerinin tasdikini içeren ve kadının bir hükmünün bulunmadığı belgelerdir, Bu belgelere gerektiğinde bir hakkı ispat edici delil niteliği taşımaktadır. Kadı huzurunda görülen dava neticesinde duruma göre hüccetin aslı taraflara verilmekte ve sûreti de sicile kaydedilmektedir. Bu kayıt işleminin amacı hukukî çekişmelerin önüne geçmek ve tekrar mahkemeye intikal eden durumlarda hücceti elinde bulunduran tarafın lehine karar verileceğini ifade etmektir. Hüccetlerin konusu, şer'i mahkemelere sadece bir anlaşmazlık neticesinde intikâl etmiş olan konular değil kadılar tarafından ele alınmış her türlü kazâî vakadır. Başlıca hüccet çeşitleri şunlardır: Köle ve köle âzadı (i'tâk, tedbîr, mükâtebe), evlenme (akd-i nikâh), karşılıklı rızâ ile boşanma (muhâlea), boşama (talâk), nikâhın feshi, nafaka, terbiye velâyeti (hidâne), miras, rehin, rehini kaldırma (fekk-i rehin), borçla ilgili ihtilâflı konular, alım satım mukaveleleri, icâre (kiralama), vesâyet, vekâlet, emanet, sulh, hacriflâs, lukata, gasp ve cinayettir.[15]

İlâm terim olarak şer'î bir hükmü ve altında kararı veren hâkimin imza ve mührünü taşıyan yazılı belge diye tanımlanmaktadır. Her ilâm belgesi davacının iddiasını,

[12] Mübahat Kütükoğlu, *"Berât"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: V, İstanbul 1992, s. 472-473.
[13] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *"Berât"*, **İslâm Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, C: II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 523.
[14] Mübahat Kütükoğlu, *"Buyruldu"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: VI, İstanbul 1992, s. 478-480.
[15] Mustafa Oğuz, Ahmet Akgündüz, *"Hüccet"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XVIII, İstanbul 1998, s. 446-448.

dayandığı delilleri, davalının cevabını, varsa def'in sebeplerini, verilen hükmün gerekçelerini ve nasıl karar verildiğine dair kayıtları içermektedir. İlâm belgelerini, diğer şer'iyye sicili kayıtlarından ayıran en önemli özellik hâkimin verdiği kararı içermesidir. Osmanlı şer'iyye mahkemelerinde kadılar verdikleri kararları, icranın başı olan padişaha veya onun mutlak vekili sayılan sadrazama yahut da onun yetkili kıldığı ehl-i örf denilen mülkî âmire ilâm etmek zorundadır.[16]

Mürâsele ise Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri tarafından kadı ve naiblerine, onlar tarafından nahiye naiblerine yazılan tayinleri, yetki ve selâhiyetlerini açıklamak üzere gönderilen emirler için kullanılmaktadır. Kadılar tarafından bir husus hakkında yazılan resmî kâğıtlara da mürâsele ismi verilmektedir. Yani herhangi bir makamın, dengi veya altı olan makamlara yazdığı resmî yazılar mürâsele ismiyle anılmaktadır.[17]

Mâruzlar mahkemelere yapılan şikâyetler, hâkimin emriyle görevliler tarafından keşif ve tahkikat raporları, naiblerin daha çok ceza konularında yürüttükleri soruşturmalar, hâkimin onayına sundukları kararlar ve hâkimin üst makamlara arz ettikleri konuları içermektedir. Mahkemenin safhaları ile ilgili daha geniş bilgi ve yargı bölgesinde işlenen suçlar, mâruzların incelenmesiyle tespit edilebilmektedir.[18]

Temessük kelimesi terim olarak birçok manada kullanılmaktadır. Borç için alınan senede temessük denildiği gibi muahede ve sulhnâme gibi şeylerde devlet veya muahedeyi yapan gerçek yahut hükmî şahıslar tarafından verilen mühürlü kâğıtlara da temessük denilmektedir. Yani temessük, tasarruf vesikası olup sonraları yerine tapu tabiri geçmiştir. Temessükler yetkili makam ve şahıslar, sahib-i arz denilen tımar ve zeâmet sahipleri, vakıf mütevellileri, mültezimler, muhassıllar veya muhasebe kalemlerinden biri tarafından verilmiş olabilmektedir.[19]

Osmanlı tarihine dair kaynaklar arasında önemli bir yer tutan ve içerisinde merkezle yapılan belli başlı yazışmaları, halk dileklerini, fermanları, kanunnameleri ve şer'i hüccetleri bulunduran şer'iyye sicilleri incelenmeden, Osmanlı Devleti'nin idarî ve

[16] Ahmet Akgündüz , *"İ'lâm"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XXII, İstanbul 2000, s. 72-73.
[17] Mehmet Zeki Pakalın, *"Mürâsele"*, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (3 cilt)**, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1993, s. 621.
[18] Abdülaziz Bayındır, "*Osmanlı'da Yargının İşleyişi"*, (Editör: Güler Eren), **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, C: VI, Ankara 1999, s. 432.
[19] Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, s. 47.

iktisadî tarihini tam olarak ortaya koymak mümkün değildir. Özellikle bir bölgenin tarihi ve iktisadî yapısını bütünüyle ortaya çıkarmak, geçmişi bütün yönleriyle gösterebilmek ve doğru sentezler yapabilmek için en zengin malzemeyi şer'iyye sicilleri vermektir. Bu bakımdan sicil defterleri millî tarih açısından büyük bir önem arz etmektedir.[20]

1.2.1.1 Kastamonu şer'iyye sicilleri

Kastamonu, şer'iyye sicilleri açısından zengin bir kaynağa sahiptir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında şehre ait iki yüzün üzerinde şer'iyye sicil defteri bulunmaktadır. Bu defterler kullanılarak yüksek lisans ve doktora seviyesinde çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Doktora düzeyinde 2001 ve 2019 yılında yapılan iki tez dışında diğer çalışmalar traskripsiyon ve değerlendirme şeklinde hazırlanan yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Sayısal olarak bakıldığında mevcut kaynaklara göre çalışma sayısının az olduğu görülmektedir. Şehrin tarihini ortaya çıkarması bakımından bu sicil defterlerinin kullanılarak daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

Şer'iyye sicillerinin günümüz diline aktarılarak kritik edilmesi bu sahada dikkate değer, zor ama faydalı çalışmalardır. Bu çalışmalar arttıkça, klasik devir Osmanlı kadısı ve bilhassa fonksiyonu hakkında daha etraflı ve doğru bilgiler elde etmek mümkün olabilmektedir. Bu sebeple tarih, hukuk, ilahiyat fakülteleri ile iktisat tarihi bölümlerinde araştırmacıları bu sahaya yönlendirmek, kadılık ve kadılarla ilgili lisansüstü çalışmaların yapılmasını sağlamak önemli ve yerinde bir yaklaşımdır.[21]

Tablo 1.1'de şer'iyye sicilleri kullanılarak hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri verilmiştir. Tablodaki sıralama tezin yılına göre belirlenmiş olup en yeni tarihli tezden başlamak üzere tablonun içeriği tezi hazırlayanın ismi, tezin teslim yılı, tezin adı ve tezin türü şeklinde sınıflandırılarak verilmiştir. Sadece iki doktora tezi bulunduğu için bu tezler ayrıca gruplandırılmamıştır.

---

[20] Halil İnalcık, *"Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak"*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C: I, Sayı: 2, Ankara 1943, s. 89.

[21] Ekrem Buğra Ekinci, *"Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü"*, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: III, Sayı: 5, İstanbul 2005, s. 427, 428.

Tablo 1.1 Kastamonu şer'iyye sicilleri ile ilgili yapılan tez çalışmaları

Hazırlayanın İsmi	Yılı	Tezin Adı	Türü
Zehra SAKÇI	2023	571/161 numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin (H. 1317-1321/ m. 1899-1904) transkripsiyon ve değerlendirmesi	Yüksek Lisans
Gamze BOZOKLU	2021	104 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin (H.1256/M. 1840) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi	Yüksek Lisans
Oruç ÖZDEMİR	2021	43 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin 1-131 Sayfalarının Transkripsiyonu (H.1161-1162)	Yüksek Lisans
Mücahit GÜZELSÖZ	2021	43 Numaralı Kastamonu Şeriyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Belge Özetleri (S.132-271)	Yüksek Lisans
Ramazan MAYUK	2019	101 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1254-1255 / M.1838-1839)	Yüksek Lisans
Nebiye YILDIZOĞLU	2019	21 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin (104-222) Sayfaları Arası Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1128-1129 / M.1716-1717)	Yüksek Lisans
Huri ALOĞLU	2019	30 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1124-1141 / M.1712-1728	Yüksek Lisans
Fadime ALBAYRAK	2019	XIX. Yüzyılın Sonlarına Doğru Kastamonu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı (140 Numaralı Şer'iye Siciline Göre)	Yüksek Lisans
Ömer DÖŞEMETAŞ	2019	Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)	Doktora
Erhan EKİCİ	2018	21 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin (1-104) Sayfaları Arası Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H. 1128-1129 / M. 1716-1717)	Yüksek Lisans
Reyhan Güney HORASANLI	2018	171 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1324/1328 - M.1906/1910)	Yüksek Lisans
Ömer Kürşat ARSLANOĞLU	2018	4563 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin (H.1302/M.1885-1886) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi	Yüksek Lisans
Veli İlker DAĞSEVER	2017	2 Numaralı Kastamonu Şeriyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1084-1087 / M.1673-1677)	Yüksek Lisans
Süleyman HAN	2016	26 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1135-1136 / M.1723-1724)	Yüksek Lisans

Tablo 1.1'in devamı

Ahmed Aykut HORASANLI	2016	4595 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1279-1284 / M.1862-1868)	Yüksek Lisans
Havva ALTIKULAÇOĞLU	2014	4553 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Belge Özetleri (H.1309-1311)	Yüksek Lisans
Ali MADEN	2014	41 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin (H.1160 / M. 1747-1748) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi	Yüksek Lisans
Zaliha AY KURUMLAR	2006	69/1 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H.1210-1211/M. 1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme	Yüksek Lisans
Neslihan ARAL	2006	69/2 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H.1210-1211/M.1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme	Yüksek Lisans
Fahri MADEN	2004	18. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu (Şeriye Sicillerine Göre)	Yüksek Lisans
Alaettin TIRPANOĞLU	2002	1177 H. 1763-1764 M. Tarihli Kastamonu Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme	Yüksek Lisans
Ahmet Rıfat GÜZEY	2001	Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyıl Sonları - XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu	Doktora
Adnan BAYRAKTAR	1997	Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 429-19 Nolu H. 1124-1125 Tarihli	Yüksek Lisans
Pelin İSKENDER	1994	17. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Şer'iyye Sicili (2 Cilt)	Yüksek Lisans
Ali DUMAN	1994	Şer'iyye Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Kastamonu'da Günlük Hayat (1115 Tarihli Kastamonu Şer'iyye Sicilinin Kataloğu)	Yüksek Lisans
Ahmet Rıfat GÜZEY	1994	1099-1100-1101 Tarihli (41/1 Envanter Numaralı) Kastamonu Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme	Yüksek Lisans

1.2.1.2 1699-1716 yılları Kastamonu şer'iyye sicilleri

Kastamonu Kazâsı'na ait belirlenen tarih aralığında on beş şer'iyye sicil defteri tespit edilmiştir. Araştımada bu defterlerin tamamından yararlanılmıştır. Sadece 21 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'den 1717 yılını da içermesi sebebiyle kısmi oranda yararlanılmıştır. Defterlerin kapsadığı yıllar 18 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri hariç

birden fazla yılı içermektedir. Arşiv kayıtlarında Hicri 1112 / Miladi 1700-1701[22] tarihli 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde 1699 yılına ait belgeler de yer aldığı için başlangıç tarihi 1699 yılı olarak belirlenmiştir.

Defterler 1699-1716aralığında düzenli yıllar takip etse de defterlerin içerisindeki kayıtlara bakıldığında, belge tarihlerinin çok düzenli bir şekilde ilerlemediği görülmektedir. Bazen defterlerde sayfa numarası verilmeyen varaklar bazen de başka yıllara ait belgeler çıkabilmektedir. Mesela, 13 numaralı defterde olduğu gibi daha defterin başlangıcında sayfa numarası verilmemiş bir varak bulunmaktadır. Bu varaktaki ilk kayıt 18 Cemâziyelûlâ 1124 / 23 Haziran 1712 tarihli iken ilk dava kaydında verilen tarih 22 Zilkade 1115 / 28 Mart 1704 şeklindedir. Bu şekilde araya karışan farklı tarihlere ait belgeler kendi yılları içerisinde değerlendirilmiştir. Yine dava kayıtları sona erdikten sonra merkezden gelen yazılarda da belgelerin karışmasından veya yazıların gönderilme, merkeze ulaşma ve cevaplanma tarihlerinin farklı olabilmesinden kaynaklı bazen farklı tarihlerle karşılaşılmaktadır. Mesela, 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin sonunda daha önceki arzlara cevap olarak yazılmış 11 Rebiülâhir 1101 / 23 Aralık 1689 ve Safer 1101 / Kasım 1689 tarihli iki belge mevcuttur.[23]

Dönemde 15 numaralı ve farklı yılları içeren iki defter bulunmaktadır. Bunlardan biri, 1116 / 1704-1705 yıllarını, diğeri ise 1119 / 1707-1708 yıllarını kapsamaktadır. Bu defterlerin karışmaması ve karışıklığa da yol açmaması için kullanıldığı yerlerde kapsadığı yıllarıyla beraber verilmişlerdir. Söz konusu dönemdeki defterler hakkında bilgi verilmeden önce kronolojiye dikkat edilerek bir sıralama yapılmıştır.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 9 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5646): 1112 / 1700-1701 yılına ait görünen defter 52 varaktan oluşmaktadır. Defterin içerisindeki kayıtlara bakıldığında karşımıza 1110-1111 / 1698-1699 yılları çıkmaktadır. 1698 yılına ait belge içermeyen defterdeki ilk kayıt Zilhicce 1110 / Haziran 1699 yılına aittir. Defterde yırtık ve lekeli sayfalar mevcuttur. Defterin 48-63, 87-89, 93-112 arasındaki

[22] Hicri tarihlerin miladiye çevrilmesinde tarih çevirme programı kullanılmış olup araştırmanın tamamında bu programdan yararlanılmıştır.Türk Tarih Kurumu, **Tarih Çevirme Kılavuzu**. https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu 20.11.2022. Ayrıca sonraki yazımlarda ilk tarihler Hicri, ikinci tarihler ise Miladi yıla göre verilmiştir.
[23] KŞS 9, s. 122.

sayfaları ile 65, 71 ve 119. sayfaları boştur. Bunların dışında defterin genel durumu iyidir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 11 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5648): Bu defter 112 varaktan müteşekkil olup 1113 / 1701-1702 yıllarını kapsamaktadır. Ancak içindeki kayıtlar, 1111-1112 / 1699-1700-1701 yıllarına aittir. Defter yırtık ve oldukça lekelidir. Lekeler defterin hemen hemen her yerinde mevcut olup lekeli kısımlar okunamamaktadır. Bir varak okunamayacak kadar kötüdür. Defterin 132-191, 241-273 ve 276-277 arasındaki sayfaları boştur.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 10 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5647): 1114 / Miladi 1702-1703 yılını kapsayan ve 65 varaktan oluşan defterin içerdiği kayıtlar 1113-1114 / 1701-1702-1703 yıllarına aittir. Defterde yırtık ve lekeli sayfalar olmasına rağmen defterin genel durumu iyidir. Defterin 2, 3 ve 5. sayfaları ile 67-141, 178-265 ve 272-274 arasındaki sayfaları boştur.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 12 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5649): 52 varaktan oluşan bu defter, 1115 / 1703-1704 yılını kapsamaktadır. İçerdiği belgelerin tarihleri ile arşiv kayıtlarında verilen tarihler birbirleriyle uyuşmaktadır. Defterin 2-3, 32-44, 69-85 ve 87-88 arasındaki sayfaları boştur. Defterde numara verilmemiş bir varak bulunmaktadır. Defterin genel durumu iyidir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 13 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5650): 1116 / 1704-1705 yılına ait olan defterin 91 varak olduğu görülmektedir. İçerdiği kayıtların tarihine bakıldığında ise 1115-1116 / 1703-1704-1705 yılları ile karşılaşılmaktadır. Defterde beş sayfa silik ve iki sayfa da lekelidir. Defterin 63-70, 101-110, 113-114 ve 119-124 arası sayfaları boştur. Defterdeki bazı lekeli kısımlar okunamamakla beraber defterin genel durumu iyidir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 15 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5651): Bu defterin 1116 / Miladi 1704-1705 yılına ait olduğu ve 117 varaktan meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu defterde de arşiv kayıtlarında verilen tarih ile defterin içerisindeki kayıtların tarihleri birbirleriyle uyuşmamaktadır. Çünkü defterde 1117 / 1705-1706 yılına ait

kayıtlar da vardır. Defterin genel durumu kötüdür. Sayfalar genelde lekeli olup leke yoğunluğu sebebiyle okunamamaktadır. Defterde silik ve boş sayfalarda da mevcuttur.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 16 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5653): 1118 / 1706-1707 yılını içeren defterdeki varak sayısı 40'tır. Ancak içindeki kayıtlar 1117-1118 / 1705-1706-1707 yıllarına aittir. Defterde sadece iki boş sayfa vardır. Lekeler olmasına rağmen bu durum okumayı etkileyecek boyutta değildir. Defterin genel durumu iyidir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 15 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5652): Bu defter numarasının daha önce başka bir defter için kullanıldığı görülmektedir. Bu iki defter için aynı numara kullanılmış olsa da defterler birbirlerinden içerik ve tutulduğu yıl itibarıyla farklıdır. 112 varaktan meydana gelen bu defter 1119 / 1707-1708 yıllarını kapsamaktadır. Defterin içerisinde 1118-1119 / 1706-1707-1708 yıllarına ait kayıtlar bulunmaktadır. Defterin 80, 81, 82, 142, 143, 144, 155, 162, 163, 164, 165, 169 ve 170. sayfaları boş, 168 ve 171. sayfaları da siliktir. Sayfalarda genelde lekeler mevcut olup lekelerin dışındaki bölümler okunabilmektedir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 78 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5715): 1120 / 1708-1709 tarihini kapsayan defter 140 varaktan meydana gelmektedir. Kastamonu mahalle, köy ve divanlarına ait toplu bir liste ile başlayan defterin içerisinde 1116 / 1704-1705 ve 1121 / 1709-1710 tarihli bazı belgeler bulunmaktadır. Diğer kayıtlar ise şer'iyye sicil kayıtları değildir. Bir temettuat defteri olup karışmış olması muhtemel olan bu deftere alanda çalışan araştırmacıların göz atmasında yarar vardır. Bu defterde 2, 3, 11, 13, 17, 45, 47, 57, 62, 65, 69, 88, 96, 99, 102, 109,113, 116, 138, 164, 169, 171, 175, 179, 181, 194, 199, 202, 206, 211, 215, 219, 224, 228, 232, 240, 243, 246, 249, 250 ve 251. sayfalar boştur.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 79 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5716): 71 varaktan müteşekkil olan bu defter, 1121 / 1709-1710 yıllarını kapsamaktadır. Kayıtlar incelendiğinde defterin 1121-1122 / 1709-1710-1711 yıllarına ait belgeler içerdiği anlaşılmıştır. Defterde lekeli sayfalar olmasına rağmen lekelerin çok yoğun olmadığı sayfalar okunabilmektedir. Defterin 63. sayfası ile 103-112 arası sayfaları boştur. Defterde 7. sayfadan sonra numara verilmemiş olan bir varak bulunmaktadır.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 17 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5654): 1124 / 1712-1713 tarihli bu şer'iyye sicil defteri 145 varaktan oluşmaktadır. Defterin içerisindeki kayıtlara bakıldığında karşımıza 1122-1123 / 1710-1711-1712 yılları çıkmaktadır. Defterin genel durumu oldukça iyidir.. Defterin 104-106, 130-135 ve 244-261 arası sayfaları boştur.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 19 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5656): 1126 / 1714-1715 yıllarını kapsayan defterin 82 varaktan meydana gelmektedir. Defterdeki kayıtlar incelendiğinde ise belgelerin 1124-1125 / 1712-1713-1714 yıllarına ait olduğu görülmektedir. Defterdeki 74-84, 124-146, 148-151, 153-155 arası sayfalar ile 86. sayfası boştur. Defterin genel durumu oldukça iyidir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 18 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5655): 143 varaktan oluşan defter, 1127 / 1715 yıllarını kapsamaktadır. Defterin kayıtlarına bakıldığında belgelerin 1125-1126 / 1713-1714-1715 yıllarına ait olduğu anlaşılmaktadır. Defter genelde lekelidir ve lekelerin yoğunluğu okumayı engellemektedir. Defterin 181-216 arası sayfaları boş, 293. sayfası ise siliktir.

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 20 (BOA. MŞH. ŞSC.d. 5657): Arşiv kayıtlarında 1128 / 1715-1716 yıllarını kapsadığı görülen defter 66 varaktan meydana gelmektedir. Defterin kayıtları incelendiğinde ise 1127-1128 / 1715-1716 yıllarına ait kayıtlara rastlanmaktadır. Defterin genel durumu oldukça iyi olup defterin 48, 49 ve 50. sayfaları ile 101-122 arası sayfaları boştur.

Tablo 1.2'de araştırmada yararlanılan defterlerin ile ilgili bir liste hazırlanmış olup tabloda hicri ve miladi yıl başlıklarının altındaki ilk satırlar arşiv kayıtlarından, ikinci satırlar ise belgelerden elde edilen tarihleri göstermektedir.

Tablo 1.2 1698-1716 yılları Kastamonu şer'iyye sicil defterleri

Defter Numarası	Hicri Yılı	Miladi Yılı	Varak Sayısı
9	1112	1700-1701	52
	1110-1111	1699-1700	

Tablo 1.2'nin devamı

11	1113	1701-1702	112
	1111-1112	1700-1701	
10	1114	1702-1703	65
	1113-1114	1701-1702-1703	
12	1115	1703-1704	52
13	1116	1704-1705	91
	1115-1116	1704-1705	
15	1116	1704- 1705	117
	1116-1117	1705-1706	
16	1118	1706-1707	40
	1117-1118	1705-1706-1707	
15	1119	1707-1708	112
	1118-1119	1706-1707-1708	
78	1120	1708-1709	140
	1121	1709-1710	
79	1121	1709-1710	71
	1121-1122	1709-1710-1711	
17	1124	1712-1713	145
	1122-1123	1710-1711-1712	
19	1126	1714-1715	82
	1124-1125	1712-1713-1714	
18	1127	1715	143
	1125-1126	1713-1714-1715	
20	1128	1715-1716	66
	1127-1128	1715-1716	

1.2.2 Araştırma ve Tetkik Eserler

Kastamonu'nun tarihi ve kültürü ile ilgili şer'iyye sicillerini kaynak olarak kullanan çalışmalardan başka bölge ile ilgili çeşitli bilgilerin yer aldığı farklı eserler de ortaya konulmuştur. Yaşar Yücel'in *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar (XIII-XV.*

Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi) Çoban-Oğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği I[24], Cevdet Yakupoğlu'nun doktora tezinden yararlanarak hazırladığı *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (XIII-XV.Yüzyıllar)*[25], Mehmed Behçet'in *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi)*[26], Talat Mümtaz Yaman'ın *Kastamonu Tarihi (XV'inci Asrın Sonlarına Kadar)*[27], Ahmed Kankal'ın *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*[28], Ahmed Gökoğlu'nun *Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi 1*[29], İhsan Ozanoğlu'nun Kastamonu Kütüğü[30] ve Ata Erdoğdu'nun serileri bulunan Kastamonu Kültürü (Folklor) adlı eserleri ilk göze çarpan tetkik eserlerdir.[31]

Akademik olarak ise Caner Yücel'in *Temettuat Defterlerine Göre Kastamonu Şehri* adlı yüksek lisans[32], Serkan Küçük'ün *Salnamelere Göre Kastamonu (Kastamoni) Vilayetinin Demografik Yapısı* adlı yüksek lisans[33], Zübeyde Güneş'in *1487 (H.892) Tahririne Göre Kastamonu Kazâsı* adlı yüksek lisans[34], Ayşe Tosunoğlu'nun *Tapu-Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı* adlı doktora seviyelerinde yapılmış çalışmalar da mevcuttur.[35] *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler (19-21 Ekim 1988)*[36], *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000)*[37], *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003)*[38], Anadolu'nun Fethi'nden Millî Mücadele'ye Sosyo-Kültürel Yapısıyla

[24] Yaşar Yücel, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar (XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi): Çoban-Oğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
[25] Cevdet Yakupoğlu, Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (XIII-XV.Yüzyıllar), Gazi Kitabevi, Ankara 2009.
[26] Mehmet Behçet, **Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi)**, Hazırlayan: Musa F. Cihangir, Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Kastamonu 1998.
[27] Talat Mümtaz Yaman, Kastamonu Tarihi (XV'inci Asrın Sonlarına Kadar), Kastamonu 1935.
[28] Ahmet Kankal, Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı), Zafer Matbaası, Ankara 2004.
[29] Ahmet Gökoğlu, **Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952.
[30] İhsan Ozanoğlu, **Kastamonu Kütüğü**, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1952.
[31] Ata Erdoğdu, Kastamonu Kültürü (Folklor) I-X.
[32] Caner Yücel, *"Temettuat Defterlerine göre Kastamonu Şehri"*, **Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011.
[33] Serkan Küçük, *"Salnamelere göre Kastamonu (Kastamoni) Vilayetinin Demografik Yapısı"*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005.
[34] Zübeyde Güneş, *"1487 (H.892) Tahririne göre Kastamonu Kazâsı"*, **On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1993.
[35] Ayşe Tosunoğlu, *"Tapu-Tahrir Defterlerine göre XVI. yüzyılda Kastamonu Sancağı"*, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul 1993.
[36] Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler (19-21 Ekim 1988), Ayyıldız Matbaası, Ankara 1989.
[37] Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000), Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Kastamonu 2001.
[38] İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003), Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara 2005.

Kastamonu, *Uluslararası Kastamonu Türk Dünyası Kültür Başkenti Sempozyumu Bildirileri (12-13 Nisan 2018)* gibi tebliğ ve bildiriler de ayrıca dikkate alınması gereken önemli akademik yayınlardır.[39] Yine ansiklopedilerin "Kastamonu" maddesi de şehir ile ilgili kapsamlı bilgiler içermektedir.

Kastamonu şehrinin XIV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar yerli ve yabancı birçok seyyah tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir. Bu seyyahlardan olan İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi'nin seyahatnamelerinden bölge hakkında çeşitli bilgiler edinmek mümkündür. XIX. yüzyılda Kinneir, Bore, Aisnwort ve Texier gibi Kastamonu'yu incelenen dönemden sonra ziyaret eden yabancı seyyahların çeşitli gözlemler sundukları bilinmektedir. Ayrıca Şemseddin Sami'nin Kamûsu'l-Âlam adlı eserinde de bu yüzyılın sonlarındaki durum hakkında bilgiler verilmektedir.[40]

1.3 Şehrin Tarihçesi

Neolitik dönemden günümüze kadar farklı medeniyetlere ve devletlere ev sahipliği yapmış olan Kastamonu, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasıyla birlikte bir kültür ve inanç merkezi olmuştur. Zengin bir tarihi geçmişe sahip olan şehir, tarihi dokusu içerisinde kendisini korumayı başarabilmiştir.[41] Tam olarak ne zaman kurulduğuna dair kesin bilgiler bulunmayan, ismi İlkçağ ve Ortaçağ'ın ilk yarısına ait eserlerde geçmeyen Kastamonu şehrinin ismini nereden aldığı ile ilgili de çeşitli görüşler bulunmaktadır.[42] Bir taraftan Kaşka/Ğaşka/Gas, Gas-Tumanna ve Kastra-Komnen gibi tabirler ile Kastamonu ismi arasında bir bağ kurulmaya çalışılmış, bir taraftan da halk arasında anlatıla gelen "Kastın Ne İdi Moni'ye" hikâyesi ile de Kastamonu ismi, Bizans devrinde Selçuklu-Bizans arasındaki savaşlardan birinde yaşanan duygusal bir aşk hikâyesi (yakışıklı Selçuklu komutanı ile Bizans kale komutanının güzel kızı…) çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak Kastamonu adının kaynağıyla ilgili halk anlatıları ile Saltuknâme'de anlatılan destani-tarihi rivayetler arasında bir münasebet de tespit edilmiştir. Günümüzden 550 yıl önce kaleme alınmış

[39] Anadolu'nun Fethi'nden Millî Mücadele'ye Sosyo-Kültürel Yapısıyla Kastamonu, **Uluslararası Kastamonu Türk Dünyası Kültür Başkenti Sempozyumu Bildirileri (12-13 Nisan 2018)**, Kastamonu Valiliği Yayınları, Kastamonu 2018.
[40] Fahri Maden, **Seyyahların Gözüyle Kastamonu**, Roza Yayınları, İstanbul 2016, s. 5, 6.
[41] Ünal İbret, Duran Aydınözü ve Mustafa Uğurlu, *"Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi"*, **Marmara Coğrafya Dergisi,** Sayı: 32 (Temmuz), 2015, s. 239.
[42] İlhan Şahin, "*Kastamonu"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XXIV, İstanbul 2001, s. 585.

bu eserde geçen Moni, oğlu Kasta, güzel ve savaşçı kız Kide Banu ile Türk komutanı Atabey Gazi çerçevesinde anlatılan "Türklerin Kastamonu'yu Fethi" hadiseleri arasında çok çarpıcı ilişkiler ortaya çıkabilmektedir.[43]

İslâm coğrafyacılarının eserlerinde Kestamûniyâ, Kastamûniye, Kastamûnî; Bizans kaynaklarında Kastamon; Ortaçağ Batı kaynaklarında Castamea, Casstimana, Castemol şeklinde anılan şehrin adı Osmanlı dönemi kaynaklarında genellikle "Kastamonî" olarak geçmektedir. Cumhuriyetle beraber mahalli telaffuz tarzına uygun olarak ismin "Kastamonu" olarak değişim geçirdiği tespit edilmiştir.[44] Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Pontus Krallığı, Romalılar ve Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasının ardından Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalan Kastamonu, daha sonra Türklerin eline geçmiştir. Ancak fethin tarihi tam olarak tespit edilememiştir.[45]

Malazgirt Savaşı'ndan sonrası başlayan Anadolu fetihleri sırasında Türk komutanı Tutak'a bağlı akıncılar tarafından Kastamonu'da 1074 yılı civarında Türk fethi başlamıştır. Emir Kara Tegin tarafından 1080 yılı civarında Kastamonu Kalesi'nin Türklerce ilk fethinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.[46] Anadolu Selçuklu hükümdarı Süleymanşah döneminde Emir Kara Tegin, Orta Anadolu'dan hareketle bugünkü Çankırı, Kastamonu ve Sinop'u Bizanslılardan almıştır. Birinci Haçlı Seferi sonrası ise Türkiye Selçuklularının elinden çıkan Kastamonu'nun tekrar alınmasını Danişmend Ahmed Gazi sağlamıştır. İlerleyen süreçte Türkler ve Bizanslılar arasında el değiştiren şehrin Türklerin eline geçmesi ise 1176 yılındaki Miryokefalon zaferi ile mümkün olmuştur.[47] II. Kılıçarslan'ın ülke topraklarını oğulları arasında paylaştırması sonucunda Kastamonu'nun Muhiddin Mesud'a düştüğü görülmektedir. Karadeniz sahillerine kadar ilerleyen Muhiddin Mesud, dört aylık bir kuşatma sonrası Safranbolu'yu da almıştır. 1196 yılında Rükneddin Süleymanşah'ın bölgeyi kesin

[43] Cevdet Yakupoğlu, *"Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak: Saltuknâme"*, **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi,** Prof. Dr. Refik TURAN Özel Sayısı (Eylül), C: 5, Sayı: 16, 2014, s. 202.
[44] Besim Darkot, *"Kastamonu"*, **İslâm Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, C: VI, İstanbul 1977, s. 400.
[45] Ali Maden, *"41 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin (H. 1160 / M. 1747 – 1748) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi"*, **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2014, s. 1.
[46] Cevdet Yakupoğlu, Namıq Musalı, "Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnâmesi (683/1284): Çeviri ve Değerlendirme", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: XXXVII, Sayı: 63, s. 78.
[47] Refik Turan, *"Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve* İskanı*"*, **Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, (21-23 Mayıs 2000), Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2001, s. 1.

olarak merkeze bağlayarak tamamen Türk iskânına alması ile Kastamonu önemli bir "Uc" merkezine dönüşmüştür. Sultan Alâaddin Keykubat döneminde Hüsameddin Çoban Bey'in beylerbeyi olarak bölgeye gönderildiği bilinmektedir.[48]

Kastamonu'da XIII-XV. yüzyıllar arasında Çobanoğulları ve Candaroğulları isminde iki beylik hüküm sürmüştür. Çobanoğulları bağımsız bir beylik olmayıp XIII. yüzyıl boyunca Türkiye Selçuklu Devleti adına bugünkü Kastamonu, Karabük, Bartın, Zonguldak, Bolu ve Düzce illerinin topraklarında fetih ve yönetim görevi yürütmüştür. XV. yüzyıl başlarında bu hanedanın mirasını Candaroğulları devralmıştır. Candaroğulları farklı olarak Sinop ve Çankırı'yı da yönetimi altına almayı başarabilmiştir. Bu beylik Çobanoğulları'nın aksine bağımsız olup Anadolu'da en uzun süre hüküm süren beyliklerden biri olmuştur.[49]

Hüsameddin Çoban Bey ile beraber Kastamonu'da Çobanoğulları dönemi başlamıştır. Melikü'l-Ümera olarak bilinen Hüsameddin Çoban Bey, Sultan Alâaddin Keykubat döneminde Moğol-Kıpçak ordularının Suğdak'ı işgal etmesi üzerine Sinop'tan Kırım'a gönderilen ordunun başına atanmıştır.[50] Kırım sahiline başarılı bir çıkarma yapan Hüsameddin Bey[51], Suğdak'ı geri alarak Kıpçak Hanı'nın ve Rus knezlerinin itaatini sağlamıştır. Daha sonra da Selçuklu sultanının emriyle 1224'te Kastamonu'ya dönmüştür. Tarihi bilinemeyen ölümünden sonra yerine geçen oğlu Alp Yürek zamanında Anadolu Selçukluları Moğol hâkimiyetine girince beylik siyasi ve ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir.

---

[48] Refik Turan, *"Selçuklular Döneminde Kastamonu"*, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler**, (19-21 Ekim 1988), Ankara 1989, s. 3, 4.

[49] Cevdet Yakupoğlu, Namıq Musalı, **Kastamonu Beylerinin Mektupları**, Matsa Basımevi, Ankara 2022, s. 10.

[50] Fahri Maden, **XVIII. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu**, Roza Yayınları, İstanbul 2012, s. 4.

[51] Sicil defterlerinde Kırım ve Kefe bağlantılı farklı olaylardan bahsedilen çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Kefe ile ilgili bir kayıtta ticaret yapan yağ yüklü ve içerisinde kölelerin bulunduğu bir geminin Kastamonu Sancağı'na bağlı Cide Kazâsı'nın Gideros denilen mevkisinde kaza yaptığı anlatılmaktadır. Bu belge bile tek başına bölge ile olan ilişkilerin Hüsameddin Çoban Bey'in Kırım'a başarılı bir çıkarma yaparak Suğdak'ı geri aldığı dönemden bu tarafa devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. KŞS 9, s, 9, 122; KŞS 10, s. 173; KŞS 16, s. 35; KŞS 20, s. 73, 74. Ayrıca Kefe şehrinin kuzey-güney ve doğu-batı ticaretindeki önemi büyüktür. Sinop, Anadolu'dan Karadeniz'in kuzeyine ve Kefe yönüne yapılan ticaretin önemli çıkış noktalarından biridir. İstanbul'dan gelen gemiler İnebolu ve Sinop limanlarına uğradıktan sonra Kefe'ye doğru gitmek için hareket ederlerdi. Kefe bağlantılı pamuk ve pamuk ürünleri, keten ve keten ürünleri, ipek ve ipekli kumaşlar, yünlüler (çuka, sof, halı, aba, kuşak, keçe, kuşak, kemer, çağşır), deri ve kürkler, baharat, boya ve şeker, maden ve maden ürünleri ticaretinde Kastamonu önemli bir yer tutmaktaydı. İstanbul'un yağ ihtiyacının karşılanmasında ve kölelerin İstanbul'a nakledilmesinde Kefe önemli bir merkez olup sicil kayıtlarında Gideros denilen yerde kaza yapan gemide bulunan yağ ve kölelerde bu durumu kanıtlamaktadır. Yücel Öztürk, **Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe (1475-1600)**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 483-510.

1280 yılı civarında beyliğin başına geçen Alp Yürek'in oğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan, Anadolu Selçukluları arasındaki taht mücadelelerinde aktif rol oynamıştır.[52] II. Mesud'un tahta geçmesinde birinci derecede etkiye sahip olan Yavlak Arslan, şehzadeliğinden beri Mesud'un yanında yer almış, kendisine atabeylik ve müşavirlik yapmıştır. Yavlak Arslan'ın Mesud'a olan bu bağlılığı onun Melik Kılıç Arslan tarafından öldürülmesine yol açmıştır. 1291 yılında İlhanlı Hükümdarı Argun'un ölümünden sonra Anadolu'da iç karışıklıkların yaşandığı ve Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın öldüğü bu dönemde Çobanoğulları Beyliği'nin başına Yavlan Arslan'ın oğlu ve beyliğin son emiri Mahmud Bey geçmiştir. Mahmud Bey, kardeşi Ali Bey ile beyliği bir süre daha yaşatmayı başarmış ve iki kardeş Bizans topraklarına başarılı akınlar düzenlemişlerdir. Babası Yavlak Arslan'ın intikamını Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ı yakalayıp öldürerek alan Ali Bey, Bizans'a yapılan akınların da başında yer alan kişidir.[53]

Mahmud Bey döneminde Anadolu, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın emri ile dört bölgeye ayrılmış ve batı bölgesinde yer alan Kastamonu havalisinin tasarrufu Pervâne Muineddin Mehmed Bey'e bırakılmıştır. Candaroğlu Süleyman Bey tarafından 1308 öncesi Kastamonu şehir merkezine yapılan ani bir baskınla Mahmud Bey'in ortadan kaldırılması ile Çobanoğulları Beyliği de XIV. yüzyılın başlarında sona ermiştir.

Selçuklu sarayında yetiştiği anlaşılan Candaroğulları Beyliği'nin kurucu Şemseddin Yaman Candar hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi yoktur. Çobanoğullarına bağlı Türkmenlerle isyan eden şehzade Kılıç Arslan'a esir düşen sultan II. Mesud'un kurtarılmasında oynağı etkin rol sebebiyle kendisine, Yavlak Arslan'ın iktâsı olan Kastamonu ve havalisi tımar olarak verilmiştir. Yavlak Arslan'ın oğlu Mahmud Bey'in Kastamonu'ya hâkim olması sebebiyle Eflâni'de kalmaya mecbur olmuştur. Kendisinin Eflâni'deki ölümünden sonra oğlu Süleyman Paşa, Kastamonu'yu da alarak beyliği kurmuştur. İlhanlılara bağlı olarak beyliğin sınırlarını genişleten, Safranbolu ve Sinop'u alan Süleyman Paşa, İlhanlı hükümdarının ölümü üzerine adına

[52] Yaşar Yücel, *"Çobanoğulları"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: VIII, İstanbul 1993, s. 354.
[53] Cevdet Yakupoğlu, *"Selçuklu Beylerbeyi Yavlak Arslan'ı Kim Öldürdü?"*, (Editör: Orçun Nalezen, Şerif Demir), **Kastamonu Tarihi Araştırmaları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2023, s. 100, 107.

para bastırarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Sinop'u yöneten oğlu İbrahim Bey isyan ederek beyliği ele geçirmiştir.

Daha sonra beyliğin başına oğlu Adil Bey ve onun oğlu Kötürüm Bayezid Bey geçmiştir. Kötürüm Bayezid Bey döneminde Candaroğlu donanması Ceneviz ve Venediklilere karşı başarılı mücadeleler vermiştir. Osmanlılarla başlarda dostane ilerleyen münasebetler I. Murad döneminde siyasi çekişmeler sebebiyle bozulmuştur. Bayezid Bey'in kendisinden sonra tahta oğlu İskender'i geçirmek istemesi üzerine diğer oğlu Süleyman isyan ederek İskender'i öldürmüş ve I. Murad'ın desteğiyle Kastamonu'yu ele geçirmiştir. Sinop'a çekilen Bayezid Bey, 1385 yılında burada vefat etmiştir. II. Süleyman Bey, halkın desteğiyle I. Murad'ın kuvvetlerini şehirden çıkararak şehre hakim olsa da kardeşi İsfendiyar Bey'in Sinop'ta hüküm sürmesine engel olamadığı için beylik iki kola ayrılmıştır. Süleyman Bey'in Yıldırım Bayezid'e yenilerek hayatını kaybetmesi üzerine, 1393 yılında beyliğin Kastamonu kolu geçici olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1402'de Timur'dan ferman alan İsfendiyar Bey Kastamonu, Sinop, Çankırı, Tosya ve Kalecik gibi eski Candaroğulları topraklarını geri alarak beyliğini yeniden inşa etmiştir.[54]

Osmanlıların Anadolu'nun siyasî birliğini sağlama yolundaki faaliyetlerine karşı direnen en güçlü beyliklerden biri olan Candaroğulları, başlarda Osmanlılarla iyi geçinerek varlığını korumak isterken Osmanlıların Anadolu Beyliklerine birer birer hâkim olması üzerine sıranın kendisine geldiğini anlar anlamaz kendini savunmak için müttefikler bulmak hususunda her çareye başvurmuştur. Ancak Yıldırım Bayezid'in Anadolu'nun siyasî birliğini tamamlamak için attığı adımlara mâni olamamıştır.[55]

Beylik, İsfendiyar Bey döneminde Osmanlılara rakip olabilecek kadar güçlenmeyi başarabilmiş ve Fetret döneminde denge siyaseti yürüterek Bafra'yı alabilmiştir. İsfendiyar Bey, bir taraftan Çelebi Mehmed'e seferlerde asker göndermiş, diğer taraftan ona isyan eden Şeyh Bedrettin ve Mustafa Çelebi'ye yardım etmiştir. 1416 yılında Osmanlı sultanından destek alan oğlu Kasım Bey Kastamonu'yu ele geçirince

[54] Cevdet Yakupoğlu, **Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (XIII-XV.Yüzyıllar)**, Gazi Kitabevi, Ankara 2023, s. 37, 38, 47-54.
[55] Yaşar Yücel, *"Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri (1361-1392)"*, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: I, Sayı: 1, 1963, s. 144.

İsfendiyar Bey, Sinop'a çekilerek Çelebi Mehmed ile anlaşmak zorunda kalmıştır. İsfendiyar Bey, Osmanlı tahtına sultan II. Murad geçtiğinde Osmanlı hâkimiyetinden kurtularak kaybettiği toprakları geri almak istemiştir. 1423'te yaptığı savaşta başarılı olamamış ve Osmanlı kuvvetleri karşında tutunamayarak barış yapmak zorunda kalmıştır. Torununu II. Murad ile evlendiren İsfendiyar Bey, oğulları İbrahim ve Kasım Bey'e de II. Murad'ın kızkardeşlerini alarak akrabalık bağları tesis etmiş ve yapılan antlaşmayı da bu sayede pekiştirmiştir. İsfendiyar Bey'in 1440 yılında vefat etmesi üzerine beyliğin başına önce İbrahim Bey, onun 1443'te ölmesi üzerine de İsmail Bey geçmiştir.

İmar faaliyetleri ve ilmi çalışmaların yoğunlaştığı İsmail Bey döneminde Osmanlı ile Candar arasındaki gizli rekabet sürmeye devam etmiştir. 1460 yılında Amasra seferine çıkan Fatih Sultan Mehmed sefer sonrası İsmail Bey'in kardeşi Kızıl Ahmed Bey'in de teşvikleriyle Kastamonu'ya yönelmiştir. Osmanlı Vezir-i Âzamı Mahmud Paşa ve Kızıl Ahmed Bey, Kastamonu ve Sinop'un alınması için padişah tarafından görevlendirilmiştir. Sinop'a çekilen, kan dökülmesini istemeyen, Osmanlı kara ve deniz gücünün farkında olan İsmail Bey, şehri 1461 yılında kan dökmeden Osmanlılara teslim etmiştir. İsmail Bey'e hürmet eden eden Fatih Sultan Mehmed kendisine yeni tımarlar da vermiştir. Bir süre sonra Filibe sancağına tayin edilen İsmail Bey, 1479 yılında bu şehirde vefat etmiştir.[56]

Bir süre Sinop valiliği yapan, başarısız bir isyan girişiminde bulunan ve Osmanlı aleyhine bazı ittifaklar kuran Kızıl Ahmed Bey ise Fatih tarafından Mora sancağına gönderilerek şehirden uzaklaştırılmıştır. Mora'ya gitmeyen Bolu'ya geçip oradan Karamanoğulları ve sonra da Uzun Hasan'a sığınan Kızıl Ahmed Bey, Fatih'in ölümü sonrası tekrar Osmanlı ülkesine dönmüştür. Ölüm tarihi belli olmayan Kızıl Ahmed Bey'in Osmanlı vezirleri arasında oğullarının bulunduğu bilinmektedir.[57] Fatih Sultan Mehmed Han'ın düzenlediği seferler sonrası Osmanlı topraklarına katılan Kastamonu bu tarihten sonra Anadolu Eyâleti'ne bağlı bir sancak hâline gelmiştir.[58]

[56] Yakupoğlu, Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (XIII-XV. Yüzyıllar), s. 51-53.
[57] Talat Mümtaz Yaman, **Kastamonu Tarihi**, Kastamonu Abdurrahman Paşa Vakfı Eğitim Yayınları, Kastamonu 1995, s. 169.
[58] Ahmet Kankal, Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı), Zafer Matbaası, Ankara 2004, s. 3.

Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra genelde sakin bir şehir olma özelliğini muhafaza eden Kastamonu vilâyeti, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Cem Sultan'da olduğu gibi bazı dönemlerde şehzadelerin valilikle görevlendirildiği bir şehir olmuştur.[59] Osmanlı idaresine girdikten sonraki sükûnet XVI. yüzyılın ortalarından itibaren suhte ayaklanmalarının yoğunlaşması ile bozulmuş, şehir XVII. yüzyıl başlarında Anadolu'yu kasıp kavuran Celâlî İsyanlarından da oldukça etkilenmiştir. XVIII. yüzyılda zaman zaman yangın ve depremlerle sarsılan Kastamonu, 1832-1833 yıllarında Tahmiscioğlu adıyla bilinen bir ayaklanmaya maruz kalmıştır. Daha önce tımarlı bir sipahi olduğu anlaşılan Tahmiscioğlu etrafında topladığı kişilerle şehri ele geçirmiştir. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın teşvik ve tahriklerinin de bulunduğu anlaşılan bu isyan çok geçmeden bastırılmış ve Tahmiscioğlu kaçmıştır.

Kastamonu, Tanzimat'ın ilânıyla birlikte başlayan idarî reformlar çerçevesinde 1841'de Bolu müşirliği adı altında bulunan vilâyet, 1846'da yapılan idarî düzenlemelerde ise eyâlet haline getirilmiştir. Bu eyâletin Kastamonu ile birlikte Kocaeli, Bolu, Viranşehir ve Sinop olmak üzere toplam beş sancağı vardır. 1867 Vilâyet Nizamnâmesi'ne göre idarî teşkilâttaki yeri vilâyet olan Kastamonu'nun sancaklarını 1894'te merkez Kastamonu sancağı ile Bolu, Sinop ve Çankırı oluşturmaktadır. 1914 yılında Kastamonu vilâyeti, merkez Kastamonu sancağı ile Çankırı ve Sinop sancaklarına sahiptir. 1919'da vilâyet olarak başta Kastamonu merkez sancağı olmak üzere Çankırı ve Sinop sancaklarından meydana gelen Kastamonu, Cumhuriyet dönemiyle birlikten il merkezi olarak idari teşkilattaki yerini almıştır.[60]

I. Dünya savaşında bölge olarak işgale bile uğramayan Kastamonu şehri, dönmeyeceğini bile bile binlerce evladını vatanı için savaşmaya göndermiştir. Aynı zamanda bir lojistik merkezi olan şehir, İnebolu'dan cephelere kadını, erkeği, çocuğuyla malzeme taşımıştır. Şerife Bacılarla, Halime Çavuşlarla kahramanlık destanı yazarak milli mücadelede en çok şehit veren illerden biri olmuştur. Mehmed

[59] Ahmet Rıfat Güzey, *"Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi"*, **Tarih Okulu Dergisi,** C: XI, Sayı: 35, 2018, s. 55.
[60] Şahin, *a.g.m.*, s. 586-588.

Akif'in Nasrullah Câmii'nde yaptığı konuşma ve İstiklal Marşı'nın yerel gazete olan Açıksöz gazetesinde çıkması şehrin tarihi açısından başta gelen önemli olaylardır.[61]

11 Şubat 1924 tarihinde yapılan 99. TBMM oturumunda, meclis tarafından 66 numaralı Kanun ile İnebolu Mavnacılar Loncasına verilen beyaz şeritli altın madalya ve berat, Türkiye'de ilk ve tek olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kastamonu'ya vermiş olduğu yüksek onurlardan bir diğeridir.[62]

[61] Ata Erdoğdu**, Kastamonu Kültürü 1 (Folklor)**, Kastamonu 2018, s. 13.
[62] **İnebolu Kaymakamlığı**, http://www.inebolu.gov.tr/istiklal-madalyasi 16.11.2021.

2. KASTAMONU'DA İDARİ YAPI

Osmanlılar'da en büyük idarî birimi ifade etmek için XVI. yüzyıl sonlarına kadar beylerbeyilik ve vilâyet tabirleri kullanılırken daha sonraları eyâlet tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu ve Rumeli olarak kurulan beylerbeyilikler fetihlerle beraber sayısal olarak da artmıştır.[63] Osmanlı Devleti'nin idarî birimlerine bakıldığında, bölgelerin eyâletlere bölündüğü görülmektedir. Beylerbeyi eyâletlerin başında bulunur ve paşa sancağı olarak tabir edilen eyâlet merkezinde ikamet ederdi. Eyâleti oluşturan birimlere ise sancak denilmekte olup her sancakta bir sancak beyi (mirliva) bulunurdu. Sancaklar kazâ adı verilen küçük birimlere ayrılır ve başında hem adli hem de idarî amir statüsünde olan kadılar tarafından yönetilirdi. Sancakları temel alan Osmanlı vergi kanunnameleri, bütün idarî çatıyı ilk önce kadı sonra da sancak beyi üzerine kurmuştur.[64] Sancakların kaza, nahiye ve köyler gibi belli coğrafi sınırı vardı. Fetihlerle beraber sancakların sayısı da artmıştır. Sancaklar bağlı oldukları eyâletlerde uygulanan haslı/timarlı ve sâlyâneli statü içindeydi. XV. ve XVI. yüzyıllarda Kastamonu gibi bazı sancaklar hükümdarın erkek çocuklarının idarî tecrübe kazanması için sancak beyi olarak gönderildiği şehzade sancağı durumundaydı. Osmanlı taşra yönetiminin en temel idarî ve askerî birimi olan sancaklarda XVI. yüzyılın sonlarından itibaren siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerin etkisiyle başlayan değişim sürecinde merkezî idarenin taşra üzerindeki denetimi artmaya başladı. Eyâletlerin sancaklardan daha fazla ön plana çıkarılması sancakların II. Mahmud döneminde daha basit idarî bölgeler haline gelmesine yol açtı.[65]

Osmanlılar'da kadının idare ettiği bölge dışında, bölgeyi de tanımlayan coğrafî bir terim olan kazâ, günümüzde ilçenin karşılığı olarak kullanılmaktadır. XVII. yüzyıldan itibaren kazâ, tamamen Osmanlılar'a has ve coğrafi bütünlüğe sahip idarî bir bölge haline gelmiştir. Daha sonra giderek kadının yetki alanına dâhil bir veya birkaç nahiye kazâ şeklinde belirli bir coğrafi esasa kavuşmuş, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren timar sisteminin önemini kaybetmesiyle kazâ idarî birim olarak ön plana çıkmış,

[63] Halil İnalcık, *"Eyâlet"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XI, İstanbul 1995, s. 548.
[64] Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları**, Yapı Kredi Yayınları (4. Baskı), İstanbul 2018, s. 82.
[65] İlhan Şahin, *"Sancak"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XXXVI, İstanbul 2009, s. 97-99.

sayıları artmış ve nahiyeler kazanın bir alt birimi haline dönüşmüştür. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kazâlar kadılar için gösterdikleri imkânlara göre sınıflandırılmıştır. Kazaların derecelendirilmesi tayini yapılacak kadının kıdemiyle ve alacağı maaşla da bağlantılı hale gelmiştir. Bazı bölgelere kadılar nâiblerini de göndermişlerdir.[66]

Kastamonu'nun söz konusu dönemde Anadolu Eyâleti'ne bağlı bir sancak olduğu anlaşılmaktadır. Şer'iyye sicil defterlerindeki vergi kayıtlarında [67], eşkıyalık olaylarında [68], asker ve techizat taleplerinde [69] ve diğer sancaklarla olan dava yazışmalarında Kastamonu sancağından "Vilayet-i Anadolu'da veya Eyâlet-i Anadolu'da" şeklinde bahsedilmektedir.[70] XVI. yüzyılın sonlarında sancak sayısı on dört olan Anadolu eyâletinin sancakları Kütahya, Saruhan (Manisa), Hüdâvendigâr (Bursa), Aydın, Menteşe (Muğla), Bolu, Hamîd (Isparta), Ankara, Kangırı (Çankırı), Kastamonu, Karahisâr-ı Sâhib (Afyonkarahisar), Karesi (Balıkesir), Sultanönü (Eskişehir) ve Teke (Antalya) sancaklarından oluşmaktadır.[71] Çalışmanın kayıtlarında Anadolu Eyâleti'ne bağlı sancakların bulunduğu toplu bir listeye rastlanılmasa da çeşitli kayıtlarda Kütahya[72], Ankara[73], Saruhan[74], Bolu[75], Hüdavendigâr, Hamîd, Aydın ve Menteşe[76], Kengırı[77], Karahisâr-ı Sâhib[78], Sultanönü[79], Karesi ve Teke sancaklarının isimleri geçmektedir.[80]

Kastamonu Kazâsı'nın araştırmaya konu olan yıllardaki idarî yapısı idarî birimler ve Kastamonu'daki idarî teşkilat görevlileri olmak üzere iki kısımda ele alınmaya çalışılacaktır. İdari birim başlığı altında, sicillerden tespit edilen Kastamonu sancağına bağlı kazâlar ve kazâlara bağlı birimler, nahiyeler ve nahiyelere bağlı birimler, mahalleler ile divanlar incelenecektir. Kastamonu idarî teşkilatındaki görevliler başlığı altında ise sancak beyleri, mütesellimler, alaybeyleri, dizdârlar, kale ve şehir

[66] Tuncer Baykara, *"Kaza"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: XXV, İstanbul 2022, s. 119, 120.
[67] KŞS 9, s. 79; KŞS 10, s. 164, 166; KŞS 13, s. 79, 88; KŞS 16, s. 65; KŞS 79, s. 100; KŞS 20, s. 97, 98.
[68] KŞS 9, s. 79; KŞS 10, s. 155, 165; KŞS 13, s. 78, 85; KŞS 16, s. 77.
[69] KŞS 9, s. 74, 80.
[70] KŞS 10, s. 142; KŞS 16, s. 40; KŞS 20, s. 73.
[71] Mustafa Çetin Varlık, "*Anadolu Eyâleti"*, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C: III, İstanbul 1991, s. 143.
[72] KŞS 10, s. 163; KŞS 13, s. 79, 111; KŞS 16, s. 78
[73] KŞS 10, s. 166; KŞS 13, s. 79; KŞS 20, s. 94.
[74] KŞS 10, s. 153, 154, 163; KŞS 13, s. 77, 79; KŞS 20, s. 95.
[75] KŞS 10, s. 163, 166; KŞS 13, s. 79.
[76] KŞS 10, s. 153, 154, 163; KŞS 13, s. 77, 79.
[77] KŞS 10, s. 153, 154, 164, 166; KŞS 13, s. 79; KŞS 20, s. 94.
[78] KŞS 10, s. 163; KŞS 13, s. 79; KŞS 20, s. 94.
[79] KŞS 10, s. 163; KŞS 13, s. 80.
[80] KŞS 10, s. 163.

kethüdâları, yeniçeri serdârlarları, kale mustahfızları, kethüdâyerler, yiğitbaşları, kadılar, nâibler, muhzırlar, müftüler ve kâtipleri, müderrisler ve medreseleri, nakibü'l-eşrâf kaymakamları, mahalle imamları ve görev yaptığı mahallelerine yer verilecektir. Konu içerikleri sicillerdeki kayıtlardan ulaşılan bilgiler doğrultusunda şekillendirilecektir. İdarî teşkilatta yer alan görevlilerin karıştıkları olaylara ise araştırmanın son bölümünde yer verilecektir.

2.1 Kastamonu Kazâsının İdari Birimleri

Şer'iyye sicil kayıtlarından söz konusu dönemdeki kazâ, nahiye, mahalle, köy ve divan isimlerine ulaşılarak Kastamonu idarî yapısına ait tespitler yapılmaya, tespiti yapılan birimlerle ilgili sicillerden elde edildiği oranda bazı fizikî bilgilere de yer verilmeye çalışılmıştır. Hazırlanan tablolarda, ayrı bir başlık altında incelenen Kastamonu Kazâsı'nın nahiye, mahalle ve divanları hariç Kastamonu ve diğer kazâların köyleri, kazâlara bağlı sicilde geçen nahiye, mahalle ve divanlar, bağlı bulunduğu idarî birimler ile birlikte verilmiştir. Gerekli görülen yerlerde dipnot verilerek, birimler ile ilgili ayrıca bilgilendirme yapılmştır. Bu birimlerin isimlerine kayıtlarda çeşitli sebeplerle geçen yer tariflerinden, kişinin nereli olduğuna dair bilgilendirmelerden, herhangi bir tahsilat için tabi tutulduğu vergi kayıtlarından, tereke kayıtlarından, merkeze yazılan dilekçelerden, atama için yazılan berat ve çeşitli emirler içeren ferman, buyruldu ve mektuplardan ulaşılmıştır.

İdari birimlerin, özellikle de mahalle, divan ve köylerin isimlendirilmesinde Türk-İslâm dönemine ait isim ve terimler ile şehrin tarihinde ve fethinde yer alan kişilerin önemli bir kaynak oluşturduğu dikkati çekmektedir. Günümüzde bu isimlerin hala idarî birimlerde yer ismi olarak kullanılması kadim bir Türk-İslâm şehri olan Kastamonu'nun, tarihini ve kültürünü yaşatmaya devam ettiğinin bir göstergesidir.

2.1.1 Kastamonu Sancağına Bağlı Kazâlar ve Kazâlara Bağlı Birimler

Anadolu Eyâleti'ne bağlı olan Kastamonu sancağının kazâları isim olarak özellikle vergi ile ilgili değerlendirilen araştırılan döneme ait kayıtlarda topluca geçmektedir. Kazâ isimleri vergi kayıtlarında toplu bir şekilde verildiği için de çalışmada öncelikle bu kayıtlar ele alınmış ve defterlerdeki bütün vergi kayıtları incelenerek ilk tespitler

yapılmıştır. Mesela, 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Vezir Hasan Paşa tarafından gönderilen ve Kastamonu sancağının maktu vergisinin tamamlanmasını istediği belgede, kazâ isimleri ödeyeceği tutarlar ile birlikte tek tek yazılmıştır. Defterdeki kayıtta verilen kazâ sıralaması dikkate alındığında Kastamonu, Devrekâni, Taşköprü, Güney, Araç, Sırt, Boyalı, Küre-i Hadîd, Yörükân-ı Araç, Çiğlene, Eflâni, Daday, Akyürek, Sinop, Durağan, Akkaya, Ayandon, Sahil, Hoşalay, Çanlı, Cide, Ginolu, Boyabad, Göl, Sorgun ve İnebolu kazâlarının isimlerine topluca ulaşılmıştır. Belgenin devamında yer alan maden ve hurda mukataaları ile ilgili kayıttan, Azdavay ve Küre-i Nühâs kazâlarının[81], aynı defterdeki diğer bir mâl-i maktu ödemesiyle ilgili kayıttan da Zarı ve Mergüze kazâlarının isimlerine ulaşılmıştır.[82] Bu kazâların isimleri incelenen dönemde toplu bir şekilde diğer şer'iyye sicil defterlerindeki kayıtlarda geçmekte olup dönem içerisinde herhangi bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir.[83]

Osmanlı Devleti'nde eyâlet, vilâyet, liva, kazâ ve nahiye gibi tabirlerin zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı olmuştur.[84] Bu sebeple de kazâların çeşitli kayıtlarda nahiye olarak geçmesi onların kazâ durumunu değiştirmemiş olup bu birimlerin kazâ olarak değerlendirilmesine devam edilmiştir. Mesela, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Daday, Devrekâni, Küre [85], Ayandon [86] ve Araç kazâlarından nahiye olarak bahsedilmektedir.[87] Ancak bu kayıtlarda yazılanlar dikkate alınarak kazâlar birer nahiye olarak değerlendirilmemiştir. Çünkü diğer defterlerdeki kayıtlardan bu birimlerin birer kazâ olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bazı birimlerin tarihi süreç içerisinde bağlı bulunduğu kazâdan ayrılarak müstakil birer kazâya dönüştüğü olmuştur. Defterlerdeki vergi kayıtlarında sonradan müstakil birer kazâya dönüşen birimlere bakıldığında karşımıza Gerze ve Saray çıkmaktadır. Önceleri Sinop kazâsının alt birimi olarak geçen Gerze ve Saray, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan katır satışı ile ilgili tutulan bir "mübâyaa-yı esterân"

[81] KŞS 9, s. 68, 69.
[82] KŞS 9, s. 121.
[83] KŞS 10, s. 146; KŞS 11, s. 280, 281; KŞS 12, s. 63; KŞS 13, s. 83, 116; KŞS 16, s. 78; KŞS 79, s. 65, 81, 114; KŞS 17, s. 229, 230; KŞS 19, s. 99, 105 108; KŞS 18, s. 280; KŞS 20, s. 63, 79, 80, 81, 82, 100, 124.
[84] Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 85.
[85] KŞS 10, s. 51.
[86] KŞS 10, s. 159.
[87] KŞS 10, s. 164.

defterinde ilk defa kazâ olarak geçmektedir.[88] Sonraki bütün defter kayıtlarında Saray, kazâ olarak geçmeye devam ederken 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan sancağın maktu vergisi ile ilgili ferman[89] ile 19 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki diğer bir kayıtta Gerze'den Sinop'a bağlı bir nahiye olarak bahsedilmektedir.[90] Ancak 19 ve 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'nde bulunan diğer kayıtlarda Gerze yine kazâ olarak geçmektedir.[91] Bu kayıtların dışındaki tüm belgelerde, Gerze'nin de bir kazâ olarak yazılması Sinop'a bağlı olan Saray ve Gerze'nin zamanla ayrı birer kazâya dönüştüğünü göstermektedir.

Ödemelerle ilgili bazı kayıtlarda Gökçeağaç, Boyabad Kazâsı'na dâhil edilirken[92] 19 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir avârız fermanında ayrı bir kazâ olarak geçmektedir. Bu durum birimin Boyabad Kazâsı'ndan ayrıldığını göstermektedir.[93] Gerze, Saray ve Gökçeağaç'ın da eklenmesiyle incelenen dönemdeki toplam kazâ sayısı otuz üç olarak tespit edilmiştir. Söz konusu dönemin öncesine bakıldığında Kastamonu sancağına bağlı olarak sadece Bolu kazâsının varlığı dikkati çekerken kazâ sayısında bir farklılık görünmemektedir.[94] Yüzyılın ortalarına doğru bu birimlerin durumunu değerlendirmek adına şer'iyye sicillere bakıldığında ise Gerze, Saray ve Gökçeağaç'ın ayrı birer kazâ olarak geçmeye devam ettiği ve toplam kazâ sayısının otuz üç olduğu görülmüştür.[95]

Kazâlarla ilgili tespit edilen diğer bir husus ayrı iki kazânın tahsilat için bir kazâ isminde birleştirilmesi ve ortak bir ödeme tutarının belirlenmesidir. Ancak bu durum kazânın kazâ olma vasfını kaybettiğini göstermemektedir. Mesela 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıtta Boyabad'a Durağan kazâsının eklendiği[96] fakat aynı defterinin farklı bir kaydında ise Durağan'ın kazâ olarak geçmeye devam ettiği tespit edilmiştir.[97] Aynı şekilde Güney kazâsı bazı tahsilat defterlerinde Taşköprü

[88] KŞS 13, s. 83.
[89] KŞS 79, s. 81.
[90] KŞS 19, s. 105.
[91] KŞS 19, s. 108.
[92] KŞS 9, s. 69; KŞS 10, s. 146; KŞS 19, s. 105.
[93] KŞS 19, s. 108.
[94] Veli İlker Dağsever, *"2 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1084-1087/M. 1673-1677)*, **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2017.
[95] KŞS 41, s. 96, 97, 104, 107, 129.
[96] KŞS 13, s. 83.
[97] KŞS 13, s. 116.

kazâsına dâhil edilmiş[98], iki dava kaydında da, "Taşköprü Güney Kazâsı" şeklinde geçmiştir.[99] Bu kayıtlar dışındaki diğer tüm kayıtlar Durağan ve Güney'in ayrı birer kazâ olduğunu net bir şekilde teyit etmektedir.[100]

Küre-i Ma'mure kazâsının isimlendirmesi ile ilgili de bir husus dikkati çekmektedir. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir nüzul fermanında, Küre-i Nühâs el-Ma'mure ismi geçerken diğer mahkeme kayıtlarında ve vergi defterlerinde sadece ismin Küre-i Ma'mure olarak geçtiği görülmektedir.[101] 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki verâset ile ilgili bir dava kaydında yer tarifi verilirken kayıt, Küre-i Nühâs olarak başlamaktadır. Ancak kaydın devamında aynı kazâdan sürekli Küre-i Ma'mure olarak bahsedilmektedir.[102] Küre-i Ma'mure ismine defterlerin çeşitli kayıtlarında da rastlamak mümkündür.[103] Küre-i Nühâs ve Küre-i Ma'mure'nin isimleri hiçbir vergi defterinde aynı anda ayrı birer kazâ olarak geçmemektedir. Mesela 13 ve 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'nde Küre-i Ma'mure ismi yazılmış iken[104] 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıtlarda sadece Küre-i Nühâs ismi yazılmıştır.[105] Bu bilgiler bize iki farklı isim kullanılsa da aslında aynı kazâdan bahsedildiğini göstermektedir.

Sicil kayıtlarında Akkaya, Akyürek, Çanlı, Gerze, Gökçeağaç, Durağan, Eflâni, Hoşalay, İnebolu, Küre-i Hadîd, Sahil, Saray ve Yörükân-ı Araç kazâlarının isimleri geçerken bu kazâlara bağlı bir alt birimin ismine rastlanılmamıştır. Bu sebeple de bu kazâlara dair herhangi bir mahalle, nahiye, divan ve köy ismine ulaşılamamıştır. Diğer taraftan dönemin diğer kazâlarına dair birçok nahiye, kasaba, mahalle, divan ve köy ismi tespit edilmiştir.

Bu kazâlardan Araç Kazası'na bağlı on bir köy; Ayandon Kazası'na bağlı bir köy; Azdavay Kazası'na bağlı on sekiz köy; Boyabad Kazası'na bağlı beş köy ve bir

[98] KŞS 10, s. 146; KŞS 13, s. 26, 116; KŞS 16, s. 9; KŞS 79, s. 114; KŞS 20, s. 100.
[99] KŞS 13, s. 26; KŞS 16, s. 9.
[100] KŞS 9, s. 68, 69; KŞS 10, s. 146; KŞS 11, s. 280, 281; KŞS 12, s. 63; KŞS 13, s. 83, 116; KŞS 16, s. 78; KŞS 79, s. 65, 81, 114; KŞS 17, s. 229, 230; KŞS 19, s. 99, 105 108; KŞS 18, s. 280; KŞS 20, s. 63, 79, 80, 81, 82, 100, 124.
[101] KŞS 9, s. 78.
[102] KŞS 13, s. 1.
[103] KŞS 13, s. 83; KŞS 16, s. 79; KŞS 79, s. 65, 76; KŞS 19, s. 99; KŞS 20, s. 20.
[104] KŞS 13, s. 83; KŞS 79, s. 65.
[105] KŞS 20, s. 80, 100.

mahalle; Boyalı Kazası'na bağlı bir köy; Cide Kazası'na bağlı bir nahiye; Çiğlene Kazası'na bağlı bir köy; Daday Kazası'na bağlı yirmi altı köy; Devrakâni Kazası'na bağlı on altı köy, iki divan ve bir mahalle; Ginolu Kazası'na bağlı bir köy; Göl Kazası'na'e bağlı yirmi üç köy, bir divan, bir kasaba ve bir mahalle; Güney Kazası'na bağlı beş köy; Kastamonu Kazası'na bağlı doksan altı köy ve altı divan (divanların toplu listesi ayrıca verilecektir); Küre-i Nühâs (Ma'mure) Kazası'na bağlı on iki köy ve bir nahiye; Mergüze Kazası'na bağlı on sekiz köy, bir divan; Sırt Kazası'na bağlı altı köy; Sinop Kazası'na bağlı bir mahalle; Sorgun Kazası'na bağlı yirmi iki köy ve bir divan; Taşköprü Kazası'na bağlı on üç köy, bir mahalle ve bir nahiye ile Zarı Kazası'na bağlı yedi köy tespit edilmiştir.

Görüldüğü üzere tespit edilen birim isimlerinin çoğu Kastamonu'nun merkez kazâsı ile birlikte Daday, Göl ve Sorgun kazâlarına aittir. Bu kazâlara ait birim isimlerinin sicillerde daha fazla yer almasının sebebi mahkemeye intikal eden olayların diğer kazâlara göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Kayıtlarda, kazâlara bağlı birimler içerisinde tespit edilen en yüksek sayı köylere ait olup bunların dışındaki nahiye, mahalle ve divan isimleri köyler kadar sık geçmemektedir. Bu durum Kastamonu ve çevresinde kırsal yerleşimin yoğun olduğunu göstermektedir.

Mali kayıtlarda kazâ isimleri toplu bir şekilde yer alırken bağlı birimlerin bu listelerde yer almaması ve birim isimlerinin ayrı ayrı kayıtlardan tespit edilmesi sebebiyle kazâlar ve kazâlara bağlı birimler birlikte alfabetik sıralama dikkate alınarak Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1 Kastamonu sancağına bağlı kazâlar ve kazâlara bağlı birimler

Kazâlar	Kazâlara Bağlı Birimler	
Akkaya	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Akyürek	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Araç	Aktaş Köyü[106]	Belkavak Köyü[107]
	Cevizler Köyü[108]	Germiyas Köyü[109]

[106] KŞS 20, s. 17.
[107] KŞS 20, s. 17.
[108] KŞS 79, s. 8.
[109] KŞS 79, s. 8.

Tablo 2.1'in devamı

Araç	İksife Köyü[110]	Karandı Köyü[111]
	Karapürçek Köyü[112]	Kızılsaray Köyü[113]
	Öküzviran Köyü[114]	Soğanlı Köyü[115]
	Tuzaklı Köyü[116]	
Ayandon[117]	Başakpınar Köyü[118]	
Azdavay	Akçay Köyü[119]	Alacık Köyü[120]
	Arslanca Köyü[121]	Başviran Köyü[122]
	Çeme Köyü[123]	Dağraklar Köyü[124]
	Eğerciler Köyü[125]	Gecen Köyü[126]
	Gökçeinek Köyü[127]	Huzbeyli Köyü[128]
	İftere Köyü[129]	Kocaağaç Köyü[130]
	Kozluviran Köyü[131]	Kumarı Köyü[132]
	Kuzköy Köyü[133]	Nuhköyü Köyü[134]
	Saray Köyü[135]	Şehabeddinsarayı Köyü[136]
Boyabad	Darkolaz Köyü[137]	Kılıçlı Köyü[138]

[110] KŞS 79, s. 77.
[111] KŞS 13, s. 48.
[112] KŞS 16, s. 14; KŞS 79, s. 72.
[113] KŞS 10, s. 61.
[114] KŞS 9, s. 15.
[115] KŞS 13, s. 87, 88, 92. Köy, nam-ı diğer Güney olarak da geçmektedir.
[116] KŞS 79, s. 77.
[117] Günümüzde, Türkeli ismiyle Sinop'a bağlıdır. Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017, s. 66, 768.
[118] KŞS 10, s. 159; KŞS 79, s. 87.
[119] KŞS 79, s. 45; KŞS 10, s. 51. Köy, nam-ı diğer Ortaca olarak da geçmektedir.
[120] KŞS 10, s. 51.
[121] KŞS 10, s. 51.
[122] KŞS 12, s. 9, 21; KŞS 13, s. 17.
[123] KŞS 10, s. 51.
[124] KŞS 10, s. 51.
[125] KŞS 10, s. 51.
[126] KŞS 10, s. 51.
[127] KŞS 10, s. 51.
[128] KŞS 10, s. 51.
[129] KŞS 10, s. 51.
[130] KŞS 10, s. 51.
[131] KŞS 10, s. 51.
[132] KŞS 10, s. 51.
[133] KŞS 10, s. 51.
[134] KŞS 10, s. 51.
[135] KŞS 10, s. 51.
[136] KŞS 10, s. 51.
[137] KŞS 79, s. 53.
[138] KŞS 79, s. 53.

Tablo 2.1'in devamı

Boyabad	Koçbükü Köyü[139]	Sarı İmamoğlu Mahallesi[140]
	Şehirviran Köyü[141]	Yukarı Arım Köyü[142]
Boyalı[143]	Gelinviran Köyü[144]	
Cide	Gideros Nahiyesi[145]	
Çanlı[146]	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Çiğlene	Alpı Köyü[147]	
Daday	Akçay Köyü[148]	Âkilçalman Köyü[149]
	Azala Köyü[150]	Bayramlı Köyü[151]
	Bâzergân Köyü[152]	Bey Köyü[153]
	Boyalılar Köyü[154]	Çat Köyü[155]
	Dibecik Köyü[156]	Gecen Köyü[157]
	Hatip Köyü[158]	Honsâlâr Köyü[159]
	Ilgazlar Köyü[160]	İnciğez Köyü[161]
	Kafirsındığı Köyü[162]	Kapaklı Köyü[163]
	Karadiken Köyü[164]	Karaköy Köyü[165]
	Karandu Köyü[166]	Kavacık Köyü[167]

[139] KŞS 20, s. 32.
[140] KŞS 16, s. 27.
[141] KŞS 10, s. 167.
[142] KŞS 19, s. 13.
[143] Günümüzde, Araç ilçesine bağlıdır. Sezen, a.g.e., s. 130.
[144] KŞS 19, s. 33.
[145] KŞS 20, s. 68, 73. İlk kayıtta, nahiyenin Küre-i Nühâs Kazâsı'na yakın olduğu söylenirken ikinci kayıtta Gideros Boğazı'nın Cide Kazâsı'na bağlı olduğu belirtilmektedir.
[146] Günümüzde, Yenikonak ismiyle Sinop'un Ayancık ilçesine bağlıdır. Sezen, a.g.e., s. 813.
[147] KŞS 9, s. 11.
[148] KŞS 10, s. 51.
[149] KŞS 13, s. 8.
[150] KŞS 10, s. 51.
[151] KŞS 13, s. 8.
[152] KŞS 13, s. 24, 49; KŞS 16, s. 12, 20.
[153] KŞS 19, s. 61, 63.
[154] KŞS 12, s. 28.
[155] KŞS 10, s. 51.
[156] KŞS 10, s. 51.
[157] KŞS 10, s. 51.
[158] KŞS 10, s. 51.
[159] KŞS 79, s. 27.
[160] KŞS 79, s. 66.
[161] KŞS 10, s. 51.
[162] KŞS 10, s. 51.
[163] KŞS 10, s. 51.
[164] KŞS 16, s. 18.
[165] KŞS 13, s. 39.
[166] KŞS 10, s. 51.
[167] KŞS 10, s. 51.

Tablo 2.1'in devamı

Daday	Kazâklar Köyü[168]	Oğuzbalabanlar Köyü[169]
	Siyah Köyü[170]	Uluköy Köyü[171]
	Üyükviran Köyü[172]	Yumacık Köyü[173]
Devrakâni	Akpınar Lâle Divanı[174]	Başakpınar Köyü[175]
	Bozkoca Köyü[176]	Çatak Abdurrahman Köyü[177]
	Çavuşgecenli Köyü[178]	Çayırcık Köyü[179]
	Depecik Köyü[180]	Göçerler Köyü[181]
	Kanlıovacığı Divanı[182]	Kanlıovacığı Köyü[183]
	Kasaba Köyü[184]	Kasaplar Köyü[185]
	Kavacık Köyü[186]	Kızılkilise Köyü[187]
	Kurdşeyh Mahallesi[188]	Penbeciler Köyü[189]
	Sincanözü Köyü[190]	Sungurçardak Köyü[191]
	Yaylak Köyü[192]	
Durağan	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Eflâni	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Gerze	İlk defterlerde Sinop'a bağlı bir nahiye iken daha sonra ayrı bir kazâya dönüşmüştür.	
Ginolu	Kızılcaelma Köyü[193]	

[168] KŞS 13, s. 8; KŞS 79, s. 78.
[169] KŞS 13, s. 8; KŞS 79, s. 78.
[170] KŞS 13, s. 20.
[171] KŞS 20, s. 51.
[172] KŞS 10, s. 66.
[173] KŞS 20, s. 32.
[174] KŞS 79, s. 58.
[175] KŞS 9, s. 44; KŞS 79, s. 7, 58, 96, 97.
[176] KŞS 9, s. 5.
[177] KŞS 79, s. 60.
[178] KŞS 13, s. 1.
[179] KŞS 9, s. 3; KŞS 79, s. 7, 58.
[180] KŞS 13, s. 81; KŞS 79, s. 7, 96, 97. Köy, nam-ı diğer Ulamış olarak da geçmektedir.
[181] KŞS 10, s. 9.
[182] KŞS 10, s. 9.
[183] KŞS 10, s. 7; KŞS 16, s. 22; KŞS 79, s. 7, 97.
[184] KŞS 79, s. 58.
[185] KŞS 9, s. 5; KŞS 13, s. 26; KŞS 79, s. 58.
[186] KŞS 79, s. 7.
[187] KŞS 13, s. 81; KŞS 79, s. 97.
[188] KŞS 20, s. 42.
[189] KŞS 79, s. 55.
[190] KŞS 79, s. 20, 38.
[191] KŞS 10, s. 51.
[192] KŞS 10, s. 25.
[193] KŞS 13, s. 40.

Tablo 2.1'in devamı

Gökçeağaç[194]	İlk defterlerde Boyabad Kazâsına bağlı olan birim daha sonra ayrı bir kazâya dönüşmüştür.	
Göl	Acuç Köyü[195]	Ahmed Bey Köyü[196]
	Ârız Köyü[197]	Bademce Köyü[198]
	Bükviran Köyü[199]	Eşen Köyü[200]
	Genceli Köyü[201]	Göcen Köyü[202]
	Gölbuğru Çiftliği Köyü[203]	Göl Köyü[204]
	Gulam Köyü[205]	Ilısu Kasabası[206]
	Kızılcalı Köyü[207]	Koru Köyü[208]
	Kovalca Köyü[209]	Kurusaray Köyü[210]
	Kuyucak Köyü[211]	Mehran Köyü[212]
	Numanlar Köyü[213]	Saray Mahallesi[214]
	Sarıömer Köyü[215]	Sorgun Divanı[216]
	Sorgun Köyü[217]	Terkeşe Köyü[218]
	Yürekviran Köyü[219]	Yûnuslu Köyü[220]
Güney	Ayvalıviran Köyü[221]	Bükmüş Köyü[222]

[194] Günümüzde, Hanönü ismiyle Kastamonu'ya bağlı bir ilçedir. Sezen, a.g.e., s. 295, 329.
[195] KŞS 10, s. 152; KŞS 13, s. 3.
[196] KŞS 10, s. 32.
[197] KŞS 13, s. 3; KŞS 79, s. 22; KŞS 20, s. 20.
[198] KŞS 20, s. 94.
[199] KŞS 9, s. 14.
[200] KŞS 13, s. 11; KŞS 79, s. 6, 19.
[201] KŞS 16, s. 33. Köy, Sultan Bayezid-i Veli Vakfı kurâlarındandır.
[202] KŞS 79, s. 21.
[203] KŞS 79, s. 92, 99.
[204] KŞS 79, s. 92, 99.
[205] KŞS 12, s. 8.
[206] KŞS 9, s. 37, 41; KŞS 10, s. 16.
[207] KŞS 13, s. 97.
[208] KŞS 10, s. 60; KŞS 20, s. 41.
[209] KŞS 10, s. 18; KŞS 13, s. 40.
[210] KŞS 16, s. 18.
[211] KŞS 9, s. 41; KŞS 10, s. 267; KŞS 79, s. 15; KŞS 20, s. 94, 128.
[212] KŞS 79, s. 21; KŞS 20, s. 94.
[213] KŞS 13, s. 7.
[214] KŞS 9, s. 37. Mahalle, Ilısu Kasabası'nda bulunmaktadır.
[215] KŞS 79, s. 23.
[216] KŞS 12, s. 8; KŞS 79, s. 20.
[217] KŞS 9, s. 15; KŞS 13, s. 58; KŞS 79, s. 92, 99; KŞS 20, s. 21. Köy, nam-ı diğer Kozluköy olarak da geçmektedir.
[218] KŞS 13, s. 97.
[219] KŞS 13, s. 9, 17.
[220] KŞS 13, s. 97.
[221] KŞS 13, s. 18, 26.
[222] KŞS 13, s. 31.

Tablo 2.1'in devamı

Güney	Çetmi Köyü[223]	Samanlıviran Köyü[224]
	Uzunkavak Köyü[225]	
Hoşalay[226]	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
İnebolu	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Kastamonu	Ahlat Köyü[227]	Ahlatcık Köyü[228]
	Akçataş Köyü[229]	Akdoğan Divanı[230]
	Akdoğan Köyü[231]	Alpagut Köyü[232]
	Alparslan Köyü[233]	Atabeykavağı Köyü[234]
	Aşağı Osmanlı Köyü[235]	Aşağı Sapaca Köyü[236]
	Ayvagüller Köyü[237]	Ayluca Köyü[238]
	Balat Köyü[239]	Batak Köyü[240]
	Başviran Köyü[241]	Ballık Köyü[242]
	Bayındır Köyü[243]	Baylar Köyü[244]
	Berçincik Köyü[245]	Bıdamıç Köyü[246]
	Boğaz Köyü[247]	Bozoğlak Köyü[248]
	Bulacık Köyü[249]	Bük-i Alişan Köyü[250]

[223] KŞS 13, s. 31.
[224] KŞS 16, s. 9; KŞS 19, s. 44.
[225] KŞS 10, s. 46.
[226] Günümüzde, Doğanyurt ismiyle Kastamonu'ya bağlı bir ilçedir. Sezen, a.g.e., s. 226, 355.
[227] KŞS 9, s. 4.
[228] KŞS 10, s. 170; KŞS 13, s. 95.
[229] KŞS 16, s. 60.
[230] KŞS 10, s. 20, 21.
[231] KŞS 9, s. 4; KŞS 10, s. 20, 22, 54, 60; KŞS 13, s. 24; KŞS 79, s. 40; KŞS 20, s. 36.
[232] KŞS 13, s. 50; KŞS 20, s. 26.
[233] KŞS 10, s. 9; KŞS 20, s. 45.
[234] KŞS 13, s. 35.
[235] KŞS 16, s. 5. Köy, İsmailli Divanı'na bağlıdır.
[236] KŞS 19, s. 26.
[237] KŞS 16, s. 21; KŞS 79, s. 55. Köy, Darıbükü Divanı'na bağlıdır.
[238] KŞS 13, s. 73.
[239] KŞS 10, s. 62.
[240] KŞS 79, s. 31, 86; KŞS 20, s. 39.
[241] KŞS 16, s. 40. Köy, Akkaya Nahiyesi'ne bağlıdır.
[242] KŞS 13, s. 2.
[243] KŞS 9, s. 2, 83; KŞS 10, s. 65.
[244] KŞS 10, s. 147.
[245] KŞS 13, s. 95.
[246] KŞS 79, s. 64.
[247] KŞS 13, s. 50. Köy, Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı kurâlarındandır.
[248] KŞS 20, s. 8.
[249] KŞS 20, s. 35.
[250] KŞS 9, s. 43.

Tablo 2.1'in devamı

Kastamonu	Bük-i Ali Nehrî Köyü[251]	Bük Köyü[252]
	Bürme Köyü[253]	Çavundur Köyü[254]
	Çağlayık Köyü[255]	Çerçi Köyü[256]
	Çetükviran Köyü[257]	Çıban Köyü[258]
	Çukurviran Köyü[259]	Danasöküsü Köyü[260]
	Darıbükü Köyü[261]	Davutça Köyü[262]
	Debbağ İshak Köyü[263]	Diğer Saraçlar Köyü[264]
	Eceoğlu Köyü[265]	Eğerci Köyü[266]
	Elyakut Köyü[267]	Enbiyalı Köyü[268]
	Eytabi Köyü[269]	Fadıra Köyü[270]
	Geyikli Divanı[271]	Geymene-i Kebîr Divanı[272]
	Göçük Köyü[273]	Gödel Köyü[274]
	Gököz Köyü[275]	Gömmece Divanı[276]
	Göncüler Köyü[277]	Halaçlar Köyü[278]
	Halaçlı Köyü[279]	Halife Köyü[280]

[251] KŞS 20, s. 46.
[252] KŞS 13, s. 11, 31.
[253] KŞS 9, s. 115; KŞS 16, s. 36; KŞS 79, s. 39.
[254] KŞS 9, s. 4; KŞS 20, s. 38.
[255] KŞS 79, s. 88.
[256] KŞS 19, s. 47.
[257] KŞS 10, s. 15; KŞS 20, s. 65, 66. Köy, Şeyh Şuca Vakfı kurâlarındandır.
[258] KŞS 79, s. 53.
[259] KŞS 9, s. 17; KŞS 13, s. 14, 52; KŞS 79, s. 4; KŞS 19, s. 51.
[260] KŞS 13, s. 77.
[261] KŞS 13, s. 55.
[262] KŞS 13, s. 5, 81.
[263] KŞS 16, s. 35; KŞS 19, s. 7.
[264] KŞS 9, s. 12.
[265] KŞS 9, s. 42; KŞS 79, s. 53.
[266] KŞS 10, s. 6, 51; KŞS 79, s. 40; KŞS 20, s. 42.
[267] KŞS 9, s. 4; KŞS 13, s. 36; KŞS 16. s. 33; KŞS 79, s. 44; KŞS 19, s. 48.
[268] KŞS 19, s. 47.
[269] KŞS 13, s. 59.
[270] KŞS 9, s. 115.
[271] KŞS 10, s. 170.
[272] KŞS 16, s. 17, 37.
[273] KŞS 20, s. 65, 66. Köy, Şeyh Şuca Vakfı kurâlarındandır.
[274] KŞS 16, s. 16; KŞS 20, s. 36.
[275] KŞS 13, s. 35. Köy, Kızoğlu Divanı'na bağlıdır.
[276] KŞS 9, s. 29.
[277] KŞS 16, s. 22.
[278] KŞS 13, s. 4.
[279] KŞS 13, s. 40; KŞS 20, s. 39.
[280] KŞS 20, s. 37.

Tablo 2.1'in devamı

Kastamonu	Has Köyü[281]	Hasköyü Köyü[282]
	Havlı Köyü[283]	İmidce Köyü[284]
	İsmailli Divanı[285]	İsmailli Köyü[286]
	İydellü Köyü[287]	Kabalar Köyü[288]
	Kadınsarayı Köyü[289]	Karaçomak Köyü[290]
	Karakuz Köyü[291]	Karamanlar Köyü[292]
	Kavacık Köyü[293]	Kayı Köyü[294]
	Kıraçlı Köyü[295]	Kızılcaviran Divanı[296]
	Kızılcaviran Köyü[297]	Körler Köyü[298]
	Kurucaviran Köyü[299]	Kuşkara Köyü[300]
	Kuyucak Köyü[301]	Küplüözü Köyü[302]
	Kürdeşe Köyü[303]	Madelle Köyü[304]
	Manasır Köyü[305]	Mudrub Köyü[306]
	Molla Köyü[307]	Ortaköy Köyü[308]
	Osmanlı Köyü[309]	Oyralan Köyü[310]

[281] KŞS 9, s. 2; KŞS 10, s. 30; KŞS 16, s. 18; KŞS 79, s. 29. İbrahim Bey Vakfı kurâlarındandır.
[282] KŞS 9, s. 64.
[283] KŞS 13, s. 39; KŞS 79, s. 40, 55.
[284] KŞS 16, s. 22. Köy, Boğaz Divanı'na bağlıdır.
[285] KŞS 16, s. 5.
[286] KŞS 13, s. 16; KŞS 16, s. 5, 16; KŞS 20, s. 65, 66. Köy, Şeyh Şuca Vakfı kurâlarındandır.
[287] KŞS 13, s. 95.
[288] KŞS 13, s. 3; KŞS 19, s. 73.
[289] KŞS 20, s. 23.
[290] KŞS 19, s. 44; KŞS 20, s. 6.
[291] KŞS 79, s. 8, 26; KŞS 19, s. 15.
[292] KŞS 20, s. 37.
[293] KŞS 13, s. 73.
[294] KŞS 10, s. 13.
[295] KŞS 16, s. 5. Köy, İsmailli Divanı'na bağlıdır.
[296] KŞS 9, s. 29.
[297] KŞS 9, s. 14, 29.
[298] KŞS 19, s. 53.
[299] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[300] KŞS 10, s. 166; KŞS 13, s. 50, 83; KŞS 16, s. 27, 73; KŞS 79, s. 82; KŞS 19, s. 6; KŞS 20, s. 39, 59. Köy, Sultan Bayezid Hân-ı Velî Vakfı kurâlarındandır.
[301] KŞS 13, s. 43; KŞS 79, s. 5, 49; KŞS 20, s. 67, 94. Kayıtlarda, köyün isminin eski defterde Mehran olarak geçtiği belirtilmektedir.
[302] KŞS 13, s. 36; KŞS 79, s. 44, 66; KŞS 20, s. 26.
[303] KŞS 10, s. 172.
[304] KŞS 20, s. 15.
[305] KŞS 20, s. 128. Köy, Çukurviran Divanı'na bağlıdır.
[306] KŞS 9, s. 24; KŞS 16, s. 5.
[307] KŞS 10, s. 46, 64.
[308] KŞS 10, s. 162; KŞS 16, s. 82.
[309] KŞS 10, s. 47.
[310] KŞS 9, s. 12; KŞS 79, s. 11.

Tablo 2.1'in devamı

Kastamonu	Ömerli Köyü[311]	Sahib-i Karakuz Köyü[312]
	Saraycık Köyü[313]	Sapaca Köyü[314]
	Seremeddin Köyü[315]	Tahtalı Köyü[316]
	Tekye Köyü[317]	Türkeli Köyü[318]
	Ümit Köyü[319]	Üyük-i A'lâ Köyü[320]
	Üyük-i Esfel Köyü[321]	Vakıf Köyü[322]
	Virancık Köyü[323]	Yukarı Osmanlı Köyü[324]
	Yukarı Sapaca Köyü[325]	Yuva Köyü[326]
	Yürekviran Köyü[327]	Zımmiyân-ı Balatlar Köyü[328]
Küre-i Hadîd	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Küre-i Ma'mure[329]		
Küre-i Nühâs	Ağlı Nahiyesi[330]	Corumviran Köyü[331]
	Değmen Köyü[332]	Depeyurdu Köyü[333]
	Göynükviran Köyü[334]	Karacakilise Köyü[335]
	Karayazıcılar Köyü[336]	Kozluca Köyü[337]
	Mancınık Köyü[338]	Sabuncular Köyü[339]

311 KŞS 16, s. 20. Köy, Eğerciler Divanı'na bağlıdır.
312 KŞS 10, s. 50.
313 KŞS 16, s. 26; KŞS 79, s. 56.
314 KŞS 13, s. 1. Köy
315 KŞS 10, s. 147; KŞS 13, s. 7; KŞS 79, s. 7, 13, 114; KŞS 20, s. 5.
316 KŞS 16, s. 5.
317 KŞS 79, s. 11.
318 KŞS 9, s. 35; KŞS 20, s. 8.
319 KŞS 79, s. 114. Köy, Seremeddin Divanı'na bağlıdır.
320 KŞS 10, s. 50; KŞS 13, s. 1; KŞS 16, s. 82; KŞS 79, s. 9, 14; KŞS 20, s. 27.
321 KŞS 9, s. 26, 29; KŞS 13, s. 53, 54; KŞS 79, s. 32, 33, 59.
322 KŞS 16, s. 29. Köy, Seremeddin Divanı'na bağlıdır.
323 KŞS 9, s. 26, 34.
324 KŞS 16, s. 5. Köy, İsmailli Divanı'na bağlıdır.
325 KŞS 19, s. 26.
326 KŞS 10, s. 28; KŞS 16, s. 62; KŞS 79, s. 13; KŞS 20, s. 46
327 KŞS 9, s. 115; KŞS 10, s. 28; KŞS 13, s. 18. Köy, nam-ı diğer Batak olarak geçmektedir.
328 KŞS 16, s. 25.
329 KŞS 9, s. 78; KŞS 13, s. 1, 83; KŞS 16, s. 79; KŞS 79, s. 65, 76; KŞS 20, s. 80.
330 KŞS 10, s. 25.
331 KŞS 13, s. 1.
332 KŞS 19, s. 60.
333 KŞS 20, s. 19.
334 KŞS 13, s. 1. Bağlı olduğu kaza, Küre-i Mamure şeklinde geçmektedir.
335 KŞS 13, s. 1.
336 KŞS 9, s. 29; KŞS 10, s. 9.
337 KŞS 20, s. 19.
338 KŞS 13, s. 1. Bağlı olduğu kaza, Küre-i Mamure şeklinde geçmektedir.
339 KŞS 13, s. 1. Bağlı olduğu kaza, Küre-i Mamure şeklinde geçmektedir.

Tablo 2.1'in devamı

Küre-i Nühâs	Sandıkçılar Köyü[340]	Seydiler Köyü[341]
	Sipahiler Köyü[342]	
Mergüze[343]	Afşar Köyü[344]	Akkaya Köyü[345]
	Çakallar Köyü[346]	Geymene Köyü[347]
	Geymene-i Kebir Köyü[348]	Geymene-i Sağir Köyü[349]
	Görpe Köyü[350]	Hoca Hâcib Divânı[351]
	Hoca Hâcib Köyü[352]	İnciğez Köyü[353]
	Kozcuğaz Köyü[354]	Kuşlar Köyü[355]
	Kuyucak Köyü[356]	Okçuoğlu Köyü[357]
	Ortaca Köyü[358]	Ömersini Köyü[359]
	Sarıkavak Köyü[360]	Sinderler Köyü[361]
	Vakıfsarıkavak Köyü[362]	
Sahil[363]	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Saray	İlk defterlerde Sinop'a bağlı olan birim daha sonra ayrı bir kazâya dönüşmüştür.	
Sırt[364]	Gergen Köyü[365]	Kesud Köyü[366]

[340] KŞS 10, s. 9.
[341] KŞS 10, s. 25.
[342] KŞS 9, s. 35.
[343] Günümüzde, İhsangazi ismiyle Kastamonu'ya bağlı bir ilçedir. Sezen, a.g.e., s. 370, 547.
[344] KŞS 13, s. 12; KŞS 79, s. 56.
[345] KŞS 9, s. 10, 13.
[346] KŞS 13, s. 5.
[347] KŞS 10, s. 166; KŞS 16, s. 73; KŞS 79, s. 82; KŞS 20, s. 36. Köy, Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı kurâlarındandır.
[348] KŞS 10, s. 60; KŞS 13, s. 13, 14, 50, 83, 99; KŞS 16, s. 61. Köy, Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı kurâlarındandır.
[349] KŞS 13, s. 13, 14, 50, 83, 99. Köy, Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı kurâlarındandır.
[350] KŞS 13, s. 45.
[351] KŞS 79, s. 51.
[352] KŞS 20, s. 2.
[353] KŞS 9, s. 10, 13; KŞS 13, s. 49.
[354] KŞS 79, s. 42.
[355] KŞS 10, s. 19.
[356] KŞS 12, s. 12.
[357] KŞS 79, s. 51. Köy, Hocahâcib Divânı'na bağlıdır.
[358] KŞS 19, s. 43.
[359] KŞS 13, s. 13, 14, 50, 99. Köy, Sultan Bayezid Hân-ı Veli Vakfı kurâlarındandır.
[360] KŞS 13, s. 5.
[361] KŞS 79, s. 96.
[362] KŞS 9, s. 19; KŞS 79, s. 26.
[363] İstefan olarak da geçen birim, günümüzde, Ayancık ismiyle Sinop'a bağlı bir ilçedir. Sezen, a.g.e., s. 65, 387.
[364] Günümüzde, Samatlar ismiyle Araç (İğdir) ilçesine bağlıdır. Sezen, a.g.e., s. 656, 682.
[365] KŞS 13, s. 28; KŞS 20, s. 20.
[366] KŞS 13, s. 28.

Tablo 2.1'in devamı

Sırt	Okçular Köyü[367]	Uğru Köyü[368]
	Urla Köyü[369]	Varvan Köyü[370]
Sinop	Boztepe Mahallesi[371]	
Sorgun	Dereköy Köyü[372]	Erikbeli Köyü[373]
	Fâtımaviran Köyü[374]	Fındıcak Köyü[375]
	Hasanşeyh Tekkesi Köyü[376]	Hatunsarayı Köyü[377]
	Hoca Harûtî Köyü[378]	Hisarcık Köyü[379]
	İmamlar Köyü[380]	Kapaklı Divanı[381]
	Kapaklı Köyü[382]	Karamuk Köyü[383]
	Kavak Köyü[384]	Kayacık Köyü[385]
	Kıyık Köyü[386]	Kızılcaviran Köyü[387]
	Kömürcüler Köyü[388]	Kuyucak Köyü[389]
	Sorgun Köyü[390]	Pazarbaşı Köyü[391]
	Şadibey Köyü[392]	Tutaş Köyü[393]
	Yarviran Köyü[394]	
Taşköprü	Akçakavak Köyü[395]	Akçakavak Nahiyesi[396]

[367] KŞS 79, s. 25.
[368] KŞS 10, s. 14.
[369] KŞS 13, s. 35. Köy, mütevelliliğini Şeyhzâde Halil Ağa'nın yaptığı Haremeyni'ş-Şerîfeyn Vakfı'nın kurâlarından biridir.
[370] KŞS 13, s. 28.
[371] KŞS 19, s. 13.
[372] KŞS 9, s. 116.
[373] KŞS 10, s. 52.
[374] KŞS 10, s. 52.
[375] KŞS 10, s. 53.
[376] KŞS 19, s. 3.
[377] KŞS 10, s. 61.
[378] KŞS 19, s. 61.
[379] KŞS 10, s. 13.
[380] KŞS 20, s. 12. Köy, Kapaklı Divanı'na bağlıdır.
[381] KŞS 20, s. 12.
[382] KŞS 13, s. 128.
[383] KŞS 10, s. 52
[384] KŞS 13, s. 81; KŞS 79, s. 96.
[385] KŞS 10, s. 53.
[386] KŞS 13, s. 81; KŞS 79, s. 96.
[387] KŞS 10, s. 52
[388] KŞS 79, s. 52.
[389] KŞS 10, s. 8.
[390] KŞS 10, s. 6, 53.
[391] KŞS 20, s. 5.
[392] KŞS 10, s. 30.
[393] KŞS 10, s. 53.
[394] KŞS 10, s. 46.
[395] KŞS 9, s. 34; KŞS 16, s. 32; KŞS 79, s. 12, 31, 87.
[396] KŞS 13, s. 35.

Tablo 2.1'in devamı

Taşköprü	Ayvalıca Köyü[397]	Bekdemir Köyü[398]
	Beysibey Köyü[399]	Boyundurcak Köyü[400]
	Bük Köyü[401]	Debbağlar Mahallesi[402]
	Deliler Köyü[403]	Kalınkilise Köyü[404]
	Kıran Köyü[405]	Obrucak Köyü[406]
	Sarıçemen Köyü[407]	Tutaş Köyü[408]
	Yazı Köyü[409]	
Yörükan-ı Araç	Kayıtlarda kazâya bağlı herhangi bir birim adına rastlanılmamıştır.	
Zarı	Baş Köyü[410]	Erkemle Köyü[411]
	Gülüste Köyü[412]	Horma Köyü[413]
	Körşiş Köyü[414]	Pınarbaşı Köyü[415]
	Sümenle Köyü[416]	

Kastamonu ile ilgili farklı konuları çalışan araştırmacılara yardımcı olacağı düşüncesiyle kayıtlarda Kastamonu kazâları ile ilgili rastlanan diğer fizikî özelliklere de yer verilmiştir. Bu bağlamda kazâda bulunan köprüler, ırmak ve nehir isimleri ile geçtiği yerler ve madenler gibi yer altı kaynaklarından bahsedilmiştir.

Sicillerdeki kayıtlara göre, Kastamonu'daki Nasrullahkadı Köprüsü'nde 12 Zilhicce 1115 / 17 Nisan 1704 senesinde çeşitli tamiratlar olmuştur. Bu işler için nazır ve mutemet olan Hacı İsmail Ağa ibni Hacı Mustafa, Ahmed Ağa ibni Durmuş, Kıbrısî

[397] KŞS 79, s. 50.
[398] KŞS 79, s. 41, 50, 57, 59; KŞS 20, s. 15.
[399] KŞS 79, s. 37.
[400] KŞS 20, s. 30.
[401] KŞS 9, s. 36.
[402] KŞS 9, s. 34.
[403] KŞS 13, s. 35, 58.
[404] KŞS 79, s. 53.
[405] KŞS 13, s. 54.
[406] KŞS 79, s. 39.
[407] KŞS 79, s. 20.
[408] KŞS 20, s. 66, 75.
[409] KŞS 16, s. 70, 71.
[410] KŞS 79, s. 33.
[411] KŞS 79, s. 32; KŞS 19, s. 38.
[412] KŞS 12, s. 4.
[413] KŞS 10, s. 45.
[414] KŞS 79, s. 33.
[415] KŞS 10, s. 45.
[416] KŞS 19, s. 38.

Hacı Mehmed ibni Hacı Mustafa, Hacı Ali, Hacı Abdülkerim ve Fazlullahzâde Hacı Mehmed, Borlu Kasabası'ndan Üstad Dursun veled-i Savâ isimli mimar, dört göz olan köprünün orta gözü on iki zira', yan gözlerini sekiz buçuk zira', toprağa değen yerlerini altı zira' ve duvarları gönyeden çıkma yontma taş ile tamir edip, üstâdiye, ırgâdiye ve taâmiyesi de üstlenerek altı yüz kıta esedi kuruşa tamir ettirilmesi ve bu paranın dışında bir para talebinin olmaması konusunda mutabık kaldıklarını mahkemede tasdik ettirmişlerdir.[417] Bugün halk dilinde Kambur Köprü olarak da bilinen ve Karaçomak Deresi üzerinde olan bu köprü, değerlendirilen dönemde dört göz olup bir de tamir işleminden geçmiştir. Yine aynı konuyla ilgili olarak başka bir kayıtta, Kayseri'nin üstâd ve mimarlardan Şahin veled-i Agob, A'zâr veled-i Hacik ve Yâsef veled-i Agob'un, köprünün nazırları ile üstâdiye, ırgâdiye ve taâmiyesi masrafı dâhil olmak üzere altı yüz kuruşa anlaştıklarını beyan etmişlerdir. Hatta köprünün toprağa değen yerlerinin altı zira' olduğu, eski ayakların üzeri kemer ve gönyeden çıkma taş ile tamiri hususunda da ustalar birbirlerine kefil olmuşlardır. Her iki kayıtta da tamir işleminin gönyeden çıkma yontma taş ile yapılacağı belirtilmiştir.[418]

Kastamonu kadısı, Küre-i Nühâs Emini ve Maden Küreciyânı olarak ifade edilen kişilere gönderilen bir ferman kaydından Tophane-i Âmire'de dökülen toplara ait bakırların Küre madeninden gittiği anlaşılmaktadır. Fermanda, Tophane'de dökülmesi planlanan toplar için gereken altmış dört bin altı yüz seksen vukıyye nühasın, otuz dört bin altı yüz seksen vukıyyesinin Gümüşhane madeninden ve otuz bin vukıyyesinin ise Kastamonu'da bulunan Küre-i Nühâs madeninden temin edilmesinin istendiği görülmektedir.[419]

Sicillerde geçen nehir isimlerinden, nehir ve nehr-i câri ifadelerinden bazı yerleşim birimlerinin etrafında bir nehir olduğu anlaşılmıştır. Kayıtlar incelendiğinde bu ifadelerin yer tarifi yapmak amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Nehr-i câri ifadesinin geçtiği kayıtlar merkeze bağlı Çavundur Köyü[420], Diğersaraçlar Köyü[421] ve Bük-i Alişan Köyü etrafında akan bir nehir olduğunu göstermektedir.[422] Nehir kelimesi ise

[417] KŞS 13, s. 8.
[418] KŞS 13, s. 125, 126.
[419] KŞS 10, s. 158.
[420] KŞS 9, s. 4.
[421] KŞS 9, s. 12.
[422] KŞS 9, s. 43.

sadece Küplüözü Köyü'ndeki bir yer tarifinde kullanılmıştır.[423] Bazı nehirler için genel bir tabir yerine kayıtlarda bizzat isimleri yazılmıştır. Bu kayıtlardan Bürme Köyü'nden Karasu isimli[424], Göl Kazâsı'na bağlı Sorgun Vadisi'nden Sorgun[425] ve Kırlangıç isimli nehirlerin geçtiği tespit edilmiştir.[426]

Gökırmak ismiyle sicillerde geçen suyun Boyabad Kazâsı'na bağlı Koçbükü Köyü'nden geçtiği anlaşılmaktadır. Bu ırmağın ismi, çeltik gelirlerinin bir bölümüne Ahmed Ağa ibni Ali tarafından el konulması ile ilgili bir iddia dolayısıyla çeltik mutasarrıfı olan Ahmed Ağa ibni Osman'ın açtığı davanın kaydından elde edilmiştir. Bu dava kaydından, Koçbükü Köyü'nde çeltik ekimi yapıldığı ve çeltik arazilerinin Gökırmak suyundan yararlanılarak sulandığı belirlenmiştir.[427]

2.1.2 Kastamonu Nahiyeleri ve Nahiyelere Bağlı Köyler

Nahiye, nâiblerin mahkeme bölgesini ifade etmek için kullanılan bir tâbirdir.[428] Kazâların alt birimi konumunda olan nahiyeler aynı özelliklere sahip köylerden oluşan idarî bir bölgeyi veya coğrafi özellikleri belirli olan bir bölgeyi ifade etmek için de kullanılmıştır. Vilâyet, divan ve cemaat gibi manalara gelen nahiye kavramı, tek bir divan veya bölükten oluşan naiblik bölgesine de işaret edebilmektedir.[429]

Kazâ olduğunu tespit edilen birimlerin, defterlerin bazı kayıtlarında nahiye olarak yazıldığını ve bu durumdaki kazâların, Kastamonu'ya bağlı ayrı birer nahiye gibi değerlendirilmediği daha önce belirtilmiştir. Bu dönem şer'iyye sicil kayıtlarına bakıldığında Kastamonu Kazâsı'na bağlı, Kuzyaka ve Akkaya adında iki nahiyeye ulaşılmıştır. Bu nahiyelere ve nahiyelere bağlı köylerin isimlerine kayıtlarından toplu bir şekilde ulaşmak mümkün olmuştur. Kuzyaka ve Akkaya, 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde nahiye olarak geçerken[430] 10 ve 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'nde "kurâ-i nahiye" olarak geçmektedir.[431] Sicil defterinde düzenli olarak önce Kuzyaka

[423] KŞS 13, s. 36.
[424] KŞS 13, s. 45.
[425] KŞS 16, s. 23.
[426] KŞS 20, s. 43.
[427] KŞS 20, s. 32.
[428] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat (6. Baskı), Ankara 2017, s. s. 272.
[429] Mehmet Ali Ünal, *"Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı"*, (Editör: Güler Eren), **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, C: VI, Ankara 1999, s. 121.
[430] KŞS 9, s. 113, 114.
[431] KŞS 10, s. 266, 267; KŞS 13, s. 117, 118.

Nahiyesi daha sonra da Akkaya Nahiyesi geçmekte ve nahiyelere bağlı köylerin isimleri de nahiyeleri ile birlikte verilmektedir.[432] Kazâya ait birimlerin toplu olarak verildiği kayıtlarda bazen bu iki nahiyeden bahsetmeden sadece köylerin isimleri, hane veya ödeme tutarlarının verildiği de gözlenmektedir.[433] Köy isimlerinin tek tek yer aldığı Tablo 2.1'deki kayıtlarda ismi geçen bazı köyler de bu nahiyelere bağlıdır.

İncelemeler sonucunda Kuzyaka nahiyesine bağlı otuz beş köy ismi tespit edilmiştir. Bu köylerden Akçakilise isimli köy, 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer almamasına rağmen 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıt ile birlikte sonraki defter kayıtlarında ayrı bir köy olarak yerini almıştır.[434] Bundan sonraki defter kayıtlarında müstakil olarak yer almaya devam eden Akçakilise Köyü, yüzyılın ortalarında bu şekilde şer'iyye sicil defterlerinde yer almayı sürdürmüştür.[435] Böylelikle Kuzyaka nahiyesine bağlı Akçakilise köyünün de eklenmesiyle nahiyeye bağlı köy sayısı otuz altıya yükselmiştir. Akkaya nahiyesine baktığımızda ise bağlı köy sayısının kırk olduğu görülmektedir. Tüm defter kayıtlarında bu sayı sabit olup herhangi bir değişiklik tespit edilmemiştir.

Kuzyaka nahiyesine bağlı köyler ile Akkaya nahiyesine bağlı köyler için hazırlanan tablolar sicil defterlerindeki kayıt sıralarına göre iki ayrı tablo şeklinde sunulmuştur. Tablo 2.2'de Kuzyaka Nahiyesi, Tablo 2.3'te de Akkaya Nahiyesi bağlı köyleriyle birlikte defter kayıtlarında verilen sıralama dikkate alınarak gösterilmiştir.[436]

Tablo 2.2 Kuzyaka nahiyesi köyleri

Debbağishak	Gödel	Bayındır	Sahip
Karakuz	Oyralan	Alpı	Seremedin
Türbe-i Adilbey	Karaevli	Başmakçılar	Serti
Alpaslan	Karaçomak	Üyük-i A'lâ (Kıyık dâhil)	Üyük-i Esfel
Çukurviran	Mudrub	Yıva	Bulacık
Saraycık	Gömmece	Bürmece	Türkeli

[432] KŞS 11, s. 201, 278, 279.
[433] KŞS 15 (1119), s. 161; KŞS 17, s. 263; KŞS 18, s. 291
[434] KŞS 10, s. 266.
[435] KŞS 41, s. 97, 98, 108, 110, 130, 131.
[436] KŞS 9, s. 113, 114; KŞS 11, s. 201, 278, 279; KŞS 10, s. 266, 267; KŞS 13, s. 117, 118; KŞS 15 (1119), s. 161; KŞS 78, s. 10; KŞS 79, s. 74, 75; KŞS 17, s. 263; KŞS 18, s. 291; KŞS 20, s. 57, 123.

Tablo 2.2'nin devamı

Kızılcaviran	Ballık	Zımmiyân-ı Karasu	Çetikviran
Çorumlu	İsmailli	Ahlât	Hamit
Baylar	Depe	Kızılsaray	Akçakilise

Tablo 2.3 Akkaya nahiyesi köyleri

Has	Kuşkara	Halaçlı (Halaçlar)	Boğaz
Kuyucak	Yürekviran	Bozoğlak	Bük
Elyakut	Çatakviran	Kızoğlu	Elinviran
Geyikli	Atabeykavağı	Evciler	Gelinviran
Akçataş	Alpagut	Akdoğan	Kabalar
Sapaca	Darıbükü	Elmayakası	Küplüözü
Bürnük	Fadıra	Derbendkavağı	Karandı
Çıban	Havlı	Madelle	Eceoğlu
Bürme	Kızılkilise	Eğerciler	Başviran
Çavundur	Danasöküsü	Eytabi	Zımmiyân-ı Balatlar (Sahib-i Çiftlik dâhil)

Vergi kayıtları ve ödeme yükümlülüğü olan hane sayıları dikkate alındığında, Kuzyaka Nahiyesi'ne bağlı köylerden beş hane sayısı ile Bürmece ve Saraycık köyleri; dört hane sayısı ile de Sahip ve Çukurviran köylerinin diğerlerine oranla daha büyük olduğu söylenebilir.[437]

Akkaya Nahiyesi'ne bağlı köylerden ise altı hane sayısı ile Bozoğlak Köyü (sadece 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde altı buçuk hane), beş hane ile Yürekviran ve Çatakviran köyleri, dört hane sayısı ile de Akçataş, Küplüözü, Eğerciler ve Fadıra köyleri diğerlerine göre daha büyük görünmektedir.[438]

Bu tespitler köylerin büyüklüğü açısından bir fikir edinilmesini sağlasa da karşılaştırmalar tam bir netlik ifade etmemektedir. Çünkü hane sayıları sadece ödeme yükümlülüğü olan haneleri kapsamakta ve yapılan tenzilatlar sonrasında düşen hane sayıları hesaplamaları karıştırmaktadır. Eğer hangi köyden nasıl bir tenzilat yapıldığı

[437] KŞS 9, s. 113; KŞS 13, s. 117; KŞS 20, s. 57, 123.
[438] KŞS 9, s. 114; KŞS 13, s. 118; KŞS 20, s. 57, 123.

bulunamazsa bu sayılar aldatıcı olabilmektedir. Bu durum ise büyüklük karşılaştırılmalarında yanlışlığa sebep olabilmektedir. Mesela, Yürekviran Köyü'nün hane sayısı defterlerde beş olarak geçmektedir. Halbuki bu köyün daha önceki kayıtlarda hane sayısı sekiz olup bu hanelerden tenzilat yapılarak beş haneye düşürülmüştür. Bu bilginin yer aldığı kayıt tespit edilemezse köy olduğundan daha az bir hane sayısı ile karşımıza çıkmakta ve büyüklüğü ile ilgili değerlendirme yanıltıcı olabilmektedir. Kastamonu Kazâsı nâibi Mevlânâ Halil merkeze yaptığı bir arzda, sekiz avârız hanesi bulunanan Yürekviran Köyü'ndeki halkın ödeme gücünden yoksun olduğunu belirterek avârız hane sayısında indirim yapılmasını talep etmiştir. Bu yazıya cevaben gönderilen fermanda, ahalinin haline merhameten üç hanesinin ref' ve tenzil edildiği bildirilerek işlemlerin buna göre yapılması istenmiştir. Defterin sonraki kaydında, halkı ödeme güçlüğü çeken ve avârız hane sayısı yedi olan Fadırı isimli köy için de Kadı Mevlânâ Ali'nin merkeze yaptığı bir arz yer almaktadır. Bu arzda köyden üç hane tenzilat yapılması istenmektedir. Merkezden gönderilen fermanda istenen indirim yapılmış ve köyün avârız hane sayısı sayı yediden dörde düşürülmüştür.[439]

Siciller kayıtlarında köylerdeki tarihi yapılara dair bilgilere de rastlamak mümkündür. Bir keşif ve tahrir kaydından Balat Köyü'nde eski bir kilise olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıtta, Fersene Tutaluş veled-i Piraşkü isimli papazın, köyde bulunan kilisenin bazı yerlerinin yıkılmış bazı yerlerinin ise yanmış olduğunu belirttiği, bu sebeple de mahkemeden keşif ve tahrir talep ettiği anlatılmaktadır. Belgede geçen bilgilerden kilisenin fetihten sonra köydeki zımmi halka bırakıldığı ve isminin de Meyre olduğu anlaşılmaktadır. Mahkemenin görevlendirdiği Mevlânâ Seyyid İbrahim Çelebi ibni Mehmed tarafından yapılan keşif ve muayene sonucunda kadim bir kilise olan Meyre'nin kapısının tamamı ile kapı tarafından üçte birlik bölümün yanmış ve yıkık olduğu tespit edilmiştir. Sermuhzır Mehmed Bey vasıtasıyla keşfin sonucu mahkemeye iletilmiş ve durum kayıt altına alınmıştır.[440]

[439] KŞS 9, s. 115.
[440] KŞS 10, s. 62.

2.1.3 Kastamonu Kazâsının Mahalleleri

Mahalleler klasik dönemden beri Osmanlı idaresinin en alt birimi konumundadır.[441] Kale, câmi, mescid, pazar yeri, medrese ve meydan gibi yapıların etrafında kurulmuş ve gelişmiş olan Osmanlı şehirlerine yollar, sokaklar ve evler gibi fizikî unsurlar ile insan faktörü de eklendiğinde ortaya mahalleler çıkmaktadır. Benzer özelliklere sahip insanlardan oluşan mahalle sakinleri birbirini tanıyan, beraber hareket eden ve sorumluluk alan bir yapıya da sahiptir. Netice olarak mahalleler, idarî bir birim olmanın dışında sosyal ve kültürel bir hayatı da bünyesinde barındırmaktadır.[442]

Bu başlıkta idarî yapı çerçevesinde ele alınan mahalleler fizikî özellikleri açısından da değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Mahalle isimleri, sayıları, avârız hanelerine göre büyüklüklerinin tespiti yapıldıktan sonra elde edilen veriler bu alanda yapılan diğer çalışmalarla kıyaslanacaktır. Bunun dışında dönemin kayıtlarından ulaşıldığı kadarıyla kale surları ile çevrili mahalle isimlerine, mahalle çeşmelerine, büyüklüğü bilinemeyen suların hangi mahallelerden geçtiğine ve doğdukları yerlere, Kastamonu Mahkemesi'nin hangi mahallede olduğuna, mahkeme binasının çevresindeki diğer yapı, yol ve arazilerle olan bağlantısına ve mahallelerdeki gayrımüslimlerin durumuna dair bilgilere de yer verilmeye gayret gösterilecektir.

Kayıtlarda mahalle isimleri, kişilerin meskûn bulunduğu yeri ifade etmek veya bir yerin tarifi yapmak amacıyla zikredilmektedir. Bu kayıtlar dışında Kastamonu mahalleleri, isim ve hane sayıları ile birlikte şer'iyye sicil defterlerindeki vergi kayıtlarda toplu bir liste halinde yer almaktadır. Ödemeler haricinde ise duruma göre bazen aynı kayıt içerisinde tek mahalle ismi bazen de aynı kayıt içerisinde birden fazla mahalle ismi geçebilmektedir. Mesela 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıtta sadece Halife Mahallesi'nin ismi yer alırken[443], aynı defterin farklı bir kaydında hem Akmescid Mahallesi'nin hem de Honsalar Mahallesi'nin ismi aynı kayıtta ve birlikte geçmektedir.[444]

[441] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 305, 306.
[442] Sibel Kavaklı Kundakçı, *"Osmanlı Döneminde Kastamonu Mahalleleri"*, (Editör: Fatma Ünyay Açıkgöz, Hakan Doğan), **Osmanlı Tarihi Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s. 215, 216.
[443] KŞS 20, s. 29.
[444] KŞS 20, s. 30.

Sicil kayıtları tek tek incelendiğinde toplu listelerdeki isimler dışında farklı mahalle isimleri de tespit edilmiştir. Tespit edilen bu mahallerden biri Atabey-i Sağir Mahallesi'dir. Bu mahallenin ismi sadece iki kayıtta geçmekte olup diğer kayıtlarda bu mahallenin ismine rastlanılmamıştır. 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan ve mahalle sakini Ali bin Bayram'ın açtığı bir dava kaydında ilk kez zikredilen Atabey-i Sağir Mahallesi[445], 19 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki Fâtıma binti Mehmed'in öldükten sonra kölesinin âzat edilmesini istediği bir kayıtta da ikinci kez zikredilmektedir.[446] Atabey-i Sağir Mahallesi'nin kayıtlarda sıkça geçmemesi ve vergi kayıtlarındaki toplu listelerde de yer almaması mahallenin müstakil bir mahalle olmadığı fikrini akla getirmektedir. Bu durum Atabey-i Sağir'in kayıtlarda Medrese-i Atabey veya Atabey Gazi olarak isimlendirilen mahallelerden birinin küçük bir bölümünü oluşturduğunu ve bu bölümü tarif etmek amacıyla da Atabey ismine sağir (küçük) tabirinin eklendiğini düşündürmektedir.[447]

Aycılar, on ayrı kayıttan ismine ulaşılan diğer bir mahalle adıdır. Bu on sicil kaydında kişilerin bu mahalle sakinlerinden olduğu belirtilmektedir. Mahallenin ismi defterlerin farklı kayıtlarında genellikle bir kez geçerken[448] 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin aynı sayfasında bulunan üç ayrı kayıtta geçmektedir.[449]

Çay ismi de mahalle ismi olarak sadece bir kayıtta geçmektedir. 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bulunan bu kayıt verâset ile ilgilidir. Çay Mahallesi'ndeki Müjdecizâde Hanı olarak bilindiği ifade edilen Nalband Hanı'nda avlusu müştemil bir hisseden bahsedilmektedir.[450] Mahalle olarak belirtilmese de çay ismi, Medrese-i Çay Vakfı şeklinde iki kayıtta daha geçmektedir.[451] Bu kayıtlardan mahallede bir han ve bir vakıf bulunduğu ayrıca bu mahallede Çay Vakfı'na bağlı bir medresenin de yer aldığı anlaşılmaktadır.

---

[445] KŞS 10, s. 61.
[446] KŞS 19, s. 59.
[447] Kastamonu Türbeleri, Câmileri ve Diğer Tarihi Eserleri adlı kitabın Frenkşah (Küçük Atabey) Mescidi isimli başlığında yazar tarafından *"halk arasında "Küçük Atabey" olarak da anılan ve Şemsizâde Konağı bahçesinin doğusunda kain..."* şeklinde bir bilgi verilmektedir. Fazıl Çiftçi, **Kastamonu Türbeleri, Câmileri ve Diğer Tarihi Eserleri-1**, Türrkiye Diyanet Vakfı Yayınları (3. Basım), Ankara 2006, s. 153, 154.
[448] KŞS 9, s. 16, 38, 41; KSŞ 10, s. 36; KŞS 13, s. 19, 24; KŞS 79, s. 61.
[449] KŞS 9, s. 42.
[450] KŞS 79, s. 21.
[451] KŞS 13, s. 13, 42.

Debbağlar Mahallesi adında bir başka mahalle ismi iki ayrı kayıtta yer almaktadır. Sadece Debbağlar isminin geçtiği iki ayrı kayıt daha vardır. İlk kayıt 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir davaya ait olup davada hazır bulunanlardan iki kişinin, Debbağlar Mahallesi sakinlerinden Mustafa bin Hasan ve Recep bin Şaban olduğu yazmaktadır.[452] Verâset ile ilgili aynı defterde bulunan ikinci kayıtta ise Taşköprülü Hâfız Mehmed bin Mehmed'in bu mahalle sakinlerinden biri olduğundan bahsedilmektedir.[453] 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde vakıf görevlileri için ödenecek yevmiyelerin gösterildiği kayıtta, Debbağlar ismi bir mescid vakfı şeklinde yer almaktadır.[454] Mahallenin isminin geçtiği son sicil ise 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan Vâiz Ali Efendi ibni Hâfız Mehmed Efendi ait bir tereke kaydıdır. Burada 15 kuruş kıymetinde bir menzil arsasının bulunduğu yer Debbağlar olarak geçmektedir.[455]

Şer'iyye sicil defterlerinin on ayrı kaydından ulaştığımız diğer bir mahalle ismi de Mahalle-i Cedid'dir. Bu mahallenin ismi 10, 13 ve 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'ndeki farklı kayıtlarda bir kez zikredilirken [456], 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin aynı sayfasında bulunan iki ayrı kayıtta zikredilmektedir.[457]

Türbe Mahallesi'nin ismine, 19 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'ndeki bir kayıttan ulaşılmaktadır. Kayıtta terekesi verilen Müderris Seyyid Musa Efendi'nin bu mahallede yaşadığından bahsedilmektedir.[458]

Son olarak ismine rastladığımız Topçuzâde Mahallesi ise yirmi beş ayrı kayıtta geçmekte olup[459] bu mahalleden 9 ve 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'ndeki kayıtlarda Topçuoğlu olarak baksedilmektedir.[460]

Araştırılan dönemde Kastamonu'da kırk bir mahalle ismi tespit edilmiştir. Bu mahalleler dışında farklı kayıtlarda karşımıza Atabey-i Sağir, Aycılar, Çay, Debbağlar,

[452] KŞS 9, s. 28.
[453] KŞS 9, s. 34.
[454] KŞS 10, s. 12.
[455] KŞS 16, s. 25.
[456] KŞS 10, s. 6, 34; KŞS 13, s. 9, 12, 37; KŞS 16, s. 20, 30, 67.
[457] KŞS 13, s. 6.
[458] KŞS 19, s. 52, 53.
[459] Mahallenin Topçuzâde ismiyle geçtiği kayıtlar: KŞS 9, s. 2, 20, 27, 122; KŞS 13, s. 13,25, 31, 37 (2 kayıt), 39 (2 kayıt), 42, 50 ve 55 (2 kayıt); KŞS 16, s. 8; KŞS 79, s. 14, 28, 34, 54, 61; KŞS 20, s. 34, 37, 42 (2 kayıt).
[460] KŞS 9, s. 30; KŞS 10, s. 172.

Mahalle-i Cedid, Topçuzâde (Topçuoğlu) ve Türbe isminde yedi yeni mahalle daha çıkmıştır. Ancak Atabey-i Sağir olarak zikredilen mahallenin müstakil bir mahalle olmadığı düşünüldüğünde incelenen dönemdeki mahalle sayısı kırk yedi olarak belirlenmiştir. Şer'iyye sicil kayıtlarına göre 1745 yılına kadar mahalle sayısı kırk bir olarak devam etmiş sonrasında ise bazı değişiklikler olmuştur.[461] 1747 yılında ise Kastamonu'daki mahalle sayısı kırk beş[462]; 1640, 1641 ve 1688 tarihli üç avârız defterine göre Kastamonu'daki mahalle sayısı kırk bir; 1690-1840 tarihleri arasındaki hurufat defterlerine göre de Kastamonu'daki mahalle sayısı kırk beş olarak tespit edilmiştir. 1690-1840 tarihleri arasındaki hurufat defterlerinde mahalle olarak Çay, Debbağlar ve Mahalle-i Cedid isimlerine, 1673'den 1702 yılına kadar olan şer'iyye sicillerinde de Topçuoğlu ismine rastlanılmaktadır. Kayıtlarda ismi en fazla geçen ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru kurulduğu söylenebilen Topçuoğlu Mahallesi günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Türbe Mahallesi'nin kayıtlarda ibn-i neccar olarak devam ettiği görülmektedir. Mahalle-i Cedid (Yeni Mahalle) olarak geçen mahallenin ise diğer isminin Tavukçular olup bazen de Halife olarak isimlendirildiği görülmektedir. Çay Mahallesi için kayıtlarda Halife Mahallesi mülhakından diye bahsedilmektedir. Aycılar Mahallesi'nin isimlendirilmesinde ise Aktekke tabirinin nam-ı diğer olarak kullanılması dikkat çekicidir. Sonuç olarak Çay ve Cedid olarak geçen mahallelerin Halife Mahallesi'nden; Aycılar olarak geçen mahallenin de Aktekke Mahallesi'nden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.[463] Diğer dönemler ve farklı kayıtlardan elde edilen bilgiler kıyaslandığında sayılar arasında büyük bir fark görünmemektedir. Mahalle sayılarındaki farklılıklar ise mahallelerin bölünmesinden veya başka mahallelere katılmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.4'te mahalleler, vergi kayıtlarındaki toplu listelerde geçtiği şekliyle sıralanarak diğer kayıtlarında rastlanan mahalleler ise son tarafta ve Atabey-i Sağir isminden başlanarak alfabetik olarak verilmiştir. Parantez içlerinde farklı söylenme şekilleri ve varsa mahalleye dâhil edilen yerler de belirtilmiştir. [464]

[461] Ömer Döşemetaş, *"Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)"*, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Doktora Tezi, Erzurum 2019, s. 100.
[462] KŞS 41, s. 97, 98, 108, 109, 110, 130.
[463] Kavaklı Kundakçı, a.g.e., s. 218, 219, 228, 229, 230.
[464] KŞS 9, s. 113; KŞS 11, s. 201, 205, 278; KŞS 10, s. 266; KŞS 13, s. 117; KŞS 15 (1119), s. 161; KŞS 78, s. 10; KŞS 79, s. 74; KŞS 17, s. 263; KŞS 18, s. 291; KŞS 20, s. 57, 123.

Tablo 2.4 Kastamonu kazâsı mahalleleri

Halife	İsmail Bey	Cebrâil	Kırkçeşme
Kübcüğez	Aktekye	Deveciler	Abdülcabbar
İsfendiyar Bey	Hacı Dursun	Hüseyin Çelebi	İbn-i Süle
Beyçelebi	Medrese-i Atabey	Saraçlar	Muzaffereddin
Budamıç (diğer Saraçlar dâhil)	Alparslan	Musa Fakih (Musa Halife)	Cemal Ağa
Hacı Hamza	Arız	Sufiler (Sofular)	Bedir Gazi
Hamza Ağa	Gökdere	Honsalar	Püre
Akmescid	Şadi Bey (Şazi Bey)	Çevkani	Alacamescid
Atabey Gazi	Seydiler	Frenkşah	Kepkebirler
İbn-i Neccar	İbn-i Sadi (Sadizade)	Kubbeli	Kanara
Tahir Fakih	Atabey-i Sağir	Aycılar	Çay
Debbağlar	Mahalle-i Cedid	Topçuzâde (Topçuoğlu)	Türbe

Şer'iyye sicil defterlerindeki vergi kayıtlarında mahallelerden tahsil edilecek tutarlar için hane başına bir fiyat belirlenmiştir. Bu sebeple hane sayıları, mahallle mahalle verilmiştir. Ancak bu haneler ödeme yükümlüsü olan hane sayıları olduğu için gerçek hane sayıları tam olarak tespit edilememektedir. Ayrıca dönem dönem avârız hane sayıları da yapılan tenzilatlar sebebiyle değişmekte olup bu durum toplam hene sayının değişmesine sebep olmaktadır. Mesela, hane sayısı on olan Halife Mahallesi'nde dört hanenin ödeme gücünün bulunmadığı kadının yazdığı bir arz ile merkeze iletilmiştir. Bu arz üzerine merkezden gönderilen fermanla Halife Mahallesi'nin hane sayısında indirim yapılmış ve sayı altıya düşürülmüştür.[465] Her mahalle için verilen ve hane sayılarını içeren ilk kayıtta, bu durum için Halife Mahallesi'ndeki dört hanenin ferman gereğince defterden düşüldüğü belirtilmiş ve 10-4= 6 şeklinde de gösterilmiştir.[466]

Kastamonu Kazası'nın toplam avârız hane sayıları yapılan tenzilatlar sebebiyle değişse de çeşitli avârız ve nüzul fermanlarındaki bilgilere göre incelenen dönemdeki sayı genellikle 268,5 ve 1 rubu' şeklinde tespit edilmiştir. 1114 / 1702-1703 tarihli bir avârız fermanı[467] ile 1116 / 1704-1705 tarihli bir avârız ve nüzul bedeli fermanında

[465] KŞS 9, s. 95.
[466] KŞS 9, s. 113.
[467] KŞS 10, s. 161,

şehrin toplam avârız hane sayısı 273,5 olarak verilmiştir.[468] 1122 / 1710-1711 senesindeki bir avârız ve nüzul fermanında 268,5 ve 1 rubu' olarak toplam hane sayısının değiştiği, kaydın devamında ise 268,5 ve 3 rubu' olarak verilen toplamın sadece rubu' kısmında bir farklılık olduğu görülmektedir.[469] Aynı defterdeki diğer bir nüzul fermanında, toplam hane sayısı yine 268,5 ve 1 rubu' şeklinde yazılmıştır.[470] Bu toplam hane sayısının son defterdeki avârız ve nüzul fermanlarında da 268,5 ve 1 rubu' olarak geçmeye devam ettiği görülmüştür.[471]

Kayıtlarda verilen hane sayılarına göre, altı buçuk hane ile Cebrâil Mahallesi, altı hane ile Halife Mahallesi, beş hane ile Aktekye Mahallesi ve dört hane ile Deveciler Mahallesi en büyük mahalleler olarak görünmektedir. Aynı defter kayıtlarından hareketle sıfır virgül beş hane ile en küçük mahallelerin Hacı Hamza, Seydiler, Frenkşah, İbn-i Neccar, İbnisadi ve Medrese-i Atabey olduğu söylenebilir. Ancak, 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Medrese-i Atabey Mahallesi'nin hane sayısı iki olarak verilirken, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nden itibaren diğer tüm defterlerde hane sayısı sıfır virgül beş olarak geçmektedir.[472] Âvarız hane sayılarındaki bu değişikliklerin sancağın diğer birimlerinde de yaşanması şehirdeki nüfusun tam olarak tespit edilememesine yol açmaktadır.

Sicil kayıtlarından mahallelerin fizikî özellikleri hakkında da çeşitli bilgiler elde edilmektedir. Mesela bazı mahallelerde kale suruna bitişik ev, dükkân ve araziler bulunmaktadır. Bu bilgiler kale sınırlarının hangi mahallelere kadar uzandığını göstermektedir. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir verâset davası ile ilgili kayıtta İbn-i Neccar Mahallesi'nde bulunan bir evden hisse talep edilmektedir. Bu evin yer tarifi verilirken evin bir tarafının kale duvarıyla sınırlı olduğu belirtilmektedir.[473] 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir satış hüccetinde Abdizâde Seyyid Mustafa Ağa ibni Seyyid Ahmed'den kalan ve bir tarafı kale surlarıyla çevrili olduğu

[468] KŞS 13, s. 91.
[469] KŞS 79, s. 73, 74, 75.
[470] KŞS 79, s. 91.
[471] KŞS 20, s. 57, 91, 123.
[472] KŞS 9, s. 113; KŞS 10, s. 266; KŞS 13, s. 117; KŞS 79, s. 74; KŞS 20, s. 57, 123.
[473] KŞS 9, s. 8.

belirtilen harap bir evin de yine İbn-i Neccar Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi yer almaktadır.[474]

9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bir çeşmenin yer tarifiyle ilgili kayıtta, Akmescid Mahallesi'nde bulunan ve ismi Selver olan çeşmenin Sinan Bey vakfına ait, Acem Hanı yakınlarında bulunan üç bâb dükkân arsası ile bir miktar arsanın bir tarafının kale suruna bitişik olduğu söylenmektedir.[475] 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Hüseyin Çelebi ibni Şeyhî'ye ait ve kale suruna bitişik olan Akmescid Mahallesi'ndeki evin Saliha binti Hüseyin'e satıldığı belirtilmiştir.[476]

9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki başka bir kayıtta verâset davasına konu olan Topçuzâde Mahallesi'ndeki harap bir evin, bir tarafının kale suruna bitişik olduğu vurgulanmaktadır.[477] 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde vefat eden Dellal Hacı Mehmed Beşe'ye ait olan evin, bir tarafının kale suru ile çevrili olduğu, Topçuzâde Mahallesi'nde bulunduğu ve varisleri tarafından satıldığı kayıt altına alınmıştır.[478]

10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Medrese-i Atabey Mahallesi'nden Âişe binti Mehmed'in, babasından kalan evini sattığı yazmaktadır. Bu satış kaydından sınırları tarif edilen evin bir tarafının da kale suru ile bitişik olduğu anlaşılmaktadır.[479]

13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Halife Mahallesi'nde bulunan ve Fâtıma binti Ahmed'e ait, bir tarafı kale duvarına bitişik olan, bir evin satış hücceti vardır.[480]

16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıtta bir satış hüccetine konu olan ve bir tarafı kale suruyla sınırlı olan menzil arsasının bulunduğu yerin Bedir Gazi Mahallesi olduğu yazmaktadır.[481]

[474] KŞS 79, s. 9.
[475] KŞS 9, s. 27.
[476] KŞS 13, s. 27.
[477] KŞS 9, s. 27.
[478] KŞS 79, s. 28.
[479] KŞS 10, s. 7.
[480] KŞS 13, s. 14.
[481] KŞS 16, s. 38.

Bu bilgilerden hareketle kale surlarının Akmescid, Bedir Gazi, Halife, İbn-i Neccar, Medrese-i Atabey, Sinan Bey ve Topçuzâde isimli yedi mahalle ile sınırı olduğu anlaşılmaktadır.

Defterlerdeki sicil kayıtları incelendiğinde bazı dava ve berat kayıtlarından mahallelerdeki çeşmelerin ve bulundukları mevkilerinin isimlerine ulaşılmıştır. Sinan Bey Câmii Şerifi Vakfı'nın mütevellisi olan İbrahim Bey bin Abdullah'a ait dava kaydından Akmescid Mahallesi'nde bulunan ve vakfa ait olan Selver isimli bir çeşmeden bahsedilmektedir.[482] Hisarardı'nda bulunan ve Mektebönü Suyu olarak bilinen bir çeşmenin varlığı da çeşmenin tamir ve onarımı için görevin kendisine yarım akçe yevmiye ile verilmesini talep eden Mehmed isimli bir şahsa, bu görev için gönderilen berat kaydından anlaşılmaktadır.[483] Halife Mahallesi'nde İkilüleli diye tanınan Çukurçeşme ismine, Mustafa isimli bir kişinin mütevellisi olmadığını belirterek göreve talip olması üzerine görevin Mustafa'ya tevcih edildiğinin söylendiği başka bir berat kaydından ulaşılmıştır.[484] Yine bir berat kaydında, Kastamonu'da hayır sahiplerinden Kıbrısîzade Hacı Mehmed'in, Gökdere Câmii Şerîfi'nin önünde bulunan çeşmenin tamir ve termîmi için verdiği nakitlere, Kastamonu kadısının da arzı sonrası gönderilen berat ile Hacı Ahmed bir akçe yevmiye ile mütevelli olarak atanmıştır.[485] Bu bilgilerden hareketle Selver çeşmesi, Mektebönü çeşmesi, Çukurçeşme (İkilüleli) ve Gökdere Câmii Şerîfi'nin önünde bulunan çeşme ile beraber dört çeşmenin tespiti yapılmıştır.

Kastamonu çeşmelerinin incelendiği bir tezde araştırmada ismi geçen bazı çeşmeler hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir. Bu tezde Server olarak isimlendirilen çeşmenin ne zaman ve kim tarafından yapıldığının bilinmediği ve çeşmenin Akmescid Mahallesi'nde bulunduğu yazmaktadır. Dönemin sicil kayıtlarında ise Selver olarak isimlendirilen çeşmenin Sinan Bey vakfına ait olduğu ve Akmescid Mahallesi'nde bulunduğu belirtilmektedir. Bu tezde ismi Gökdere Çeşmesi (Honsalar-II) olarak verilen çeşmenin dönemin sicil kayıtlarında Gökdere Câmii Şerîfi'nin önünde bulunduğu belirtilen çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu tezde Akmescid

[482] KŞS 9, s. 27.
[483] KŞS 10, s. 169.
[484] KŞS 16, s. 57.
[485] KŞS 20, s. 98.

Mahallesi'nde bulunduğu belirtilen Çukurçeşme için dönemin şer'iyye sicil kayıtlarında Halife Mahallesi'nde bulunduğu ve İkilüleli olarak isimlendirildiği söylenmektedir. Sicillerimizde Mektebönü olarak geçen çeşmeden ise bu çalışmada bahsedilmemektedir.[486]

Ayrıca İsmail Bey[487] ve Hacı Dursun Mahalleleri[488] ile Olukbaşı olarak belirtilen mevkilerden, verâset ve hibe gibi çeşitli davalara konu olan bazı mülklerin yer tanımlamasında nehr-i câri olarak tanımlanan ve isimleri belirtilmemiş bazı nehirlerin geçtiği anlaşılmaktadır.[489] Mâ-i cârî olarak tanımlanan ve büyüklüğünü bilemediğimiz sular da, bazı mahalle isimleriyle birlikte sicil kayıtlarında yer almaktadır. Ali bin Hüseyin ve kardeşi Mehmed bin Hüseyin'in babalarından kalan menzil hissesi hususunda anlaştıklarını belirten kayıt[490] ile Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed'in babasının evi ile ilgili yaptığı hibe kaydında Kepkebirler Mahallesi'nde[491], Abdizâde olarak bilinen Seyyid Mustafa Ağa ibni Seyyid Ahmed'in verâsetinden kalan menzilin satış kaydında İbnineccar Mahallesi'nde[492], Nalband Ali Bey ibni Hacı Osman'ın evine ait satış kaydından Cebrail Mahallesi'nde[493], Çalık Mehmed ve Abdullah ibnân-ı Şeyhî Mehmed ile Ahmed Dede ibni Şeyhî Mehmed kardeşlerin sattıkları evin kaydından Atabey Gazi Mahallesi'nde mâ-i cârî olarak tanımlanan suların bulunduğu ve diğer bir kayıttan da, Atabey Gazi Mahallesi'ndeki suyun Çağlayık Köyü'nden doğduğu anlaşılmaktadır.[494] Böylece yedi mahalleden üçü "nehr-i câri" ve dördü de "mâ-i cârî" olarak isimlendirilen suların geçtiği tespit edilmiştir.

Kastamonu Mahkemesi'nin yeri tahmin edilse de tam olarak sınırlarına dair bir bilgi şu ana kadar yapılan herhangi bir araştırmada tespit edilememiştir. Bu araştırmada ise Seydiler Mahallesi'nden müteveffa Halil bin Hacı Maden'in mahallede bulunan bir menzil arsasının dava edildiği kayıtta, Kastamonu Mahkemesi'nin yeri ile ilgili bir

[486] Fatma Gür, *"Kastamonu Çeşmeleri"*, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2019, s. 73, 116, 183.
[487] KŞS 9, s. 9.
[488] KŞS 10, s. 61.
[489] KŞS 13, s. 11.
[490] KŞS 9, s. 33.
[491] KŞS 20, s. 44.
[492] KŞS 79, s. 9.
[493] KŞS 20, s. 11.
[494] KŞS 79, s. 57, 88.

bilgiye ulaşılmıştır. Müteveffanın büyük oğlu Hacı Hüseyin Ağa, mahkemeye dava konusu olan arsanın yer tarifini verirken arsanın Seydiler Mahallesi'nde, bir tarafının Yakup Ağa Camii Şerîfi ve bir tarafının mahkeme-i şerif avlusuyla çevrili olup, iki tarafının da anayolla sınırlı olduğunu beyan etmiştir.[495] Bu bilgilerden haraketle Kastamonu Mahkemesi'nin, Seydiler Mahallesi'nde bulunduğu, Yakup Ağa Camii ile arasında bir menzil arsasının yer aldığı ve iki tarafının da anayol ile çevrili olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Osmanlı şehirlerinde mahalleler etnik ve dini farklılığa göre biçimlenmesine yani müslim ve gayr-i müslim aynı mahallede oturmamasına rağmen[496], Kastamonu'da gayr-i müslimlere ait bir mahallenin tespit edilememiştir. Yine sicil kayıtlarından müslim ve gayr-i müslimlerin aynı mahalledeki varlığının tespiti Kastamonu'da incelenen dönemde müslümanların farklı dini unsurlarla beraber huzur içinde yaşadığını kanıtlamaktadır. Bu ortak yaşamın bazen gayr-i müslim unsurları etkileyerek müslüman olmalarını sağladığı görülmüştür. Kayıtlar incelendiği zaman gayr-i müslimlerden İslâm'ı seçenlerin olduğu anlaşılmıştır. Mesela, Acem taifesinden Mıgırdıç isimli bir Ermeni, mahkeme huzurunda şehadet getirerek müslüman olmuş ve İslâm dinini seçmiştir.[497]

2.1.4 Kastamonu Kazâsının Divanları

Osmanlı taşra teşkilâtında, idarî ve malî açıdan kolaylık sağlamak amacıyla bazı köylerin bir arada düşünüldüğü, nahiyeye benzeyen, köy ile kazâ arasında idarî bir birim olarak tanımlanan divanlar, küçük iskân yerlerinden teşekkül eden bir malî vergi bütünlüğü olarak da ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde genellikle Batı Karadeniz bölgesinde görülen divanların, 1864 Vilâyet Nizamnâmesi ile yerini nahiyeye buraktığı görülmüştür.[498]

Divanlar isimleri, şer'iyye sicil defterlerinin içinde verilen "mâl-i maktu" ve "nısf-ı mâl-i maktu" defterlerinde ödeme yükümlülükleri ile beraber toplu bir liste halinde geçmektedir. Siciller değerlendirilirken karşılaşılan bazı isimlerin hem divan hem de

[495] KŞS 79, s. 10.
[496] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 281.
[497] KŞS 16, s. 1.
[498] İlker Yiğit, *"Divan"*, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: Ek-1, Ankara 2020, s. 333.

köy ismi olarak kullanıldığı görülmüştür. Kayıtlarda buna benzer isimlendirme örnekleri bolca mevcuttur. Mesela, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin bazı kayıtlarda köy olarak isimlendirilen Seremeddin[499], 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıtta ise divan olarak isimlendirilmiştir.[500]

İsimleri tespit edilen divanlar ödeme yükümlülükleri açısından karşılaştırılarak büyüklükleri hakkında fikir edinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda arpalık tahsilatı ile ilgili kayıtlarda kuruş cinsinden ödenmesi istenen tutarların divan divan belirlenerek yazıldığı kayıtlardan hareketle yüz altı kuruş ile Eytabi Divanı, doksan kuruş ile Has ve Bürme divanları, seksen kuruş ile Saraycık Divanı ve yetmiş beş kuruş ile de Bürmece Divanı'nın diğer divanlara oranla daha fazla bir ödeme yükümlülüğü olduğu anlaşılmaktadır. Aynı kayıtlardan, sekiz kuruş ile Kemerler ve Derbent Kavağı divanları, on kuruş ile de Karandu Divanı'nın en az ödeme yükümlülüğüne tabi tutulan yerler olduğu görülmektedir.[501] Divanların, kuruş cinsinden verilen bu ödemelerin tam tutarları sadece 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer almaktadır. Çünkü bu defterdeki ödeme tutarlarının yer aldığı emir kaydında ödemelerin tenzilatlı bir şekilde yapılacağına dair bir açıklama bulunmaktadır. Bu sebeple 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'de divanların ödemesi gereken tam tutarlar gösterilmiş, altına tenzilat miktarı belirtilmiş ve ödenecek ilk taksitin tenzilat sonrası oluşan ödemesi de hesaplanarak en alt tarafa yazılmıştır.[502] Sonraki defterlerde bu hesaplama yapılmaksızın tutar, tenzilat sonrası belirtildiği oranda tahsil edilmeye devam edilmiştir. Ancak tahsilat vakti geldiğinde divanlardan yapılması istenen ödemenin iki taksit halinde alındığı ve ilk tutarın "nısf-ı mali maktu" olarak tahsil edildiği gönderilen yazılarda özellikle belirtilmiştir.[503]

Divanlarla ilgili sicil kayıtlarında bir iki husus dışında dikkati çeken çok fazla bir durum olmamıştır. Bunlardan biri divanlarda birinin sonradan Kastamonu Kazâsı'na dâhil olduğu bilgisidir. Geymene, Geymene-i Kebir ve Geymene-i Sağir köyleri tüm defter kayıtlarında Mergüze kazâsına tabi olarak gösterilirken 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıtlarda Geymene-i Kebir Divanı için Kastamonu'ya mülhak

[499] KŞS 13, s. 7, 45.
[500] KŞS 16, s. 29.
[501] KŞS 9, s. 70; KŞS 10, s. 146; KŞS 79, s. 89.
[502] KŞS 9, s. 68.
[503] KŞS 10, s. 146.

şeklinde bir ifade yer almaktadır.[504] Bu durum, divanın sonradan merkez kazâya bağlandığını göstermektedir.

10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıtlar, Akdoğan Divanı'nda Aydınoğlu denilen bir köprünün bulunduğunu ve köprünün bazı yerlerinin tamir edildiğini göstermektedir. Kayıtlarda, köprünün tamir ve termimi için mütevelli olan Abdülkâdir Beşe ibni Mehmed'in görevi bıraktığı, görevin muhasebesini tamamlayarak defterini ahaliye teslim ettiği yazmaktadır. Yerine ise divan imamı olan Mehmed Halife ibni Ali'nin mütevelli ve Aktekye Mahallesi'nden Ahmed Ağa ibni Durmuş'un nâzır olarak görevlendirildiği belirtilmektedir. Diğer kayıtta, İmam Mehmed Halife, aralarında yapılan hesap sonrası Abdülkâdir Beşe'den tamirden artan kırk iki esedi kuruş ile zimmetinde bulunan yüz sekiz esedi kuruş olmak üzere toplam yüz elli kuruşu tamamen aldığını söylemiştir. Köprünün tamiriyle ilgili son kayıtta ise, zimmetlerinde köprü tamiri için para teslim edilmiş olan kişiler isim isim sayılarak zimmetlerinde kaç lira varsa zikredilmiş ve toplamda 152,5 kuruş da mütevelliye teslim edildiği anlatılmıştır.[505]

Divan isimleri, şer'iyye sicil defterlerindeki kayıtlarda yer aldığı şekliyle sıralanarak Tablo 2.5'te verilmiştir. Kazâlar ve bağlı birimleri başlığındaki isimler mevcut divanların ismini teyit ederken divanlara bağlı köy isimlerininin de tespit edilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Kastamonu kazâsına ait elli divan ismine ulaşılmıştır.[506]

Tablo 2.5 Kastamonu kazâsı divanları

Çıban	Çukurviran	Geyikli	Küplüözü
Eytabi	Kızoğlu	Atabeykavağı	Bük-i Çavundur
Akdoğan	Has	Eğerci	Karaevli maa Depe
Alpı	Oyralan	Hamid	Bayındır
Seremeddin	Saraycık	Üyük-i A'lâ maa Kıyık	Üyük-i Esfel
Bürme	Gömmece	Bürmece	Karaçomak
Karandu	Kemerler	Batak	Alpaslan

[504] KŞS 16, s. 17, 37.
[505] KŞS 10, s. 20, 21, 22.
[506] KŞS 9, s. 70; KŞS 11, s. 198; KŞS 10, s. 146; KŞS 15 (1119), s. 160; KŞS 79, s. 89; KŞS 19, s. 104; KŞS 18, s. 281, 282.

Tablo 2.5'in devamı

Debbağishak	Türbe	Gödel maa Akçakilise	Bürnük
Başmakçı	Serti	Türkeli	Bulacık
Yuva maa Mudrub	Baylar	Ballık maa Boyundurcak	Kuyucak
Elinviran	Gelinviran	Danasöküsü	Eceoğlu
Başviran	Sapaca	Darıbükü	Kızılkilise
Derbend Kavağı	Akçataş		

2.2 Kastamonu İdari Teşkilatındaki Görevliler

Osmanlı taşrasında görev yapan yöneticiler ehl-i örf ve ehl-i şer olarak yani ümerâ ve ulemâ şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Beylerbeyi, sancak beyi, mütesellim, mutasarrıf, subaşı, kapı kethüâsı, muhassıl, ayan, voyvoda, dizdâr, kethüdâyeri, yasakçı, derbendçi, kocabaşı ve çorbacı gibi görevliler ehl-i örf sınıfına girerken ehl-i şer sınıfına ise kadı, müftü, nâib, nakîbü'l-eşrâf kaymakamı, kassâm-ı askerî, müderris, mütevelli, câbi, vâiz, imam ve hatipler girmektedir.[507] İdari teşkilattaki görevli isimlerinin incelenen dönemde paşa, ağa, bey, çelebi, efendi, çavuş gibi ünvanlar ile beraber kullanıldığı görülmektedir. Paşa ünvanı sadece sancak beyleri ve üst görevliler için kullanılırken diğer ünvanlar çoğu görevlilerde karışık bir şekilde kullanılmıştır. Askerî ve yönetimsel görevi olan kişiler için ağa, ilmi sınıf mensupları için de efendi ünvanı sıklıkla kullanılmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde, Osmanlı Devleti'nin Kastamonu Sancağı'nda görev yapan idarî teşkilat mensuplarının isimleri ve görevleri üzerinde durulacaktır. Dönemdeki taşra teşkilatını oluşturan ve Kastamonu'nun şehir yönetiminde yer alan isimlere bizzat padişah tarafından gönderilen atama beratlarından, yapılması istenen işlerle ilgili emirleri içeren ve görevliye hitaben yazılan fermanlardan, şühûdü'l-hâl bölümündeki ünvanlarından, vekâlet, miras, alım-satım gibi çeşitli dava ve tescil kayıtlarında geçen isimleri ile tereke kayıtlarında yer alan bilgilerden ulaşılmıştır. Arzuhaller aracılığıyla merkeze şikâyet edilenler, dava kayıtlarında olaylara ismi karışanlar, görevden azl edilenler ve mahiyetlerinden tezin son bölümünde ayrıca

[507] Mehmet İpşirli, *"Osmanlı Devlet Teşkilatı*", (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları, C: I, İstanbul 2013, s. 224.

bahsedilecektir. Tespit edilen görevli isimleri tablolar halinde ilgili bölüm başlıklarının sonunda, tek tek ve kaynaklarıyla beraber gösterilecektir.

Kayıtlarda, daha önceden idarî teşkilatta görev alanlar için kullanılan sâbık kelimesinin bazen kullanılmaması, kadı nâiblerinin yapılan yazışma ve sicil kayıtlarında kadı gibi anlaşılması, bir kadı tarafından yazılan arza cevap geldiğinde görevde olmayan kadıların dönemin kadısı zannedilmesi, aynı isme sahip kişilerin belli aralıklarla göreve gelmesi veya ayrılması, herhangi bir görevliye merkezden cevap geldiğinde kişinin görevde olmamasına rağmen aynı ünvanla bahsedilmesilmesinden kaynaklı kişinin hala görevdeymiş gibi görünmesine sebep olması gibi benzer durumlar bazı karışıklıklara yol açmakta ve tespitleri zorlaştırmaktadır. Bu sebeple defterlerdeki kayıtlar çok dikkatli bir şekilde incelenmiş ve karışıklıkları engellemek amacıyla azami gayret gösterilmiştir. Bahsedilen durumlar ile ilgili çeşitli örnekler görevlilerin incelendiği başlıklarda ve yeri geldikçe verilecektir.

Sicil kayıtlarında Mehmed, Ahmed, Hasan… gibi isimlerin incelenen dönemde çok fazla yer alması bu isme sahip kişilerin tam olarak künyesinin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durumdaki şahıs isimleri kayıtlarda geçtiği şekilde verilmiştir. Mesela, kethüdâyerleriler incelendiğinde Mehmed Ağa ismi farklı defterlerde on bir defa[508], Hacı Mehmed Ağa ismi 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde üç defa geçmektedir. Ancak dönemde Mehmed Ağa bin Veli Efendi[509], Mehmed Ağa ibni Recep[510] ve Taşkapulu Mehmed Ağa ibni Hacı Ahmed Ağa[511] da çeşitli kayıtlarda kethüdâyeri olarak geçen isimlerdir. Dolayısıyla Mehmed Ağa veya Hacı Mehmed olarak kimlerin kastedildiği tam olarak anlaşılamamaktadır. 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri kayıtlarından Kastamonu'da alaybeyi olarak görev yapan Hasan isminde iki farklı kişinin olduğu anlaşılmaktadır.[512] Ancak 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde geçen Hacı Hasan ismi ile bunlardan birinin mi yoksa farklı bir kişinin mi

[508] KŞS 10, s. 60; KŞS 13, s. 2; KŞS 16, s. 27; KŞS 79, s. 51, 53, 55, 58, 60; KŞS, s. 7, 42, 43.
[509] KŞS 13, s. 126.
[510] KŞS 79, s. 53.
[511] KŞS 79, s. 43, 73, 101; KŞS 20, s. 7, 45.
[512] KŞS 13, s. 15, 18.

kastedildiği tam olarak tespit edilemediğinden kayıtlara bu kişi sadece Hacı Hasan olarak geçirilmiştir.[513]

2.2.1 Sancak Beyleri

Osmanlı Devleti'nin bir bölgeyi idare etmek için ilk dönemlerden beri uyguladığı güçler ayrımına dayalı bir sistemi vardı. Adaletli bir yönetimin temelini teşkil eden bu sistemde, yönetilecek olan bölgeye hükümdarın yürütme yetkisini temsil eden askerî kökenli bir bey ile hükümdarın yasal yetkisini temsil eden ulemâ kökenli bir kadı gönderilirdi. Kadının hükmü olmadan bey herhangi bir ceza veremezken, kadı şer'i hükümlere ve kanunlara göre bağımsız bir şekilde verdiği hükmü bey olmadan icra edemezdi.[514] Bölgesinde emniyet ve asayişi temin etmek, suçluları cezalandırmak, tımarların tevcihini yapmak, sipahilerin kontrölünü sağlamak, sancak görevlilerinin ahenk içinde çalışmasını temin etmek gibi görevleri olan sancak beyleri, sefer zamanında ise yoklamaları yapılan, sefere hazır sipahi ve cebelülerle beylerbeyine katılırlardı. Sancak beyleri, gelirlerinin en önemli kısmını kendilerine tahsis edilen haslardan sağlarlardı.[515]

Osmanı Devleti, arpalık denilen bir sistemle maaş yerine bazı yerlerin gelirlerini yüksek rütbeli devlet ricaline tahsis ederek hazineden tasarruf etmeye çalışıyordu. Bu dönemde Kastamonu'da devlet ricaline arpalık olarak verilen yerlerden biri olmuştur. Sancaklarda arpalık tahsisi görevde olanlara ber-vech-i zamime, görevden alınmış veya emekli olmuş kişilere de ber-vech-i arpalık şeklinde veriliyordu.[516] Sicil kayıtlarında her iki şekilde de tahsislerin yapıldığına dair örnekler bulunmakta olup Sancak beylerinin isimlerine, kendisine tahsis edilen arpalık ile ilgili olarak padişah tarafından gönderilen fermanlar ile sancak beyleri tarafından yazılmış olan buyruldulardan ulaşılmıştır. Konuyla ilgili kayıtlarda ödenmesi istenen bedellerin toplanması için tayin edilen mütesellimler, ödenecek toplam tutarlar ve birimlerin

[513] KŞS 79, s. 73.
[514] Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Yapı Kredi Yayınları (20. Baskı), İstanbul 2015, s. 108.
[515] Mehmet İpşirli, *Osmanlı Devlet Teşkilatı*, s. 234.
[516] Alperen Yalçın Bazna, *"Osmanlı Taşra İdaresi: Kastamonu Örneği (1839-1876)"*, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Çankırı 2021, s. 30, 31.

hissesine düşen paylar ile hazırlanan defterlerin kimlere verildiği yazmaktadır. Vezir rütbesi taşıyan beyler için kayıtlarda paşa ünvanı kullanılmaktadır.

9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Vezir Hasan Paşa'nın ber-vech-i arpalık olarak Kastamonu Sancağı'na mutasarrıf olduğu ve valiler için her sene toplanması istenen bedelin hisseleri tespit edilerek, defterin dönemin mütesellimi Şirindest Mehmed Ağa'ya, Muharrem 1111 / Temmuz 1699 tarihinde teslim edildiği belirtilmektedir.[517] Aynı defterin başka bir kaydında, Vezir Hasan Paşa'nın arzuhali üzerine ferman yazılarak istenen parayı toplayıp göndermeyen ve toplama sırasında halka zulüm ettiği belirlenen mütesellim uyarılmıştır.[518] Ayrıca ahalinin zorlanmaması için tahsil tutarının bir defa yerine altı aylık iki taksite bölünerek toplanılmasının istendiği, toplanan ilk taksitin de vezir tarafından görevlendirilen Halil Ağa'ya teslim edildiği anlaşılmaktadır.[519] Bu taksitlendirme uygulamasının diğer yıllarda da devam ettiği anlaşılmaktadır.[520] 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, toplanan taksitin Muharrem 1114 / Haziran 1702 yılında mütesellim Yusuf Ağa'ya verildiği kaydedilmiştir.[521] 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıtta, Zilhicce 1117 / Mart-Nisan 1706 yılından itibaren dönemin mütesellimi Abdullah Ağa'dan, arpalık bedelinin halktan emirlere uygun bir şekilde toplaması istenmiştir.[522]

12 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan Recep 1115 / Aralık 1703 tarihli bir ferman kaydında sancağın Vezir Ali Paşa'ya ber-vechi arpalık olarak tahsis edildiği görülmektedir. Bir sonraki buyruldu kaydından da paşanın mütesellim olarak Hasan Ağa'yı görevlendirdiği anlaşılmaktadır.[523] 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir ferman kaydı, Kastamonu ve civarında cereyan eden eşkıyalık faaliyetleri ve seksene yakın levendat eşkıyası ile Serbölük Recep isimli bir kişinin, Kastamonu mütesellimi Hacı Hasan Ağa da dâhil olmak üzere yaptıkları zulümlerden bahsetmektedir. Bu kayıtta olaylarla ilgili merkezden görevlendirmelerin yapıldığı ve görevlendirilenlerin masrafların ödenmesi için de mütesellime 9 Zilkade 1115 / 15 Mart 1704 tarihinde bir defter verildiği anlaşılmaktadır. Kayıtta bahsedilen

[517] KŞS 9, s. 67, 68.
[518] KŞS 9, s. 83.
[519] KŞS 9, s. 121.
[520] KŞS 10, s. 146; KŞS 16, s. 23.
[521] KŞS 10, s. 161.
[522] KŞS 16, s. 68.
[523] KŞS 12, s. 66.

görevlilerden birinin de sancağın arpalık olarak verildiği vezirin çuhadarı olduğu yazmaktadır. Bu belgede sancağın arpalık sahibi olan vezirin ismi de Ali Paşa olarak geçmektedir.[524]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıttan Rumeli Valiliği görevini yürüten Vezir Abdurrahman Paşa'ya has olarak Kastamonu sancağının verildiği ve Paşa'nın buyruldusu sonrası kapı kethüdâsı Hacı Veli tarafından tahrir olunan temessükte toplanması istenen ödemelerin deftere göre yapılması için Muharrem 1122 / 21 Mart 1710 yılında mütesellim olarak Halil Ağa'nın atanarak kendisine gerekli belgelerin teslim edildiği söylenmektedir.[525] Defterin diğer bir kaydında, Abdurrahman Paşa'dan eski arpalık sahibi olarak bahsederken yeni arpalık sahibi olan Yusuf Paşa'ya hitaben yazılan iki kayıtta, kendisine düşen payla ilgili yapması istenenler belirtilmiştir.[526]

Özi Eyâletine mutasarrıf olan Vezir Yusuf Paşa'ya, Kastamonu sancağının ber-vech-i zamime olarak verildiğine dair Rebiülâhir 1122 / Haziran 1710 tarihli bir ferman kaydı bulunmaktadır.[527] Aynı defterde Özi valisinin kethüdâsı Hacı Ali, Vezir Yusuf Paşa'ya uygun görmesi halinde Abdurrahman Paşa sonrası kendisine tevcih edilen sancağın vergi işleriyle mütesellim gelene kadar Kale Dizdârı Hüseyin Ağa'nın ilgilenmesini, Abdurrahman Paşa'nın payının ona verilmesini ve toplanan vergilerin de Abdurrahman Paşa'nın mütesellimine teslim edilmesini önermiştir.[528] Yusuf Paşa ile ilgili diğer belgede merkeze sunulan ve vergilerin toplanması sırasında meydana gelen olumsuzlukların anlatıldığı bir arzuhal üzerine mütesellime, yapılması gerekenlerin bildirildiği bir ferman gönderildiği tespit edilmiştir.[529]

Safer 1127 / Mart 1715 tarihli Kastamonu sancağının arpalık olarak Vezir Mehmed Paşa'ya verildiği bildiren fermanda, Mehmed Paşa'dan kendisine mütesellim ataması istenmektedir.[530] Bunun istek üzerine Paşa bir buyruldu yazarak arpalık olarak kendisine verilen sancağın vergisinin toplanması için Mehmed Ağa'yı mütesellim

[524] KŞS 13, s. 111.
[525] KŞS 79, s. 79.
[526] KŞS 79, s. 84.
[527] KŞS 79, s. 85.
[528] KŞS 79, s. 84.
[529] KŞS 79, s. 101.
[530] KŞS 20, s. 51.

olarak atadığını söylemiştir.[531] Ayrıca defterde yer alan diğer bir ferman kaydında padişah, vezire has olarak verilen bedelin daha önceki taksitler bitmeden toplanmaması yönündeki emrini sancağın maktu mutasarrıfı Hüseyin'e iletmiştir.[532] Defterin devamında bulunan kayıttan, Vezir Mehmed Paşa'nın öldüğü anlaşılmaktadır. Çünkü defterde sonraki arpalık sahibi olarak ismi geçen Seyyid Osman'dan, vefat eden paşanın 239 günlük payı ile ilgili yapılması istenenleri içeren bir ferman kaydı bulunmaktadır.[533] Ayrıca toplanan maktunun mütesellimden alınması ile ilgili başka bir fermanda, vezirden yine müteveffa olarak bahsedilmektedir.[534]

Sancağın incelenen dönemdeki son arpalık sahibi Kuruçaylı Şehsüvarzâde Seyyid Osman Paşa'dır. 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde sancağın arpalık olarak Osman Paşa'ya verildiğini gösteren Zilhicce 1127 / Aralık 1715 tarihli bir ferman bulunmaktadır.[535] Seyyid Osman Paşa'nın gönderdiği bir buyruldu ile vekil olarak Mehmed Ağa'yı tayin ettiği anlaşılmaktadır.[536] Defterde, sancak için kazâlara düşen bedeller tek tek yazılmış[537], Kastamonu'ya gelen Paşa'ya verilecek rakamların hesaplaması yapılmış, Kastamonu Kazâsı'nda yer alan iki yüz altmış üç buçuk haneye tevzi ve her haneye altı buçuk kuruş isabet ettiği belirtilerek hane başına düşen paylar kayıt altına alınmıştır.[538] Seyyid Osman Paşa'nın sancaktaki saraya geldiğinde, bazı görevlileri iki senedir çeltiğin yarısını fuzulen tutmakta oldukları gerekçesiyle 20 Safer 1128 / Şubat 1716 tarihinde dava ettiği ve olayın araştırılmasını istediği de görülmektedir.[539] Aynı defterde Osman Paşa'nın, Bulacık isimli köy sakinlerinden Fâtıma binti Şaban'ın eşi için talep ettiği keşfi gerçekleştirmek üzere mübaşir olarak Ahmed Efendi ibni Bektaş'ı[540] ve bir su kuyusu yanında herhangi bir cinayet belirtisi olmaksızın ölü halde bulunan bir zımmi ile ilgili olay için de Mehmed Ağa bin Ali Paşa'yı inceleme ve tespit yapmak için görevlendirdiği, paşanın tespit edilebilen diğer faaliyetlerdir.[541]

[531] KŞS 20, s. 52.
[532] KŞS 20, s. 53.
[533] KŞS 20, s. 90.
[534] KŞS 20, s. 99.
[535] KŞS 20, s. 81.
[536] KŞS 20, s. 82.
[537] KŞS 20, s. 100.
[538] KŞS 20, s. 124.
[539] KŞS 20, s. 32.
[540] KŞS 20, s. 35.
[541] KŞS 20, s. 41.

Sicildeki kayıtlar sancak beylerinin Kastamonu'da ikamet ettikleri özel bir yer olduğu göstermiştir. 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Küre-i Nühâs Kazâsı'ndan Mehmed Ağa ibni Ahmed Çelebi'nin açmış olduğu davanın kaydında, şikâyetçi olduğu Mustafa Ağa bin Şaban'ın içerisinde olduğu olayı anlatırken şahsın, Kastamonu'da valilere mahsus menzile geldiğinden bahsedilmektedir. Bu kayıttan, Kastamonu'da valiler için menzil olarak tabir edilen bir yer olduğu anlaşılmaktadır.[542] Ancak burada menzil olarak tarif edilen yer, 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki iki kayıtta saray şeklinde geçmektedir. İlk kayıt, bir verâset davasında nâib olarak görevlendirilen Mevlânâ Mehmed Efendi ibni Ali'nin, Kastamonu'da valilerin oturduğu saraya gittiğinden[543] ikinci kayıt ise Kastamonu Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa'nın oturduğu saraya gidildiğinden bahsetmektedir. Ancak kayıtlarda, sarayın yeri veya başka bir özelliğine dair bir bilgiye rastlanmadığından sadece dönemde paşalara mahsus ve saray olarak tarif edilen bir mekanın bulunduğu anlaşılmaktadır.[544]

Sancak beyleri ile ilgili kayıtlar arpalık tahsisi, tahsisin tarihine dikkat edilerek daha önceki sancak beyinin payının ödenmesi, sancak beyinin ölümü durumunda arpalık bedelleri ile ilgili yapılması gerekenlerin belirtildiği fermanları; arpalık bedellerinin toplanması için mütesellimleri görevlendirilmesini, vergilerin toplanması sırasında halktan gelen şikâyetlerin araştırılması ve alınması gereken tedbirler ile eşkıyalık faaliyetleri sonrasında oluşan masrafların taksimi konulu buyruldular, arpalık bedellerini bekleten memurlarla ilgili yapılan incelemeleri ve davaları içermektedir.

Defterlerde ismine ulaşılan Sancak beyleri, defterde rastlanıldığı sıra ile Tablo 2.6'da gösterilmiştir.

Tablo 2.6 Kastamonu sancak beyleri

Vezir Hasan Paşa[545]	Vezir Ali Paşa[546]
Vezir Hasan Paşa[547]	Vezir Abdurrahman Paşa[548]

[542] KŞS 10, s. 16.
[543] KŞS 20, s. 17.
[544] KŞS 20, s. 32.
[545] KŞS 9, s. 67, 68, 83, 121; KŞS 10, s. 146, 161.
[546] KŞS 12, s. 66; KŞS 13, s. 111.
[547] KŞS 16, s. 23, 68.
[548] KŞS 79, s. 79, 84, 101

Tablo 2.6'nın devamı

Vezir Hacı Yusuf Paşa[549]	Vezir Mehmed Paşa[550]
Kuruçaylı Şehsüvarzâde Seyyid Osman Paşa[551]	

2.2.2 Mütesellimler

Sancak beyleri, sefer gibi bazı sebeplerden dolayı sancakta bulunmadıkları zamanlarda kendi yerlerine görevlerini yapmaları için mütesellim denilen kişileri atarlardı. Mütesellimler, bulundukları bölgedeki gelirleri devlet adına toplar ve bölgenin idaresini üstlenirdi. Mütesellimlik için genelde tanınmış yerli aileler tercih edilirdi. XVIII. yüzyılda sancaklar, vezir rütbesindeki kişilere verilmeye başlanınca ve bu kişilerde merkezden ayrılmayınca işleri mütesellimleri aracılığıyla yapar hale gelmişlerdir. Bu durum ise mütesellimlerin sayısının artmasına sebep olmuştur. Sancak beyleri, atanmasını istedikleri mütesellimlerin arzlarını kapı kethüdâsı aracılığıyla merkeze bildirir, tayin gerçekleştikten sonra da bir buyruldu yazarak durumu bölgedeki görevlilere iletirlerdi.[552]

Sicil kayıtlarından incelenen dönemdeki mütesellimler ile ilgili ulaşılan ve defterlerin genelinde tespit edilen durumlar örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tespitlerden biri fermanlarda ödenmesi istenen arpalık ve malikâne bedellerinin yer aldığı ödeme defterlerinin mütesellimlere teslim edildiği ile ilgilidir. 1111 Muharrem / Temmuz 1699 yılında gelen bir emirde Kastamonu Mütesellimi Şirindest Mehmed Ağa'ya, ödemelerle ilgili tutarın ilk taksidini gösteren bir defterinin verildiği kayıt altına alınmıştır. Yine başka bir kayıtta, Vezir Hasan Paşa'ya ait arpalık bedelenin yarı tutarının, 1111 senesinin Recep ayı gurresinde / 23 Aralık 1699 tarihinde Halil Ağa tarafından toplandığı yazmaktadır.[553] Mütesellim Yusuf Ağa tarafından yazılan bir mektubun yer aldığı sicil kaydında ise mahsulat ve maktuatın toplanması için senelik

[549] KŞS 79, s. 84, 85, 101.
[550] KŞS 20, s. 51, 52, 53, 84, 90, 99.
[551] KŞS 20, s. 32, 35, 41,81, 99, 100, 124.
[552] İpşirli, Osmanlı Devlet Teşkilatı, s. 236.
[553] KŞS 9, s. 67, 121.

tecdidin yapıldığı söylenmektedir. Defterin devamındaki başka bir kayıtta da, nısf-ı mâl-i maktu defteri zikredilmektedir.[554]

Dönemde arpalık bedelleri mütesellimler tarafından tahsil edilirken bazen bu iş için ayrıca bir mütesellim de belirlenebilmektedir. Dönemin mütesellimi Şirindest Mehmed Ağa iken sancak beyi tarafından gönderilen bir emirde Eligüzel Mehmed Ağa'nın, Kastamonu sancağına ait mahsulatın toplanması için mütesellim olarak tayin edildiği yazmaktadır. Eligüzel Mehmed Ağa mütesellim ünvanıyla başka bir kayıtta geçmemektedir.[555]

Arpalık toplamakla görevli mütesellimlerin bazen gerekenden daha fazla bir meblağı farklı isimler altında toplayarak halka zulmettiği görülmektedir. Merkeze birçok şikâyetin gittiği bu tip olaylarda padişah, halktan çeşitli isimlerle tahsil edilen tüm vergileri kaldırmakta ve başta mütesellimler olmak üzere çoğu görevliyi de ciddi bir şekilde uyarmaktadır.[556]

Mütesellimlerden bazı zamanlarda vilâyet masrafları için para alındığı görülmektedir. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin herhangi bir sayfa numarası verilmemiş olan ilk kaydında, dönemin mütesellimi olduğu anlaşılan Şirindest Mehmed Ağa'dan şehrin masrafları için para alındığı, bu paranın Kayyım Hacı Ahmed'de olduğu ve Eynehanoğlu Hasan Ağa'ya 20 kuruş, Şehir kethüdâsının mütesellimi Halil Ağa'ya da masraflar için 25 kuruş verildikten sonra 65 kuruşun kaldığı anlatılmaktadır.[557]

Mütesellimler, dönemlerine ait ödemelerle ilgili merkeze şikayet edildiklerinde yeni atanan mütesellimden konu hakkında araştırma yapması istenmektedir. Mesela, Kastamonu Sancağı Mütesellimi Hacı İbrahim Ağa hakkında, 1121 / 1709-1710 tarihinde sancağın mâl-i maktûundan zarar ettiği iddiasıyla zimmetinde kalan sekiz bin kuruşu teslim etmediği ile ilgili Kapıkethüdâsı Hacı Veli tarafından merkeze bir arzuhal yazılmıştır. Padişah, Kastamonu kadısına gönderdiği fermanda olayın araştırılmasını emretmiştir. Bu emir doğrultusunda mütesellim olarak görevlendirilen

[554] KŞS 10, s. 143, 146.
[555] KŞS 9, s. 66.
[556] KŞS 13, s. 13, 14, 81, 99; KŞS 79, s. 7, 8, 58, 70, 72, 96, 97, 98; KŞS 20, s. 65, 66.
[557] KŞS 9, s. 1.

Halil Ağa'dan kendisinden önceki Mütesellim İbrahim Ağa tarafından tahsil edilen paranın akıbeti ve zarar iddiasının araştırılması istenmiştir.[558]

Kayıtlarda mütesellimlerin bazı olayların teftişi, keşfi ve tahriri için çeşitli görevlendirmeler yaptığı yazmaktadır. Mesela, İsmail Bey Mahallesi'nde oturan Gedik Havva ve Gökdere Mahallesi'nde oturan Fâtıma binti Ali ismindeki hatunların karıştığı olaylar için Ahmed Ağa isimli kişinin dönemin mütesellimi Şirindest Mehmed Ağa tarafından görevlendirildiği anlaşılmaktadır.[559] Başka bir kayıtta Ahmed Ağa, ceviz ağacından düşerek öldüğü söylenen Hasan bin Mustafa'nın yaralarını görmek amacıyla gerçekleştirilen keşif ve tahrir görevini yine dönemin mütesellimi Yusuf Ağa'dan almıştır.[560] Dava konusu vakıflar olduğunda ise olayın incelenmesi için merkez tarafından bizzat mütesellime hitaben fermanlar yazılmaktadır. Mesela, gelen emir doğrultusunda mütesellim, Azdavay'daki Hoca Muhyiddin Medresesi ile ilgili bir davada için Şaban Ağa'yı mübaşir tayin ederek Azdavay'a yollamıştır.[561]

Kayıtlarda kişilerin davalarını mütesellimler aracılığıyla da açabildikleri görülmüştür. Mütesellimler bazen bizzat bazen de görevlendirdiği kişiler vasıtasıyla mahkemede hazır bulunmaktadır. Mesela, Cebrâil Mahallesi'nden vefat eden Ali bin Mehmed isimli kişinin annesi Fâtıma binti Abdülkadir ile amcası Hasan Bey bin İbrahim, İsmail Bey Mahallesi'nden Seyyid Ali bin Ahmed'i, Kastamonu mütesellimi olan Şirindest Mehmed Ağa aracılığıyla dava etmiştir.[562] Yine Araç Kazâsı'nın Aktaş Köyü'nde yaşanan bir verâset davasında Ömer bin Mustafa isimli vekil aynı köyden Mehmet bin Hasan'ı, Mütesellim Hacı Mehmed Ağa aracılığıyla dava etmiştir.[563] Mütesellimlerin mübaşir tayin ederek bu görevi yerine getirmelerine ise Mütesellim Hacı Hasan Ağa'nın mübaşir tayin ettiği Mustafa Ağa vasıtasıyla Halaçlar Köyü'nden Süleyman bin Veyis, Halil bin Hamza, Müezzin Ahmed ibni Ömer ve Mehmed bin Satı'nın açtığı davalar örnek olarak gösterilebilir.[564]

[558] KŞS 79, s. 78, 79.
[559] KŞS 9, s. 22.
[560] KŞS 10, s. 6.
[561] KŞS 10, s. 51.
[562] KŞS 9, s. 28.
[563] KŞS 20, s. 17.
[564] KŞS 13, s. 4.

Kastamonu'da misafir olarak bulunduğu sırada vefat eden kişilerin varisi olmaması durumunda örneklerde de görüldüğü gibi terekelerin beytü'l-mal emini olarak mütesellim tarafından korunduğu, varisine ulaşmak mümkün olursa teslim edildiği, ulaşılamazsa da kayıt altına alınarak hazineye dâhil edildiği belirlenmiştir. Mesela, Galata'ya bağlı Tophane Kasabası'ndan Hacı Ali ibni Halil'in, Kastamonu'daki Kurşunluhan'da misafir iken öldüğü ve görünürde bilinen vârisi olmadığı için terekesinin Kastamonu mütesellimi ve emin-i beytü'l-mâl olan Yusuf Ağa tarafından korunarak kardeşi Ahmed Çelebi ibni Halil'e verildiği yazmaktadır.[565] Başka bir belgede, Kastamonu'da misafir iken ölen Ivaz veled-i Yâni isimli zımminin aslen Trabzonlu ve Laz taifesinden olup görünürde varisi olmadığı için Kastamonu mütesellimi ve hazineye ait malları almakla görevli Hacı Mehmed Ağa aracılığıyla geride bırakılanların tespit edildiği ve deftere işlenerek kayıt altına alındığı belirtilmiştir.[566]

Hazineye ait malları korumakla görevli olan mütesellimler, çeşitli yerlerde rastlanan küp ve benzeri buluntularla ilgili işlemleri de takip etmektedir. Toplumda bu tip buluntulara rastlayan bazı kişilerin durumu mütesellime veya vekiline haber vererek kazı sonrası eline geçenleri teslim ettiği ve kayıt altına aldırdığı görülmüştür. İsmail Bey Camii Şerîfi yakınlarında vakfın okulunda öğretmen olan Mahmud Halife ibni Süleyman, hazineye ait malı almakla görevli olan Hacı Mehmed Ağa'nın vekili Hacı Ahmed Ağa'ya, okulun avlusunda bulunan mezarın yakınlarında içinde iki bin yedi yüz akçe, yirmi beş dirhem sikkesi bilinmeyen karışık bir vukıyye akçe, demir, kurşun ve kemik parçaları olan bir buçuk vukıyye nühas güğüm gördüğünü bildirmiştir. Şahitler huzurunda bulduklarını Hacı Ahmed Ağa'ya teslim eden şahıs, içinden en ufak bir şey almadığını da söyleyerek ibrasını yapmıştır. Vekilin söylenenleri tasdik etmesi üzerine olay kayıtlara geçirilmiştir.[567]

Bazı kişilerin buldukları küpleri gerek olmadığı düşüncesiyle mütesellime haber vermediği, mütesellimlerin ise durumu mahkemeye taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu kişiler söylediklerinden farklı bir durumun ortaya çıkmasına karşı mahkeme tarafından uyarılmakta ve kendilerine kefil olanlar da kayıt altına alınmaktadır. Mesela

[565] KŞS 10, s. 56.
[566] KŞS 79, s. 56.
[567] KŞS 79, s. 30.

Kastamonu mütesellimi ve hazineye ait malları korumakla görevli memur Abdullah Ağa, kethüdâsı Mehmed Ağa ibni İsa vasıtasıyla Musa Fakih Mahallesi'nden Nâtır Mehmed bin İvrindi ve Çatalbaş Süleyman ibni Hacı İbrahim'i böyle bir konuda dava etmiştir. Ağa, Mehmed bin Osman, İsmail bin Osman, Ahmed bin Ali Çelebi ve İbrahim bin Abdullah isimli çocukların mahalle ile şehir kalesi arasında oynarlarken bazı kişilerin kimseye ait olmayan bir arazide, gömülü, yarısına kadar toprak dolu ve ağızlarından biri açık olan küçük bir küp bulduğunu haber vermişlerdir. Çocukların haber verdiği şahıslar, su küpü olduğu gerekçesiyle mütesellime olayı haber vermediklerini söylemişlerdir. Mütesellim hazineye ait mal olabilme ihtimali doğrultusunda Nâtır Mehmed'i sorgulamak ve olayı araştırmak için hapsettirerek şahısları mahkemeye sevketmiştir. Mütesellim mahkemeye küpte hazineye ait bir mal bulunduğuna dair elinde bir delil olmadığından söylemiştir. Mahkeme tarafından yemin teklif edilen şahıslar yemin etmekten kaçınmıştır. Bunun üzerine kadı, şahıslarda hazineye ait bir mal bulunması durumunda mahkemeye getirilmeleri için aynı mahalleden Ali Çelebi ibni Hacı Mehmed, Süleyman Beşe ibni Mehmed, Hüseyin bin Hasan, Mehmed Çelebi ibni Hacı Mehmed, Taşköprülüoğlu Mehmed, Osman Çelebi ibni Ali, Hasan Kethüdâ ibni Hasip ve Çalıkoğlu Ebubekir'i şahıslara kefil olarak belirlemiştir. Şahısların kendilerine de Ali bin Osman, Nalbant Üstâd Recep, İbrahim bin Hasan, Çadırcı Kör Hüseyin, Dimici Osman ve diğer bazı kişiler kefil olmuşlardır.[568]

Fermanlarda eşkıyalık faaliyetlerine karşı diğer görevlilerle beraber gerekli tedbirlerin alınması hususunda mütesellimlere de emirler gönderildiği anlaşılmaktadır. Çeşitli kayıtlar incelendiğinde mütesellimlerin, Anadolu'da çıkan eşkıyalık hareketlerini durdurmak için görevlendirildikleri görülmüştür. [569] Mütesellimler eşkıyalık olaylarında şakilerin yakalanarak kalebend edilmesinde veya eşkıya başlarının öldürülmesinde güç kullanabilme yetkisine sahiptirler. [570] Yakalanan eşkıyaların durumunu son kez ele alıp değerlendirmek ve ondan sonra karar vermek isteyen merkez cezayı da içeren hüküm için ayrıca emirler göndermektedir. Mesela bir kayıtta, eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı yakalanan Recep Bölükbaşı ve adamlarının kalebend

[568] KŞS 16, s. 33.
[569] KŞS 10, s. 153, 154, 155.
[570] Ali Maden, "41 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu Sancağı'nın 1747 Yılı İdari Teşkilatında Yer Alan Görevliler", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,** C: XI, Sayı: 2, 2024, s. 1082.

edildikten sonra verilecek ceza için emrin beklenmesi istenmiştir.[571] Diğer bir kayıtta ise dönemin kadısı, Samsun dizdârı ve mütesellimden, İbrahim adlı kişinin Samsun'a kalebend[572] edilerek akıbeti için gelecek emrin beklenmesi istenmektedir.[573]

Bazı fermanlarda muhatap, kadı ile beraber mütesellimlerdir. Mütesellim ve kadıya hitaben yazılan emirlerde iki görevlinin beraberce halletmesi istenen konular belirtilmektedir. Mesela, Mergüze Kazâsı'nda çeşitli sebeplerle ödenmeyen vergilerle ilgili husus[574] ile diğer bir kayıtta bahsedilen tımar ile ilgili bir hususun kadı ve mütesellim tarafından araştırılarak çözülmesi istenmiştir.[575] Konuya ilişkin diğer bir örnek, merkeze gönderdikleri bir arzuhal ile Yuva köyü ahalisinin, Cuma ve Bayram namazlarını kılmak için oldukça uzak bir mevkiye gitmek zorunda kaldıklarını belirterek, Hacı Mehmed Efendi'nin kendi imkânlarıyla yaptırdığı câmide, Cuma ve Bayram namazlarının edası için izin istemeleri ile ilgilidir. Arzuhale cevaben gönderilen ferman ile istenen izin verilmiş ve bunu iletme görevi dönemin kadısı ve mütesellimine verilmiştir.[576] Bir ferman kaydında ise kadı ve mütesellimden gedik tımarının tahsisi ile ilgili bir şikâyetin incelenerek dizdâr hakkındaki iddiaların araştırılması ve sonucun merkeze bildirilmesi istenmektedir.[577]

Merkeze gelen arzuhaller doğrultusunda çıkarılan fermanlarda mütesellimlerden bazı işleri takip edip çözmesi özellikle istenmiştir. Mesela bir ferman kaydında mütesellimden, Boyabad Kazâsı'na bağlı Yukarı Arım Köyü'nden İbrahim adlı kişinin, Mehmed'i haksız yere darp ederek öldürdüğünün sabit olduğu için verilmesi gereken diyet konusunda tarafların bir çiftlikteki emlak üzerine anlaştığı ancak İbrahim adlı kişinin pişman olduğu ve diyeti vermekten vazgeçtiği söylenmiştir. Bunun üzerine taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların mütesellim tarafından çözülmesi istenmiştir.[578] Farklı bir kayıtta, Vezir Yusuf Paşa tarafından gönderilen

[571] KŞS 13, s. 84.
[572] Kalebend uygulaması, suçlular cezalarını surlarla çevrili kaleden dışarı çıkamadan çekmeleri sebebiyle bir çeşit hapis, kendi memleketlerinden uzakta kalmaları sebebiyle de bir çeşit sürgün cezasıdır. Güvenlik kurallarına riayet eden suçlular kale halkıyla görüşebilir, dışarıdakilerle haberleşebilir, mesleklerini icra edebilir, ibadet alanlarına gidebilir, kiraladıkları alanda ürün yetiştirebilir, ailelerini yanına alabilir ve hatta evlenebilirlerdi. Mehmet Koç, *"Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları"*, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Konya 2017, s. 29, 30.
[573] KŞS 20, s. 72, 73.
[574] KŞS 13, s. 13.
[575] KŞS 79, s. 77.
[576] KŞS 16, s. 62.
[577] KŞS 20, s. 51.
[578] KŞS 10, s. 167.

arzuhal sonrası mütesellime bir ferman yollanarak vergi usulsüzlükleri ile ilgili yapılması gerekenler anlatılmış ve eski kadılardan Seyyid Mehmed'in yakalanarak Samsun Kalesi'ne kalebend edilmesi istenmiştir.[579]

Bazı fermanlarda merkez için önem arzeden veya birlikte yapılması istenen işlerde mütesellimlerin kadı, müftü, kethüdâyeri, voyvoda, yeniçeri serdârı ve ayan gibi görevlilerle beraber hareket etmesi istenmiştir. Mesela, katır mubâyaası için gönderilen bir ferman kaydında, emrin muhatapları olan görevlilerden biri de mütesellimdir.[580] Yine mütesellimler yeniçerilerin örtüleri, çeşitli mühimmât ile erzakların taşınması için merkeze lazım olan mekkâri develerinin tedarik edilmesi hususuyla ilgili bir fermanda diğer görevlilerle birlikte muhatap alınmıştır.[581]

Sahiplerinden ortada bir sebep yokken kaçan ve sicillerde âbık tabiriyle ifade edilen kölelerin yakalanması durumunda mahkeme kayıtlarında "zâbit-i abd-i âbık" olarak nitelendirilen mütesellimlerin talebiyle gulamlara günlük nafaka belirlenmektedir.[582] Mesela, Karasu Kasabası'ndan Hacı Recep isimli şahsın gulamı Yusuf'un yakalanması sonrası mahkemeye yansıyan ve "zâbit-i abd-i âbık" olarak dönemin mütesellimi Hacı Hasan Ağa'nın isminin yer aldığı kayıtta, gulama günlük kırk akçe nafaka takdir edilmiştir.[583] Trabzon valisi iken fevt olan Yûsuf Paşa'nın abd-i âbık-ı Yusuf (Ivaz) ile ilgili kayıtta da Mütesellim Abdullah Ağa, abd-i âbık zâbiti olarak nitelendirilmiştir. Bu gulam için de günlük on iki cedid akçe nafaka belirlenmiştir.[584]

Ayrıca sicil defterinde yer alan bir kayıtta, dönemin mütesellimi olan Hacı Halil Ağa'nın oturduğu saraya gidildiğinden aynı defterin başka bir kaydında ise dönemin mütesellimlerinden Hacı Mehmed Ağa'nın oturduğu sarayda gerçekleşen bir akidden bahsedilmektedir. Bu durum incelenen dönemde mütesellimlere ait olan ve saray olarak tanımlanan bir yerin varlığını kanıtlamaktadır. Bu yer ile ilgili kayıtlarda başka bir bilgi bulunmamaktadır.[585]

---

[579] KŞS 79, s. 101.
[580] KŞS 79, s. 64.
[581] KŞS 20, s. 83.
[582] Âbık, haklı bir sebeb olmaksızın efendisinden kaçan köle hakkında kullanılan fıkhi bir terimdir. Abdülkadir Şener, *"Âbık"*, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: I, İstanbul 1998, s. 306.
[583] KŞS 13, s. 30.
[584] KŞS 16, s. 9.
[585] KŞS 79, s. 45.

Sancağın mütesellim aracılığıyla yönetilmesi bu görevliyi oldukça önemli bir konuma getirmekte ve bu durum incelenen dönemin belgelerine yansımaktadır. Mütesellimler çok farklı konularla ilgili belgelerde ismi zikredilen bir görevlidir. Dönem kayıtlarında mütesellimler ismi vergilerin toplanması, vergi defterlerinin teslim alınıp yerine ulaştırılması, zimmetine para geçirdiği iddia edilen sancak görevlilerinin araştırılması, sancak ile ilgili masraflar, şehir kethüdâlarına verilen borçlar, çeşitli davalarda mahkeme tarafından istenen keşif, tahrir ve teftişlere görevli atanması, kişiler adına vekâleten mahkemelere başvuruda bulunma, kişilerin mahkemede hazır bulunmalarını sağlama, vârislerin olmaması durumunda terekelerin korunması, bulunursa mirasçıya bulunmazsa hazineye devri, küp gibi buluntuların hazineye aktarılması, küp bulundurduğu öğrenilenlerin uyarılması ve konunun araştırılması için gerekirse şahsın hapsi, eşkıyalık faaliyetleri ile ilgili işler ve gerektiğinde güç kullanabilme yetkisi, arzuhallere verilen cevaplarda muhatap olarak alındığında kendisine verilen işlerin halledilmesi, konusuna göre diğer görevlilerle birlikte merkezden gelen emirlere muhatap olma, merkezden kendisine verilen emirlerle çözülmesi istenen özel konuların çözümü, takibi ve merkezin bilgilendirilmesi ile kaçan kölelerin yakalanması ve nafaka takdiri konularında sıklıkla zikredilmektedir.

Mütesellimler ile ilgili hazırlanan tabloda farklı dönemlerde, bazen aynı bazen de farklı defterlerde rastlanılan, belirleyici herhangi bir lakabı bulunmayan, isim aynı olmasına rağmen değişik lakapları bulunan ve tam künyeleri tespit edilemeyen birden fazla kişi bulunmaktadır. Hacı Halil Ağa, Hacı Mustafa Ağa, Hacı Hasan Ağa ve Hacı Mehmed Ağa isimlerine sahip olan kişiler, bu şekilde ve tek isim altında birleştirilerek verilmiştir. Bu mütesellimlerden 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin 14, 17, 19, 29 ve 52. sayfalarında Mehmed Ağa olarak ismi geçen kişinin Veli Kadı Hacı Mehmed Ağa; aynı defterin 84. sayfasında ismi geçen kişinin ise Vahyîzâde Hacı Mehmed olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2.7'de alfabetik sıralama dikkate alınarak incelenen dönemde mütesellim olarak görev yaptıkları tespit edilen kişilerin isimleri verilmiştir.

Tablo 2.7 Kastamonu mütesellimleri

Abdullah Ağa[586]	Ahmed Ağa[587]
Eligüzel Mehmed Ağa[588]	Hacı Halil Ağa[589]
Hacı Hasan Ağa[590]	Hacı İbrahim Ağa[591]
Hacı Mehmed Ağa[592]	Hacı Mustafa Ağa[593]
İdris Ağa (Sâbık)[594]	İsmail Ağa[595]
Şirindest Mehmed Ağa[596]	Vahyîzâde Hacı Mehmed[597]
Veli Kadı Hacı Mehmed Ağa[598]	Yunus[599]
Yusuf Ağa ibni Abdülmennan[600]	

2.2.3 Alaybeyleri

Alay, ordunun belli bir bölümünü ifade etmek için kullanılmış ve bugün de hâlâ kullanılan askerî bir terimdir. Alaybeyleri (miralay), bu askerî birimin en büyük âmiri olup timarlı sipahi kumandanlarından biridir. Terfi etmesi halinde sancak beyi de olabilen alaybeyleri, sancak merkezinde oturur ve görevleri karşılığında zeâmet tasarruf ederlerdi.[601]

Alaybeyleri kayıtlarda çok fazla yer alan bir görevli olmadığından bu başlıkta isminin geçtiği bütün kayıtlara yer verilmiştir. İncelenen dönemin tespit edilen ilk alaybeyi Abdülbaki Ağa olmuştur. Sicil defterinde, Göl Nahiyesi'ne bağlı Ilısu Kasabası'ndan Mehmed bin Muharrem Efendi isimli kişiye ait istenen diyet için gereğinin yerine getirildiği ile ilgili bir ibra kaydı vardır. Bu kaydın şühûdü'l-hâl bölümünde,

[586] KŞS 16, s. 9, 21, 23, 29, 33, 37, 68, 78.
[587] KŞS 20, s. 124.
[588] KŞS 9, s. 66.
[589] KŞS 9, s. 36, 45, 46; KŞS 79, s. 26, 29, 45, 78, 79, 115.
[590] KŞS 12, s. 66; KŞS 13, s. 4, 27, 30, 32, 46, 111.
[591] KŞS 79, s. 73, 78, 81, 96.
[592] KŞS 79, s. 38, 41, 42, 50, 51, 56, 60, 89, 113; KŞS 20, s. 14, 17, 19, 29, 52, 84.
[593] KŞS 12, s. 4, 5, 7, 9, 11, 18; KŞS 19, s. 34, 37, 38, 41, 42, 48, 49, 60, 104.
[594] KŞS 20, s. 68.
[595] KŞS 19, s. 13,18, 20.
[596] KŞS 9, s. 18, 22, 28, 29, 67, 83.
[597] KŞS 20, s. 126.
[598] KŞS 20, s. 63.
[599] KŞS 20, s. 73.
[600] KŞS 10, s. 6, 9, 16, 25, 27, 39, 45, 51, 54, 56, 61, 143, 146, 161.
[601] Ziya Kazıcı, *"Alay"*, **İslâm Ansiklopedisi**, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 347. Pakalın, *Alay*, s. 45.

Kastamonu Miralayı olarak Abdülbaki Ağa'nın ismi verilmektedir.[602] Cemalaağa Mahallesi sakinlerinden Ahmed bin Siyağuş adlı kişinin satış hücceti ile ilgili kaydın şühûdü'l-hâl bölümünde Abdülbaki Ağa'dan yine miralay olarak bahsedilmektedir.[603] Ağa'nın tam künyesine ulaşılan kayıtta ise bir tımar tevcihi ile ilgili anlaşmazlıkta eski alaybeyi olarak bilgisine başvurulduğu görülmektedir. Alaybeyi bu kayıtta, eski miralay ünvanı ve Abdülbâki Ağa ibni Süleyman Çavuş şeklindeki künyesiyle zikredilmektedir.[604]

Dönemin bir diğer alaybeyi olan Hasan Ağa'nın, miralay ünvanı ile Sadibey Mahallesi'nde gerçekleşen hisse hibesi ile ilgili bir kaydın şühûdü'l-hâl bölümünde yer aldığı tespit edilmiştir.[605] Başka bir kayıtta, kendisine hitaben yazılan ferman ve Vezir Mehmed Paşa tarafından gönderilen mektupta da ismi geçen Hasan Ağa'dan alaybeyi olarak bahsedilmekte olup kendisinden emri altında bulunanlarla birlikte sefer için Gelibolu civarındaki bir mevkiye gelmesi istenmektedir.[606] Bu kayıt, alaybeylerinin sefer zamanı emri altındaki neferlerle birlikte sefere katıldıklarını göstermektedir. İbn-i Neccar Mahallesi'nden İbrahim Ağa ibni Hacı Mehmed isminde vefat eden bir cerrahın verâset davası ile ilgili üç ayrı kayıt vardır. Bu kayıtların ilkinde, alaybeyi olarak yine Hasan Ağa'nın ismi geçmektedir.[607]

13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıtta, Hasan Ağa sâbık miralay olarak geçerken Hasançavuşzâde Hasan Ağa için hâlen miralay[608]; aynı defterde yer alan başka bir kayıtta, bu sefer miralay olarak Hasan Ağa'nın, sâbık miralay olarak ise Hasan Çavuş Ağa'nın ismi geçmektedir.[609] Hasan Çavuş Ağa, aynı defterde Aktekye Mahallesi'nde sakin Yunus bin Pir Mehmed'in satış işlemi ile ilgili kaydın şühûdü'l-hâl bölümünde de sâbık miralay olarak yazılmıştır.[610] 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde İbn-i Süle Mahallesi sakinlerinden Mehmed bin Hâfız Mehmed'in malları için gereken vasi nasbı ile ilgili kayıtta Hasan Ağa sâbık miralay olarak şühûdü'l-hâl

[602] KŞS 9, s. 41.
[603] KŞS 9, s. 43.
[604] KŞS 13, s. 28.
[605] KŞS 12, s. 13.
[606] KŞS 12, s. 49.
[607] KŞS 13, s. 8.
[608] KŞS 13, s. 15.
[609] KŞS 13, s. 18
[610] KŞS 13, s. 35.

bölümünde yer almaktadır.[611] Kastamonu Kale Dizdârı Hüseyin Ağa'nın müraselesinde, alaybeyi olarak Hacı Hasan Ağa bulunmaktadır.[612] Başka bir defterdeki cebelü bedeliyesi tahsili ile ilgili fermanda, sâbık miralay şeklinde son kez Hasan ismi alaybeyi olarak geçmektedir.[613] Bu kayıtlardaki kişilerin aynı isimlere sahip olması kafa karışıklığına yol açmasına rağmen, Hasan ismiyle alaybeyi olarak görev yapan Hasan Ağa ve Hasançavuşzâde Hasan Ağa isminde iki ayrı alaybeyi olduğu kesindir. Çünkü bu iki isim, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki aynı kayıtların içerisinde ve aynı anda, farklı bir yoruma mahal vermeksizin ünvanlarıyla beraber zikredilmişlerdir.[614]

Yusuf Ağa değerlendirilen dönemin son alaybeyidir. 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Yusuf Ağa'nın, Kastamonu Sancağı'ndaki zâim, zuamâ, erbâb-ı timar ve tevâbileri olan yoldaşlarına, Hacı Himmetzâde Mehmed Ağa'yı vekil nasb ve tayin ettiğini belirten yazının altında, ünvan olarak Kastamonu miralayı şeklinde nitelendirildiği görülmektedir.[615]

Alaybeyleri dönemdeki çeşitli dava kayıtların şühûdü'l-hâl bölümlerinde sıklıkla yer almaktadır. Bu durum kendilerine bu konuda başvurunun oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun dışında tımar tevcihi, cebelü bedeli tahsisleri, atama kayıtları ve sefer zamanlarında emirlerindeki askerlerle gelmeleri gereken yerlerin belirtildiği kayıtlarda geçmektedir. Alaybeyleri ile ilgili Tablo 2.8 hazırlanmış olup, tabloda alaybeylerinin isimleri ve defterlerdeki kaynakları birlikte verilmiştir.

Tablo 2.8 Kastamonu alaybeyleri (miralay)

Abdülbâki Ağa ibni Süleyman Çavuş[616]	Hasan Ağa[617]
Hasançavuşzâde Hasan Ağa[618]	Hacı Hasan Ağa[619]
Yusuf Ağa[620]	

[611] KŞS 16, s. 21.
[612] KŞS 79, s. 73.
[613] KŞS 20, s. 88.
[614] KŞS 13, s. 15, 18.
[615] KŞS 20, s. 83.
[616] KŞS 9, s. 41, 43; KŞS 13, s. 28.
[617] KŞS 12, s. 13, 49; KŞS 13, s. 8, 18.
[618] KŞS 13, s. 15.
[619] KŞS 79, s. 73.
[620] KŞS 20, s. 83.

2.2.4 Dizdârlar

Sancak beyi ve kadı denetiminde, hazine ve önemli evrakların bulunduğu şehrin iç kalesininin korunmasından sorumlu olan dizdâr ve kale erleri de kadının önemli yardımcılarından biridir.[621] Merkezdeki kapıkulu ocaklarının yeniçeri, cebeci, sipahi gibi bölüklerine mensup olanlar arasından seçilen dizdârlar, aynı zamanda kale erlerinin de kumandanıdır.[622]

Kale dizdârlarına mühimmatın ve kale mustahfızlarının yoklaması yapılacağı zaman görevli kişinin isminin de bulunduğu bir buyruldu gönderilmektedir. Mesela, Vezir Mehmed Paşa tarafından gönderilen bir buyrulduda dizdâra, cephane, mühimmat ve mustahfız yoklaması yapılması için Seyyid Ahmed Ağa'nın görevlendirildiği bildirilmektedir.[623]

Değerlendirilen dönem için tespit edilebilen ilk kale dizdârının Hâfız Recep Ağa olduğu, gedik tımarı ile ilgili bir konu için merkeze mektup gönderen Recep Ağa'ya cevaben yazılan fermandan anlaşılmaktadır. Fermanda, Hâfız Recep Ağa'ya kale dizdârı ünvanıyla hitap edilmiştir.[624] Recep Ağa'nın, gedik tımarıyla ilgili olarak merkeze yazdığı ve cevaben şahsına dizdâr hitabı ile başlayan başka bir ferman daha bulunmaktadır.[625] Diğer bir kayıtta, kadı ve (her ne kadar ismi geçmese de) sonraki kayıttan Recep Ağa olduğu anlaşılan dizdâra hitaben yazılan buyrulduda, kaledeki mühimmatın ve askerin yoklaması yapılarak hazırlanan defterin, merkezden görevlendirilen Seyyid Ahmed Ağa'ya teslimi için, Mehmed Paşa tarafından gönderilen bir emir bulunmaktadır.[626] Hâfız Recep Ağa, defterlerdeki çeşitli dava kayıtlarının şühûdü'l-hâl bölümünde dizdâr ünvanıyla yer almaktadır.[627]

Sicil kayıtlarında dizdârların sivil hayatlarına dair bilgilere de rastlanılmıştır. Dizdârlık ataması için yapılan bir itirazda, merkeze giderek durumu açıklamaya çalışan Hüseyin Ağa'nın anlattıklarını içeren kayıttan, Hâfız Recep Ağa'nın isminin Recep Mustafa,

---

[621] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 285.
[622] Sibel Kavaklı, *"XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya (Şer'iyye Sicillerine Göre)"*, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 106.
[623] KŞS 9, s. 81.
[624] KŞS 9, s. 83.
[625] KŞS 12, s. 51.
[626] KŞS 9, s. 81.
[627] KŞS 10 s, 25; KŞS 12, s. 13, 15, 16, 19, 21; KŞS 13, s. 48, 58

kardeşinin Hasan ibni Hacı Hasan olduğu ve Hâfız Recep Ağa'nın da hac esnasında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Kardeşi ile ilgili bilgiden hareketle Ağa'nın, Recep Mustafa ibni Hacı Hasan olduğu söylenebilir.[628] Sûfîler Mahallesi'nden Mehmed bin Hüseyin ile Osman Çelebi ibni Maden isimli şahısların, yaptığı mübadele sonrası tarafların anlaştığının tasdiklendiği kayıtta, mübadeleye konu olan dükkânın Kazgancılar Çarşısı'nda ve bir tarafının Hâfız Recep Ağa'nın dükkânıyla çevrili olduğu şeklindeki tariften, Hâfız Recep Ağa'nın bu çarşıda bir dükkânı olduğu anlaşılmaktadır.[629]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kaydın devamında, öldüğü anlaşılan Recep Ağa'nın yerine kardeşi Hasan Ağa'nın dizdârlığa atandığı ancak onun da isteyerek görevi bıraktığı söylenmektedir.[630] Aynı defterde, Tekye Köyü'nden Şaban bin Recep'in davası ile ilgili kaydın şühûdü'l-hâl bölümünde dizdâr olarak yer alması dışında Hasan Ağa'nın başka bir kayıtta isminin geçmemesi görevi bıraktığını göstermektedir.[631]

Hüseyin Ağa, 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan vasi nasbı ve verâset davası ile ilgili kayıtlarının şühûdü'l-hâl bölümlerinde, dizdâr-ı kal'a ve Dizdâr-ı Kastamonu ünvanlarıyla karşılaşılan diğer bir isimdir.[632] 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Hüseyin Ağa'nın dizdâr olarak şühûdü'l-hâl bölümlerinde yer aldığı farklı kayıtlar da bulunmaktadır.[633] Hüseyin Ağa ibni Hüseyin Efendi'nin, İbn-i Neccar Mahallesi sakinlerinden olan Abdizâde diye tanınan Seyyid Mustafa Ağa ibni Seyyid Ahmed'in verâsetinden kalan ve bir tarafı kale suru ile çevrili İbn-i Neccar Mahallesi'ndeki evi üç yüz beş kuruşa aldığı görülmektedir. Satışı yapan varislerin paralarını alıp aralarında taksim ettikleri de sicilde kayıt altına alınmıştır.[634] Hüseyin Ağa'nın kale dizdârı olarak, yeni vali gelene kadar yapılması gerekenler ile ilgili mütesellime yazdığı bir mürasele de defterde mevcuttur.[635] Yeni atanan Özi valisi

[628] KŞS 79, s. 99.
[629] KŞS 10, s. 59.
[630] KŞS 79, s. 99.
[631] KŞS 79, s. 12.
[632] KŞS 79, s. 8, 10.
[633] KŞS 79, s. 31, 33.
[634] KŞS 79, s. 9.
[635] KŞS 79, s. 73.

Yusuf Paşa'nın kethüdâsı Hacı Ali tarafından Hüseyin Ağa'ya tembihlenmesi gerekenler için yazılan ayrı bir kayıtta tespit edilmiştir.[636]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıttan, Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın teklifi ile Mehmed Mustafa isimli şahsın, Göl civarında verilen gedik tımarı ile dizdârlık görevine getirildiği anlaşılmaktadır.[637] Defterdeki diğer kayıttan ise, Hüseyin Ağa'nın bizzat merkeze giderek duruma itiraz ettiği görülmektedir. Hüseyin Ağa, Dizdâr Recep Mustafa'nın hacda ölmesi üzerine dizdârlık görevinin kardeşi Hasan ibni Hacı Hasan'a verildiğini, şahsın kendi rızasıyla dizdârlığı bırakması sonrasında görevin kendisine verildiğini belirtmiştir. Kendisinin ise hizmette herhangi bir kusuru yok iken Mehmed Mustafa isimli yeniçerinin görevi zorla üzerine aldığını ve berat ile de görevi tasdik ettirdiğini söylemiştir. Bu durum üzerine yazılan ferman ile önceki berat iptal edilerek Hüseyin Ağa'ya, 5100 akçe gedik timarı ile yeniden dizdârlık görevi verilmiştir.[638] Bu kayıtlar bize dizdârların gedik tımarı karşılığında göreve getirildiklerini ispat etmektedir. Hüseyin Ağa'nın, 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki 3 Safer 1127 / 8 Şubat 1715 tarihli kayıtta dizdâr-ı sâbık olarak geçmesi bu yıllarında dizdârlık görevinde olmadığını göstermektedir. Kayıtta, kadı ve mütesellimden Hüseyin Ağa'nın küçük yaştaki amcaoğlu Mustafa'ya tımar tahsis ettirip akçe almaya çalıştığı ile ilgili iddianın araştırılması istenmiştir.[639] Çünkü merkez tımar tevcihlerinde ve kale mustahfızı atamalarında çoğunlukla dizdârların arzları dikkate almaktadır. Bu durum da bazen kötü niyetli girişimlerle sonuçlanabilmektedir.[640]

20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin, Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed'in ölen babası Hacı Ahmed'in vasiyeti üzerine yaptığı hibe ve şartlarının bahsedildiği kaydın şühûdü'l-hâl bölümünden incelenen dönemde görev yapan Hacı İsmail bin Hacı Mehmed isimli diğer bir dizdâra ulaşılmıştır. Defterde bu kayıt dışında bu dizdârdan bahseden başka bir kayıt bulunmamaktadır.[641]

[636] KŞS 79, s. 84.
[637] KŞS 79, s. 92.
[638] KŞS 79, s. 99.
[639] KŞS 20, s. 51.
[640] Maden, 41 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu Sancağı'nın 1747 Yılı İdari Teşkilatında Yer Alan Görevliler, s. 1086.
[641] KŞS 20, s. 45.

Dizdârlık görevinde ulaşılabilen son kişi Mehmed isimli bir şahıstır. Kastamonu Kalesi Dizdârı ve Mustahfızı ünvanıyla Mehmed, Göl Nahiyesi'ne bağlı Kuyucak Köyü'nden verilen gedik tımarlarının değişimi konusuyla ilgili olarak merkeze iki ayrı mektup yazmıştır.[642] Kastamonu kadısına gönderilen bir fermanda yine Mehmed isimli şahıstan dizdâr olarak bahsedilmektedir. Fermanda, Kastamonu Kalesi Dizdârı Mehmed ile kale mustahfızı ve neferleri merkeze bir arzuhal yazarak beylerbeyi, sancak beyi ve mütesellimler tarafından teftiş için gönderilen mübaşirlerin gereği yokken görevlilerden para aldıklarına dair bir şikâyet iletildiği belirtilmiştir.[643]

Çeşitli dava kayıtlarında şühûdü'l-hâl olarak yer alan dizdârların isimlerine incelenen dönemde kale mustahfızlarının ve kaledeki mühimmatın yoklanması ve teftişi, gedik tımarının tahsisi, gedik tımarının tahsisine yapılan itirazlar, haksız tevcih iddiaları ile ilgili şikâyetler, dizdârlık görevi atamaları, yapılan atamalara itirazlar sonrası merkezle olan yazışmalar, mütesellim ve alaybeylerinin sebepsiz yere teftiş yaptırarak kale görevlilerinden para aldıkları gibi konularda merkeze arzuhal gönderilmesi ile ev ve dükkân alımı gibi hususi meselelerde ilgili kayıtlarda da rastlanılmıştır. Dönemin tespit edilebilen dizdârları, Tablo 2.9'da verilmiştir.

Tablo 2.9 Kastamonu kalesi dizdârları

Hâfız Recep Ağa[644]	Hasan ibni Hacı Hasan[645]
Hüseyin Ağa ibni Hüseyin Efendi[646]	Mehmed Mustafa[647]
Hacı İsmail bin Hacı Mehmed[648]	Mehmed[649]

2.2.5 Kethüdâlar

Kethüdâlar, incelenen dönemdeki defter kayıtlarında şehir ve kale kethüdâsı olarak iki şekilde geçmektedir. Şehir kethüdâları, sancak beyi ve mütesellime şehir yönetimi

[642] KŞS 20, s. 67, 94.
[643] KŞS 20, s. 89.
[644] KŞS 9, s. 83; KŞS 11, s. 216; KŞS 10, s. 25; KŞS 12, s. 13, 15, 16, 19, 21, 51; KŞS 12, s. 13, 15, 16, 19, 21, 51; KŞS 13, s. 48, 58.
[645] KŞS 79, s. 12.
[646] KŞS 79, s. 8, 9, 10, 31, 33, 73, 84, 92, 99; KŞS 20, s. 51.
[647] KŞS 79, s. 92, 99.
[648] KŞS 20, s. 45.
[649] KŞS 20, s. 67, 89, 94.

konusunda yardım eden, halk ve devlet arasında bir köprü vazifesi gören bir görevlidir. Halkla olan ilişkilerde çok fazla aktif olmayan şehir kethüdâları özellikle ayanlığın oluşmasıyla birlikte önemini yitirmiştir.[650] Şehir kethüdâları dinine bağlı, doğru ve dürüst olmasına dikkat edilen kişiler arasından ve kadı huzurunda şehrin önde gelenleri tarafından seçilir, göreve atanmaları merkezden gönderilen berat ile olurdu. Ehl-i örf sayılan şehir kethüdâları, mübaşir ve haberci olarak şehre uğrayan devlet görevlileri, vali ve mütesellim gibi yöneticiler, seferle veya eşkıya ile uğraşan askerî birliklerin ağırlanması ve konaklamasından sorumluydu. Şehir kethüdâları yaptıkları masrafları cebinden karşılar veya şehrin ileri gelenlerinden borç olarak alırdı. Deftere kaydettiği bu masrafları senelik veya altı aylık olarak halktan tahsil eder ve eline geçen paradan da borçlarını öderdi. Ayrıca halktan alınan vergiler arasında şehir kethüdâsının ücreti de yer almaktadır.[651] Mesela araştırılan dönemin şehir kethüdâsına şehrin masrafları için Mütesellim Şirindest Mehmet Ağa tarafından yirmi beş kuruş, Hasan Paşa'nın ber vechi arpalık defterinden yirmi kuruş verilmiş, kendisine de ücret olarak ayrıca on kuruş ödenmiştir.[652] Yine bir eşkıyalık faaliyetiyle ilgili oluşan masraf defterinde kethüdâya on kuruş ödendiği belirtilmiştir.[653] Şehir kethüdâları yaptıkları masrafları defterlere kalem kalem işlemektedir. Mesela, saray ve mahkeme binalarının tamiri için harcanan malzemeler ve fiyatları uzun bir liste halinde şehir kethüdâsı tarafından tek tek belirtilmiş ve sonuna da toplam maliyet yazılmıştır.[654] Bu kayıtlardaki masraf kalemlerine bakıldığında şehir kethüdâlarının vergi toplama işinde ve şehre çeşitli görevler için gelenlerin ağırlanmasında görev aldıkları anlaşılmaktadır. Bu kayıtlar mütesellimlerden gerektiğinde borç para alan şehir kethüdâlarının harcamaları defterlere kayıt ettiği, toplanan vergilerden yaptıkları harcamaları karşılayıp aldıkları borçlarını ödedikleri ve kendilerine hizmetleri karşılığında ayrıca ücret ödendiği bilgilerini de teyit etmektedir.

Şehir kethüdâlığı görevi incelenen dönemde uzun bir süre Mehmed Çelebi (Çavuş) bin Hacı Abdullah Efendi tarafından yürütülmüştür. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir narh kaydında dönemin ilk şehir kethüdâsının ismine rastlanmıştır.

---

[650] Kavaklı, *a.g.t.*, s. 103.
[651] Nilüfer Alkan Günay, *"18. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetim Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri (Bursa Örneği)"*, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Bursa 2010, s. 85.
[652] KŞS 9, s. 1, 121.
[653] KŞS 16, s. 78.
[654] KŞS 79, s. 115.

İlk şehir kethüdâsı olan Ahmed Ağa'nın[655], 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan satış ile ilgili bir kayıtta, eski şehir kethüdâsı olarak ismi geçmektedir. Bu kayıtta, tam künyesi Ahmed Ağa ibni Durmuş olarak verilen kethüdânın, Mehmed Çelebi'den önce şehir kethüdâlığı yapan Ahmed Ağa olduğu düşünülmektedir.[656] Bu isim davaların şahitlik bölümü ağırlıklı olmak üzere vekâlet ve ücret tespiti gibi işler için 10, 13, 16 ve 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterleri'ndeki çeşitli kayıtlarda yer almaktadır.[657]

Şehir kethüdâsı ünvanıyla genellikle kayıtların şühûdü'l-hâl bölümlerinde yer alan dönemin ikinci şehir kethüdâsı ise Mehmed Çelebi'dir. Kethüdânın ismi şühûdü'l-hâl bölümü dışında, 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki tevzi defterinde[658] ve 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki arpalık ile ilgili kayıtlarda geçmektedir.[659] Kethüdânın, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Mehmed Çavuş ibni Abdullah[660], 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde de Mehmed Çelebi bin Hacı Abdullah olarak zikredilmesiyle tam künyesine ulaşılmaktadır.[661] Bu künye sicillerde arandığında ilk kayda 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde rastlanılmıştır. Ancak bu kayıtta Mehmed Çelebi bin Abdullah ismi herhangi bir ünvan taşımamaktadır. Çünkü dönemin şehir kethüdâsı, Ahmed Ağa ibni Durmuş'tur.[662] Topçuzâde Mahallesi'nde bulunan ve Mehmed Beşe bin Mehmed Dede'nin verâset davasına konu olan bir menzilin, şehir kethüdâsının evine bitişik olduğundan bahsedilmektedir. Dava kaydının şühûdü'l-hâl bölümünde de şehir kethüdası olarak Mehmed Çelebi'nin ismi geçmektedir. Bu bilgilerden hareketle şehir kethüdasının evinin Topçuzâde Mahallesi'nde olduğu anlaşılmaktadır.[663]

Şehir kethüdâlığı görevi incelenen dönemin son defterine göre farklı isimler tarafından yürütülmüştür. 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, İsmail isimli kişinin elindeki beratı zayi ettiği gerekçesiyle berat yenileme isteğinde bulunduğu belirtilmektedir.

[655] KŞS 9, s. 117.
[656] KŞS 16, s. 36."‘
[657] Ahmed Ağa ibni Durmuş'un ismi, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde on üç kez; 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde sekiz kez; 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde üç kez ve son olarak da 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin 51. sayfasındaki kaydında bir kez geçmektedir.
[658] KŞS 9, s. 121.
[659] KŞS 79, s. 99, 113.
[660] KŞS 13, s. 11.
[661] KŞS 79, s. 11.
[662] KŞS 9, s. 41.
[663] KŞS 9, s. 2.

Bunun üzerine İsmail isimli kişiye, şehir kethüdâlığı için berat verildiği görülmektedir. Ancak bu isme defterin başka bir kaydında tekrardan rastlanılmamıştır.[664]

20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nden şehir kethüdâsı olarak tespit edilen diğer bir isim Hasan Çelebi'dir. Defterdeki verâset ile ilgili bir davanın şühûdü'l-hâl bölümünde yer alan Hasan Çelebi şehir kethüdâsı ünvanını taşımaktadır.[665] Defterdeki kayıtlardan kazâlarının tel kendir mekkârisi akçesini tahsili ile ilgili ödemenin yapılması esnasında orada bulunan şehir kethüdâsı[666] ile bir firar olayı ile ilgili bilgilendirilen şehir kethüdâsının yine Hasan Çelebi olduğu anlaşılmaktadır.[667] Şehir kethüdâsına dair defterdeki son belge, sarayın tamiri ile ilgili kalem kalem verilen masrafların içerisinde, yedi kuruşluk masrafın şehir kethüdâsı eliyle yapıldığını söyleyen bir kayıttır.[668]

Kale kethüdâlarına bakıldığında görevlerini dirlik karşılığında gerçekleştiren, dizdârların yardımcısı konumunda, göreve gelme şekli ve bağlı olduğu üst makamlar açısından dizdâr ile aynı olan bir görevli ile karşılaşılmaktadır. Kale kethüdâları, kale erlerinin dirlik ve düzeninin sağlanması hususuyla, diğer hizmetlerin görülmesinde de dizdar ile birlikte sorumludur.[669] Bu görevin incelenen dönem boyunca sadece Hacı Mustafa bin Mehmed tarafından yerine getirildiği tespit edilmiştir. Kayıtlarda farklı bir kale kethüdâsının ismine rastlanılmamıştır. Defterlerde yer alan çeşitli kayıtların şühûdü'l-hâl bölümlerinde, Hacı Mustafa Ağa'nın ismi ve ünvanı bulunmaktadır.[670] Kale Kethüdâsı Hacı Mustafa Ağa'nın tam künyesine, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir mahkeme kaydından ulaşılmıştır. Kayıt, Emine binti Mustafa isimli bir hatunun, Ali isimli eşiyle anlaşarak boşandıklarını mahkeme tarafından tasdiki ile ilgilidir.[671]

Şehir ve kale kethüdâların genellikle yardımcı pozisyondaki konumları ve halkla ilişkilerde doğrudan muhatap olamamalarından belgelerde geçme sıklığı düşüktür.

[664] KŞS 20, s. 89
[665] KŞS 20, s. 13.
[666] KŞS 20, s. 124
[667] KŞS 20, s. 126.
[668] KŞS 20, s. 127.
[669] Eftal Şükrü Batmaz, *"Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış"*, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 7, Ankara 1996, s. 5.
[670] KŞS 9, s. 9; KŞS 10 s. 28; KŞS 12, s. 15, 16; KŞS 13, s. 45, 58; KŞS 16, s. 22; KŞS 79, s. 8, 9.
[671] KŞS 10, s. 34.

Genellikle kayıtların şühûdü'l-hâl bölümlerinde rastlana kethüdâların görevlerini uzun bir süre yaptıkları görülmektedir. İncelenen dönemde şehir kethüdâlığı görevinin uzun bir süre aynı kişi ve kale kethüdâlığının ise sadece bir kişi tarafından yürütülmesi bu tespiti desteklemektedir.

Tablo 2.10'da, şehir ve kale kethüdâları ayrı ayrı sınıflandırılmıştır.

Tablo 2.10 Kastamonu kethüdâları

Şehir Kethüdâsı	Ahmed Ağa ibni Durmuş[672]
	Mehmed Çelebi (Çavuş) bin Hacı Abdullah[673]
	İsmail[674]
	Hasan Çelebi[675]
Kale Kethüdâsı	Hacı Mustafa bin Mehmed[676]

2.2.6 Yeniçeri Serdârları

Yeniçeriler, merkezin otoritesinin şehirlerde temsil eden aynı zamanda şehrin güvenliğinde ve korunmasında yer alan askeri bir sınıftır. Yeniçeri Ağası tarafından merkezden gelen emirle ocağın düzenini sağlamak amacıyla atanan görevliye serdâr denilmektedir. Yeniçeri serdârları ocağın emektarlarından seçilir ve kendilerine üç ayda bir verilen yenileme ile görevlerine devam ederlerdi.[677]

Yeniçeri ağası tarafından yazılan mektuplar ile göreve atanan serdârların mektuplarda isminin yanında, hangi bölükten olduğu ve göreve başlama tarihi de yer almaktadır. Yeniçeri, topçu, cebeci, gılmân-i acemi, kuloğulları ve sekban süvarilerinden serdâra itaat etmesi, serdârlardan da ocağın nizam ve düzenini sağlaması istenmiştir. Mesela Yeniçeri Ağası Hacı Mehmed'in yazdığı mektupta, otuz birinci bölükten Hüseyin isimli kişinin, Zilkade 1113 / Nisan 1702 tarihinde[678] yine Yeniçeri Ağası Yusuf'un

[672] KŞS 9, s. 117; KŞS 16, s. 36. Ahmed Ağa ikinci kayıtta sâbık olarak geçmektedir.
[673] KŞS 9, s. 2, 21, 121, 122; KŞS 10, s. 55, 64; KŞS 12, s. 25, 64; KŞS 13, s. 8, 11, 17, 30, 31, 32, 34, 52, 53, 54; KŞS 16, 9, 11, 16, 23, 31, 35, 38; KŞS 79, s. 7, 11, 42, 60, 99, 113; KŞS 19, s. 19, 24.
[674] KŞS 20, s. 89.
[675] KŞS 20, s.13, 124, 126, 127.
[676] KŞS 9, s. 9; KŞS 10, s. 28, 34; KŞS 12, s. 15, 16; KŞS 13, s. 45, 58; KŞS 16, s. 22; KŞS 79, s. 8, 9.
[677] Maden, 41 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu Sancağı'nın 1747 Yılı İdari Teşkilatında Yer Alan Görevliler, s. 1086.
[678] KŞS 13, s. 88.

yazdığı mektupta yirmi beş sekbanlarından Ömer isimli kişinin, Şaban 1122 / Ekim 1710 tarihinde serdârlığa atandığı belirtilmektedir.[679]

Yeniçeri serdârlarıyla ilgili isim ve ünvan bilgilerine davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinden ulaşmak mümkündür. Bu bölümlerde Kastamonu serdârlarının kim olduğu da kullanılan ünvandan tespit edilebilmektedir. Hatta incelenen dönemde Serdâr vekili olarak görev yapan Mustafa Beşe isimli bir kişiye de ulaşılmıştır. Topçuzâde Mahallesi'ndeki bir verâset davasıyla ilgili kayıtta, şahit olarak geçen Mustafa Beşe'den serdâr vekili olarak bahsedilmektedir.[680]

Şühûdü'l-hâl bölümleri ve mektuplar dışında serdârlar vakıflar ile ilgili temessük kayıtlarında da yer almaktadır. Mesela 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Hüseyin Ağa'ya, Halife Vakfı tevliyetinin vekâleti için temessük verildiği belirtilmektedir.[681] Aynı defterin başka bir kaydında, Sultan Bayezid Hân-ı Velî Evkafı mukâtaları için de Serdâr Mustafa Ağa'ya "ber-vech-i iştirak" temessük verildiği görülmüştür.[682]

13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıttan yeniçeri serdârlarının merkezden gelen yeniçerilerle ilgilenme işiyle de meşgul oldukları anlaşılmaktadır. Mesela, Yeniçeri Serdârı Hüseyin Ağa'dan, incelenen dönemin yeniçeri ağası yazdığı bir mektupla Salih Bölükbaşı'nın ihzarı için gönderilen Hacı Katar isimli kişi ile ilgilenmesini istemiştir.[683]

Eşkıyalık faaliyetleri için gönderilen emirler incelendiğinde yeniçeri serdârlarının bazen tek başına bazen de diğer görevlilerle birlikte eşkıyalığın önlenmesi için vazifelendirildiği görülmüştür. 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıtta Kastamonu, Taşköprü ve Boyabad civarında türeyen Çuhadar Abdi namındaki şaki için yeniçeri ağası tarafından sadece yeniçeri serdârlarına bir mektup gönderilmiştir.[684] Defterin diğer bir kaydında ise Hacı nam bölükbaşı ve on beş atlı şakinin yakalanması

[679] KŞS 79, s. 95.
[680] KŞS 9, s. 27.
[681] KŞS 16, s. 86.
[682] KŞS 16, s. 73.
[683] KŞS 13, s. 100.
[684] KŞS 16, s. 37.

hususunda Çerkez Mehmed Paşa tarafından kadı, mütesellim, kethüdâyeri, il erleri ve ayanlar ile beraber yeniçeri serdârlarına gönderilen bir buyruldu yer almaktadır.[685]

Tablo 2.11'de, incelenen dönemde ismine ve ünvanına ulaşabilen yeniçeri serdârları, isminin geçtiği belgede zikredilen görevi veya mensubiyeti ile göreve başlama tarihleri verilmiştir.

Tablo 2.11 Kastamonu'daki yeniçeri serdârları

İsim	Görevi /Mensubiyeti	Göreve Tayin Tarihi
Hasan Çavuş	13. Bölük	Evâhir-i Safer 1111 Ağustos 1699[686]
Hacı Hüseyin Ağa	31. Bölük	Evâil-i Ramazan 1111 Şubat 1700[687]
		Evâsıt-ı Zilhicce 1113 Mayıs 1702[688]
		Evâil-i Şaban 1115 Aralık 1703[689]
		Evâsıt-ı Zilkade 1115 Mart 1704[690]
		Evâsıt-ı Şabân 1117 Aralık 1705[691]
		Evâil-i Ramazan 1118 Aralık 1706[692]
		Evâhir-i Cemâziyelûla 1122 Temmuz 1710[693]
Mehmed Ağa	4. Cemaat	Evâil-i Recep 1113 Aralık 1701[694]
		Evâhir-i Rebiulevvel 1114 Ağustos 1702 [695]
Mustafa Ağa	33. Sekban	Evâsıt-ı Cemâziyelûla 1115 Eylül 1703[696]
İsmail Ağa	34. Cemaat	Evâhir-i Recep 1115 Aralık 1703[697]
Hacı Ömer	8. Bölük	Evâil-i Safer 1118 Mayıs 1706[698]

[685] KŞS 16, s. 77.
[686] KŞS 9, s. 78.
[687] KŞS 9, s. 92
[688] KŞS 10, s. 162.
[689] KŞS 12, s. 67.
[690] KŞS 13, s. 88.
[691] KŞS 16, s. 59.
[692] KŞS 16, s. 84.
[693] KŞS 79, s. 88.
[694] KŞS 10, s. 148.
[695] KŞS 10, s. 171.
[696] KŞS 12, s. 54.
[697] KŞS 12, s. 65.
[698] KŞS 16, s. 76.

Tablo 2.11'in devamı

Hacı Ömer	8. Bölük	Evâhir-i Şevval 1121 Aralık 1709[699]
Hacı Ömer	25. Sekban	22 Recep 1122 16 Eylül 1710[700]
		Evâil-i Ramazan 1125 Eylül 1713[701]
Mustafa Çavuş	27. Bölük	4 Zilhicce 1127 1 Aralık 1715[702]
Hacı Hasan Ağa ibni Hacı Süleyman		Serdâr[703]
		Serdâr-ı Kastamonu[704]
		Serdâr-ı Sâbık[705]
Hacı Hüseyin Ağa ibni Hacı Süleyman		Serdâr[706]
		Serdâr-ı Kastamonu[707]
		Serdâr-ı Sâbık[708]
Mustafa Ağa ibni Hüseyin		Serdâr[709]
		Serdâr-ı Kastamonu[710]
Mehmed Bey (Efendi)		Serdâr[711]
Hacı Ömer Ağa bin Hacı Mehmed		Serdâr[712]
		Serdâr-ı Kastamonu[713]
		Serdâr-ı Sâbık[714]
Tokatlıoğlu Hacı Hüseyin[715]		Serdâr

[699] KŞS 79, s. 67.
[700] KŞS 79, s. 95.
[701] KŞS 19, s. 116.
[702] KŞS 20, s. 81.
[703] KŞS 9, s. 7, 37; KŞS 13, s. 14; KŞS 19, s. 13, 18, 99.
[704] KŞS 19, s. 49, 64.
[705] KŞS 79, s. 30.
[706] KŞS 10, s. 11, 144; KŞS 12, s. 9, 13, 14; KŞS 13, s. 17, 18, 49, 100, 125; KŞS 16, s. 8, 12, 14, 20, 27; KŞS 79, s. 43, 60, 84; KŞS 19, s. 18; KŞS 20, s. 55.
[707] KŞS 16, s. 67, 68; KŞS 79, s. 43, 44.
[708] KŞS 9, s. 34, 37; KŞS 16, s. 75; KŞS 79, s. 18, 22, 24, 26, 29, 31, 34; KŞS 19, s. 69.
[709] KŞS 12, s. 25; KŞS 16, s. 73; KŞS 19, s. 15; KŞS 20, s. 5.
[710] KŞS 20, s. 30.
[711] KŞS 19, s. 16; KŞS 79, s. 40; KŞS 20, s. 5.
[712] KŞS 79, s. 26, 31, 113; KŞS 19, s. 33.
[713] KŞS 79, s. 18, 20, 22.
[714] KŞS 79, s. 42; KŞS 19, s. 18, 34, 35, 38, 64.
[715] KŞS 79, s. 96.

Tablo 2.11'in devamı

Tuhtluoğlu Hacı Ahmed[716]	Serdâr
Abdülbaki Bey[717]	
Hacı Abdullah	Serdâr-ı Kastamonu[718]
Mustafa Beşe	Vekil-i Serdâr[719]
Mehmed Ağa ibni Mustafa[720]	Serdâr-ı Sâbık
Tellioğlu Hacı Mehmed[721]	
Hacı Derviş Ağa bin Hasan[722]	
Mehmed Ağa (Bey)[723]	Yüzbaşı
Mehmed Ağa ibni Şaban[724]	
Mehmed Ağa ibni Ahmed Ağa[725]	
Mehmed Ağa bin Osman[726]	
Yusuf Ağa[727]	Çavuş-i Serdâr
Mehmed Beşe[728]	
Mustafa Bey[729]	Başçavuş
Mehmed Dede[730]	Çavuş
Recep Dede bin Recep[731]	
İbrahim bin İbrahim[732]	

[716] KŞS 79, s. 101.
[717] KŞS 19, s. 42.
[718] KŞS 79, s. 60.
[719] KŞS 9, s. 27.
[720] KŞS 10, s. 13, 34
[721] KŞS 79, s. 101.
[722] KŞS 19, s. 20, 35.
[723] KŞS 10, s. 157; KŞS 13, s. 58; KŞS 20, s. 6, 55, 56.
[724] KŞS 79, s. 6, 14; KŞS 20, s. 7.
[725] KŞS 79, s. 114; KŞS 20, s. 8, 12, 38.
[726] KŞS 20, s. 43.
[727] KŞS 10, s. 39.
[728] KŞS 19, s. 33.
[729] KŞS 19, s. 33.
[730] KŞS 13, s. 7.
[731] KŞS 79, s. 8.
[732] KŞS 79, s. 40.

Tablo 2.11'in devamı

Hacı Mehmed Bey[733]	Çavuş
Pehlivanoğlu Mehmed Bey[734]	
Ahmed Beşe[735]	
Mehmed Bey[736]	

2.2.7 Kale Mustahfızları

Osmanlı Devleti'nde kale görevlilerinden biri olan mustahfızlar, kale dizdârın emri altında bulunan, kaledeki sur ve burçlarda gece-gündüz nöbet tutan, kaleyi her türlü saldırıya karşı korumakla görevli askerlerdir. Mustahfızlara ücret karşılığı belirli köylerden tımar tahsisi yapılır ve her bir görevliye ayrılan hisseler defterlere kaydedilirdi. Bu tımarlar, XVIII. yüzyıla ait kayıtlarda gedik tımarı olarak geçerdi.[737]

Şer'iyye sicil defterlerinde kale mustahfızlarının isimlerine davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinden, isimleri ile birlikte diğer bilgilerine ise dava ve tereke kayıtlarından, tımar dağıtımları ve ihraçları ile ilgili ferman, buyruldu ve mektuplardan ulaşılmıştır. Bu kayıtlardan mustahfızları lâkapları, eşleri ve çocuklarının ismi, çocuklarının sayısı, ölmüşse çocuklarına atanan vasiler, tereke tutarları, nereye ne vakfettikleri, ikamet mahalleri, satın aldıkları mülkler, çeşiti, fiyatı ve bulunduğu yeri, tımar ile ilgili meseleleri, mahkemede hangi sebeple bulundukları bilgileri elde edilmiştir.

Kayıtlardan mustahfızlarla ilgili toplu bir bilgi elde edebilmek pek mümkün olmadığından bilgiler sınırlıdır. Mesela, kayıtlarda verdiği bir borcu geri alabilmek için dava açan ve bu davayı kazanan kale mustahfızının ismi, Mehmed Ali Ağa ibni Hacı Ali Ağa olarak geçmektedir.[738] Kale mustahfızlarından olan Mehmed Çelebi ibni Mehmed'in, oğlunun attan düşerek ölmesiyle sonuçlanan vaka ile ilgili keşif isteğinde

[733] KŞS 79, s. 51.
[734] KŞS 79, s. 57.
[735] KŞS 19, s. 18.
[736] KŞS 20, s. 20.
[737] Yusuf Oğuzoğlu, *"Dizdâr"*, **İslâm Ansiklopedisi**, C: IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 480-481.
[738] KŞS 9, s. 44.

bulunduğu kayıttan, Honsalar Mahallesi'nde oturduğu[739], yine mustahfızlardan Halil Bey bin Hasan'ın bir borç meselesinde dava edildiği kayıttan ise, Şâdibey Mahallesi'nde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.[740] Eşine yaptığı bir hibe kaydında ismi geçen kale mustahfızı Ahmed Bey ibni Ahmed Efendi'nin, Topçuzâde Mahallesi'nde ikamet ettiği ve eşinin de Kerime binti Mustafa olduğu tespit edilmiştir.[741]

Zevcelik iddiasıyla açılan bir dava kaydından, Ahmed Bey bin Mehmed isimli kale mustahfızının Küplüözü Köyü'nde oturduğu anlaşılmaktadır. Mustahfız, on ay önce on beş kuruş mehirle evlendiğini iddia ettiği Fâtıma binti İbrahim'in zevcelikten kaçındığı ve Elyakut Köyü'nden Mustafa bin Hüseyin'in de kendisine mani olduğunu iddia ederek şahsı mahkemeye vermiştir. Mustafa isimli şahıs hatunun rızası ve babası İbrahim'in de izniyle hatunla nikâhlandığını söylemiş ve taraflarda olayı doğrulamıştır. Bunun üzerine mahkeme mustahfızın talebini reddetmiştir. Diğer bir kayıttan, mustahfızın Arpacıoğlu lakabıyla bilindiği ve Atabey Gazi Mahallesi'nden Mirahor olarak bilinen Recep Ağa'dan yüz yirmi beş kuruş ve bir buçuk kuruş kıymetli, siyah gılaflı sim çekilmiş, yarma, siyah kabzalı hançer karşılığında bir ev satın aldığı anlaşılmıştır. Hatta ev, bitişik komşusu olan Mahalle İmamı Şaban Efendi ibni Hacı Mustafa ile aralarında dava konusu olmuştur. Ancak mustahfız, Recep Ağa'ya verilen altı kuruş da dâhil olmak üzere toplam otuz bir kuruşa evi mahalle imamına satmıştır.[742]

Yine bir satış kaydından, Mustahfız Hacı Mehmed Ağa ibni Hacı Abdullah'ın, Tahir Fakih Mahallesi'nde ikamet ettiği ve Kazgancılar Çarşısı'ndan açık arttırma yoluyla ve altmış dokuz kuruşluk bir bedelle İbrahim isimli bir kişiden bir kazgancı dükkânı satın aldığı anlaşılmaktadır.[743]

Başka bir satışla ilgili hüccet kaydında, kale mustahfızı Mehmed Bey ibni Mehmed Bey'in ismi geçmektedir. Mehmed Bey için bu kayıtta, Ebubekiroğlu olarak bilindiği ifade edilmektedir. Mergüze Kazası'na bağlı Görpe Köyü'nden Musa bin Hasan, vefat eden kardeşinin çocuğu olmadığından köydeki arazi ve tapularının kanunen kendisine

[739] KŞS 10, s. 61.
[740] KŞS 20, s. 24.
[741] KŞS 13, s. 13.
[742] KŞS 79, s. 44, 45, 49.
[743] KŞS 16, s. 9.

geçtiğini belirtmiştir. Bu sebeple, köydeki bir bâb çatma menzili, bir samanhaneyi, bir bâb ahırı, bir koruluk ve bir kıta bahçesini, ortak olduğu bir ambarın yarısı ile yarı harman arsasını otuz kuruşa; aynı köydeki ortak olduğu ziraat yapılan arazisinin yarısını, yine Semizoğlu diye bilinen kişiyle ortak olduğu araziyi de otuz kuruş olmak üzere toplam 60 kuruşa mustahfıza satmıştır. Bedelin tamamen mustahfız tarafından ödenmiştir. Bu kayıttan Mehmed Bey'in, Görpe Köyü'nden fazlaca bir emlak satın aldığı anlaşılmaktadır.[744]

Bir satış işlemine ait yapılan bir ibra hüccetinden, Mustahfız Hacı Yusuf bin Hacı Mehmed ile Batak Köyü'nden Hasan bin Mehmed arasında yapılan bir alış-veriş olduğu anlaşılmaktadır. Satışa dair kalan son ödeme ile ilgili çıkan problemin giderildiği ve ibrasının yapıldığı kayıttan, mustahfızın Batak Köyü'nde ikamet ettiği, Halaçlı Köyü'nden Hacı Ahmed Çiftliği diye bilinen çiftliği, dört yüz kuruşa; Hacı Ahmed Bahçesi diye bilinen bahçeyi, bir ambarı, iki koruluk ve bir samanhaneyi, iki kilelik bir tarla ile Ketenyeri diye bilinen başka bir tarlayı da iki yüz beş kuruşa Hasan bin Mehmed'den satın aldığı belirlenmiştir.[745]

Diğer bir satış kaydından Ahmed Bey, Hüseyin ve Mustafa ebnâ-i Hacı Hasan Bey ismindeki üç kardeşin kale mustahfızı oldukları anlaşılmaktadır. Kübcüğez Mahallesi'nde oturan kardeşler, babalarından miras kalan Eskiciler Çarşısı'nda iki kepenk mülk eskici dükkânını, Alacamescid Mahallesi'nden Çizmeci Üstâd Mehmed bin İbrahim'e yüz elli kuruşa satmışlardır.[746]

Bir vasi nasbı kaydında kale mustahfızlarından Ali Çelebi ibni İbrahim'in ismine ulaşılmıştır. Kayıttan mustahfızın Bedir Gazi Mahallesi'nde oturduğu, Şerife Kerime binti Ali Çelebi isminde vefat eden bir eşi ile isimleri Seyyid Hüseyin, Seyyid Hasan ve Seyyid Mehmed olan üç de küçük oğlu olduğu tespit edilmiştir. Mustahfızın vefatı üzerine küçük yaştaki oğullarına vasi olarak Atabey Gazi Câmii Şerifi'nde müezzinlik yapan Ali Dede ibni Ömer Dede atanmıştır.[747]

[744] KŞS 13, s. 45.
[745] KŞS 20, s. 39.
[746] KŞS 79, s. 24.
[747] KŞS 16, s. 14.

Tereke kayıtları incelendiğinde, kale mustahfızı olarak bahsedilen Recep Bey bin Derviş Bey'in, 22 Rebiülâhir 1111 / 17 Ekim 1699 tarihli bir terekesine rastlanmıştır. Recep Bey'in terekesinde toplam 437 kuruş ve 10 sümün tutarında bir mal varlığı bıraktığı görülmektedir. Bedir Gazi Mahallesi'nde kendine ait 60 kuruş değerinde olan bir evde yaşayan Recep Bey'in terekesi eşi ve üç çocuğu arasında paylaştırılmıştır. Emine binti Recep isminde bir eşi olan mustahfızın, Mehmed isminde büyük bir oğlu ile Derviş isminde küçük bir oğlu ve Rabia isminde de küçük bir kızı olduğu tespit edilmiştir.[748]

Evâhir-i Zilkade 1127 / Kasım 1715 tarihli bir hibe kaydında, Mustafa Çelebi ibni Hüseyin Bey isminde hayır ve hasenat sahibi bir kale mustahfızdan bahsedilmektedir. Mustafa Çelebi ibni Hüseyin Bey, mütevelli tayin eylediği Tanburîzâde olarak bilinen Hacı Ahmed Çelebi ibni Mehmed Bey aracılığıyla Hz. Muhammed, mustahfızın annesi, babası ve kendisine kuşluk vaktinde Kur'an-ı Kerim cüzleri okunması şartıyla yüz on beş kuruşluk bir tutarı kale muallimhanesinin görevlilerine, tamir ve ihtiyaçları ile fukaraların giderlerine vakfetmiştir.[749] 9 Rebiülevvel 1128 / 3 Mart 1716 tarihli bir verâset kaydından bu vakfetme işleminin üzerinden çok geçmeden Mustahfız Mustafa Bey'in vefat ettiği anlaşılmıştır. Kayıtta mustahfızın Çavundur Köyü'nden olduğu, müteveffadan kalan hisselerin kardeşleri ve eşi Saliha binti Mahmud Efendi arasında dava konusu olduğu, tarafların aralarında anlaşma sağlanmasının ardından ibra işleminin tamamladığı yazmaktadır.[750]

Kayıtlarda kale mustahfızlarının görevlerini ve tımarlarını kendi rızasıyla bırakıp başka bir kişiye devredebildiği görülmüştür. Bazen de bırakılan görev ve tımar için kale dizdârları uygun buldukları kişileri merkeze arz etmektedir. Bir sicil kaydında kale dizdârı, merkeze bir arzuhal yazarak Kale Mustahfızı Mustafa'nın tımarına rağbet etmeyip kendi rızasıyla görevi ve tımarını bıraktığından Ivaz isimli kişiye bu görevi ve tımarı vermek istediğini belirtmiştir. Dizdârın bu talebi uygun bulunarak onaylanmıştır.[751] Başka bir kayıtta da dizdâr, Abdurrahman isimli mustahfızın kendi rızasıyla görevini ve tımarını Halil'e[752], Hâfız Şaban isimli mustahfız da İbrahim'e

[748] KŞS 9, s. 23.
[749] KŞS 16, s. 19.
[750] KŞS 20, s. 38.
[751] KŞS 9, s. 83.
[752] KŞS 20, s. 67.

vermek istediğini söylemiştir. Yapılan arzlar sonrasında bu değişiklikler padişah tarafından gönderilen beratlar ile tasdik edilmiştir.[753]

Sicil defterlerindeki dizdârlık beratlarından mustahfız olanların yükselerek kale dizdârlığına atanabildiği anlaşılmıştır. Bir berat kaydında yirminci bölükten Mehmed Mustafa isimli kale mustahfızının günlüğü yirmi akçe ulûfeye dizdârlığa atandığı belirtilmiştir. Ancak mustahfızın bu görevi fazla uzun sürmemiştir. Çünkü eski dizdâr Hüseyin Ağa bu atamaya itiraz etmiş ve izahatında görevin kendisinden zorla alınarak tasdik ettirildiğini söylemiştir. Bunun üzerine Mehmed Mustafa'ya verilen berat iptal edilerek görev tekrar Hüseyin Ağa'ya verilmiştir.[754]

Mustahfızlar tımar ile ilgili sıkıntılarını merkeze bildirip çözülmesini talep edebilmektedirler. Mesela, Kastamonu Kalesi Mustahfızı Ahmed, gedik tımarı ile ilgili yaşadığı bir müdahaleyi arzuhal yazarak merkeze iletmiştir. Bunun üzerine gönderilen ferman ile kadıdan, Ahmed'e ait olan tımara müdahale edenlerin uyarılması ve tekrar aynı konuyla alakalı farklı bir emre gerek kalmaksızın olayın kesin bir şekilde çözülmesi istenmiştir.[755] Tablo 2.12'de mustahfızların isimleri kaynakları ile birlikte gösterilmiştir.

Tablo 2.12 Kastamonu'daki kale mustahfızları

Abdullah Çelebi[756]	Abdurrahman Bey[757]
Abdurrahman Bey ibni Muslu[758]	Ahmed Bey[759]
Ahmed Bey bin Mehmed[760]	Ahmed Bey ibni Ahmed Efendi[761]
Ahmed Bey bin Hacı Hasan Bey[762]	Ali Bey (Ağa)[763]
Ali Çelebi ibni İbrahim[764]	Ali Bey ibni Mustafa[765]

[753] KŞS 20, s. 94.
[754] KŞS 79, s. 92, 99.
[755] KŞS 79, s. 66, 67.
[756] KŞS 13, s. 58.
[757] KŞS 79, s. 8; KŞS 20, s. 67.
[758] KŞS 20, s. 128.
[759] KŞS 79, s. 66.
[760] KŞS 79, s. 44, 49. Mustahfiz, Arpacıoğlu diye de bilinmektedir.
[761] KŞS 13, s. 13.
[762] KŞS 79, s. 24.
[763] KŞS 13, s. 49; KŞS 79, s. 7.
[764] KŞS 16, s. 14.
[765] KŞS 13, s. 52.

Tablo 2.12'nin devamı

Bekiroğlu Recep Bey[766]	Börekçi Halil Beşe[767]
Çerkezzâde Mustafa Bey[768]	Hacı Abdurrahman Bey bin Mehmed Bey[769]
Hacı Hasan[770]	Hacı Mehmed Ağa[771]
Hacı Mehmed Ağa ibni Hacı Abdullah[772]	Hacı Recep Ağa bin Hacı Derviş[773]
Hacı Satılmışzâde Hasan Çelebi[774]	Hacı Yûsuf bin Hacı Mehmed[775]
Hâfız Şaban[776]	Halil Beşe ibni Ahmed[777]
Halil Bey[778]	Halil Bey bin Hasan[779]
Hüseyin bin Hacı Hasan Bey[780]	Ivaz[781]
İbrahim[782]	İbrahim Bey bin Mehmed bin Ebubekir Bey[783]
İbrahim Çelebi bin Ebubekir[784]	Keyyâl Mustafa Çelebi[785]
Kurt Mehmed Bey[786]	Mehmed Ağa ibni Derviş[787]
Mehmed Ali Ağa ibni Hacı Ali Ağa[788]	Mehmed Bey[789]
Mehmed Çelebi (Bey) ibni Mehmed Bey[790]	Mehmed Mustafa[791]
Mustafa Bey[792]	Mustafa Bey bin Mehmed Bey[793]
Mustafa bin Hacı Hasan Bey[794]	Mustafa Çelebi (Bey) ibni Hüseyin Bey[795]

[766] KŞS 19, s. 20.
[767] KŞS 20, s. 38.
[768] KŞS 79, s. 49.
[769] KŞS 19, s. 10.
[770] KŞS 10, s. 12.
[771] KŞS 19, s. 39.
[772] KŞS 16, s. 9.
[773] KŞS 19, s. 19.
[774] KŞS 13, s. 6.
[775] KŞS 20, s. 39.
[776] KŞS 20, s. 94.
[777] KŞS 20, s. 128.
[778] KŞS 12, s. 18, 28; KŞS 19, s. 8; KŞS 20, s. 67.
[779] KŞS 20, s. 24.
[780] KŞS 79, s. 24.
[781] KŞS 9, s. 83.
[782] KŞS 20, s. 94.
[783] KŞS 19, s. 47.
[784] KŞS 9, s. 36.
[785] KŞS 10, s. 34.
[786] KŞS 10, s. 25; KŞS 13, s. 45.
[787] KŞS 79, s. 30.
[788] KŞS 9, s. 44.
[789] KŞS 79, s. 32; KŞS 20, s. 51.
[790] KŞS 10, s. 61; KŞS 12, s. 19; KŞS 13, s. 45, 55. Mustahfız, Ebubekiroğlu diye de bilinmektedir.
[791] KŞS 79, s. 92, 99.
[792] KŞS 9, s. 83; KŞS 79, s. 8.
[793] KŞS 19, s. 41.
[794] KŞS 79, s. 24.
[795] KŞS 16, s. 19; KŞS 20, s. 38.

Tablo 2.12'nin devamı

Osman Bey bin Demir Bey[796]	Palancı Eyüb Bey[797]
Recep Bey bin Derviş Bey[798]	Sobacıoğlu[799]
Şaban Bey[800]	Veli Bey[801]

2.2.8 Kethüdâyeriler

Osmanlı Devleti'nde birçok görevli kethüdâ ünvanını kullanmaktadır. Bu ünvanı askerî yapılanmada İstanbul'daki kul kethüdâsı ve onun yardımcısı olan kethüdâyeri kullanırdı. Taşrada görev yapan kethüdâyeriler padişahın otoritesini temsil eder ve kapıkulu süvarileri olarak isimlendirilen altı bölük halkının da başında bulunurdu. Kapıkulu süvarileri sipahi, silâhdar, ulufeci ve gureba bölüklerinden müteşekkil olup ulufeci ve gureba denilen bölükler sağ-sol diye ikiye ayrılmaktaydı.[802]

Kethüdâyeri isimleri, bölükleri, aldıkları ulufeleri ve göreve başlama tarihleri ile ilgili bilgilere, silahdâr ve sipâhi ağaları tarafından gönderilen ortak mektuplardan ulaşılmıştır. Bu mektuplarda altı bölük yoldaşlarının üzerine, kethüdâyeri tayin olduğu belirtilmektedir. Bazı kethüdâyerilerin atama kayıtlarında, sipahi ve silahdar ağaları ile birlikte ulufe emini de bulunmaktadır. Mesela 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, otuz dokuzuncu bölükte yevmî otuz iki akçe ulufeye mutasarrıf olan Abdülbaki Mustafa'nın kethüdâyerliğe atandığı kayıtta, silahdar ve sipahi ağasıyla ulufe emini yer alırken[803], 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, otuz üçüncü bölükte yevmî yirmi yedi akçe ulufeye mutasarrıf olan Abdülbâki Mustafa'nın kethüdâyerliğe atandığı kaydın altında ise sadece silahdar ve sipahi ağalarının ismi ve pençesi bulunmaktadır.[804] Eğer atama tek bir kişi tarafından yapılmışsa bu kişi sipahi ağası olmaktadır. 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde dokuzuncu bölüğün yevmî kırk beş

[796] KŞS 10, s. 25; KŞS 13, s. 19.
[797] KŞS 20, s. 38.
[798] KŞS 9, s. 23.
[799] KŞS 20, s. 39.
[800] KŞS 10, s. 47.
[801] KŞS 13, s. 45.
[802] Maden, 41 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu Sancağı'nın 1747 Yılı İdari Teşkilatında Yer Alan Görevliler, s. 1087.
[803] KŞS 10, s. 164.
[804] KŞS 13, s. 85.

akçe ulufeye mutasarrıf olan Mehmed Veli'nin kethüdâyerlik nasbında[805] ve kırk altıncı bölükte yevmî dört akçe ulufeye mutasarrıf olan Halil Mehmed'in nasbında sipahi ağasının ismi bulunmaktadır.[806]

Sancağa gönderilen çeşitli emirlerde diğer görevlilerle beraber kethüdâyerinin de adı geçmektedir. Ancak bu emirlerde kethüdâyeriler isim olarak geçmemekte olup kadılar, mütesellimler, yeniçeri serdârları, ayanlar, il erleri gibi genel ifadelerin arasında yer almaktadırlar. Mesela 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Anadolu yakasında ortaya çıkan eşkıyanın def edilmesi için yollanan fermanda beylerbeyi, sancak beyi, mütesellim, yeniçeri serdârları, ayanlar ve il erleri gibi görevlilerle beraber kethüdâyeriler de zikredilmektedir.[807]

Kadılara gönderilen yazılar incelendiğinde özellikle kethüdâyerilerine düşen bazı özel görevler olduğu anlaşılmıştır. Serdâr-ı Ekrem olan vezirlerin çağrı yapması halinde kethüdâyerinden ordunun toplanacağı belrtilen yere bölüklerin bir an evvel hazır hale getirilip hızlı bir şekilde intikal ettirmesi istenmektedir. Bu süreçte oluşabilecek olumsuzlara karşı uyarılan kethüdâyerilere yoklamaların yapılıp firarların engellenmesi söylenmiş ve yaşanacak ihmallerden de sorumlu tutulacakları gönderilen ferman, buyruldu ve mektuplarda belirtilmiştir. Mesela, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir ferman ve bir mektup kaydında kethüdâyerilerden, Vezir Yusuf Paşa'nın Babadağı yönünde bulunduğu mevkiye gelmeleri ve bölükleri hemen hazır hale getirip hızlı bir şekilde intikalin gerçekleştirilmesi istenmektedir.[808]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir kayıtta, Boyabat Kazâsına bağlı Kılıçlı Köyü'nden Mahmud Bey ibni Mahmud'un, aynı kazâya bağlı olan Darkolaz Köyü'nden ve hâlen kazâ kethüdâyeri olan Mehmed Ağa ibni Recep ile daha önce kendisine yaptıkları sebebiyle cezalandırıldıkları, şahsın kardeşi ile yaşanan son hadise de ise Mehmed Ağa'nın bir dahli bulunmadığını belirttiği kayıtta birçok sipahinin ve silahdarın ismi mahkeme huzurunda bulunmaları sebebiyle zikredilmiştir. Böylece Mehmed Bey bin Recep, Hüseyin Bey bin Hızır, Mehmed Ağa bin Mustafa, Ahmed

[805] KŞS 16, s. 67.
[806] KŞS 16, s. 77.
[807] KŞS 10, s. 154.
[808] KŞS 13, s. 96, 97.

Bey ibni Ahmed, Mehmed Ağa ibni Hasan, Hüseyin Bey ibni Şaban, Mustafa Ağa ibni Muslu, Ali Bey ibni Şaban, Recep Bey ibni Mustafa, Mehmed Bey ibni İsmail, Recep Bey bin Ahmed Bey, Hasan Bey ibni Mehmed, Mehmed Bey ibni Mustafa, Recep Bey ibni Muharrem, Ahmed Bey bin Mustafa ve Ali Bey ibni Ahmed'in incelenen dönemde sipahi ve silahdar olarak görev yaptıkları belirlenmiştir.[809]

20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bir yaralama olayı için görevlendirilen nâibin yaptığı keşif ve tahrirden bahsedilmektedir. Olay hakkında bilgi verildikten sonra keşif ve tahrir muayesinin tamamlandığının anlatıldığı kayıtta ismi geçen kethüdâyeri Taşkapulu Mehmed Ağa ibni Ahmed Ağa'dır. Ağa'nın kayıttaki bilgileri arasında Saraçlar Mahallesi'nde oturduğu yazmaktadır.[810]

Kethüdâyerilerin göreve başlama kayıtlarından isimlerine, tabi oldukları bölüklerine, yevmiye olarak aldıkları ulufelerine ulaşılırken sadece ismi tespit edilebilenlere ise genellikle dava kayıtlarının şühûdü'l-hâl bölümlerinden ulaşılmıştır. Bu bölümlerde, kethüdâyerlerine ait sadece isim ve ünvan bilgisi bulunduğu için başka bir bilgi elde edilememiştir. Bu kişilerin isimlerinden önce veya sonra kethüdâyeri ünvanının mutlaka kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 2.13'te kethüdâyeriler ile ilgili bilgiler paylaşılmış olup sadece ismi tespit edilebilenler tablonun sonunda yer almıştır.

Tablo 2.13 Kastamonu'daki kethüdâyerler

İsim	Bölük	Ulufesi Yevmiyesi	Göreve Başlama Tarihleri
Mehmed Veli	19	40 akçe	Gurre-i Muharrem 1111 29 Haziran 1699[811]
		69 akçe	Evâhir-i Zilkade 1113 Nisan 1702[812]
		45 akçe	Tarih yazılmamış[813]
		45 akçe	Gurre-i Safer 1122 1 Nisan 1710[814]

[809] KŞS 79, s. 53.
[810] KŞS 20, s. 7.
[811] KŞS 9, s. 73.
[812] KŞS 10, s. 159.
[813] KŞS 10, s. 169.
[814] KŞS 79, s. 75.

Tablo 2.13'ün devamı

Halil Mehmed	46	29 akçe	Gurre-i Safer 1111 29 Temmuz 1699[815]
		9 akçe	Evâsıt-ı CE 1115 Eylül 1703[816]
		4 akçe	Evâil-i Safer 1118 Mayıs 1706[817]
Selim Mustafa	27	17 akçe	Evâsıt-ı CE 1111 Kasım 1699[818]
Abdülbaki Mustafa	39	32 akçe	Evâhir-i Muharrem 1114 Haziran 1702[819]
	33	25 akçe	Şaban 1115 Aralık- Ocak 1703-1704[820]
		27 akçe	Evâsıt-ı Zilkade 1115 Mart 1704[821]
Mehmed Veli	9	45 akçe	Evâhir-i Zilkade 1117 Mart 1706[822]
Mehmed	85	8 akçe	Evâhir-i Ramazan 1122 Kasım 1710[823]
Hüseyin Ahmed	30	12 akçe	Gurre-i Cemâziyelûla 1122 28 Haziran 1710[824]
Mehmed Ahmed	105	15 akçe	Evâhir-i Cemâziyelûla 1122 Haziran 1710[825]
		25 akçe	Evâil-i Ramazan 1125 Ekim 1713[826]
Hasan bin Abdullah	18	25 akçe	Evâhir-i Şevval 1124 Kasım 1712[827]
Hasan Abdullah Hayye	18	20 akçe	Evâil-i Safer 1125 Mart 1713[828]
Hasan Abdullah Cebe		20 akçe	Evâil-i Cemâziyelâhir 1125 Temmuz 1713[829]
Mehmed Ahmed	30	60 akçe	Evâhir-i Zilkade 1127 Kasım 1715[830]

[815] KŞS 9, s. 73.
[816] KŞS 12, s. 56.
[817] KŞS 16, s. 77.
[818] KŞS 9, s. 82.
[819] KŞS 10, s. 164.
[820] KŞS 12, s. 67.
[821] KŞS 13, s. 85, 86.
[822] KŞS 16, s. 67.
[823] KŞS 79, s. 83.
[824] KŞS 79, s. 86.
[825] KŞS 79, s. 89.
[826] KŞS 19, s. 116.
[827] KŞS 19, s. 89.
[828] KŞS 19, s. 114.
[829] KŞS 19, s. 118.
[830] KŞS 20, s. 79.

Tablo 2.13'ün devamı

Abdülbâki Ağa[831]	Haklarında bölük, ulufe/yevmiye ve göreve başlama tarihleri gibi bilgiler bulunmayan ve sadece isimleri tespit edilebilen diğer kethüdâyerler
Hacı Mehmed Ağa[832]	
Mehmed Ağa[833]	
Mehmed Ağa ibni Recep[834]	
Mehmed Ağa ibni Veli Efendi[835]	
Taşkapulu Mehmed Ağa ibni Hacı Ahmed Ağa[836]	
Teberdâr Mehmed Ağa[837]	

2.2.9 Yiğitbaşılar

Esnafların temsilcisi olan kethüdâların yardımcısı statüsünde olan yiğitbaşıları, esnaflar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmeye çalışıldığı ilk makamlardır. Esnafa ham madde sağlanması ve dağıtılmasını kontrol eden yiğitbaşları aynı zamanda işçilerin denetimi, disiplini ve üretim faaliyetlerinden de sorumludur.[838]

Esnaf teşkilatının bir üyesi olan yiğitbaşıları ile ilgili bilgilere, dava kayıtlarının şühûdü'l-hâl bölümlerinden, narh kayıtlarından, merkeze yazılan arzuhaller üzerine gönderilen fermanlar ile mahkemede hazır bulunmaları talep edilen yazılardan ulaşılmıştır. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'deki narh kaydına baktığımızda, Yiğitbaşı Ahmed'in bakkal ve Şeyhzâde Ahmed Halife'nin de serbazar olarak sicilde isimlerinin geçtiği görülmektedir.[839] 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'de bulunan Nasrullahkadı Câmii Şerîfi'nin vakıf nakitleri defterinde, zimmetinde 10 kuruş olduğu yazılan kişi Yiğitbaşı Terzi Mehmed Çelebi'dir.[840]

[831] KŞS 13, s. 58; KŞS 79, s. 6, 73, 113.
[832] KŞS 79, s. 25, 26, 29.
[833] KŞS 10, s. 60; KŞS 13, s. 2; KŞS 16, s. 27; KŞS 79, s. 51, 53, 55, 58, 60; KŞS 20, s. 7, 42, 43.
[834] KŞS 79, s. 53. Kethüdâyer, Boyabat Kazası'nın Darkolaz Köyü sakinlerinden biridir.
[835] KŞS 13, s. 126.
[836] KŞS 79, s. 43, 73, 101; KŞS 20, s. 7, 45.
[837] KŞS 79, s. 53.
[838] Emine Taşkıran, *"Türk Yönetim Tarihinde İş Ahlakı ve Ahilik Geleneği: Lonca Teşkilatının Günümüz Esnaf Örgütlenmesine Etkisi"*, **Karamanoğlu Mehmed Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2022, s. 41.
[839] KŞS 9, s. 117.
[840] KŞS 10, s. 152.

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin alacak-verecek davası ile ilgili bir kaydın şühûdü'l-hâl bölümünde Üstâd Mustafa bin Hüseyin, yiğitbaşı ünvanıyla yer almaktadır. [841] Aynı defterdeki diğer bir kayıtta, Mergüze Kazâsı Hoca Hâcib Divânı'na bağlı Okçuoğlu Köyü'nden Hasan bin Mehmed'in yaralanması sonrası istenen keşif ve gereğinin yerine getirilmesinin istendiği davanın şühûdü'l-hâl bölümünde yer alan Mustafa için şehir yiğitbaşısı (yiğitbaşı-i şehr) ünvanı kullanılmıştır.[842] Başka bir defterdeki dava kaydının şühûdü'l-hâl bölümünde yiğitbaşı ünvanıyla bulunan kişi ise Ramazan Çelebi'dir.[843]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Kütahya valisi Abdi Paşa'nın mütesellimi Hasan Ağa tarafından buyruldu ile mübaşir tayin edilen Abdurrahman Ağa'nın talepleri için hazır olduklarını beyan edenler arasında Şehir Kethüdâsı Mehmed Çelebi, Kayyım Hacı Ahmed Efendi, Mütesellim Hacı Mehmed Ağa'nın kethüdâları Hacı Ahmed Ağa ile birlikte Panbeciler Yiğitbaşısı Hasan Çelebi de bulunmaktadır.[844]

Sicil kayıtlarında yiğitbaşılarının merkeze esnafla ilgili bildirilmesi gereken sıkıntılı bir durum olduğunda gönderilen arzuhallerde yer aldıkları görülmektedir. Mesela 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, yiğitbaşının da aralarında bulunduğu saraç esnafının, kethüdâ ve sair ustalarının merkeze gönderdiği bir arzuhale binaen yollanmış bir ferman kaydı bulunmaktadır. Kastamonu kadısı ve mütesellimine hitaben yazılan bu ferman kaydında, saraç esnafının işine karışılmaması emredilmiştir.[845]

Kastamonu'daki yiğitbaşlarının isimleri ve meslek ünvanları/görev alanları Tablo 2.14'te verilmiştir.

[841] KŞS 79, s. 41.
[842] KŞS 79, s. 51.
[843] KŞS 19, s. 41.
[844] KŞS 79, s. 113.
[845] KŞS 79, s. 63.

Tablo 2.14 Kastamonu'daki yiğitbaşları

Meslek Ünvanı / Görevi	İsmi
Bakkal	Ahmed[846]
Terzi	Mehmed Çelebi[847]
Üstâd	Mustafa bin Hüseyin[848]
Yiğitbaşı-i Şehr	Mustafa[849]
Penbeci	Hasan Çelebi[850]
Yiğitbaşı	Ramazan Çelebi[851]

2.2.10 Kadılar

Kadı, Osmanlı Devleti'nde diğer İslâm devletlerine göre özgün bir yeri olan, daha geniş yetkilerle donatılmış, beylik döneminden bu tarafa fethedilen topraklara tayin edilen adlî ve mülkî bir görevlidir. Kadılar tahsili, mesleğe geçiş ve terfi açısından belirli bir hiyerarşiye ve kurallara bağlıdır. Vergi muafiyeti açısından askerî sınıfa mensup olan kadı, yönettiği bölgedeki halkın da merkeze karşı sözcüsü konumundadır. Padişah beratı ile atanan kadıların, ruznâme denilen deftere kaydedilerek terfi ve özlük işlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Bir bölgeye iki yıl süreyle atanan kadıların görev sürelerinde gerekli görülürse ekleme ve çıkarma yapılabilmektedir.[852] XVII. yüzyıl sonlarından itibaren mevleviyet denilen büyük kazâlara atanan kadıların görev süresi bir yıl olmuştur.[853] XVII. yüzyıldan itibaren ilmiye tayinlerinin şeyhülislamlığa geçmesiyle, ilmeye mensubununun arzı, şeyhülislamın işareti (teklif yazısı), sadrazam telhisi, padişahın hatt-ı humayunu, sadrazam buyruldusu ve muamele için meşihat dairesine iade şeklinde bir işlem izlenmeye başlanmıştır.[854]

Şer'iyye sicil kayıtları bize kadının görev alanlarıyla ilgili çeşitli bilgiler sunmaktadır. Kadılar cinayet, yaralama, taciz, evlenme, boşanma, miras, vasi nasbı, alacak-verecek

[846] KŞS 9, s. 117.
[847] KŞS 10, s. 152.
[848] KŞS 79, s. 41.
[849] KŞS 79, s. 51.
[850] KŞS 79, s. 113.
[851] KŞS 19, s. 41.
[852] İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 261, 264, 265.
[853] M. Akif Aydın, *"Osmanlı'da Hukuk"*, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları, C: I, İstanbul 2013, s. 392.
[854] İpşirli, *Osmanlı Devlet Teşkilatı*, s. 266, 267.

işleri, alım-satım konusundaki anlaşmazlıklar gibi mahkemeye yansıyan ve dava konusu haline gelmiş birçok konu ile ilgili çeşitli kararlar vermek; gerektiğinde keşif, muayene ve tahrirler yaptırmak; tarafların anlaştığı konuları dava konusu olmaması veya olursa diye delillendirilmesi için yapılan işlemi kayıt altına almak; narhların belirlenmesi ve esnafın denetlenmesi gibi işlerin yanısıra vilayetin güvenlik işlerinde tedbir almak, eşkıyalık faaliyetleriyle ilgilenmek, vergi işleri, atamalar, noterlik işlemleri, vakıf işleri, tımarlar ve tamiratlar gibi hususlarda görev icra etmektedirler. Bu hususlar örnekleriyle birlikte araştırmanın idarî, sosyal, kültürel, ekonomik ve gündelik hayatı ilgilendiren bölümlerinde fazlasıyla yer alacağından, davalar ve konu içerikleri hakkında da son bölümde detaylı bir bilgilendirme yapılacağından bu başlıkta tekrar bir anlatım yapılmamış ve sadece bazı hususlara değinilmiştir.

Kastamonu'da sancak beyinin şehirde oturmadığı ve yerine mütesellimin görev yaptığı XVIII. yüzyılda kadılık görevinin bizzat kadı tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Kastamonu büyük mevleviyetlerden olduğu için kadı bizzat görevinin başındadır. Sadece atama ve yer değişikliklerindeki kısa sürelerde kadı görevine başlayana kadar yerine nâibin görev yaptığı bilinmektedir.[855] İncelenen dönemdeki kadıların isimlerine genellikle defterlerin ilk sayfalarında dönemin Anadolu Kazâskeri tarafından yazılan ve sadaka buyruldu şeklinde sona eren atama kayıtlarından ulaşılmıştır. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan ve Anadolu Kazâskeri Seyyid Osman ve Anadolu Kazâskeri Ali tarafından gönderilen belgelerde kadı olarak Mevlânâ Hidâyetullah Efendi'nin ismi yazmaktadır.[856] 11 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde ise Anadolu Kazâskeri Ali, Mevlânâ Hidâyetullah Efendi'nin yerine Mevlânâ Mehmed Efendi'nin, Kastamonu kadısı olarak atandığını yazmıştır.[857]

Anadolu kazâskerlerinin yazılarında yeni atanan kadının yanı sıra görevi sona eren kadının da isim olarak yer alması bir önceki kadıya ulaşılmasını sağlamıştır. Mesela, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nin ilk sayfalarında olması gereken kayıtlarda, kadı ataması ile ilgili bir belge bulunmamaktadır. Dolayısıyla dönemin kadısının kim olduğu da belli değildir. Ancak, defterin 22. sayfasında dönemin Anadolu Kazâskeri

[855] Yücel Özkaya, "*XVIII. Yüzyılın Ortalarında Kastamonu Sancağı"*, **Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, (21-23 Mayıs 2000), Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2001, s. 3.
[856] KŞS 9, s. 1.
[857] KŞS 11, s. 2.

Şeyh Mehmed tarafından gönderilen ve Mevlânâ Hâfız Mehmed Efendi'nin Kastamonu kadılığına atandığını belirten yazıda önceki kadının Mevlânâ Hamalzâde Mehmed Efendi olduğu söylenmektedir. Böylece atama belgesine ulaşılamayan kadıların kim olduğu sonraki atama yazısı kaydından tespit edilmiştir. [858] Aynı defterdeki, Mevlânâ Hâfız Mehmed Efendi'ye ait kayıtlar incelendiğinde bir kayıtta kadıya ait olduğu anlaşılan bir mühür bulunmuştur. Mührün üzerinde yazılan isimden ise kadının tam künyesi olan Hâfız Mehmed bin İbrahim ismine ulaşılmıştır.[859]

Sicil kayıtlarında kadının tamamlayabilmesi halinde görev süresinin 2 yıl olduğu görülmektedir. 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde dönemin Anadolu Kazâskeri Abdullah, Kastamonu Kadısı Mengenî Mehmed Efendi'nin iki seneyi tamamlamak üzere olduğunu, Kastamonu Kadılığına Mansurzâde Seyyid Mehmed'in atandığını ve sürenin bitiminde kadının göreve başlayacağını belirtmiştir.[860] Aynı kayıtlardan kadı değişikliğinin görevden alınma yoluyla gerçekleşip gerçekleşmediği de tespit edilmektedir. 15 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde (1116 / 1704-1705 tarihli olanı) Mevlânâ Yusuf'un kadılığa atanması ile ilgili yazıda Anadolu Kazâskeri Atâullah Mehmed, Divan-ı Hümayun'a gelen şikâyet sonrası Hâfız Mehmed'in ferman gereği görevden azl edildiğini söylemektedir.[861] 17 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde de Anadolu Kazâskeri Ahmed, ferman ile görevden azl edilen Seyyid Mehmed'in yerine kadılığa Mevlânâ Abdullah Efendi'nin atandığını yazmaktadır.[862] Ayrıca incelenen dönemin bir kısmı ile sonraki yılı kapsayan 21 numaralı defterin ilk sayfasındaki Rebiulâhir 1128 / Mart-Nisan 1716 tarihli atama yazısını içeren belge incelendiğinde Mevlânâ Ahmed'in de görev süresini tamamlayamadığı anlaşılmaktadır. Görevine 1715 yılında başlayan kadı görev süresini tamamlayamadan gelen şikâyetler üzerine hakkında çıkarılan ferman sonrası 1716 yılında dönemin Anadolu Kazâskeri Seyyid Abdullah tarafından kadılık görevinden azl edilmiş ve yerine Mevlânâ Hasan Efendi getirilmiştir.[863] Görevden alınan bu üç kadının görevden alınma sebepleri ile ilgili

[858] KŞS 13, s. 22.
[859] KŞS 13, s. 60.
[860] KŞS 10, s. 4.
[861] KŞS 15 (1116), s. 2.
[862] KŞS 17, s. 1.
[863] KŞS 21, s. 1.

bilgiler ve yaşananlar, tezin son bölümünde idarî teşkilattaki görevlilerin karıştığı olaylar başlığında incelenecektir.

Kazalardan birinde herhangi bir kadı, görevi habersiz bir şekilde ve gerekçe yokken terkettiği takdirde merkezden yeni kadı gönderilene kadar görev başka bir kadıya havale edilmektedir. Mesela, 10 Rebiülâhir 1113 / 14 Eylül 1701 tarihli bir buyruldu ile görevini bir gerekçe yokken bırakıp ortadan kaybolan Sırt Kazası kadısının yerine yeni bir kadı gelene kadar Kastamonu kadısı görevlendirilmiştir.[864]

Bazı durumlarda kadıların görev süreleri dolmamasına rağmen başka bir yere görevlendirildikleri olmuştur. Mesela, Kastamonu Mutasarrıfı Ali, halk tarafından kendilerine zulmettiği gerkçesiyle Divan-ı Hümayun'a şikâyet edilmiştir. Şahsın yerel nizama aykırı olarak insan ayırt ettiğini, haksızlık yaptığını ve bunun zulme dönüştüğünü belirten ahali merkeze yaptığı arzda bu işlerin süreklilik kazandığını da belirtmiştir. Bu şikâyetler üzerine Tırhala Kazası'nda görevli ve görev süresinin sona ermesine altı ay kalan Mevlânâ Hidâyetullah Efendi, görev süresinde yapılan dört aylık bir kısaltma ile Kastamonu'ya atanmıştır.[865]

Sicil kayıtlarındaki her belgede kadının ismi geçmemekte birlikte Kastamonu kadısı şeklinde bir genelleme yapılmaktadır. Ancak kadının bizzat isminin geçtiği kayıtlar da mevcuttur. Mesela, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki Atabey Gazi Mescid-i Şerîfi'nin müezzinlik beratında[866], Müderris Hacı Nasrullah Vakfı Zâviyesi'nin mütevellilik beratında[867], Honsâlar Câmii Şerîfi'nin hatiplik beratında[868] ve İbrahim Bey Mescid-i Şerîfi'nin imamlık beratında dönemin kadısı Mehmed Efendi'nin ismi zikredilmektedir.[869]

Kadılar tarafından merkeze gönderilen arz yazılarına verilen cevapların üzerindeki tarihle kadıya ulaşma tarihleri arasında farklılıklar olabilmektedir. Mesela, Kalenderhane Zâviyesi'ne zâviyedar ve mütevelli olarak Hâfız Mehmed'in atanması ile ilgili Kadı Mevlânâ Hidâyetullah Efendi'nin merkeze gönderdiği arz yazısında

[864] KŞS 10, s. 169.
[865] KŞS 9, s. 1.
[866] KŞS 10, s. 148.
[867] KŞS 10, s. 162.
[868] KŞS 10, s. 167.
[869] KŞS 10, s. 168.

böyle bir durum tespit edilmiştir. Kayıtlarda kadının arzı sonrası gönderilen Evâil-i Cemâziyelevvel 1112 / Ekim 1700 tarihli bir berat bulunmakta olup evrakın 10 Cemâziyelûla 1113 / Ekim 1701 senesinde kadıya ulaştığı not düşülmüştür.[870]

Kadılar merkezle olan yazışmaları sağladıklarından kendilerine farklı birçok konuda yazılar gelmektedir. Bu yazılarda Kastamonu kadısı veya kadıları gibi içeriğe göre bir hitap şekli belirlenmekte olup yazının icrasına göre de diğer görevlilerden bahsedilmektedir. Böylece konunun sadece kadıyı ilgilendirip-ilgilendirmediği anlaşılmaktadır. Kastamonu idarî teşkilatındaki görevlilerin incelendiği başlıkta konuyla ilgili çeşitli örnekler bulmak mümkündür.

Kadılar müdahale etmemeleri gereken önemli bir husus olduğunda mutlaka bir ferman yazılarak uyarılmaktadır. Mesela Niksar, Sivas, Tosya, Zağferanborlu ve Kastamonu kadıları ile Tokat nâibine gönderilen bir emirde, İstanbul ve bağlı Rumların Patriği Atanasyos'un merkeze arzuhal yazarak bilgi verdiği bir hususla ilgili kadılar, arzuhalde ismi geçen şahsa müdahale etmemeleri hususunda uyarılmışlardır. Kazalarda metropolid olarak görev yapan Gregoryos isimli rahibin ahalisi ile arasının iyi olmadığı, vergilerle ilgilenmediği, halkın kendisinden razı ve hoşnut olmadığından metropolitliğe karışmadığı ve bu sebeple de Patrik tarafından Nikefor isimli rahibin vekil olarak işleri yürüttüğü belirtilmiştir. Fermanda kadılardan ölen papaz, keşiş ve lokridlerin mallarının hazineye devri için kassamların vekil Nikefor'a müdahale etmemesi, vergi vermeyen papaz ve rahiplerin yola gelmeleri için ayinlerle ilgili yapacağı düzenlemelere karışılmaması ve saçlarının kesilmesine mani olunmaması istenmiştir. Ayrıca papazların görevden alınarak kiliselerine başka birinin atanmasına ve iki tarafın rızasının olup kiliseye yemin verildiği takdirde nikâh işlemlerinin yapılmasına da engel olunmaması söylenmiştir.[871]

Tablo 2.15'te kadıların isimlerine, göreve başlama tarihlerine ve bilgilerin elde edildiği defter numaralarına yer verilmiştir. Defterlere verilen numaralar yıllara göre belli bir düzen takip etmediğinden tablodaki sıralama yıl önceliğine göre yapılmıştır.

[870] KŞS 10, s. 143.
[871] KŞS 79, s. 92, 93.

Tablo 2.15 Kastamonu kadıları

Defter No	Kadıların İsimleri	Göreve Başlama Tarihi
9	Mevlânâ Hidâyetullah Efendi[872]	Gurre-i Zilkade 1110
		1 Mayıs 1699
11	Mevlânâ Mengeni Mehmed Efendi[873]	Gurre-i Şaban 1111
		22 Ocak 1700
10	Mevlânâ Mansurzâde Seyyid Mehmed Efendi[874]	Gurre-i Rebiulevvel 1113
		6 Ağustos 1701
12	Mevlânâ Muhammed Efendi[875]	17 Safer 1115
		2 Temmuz 1703
13	Mevlânâ Hamalzâde Mehmed Efendi[876]	Görev kaydı bulunamamıştır.
	Mevlânâ Hâfız Mehmed Efendi bin İbrahim[877]	Gurre-i Ramazan 1115
		8 Ocak 1704
15	Mevlânâ Yusuf Efendi[878]	Gurre-i Rebiulevvel 1116
		4 Temmuz 1704
16	Mevlânâ Abdülbâki Efendi[879]	Gurre-i Recep 1117
		9 Ekim 1705
15	Mevlânâ Mehmed Efendi[880]	Gurre-i Muharrem 1118
		15 Nisan 1706
79	Mevlânâ Seyyid Mehmed Alâiyevî[881]	Gurre-i Recep 1121
		6 Eylül 1709
17	Mevlânâ Abdullah Efendi[882]	Gurre-i Şevval 1122
		23 Kasım 1710
19	Mevlânâ Ahmed Efendi[883]	Gurre-i Şevval 1124
		1 Kasım 1712
18	Mevlânâ Hüseyin Efendi[884]	Gurre-i Rebiulâhir 1125
		27 Nisan 1713
20	Mevlânâ Ahmed Efendi[885]	Gurre-i Rebiulevvel 1127
		7 Mart 1715
21	Mevlânâ Hasan Efendi[886]	Rebiulâhir 1128
		Mart / Nisan 1716

[872] KŞS 9, s. 1, 85, 91; KŞS 11, s. 1, 2, 210; KŞS 10, s. 143; KŞS 13, s. 20.
[873] KŞS 11, s. 1, 2, 240; KŞS 10, s. 4.
[874] KŞS 10, s. 4, 148, 162, 167, 168.
[875] KŞS 12, s. 1, 62, 68.
[876] KŞS 13, s. 22.
[877] KŞS 13, s. 22, 60, 84, 96; KŞS 15 (1116), s. 2, 3.
[878] KŞS 15 (1116), s. 2, 3; KŞS 16, s. 3, 13, 60, 62.
[879] KŞS 16, s. 1, 2, 3, 63, 66, 76.
[880] KŞS 15 (1119), s. 1, 113.
[881] KŞS 79, s. 2, 3, 76, 90, 102; KŞS 17, s. 1, 171.
[882] KŞS 17, s. 1, 189; KŞS 19, s. 90, 91.
[883] KŞS 19, s. 1; KŞS 18, s. 1.
[884] KŞS 18, s. 1; KŞS 20, s. 3, 58.
[885] KŞS 20, s. 3, 74, 93.
[886] KŞS 21, s. 1.

2.2.11 Nâibler

Bir bölgedeki bütün davalara bakmakla yükümlü olan kadılar, bu işi tek başlarına yapmaları mümkün olmadığından kendilerine yardımcılar atamıştır. Atanan bu yardımcılara nâib denilmektedir.[887] Vekil manasına gelen nâib, kadı adına ve onun verdiği yetki çerçevesinde çeşitli işler için görevlendirilmiş olup bizzat görev yerine gitme usulünün terk edildiği dönemlerde kadıların yerine çeşitli sürelerle vekâlet etme görevini de ifa etmişlerdir.[888] Dava görme yetkisi verilmeyen nâibler ise davacı, davalı ve şahitler hakkında güvenilirlik soruşturması, şahitleri dinlemek ve keşif yapmak gibi işleri yürütmüştür. Osmanlı Devleti'nde, kadıdan sonra adli teşkilatın en önemli görevlisi olması sebebiyle nâiblerin medreselerden mezun olması şart koşulmuştur. Kadının ölmesi veya görevden alınması gibi durumlarda nâiblerin görevi sona ermemektedir. Çünkü nâibler göreve genellikle belirli bir süre veya belirli bir görev için atanmışlardır. Otuz yıl gibi uzun bir süre boyunca ve aynı yerde nâiblik görevi yürütenler de olmuştur. Nâiblerin ücreti, kanunnamelerle belirlendiği şekliyle tıpkı kadılar gibi yapılan işlemlerden veya bakılan davalardan aldıkları harçlardır. [889]

Sicil kayıtlarında kadıların sancağa gelene kadar davalarla ilgilenmesi için bir nâib görevlendirdiği görülmektedir. Kadı tarafından yapılan nâib görevlendirmelerinde nâibin ismi ve hangi tarihten itibaren nerede görevlendirildiği yazmaktadır. Mesela, Hamid Efendi, Kastamonu Kadısı Mehmed tarafından 1111 Ramazan gurresinden / 20 Şubat 1700 yılından itibaren Kastamonu Kazâsı'na nâib olarak görevlendirilmiştir.[890]

Nâiblerin merkeze sundukları arz mektupları sonrası arza cevaben yollanan beratlarda isimlerinin sıkça geçtiği de tespit edilmiştir. Mesela Cebrâil Mahallesi'ndeki Ağaç Mescidi ile Musa Halife Mahallesi'ndeki mescidin müezzinliği için gönderdiği arz mektuplarına cevaben yazılan berat kayıtlarında nâib olarak Mevlânâ Mustafa'nın ismi geçmektedir.[891] Diğer bir berat kaydından, Üyük-i A'lâ Köyü'ndeki müteveffa Pîr Hasan Halife'nin bina eylediği mescidin imamlığına yapılan atama için arz mektubunu

[887] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 272.
[888] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları (4. Baskı), Ankara 2014, s. 121.
[889] Betül Kayar, *"Osmanlı Yargı Teşkilatında Nâib"* , **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Sayı:1, 2020, s. 197, 201, 214.
[890] KŞS 9, s. 91.
[891] KŞS 9, s. 66, 85.

Nâib Mevlânâ Ali'nin yazdığı görülmüştür.[892] Yine bir berat kaydından Geymene-i Kebir'de bulunan Mamak Bey'in bina eylediği câmi imamlığı için de merkeze arzın Nâib Mevlânâ Ahmed tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.[893]

Kayıtlarda keşif, tahrir, taksim, muayene ve hüccet düzenlenmsi gibi çeşitli işlerde görevlendirilen nâiblerin isimleri geçmektedir. Mesela, Mevlânâ Kâtip Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi'nin, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde keşif için nâib olarak görevlendirildiği dört ayrı kayıt bulunmaktadır.[894] Yine, Mevlânâ Seyyid İbrahim Çelebi ibni Mehmed'in de iki ayrı davada keşif ve hüccet verme görevleri için Sorgun Kazâsı'na bağlı Hatunsarayı Köyü ile Balat Köyü'ne nâib olarak yollandığı anlaşılmaktadır. [895] Bir başka kayıttan, Seyyid Ali Çelebi'nin Kurşuluhan'daki pamukların mevcudu ile ilgili istediği tahririn yapılması için Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi'nin nâib olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır. [896] Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi'nin, nâib olarak bir verâset davasında taksim ile ilgili görevlendirildiği görülmektedir.[897] Nâiblerden Abdülkerim Efendi ibni Ali Efendi'ye, bir yaralama sonrası mağdurun organlarında oluşan hasarı tespit için bir muayene görevi verildiği anlaşılmaktadır.[898]

Merkeze sancağın bazı birimlerindeki avârız hane sayısının indirilmesi ile ilgili arzlar nâibler tarafından da yazılabilmektedir. Kastamonu'ya bağlı Fadıra Köyü'nün hane ve nefer sayısının merkezden gelen emirle tenzil edilmesi Mevlânâ Ali'nin[899], Yürekviran Köyü'nün hane ve nefer sayısınınn merkezden gelen emirle tenzil edilmesi ise Mevlânâ Halil'in nâib olarak yazdığı arzlar sonrasında gerçekleşmiştir.[900]

Nâibler sonradan mahkemelerde delil olarak kullanılmak üzere kişilere çeşitli hüccetler de düzenlemektedir. Mesela, Küre-i Nühâs Kazâsı'na bağlı Seydiler Köyü'nden Seyyid Ahmed Çelebi ibni Hacı Mustafa'nın, bir dava sırasında kendisine verilen hücceti mahkemeye delil olarak sunmuştur. Mahkemeye sunulan bu hüccet

[892] KŞS 10, s. 151.
[893] KŞS 16, s. 61.
[894] KŞS 10, s. 6, 16, 27, 276.
[895] KŞS 10, s. 61, 62.
[896] KŞS 13, s. 6.
[897] KŞS 13, s. 18.
[898] KŞS 20, s. 7.
[899] KŞS 9, s. 114, 115.
[900] KŞS 9, s. 115.

Küre-i Nühâs'a bağlı Ağlı Nahiyesi'nin nâibi İshak Efendi tarafından tanzim edilmiştir. [901] Zarı Kazâsı'na bağlı Horma Köyü'nden Hasan bin Hüseyin'in, aynı kazâya bağlı Pınarbaşı Köyü'nden Halil bin Recep'e açtığı davada Nâib Hâmid Efendi tarafından daha önceden verilen hüccet mahkemeye delil olarak gösterilmiştir.[902] Taşköprü Kazâsı'na bağlı Bekdemir Köyü'nden Eşeoğlu diye bilinen Hüseyin Ağa ibni Mehmed'in verâseti ile ilgili bir davada, Nâib Hüseyin Efendi tarafından verilmiş bir hüccet belgesi delil olarak mahkemeye sunulmuştur.[903] Yine Çukurviran Divanı'na bağlı Manasır Köyü'nde işlenen bir cinayet kaydında ismi geçen Rahime binti Mustafa'nın akli melekelerinin yerinde olmadığına dair belge de Akkaya Nahiyesi Nâibi Halil Efendi'ye tescil ettirilmiştir.[904]

Kadıların yetki vermesi durumunda nâibler çeşitli davalara bakabilmektedir. Mesela, 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, nâiblerden Mevlânâ Mustafa Efendi ibni Ahmed Efendi'nin anlaşmalı bir boşanma davasına[905], Mevlânâ Ahmed Efendi ibni Ali'nin ise Azdavay'da bulunan Hoca Muhyiddin Vakfı ile ilgili bir davaya baktığı görülmektedir.[906]

Davaların şühûdü'l-hâl bölümleri incelendiğinde ulaşılabilen bilgiler nâiblerin isimleri ve bazen de görev yerleriyle sınırlı olmaktadır. 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir davanın şühûdü'l-hâl bölümünde, nâib olarak ismine ulaşılan Ahmed Efendi'nin Azdavay Kazâsı'nda görev yaptığı yazmaktadır.[907]16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki dava kayıtlarının şühûdü'l-hâl bölümlerinde ise sadece Hüseyin Efendi[908] ile İsmail Efendi'nin nâib olarak kaydedildikleri bilgisi yer almaktadır.[909]

Kastamonu mütesellimine gönderilen bir fermanda, Gideros nâibinin ismi geçmektedir. Kefe'ye giden bir tüccarın karaya çarpan gemisinden düşüp ölmesi sonrasında tüccarın kardeşinin yaptığı şikâyet üzerine bir ferman gönderilmiştir. Bu fermanda Kastamonu kadısı ve mütesellimlerinden, Hacı Mehmed isimli nâib ve İdris

[901] KŞS 10, s. 25.
[902] KŞS 10, s. 45.
[903] KŞS 79, s. 57.
[904] KŞS 20, s. 128.
[905] KŞS 79, s. 29.
[906] KŞS 79, s. 29.
[907] KŞS 10, s. 51.
[908] KŞS 16, s. 26.
[909] KŞS 16, s. 35.

Ağa isimli eski mütesellimin, şahsın mallarına haksız yere el koymaları sebebiyle olayın araştırılması, ortaya çıkan anlaşmazlığın düzeltilmesi ve sonucunun merkeze bildirilmesi emredilmektedir.[910] Konu ile ilgili daha teferruatlı bilgi ehl-i şer'in karıştığı olayların anlatıldığı bölümde verilecektir. Tablo 2.16'da, sicil kayıtlarından elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda nâiblerin isimleri ve görev yerleri verilmiştir.

Tablo 2.16 Kastamonu kadı nâibleri

Görev Yeri	İsmi
Merkez	Mevlânâ Mustafa[911]
	Mevlânâ Halil[912]
	Mevlânâ Ali[913]
	Seyyid İbrahim Çelebi ibni Seyyid Ahmed Çelebi[914]
	Mevlânâ Seyyid İbrahim Çelebi ibni Mehmed Çelebi[915]
	Mevlânâ Osman[916]
	Mevlânâ Kâtip Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi[917]
	Mevlânâ Seyyid Mustafa Efendi bin Abdülhalık[918]
	Mevlânâ Seyyid Mehmed Efendi ibni Ahmed Efendi[919]
	Mevlânâ Mustafa Efendi ibni Ahmed Efendi[920]
	Mevlâna Mehmed Efendi[921]
	İsmail Efendi[922]
	Mevlâna Hüseyin[923]
	Mevlânâ Ahmed Efendi[924]
	Mevlânâ Ahmed Efendi ibni Ali[925]
	Mevlânâ Cafer Sadık[926]

[910] KŞS 20, s. 68.
[911] KŞS 9, s. 66, 85.
[912] KŞS 9, s. 115.
[913] KŞS 9, s. 79, 81, 85, 114, 115; KŞS 10, s. 151; KŞS 13, s. 7.
[914] KŞS 10, s. 35.
[915] KŞS 10, s. 61, 62.
[916] KŞS 10, s. 152.
[917] KŞS 10, s. 6, 16, 27, 276; KŞS 13, s. 6, 12, 18, 36, 48; KŞS 79, s. 24, 26.
[918] KŞS 12, s. 7.
[919] KŞS 13, s. 56, 58.
[920] KŞS 13, s. 46; KŞS 79, s. 13, 29.
[921] KŞS 13, s. 60, 61; KŞS 16, s. 1, 28; KŞS 79, s. 64; KŞS 20, s. 67.
[922] KŞS 16, s. 35.
[923] KŞS 16, s. 26; KŞS 20, s. 98.
[924] KŞS 16, s. 61.
[925] KŞS 79, s. 45.
[926] KŞS 79, s. 84.

Tablo 2.16'nın devamı

Merkez	Mevlânâ Abdülkerim Efendi ibni Ali Efendi[927]
	Mevlânâ Mehmed Efendi ibni Ali[928]
Ağlı Nahiyesi (Küre-i Nühâs)	İshak Efendi[929]
Akkaya Nahiyesi	Mevlânâ Ali[930]
	Abdurrahman Efendi[931]
	Ahmed Efendi[932]
	Halil Efendi[933]
Azdavay Kazâsı	Ahmed Efendi[934]
Devrakâni Kazâsı	Hacı Derviş Efendi[935]
Gideros Nahiyesi	Hacı Mehmed[936]
Küre-i Ma'mure Kazâsı	Mahmud Efendi[937]
Sırt Kazâsı	Mehmed Efendi[938]
Taşköprü Kazâsı	Hüseyin Efendi[939]
Zarı Kazâsı	Hâmid Efendi[940]

2.2.12 Muhzırbaşları ve Muhzırlar

Muhzırlar, kamu suçlarının dışında kalan ve kişilerin özel hukuka ilişkin anlaşmazlıklarda davalıları mahkemeye getiren görevlilerdir. Kadıların yazdıkları arzları merkeze götüren ve çıkan fermanları da getirerek kadıya teslim eden muhzırlar[941] kâtibe ihtiyaç duyulmayan mahkemelerde kâtibin görevini yerine getirir, tereke taksimi esnasında malların güvenliği ve mahkeme esnasında da huzur ve sükûneti sağlardı. Mahkemeye gelmesi gereken bir kişi için kadı tarafından çıkarılan

[927] KŞS 20, s. 7, 18, 27, 29, 41.
[928] KŞS 20, s. 17.
[929] KŞS 10, s. 25.
[930] KŞS 12, s. 59.
[931] KŞS 20, s. 26.
[932] KŞS 20, s. 26.
[933] KŞS 20, s. 128.
[934] KŞS 10, s. 51.
[935] KŞS 20, s. 42.
[936] KŞS 20, s. 68.
[937] KŞS 13, s. 1.
[938] KŞS 79, s. 25.
[939] KŞS 79, s. 57.
[940] KŞS 10, s. 45.
[941] Hülya Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesindeki Şühûdü'l-Hal Nasıl Değerlendirilebilir?", **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 44, Ankara 2008 (Kış), s. 40.

celp gereği hareket eden muhzırın, kişinin gelmemesi durumunda ise yanında kadının izniyle esker bulundursa da zor kullanma gibi bir yetkisi olmadığı için kadı, beylerbeyi veya sancak beyine müracaat ederdi. Kadı tarafından görev yaptığı bölgenin önde gelenleri arasından seçilen muhzırlar, genellikle devlet görevinde bulunmuş veya askerî zümreye mensup kişilerden seçilirdi. Görev niteliği gereği reaya arasından muhzır seçilmez, tayin ve azil işlemleri için arzı kadı yapar, merkezde eğer uygun görürse tayin işlemi için berat hazırlanırdı. Her padişah değişikliğinde muhzırların beratları yenilenir, haklarında şikâyette bulunulmadığı sürece görevlerinde kalırlardı. Muhzır sayısı, kadılıkların büyüklüğüne göre artar ve başlarına bir de muhzırbaşı tayin edilirdi. Ayrıca muhzırlara, ihzariye adıyla bir de ücret ödenirdi. [942]

Muhzırların atamasına dair sadec 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bir kayda rastlanılmıştır. Bu kayıttan, Mehmed bin Ahmed'in, Musa Fakih Mahallesi'nde oturduğu ve 11 Ramazan 1111 / 2 Mart 1700 tarihinde Kastamonu Mahkemesi'ne muhzır olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır.[943]

Muhzırların incelenen dönemdeki kayıtlarda isimleri genellikle iki şekilde geçmektedir. Bunlardan biri kişilerin mahkemeye getirilmesi işleminde onu getiren muhzırın isminin de sicil kayıtlarına yazılmasıdır. Mesela, Sa'dizâde Mahallesi'nden Neslihan binti Ahmed Ağa'nın vekili aracılığıyla bir verâset davası açmıştır. Mahkemenin kendisine yaptığı yemin teklifini yerine getirmek için hatun mahkemeye Muhzır Hüseyin Bey ile beraber gelmiştir.[944] İbn-i Neccar Mahallesi'nden Seyyid Mustafa Çelebi ibni Ahmed Ağa'nın, babasının ölümünden ardından yapılan miras taksimi sonrası payına düşen hissesinin ibrasını yapmak için mahkemeye Sermuhzır Hüseyin Bey tarafından getirilmiştir.[945]

İkinci olarak görevliler davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinde muhzır veya sermuhzır ünvanlarıyla yer almaktadır. Musa Fakih Mahallesi'nde oturan Fâtıma binti Mehmed isimli hatunun açtığı davanın şühûdü'l-hâlinde sermuhzır ünvanıyla Muharrem Bey'in ismi geçerken[946], Saraçlar Mahallesi'nden Fâtıma binti Osman'ın, nafaka talebiyle

[942] İsmail Doğan, *"Klasik Dönem Osmanlı Mahkemeleri"*, **Kafdağı Dergisi**, C: IV, Sayı: 2, Haziran 2019, s. 208.
[943] KŞS 9, s. 121.
[944] KŞS 13, s. 12.
[945] KŞS 13, s. 18.
[946] KŞS 13, s. 61.

ilgili dava kaydının şühûdü'l-hâlin bölümünde muhzır ünvanıyla Mehmed bin Ahmed'in ismi geçmektedir.[947] Kayıtlarda görev ünvanları belirtilenlerin muhzır mı yoksa sermuhzır mı oldukları anlaşılmaktadır. Sadece aynı ismin hem muhzır hem de sermuhzır ünvanıyla kayıtlarda zikredilmesi (bunların aynı kişiler olduğu kabul edilirse) bu kişilerin bazı dönemlerde muhzır bazı dönemlerde ise sermuhzır olarak görev yaptıklarını düşündürmektedir. Mesela Halil Bey, 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıtta muhzır diğer bir kayıtta ise sermuhzır olarak geçmektedir.[948]

Defterlerde bulunan bazı kayıtlardan bu görevlilere ait farklı bilgiler de elde etmek mümkün olmuştur. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan hibe ile ilgili bir kayıttan, muhzır olarak görev yapan Recep bin Abdullah'ın, Musa Fakih Mahallesi'nde oturduğu, bir bâb tahtanî ve bir miktar havluyu müştemil bir evi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kızlarından büyük olanın isminin Saliha ve kocasının da Mehmed bin Mustafa olduğu tespit edilebilmektedir. Evini 40 kuruşa kızına satan Recep Bey, 40 kuruşu da kızına hibe etmiştir.[949] 17 Safer 1122 / 17 Nisan 1710 tarihli Recep bin Abdullah'a ait olan bir verâset kaydından öldüğü anlaşılan şahsın, eşinin Fâtıma binti Hüseyin olduğu ve kızları dışında bir de üvey oğlu olduğu bilgisine yer verilmiştir.[950]

Tereke kayıtlarına bakıldığında mahkemelerin muhzırlara verilmek için ihzariye veya muhzırıyye adı altında bir harç ücreti tahsil ettiği tespit edilmiştir. Kubbeli Mahallesi'nden müteveffa Ömer Çelebi ibni Osman'ın terekesinden, huddamiye, kalemiye ve muhzırıyye ücreti olarak 11 kuruş[951], Sorgun Kazâsı'na bağlı Erikbeli Köyü'nden Bağdat muhafazasında vefat eden Seyyid Mehmed Ağa ibni Mustafa Ağa'nın terekesinden de kâtibiye ve muhzırıyye olarak 15 kuruş tahsil edilmiştir.[952] İsmail Bey Mahallesi'nden Halil Bey ibni Veli'nin terekesinden kâtibiye ve ihzariye ücreti olarak 2 sümün[953], Püre Mahallesi'nden Hacı Ahmed bin Hacı Ebubekir'in terekesinden kâtibiye, huddâmiye ve ihzariye ücreti olarak 5 kuruş[954] ve İbn-i Süle

[947] KŞS 20, s. 1.
[948] KŞS 20, s. 11, 28, 29.
[949] KŞS 9, s. 46.
[950] KŞS 79, s. 23.
[951] KŞS 10, s. 36, 37.
[952] KŞS 10, s. 52, 53.
[953] KŞS 20, s. 10.
[954] KŞS 16, s. 31.

Mahallesi'nden Recep bin İsmail'in terekesinden de harç-ı huddâm ve ihzariye olarak 8 sümün alınmıştır.[955] Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, ihzariye kalemi altında alınan bu ücretin genelde kâtibiye, hüddamiye, çukadariye gibi kalemlerle beraber alındığı ve belirlenen fiyatın da sabit olmadığı görülmüştür.

Terekelerde yer alan harçlardan sadece ihzariye kaleminin ayrılarak ücretlendirildiği iki kayıt mevcuttur. Bu kayıtlardan ilki, Püre Mahallesi'nden müteveffa Fâtıma binti Şaban'ın terekesine ait olup bu terekede ihzariye 1 sülüs olarak verilmiştir.[956] Diğer kayıtta ise 1 sülüs olarak verilen harç ücreti, Cebrâil Mahallesi'nden olup Göl Kazâsı'na bağlı Sorgun Köyü'ndeki çiftliğinde vefat eden ve Şâdioğlu diye tanınan müteveffa Mehmed Bey ibni Ali'nin terekesine aittir.[957] Bu iki kayıtta verilen harç ücreti ve birimi aynı olsa da diğer kayıtlardan ücretin sabit olmadığı ve kuruş, rubu', sümün ve sülüs gibi farklı birimlere göre tahsil edildiği görülmektedir. Bu tespitlerin tamamı göz önüne alındığında, mahkemelerin bu harç ücretlendirmesini oransal olarak belirlediği düşünülmektedir.

Sicillerde muhzır veya sermuhzır ünvanıyla ismini tespit edebildiğimiz görevliler, Tablo 2.17'de verilmiştir.

Tablo 2.17 Kastamonu'daki muhzırlar ve muhzırbaşları

Görev Ünvanı	İsimleri	
Muhzır	Recep Bey[958]	Muharrem ibni Hüseyin[959]
	Mehmed bin Ahmed[960]	Ahmed Bey[961]
	Hüseyin Bey (Ağa)[962]	Mustafa bin Mehmed Bey[963]
	Kımızoğlu Mehmed[964]	Halil Bey[965]
Sermuhzır	Recep Bey ibni Abdullah[966]	Muharrem Bey[967]

[955] KŞS 20, s. 12.
[956] KŞS 16, s. 15
[957] KŞS 20, s. 21.
[958] KŞS 9, s. 3, 8, 16, 21, 46; KŞS 13, s. 25; KŞS 79, s. 23.
[959] KŞS 9, s. 4, 16; KŞS 12, s. 29; KŞS 79, s. 8, 23
[960] KŞS 9, s. 121; KŞS 13, s. 49; KŞS 79, s. 29; KŞS 19, s. 38, 49; KŞS 20, s. 1, 7, 17, 18, 22
[961] KŞS 10, s. 19.
[962] KŞS 13, s. 12, 27; KŞS 79, s. 114.
[963] KŞS 13, s. 1; KŞS 79, s. 34, 41.
[964] KŞS 79, s. 114.
[965] KŞS 20, s. 11.
[966] KŞS 10, s. 16, 61; KŞS 13, s. 33; KŞS 16, s. 28.
[967] KŞS 13, s. 37, 56, 61.

Tablo 2.17'nin devamı

Sermuhzır	Mehmed Bey ibni Ahmed Bey[968]	Hüseyin Bey[969]
	Mustafa Bey[970]	Halil Bey[971]

2.2.13 Müftüler ve Kâtipleri

Hanefi mezhebinin fıkhına göre kendisine yöneltilen şer'î ve hukukî meselelere ait sorulara dini hükümlere uyarak karar veren kişiye müftü denilmektedir. Osmanlı Devleti'nde kadılık ve müftülük ayrıdır. XVII. yüzyılın sonlarına kadar en yüksek ilmi makam sahibi olan müftülük, XVIII. yüzyıldan itibaren yerini şeyhülislamlık tabirine bırakmıştır. [972]

Sicil kayıtlarındaki görevlendirme ve fetva taleplerini içeren belgeler hariç müftülere, görevde olmayan müftülere, müftü kâtiplerine ve vekillerine ait bilgilerin çoğu davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinden elde edilmiştir. 22 Recep 1111 / 13 Ocak 1700 tarihli Şeyhülislam Mevlânâ Seyyid Feyzullah Efendi tarafından gönderilen, Atabey Medresesi ve Câmii Vakfı ile ilgili bir görevlendirme kaydında dönemin müftüsünün ismi zikredilmektedir. Buyruldu kaydında adı geçen medrese ve vakıfta, müderris ve mütevelli olarak görev yapan Ahmed Efendi'nin ölmesi üzerine görevin Kastamonu Müftüsü Hasan Efendi ile Mehmed Sehrani'ye verildiği belirtilmektedir. Bu kayıt sayesinde dönemin ilk müftüsü tespit edilmiştir. [973] 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ne kadar da Seyyid Hasan Efendi'nin müftülük görevine devam ettiğini gösteren kayıtlar mevcuttur. 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki Atabey Gazi Mahallesi'nde oturan Şeyh Mustafa Efendi ibni Şeyh Ali Dede'nin vefatı üzerine yer alan verâset davasının şühûdü'l-hâl bölümü [974] ile 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki Sa'dizâde Mahallesi'nden Neslihan binti Ahmed Ağa'nın açtığı davanın şühûdü'l-hâl bölümünde Hasan Efendi için seyyid ve müftü ünvanı kullanılmıştır.[975]

[968] KŞS 10, s. 62; KŞS 79, s. 24, 26, 45; KŞS 19, s. 20.
[969] KŞS 13, s. 18, 40; KŞS 19, s. 24.
[970] KŞS 20, s. 41.
[971] KŞS 20, s. 28, 29.
[972] Uzunçarşılı, a.g.e., s. 181, 182.
[973] KŞS 9, s. 85.
[974] KŞS 10, s. 35.
[975] KŞS 13, s. 12.

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde ise müftü olarak karşımıza İbrahim Efendi ibni Şeyh İsmail Efendi çıkmaktadır. İbrahim Efendi, Kübcüğez Mahallesi'nden Hacı Mehmed Ağa ibni Mehmed'in verdiği borcu Hazinedar Ali Bey ibni Hasan Çavuş'tan alamaması üzerine açtığı dava[976] ile Kebkebirler Mahallesi Câmii Şerifi'ne, Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed ismindeki hayır sahibi bir vâizin yapmış olduğu vakf etme ve şartlarının yer aldığı kayıtta, müftü ünvanıyla şühûdü'l-hâl bölümünde bulunmaktadır. Bu kayıtta müftünün tam künyesi zikredilmektedir.[977] 19 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir verâset davasında hisse ibrası yapılırken müftü İbrahim Efendi'nin orada olduğu belirtilmektedir.[978] Aynı defterde bulunan ve Türbe Mahallesi'nden Müderris Seyyid Musa Efendi bin Seyyid Mehmed'in tereke kaydında İbrahim Efendi'nin ismi yine müftü olarak geçmektedir.[979] Müftülük görevini incelenen dönemin sonuna kadar sürdürdüğü anlaşılan İbrahim Efendi'ye, 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde de müftü olarak rastlanılmaktadır. İsmail Bey Mahallesi'nden Fâtıma binti Ali nam hatunun verâseti sonrası yapılan ibra kaydı[980] ile Kebkebirler Mahallesi'den Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed Efendi'nin, mallarını vakf ettiği kaydın şühûdü'l-hâl bölümlerinde, müftü ünvanıyla yine İbrahim Efendi'den bahsedilmektedir.[981]

Mahkemelerin bazı konular için müftüye müracaat ettiği ve onlardan görüş istediği anlaşılmaktadır. Müftülerden alınan görüşlerin ise davaların sonucu üzerinde büyük bir etkisi olduğu ve mahkemenin müftünün görüşü doğrultusunda kararlar verdiği görülmektedir. Alparslan Mahallesi'nden Mustafa ibni İbrahim isimli kişi, aynı mahalleden müteveffa Mehmed Dede ibni Mustafa'ya ait menzilin kendisine satılmasına rağmen müteveffanın amcası Şaban Bey bin Derviş Atabey'in hâlâ menzilde hak iddia etmesi üzerine dava açmıştır. Şaban Bey ise savunmasında müşterek vakıf arazisinin izinsiz bir şekilde satılamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine mahkeme Atabey Gazi Vakfı'na mukataalı olan evin satışı ile ilgili hususta dönemin müftüsü Seyyid Hasan Efendi'den görüş istemiştir. Müftünün, müşterek vakıf malının satışında bir ortağın diğerinden izinsiz bir şekilde satış yapılmasının

[976] KŞS 79, s. 12.
[977] KŞS 79, s. 48.
[978] KŞS 19, s. 29.
[979] KŞS 19, s. 53.
[980] KŞS 20, s. 26.
[981] KŞS 20, s. 46.

uygun olmadığı yönündeki fetvası üzerine mahkeme satış isteği talebi geri çevirmiştir.[982] Aynı şekilde Aktekye Mahallesi'nden Sakine binti Ahmed isimli hatunun, Göl Kazâsı'na bağlı Ârız Köyü'nden Sipahikuloğullarından Recep ve İsmail ibni Ömer Bey arasındaki arazi anlaşmazlığı dönemin müftüsü İbrahim Efendi'nin görüşleri doğrultusunda Sakine isimli hatunun lehine sonuçlanmıştır.[983]

Eflâni ve Daday Müftüsü olarak incelenen dönemde görev yapan Seyyid Ali Efendi'nin ismine de 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir dava kaydından ulaşılmıştır. Kayıtta Karaçomak Köyü'nden Âişe binti Musa Bey isimli hatun Seydiler Mahallesi'nden Hasan Beşe ibni Ali ve Kubbeli Mahallesi'nden Nalband Hüseyin bin Mehmed isimli şahısları babasından kalan araziye el koydukları gerekçesiyle açtığı davadan bahsedilmektedir. Hatun, Eflâni-Daday Kazâsı'nda müftülük yapan Seyyid Ali Efendi tarafından imzalanmış bir fetvayı mahkemeye ibraz ederek davanın lehine sonuçlanmasını sağlamıştır.[984]

Müftüler tarafından verilen fetvalarda örnek bir olay anlatılmaktadır. Bu örnek olaylarda sürekli Zeyd, Hind ve Amr isimleri kullanılmaktadır. Mesela, Atabey Gazi Vakfı'na ait müşterek evin satışı ile ilgili dava kaydı:

> …Zeyd, zevcesi Hind ile arsası vakıf binasına mülk-ü müşterek menzilin binasından hissesini Hind'den izinsiz Amr ve ecnebiye semen-i ma'lumeye bey' eylese, bey'-i mezbûr şer'an caiz olur mu? deyü hâlâ medine-i mezbûrda mezun-i bi'l-iftâ olan Faziletlü Seyyid Hasan Efendi hazretlerine arz olunan suâlin cevab-ı bâ-savâbında, "Olmaz" deyü iftâ buyurulmağin müdde-i mezbûr Mustafa bîvecih muarazadan men ve kasr-ı yedine tenbih birle mâ hüve'l-vâki bi't-taleb ketb olundu.

şeklinde geçerken[985] ölen bir kişinin kızı yokken arazisine el konulması ile ilgili diğer bir davanın kaydında ise şu şekilde geçmektedir:

> …Eflâni-Daday Kazâsı'nda mezun-i bi'l-iftâ olan Seyyid Ali Efendi imzasıyla mümzî fetvâ-yı şerîfi ibraz edüp, mazmûnunda "bilâ ibn fevt olan Zeyd'in kızı Hind diyâr-ı âherde iken sahib-i arzı Zeyd'in yerlerini ecnebiden Amr'a tevfiz edüp temessük verdikten sonra Hind dahi gelüp on sene mürur etmezden mukaddem sahib-i arzdan temessük alup babası yerini zabt Murad ettikte Amr mukaddemâ ben tezkire almıştım deyü Hind'i tasarruftan men'e kâdir olmaz. Bu surette Amr sahib-i arza verdiği resm-i tapuyu Hind'den alırım demeye kâdir olmaz. Hind, sahib-i arza def' eder" deyü buyrulmağin ber mûceb-i fetvâ-yı şerîfi mezbûr Hüseyin Beşe'ye arâzi-i mezbûreden

[982] KŞS 9, s. 19.
[983] KŞS 79, s. 22.
[984] KŞS 20, s. 6.
[985] KŞS 9, s. 19.

kasr-ı yedine ve bedel-i tevfiz deyü verdikleri semen-i merkûmu yine ashabına rücûa ba'de't-tenbih mâ vakâa bi't-talep ketb olundu.[986]

Yine bir davanın şühûdü'l-hâlinden Boyabat Kazâsı'nın müftüsü de tespit edilmiştir. Kastamonu Kazâsı'na bağlı Batak Köyü'nden Hasan bin Mehmed'in satış hücceti ile ilgili mahkeme kaydının şühûdü'l-hâlinde, Ebubekir Efendi'nin Boyabat müftüsü olarak ünvanlandırıldığı görülmüştür.[987]

Eski müftü olarak iki farklı defter ve üç ayrı kayıtta ismi geçen tek kişi Mevlânâ Ahmed Efendi'dir. Göl Kazâsı'na bağlı Mehran Köyü'nden Hâfız Mehmed Halife ibni Hasan Efendi'nin satış hüccetinin[988] ve Göl Kazâsı'na bağlı Ârız Köyü'nden Hüseyin bin Mahmud Beşe'nin kaybolan malının bir başkasının elinde bulunduğu iddiası ile açtığı davasının şühûdü'l-hâl bölümlerinde Ahmed Efendi için eski (sâbık) müftü ünvanı kullanılmıştır.[989] Sicil kayıtlarında Ahmed Efendi için padişah tarafından bizzat ismi ve ünvanıyla yollanmış bir de ferman bulunmaktadır. Fermanda, Kastamonu'nun eski müftüsü olduğu belirtilen Mevlânâ Ahmed ile beraber dönemin Kastamonu mütesellimi de muhatap alınmıştır. Fermanın içeriği incelenen dönemin kadısının da aralarında olduğu ve birçok görevlinin isminin karıştığı, kanunsuz bir şekilde alınan vergilerle ilgilidir. Konunun ayrıntılarına ehl-i şer'in karıştığı olaylar başlığında yer verilecektir.[990]

Küre-i Nühâs Kazâsı'na bağlı Seydiler Köyü'nden Seyyid Ahmed Çelebi ibni Hacı Mustafa'nın açtığı davanın şühûdü'l-hâlinde Vâiz Ali Efendi[991], Taşköprü Kazâsı'na bağlı Obrucak Köyü'nden Mansur bin Halil'in boşanma sonrası Âişe binti Mustafa'nın mehirden vazgeçtiği davanın ve Cebrâil Mahallesi'den Ahmed Çelebi ibni Hacı Mehmed'in kardeşi ile alacak-verecek anlaşmazlığını hallettiklerini belirttikleri davanın şühûdü'l-hâlinde ise Hâfız Mustafa Efendi için kullanılan ünvanlardan bu kişilerin müftü kâtibi oldukları anlaşılmaktadır.[992] Ayrıca bu katiplerden Ali Efendi, 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde vekil-i müseccel Nasuhzâde Vâiz Ali Efendi

[986] KŞS 20, s. 6.
[987] KŞS 20, s. 39.
[988] KŞS 79, s. 21.
[989] KŞS 20, s. 20.
[990] KŞS 79, s. 101.
[991] KŞS 10, s. 25.
[992] KŞS 79, s. 39, 44.

ibni Hâfız Mehmed Efendi olarak geçmiş ve böylece ismin tam künyesine de ulaşılmıştır.[993]

Müftülerin incelenen dönemde görevlerini uzun süreli ve istikrarlı bir şekilde icra ettikleri anlaşılmaktadır. Müftüler, eski müftüler ve müftü kâtipleri için ünvan ve isimlerin yer aldığı Tablo 2.18 oluşturulmuştur.

Tablo 2.18 Kastamonu müftüleri ve kâtipleri

Görev Ünvanı	İsmi
Kastamonu Müftüsü	Seyyid Hasan Efendi[994]
	İbrahim Efendi ibni Şeyh İsmail Efendi[995]
Eflâni-Daday Müftüsü	Seyyid Ali Efendi[996]
Boyabat Müftüsü	Ebubekir Efendi[997]
Müftü Kâtibi ve Vekili	Nasuhzâde Vâiz Ali Efendi ibni Hâfız Mehmed Efendi[998]
Müftü Kâtibi	Hâfız Mustafa Efendi[999]
Müfti-i Sâbık	Mevlânâ Ahmed Efendi[1000]

2.2.14 Müderrisler ve Medreseleri

Osmanlı Devleti'nde geleneksel bir eğitim kurumu olan medereselerde akademik işleri yürüten ve sorumulu olan kişi müderristir. Müderrisler mesleklerinden dolayı toplum içinde itibarlı kimselerdir.[1001] Müderrislik ünvanı kişilere mevleviyet ve kazâskerlik yolunu açtığından bir kişinin müderris olabilmesi için uzun süre medresede eğitim görmesi gerekmektedir.[1002] Günümüzde orta ve yükseköğretime karşılık gelen medreseler, İslâm medeniyetinin en önemli kurumlarından biri olup pek çok bilim adamının yetişmesini sağlamıştır. Örgün bir yapıyı temsil eden medreseler akademik kurumsallaşmayı sağlamış, devletin ve toplumun gereksinim duyduğu birçok alanda

[993] KŞS 13, s. 56.
[994] KŞS 9, s. 19, 27, 85; KŞS 10, s. 35; KŞS 13, s. 11, 12, 56, 59, 74, 89.
[995] KŞS 79, s. 12, 22, 48; KŞS 19, s. 29, 53; KŞS 20, s. 26, 44, 46.
[996] KŞS 20, s. 6.
[997] KŞS 20, s. 39.
[998] KŞS 10, s. 25; KŞS 13, s. 56, 59.
[999] KŞS 79, s. 39, 44.
[1000] KŞS 79, s. 21, 101; KŞS 20, s. 20.
[1001] İpşirli, *Osmanlı Devlet Teşkilatı*, s. 260, 262.
[1002] Uzunçarşılı, a.g.e., s. 273.

elemanlar yetiştirmiş ve Osmanlı-Türk toplumunun düşünce hayatını şekillendirmiştir. Osmanlılar fethettikleri her bölgede halkın dinî ve ilmî ihtiyaçlarına cevap verebilmek için köylere varıncaya kadar câmi, mektep ve medreseler inşa etmişlerdir. Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde faaliyet gösterse de medreselerin en yoğun olarak bulunduğu yerleşim merkezi hiç şüphesiz Anadolu olmuştur.[1003]

Genellikle sicillerin şühûdü'l-hâl bölümlerinden isimlerine ulaşılan müderrisler farklı kayıtlarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde müderrislerin şühûdü'l-hâller dışında yer aldığı kayıtlardaki olaylara değinilerek müderrisler hakkında ulaşılan bilgilere yer verilmeye çalışılmıştır. Müderrislerin şühûdü'l-hâl olarak yer aldıkları kayıtların bilgileri dipnotlarda verilmiştir. Müderrislerle ilgili tereke kayıtlarından oturulan mahalle, eş ve çocuk bilgileri ile bırakılan miras tutarı; berat kayıtlarından çalıştığı medreseler ve müderrislik dışındaki vazifeleri; vakfetme ile ilgili kayıtlarından oturduğu mahalle, baba adı, vakfettiği mal ve nakitler; alım-satım kayıtlarında yapılan yer tariflerinden menzil, arsa gibi gibi emlaklar ve mahalleri; mütevellilik görevi varsa çalıştığı vakıf ve bu bağlamdaki dava, keşif, tamirat, vekâlet ve komisyonlarda aldığı görevler hakkında çeşitli bilgiler elde edilebilmektedir.

Ebubekir Efendi ibni Hacı Mehmed Efendi incelenen dönemin kayıtlarında rastlanan ilk müderris olmuştur. Bir verâset davasının şühûdü'l-hâl bölümünde şahsın ismi, müderris ünvanıyla birlikte geçmektedir.[1004] Dönemin diğer defterlerindeki birçok kaydın şühûdü'l-hâl bölümlerinde ismi ve ünvanı geçen Ebu Bekir Efendi'den, 10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde ilaveten "Tellizâde" olarak tanındığından bahsedilmiştir.[1005] Hasan Paşa için arpalık bedelinin belirlenmesi ile ilgili komisyonda da yer aldığı anlaşılan müderrisin[1006] bazı davalarda aldığı vekâlet gereği bulunduğu anlaşılmıştır.[1007] Ebu Bekir Efendi'nin ismi, 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki dizdâr tarafından yazılan müraselede yeni vali gelinceye kadar yapılacak işlerle sorumlu muhataplarından biri olarak zikredilmektedir.[1008] Şevval 1124 / Kasım 1712 tarihli tereke kaydından Ebu Bekir Efendi'nin öldüğü belirlenmiştir. Kayıtta

[1003] Mefail Hızlı, *"Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal"*, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: II, Sayı: 4, 2004, s. 371, 372.
[1004] KŞK 9, s. 2.
[1005] KŞS 10, s. 49.
[1006] KŞS 9, s. 121.
[1007] KŞS 13, s. 11.
[1008] KŞS 79, s. 73.

müderrisin Kübcüğez Mahallesi'nde oturduğu, Saime binti Hacı Hüseyin ve Ümmü Gülbuy binti Abdullah isminde iki eşi olduğu yazmaktadır. Aynı kayıttan müderrisin, Molla Muhammed isminde büyük bir oğlu dışında Molla Ahmed, Mehmed, Mustafa ve Ali isminde dört küçük oğlu, Fâtıma ve Âişe isminde iki de küçük kızıyla beraber toplamda yedi çocuğunun olduğu anlaşılmaktadır. Ebu Bekir Efendi mirasçılarına toplam 7338 kuruş tutarında bir miras bırakmıştır.[1009] Koyunlu Medresesi ile ilgili bir berat kaydından Ebu Bekir Efendi'nin bu medresede görev yaptığı görülmüştür. Kayıtta ayrıca medresenin diğer adının Efendi Medresesi olduğu ve Ebu Bekir Efendi'nin vefatından sonra yerine başka bir kişinin müderris olarak atandığı tespit edilmiştir.[1010] Başka bir berat kaydında Koyunlu (Efendi) Medresesi'ne vefat eden müderrisin yerine Mevlânâ Mustafa isimli şahsın müderris olarak görevlendirildiği belirtilmektedir.[1011]

Müftüzâde Mehmed Efendi incelenen dönemin diğer bir müderrisi olup şühûdü'l-hâl dışında sadece bir kayıtta ismine rastlanılmaktadır. Bu kayıtta Müftüzâde Mehmed Efendi'den Taşköprü Kazâsı'nda bulunan Muzaffereddin Gazi Medresesi'nin eski müderrisi olarak bahsedilmektedir.[1012] Dava kaydında müderris, Bük Köyü'nden Mehmed bin Mehmed bin Çavuş isimli kişinin babası olan Mehmed Serbölük'ün hayatta iken kendisinden zorla ve haksız yere 70 kuruş aldığını, ölmeden önce de sadece 20 kuruşunu ödediği söylemiştir. Müderris mahkemeden ödenemeyen 50 kuruşluk borcun Mehmed Serbölük'ün oğlundan tahsil edilmesini talep etmektedir.[1013]

Nîmetîzâde Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed incelenen dönemde hem müderris hem de vâiz olarak kayıtlara yansımıştır. Kastamonu Kadısı Mevlânâ Hâfız Mehmed'in arzıyla verilen berat sonrası Nîmetîzâde Hacı Mehmed Efendi'nin, Nasrullahkadı Câmii Şerifi'nde Salı günleri vâiz ve nâsıh olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır.[1014] Müderris bazı şartlar öne sürerek babası Hacı Ahmed adına evini vakfetmiştir. 20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıttan anlaşıldığı kadarıyla

[1009] KŞS 19, s. 25.
[1010] KŞS 19, s. 111.
[1011] KŞS 19, s. 119.
[1012] Burada Muzaffereddin Gazi olarak zikredilen kişi, Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan'dır. Cevdet Yakupoğlu, *"Kastamonu- Taşköprü'de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii"*, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: XXXVI, Sayı: 61, 2017, s. 41-64.
[1013] KŞS 9, s. 36.
[1014] KŞS 13, s. 96.

Nîmetîzâde Hacı Mehmed Efendi Kebkebirler Mahallesi'nde oturmaktadır.[1015] Aynı defterin başka bir kaydında, Nîmetîzâde Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed'in kendisi için de bazı hayır-hasenât işleri yaptığı tespit edilmiştir. Müderris, Yuva Köyü'nde bulunan müştemil bir hamam odasını, tahtı ahur üç bâb fevkanî menzilini, müştemilatıyla beş kıta ambarını ve muttasıl menzillerini, köşk ve iki kıta camus ahırını, müştemil bir küçük odasını, koyun ağılı ve üç kıta samanhanesini, eşcâr-ı müsmire ve gayrı müsmireyi müştemil üç bahçesini ayrıca Bük-i Ali Nehri Köyü'nde bulunan Siyağuşoğlu Ali Dede isimli kişiden aldığı eşcâr-ı müsmire ve gayrı müsmireyi müştemil üç bahçesini vakfetmiştir. Ancak bu hayratın Yuva ve Bük-i Ali Nehri köylerinde yaptırdığı câmiler ve görevlileri için kullanılmasını şart koşmuştur. Yine sair günlerde (kandil, cuma, bayramlar gibi) kendisi ve ailesi için tilavet edilecek Kur'an-ı Kerim cüzlerini okuyanlara da verilmesi gereken payları belirtmiştir.[1016] Bu kayıt ile sıkça kendisinden hayır ve hasenât sahibi olarak bahsedilen Nîmetîzâde Hacı Mehmed Efendi'nin bu söylemleri boşa çıkarmadığı görülmektedir.

Osman Efendi bin Hacı Hasan Efendi ismindeki incelenen dönemin diğer bir müderrisi ile ilgili ilk kayıt bir satış hüccetidir. Kayıtta Çukurhan olarak bilinen handa mütevelli Hâfız Hasan Efendi, vefat eden Muharremzâde Mehmed Efendi ile kayın validesi Emine Hatun'a okunacak olan cüzlerin temini için şahıslara ait olan ve tamiri mümkün görünmeyen Çukurhan'daki birbirine muttasıl iki bâb mülk odasının müzayede yolu ile vakfa gelir amaçlı Müderris Osman Efendi'ye satıldığını belirtmiştir. Osman Efendi, 100 kıta esedi kuruş karşılığında bu iki odayı satın almıştır. [1017] 13 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde belli aralıklarla rastlanan bir verâset davasının kayıtlarında, Osman Efendi'nin Deveciler Mahallesi'nde oturduğu ve kız kardeşi tarafından mahkemeye verildiği söylenmektedir. Osman Efendi'nin kızkardeşi Ümmü Gülsüm'e verâsetten payına düşenleri verme konusunda tereddüt ettiğinin anlatıldığı dava kayıtlarında sonuç olarak Osman Efendi'ye verese ile muhasebelerin görülmesi için mahkeme tarafından tembih verilmiştir.[1018] Başka bir kayıtta müderrise yapılan şartlı bir hibeden bahsedilmektedir. Deveciler Mahallesi'nden Âişe binti Abdurrahman,

[1015] KŞS 20, 44.
[1016] KŞS 20, s. 46.
[1017] KŞS 9, s. 40.
[1018] KŞS 13, s. 15, 18, 19.

havluyu müştemil menzil ile bir bâb tahtanî mülk menzilini kendisi vefat edinceye kadar nafakasını temin etmek şartıyla müderrise hibe etmiştir.[1019]

İsmail Bey Vakfı'nın mütevelliliği ile ilgili 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir kayıtta, Müderris Seyyid Musa Efendi bin Seyyid Mehmed'in mütevellilik beratı için Hacı Mehmed'in bu işe uygunluğuna dair görüş bildirenlerden biri olduğu ve İsmail Bey Vakfı'nda görev yaptığı anlaşılmaktadır.[1020] Müderris Seyyid Musa Efendi'nin 19 Cemâziyelûla 1125 / 13 Haziran 1713 tarihli terekesinden Türbe Mahallesi'nde yaşadığı ve Şerife Emine binti Seyyid Recep isminde bir de eşi olduğu tespit edilmiştir. Müderrisin Seyyid Musa Çelebi isminde küçük bir oğlu ile Şerife Fâtıma isminde büyük ve Şerife Hatice isminde küçük bir kızı olmak üzere toplamda üç çocuğu olduğu anlaşılmaktadır. Müderris Musa Efendi'nin tereke kaydının toplamı 1500 kuruştur.[1021]

9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan ve 22 Recep 1111 / 13 Ocak 1700 tarihli Şeyhülislam Mevlânâ Seyyid Feyzullah Efendi tarafından tevliyet ve nezaret görevlendirmesi ile ilgili yazılan bir buyrulduda, Atabey Medresesi'nde müderris ve mütevelli olarak görev yapan Ahmed isimli bir kişinin vefat ettiği, tevliyetin görevinin de Kastamonu Müftüsü Hasan Efendi ile Mehmed Sehrani isimli bir kişiye verildiği belirtilmiştir.[1022] Seyyid Hasan Efendi'nin Atabey Medresesi'nde müderrislik de yaptığı başka bir defterin tevliyet beratında da geçmektedir.[1023]

20 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir vekâlet kaydından incelenen dönemde Ahmed Efendi ibni İbrahim Efendi isimli başka bir müderris daha tespit edilmiştir. Kayıtta Atabey Gazi Medresesi'nde görevli olduğu söylenen bu müderrisin aynı zamanda fetva sahibi bir kişi olduğu da ifade edilmektedir.[1024]

10 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bir kayıttan, Azdavay'da bulunduğu tespit edilen Hoca Muhyiddin Medresesi'nin müderrisi ve mütevellisi olan Hâfız Mustafa Efendi ibni Ebubekir'in, hurda mukataası ile ilgili olarak medrese vakfına ait bazı

[1019] KŞS 13, s. 25.
[1020] KŞS 16, s. 76.
[1021] KŞS 19, s. 52.
[1022] KŞS 9, s. 85.
[1023] KŞS 12, s. 47.
[1024] KŞS 20, s. 16.

yerlere mukataaya mutasarrıf Mehmed Ağa'nın gereksiz yere müdahale etmesi üzerine dava açtığı görülmektedir. Dava sonucunda Mehmed Ağa'ya tahrir defteri gereğince iş yapması tembih edilmiştir.[1025] Hâfız Mustafa Efendi, müderris ve mütevelli sıfatıyla vakfa ait beş dükkânın gelirinin kendisine teslim edilmediğine dair de bazı kişileri dava etmiştir. Ancak bahsettiği yerlerin merkezdeki vakıf defterlerinde başka bir vakfa ait çıkması sebebiyle kendisi müdahaleden men edilmiştir.[1026]

Ramazan Efendi, Nasrullah Köprüsü'nün tamiri ile ilgili bir kaydın şühûdü'l-hâlinden müderris olduğu[1027] ve eşi tarafından açılan bir davanın ibra kaydından da vefat ettiği anlaşılan diğer bir müderrisdir. Ramazan Efendi'nin Kübcüğez Mahallesi'nde oturduğu, Emine binti Hacı Mehmed isminde bir eşi ile küçük yaşta en az iki çocuğunun olduğu da kayıtlara yansıyan diğer bilgilerdir.[1028]

Sinan Bey Vakfı'nda müderrislik yaptığı belirtilen Hâfız Mehmed ismi 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan ve Sinan Bey Vakfı'nın tevliyet görevlendirmesi ile ilgili berat kaydından elde edilmiştir. Bu göreve talip olan İbrahim isimli şahsın göreve uygunluğuna dair müderris olumlu görüş bildirenlerin başında gelmektedir.[1029]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki kayıtlarda, Seyyid Ömer Efendi ismiyle geçen iki müderris bulunmaktadır. Bunlardan birisi Seyyid Ömer Efendi ibni Mehmed Efendi[1030] diğeri ise Seyyid Ömer Efendi ibni Osman Çelebi'dir.[1031] Bu defterde bulunan diğer kayıtlarda ismin sadece Seyyid Ömer Efendi olarak geçmesi kastedilen müderrisin hangisi olduğu konusunda net bir bilgiye ulaşılmasını engellemektedir.[1032] Defterde bulunan Seyyid Ali Efendi için gönderilen medrese mektubundan İbn-i Fethi Medresesi'nde görevli olduğu anlaşılan Seyyid Ömer Efendi'nin vefat ettiği ve yerine Seyyid Ali'nin Kastamonu kadısının tavsiyesiyle müderris olarak görevlendirildiği görülmektedir.[1033] Kayıtlarda vefat ettiği söylenen Seyyid Ömer Efendi'nin, bu iki

[1025] KŞS 10, s. 51.
[1026] KŞS 79, s. 45.
[1027] KŞS 13, s. 126.
[1028] KŞS 19, s. 27.
[1029] KŞS 16, s. 73.
[1030] KŞS 79, s. 4, 33.
[1031] KŞS 79, s. 48.
[1032] KŞS 79, s. 22, 31, 73, 90.
[1033] KŞS 79, s. 102.

müderristen biri mi, yahut ikisiyle de alakası olmayan üçüncü bir kişi mi olduğu tespit edilememektedir.

İbn-i Fethi Medresesi'ne, Seyyid Ömer'in vefatı üzerine müderris olarak Seyyid Ali atanmıştır.[1034] Bir satış kaydından müderrisin ikamet ettiği mahallesine ve tam künyesine ulaşılmıştır. Kübcüğez Mahallesi'nde oturan müderrisin tam künyesi Seyyid Ali Efendi ibni Hâfız Şaban Efendi'dir. kayıtta müderrisin Saliha isimli kızkardeşiyle anlaşarak unkapanı yakınlarında bulunan bir bâb bakkal dükkânındaki yarı hissesini Kırkçeşme Mahallesi'nden Hacı Ebubekir Çelebi ibni Ebubekir isimli şahsa 100 kuruş bedelle sattığı yazmaktadır.[1035]

Müderrisler ve görev yaptıkları medreseler için hazırlanan Tablo 2.19'da, müderris isimlerine ve görev yerlerine şühûdü'l-hâl bölümlerinde zikredildiği diğer kayıtlar ile birlikte yer verilmiştir.

Tablo 2.19 Kastamonu'daki müderrisler ve görev yaptıkları medreseler

Müderrisin İsmi	Müderrisin Görev Yeri
Ebubekir Efendi ibni Hacı Mehmed Efendi[1036]	Koyunlu Medresesi
Mustafa Efendi[1037]	
Müftüzâde Mehmed Efendi[1038]	Muzaffereddin Gazi Medresesi (Taşköprü)
Nîmetîzâde Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed[1039]	Nasrullah Kadı Medresesi
Seyyid Ahmed Efendi[1040]	
Seyyid Musa Efendi bin Seyyid Mehmed[1041]	İsmail Bey Vakfı
Hâfız Mustafa Efendi ibni Ebubekir[1042]	Hoca Muhyiddin Medresesi

[1034] KŞS 79, s. 102.
[1035] KŞS 20, s. 22.
[1036] KŞS 9, s. 2, 3, 4, 21, 36, 37, 38, 43, 121; KŞS 10, s. 20, 27, 35, 49, 61; KŞS 13, s. 4, 11, 14, 20, 39, 40, 47, 55, 56; KŞS 79, s. 9, 10, 22, 30, 45, 48, 51, 60, 73; KŞS 19, s. 5, 25, 53, 54, 55, 66, 111, 119.
[1037] KŞS 19, s. 111, 119. Medresenin diğer ismi Efendi Medresesi'dir.
[1038] KŞS 9, s. 2, 6, 11, 12, 16, 28, 36. Medrese, Taşköprü Kazası'nda bulunmaktadır.
[1039] KŞS 9, s. 4, 23; KŞS 13, s. 96; KŞS 20, s. 44, 46.
[1040] KŞS 19, s. 37, 38, 39.
[1041] KŞS 9, s. 18; KŞS 13, s. 2, 7, 45, 47; KŞS 16, s. 76; KŞS 79, s. 4, 13, 16, 23, 31, 33; KŞS 19, s. 52.
[1042] KŞS 10, s. 45, 51; KŞS 79, s. 27, 45. Medrese, Azdavay Kazası'nda bulunmaktadır.

Tablo 2.19.'un devamı

Ahmed Efendi[1043]	Atabey Gazi Medresesi
Ahmed Efendi ibni İbrahim Efendi[1044]	
Seyyid Hasan Efendi[1045]	
Hâfız Mehmed[1046]	Sinan Bey Vakfı
Seyyid Ömer Efendi[1047]	İbn-i Fethi Medresesi
Seyyid Ali Efendi ibni Hâfız Şaban Efendi[1048]	
İbrahim Efendi[1049]	Yakup Ağa Medresesi
Mevlânâ Ahmed Efendi[1050]	
Osman Efendi bin Hacı Hasan Efendi[1051]	Görev yeri tespit edilememiştir.
Ramazan Efendi[1052]	
Seyyid Ömer Efendi ibni Mehmed Efendi[1053]	
Seyyid Ömer Efendi ibni Osman Çelebi[1054]	

Kastamonu medreseleri ve ulemaları ile ilgili doktora seviyesinde yapılan sadece bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada tabloda isimleri verilen medreseler ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler bulmak mevcuttur. Ancak tabloda yer alan dönemin müderrislerden Mustafa Efendi (Koyunlu), Seyyid Hasan Efendi (Atabey Gazi), İbrahim Efendi ve Mevlânâ Ahmed Efendi (Yakup Ağa) dışında diğer müderrislerden hiçbirinin ismi bu çalışmada yer almamaktadır.[1055]

2.2.15 Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları

Hz. Peygamber'in nesli, kızı Hz. Fâtıma ve iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den devam etmiştir. Hz. Hasan soyundan gelenlere şerif, Hz. Hüseyin'in soyundan

[1043] KŞS 9, s. 85.
[1044] KŞS 12, s. 56; KŞS 13, s. 5, 11, 44, 56, 57, 58, 74, 89; KŞS 20, s. 16, 19, 34.
[1045] KŞS 12, s. 47.
[1046] KŞS 16, s. 73.
[1047] KŞS 79, s. 22, 31, 73, 90, 102.
[1048] KŞS 79, s. 102; KŞS 19, s. 23, 44, 50, 56, 61, 69; KŞS 20, s. 22, 45.
[1049] KŞS 12, s. 56.
[1050] KŞS 12, s. 56.
[1051] KŞS 9, s. 9, 13, 26, 27, 30, 40; KŞS 10,s. 57, 62; KŞS 13, s. 2, 15, 18, 19, 25, 35; KŞS 16, s. 33; KŞS 79, s. 8, 9, 48, 68, 73; KŞS 19, s. 30, 34; KŞS 20, s. 39.
[1052] KŞS 13, s. 126; KŞS 19, s. 27
[1053] KŞS 79, s. 4, 33.
[1054] KŞS 79, s. 48.
[1055] Mustafa Yavuz, *"Kastamonu Medreseleri ve Uleması"*, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul 2023, s, 18, 62, 70.

gelenlere de seyyid denilmiştir. Hz. Peygambere duyulan saygıdan dolayı seyyid ve seriflere bazı imtiyazlar tanınmış ve işlerini takip etmek için de nakîbü'l-eşrâflık adı verilen bir müessese tesis edilmiştir. İlmiye sınıfına mensup olan kişilere verilen bu görevi taşrada nakîbü'l-eşrâf kaymakamları yürütmüştür. Bu kaymakamların yaptığı en zor ve en önemli görev ise sahte seyyid ve şerifleri tespit ederek verilen hüccetleri iptal etmekdi.[1056] Bir kişinin şerif veya seyyidliğini Hz. Peygamberin soyundan gelenlerin, nakîbü'l-eşrâf ve taşra kaymakamı huzurunda ispat etmesi durumunda kendisine siyadet hücceti denilen bir belge verilirdi. Toplumda ve devlette itibar ve bazı ayrıcalıklar sağlayan bu belgeyi alanlar, vergi ve askerlikten muaf olur ve bir suç işlediklerinde kadı yerine nakîbü'l-eşrâf tarafından yargılanırdı. Kişilere rencide edilmeden cezalar verilir, gözden uzak bir şekilde ceza icra olunur ve diğer mahkûmlarla beraber aynı hapishanelere konulmazlardı. Bu ayrıcalıklar birçok sahte seyyidin türemesine sebep olmuştur.[1057] Kaymakamlar, bütün seyyid ve şeriflerin isim ve hüviyetlerini, siyadet veya şerafet silsilesini, evladını, ahval ve ahlakını, ikametgâhlarını şecere-i tayyibe isimli defterde kayıtlı tutarlardı.[1058]

Osmanlı nakibü'l-eşrâfları tarafından Kastamonu ve kazâlarına atanan incelenen dönemdeki bütün kaymakamların yazılmış görevlendirme belgeleri sicil kayıtlarında mevcuttur. Mesela Osmanlı nakibü'l-eşrâfları tarafından Seyyid Abdullah Çelebi'ye gönderilen ilk yazıda onun Kastamonu sancağına[1059], ikinci yazıda Sinop ve Boyabat sancaklarına[1060], üçüncü gelen yazıda da Küre-i Ma'mûre, Göl, Güney, Sorgun, Daday, Devrekâni, Küre-i Hadîd, Eflâni, Taşköprü ve Zarı kazâlarındaki sâdât-ı kirâm üzerine kaymakam olarak atandığı belirtilmiştir.[1061]

Bazı davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinde nakib veya nakibzâde ünvanıyla geçen bazı isimleri vardır. Ancak bu bölümlerde kişilerin isimleri dışında başka bir bilgi yer almamaktadır. Mesela 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Taşköprü Kazâsı'na bağlı Bekdemir Köyü'nden Hüseyin Ağa ibni Mehmed'in verâseti ile ilgili kaydın

[1056] İpşirli, *Osmanlı Devlet* Teşkilatı, s. 271, 272.
[1057] Muttalip Şimşek, *"Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Bu Müessseseye Bağlı Kaymakamlıklar (19. Yüzyıl)"*, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 19, 2018, s. 406.
[1058] Uzunçarşılı, a.g.e., s. 172.
[1059] KŞS 9, s. 81.
[1060] KŞS 13, s. 88.
[1061] KŞS 16, s. 79.

şuhûdü'l-hâlinde Seyyid İsmail Ağa[1062] ve Göl Kazâsı'na bağlı Ârız Köyü'nden Hüseyin bin Mahmud Beşe'nin açtığı davanın şühûdü'l-hâlinde ise Seyyid Hamza Efendi nakib ünvanıyla yer almaktadır.[1063]

Dönemde tespit edilen nakîbü'l-eşrâf kaymakamlarının isimleri ve atanma tarihleri Tablo 2.20'de verilmiştir.

Tablo 2.20 Kastamonu'daki nakîbü'l-eşrâf kaymakamları

Kaymakamın Adı	Atanma Tarihi
Seyyid Abdullah Çelebi	Gurre-i Cemâziyelevvel 1111 / 25 Ekim 1699[1064]
	Evâsıt-ı Zilkade 1115 / Mart 1704[1065]
	12 Safer 1118 / 26 Mayıs 1706[1066]
Seyyid Ömer Efendi	Evâil-i Rebiülevvel 1116 / Temmuz 1704[1067]
Seyyid Mehmed Efendi	Evâil-i Cemâziyelevvel 1115 / Eylül 1703[1068]
	13 Muharrem 1122 / 14 Mart 1710[1069]
	Gurre-i Rebiülâhir 1125 / 9 Mayıs 1713 [1070]
	3 Rebiülevvel 1127 / 9 Mart 1715[1071]

2.2.16 Mahalle İmamları

Mahalleleri yöneten imamlar, kadının mahalle düzeyinde temsilcisi olup padişah beratıyla atanmaktadırlar.[1072] İmamlar şahitlik, kefillik ve vergi gibi meselelerde mahalle halkı ile kadı arasında bir köprü vazifesi görmektedir.[1073] Câmi vakfından ücret alan imamların en önemli görevi mahallede oturanlara düşen verginin tevzii ve tahsilini yürütmektir. Ayrıca imamların mahallelerdeki yangınlarda, asayiş ile ilgili

[1062] KŞS 79, s. 57.
[1063] KŞS 79, s. 57.
[1064] KŞS 9, s. 81.
[1065] KŞS 13, s. 88
[1066] KŞS 16, s. 79.
[1067] KŞS 13, s. 100.
[1068] KŞS 12, s. 61.
[1069] KŞS 79, s. 76.
[1070] KŞS 19, s. 113
[1071] KŞS 20, s. 13, 42, 45, 50, 53, 81.
[1072] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 305, 306.
[1073] Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, Türkiye İş Bankası Yayınları (3.Basım), İstanbul 2017, s. 393.

problemlerde ve temizlik konularında işleri organize etmek, nüfus kayıtlarını tutmak ve mahalle sakinleri için üst makamlara kefil olmak gibi sorumlulukları da vardı. Herhangi birinin mahalle imamıla birlikte mahalle ahalisinden bir kişinin kefaleti olmadan mahalleye yerleşmesi mümkün değildi. Dolaısıyla da imamlar, mahalledeki her ferdin aynı zamanda kefili pozisyonundaydı.[1074] Bu sebeplerle incelenen dönemin sicil kayıtlarında imamların isimlerine ve mahallelerine sıkça rastlamak mümkündür. Mahalle imamlarının halife, efendi, hâfız ve çelebi gibi ünvanlar ile özellikle davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinde yer aldıkları görülmüştür.

Kastamonu'nun kazâ merkezi ile diğer kazâ, nahiye, mahalle, divan ve köylerde bulunan câmi ve mescidlerde görev yapan imamlara ve görev yaptıkları câmilerin isimlerine diğer câmi görevlileriyle birlikte araştırmanın sosyal hayat başlığı altındaki vakıflarla ilgili bölümde değinilecektir. Tablo 2.21'de sadece Kastamonu mahallelerinde görevli imamların isimleri ve mahalleleri alfabetik sıralama dikkate alınarak sıralanmıştır.

Tablo 2.21 Kastamonu'daki mahalle imamları

Mahalle Adı	İmam Adı
Abdülcabbar Mahallesi	Hâfız Osman Efendi ibni Hüseyin Efendi[1075]
Akmescid Mahallesi	Mustafa Efendi ibni Şeyh Mehmed Efendi[1076]
	Ebubekir Efendi[1077]
	Şeyhzade Mustafa Efendi[1078]
	Recep Efendi[1079]
Aktekye Mahallesi	İbrahim Çelebi ibni Ahmed Efendi[1080]
	Derviş Mehmed Efendi[1081]
	Ahmed Efendi ibni Recep Efendi[1082]
	Sabitzâde Ahmed Efendi[1083]

[1074] Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, s. 286, 305, 306.
[1075] KŞS 79, s. 14; KŞS 20, s. 14.
[1076] KŞS 10, s. 18; KŞS 12, s. 27; KŞS 20, s. 40.
[1077] KŞS 79, s. 33.
[1078] KŞS 79, s. 54; KŞS 19, s. 27.
[1079] KŞS 19, s. 66.
[1080] KŞS 10, s. 62.
[1081] KŞS 16, s. 18.
[1082] KŞS 79, s. 27, 50, 51, 61.
[1083] KŞS 19, s. 30.

Tablo 2.21'in devamı

Alacamescid Mahallesi	Mehmed Efendi[1084]
	Abdullah Efendi[1085]
	Ömer Çelebi ibni Pîrî Çelebi[1086]
	Hâfız Şaban Efendi ibni Hacı Hüseyin[1087]
	Abdullah Efendi ibni Hacı Mehmed[1088]
Arız Mahallesi	Recep Efendi[1089]
Atabey Gazi Mahallesi	Mehmed Efendi bin Mehmed Efendi[1090]
	Şaban Efendi ibni Hacı Mustafa[1091]
Aycılar Mahallesi	Mustafa Efendi[1092]
Bedir Gazi Mahallesi	Hasan Efendi ibni Ahmed Efendi[1093]
Beyçelebi Mahallesi	Mustafa Efendi ibni Hüseyin[1094]
	Müezzinzâde Mehmed Efendi[1095]
	Şaban Halife bin Recep[1096]
Cebrâil Mahallesi	Ebubekir Efendi ibni Mehmed Efendi[1097]
	Hâfız Ahmed[1098]
	Ahmed Efendi[1099]
	Mustafa Efendi[1100]
	Osman Efendi[1101]
Cemaleddin Mahallesi	Mehmed Efendi ibni Mehmed Ağa[1102]
Deveciler Mahallesi	Hüseyin Efendi[1103]
	Hâfız Şaban Efendi ibni Hacı Hüseyin[1104]

[1084] KŞS 9, s. 18.
[1085] KŞS 9, s. 18.
[1086] KŞS 13, s. 16.
[1087] KŞS 16, s. 5.
[1088] KŞS 20, s. 5, 13.
[1089] KŞS 79, s. 35, 36.
[1090] KŞS 9, s. 46.
[1091] KŞS 16, s.22, 29; KŞS 79, s. 49; KŞS 20, s. 22, 33.
[1092] KŞS 19, s. 34.
[1093] KŞS 13, s. 12.
[1094] KŞS 13, s. 46, 48.
[1095] KŞS 13, s. 46.
[1096] KŞS 79, s. 41.
[1097] KŞS 13, s. 26; KŞS 16, s. 34; KŞS 19, s. 23.
[1098] KŞS 13, s. 58.
[1099] KŞS 79, s. 14.
[1100] KŞS 79, s. 62.
[1101] KŞS 19, s. 23.
[1102] KŞS 16, s. 25.
[1103] KŞS 9, s. 26; KŞS 12, s. 23.
[1104] KŞS 79, s. 17, 31; KŞS 19, s. 28.

Tablo 2.21'in devamı

Deveciler Mahallesi	Ali Efendi ibni Ahmed Bey[1105]
Frenkşah Mahallesi	Hüseyin Efendi bin Mustafa Efendi[1106]
	Abdullah Efendi ibni Hacı Halil[1107]
Gökdere Mahallesi	Hâfız Mehmed Efendi ibni Mustafa[1108]
	Şeyh Mesud Efendi ibni Abdurrahman[1109]
	Hâfız Mehmed Efendi[1110]
	Hâfız Mehmed Efendi ibni Ahmed[1111]
Hacı Dursun Mahallesi	Vildanzâde Hacı Mustafa Efendi[1112]
Hacı Hamza Mahallesi	Mustafa Halife bin Mehmed[1113]
	Ahmed Halife ibni Şeyh Ahmed Efendi[1114]
Halife Mahallesi	Hüseyin Efendi[1115]
	Mesud Efendi[1116]
	Hâfız Şaban Efendi[1117]
	Ahmed Evsi[1118]
Hamza Ağa Mahallesi	Hâfız Şaban Efendi[1119]
	Hasan Efendi[1120]
Honsalar Mahallesi	Abdürrezzak Efendi bin Mehmed Efendi[1121]
Hüseyin Çelebi Mahallesi	İbrahim Halife[1122]
İbn-i Neccar Mahallesi	Hasan Halife[1123]
İbn-i Süle Mahallesi	Mehmed Efendi[1124]
İsfendiyar Bey Mahallesi	Recep Efendi[1125]

[1105] KŞS 79, s. 7.
[1106] KŞS 9, s. 30.
[1107] KŞS 20, s. 12.
[1108] KŞS 16, s. 20; KŞS 20, s. 24.
[1109] KŞS 79, s. 57.
[1110] KŞS 19, s. 15; KŞS 20, s. 43.
[1111] KŞS 20, s. 39, 40.
[1112] KŞS 10, s. 61.
[1113] KŞS 79, s. 17, 38.
[1114] KŞS 20, s. 33.
[1115] KŞS 9, s. 10.
[1116] KŞS 9, s. 11.
[1117] KŞS 19, s. 8; KŞS 20, s. 29.
[1118] KŞS 19, s. 15.
[1119] KŞS 16, s. 37.
[1120] KŞS 79, s. 55.
[1121] KŞS 9, s. 18, 19, 46; KŞS 13, s. 3, 4, 53; KŞS 16, s. 38; KŞS 79, s. 18, 22, 51.
[1122] KŞS 20, s. 9.
[1123] KŞS 9, s. 7.
[1124] KŞS 79, s. 5.
[1125] KŞS 79, s. 43.

Tablo 2.21'in devamı

İsmail Bey Mahallesi	Hacı İsmail Efendi[1126]
Kanara Mahallesi	Ahmed Efendi ibni Mehmed[1127]
	İsmail Halife ibni Hüseyin [1128]
	Şeyhzâde Mustafa Efendi[1129]
	Mustafa Efendi ibni Mehmed[1130]
Kebkebirler Mahallesi	Osman Efendi bin Mustafa Efendi[1131]
	Mehmed Halife[1132]
	Neccar Recep Halife[1133]
	Ahmed Halife[1134]
	Molla Mehmed Halife[1135]
Kırkçeşme Mahallesi	Ramazan Efendi ibni Mahmud Efendi[1136]
	Maden Efendi ibni Mahmud[1137]
	Derviş Mehmed Efendi[1138]
	Derviş Efendi ibni Hacı Ali[1139]
Kubbeli Mahallesi	Osman Efendi[1140]
	Abdullah Efendi ibni Hacı Mehmed[1141]
Kübcüğez Mahallesi	Hasan Efendi[1142]
	Mustafa Efendi ibni Ahmed Efendi[1143]
	Ahmed Efendi[1144]
	Ahmed Halife[1145]
	Mühürdarzâde Mehmed Efendi[1146]

[1126] KŞS 16, s. 23.
[1127] KŞS 10, s. 14.
[1128] KŞS 10, s. 14, 145. İmam, Ahmed Halife'nin damadıdır.
[1129] KŞS 13, s. 50, 51; KŞS 79, s. 51.
[1130] KŞS 20, s. 25.
[1131] KŞS 9, s. 33.
[1132] KŞS 19, s. 36.
[1133] KŞS 19, s. 45.
[1134] KŞS 19, s. 59.
[1135] KŞS 19, s. 59.
[1136] KŞS 9, s. 35; KŞS 16, s. 8.
[1137] KŞS 10, s. 50.
[1138] KŞS 16, s. 8.
[1139] KŞS 20, s. 28.
[1140] KŞS 13, s. 44; KŞS 79, s. 50.
[1141] KŞS 20, s. 21.
[1142] KŞS 10, s. 29.
[1143] KŞS 79, s. 6.
[1144] KŞS 79, s. 62.
[1145] KŞS 19, s. 16, 17, 24.
[1146] KŞS 79, s. 12; KŞS 19, s. 27.

Tablo 2.21'in devamı

	Ahmed Efendi bin Hasan Efendi[1147]
	Mesud Efendi[1148]
Muzaffereddin Mahallesi	Hâfız Abdülhay Efendi[1149]
Püre Mahallesi	Recep Efendi[1150]
	Mustafa Halife ibni Dursun[1151]
Seydiler Mahallesi	Ahmed Efendi[1152]
Şadibey Mahallesi	Hâfız Hasan Efendi ibni Mehmed[1153]
Tahir Fakih Mahallesi	Mustafa Halife[1154]
Topçuzâde Mahallesi	Recep Efendi ibni Mustafa Beşe[1155]
	Mesud Efendi[1156]
	Ahmed Halife ibni Hacı Mustafa[1157]

[1147] KŞS 20, s. 9, 10, 32.
[1148] KŞS 20, s. 9, 10.
[1149] KŞS 79, s. 46, 52; KŞS 20, s. 33, 42.
[1150] KŞS 20, s. 17.
[1151] KŞS 20, s. 30, 42.
[1152] KŞS 79, s. 10.
[1153] KŞS 10, s. 35.
[1154] KŞS 79, s. 37.
[1155] KŞS 79, s. 15, 28, 34, 54; KŞS 19, s. 4, 17; KŞS 20, s. 43.
[1156] KŞS 13, s. 13; KŞS 79, s. 28; KŞS 19, s. 4, 17, 35, 46.
[1157] KŞS 79, s. 15.

3. KASTAMONU'DA SOSYAL YAPI VE KÜLTÜREL HAYAT

3.1 Toplum Hayatı

Osmanlı toplumu hakkaniyet anlayışıyla yönetilmiş ve bu anlayışın unsurlarından (adalet, devlet, din, hükümranlık, ordu, servet ve halk) biri çökerse devletin de toplumun da çökeceği düşünülmüştür. Bu sebeple halk kendi üzerine düşen görevleri (üretim yapmak ve vergi vermek gibi) yerine getirirken, başta padişah olmak üzere yönetenlerden adaletle hüküm ve refah istemişlerdir. Böylece toplum düzeni ve barışı sağlanarak sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi sağlanmıştır.[1158]

Bu bölümde elde edilen bilgiler doğrultusunda Kastamonu'da incelenen dönemdeki toplum hayatı ve özellikleri ile ilgili fikir edinilmeye çalışılacaktır. Toplumu oluşturan aileden başlayarak evlilik öncesi dönem, evlenme, boşanma, kadının ve çocukların durumu, miras, vasi sistemi, insanların meslekleri, ünvanları, lâkapları, sülâleleri, yaşantıları, yeme-içme alışkanlıkları, kullandıkları ev, süs ve ziynet eşyaları incelenerek dönemin sosyal yaşantısı anlamaya gayret gösterilecektir. Devletin toplumun korunması adına aldığı tedbirler ve uygulamaları ile ilgili de çeşitli örnekler sunulacaktır. Bulaşıcı bir hastalık olan cüzzama karşı devletin aldığı tedbirlerden, mahalleyi rahatsız edenlerin mahalleden ihracından ve gayr-i müslimlerin ibadetlerini yapamadıkları ile ilgili bir şikâyet konusunun merkeze nasıl yansıdığından bahsedilecek ve bazı çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır.

Osmanlı şehirlerinde mahallelerin önemli görevlerinden birisi de toplumsal ilişkilerin düzenlenmesidir. Mahalleler birbirini tanıyan ve birbirlerinin davranışlarından sorumlu olan bireylerden oluşmuştur. Bu sebeple mahallede gerçekleşen olaylardan birbirlerine kefil olan mahalleliler de sorumludur. Mahalle mensupları kendilerini rahatsız eden, gayri ahlaki ve namus dışı olaylarda kişileri mahalleden çıkarma haklarına da sahiptir.[1159] Sicillerde karşılaşılan kayıtlar mahallelerde aile yaşantısına önem verildiğini ve bu yaşantıya yakışmayan hareketlerde bulunanlar için tafsilatlı bir

[1158] Bahaeddin Yediyıldız, "*Osmanlı Toplumu"*, (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları, C: I, İstanbul 2013, s. 444.
[1159] Özer Ergenç, *"Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine"*, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, 1984, s. 69, 73, 75.

teftiş ve araştırma yapıldığı ortaya koymaktadır. Teftiş sonrası suçları sabit olanların önce uyarıldığı daha sonra da mahallelerden çıkarıldığı görülmüştür. Şahısların inceleme ve teftiş işini, görevlendirdikleri kişiler aracılığıyla mütesellimler yapmaktadır. Mütesellimler şahısları ahaliden soruşturmakta ve şahitlerden de gördükleri olayları dinleyerek topladıkları bilgileri mahkemeye iletmektedirler. Mahkeme ise toplanan bilgiler doğrultusunda izâle işlemi değerlendirmeye almaktadır. Mesela İsmail Bey Mahallesi'nden Gedik Havva ve Gökdere Mahallesi'nden Fâtıma binti Ali isimli hayat kadınları Hacı Halil Beşe'nin hanında gece-gündüz kendilere nâmahrem olan levendât ile toplanmaları sebebiyle uyarılmalarına rağmen bu fiilleri işlemeye devam ettiklerinden mahalle ahalileri tarafından izâle edilmelerinin istendiği görülmüştür. Vaziyet hem şahitlerce hem de Kastamonu Mütesellimi Şirindest Mehmed Ağa tarafından teftiş ve sual için görevlendirilen Ahmed Ağa aracılığıyla yapılan teftiş ve sual ile de doğrulanmıştır. Bunun üzerine mahkeme hatunların mahalleden izâle edilmeleri ile ilgili talebi değerlendirmek üzere durumu kayıt altına almıştır.[1160]

Mahkemede delil ve şahitler ile suçun sabit olması durumunda şahıslar mahalleden çıkarılmaktadır. İhraç işleminden önce şahısların varsa mülkleri satılmakta ve elde edilen para yine bu şahıslara verilmektedir. Mesela, Kastamonu Mütesellimi Mehmed Ağa'ya tabi Ebubekir Ağa, Alacamescid Mahallesi'nden A'raç Mehmed bin İlyas'ı toplum hayatına uymayan yaşantısı sebebiyle mahkemeye vermiştir. Şahitler, A'raç Mehmed ve mahkemede bulunmayan zevcesi Emine binti Abdullah'ın günah işleme hususunda ısrarcı olduklarını, şahsın eşinin fahişelik yaptığını, fuhuş yapanlar ile eşkıyaları devamlı evlerine getirip bu işi sanat edindiklerinini söylemişlerdir. Suçları sabit olan bu şahısların evi otuz üç kuruşa Mustafa ve Mehmed ibni Abdülkâdir isimli kardeşlere satılmış, parası da A'raç Mehmed'e teslim edilerek şahıslar mahalleden ihraç edilmiştir.[1161]

Toplumda insan hayatını tehlikeye atabilecek bulaşıcı hastalıklar tespit edildiğinde ise toplumun korunması ve bulaşıcılığın artmaması için hastalığa yakalananlar bulundukları yerden uzaklaştırılarak karantina altına alınmaktadır. Şahısların itiraz

[1160] KŞS 9, s. 22.
[1161] KŞS 9, s. 18.

ettiği durumlarda ise mahkeme tarafından karar çıkarılarak karantina bölgesine gönderilme işlemi gerçekleştirilmektedir. Halaçlı Köyü'nden İmam Abbas Halife ibni Hacı Halil ve köy ahalisinden oldukça kalabalık bir grup mahkemeye başvurarak iki senedir cüzzam olan köy ahalisi Osman bin Ebubekir'in cüzzamlıların olduğu yere göderilmesini talep etmişlerdir. Mahkeme tarafından görevlendirilen Seyyid Hasan Çelebi ve Sermuhzır Hüseyin Bey'in şahsın cüzzam hastalığına yakalandığını belirtmesi üzerine Osman bin Ebubekir, köyden ayrılarak cüzzamlıların bulunduğu yere gitmesi hususunda uyarılmıştır.[1162] Bu kayıttan toplumda bulaşıcı hastalığın yayılmasının engellenmeye çalışıldığı, hastalar için karantina bölgeleri oluşturulduğu ve hasta olduğu halde buraya gitmeyenlerin mahkemeye kararıyla uyarıldıkları görülmektedir.

Toplumda müslümanlarla birlikte yaşayan gayr-ı müslimlerin de inaçlarını rahatça yaşayıp, ibadetlerini diledikleri gibi yapabilmeleri için devlet gerekli tedbirleri almaktadır. Zımmiler bir şikâyeti olduğunda merkeze arzuhal yazarak bilgi vermiş ve padişah da yeri geldiğinde yöneticileri uyarmıştır. Mesela, Kastamonu Kasabası'nın zımmi taifesinden bir grup yazdıkları arzuhal ile bazı kişileri kendilerine zülmettikleri gerekçesiyle merkeze şikâyet etmiştir. Zımmiler kendi hallerinde olup kimseye karışmadıklarını ve bir evde ibadetlerini yapıp incil okumak için toplandıkları söylemişlerdir. Ancak ehl-i örften bazı kişilerin ortada bir sebep yokken sırf kendilerinden para almak için kendilerine zulüm edip sürekli müdahalelerde bulunduklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine padişah Kastamonu kadısı ve mütesellimine hitaben bir emir göndermiştir. Padişah fermanda şeyhülislamın fetvesının da bulunduğu böyle durumlarda yapılacak müdahalelere kesinlikle rızasının olmadığını belirtmiştir. Fermanın devamında kadı ve mütesellimden zımmilerin rencide edilmeden ibadet ve ayinlerini yapmaları ve incilini okuyabilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Ayrıca emirde zımmilerden para almak için müdahale edenlerin tespit edilerek bir daha böyle bir fiilde bulunmamaları hususunda uyarılmaları emredilmiştir.[1163]

[1162] KŞS 13, s. 40.
[1163] KŞS 79, s. 98.

3.1.1 Aile

Geleneksel toplumlarda olduğu gibi Osmanlılarda da geniş aile tipi görülmektedir. Çünkü bu aile tipi geleneksel şehir ve köy hayatına daha uygundur. Bu aile üç kuşağın bir arada yaşadığı, kardeşler ve diğer akrabalar gibi daha geniş bir yapının parçasıdır. Kadın bu geleneksel aile yapısının içinde en önemli üye olarak görülmektedir. Çekirdek aile ise Osmanlı idâresi tarafından sadece vergi mükellefiyeti açısından değerlendirilerek muhatap alınan bir yapıdır.[1164] Evlilikler yoluyla kurulan ve kutsal kabul edilen aile müessesesi toplumun temel taşını oluşturmaktadır. Bu başlık altında evlilik konusu nikâhın önemi, şartları ve nikâhlanma yolları, nikâh akdi, namzedlik, boşanma, mehir, nafaka, terekelerdeki durum, çocukların hakları ve mahkemelerin kendilerine müracaat sonrası verdiği kararların incelenmesi şeklinde ele alınacaktır.

Sicillerden kişiler arasında yapılan nikâha oldukça önem verildiği ve olaya ciddi bir bakış açısıyla yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple, erkeklerin sinirlense dahi ağzından çıkacak kelimelere dikkat etmesi gerekmektedir. Aksi bir durumda nikâhın düşmesi gibi istenmeyen bir durum meydana gelebilmektedir. Taraflar böyle durumlarda dini kaygılarla mahkemelere başvurarak akıllarındaki soruları gidermeye çalışmıştır. Mesela, Aktekye Mahallesi'nden Hatib İbrahim Efendi ibni Mustafa evde olduğu bir gün zevcesi Fâtıma binti Mehmed ile tartışırken karısına dışarıdan duyulacak kadar yüksek bir sesle "benden boş ol" demiştir. Nikâhın sıhhatinden endişelenen Hatib İbrahim Efendi mahkemeden tartışma sesleri duyan olup-olmadığının araştırılmasını talep etmiştir. Mahkeme tarafından olayın araştırılması için görevlendirilen Mevlânâ Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi durumu mahalle sakinlerinden soruşturmuştur. Fâtıma binti Ahmed ve Servinaz binti Abdullah ismindeki hatunlar, Fâtıma'nın sesini duyduklarını ve bunu da kendisine söylediklerini ifade etmişlerdir. Fâtıma binti Mehmed'in olayı doğrulaması üzerine mahkeme dinen boşanma olmadığına ancak nikâhın yenilenmesi gerektiğine karar vermiştir.[1165]

Evlilik hayatının başlangıcı olan nikâh işleminin gerçekleşmesi için kızın rızası şarttır. Aksi halde yapılan nikâhlar mahkeme tarafından iptal edilmektedir. Kuyucak

[1164] İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 16, 19, 20, 102, 105.
[1165] KŞS 10, s. 276.

Köyü'nden Hüseyin bin Hasan, Aktekye Mahallesi'nden Emine binti Hasan'ı, babası ile hatunun üvey kardeşi Mehmed Efendi ibni Hacı Mahmud vekilliği ile aralarında gerçekleşen nikâh doğrultusunda evlenmelerine rağmen Emine'nin zevcelik yapmadığını söylemiştir. Emine, amcası oğlu Mehmed'in daha kendisi baliğa bile değilken ve izni olmadan bu nikâhı kıydığı için çekindiğini söylemiştir. Vekil Hasan, nikâhın kızın izni olmadan gerçekleştirildiğini doğrulayınca mahkeme, Fetevâ-yı Adliye'yi de kaynak göstererek kişinin izni olmadan kıyılan nikâhın sağlıklı olmadığını belirterek yapılan nikâh akdini feshetmiştir.[1166]

Nikâhlardaki teyit işlemi bazen vekiller aracılığıyla da yapılmaktadır. Mesela Kebkebirler Mahallesi'nden Fâtıma binti Ali ile Cebrail Mahallesi'nden Ali bin Mehmed'in on beş kuruş mehr-i müeccel ile akdolunan nikâhının vekiller aracılığıyla gerçekleştiği görülmektedir. Pîrî Dede Çilingir ve Kendirli Mustafa şahitliğinde gerçekleşen nikâhta hatunun vekilliğini Recep bin Mehmed, erkeğin vekilliğini ise Ahmed bin Mehmed isimli şahıs yapmıştır.[1167] Yine Seremeddin Divanı'na bağlı Ümit Köyü'nden Kezban binti Mustafa tarafından vekil tayin edilen Mehmed Efendi ibni Mehmed Efendi, aynı köyden Mehmed bin Hasan huzurunda vekâletine binaen hatunun tâlibi olan Mehmed'e yirmi kuruş mehr-i müeccel ile nikâh izni vermiştir. Yüzbaşı Mehmed Ağa ibni Ahmed Ağa, Seyyid Abdullah Çelebi ibni İsa Efendi, Kımızoğlu Muhzır Mehmed, Muhzır Hüseyin Ağa da nikâha şahitlik etmişlerdir.[1168]

Evlilik öncesi ile ilgili şer'iyye sicillerinde çok fazla bilgiye rastlanılmasa da günümüzde söz-nişan gibi evlilik öncesi dönemin kayıtlarda namzedlik olarak geçtiği dikkati çekmiştir. Namzed olan kişiler namzedlik dönemini bazen nikâhla tamamlarken bazen de nikâh gerçekleşmemiştir. Mesela Kubbeli Mahallesi'nden Âişe binti Azerî Ahmed Efendi'nin namzedi Alacamescid Mahallesi'nden Ömer Çelebi bin Osman, mahkemeye başvurarak kızın babası Ahmed Efendi'nin ölmeden bir buçuk sene önce küçük kızını kendisine iki yüz kuruş mehr-i müeccel ile nikâhladığını söyleyerek mevcut durumun belirlenmesini istemiştir. Âişe binti Ahmed Efendi'nin olayı doğrulaması ve evliliğe rızasının bulunduğunu söylemesi üzerine nikâh işlemi

[1166] KŞS 13, s. 43, 44.
[1167] KŞS 9, s. 122.
[1168] KŞS 79, s. 114.

gerçekleşmiştir.[1169] Diğer bir örnekte ise namzedliğin sona erdiği ve evliliğin gerçekleşmediği görülmüştür. Daday Kazâsı'ndan İbrahim Çelebi ibni Şaban, Deveciler Mahallesi'nden Seyyid Ali'nin kızı olan Şerife Fâtıma'nın namzedi olarak nikâh istemiyle mahkemeye başvurmuştur. Şerife Fâtıma, ne kendisinin ne de velisinin rızası olmadığını, bizzat veya vekâleten herhangi bir mehrin kabul edilmediğini belirtince mahkeme önce İbrahim Çelebi'nin talebini reddedilmiş sonra da hatunun Hızır Ağa ibni Hacı Süleyman ile olan nikâhı tasdik etmiştir.[1170]

Namzed olduğunu iddia eden birden fazla kişi olduğunda yine nikâh işlemi için kıza müracaat edilerek rızası sorulmaktadır. Mesela, Akdoğan Köyü'nden Mehmed Beşe ibni Hüseyin, başka bir memlekette olduğu sırada dedesi Mehmed'in ona Emine binti İsmail'i vekâleten namzed etmesine ve kendisinin de halen nikâh kıymak istemesine rağmen Aycılar Mahallesi'nden Hüseyin bin Mehmed'in nikâha engel olması sebebiyle mahkemeye başvurmuştur. Hüseyin bin Mehmed ise kendisinin de namzed olduğunu ve bu sıfatına binaen engel olduğunu söylemesi üzerine Emine binti İsmail, Hüseyin'in kendisini nikâha zorladığını söyleyince mahkeme Hüseyin'i bu eyleminden men ederek, Mehmed Beşe için nikâh işlemini gerçekleştirmiştir.[1171]

Namzedlik sürecinde erkek tarafının nikâhtan vazgeçmesi durumunda ise kız tarafının aldığı mehirleri geri verdiği görülmektedir. Mesela, Abdülcabbar Mahallesi'nden ve İstanbul'da Tahtakale Hamamı yakınlarında misafir olarak bulunan Haffaf Mehmed Beşe ibni Hüseyin, vekili olan üvey babası Ahmed ibni Ali vasıtasıyla mahkemeye başvurarak beş seneden beri tek namzedi olduğu aynı mahalleden Fâtıma binti Recep'i nikâhlamaktan vazgeçtiğini belirtmiştir. Mehmed Beşe, Fâtıma'nın aldığı mehirleri kendilerine tam ve eksiz olarak teslim ettiğini ve kiminle isterse onunla evlenme konusunda serbest olduğunu söylemiştir.[1172]

Kız babalarının incelenen dönemde küçük yaştaki kızlarının adına evlenme yaşına geldiklerinde kıyılmak üzere başkalarına nikâh sözü verdikleri ve tarafların anlaştıkları görülmektedir. Ancak bu durum incelenen dönemde farklı problemlere yol açmıştır.

[1169] KŞS 9, s. 44.
[1170] KŞS 9, s. 17.
[1171] KŞS 13, s. 24.
[1172] KŞS 13, s. 14.

Çünkü bazı şahıslar kızların kendilerine nikâhlandıklarını iddia ederek yapılan nikâhlara müdahale etmektedir. Bu müdahaleler de olayların mahkemelere taşınmasına yol açmaktadır. Mahkemeler ise bu karışıklığı hemen çözememekte ve hükmü yapılacak araştırmalardan sonra vermek üzere daha sonraya bırakmaktadır. Mesela, Zarı Kazası'na bağlı Horma Köyü'nden Hasan bin Hüseyin, mahkemeye iki yüz beş gün önce Hafız Mustafa Efendi'nin menzilinde Pınarbaşı Köyü'nden Âişe binti Ahmed'i babası Ahmed bin Süleyman'ın izni ve kızın rızası doğrultusunda iki bin akçe mehr-i müeccel karşılığında nikâhladığını söylemiştir. Hasan bin Hüseyin, Pınarbaşı Köyü'nden Halil bin Recep'e on yedi gün önce Âişe'ye nikâh yaptığı ve zevciyet muamelesi istediği gerekçesiyle dava açmıştır. Kaza Nâibi Hâmid Efendi tarafından kendilerine verilmiş olan hücceti mahkemeye gösteren Hasan bin Hüseyin, şahitler aracılığıyla da nikâhı doğrulamıştır. Mahkeme olayları kayıt altına alarak hükmün daha sonra verileceğini belirtmiştir.[1173]

Babası hayatta iken başka birine nikâh sözü verilen kızın babasının ölmesi ve kıza da yeni bir talibin çıkması durumunda nikâhın yapılabilmesi için söz verilen tarafın nikâhtan vazgeçmesi gerekmektedir. Mesela, Kuyucak Köyü'nden Mehmed Beşe ibni Mehmed, Davutça Köyü'nden Âişe binti Hüseyin'in on sene önce ve küçük yaşta iken babası Hüseyin tarafından kendisine nikâhladığı gerekçesiyle açmış olduğu davadan vazgeçtiği ve Âişe'nin kiminle isterse evlenmesi hususunda serbest olduğunu beyan etmesi üzerine mahkeme hatunun Mustafa bin Mustafa isimli gençle dört bin akçe mehr-i müeccel karşılığında evlenmesine izin vermiştir.[1174]

Müteveffa baba tarafından söz verildiği gerekçesiyle erkek tarafı ısrar ederse olay dava konusu haline gelmektedir. Mesela, Tekye Köyü'nden Şaban bin Recep, babası Ahmed tarafından kendisine nikâhlanmasına rağmen Mehmed bin Hüseyin ile evlenen Oyralan Köyü'nden Fâtıma binti Ahmed'i mahkemeye şikâyet etmiştir. Hatun cevabında bir ay önce beş bin akçe mehr-i müeccel karşılığında evlendiğini ve Şaban Bey'in söylediklerinin doğru olmadığını beyan etmiştir. Hatun beyanını delille ispat edemeyince mahkeme hatuna yemin teklifinde bulunmuştur. Fâtıma binti Ahmed'in, ölen babasının kendisini küçükken nikâhladığına ve kendisinin de büluğa ermesiyle

[1173] KŞS 10, s. 45.
[1174] KŞS 79, s. 5.

bu nikâhı gerçekleştirdiğine yemin etmesi üzerine mahkeme müddei Şaban Bey'in isteğini geri çevirerek nikâhı onaylamıştır.[1175]

İslâm dini evlenme sırasında kadına ileride yaşanabilecek olumsuzlar sebebiyle bazı güvenceler sağlamıştır. Bunlarda bir tanesi de mehir uygulamasıdır. Erkek tarafının evlilik akdi ile kadına ödemek zorunda olduğu mal, mehir olarak isimlendirilir. Boşanma yaşanmadığı müddetçe erkek, er veya geç bunu ödemek zorundadır. Bu mal kadından faydalanmanın bir bedeli değil Allah'ın kadına bir hediyesi ve birlikte yaşama arzusunun sembolik bir ifadesidir. Ayrıca erkeğin kadını tek taraflı boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda da kadın için oluşacak mali sıkıntının giderilmesine yönelik bir tedbirdir.[1176]

Mehir, İslâm hukukunda mutlaka verilmesi gerektiğinden nikâh sırasında belirlenerek kaydedilmektedir. Çünkü kocanın ölmesi durumunda mehir bedeli müteveffanın terekesinden kadın için ayrılmakta olup diğer vârislerin de bunu engelleme hakları bulunmamaktadır. Mehir, nikâhtan önce mehr-i muaccel ve nikâh sırasında veya terekede kız tarafına ödenenen mehr-i müeccel olmak üzere iki şekildedir. Mehr-i müeccel mahkemede kadın tarafından tasdik edilmektedir. İslâm hukuku mehri tamamen kızın lehine düzenlemiş olup kimseye müdahake hakkı tanımamıştır.[1177]

Şer'iyye sicillerinin evlenme, boşanma veya miras kayıtlarındaki mehir ile ilgili uygulamalar incelendiğinde İslâm kaidelerinin titizlikle yerine getirildiğini görülmektedir. Sicilden seçilen örnekte de görüldüğü üzere nikâhta miktarı nakit üzerinden akçe veya kuruş olarak belirlenen mehr-i müeccel, erkek tarafına da tescil ettirilmektedir. Ayrıca nikâhın mahkemede ve kayıtlarda şühûdü'l-hal olarak geçen şahitlerin huzurunda gerçekleşmesi evlilik akdinin resmiyete bağlandığını göstermektedir. Mesela, Atabeykavağı Köyü'nden Döne binti Süleyman, Taşköprü Kazâsı'na bağlı Akçakavak Nahiyesi'nde bulunan Deliler Köyü'nden Ali bin Mahmud

[1175] KŞS 79, s. 12.
[1176] H. İbrahim Acar, *"Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi"*, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 17, 2011, s. 368.
[1177] Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, s. 96, 97.

ile bin beş yüz akçe mehr-i müeccel ile gerçekleşen nikâhı mahkeme ve şahitler huzurunda karşı erkek tarafına teyid ettirilmiştir.[1178]

Boşanma veya vefat durumlarında kadınlar, ileride dava konusu olmaması için mehirlerini ve nafakalarını aldıklarını mahkeme huzurunda beyan etmektedir. Hatunlar hisselerinden paylarına düşenleri tek tek sayıp tamamen aldıklarını ve sonradan bu meselenin dava konusu olmayacağını da belirtmektedir. Bir boşanma sonrası Sorgun Kazâsı'na bağlı Pazarbaşı Köyü'nden Sare binti Mustafa, Ârız Mahallesi'nden ilk eşi İbrahim Beşe bin Hâfız Mehmed'ten yirmi iki kuruş mehr-i müecceli ile nafakasını aldığını konuyla ilgili ileride bir davanın olmayacağını ifade etmiştir.[1179] Bir tereke kaydında ise Frenkşah Mahallesi'den müteveffa Hacı Mustafa bin Abdülkerim'in zevcelerinden Fâtıma binti Mehmed ile Havva binti Hacı Mustafa paylarına düşen hisselerin ibrası yapmışlardır. Fâtıma binti Mehmed, kendisine düşen altı bin akçe mehr-i müecceli, sâir emlâk ve terekeden intikal eden rubu' hissenin yarısını, bir yeşil hâre kaftanı, dört kilimi, bir köhne kebeyi, bir yemeni yorganı, bir minderi, iki köhne dilki ve kuzu kürkünü, iki gömleği, iki zibunu, bir sahanı, bir tencereyi, iki tası, iki kahve ibriği ile bir re's kısrağı ve bir re's tayın yarı hissesini aldığını mahkemeye beyan etmiştir.[1180]

Kadınlar da incelen dönemde kocasının akıl hastalığı, cinsel eksiklikleri, ortadan kaybolması (gaygubet), geçimsizlik ve müşterek hayatın devam edememesi gibi sebeplerle mahkemeye başvurarak boşanma talep edebilmektedir. Erkeğin de bunu kabul etmesiyle muhalaa denilen anlaşmalı boşanmalar gerçekleşmektedir. Bu boşanmalarda kadın isterse mehrinden vazgeçebilmektedir. [1181] Anlaşmalı boşanmalarda kadınlar bazen mehir olarak verilmesi gereken bedelden daha azını da talep edebilmektedirler. Mesela, Halife Mahallesi sakinelerinden Saime ibneti Hacı Mehmed, eşi Ahmed bin Mustafa ile aralarında geçimsizlik olduğunu, altmış kuruş mehr-i müeccelinden vazgeçip boşanma bedeli olarak otuz kuruş ve bir Kelamullah'a razı olduğunu belirterek boşanmak istediğini ifade etmiştir. Eşinin de bunu kabul etmesi üzerine boşanma gerçekleşmiş ve şahitler huzurunda talak kayıt altına

[1178] KŞS 13, s. 35.
[1179] KŞS 20, s. 6.
[1180] KŞS 20, s. 5.
[1181] Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, s. 123.

alınmıştır.[1182] Halife Mahallesi'nden Fâtıma binti Sefer, boşanmak için Hasan bin Mustafa ile anlaştıklarını, üç bin akçe mehr-i müeccelinden ve nafakasından bu sebeple vazgeçtiğini belirtmiştir.[1183] Yine Fâtıma binti Hacı Muslu, mahkemeye Halife Mahallesi'nden Hayyat Recep Çelebi ibni Mehmed Çelebi ile geçinemediklerini, tahminen kırk kilelik bir mahsul ve bir miktar odun karşılığında anlaşarak boşanmak istediklerini, kendisinin de elli kuruş mehr-i müeccelinden ve nafakasından vazgeçtiğini belirtmiştir. Bu şartlar çerçevesinde sağlanan anlaşmayı Recep Çelebi de tasdik etmiş ve boşanma gerçekleşmiştir.[1184] Sicillerdeki kayıtlara bakıldığında eşler arasındaki en başta gelen boşanma sebebinin geçimsizlik olduğu tespit edilmiştir.

Bazı boşanmalar sonrasında erkek tarafının kadını evi terketmek gibi bazı suçlamalarla tekrar mahkemeye verdiği durumlarda görülmüştür. Kadınların mehrinden bile vazgeçerek gerçekleştirdiği boşanmalardan sonra bu gibi iddialarla dava edildiği durumlarda mahkemeler erkekten iddiası ispat için delil talep etmektedir. Mesela, Deveciler Mahallesi'nden Hüseyin bin Mustafa, Havva binti Mehmed'in nikâhlı eşi olmasına rağmen babasında kaldığını söyleyerek durumun sual edilmesini talep etmiştir. Havva, on beş kuruşluk mehrinden vazgeçerek eşinden boşandığını ve bu işlemin karşılıklı anlaşmayla olduğunu beyan etmiştir. Hüseyin'in olayı inkâr etmesi üzerine Havva, Hüseyin Halife ibni Hacı Hasan isimli mahalle müezzini ve Hacı Ahmed Çelebi ibni Hacı Hüseyin'in şahitliği ile boşanma olayını ispat edince müddei mahkeme tarafından uyarılmıştır.[1185] Bu olay boşanma işleminin de şahitler huzurunda yapılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Boşanma ile sonuçlanan evliliklerde kadının beklemesi gereken ve iddet adı verilen bir bekleme süresi vardır. Bu sürede kadının nafakası ayrıldığı kocası tarafından karşılanmaktadır. Hanefi mezhebine göre boşanmanın karşılıklı rıza veya erkek tarafından gerçekleşip-gerçekleşmediğine bakılmaksızın kadının nafakasını kocası karşılar. Ölümle sonuçlanan durumlarda iddet nafakası ödenmez ancak mehir bir borç olarak terekeye intikal eder. Tereke mirasçılara dağıtılmadan önce de bu borçlar tahsil

[1182] KŞS 16, s. 15.
[1183] KŞS 9, s. 10.
[1184] KŞS 79, s. 5.
[1185] KŞS 13, s. 26.

edilirdi.[1186] Yalnız boşandıktan sonra mehir ve nafaka talebi ile mahkemeye başvuran kadınlar iddiasını ispat etme zorunluluğu vardır. Aksi durumda müddeilerin istekleri mahkeme tarafından geri çevrilmektedir. mesela, Musa Fakih Mahallesi'nden Fâtıma binti Mehmed ayrıldığı eşinden mehr-i müecceli olan dört bin akçeyi alamadığı gerekçesiyle Üstâd Ali bin Veli üzerine dava açmıştır. Üstâd Ali, Fâtıma'nın mehrinden vazgeçerek bir Kelâmullah, bir miktar buğday ile bir beyaz boğası karşılığında boşanmayı kabul ettiğini beyan etmiştir. Üstâd Ali'nin şahitler aracılığıyla beyanının doğruluğunu ispat etmesi üzerine mahkeme müddei Fâtıma'nın talebini geri çevirmiştir. [1187] Yine Üyük-i A'lâ Köyü'nden Havva binti Mehmed Topçuzâde Mahallesi'nden Nalband Ahmed bin Mustafa'yı, kendisini boşadıktan sonra vermediği beş bin akçe mehr-i müeccel ve nafaka için mahkemeye vermiştir. Ahmed ise Havva'nın mehrinden vazgeçtiğini, bir hamâil, bir şerifi altun ile bir batman buğday karşılığında anlaşarak rızası çerçevesinde boşandıklarını ve hatunun da ibrasını yaptığını söylemiştir. Söylediklerini başta İmam Ahmed Halife ibni Hacı Mustafa olmak üzere diğer şahitlerle de desteklemiştir. Mahkeme şahitleri dinledikten sonra müddei Havva'nın talebini reddetmiştir.[1188]

Kadınlar, kocalarının ortadan kaybolması ve uzun bir süre dönmemesi durumunda kocalarından daha sonra alınmak üzere mahkemelerden nafaka talebinde de bulunabilmektedir. Mesela, Kebkebirler Mahallesi'nden Rabia ibni Hacı Abdullah üç sene önce Göl Kazası'na bağlı Sorgun Köyü'nde iken kocası İmamoğlu Mustafa'nın ihtiyaçları için kendisine veya bir başkasına para bırakmadan ortadan kaybolduğunu ve kendisinin de bu sebepten zorlandığını beyan etmiştir. Hatun, kocasına ne olduğunun belli olmasına kadar ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mahkemeden nafaka tahsisi istemiştir. Mahkemenin yemin talebini de yerine getiren Rabia ibni Hacı Abdullah'a, kocası Mustafa'ya rücu' edilmiek üzere günlük bir sümün-ü efrenci nafaka bağlanmıştır. Diğer bir kayıtta, Aktekye Mahallesi'nden Âişe binti Mahmud için Mehmed bin İbrahim'e rücu' edilmek üzerek mahkeme tarafından günlük bir sümün-ü efrenci nafaka bağlanmıştır.[1189] Yine Saraçlar Mahallesi'nden Fâtıma binti Osman'ın kocası Satılmış bin Osman, hatuna herhangi bir para bırakmadan şehirden

[1186] Ali Kaya, *"17. Yüzyıl Bursa Şer'iye Sicillerinin İslâm Aile Hukuku Açısından Tahlili"*, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, C: XVII, Sayı: 1, 2008, s. 100, 101.
[1187] KŞS 13, s. 61.
[1188] KŞS 79, s. 15.
[1189] KŞS 9, s. 15, 18.

gitmiştir. Bunun üzerine mahkemeye başvuran hatuna günlük ikişer akçe nafaka bağlamıştır.[1190]

Erkeğin ölmesi durumunda kadınlar mehirlerini müteveffaların terekelerinden alabilmektedir. Mesela, Kubbeli Mahallesi'nden müteveffa Ömer Çelebi ibni Osman'ın zevcesi Âişe binti Ahmed Efendi'ye mehr-i müeccel olarak iki yüz kuruş tutarındaki payı mahkeme tarafından müteveffanın terekesinden ayrılmıştır.[1191] Yine mahkeme tarafından Kırkçeşme Mahallesi'nden müteveffa İmam Ramazan Efendi ibni Mahmud'un terekesinden mehir bedeli olarak beş kuruşun zevcesi Emine binti Abdi için, Beyçelebi Mahallesi'nden Ahmed Halife ibni Muharrem Efendi'nin terekesinden de mehir bedeli olarak yirmi dört kuruşun zevcesi Fâtıma binti Recep için ayrıldığı görülmektedir.[1192]

Müteveffa eşlerinin terekesinden almaları gereken mehirlerin engellendiği durumlarad hatunlar mahkemeye başvurarak terekedeki haklarını almaktadır. Mesela, Kübcüğez Mahallesi'nden Hacı Mustafa bin Ahmed isimli müteveffanın terekesi, zevceleri Hatice binti Abdünnebî ve Havva ibneti Hacı Mustafa ile çocuklarına kalmıştır. Çocuklarına vasi olarak Bakkal Osman Çelebi ibni Hacı Hasan atanmıştır. Havva ibneti Hacı Mustafa vasi Osman'ı, mehri müecceli olan kırk kuruşu terekeden almasına mani olduğu gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Vasinin bu iddiayı kabul etmemesi üzerine şahitler aracılığıyla terekeden mehrini alamadığını ispat eden hatun mahkemeye bir de yemin vermiştir. Bunun üzerine mahkeme, Osman Çelebi'nin uyarılmasına ve mehrin de Havva'ya teslim edilmesine karar verilmiştir.[1193]

Hatunlar, bazen mehirlerinin az olması sebebiyle müteveffaların terekelerde kalan haklarını istememektedir. Mesela, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlı Kurucaviran Köyü'nden Veliyyüddin Beşe ibni Hüseyin'in zevcesi Kerime binti Osman, mehrini dört-beş kuruştan fazla olmadığı için talep etmediğini beyan etmiş ve meblağın terekede kaldığı da mahkeme kayıtlarına işlenmiştir.[1194]

[1190] KŞK 20, s. 1.
[1191] KŞS 10, s. 36.
[1192] KŞS 16, s. 8, 10.
[1193] KŞS 13, s. 33.
[1194] KŞS 16, s. 17, 18.

Erkek eğer birden fazla evlilik yapmışsa mehir her bir hatuna ayrı ayrı ödenmektedir. Bu uygulama vefat durumunda da geçerlidir. Küplüözü Köyü'nden Mehmed Bey ibni Abdi Bey isimli sipahinin terekesinden müteveffanın zevceleri Âişe binti Satı ve Şehri binti Mehmed için on bir kuruşluk tutar mahkeme tarafından isimlerine ayrı ayrı pay edilmiştir.[1195] Mahkeme, Kübcüğez Mahallesi'nden Ebu Bekir Efendi ibni Hacı Mehmed Efendi isimli müteveffa müderrisin Saime binti Hacı Hüseyin isimli eşine dört yüz elli ve Ümmü Gülbuy binti Abdullah isimli eşine de yüz kuruş olmak üzere ayrı ayrı mehir bedeli tahsis etmiştir.[1196]

Mehrin sadece nakit değil de eşyalardan da müteşekkil olduğu terekelerde mahkemeler, nakti ve eşyaları eşler arasında eşit bir şekilde taksim etmektedir. Mesela, Kübcüğez Mahallesi'nden Hacı Pîrî ibni Hacı Hasan isimli müteveffanın mirasını mahkeme eşleri Emine binti Hacı Mahmud ve Zeliha binti Mustafa Beşe'ye dört yüzer kuruş değerinde eşya ve nakit para olarak dağıtmıştır.[1197] Bu kayıtlardaki örnekler bize kadının mali haklarının her şekilde korunduğunu ve mahkemenin de bu işin garantörü olduğunu ispat etmektedir.

Mehir bedelleri kuruş veya akçe olarak ifade edilmektedir. Dönemde rastlanan kuruş cinsinden en düşük mehir bedeli, sekiz kuruş bir sümün ile Kebkebirler Mahallesi'nden Rabia binti Hasan'a ait olurken[1198], en yüksek mehir bedeli ise Topçuzâde Mahallesi'nden Seyyid Mustafa Efendi ibni Hâfız Mehmed Efendi'nin eşine ait beş yüz kuruşluk bedeldir.[1199] Akçe cinsinden baktığımızda en düşük mehir bedelinin Rabia binti Hüseyin'e ait olan bin akçe[1200], en yüksek mehir bedelinin ise on beş bin akçe ile Kerime binti Mustafa'ya verildiği anlaşılmaktadır.[1201] 1 kuruş'un 120 akçe'ye eşit olduğu göz önüne alınırsa[1202] mehrin akçe olarak daha düşük bir bedele karşılık geldiği dikkati çekmektedir. Genellikle kuruş cinsinden belirlenen mehirlerin tayininde belli bir standart olmayıp kişilerin maddi gücüne ve karşılıklı anlaşmalarına bağlı olarak değiştiği söylenebilir. Ancak maddi durumu yerinde olanların daha fazla

[1195] KŞS 16, s. 19.
[1196] KŞS 19, s. 25.
[1197] KŞS 16, s. 28.
[1198] KŞS 9, s. 25.
[1199] KŞS 20, s. 37, 38.
[1200] KŞS 9, s. 16.
[1201] KŞS 10, s. 33.
[1202] Şevket Pamuk, *"Kuruş"*, **İslâm Ansiklopedisi**, C: XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 458.

mehir verebileceği muhakkaktır. Mesela, terekesinden maddi durumunun oldukça iyi olduğu görülen kadılık yapmış bir kişinin eşi için mehir bedeli olarak beş yüz kuruşluk bir tutar belirlendiği anlaşılmıştır.[1203]

Dönemde mehri konu alan birçok dava kaydına rastlamak mümkündür. Özellikle boşanma sonrası mehir ile ilgili problemler yaşanabilmektedir. Mahkemeler terekelerde bile eşlerin mehirlerini isim belirterek ayırmışdır. Bu sebeple dava ve tereke kayıtlarından tespit edilen mehir sahipleri ve mehir bedelleri için Tablo 3.1 oluşturularak alfabetik sıralamaya göre mehir sahibi ve bedelleri verilmiştir.

Tablo 3.1 Kastamonu'daki mehr-i müeccel bedelleri

Mehir Sahibi	Mehir Bedeli	Mehir Sahibi	Mehir Bedeli
Âişe binti Abdullah[1204]	30 kr	Âişe binti Ahmed[1205]	2000 akçe
Âişe binti Ahmed Efendi[1206]	200 kr	Âişe binti Ahmed Halife[1207]	25 kr
Âişe binti Azerî Ahmed Efendi[1208]	200 kr	Âişe binti Hasan[1209]	100 kr
Âişe binti Hacı Hüseyin[1210]	100 kr	Âişe ibneti Hacı Şaban[1211]	72 kr
Âişe binti Mehmed[1212]	20 kr	Âişe binti Mehmed[1213]	10 kr
Âişe binti Musa[1214]	10 kr	Âişe binti Mustafa[1215]	100 kr
Âişe binti Mustafa[1216]	2000 akçe	Âişe binti Ömer Çelebi[1217]	40 kr
Alime binti Ahmed[1218]	16 kr	Âlime binti Seyyid Mehmed[1219]	200 kr
Belkıs binti Abdullah[1220]	30 kr	Döndü binti Şaban[1221]	18 kr

[1203] KŞS 20, s. 37, 38.
[1204] KŞS 20, s. 35.
[1205] KŞS 10, s. 45.
[1206] KŞS 10, s. 37.
[1207] KŞS 20, s. 33.
[1208] KŞS 9, s. 44.
[1209] KŞS 20, s. 28.
[1210] KŞS 16, s. 34.
[1211] KŞS 20, s. 40.
[1212] KŞS 12, s. 22.
[1213] KŞS 20, s. 27.
[1214] KŞS 9, s. 6.
[1215] KŞS 79, s. 28.
[1216] KŞS 79, s. 39.
[1217] KŞS 10, s. 53.
[1218] KŞS 13, s. 6.
[1219] KŞS 10, s. 27.
[1220] KŞS 10, s. 20.
[1221] KŞS 10, s. 33.

Tablo 3.1'in devamı

Emine binti Hacı Ahmed[1222]	400 kr	Emine binti Hacı Mehmed[1223]	80 kr
Emine binti Mehmed[1224]	60 kr	Emine binti Mustafa[1225]	10 kr
Emine binti Mustafa[1226]	100 kr	Emine binti Recep[1227]	39 kr 3 sümün
Seyyid Mustafa Efendi ibni Hâfız Mehmed Efendi'nin eşi[1228]			500 kr
Fâtıma binti Abdüllatif[1229]	70 kr	Fâtıma binti Ahmed[1230]	5000 akçe
Fâtıma binti Ahmed Efendi[1231]	150 kr	Fâtıma binti Ali[1232]	15 kr
Fâtıma binti Ali[1233]	15 kr	Fâtıma binti Ali[1234]	20 kr
Fâtıma binti Bâlî[1235]	50 kr	Fâtıma binti Hacı Halil Dede[1236]	12 kr
Fâtıma binti Hacı Muslu[1237]	50 kr	Fâtıma binti Hacı Piri Halife[1238]	12 kr
Fâtıma binti İsmail Ağa[1239]	300 kr	Fâtıma binti Mahmud[1240]	100 kr
Fâtıma binti Mehmed[1241]	15 kr	Fâtıma binti Mehmed[1242]	15 kr
Fâtıma binti Mehmed[1243]	4000 akçe	Fâtıma binti Mehmed Bey[1244]	100 kr
Fâtıma binti Mustafa[1245]	30 kr	Fâtıma binti Mustafa[1246]	100 kr
Fâtıma binti Mustafa Bey[1247]	40 kr	Fâtıma binti Osman[1248]	35 kr
Fâtıma binti Osman[1249]	50 kr	Fâtıma binti Osman[1250]	20 kr

[1222] KŞS 79, s. 34.
[1223] KŞS 79, s. 7.
[1224] KŞS 9, s. 30.
[1225] KŞS 10, s. 34.
[1226] KŞS 79, s. 11.
[1227] KŞS 9, s. 23.
[1228] KŞS 20, s. 37, 38.
[1229] KŞS 10, s. 14.
[1230] KŞS 79, s. 12.
[1231] KŞS 9, s. 40.
[1232] KŞS 9, s. 122.
[1233] KŞS 10, s. 24.
[1234] KŞS 20, s. 15.
[1235] KŞS 16, s. 28.
[1236] KŞS 10, s. 26.
[1237] KŞS 79, s. 4.
[1238] KŞS 19, s. 11.
[1239] KŞS 9, s. 40.
[1240] KŞS 20, s. 14.
[1241] KŞS 10, s. 55.
[1242] KŞS 12, s. 22.
[1243] KŞS 13, s. 61.
[1244] KŞS 16, s. 31.
[1245] KŞS 79, s. 55.
[1246] KŞS 19, s. 60.
[1247] KŞS 79, s. 19.
[1248] KŞS 79, s. 46.
[1249] KŞS 10, s. 30.
[1250] KŞS 20, s. 20.

Tablo 3.1'in devamı

Fâtıma binti Ramazan[1251]	10 kr	Fâtıma binti Recep[1252]	24 kr
Fâtıma binti Sefer[1253]	3000 akçe	Fâtıma binti Şaban[1254]	100 kr
Gülbûy binti Abdullah[1255]	60 kr	Hatice binti Abdünnebî[1256]	20 kr
Havva binti Hacı Hüseyin Ağa[1257]	250 kr	Havva binti Hacı Mustafa[1258]	40 kr
Havva binti Hasan[1259]	40 kr	Havva binti İbrahim[1260]	20 kr
Hatice binti İbrahim Ağa[1261]	200 kr	Havva binti Mehmed[1262]	5000 akçe
İsmihan binti Hacı Hasan[1263]	60 kr	Kerime binti Ali[1264]	25 kr
Kerime binti Mustafa[1265]	15000 akçe	Kezban binti Mustafa[1266]	20 kr
Mülayim binti Abdullah[1267]	40 kr	Neslihan binti Hasan Ağa[1268]	87,5 kr
Neslihan binti Mehmed Beşe[1269]	40 kr	Rabia binti Hasan[1270]	8 kr 1 sümün
Rabia binti Hüseyin[1271]	1000 akçe	Rabia binti Hüseyin[1272]	30 kr
Rabia binti Mehmed[1273]	15 kr	Rabia binti Süleyman[1274]	80 kr
Saime binti Hacı Mehmed[1275]	60 kr	Saime binti Hasan[1276]	30 kr
Saime binti Süleyman[1277]	60 kr	Sakine binti Abdullah[1278]	60 kr

[1251] KŞS 9, s. 17.
[1252] KŞS 16, s. 10.
[1253] KŞS 9, s. 10.
[1254] KŞS 16, s. 15.
[1255] KŞS 10, s. 33.
[1256] KŞS 13, s. 30.
[1257] KŞS 12, s. 15.
[1258] KŞS 13, s. 30.
[1259] KŞS 20, s. 29.
[1260] KŞS 16, s. 30.
[1261] KŞS 9, s. 32.
[1262] KŞS 79, s. 14.
[1263] KŞS 20, s. 32.
[1264] KŞS 20, s. 8.
[1265] KŞS 12, s. 7.
[1266] KŞS 79, s. 114.
[1267] KŞS 10, s. 33.
[1268] KŞS 79, s. 16.
[1269] KŞS 10, s. 13.
[1270] KŞS 9, s. 25.
[1271] KŞS 9, s. 16.
[1272] KŞS 79, s. 24.
[1273] KŞS 16, s. 32.
[1274] KŞS 20, s. 27.
[1275] KŞS 16, s. 15.
[1276] KŞS 10, s. 12.
[1277] KŞS 16, s. 10.
[1278] KŞS 10, s. 33.

Tablo 3.1'in devamı

Saliha binti İbrahim[1279]	4000 akçe	Sare binti Mustafa[1280]	22 kr
Sultane binti Barak[1281]	40 kr	Şerife Âişe binti Mahmud[1282]	100 kr
Şerife binti Süleyman[1283]	27 kr	Şerife Rabia binti Seyyid Mehmed[1284]	300 kr
Şerife Zeynep ibneti Seyid İsa[1285]	80 kr	Ümmü Gülbuy binti Abdullah[1286]	100 kr
Ümmü Gülsüm binti Mehmed[1287]	30 kr	Zeliha binti Mustafa[1288]	30 kr

Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla incelenen dönemdeki toplumda tek eşle yapılan evlilikler yaygındır. Ancak çeşitli dava ve tereke kayıtlarından erkeğin birden fazla eşle yaptığı evliliklere de rastlamak mümkündür. Bu evliliklerde tespit edilen eş sayısı en fazla üçtür. Mesela, Kubbeli Mahallesi'nden Ahmed Efendi ibni Mustafa Efendi'nin, Fâtıma binti Ahmed Efendi ve Fâtıma binti İsmail Ağa isminde iki eşi olduğu [1289], Cebrâil Mahallesi'nden müteveffa Hacı Recep bin Mahmud'un da Neslihan binti Hacı Süleyman ve Saime binti Hasan isimli iki hatunla evlendiği tereke kayıtlarından tespit edilmiştir.[1290] Eş sayısının üç olduğu kayıtlarda ise Kanara Mahallesi'nden müteveffa Hacı Halil Beşe ibni Mehmed'in terekesinden müteveffanın Mülayim binti Abdullah, Gülbûy binti Abdullah ve Sakine binti Abdullah isminde üç eşi olduğu görülmektedir.[1291] Sorgun Kazâsı'na bağlı Erikbeli Köyü'nden Bağdat muhafazasında vefat eden Seyyid Mehmed Ağa ibni Mustafa Ağa'nın da tereksinde, Rabia ibneti Seyyid Ahmed Ağa, Rahime binti Derviş Ağa ve Yasemin binti Abdullah isminde üç hatunla evlendiği anlaşılmaktadır.[1292]

Şer'iyye sicil kayıtlarına baktığımızda ailenin bir parçası olan çocukların da mirastan haklarını aldıklarını görmekteyiz. Mahkemeler, terekelerden çocukların payına düşen

[1279] KŞS 13, s. 9.
[1280] KŞS 20, s. 6.
[1281] KŞS 16, s. 12.
[1282] KŞS 79, s. 6.
[1283] KŞS 20, s. 38.
[1284] KŞS 79, s. 37
[1285] KŞS 79, s. 7.
[1286] KŞS 19, s. 25.
[1287] KŞS 10, s. 47.
[1288] KŞS 79, s. 59.
[1289] KŞS 9, s. 40.
[1290] KŞS 10, s. 57.
[1291] KŞS 10, s. 32, 33.
[1292] KŞS 10, s. 53.

kısımları isim isim ayırmaktadır. Mesela mahkeme, Kübcüğez Mahallesi'nden müteveffa İmam Hasan Efendi'nin terekesinden büyük oğlu Ahmed ve küçük oğlu Mustafa için seksen altı kuruş yirmi dört meblağ, küçük kızı Hatice için de kırk üç kuruş on iki meblağ tutarındaki parayı çocuklar için ayırmıştır.[1293] Gödel Köyü'nden Mustafa bin Recep'in terekesinden müteveffanın küçük çocukları Hasan ve Recep için on sekiz buçuk kuruş, büyük kızı Emine ile küçük kızları İsmihan ve Fâtıma için de dokuz kuruş bir rubu' tutarındaki meblağ yine mahkeme tarafından çocuklara isim isim tahsis edilmiştir.[1294]

Mirastan hissesini alamayacak veya haklarını takip edemeyecek kadar yaşı küçük olan çocuklara mahkeme tarafından bir vasi atandığı görülmektedir. Vasi tayini yapılırken anne, kardeş, amca gibi yakınlara öncelik verilmektedir. Azdavay Kazâsı'na bağlı Başviran Köyü'nden Musa bin Ramazan isimli müteveffanın küçük oğlu Mehmed için amcası Abdülkâdir ibni Ramazan[1295], Kübcüğez Mahallesi'nden müteveffa Hacı Mustafa bin Ahmed'in küçük kızı Âlime için annesi Havva ibneti Hacı Mustafa kadı tarafından vasi tayin edilmiştir.[1296] Başka bir kayıtta, Halife Mahallesi'nden Börekçi Recep Beşe ibni Hasan isimli müteveffanın küçük oğlu İbrahim ve küçük kızları Ümmühâni, Âişe ve Fâtıma için mahkeme akıl-baliğ ve güvenilir bir kişi olması sebebiyle İbrahim'i kardeşlerine vasi olarak atamıştır.[1297] Kayıtlarda kişilerin mansub vasi olarak tayin edildiğinin söylenmesi mansub tabirin mahkeme tarafından belirlenen vasiler için kullanıldığını göstermektedir. Tasarruf sahiplerinin hayatta iken tayin ettiği vasiler ise mahkeme kayıtlarında vasi-i muhtar tabiriyle ifade edilmektedir. Mesela, Mısır'ın Kahire şehrindeki Cafer Ağa Hanı'nda kaldığı sırada vefat eden İsmail Bey Mahallesi'nden Hacı Ahmed bin Mahmud'un küçük kızı Âişe için Ali Bey ibni Mehmed'i, Kahire'de vasi-i muhtar tayin eylediğini şahitler huzurunda bizzat tasdik ettirmiştir.[1298] Yine Boyabat Kazâsı'nda eşkıyalar tarafından yaralanan Bosnevî Hacı Ahmed Ağa ibni İbrahim misafir olduğu Kurşunluhan'da ölmesi durumunda

[1293] KŞS 10, s. 29.
[1294] KŞS 16, s. 16.
[1295] KŞS 13, s. 17.
[1296] KŞS 13, s. 43.
[1297] KŞS 20, s. 29.
[1298] KŞS 9, s. 21.

Halife Mahallesi'nden Müjdecizâde Ahmed Ağa ibni Ahmed Çelebi'yi vasi-i muhtar olarak tayin ettiğini bildirmiştir.[1299]

Sicil kayıtlarından toplumda evliliğe ciddi bir iş olarak bakıldığı ve nikâhla ilgili işlemlerin de titizlikle yürütüldüğü görülmektedir. Eşler nikâhlı birlikteliklere önem vermekte olup tartışırken erkeğin bir anlık öfkeyle bile olsa eşini boşadığını söylemesi gibi durumlarda dini hassasiyetlerle hareket ederek mahkemelere başvurmakta ve nikâhın geçerliliğini sorgulamaktadırlar. Kayıtlardan evlilik ile ilgili günümüzdeki uygulamalara benzeyen ve namzedlik denen evlilik öncesi bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kızların namzed olan kişilerle evlenme zorunluluğu yoktur. İlerleyen zamanlarda taraflar anlaşarak veya mahkeme yoluyla bu işten vazgeçebilmektedir. Kızın küçük olduğu dönemde baba tarafından verilen sözler, adayların çokluğu veya taraflardan birinin vazgeçmesi gibi durumlarda olay mahkemelere intikal etmektedir. Kızın babası birine söz verip mehir bile alsa evliliklerde kızların rızasının şart olduğundan mahkeme bu gibi durumlarda kızların rızası doğrultusunda kararlar vermektedir. Nikâh akdi bizzat taraflar arasında veya toplumda güvenilir olarak tanınan kişilere verilen vekalet yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Boşanmaların genellikle tarafların anlaşamamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Boşanma ihtimali ve boşanmanın gerçekleşmesi gibi durumlara karşı kadınlar mehir ve nafaka gibi güvencelerle korunmaktadır. Kocanın kaybolması ve boşanma sonrası iddet denilen bekleme süresi boyunca nafaka alabilen kadınlar, kocanın ölmesi gibi durumlarda da mehrini terekelerden tahsil edebilmektedir. Kadınlar ölen kocasının terekesinden haklarının verilmediği hallerde mahkeme yoluyla haklarını alabilmektedir. Anlaşarak gerçekleşen bazı boşanmalarda ve mehrin düşük bir bedelle belirlendiği durumlarda kadınlar isterlerse mehir haklarından vazgeçebilmektedir. Çocuklarda aynı şekilde terekelerden haklarını almakta olup küçük yaşta olmaları durumunda kendilerine vasi tayin edilmektedir.

3.1.2 Ünvan ve Lâkaplar ile Sülâleler

Türk kültürünün önemli bir unsuru olan lâkaplar, soyadı kanunundan önce kişiler için vazgeçilmez tabirler iken sonrasında eski işlevini ve yaygınlığını yitirmiştir.

[1299] KŞS 79, s. 26.

Günümüzde kişileri tanıtan kimlik dışı unsurların başında gelen lâkapların verilmesinde fiziksel özellikler, davranış biçimi, huy, karakter, aykırı davranışlar, dini konularda yetkinlik, meslek/iş, alışkanlıklar, uğraşlar, sportif/sanatsal etkinlikler ve zenginlik önemli rol oynamaktadır. Değişen yaşam koşullarına bağlı olarak lâkapların veriliş nedenleri ve lâkap olarak kullanılan sözler de değişmiştir.[1300]

Sicil kayıtlarında isimlerin bulunduğu hemen hemen her yerde kişilere ait ünvan veya lâkapların birlikte veya ayrı ayrı kullanıldığı görülmüştür. Kişilerin kullandıkları ünvanlar ehl-i örf ve ehl-i şer denilen gruplara göre değişebilmektedir. Bilhassa şühûdü'l-hâl bölümlerinde bey, ağa, paşa, beşe gibi ünvanlar ehl-i örf; seyyid, molla, hacı, şeyh, derviş, faziletlü, izzetlü, hâfız, efendi, çelebi gibi ünvanlar da ehl-i şer için isimlerle beraber kullanılmıştır. Sicillerde dönemde kullanılan ünvan ve lâkaplara dair neredeyse kayıtların tamamında farklı birçok örnek bulabilmek mümkündür. Davaların içeriğine göre değişiklik gösterse de bazı kişi isimlerinin davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinde ilk sıralarda yer alması toplumda bir statünün oluştuğunu göstermektedir. Dava kayıtlarında aynı statüde yer alan kişiler kullanılan farklı ünvanlara göre sıralanıyordu. Bu şahıslar için mefhârü'l…, umdetü'l…, fahrü'l…, zahrü'l…, zübdetü'l… gibi kişinin daha yüksek bir statüye sahip olduğunu gösteren ünvan ve lâkaplar kullanılıyordu. Mesela bir dava kaydında Kastamonu Mütesellimi Hasan Ağa için mefharü'l-emâsil vel akrân[1301], başka bir dava kaydının şahitler bölümünde eski müftülerden Ahmet Efendi için umdetü'l-mevâli-i'l-îzâm[1302], Serdâr Hacı Hüseyin Ağa için fahrü'l-akrân[1303], Şirindestzâde Zâim İbrahim Ağa için zahrü'l-eşbâh ve Müderris Seyyid Ömer Efendi için de zübdetü'l-müderrisîn şeklinde ünvanlar kullanılmıştır.[1304]

Sicil defterleri incelendiğinde aynı isme sahip çok fazla sayıda kişi bulunmaktadır. Bu kişileri toplum hayatında daha rahat ayırabilmek, kişilerin tanınmasını kolaylaştırmak veya kişiyle özdeşleştirilmesi gibi farklı birçok sebepten bazı ünvan ve lâkapların kullanıldığı görülmektedir. Sicillerde rastlanılan lâkapların kullanılma sebeplerinin ise

[1300] İdris Nebi Uysal, *"Lâkaplar Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmed Bey Üniversitesi Örneği"*, **IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu (20-28 Nisan)**, Niğde 2017, s. 395.
[1301] KŞS 13, s. 4.
[1302] KŞS 20, s. 20.
[1303] KŞS 16, s. 12.
[1304] KŞS 79, s. 22, 31.

kişilerin attar, berber, ferraş, hamami, kaftani gibi esnaf olması veya yüzbaşı, çavuş, serdâr, mustahfız gibi asker olmasıyla yani kişilerin mesleğiyle; müderris, muallim, kadı gibi mensup oldukları sınıfla; hoca, hacı, hâfız gibi dini kimlikleriyle; derviş, halveti, celveti, kadiri, nakşi gibi mensup oldukları tarikatla ; benli, calay, kuru, kör, topal, pehlivan, tosun, kel, çakır, burnaz gibi fizikî görünümleriyle; Samsuni, Boyabadi, Bosnevi, Halepli, Virancıklı, Kefeli, Bağdatlı, Borlulu gibi tanındıkları memleketleriyle; bey, efendi, çelebi, halife, ağa gibi toplumdaki statü ve tahsilleriyle; Acem, Kürt, Arap, Gürcü, Türkmen gibi mensup oldukları soylarıyla; baykuş, çalıkuşu, kuzu, kurt, kurbağa, serçe gibi bazı hayvanlara benzetilmeleri ile ak, kara, sarı, ayva gibi renk veya meyve benzetmeleriyle alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Davaların sonunda yer alan şühûdü'l-hâl listelerindeki isimlerin yazılış sırası genellikle sosyal tabakalaşmadaki hiyerarşiyi gözetecek şekilde oluşturuluyordu. Bulunması halinde öncelikle kadı ve müderrisler, daha sonra şehrin diğer ileri gelenleri olarak örf görevlileri, şehir kethüdâsı, muhzırlar ve yeniçerilerden şeklinde bir sıralama yapılmaktaydı. Taraflardan birinin dirlik sahibi olması söz konusu ise genelde yeniçerilere, konu bir ehl-i şer yetkilisini ilgilendiriyorsa ilmiye sınıfına mensup bir kişiye veya şehrin ileri gelenlerine bu listelerde yer verilmekteydi. Önemli davalarda şühûdü'l-hal kısmının kalabalıklaştığı ve mevki olarak yüksek kişilere yer verildiği görülmektedir.[1305]

Sicildeki bir vakfetme kaydının şühûdü'l-hal kısmındaki isim, ünvan ve lâkaplardan oluşan listesinin uzunluğu dikkati çekmektedir. Bu kayıtta ve isminin yer aldığı diğer kayıtlarda kendisinden sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râğibü'l-meberrât ve's-sadkât umdetü'l-vâizîn şeklinde bahsedilen, toplumda oldukça saygın bir yeri olduğu anlaşılan, Kebkebirler Mahallesi'nden Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed'in yaptığı bir vakfetme olayı anlatılmaktadır. Kaydın şühûdü'l-hal bölümü sadece örnekte verilen isimlerden müteşekkil olmayıp gayruhum şeklinde bittiği de dikkate alınırsa burada yazılanlardan daha fazla kişinin listede yeraldığı muhakkaktır. İsim listesi şu şekildedir:

Mürşidü's-Sâlikîn Şeyh Hâfız İbrahim Efendi Halvetî, Umdetü'l-Meşâyih Şeyh Mehmed Efendi Celvetî, Zübdetü'l-Meşâyih Şeyh İshak Efendi el-Kâdirî, Zübde-i

[1305] Taş, *a.g.m.*, s. 33-35.

> Müderrisîn Ebubekir Efendi ibni Hacı Mehmed Efendi, Umdetü'l-Kudât Hâfız Mehmed Efendi ibni Hacı Ali, Umdetü'l-Kudât Memdîzâde Mehmed Efendi, Zübdetü'l-Kudât Vahyîzâde Ahmed Efendi ve Mehmed Efendi, Fahrü'l-Müderrisîn Ömer Efendi ibni Osman Çelebi, Zübdetü'l-Müderrisîn Hacı Osman Efendi ibni Hacı Hasan Efendi, Zübdetü'l-Kudât Çetinzâde Ahmed Efendi ibni Hacı Ali, Fahrü'l-Ulemâi'l-Kirâm İbrahim Efendi ibni Şeyh İsmail Efendi el-Müftî, Kâtib Mehmed Efendi, Umdetü's-Sulehâ Ali Efendi İbni İbrahim Ağa, Serzâkirân Mustafa Efendi ibni Mehmed Halife, Hâfız Mehmed Efendi ibni Hacı Meşezâde, Mustafa Efendi ibni Ahmed Efendi el-Kâtib, Fahrü'l-Akrân Mehmed Ağa ibni Ahmed Ağa, Hacı İsmail Efendi ibni Hacı Mehmed, Abdullah Efendi ibni İsmail Efendi, Hacı Ahmed Efendi Kayyım-ı Nasrullah el-Kâdî, Hacı İsmail ibni Hacı Mehmed, Seyyid Mehmed Efendi ibni Seyyid Mustafa Çelebi, Fahrü'l-Akrân Hâmîzâde Hâmî Mehmed Ağa, Fahrü'l-Akrân İbrahim Ağa ibni Mehmed Ağa el-Zâim, Şekerzâde Mehmed Ağa, Müjdezizâde Ahmed, Serçezâde Hacı Halil, Halil Çelebi ibni Hacı Halil, Recep Ağa ibni Hacı Derviş, Mustafa Ağa İbni Şaban Çelebi, Hacı Mustafa Halife ibni Osman, Köse Recep ibni Mehmed ve gayrühüm.[1306]

İsimler incelendiğinde dini hassasiyetin yüksek olduğu anlaşılan Kastamonu'da araştırılan dönemde özellikle Mehmed ismi sicillerde en fazla geçen erkek ismidir. Bu ismi daha sonra Ali, Ahmed, Hüseyin, Hasan isimleri takip etmektedir. Muhammed ve Mehmed isimlerinin Arap harfleriyle yazılışı aynı olduğu için yapılan trankripsiyonlarda Muhammed isminde özel bir belirteç bulunmuyorsa isim araştırmadaki bütün kayıtlara Mehmed olarak aktarılmıştır.[1307] Kadın ismi olarak sicil kayıtlarında en fazla Fâtıma ismi yer almakta ve kullanım sıklığına göre daha sonra Âişe, Emine, Saliha, Zeynep isimleri gelmektedir.

Kastamonu'da incelenen dönemde kullanılan ünvan ve lâkaplar Tablo 3.2'de alfabetik sıralama dikkate alınarak verilmiştir.

Tablo 3.2 Kastamonu'da kullanılan ünvan ve lâkaplar

A'raç	Abacı	Abdal	Acem	Ağa
Ağma	Ak	Akça	Alâiyevi	Alaylı
Arap	Attar	Aynak	Ayva	Azeri
Babuççu	Bağdatlı	Bahri	Basmacı	Baykuş
Bayraktar	Bektaş	Benli	Berber	Bey
Beylikçi	Bezzâz	Borlulu	Bosnevi	Boşnak
Boyabadi	Bulamaç	Burkaoğlu	Burnaz	Calay

[1306] KŞS 79, s. 47, 48.

[1307] Sicillerde, Muhammed isminde bulunan iki m harfinin üzerinde, küçük m harfinin tersine veya iki küçük u harfinin birleşmesine benzeyen, üç dişli bir işaret konulduğu farkedilmiştir. Şedde denilen bu işaretin konulduğu harfler, bir defa yazılmasına rağmen iki defa okunmaktadır. Hatice Ayar, *"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kur'an Öğretim Materyali Olarak Elifbâlar (1824-1928)"*, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 173.

Tablo 3.2'nin devamı

Canbaz	Canikli	Car	Cariye	Ceddem
Celveti	Celvetî	Ciran	Cisri	Cündi
Çakır	Çalık	Çalıkuşu	Çamar	Çatal
Çatalbaş	Çavuş	Çelebi	Çeribaşı	Çıkrıkçı
Çırak	Çidim	Çil	Çimke	Çinici
Çorumlu	Çuhadar	Damat	Damgacı	Dede
Değirmenci	Deli	Dellak	Dellal	Derdest
Derviş	Dik	Dimici	Dizdâr	Edib
Efendi	Eligüzel	Emekdâr	Emeksüz	Eskici
Fakir	Faziletli	Fenârî	Ferrâş	Gâfiloğlan
Gazi	Gedik	Gedikli	Gemi	Genç
Göğebakan	Gömeç	Gömücü	Gulam	Gürcü
Hacı	Haça	Hadim	Hâfız	Halife
Halveti	Hamamî	Harbende	Haseki	Hatip
Hattat	Hatun	Hayyat	Hazbaş	Hazinedar
Hızır	Hoca	Horusçu	Hudâne	Hürmetli
İbrikçi	İhtiyar	İkiz	İmam	İzzetli
Kaba	Kabakulak	Kâdirî	Kafacı	Kafir
Kaftânî	Kalender	Kanber	Kapancı	Kara
Karabaşşeyh	Karaca	Karagöz	Karakulak	Karakülah
Karaş	Kasap	Kâşga	Kavuncu	Kayyım
Kazzaz	Keçeci	Kefeli	Kel	Keltebâ
Kemâhî	Kendirli	Kesim	Keskin	Kethüdâ
Kethüdâyer	Keyyâl	Kıbrısî	Kıcı	Kır
Kırışak	Kırşak	Kibar	Kirişçi	Kocabölükbaşı
Köçek	Köle	Kör	Köse	Kurbağa
Kurt	Kuru	Kuyucaklı	Kuyumcu	Kuzu
Küçük	Külâhî	Kürdî	Küreli	Kürük
Laklak	Leblebici	Lokmacı	Maden	Mağşûş
Maktül	Maraz	Meleğim	Memeç	Memlûk
Mevlânâ	Mırık	Mışık	Mim	Mintar
Mirahor	Miralay	Mistan	Moçu	Molla

Tablo 3.2'nin devamı

Muallim	Mucuri	Muhib	Mustahfız	Mutaf
Mutasarrıf	Müderris	Mühürdar	Müneccim	Müsevvid
Müşevviş	Mütesellim	Mütevelli	Nakib	Nakşi
Nasuh	Nâtır	Nazır	Nefti	Neyzen
Omuzlu	Ortakçı	Oruçoğlu	Ovalı	Pazarbaşı
Pehlivan	Pir	Piri	Pirkaya	Reftari
Reis	Reyyan	Sâatî	Saçlı	Sahilli
Sakar	Sâkî	Sakin	Salbaş	Salcı
Samsunî	Sapacalı	Saraç	Sarı	Sarıkaya
Semerci	Semid	Semiz	Semurkaş	Semvâti
Serçe	Serdâr	Serdengeçti	Sertlek	Seyyid
Sipahi	Sisli	Siyavuş	Sufi	Sungur
Suntur	Sürmeli	Sütlüşişe	Şamlı	Şatır
Şehresığmaz	Şerar	Şermet	Şeyh	Şeyhi
Şirindest	Şişman	Taçoğlu	Tanburî	Tarakçı
Taşpınârî	Tavukoğlu	Teberdar	Tekiş	Temür
Topal	Torlak	Tosun	Turani	Türabî
Türkmani	Türkmen	Tüysüz	Uzun	Üsküdari
Üstad	Vâiz	Vardar	Varıcı	Veli
Vindani	Virancıklı	Voyvoda	Vucur	Yamalı
Yazıcı	Yılanoğlu	Yörük	Yüzbaşı	Zâkir

Kişilere verilen bazı ünvan ve lâkapların zamanla sülâle isimlerine dönüşmüş ve kişiler bu şekilde tanınmıştır. Genellikle sonuna oğlu veya zâde (Çataloğlu, Gürcüoğlu, Hacıoğlu, Aşçızâde, Eynehanzâde, Sarıkadızâde…) eklerinin getirildiği incelenen dönemdeki ünvan ve lâkaplar günümüze kadar ulaşan sülâle isimlerini oluşturmuş ve günümüzde de lâkap veya soyadı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Söz konusu dönemde kullanılan Arpacı, Ayvad, Balaban, Boyacı, Cebeci, Celep, Çalık, Çavdar, Davut, Dolapçı, Ekmekçi, Eligüzel, Fazlı, Gazi, Gedik, Gömeç, Hacı, Himmet, Kadı, Kapucu, Karabaş, Karahasan, Karamuk, Kaygusuz, Kebapçı, Kürkçü, Maden, Muharrem, Muhsin, Müezzin, Müjdeci, Nasuh, Ortakçı, Oruç, Semerci, Serdar, Şaban, Tokatlı, Topçu, Uncu, Yaylacı, Yazıcı, Yılan gibi daha birçok sülâle isminin

günümüzdeki soyadlarına temel teşkil ettiği ve aynı şekilde kullanılmaya da devam edildiği görülmektedir. Sicillerde tespit edebildiğimiz sülâle isimleri alfabetik sıra dikkate alınarak Tablo 3.3'de verilmiştir.

Tablo 3.3 Kastamonu'daki sülâle isimleri

Abdizâde	Abdullahzâde	Abdülazizzâde	Abdülhalimoğlu
Âbidzâde	Ahmedağazâde	Ahmedbeyzâde	Alibabaoğlu
Alibeyzâde	Alidedezâde	Alizâde	Araboğlu
Arabzâde	Arpacıoğlu	Aşçızâde	Âşıkuzunoğlu
Aydınbeyoğlu	Aydınoğlu	Aynakoğlu	Aynîzâde
Ayvadoğlu	Baharîzâde	Bakizâde	Bakkalzâde
Balabanoğlu	Balcızâde	Balıkoğlu	Ballıkoğlu
Başakzâde	Başmakçızâde	Bayrakdar	Bazarcıoğlu
Bekirefendizâde	Benlioğlu	Bereketzâde	Beyoğlu
Bıyıkzâde	Biryancıoğlu	Boyacıoğlu	Bozacızâde
Bölükbaşı	Bulamaçoğlu	Burkaoğlu	Buturoğlu
Cebecizâde	Celeboğlu	Celebzâde	Cennetoğlu
Cennetzâde	Ciğeroğlu	Çakalzâde	Çalıkoğlu
Çatakhüseyinoğlu	Çataloğlu	Çatmazâde	Çavdaroğlu
Çavuşoğlu	Çavuşzâde	Çelebizâde	Çerkezzâde
Çeşmelizâde	Çetinoğlu	Çetinzâde	Çevikoğlu
Çiçekoğlu	Çidimoğlu	Çilhimmetzâde	Çorbacıoğlu
Çorbazâde	Çubukoğlu	Çuharremzâde	Dabanzâde
Davudzâde	Demirzâde	Dizdâroğlu	Dokuzkatzâde
Dolapcızâde	Dursunoğlu	Ebubekirbeyzâde	Ebubekiroğlu
Ebubekirsofuoğlu	Edibzâde	Ekmekçizâde	Eligüzel
Emeksüz	Emirfakihoğlu	Emirkadızâde	Engeloğlu
Eribzâde	Erikoğlu	Esiloğlu	Eskicioğlu
Eşeoğlu	Eşeroğlu	Etyemezoğlu	Eynehanoğlu
Eynehanzâde	Ezbercizâde	Fazlıoğlu	Fazlızâde
Fazlullahzâde	Fethullahoğlu	Fetihçizâde	Fuadîzâde
Gaffaroğlu	Gazioğlu	Gedikoğlu	Geyiklioğlu
Göğebakanzâde	Gökbaşlıoğlu	Gömeçoğlu	Gömeçzâde

Tablo 3.3'ün devamı

Gubârîzâde	Gülabîsofuoğlu	Gürcüoğlu	Hâcekizâde
Hacıdedezâde	Hacıhimmetzâde	Hacııvazoğlu	Hacıoğlu
Hacırecepoğlu	Hacızâde	Hâcibzâde	Hâfızhocaoğlu
Hakimzâde	Hakkamzâde	Hakkemzâde	Halacoğlu
Halifeoğlu	Halilzâde	Hamalzâde	Hamamcızâde
Hâmîzâde	Hankuluoğlu	Hankuluzâde	Harmandaoğlu
Hasanbeyzâde	Hasançavuşzâde	Hasandedeoğlu	Hasanefendizâde
Hasankadızâde	Hatibzâde	Haydarzâde	Helvazâde
Himmetoğlu	Himmetzâde	Hocaoğlu	Hocazâde
Hoşapçıoğlu	Hüseyinzâde	İbrahimefendizâde	İbrahimoğlu
İbşiroğlu	İkincioğlu	İkizoğlu	İlitoğlu
İmamoğlu	İmamzâde	İshakçelebizâde	İshakhalifezâde
İshakoğlu	İsmailoğlu	İzmirîzade	Kabaoğlu
Kabazâde	Kadıoğlu	Kadızâde	Kalenderbeyoğlu
Kamilzâde	Kanlıcızâde	Kapucuoğlu	Karabaşoğlu
Karabaşzâde	Karabulutoğlu	Karahacıoğlu	Karahasan
Karakadızâde	Karakaşoğlu	Karakülahzâde	Karamehmedoğlu
Karamukoğlu	Karaoğlu	Karapürçeklioğlu	Karapürçeklizâde
Karaşoğlu	Kâtibzâde	Kavanusoğlu	Kaygusuzoğlu
Kayışoğlu	Kayseroğlu	Kazanasmazoğlu	Kebapçıoğlu
Kefelioğlu	Kelömeroğlu	Keltabaoğlu	Kemhaoğlu
Kenanoğlu	Kesikzâde	Ketencizâde	Kıbrısîzâde
Kıcıoğlu	Kımızoğlu	Kırışakoğlu	Kocaoğlu
Kulakoğlu	Kuloğlu	Kumaralıoğlu	Kurbağazâde
Kuruoğlu	Kuruosmanoğlu	Kuyucaklıoğlu	Küçüksipahioğlu
Kürdoğlu	Kürkçüoğlu	Kürükoğlu	Latifzâde
Lokmacıoğlu	Lokmanoğlu	Lokumzâde	Maden
Madenoğlu	Mahmudçelebioğlu	Mahmudhalifeoğlu	Maksudefendizâde
Maksudzâde	Maktüloğlu	Marziyeoğlu	Mehdizâde
Mehmedoğlu	Mehranîzâde	Melekoğlu	Melekzâde
Memdîzâde	Memizâde	Merkezzâde	Mestçizâde
Meşezâde	Mırıkoğlu	Mısrîzâde	Mışıkzâde

Tablo 3.3'ün devamı

Mirhanoğlu	Moçuoğlu	Mollahasanoğlu	Mollazâde
Muarrefeoğlu	Muharremzâde	Muhikzâde	Muhsinoğlu
Mumcuoğlu	Muradoğlu	Mutafzâde	Muytabzâde
Mücdecizâde	Müezzinoğlu	Müftizâde	Mühürdarzâde
Münadîzâde	Müstecabzâde	Naharoğlu	Nâibzâd
Nasuhîzâde	Neharîzâde	Neyzenoğlu	Neyzenzâde
Nimetîzâde	Odabaşızâde	Ormancıoğlu	Ortakçıoğlu
Oruçoğlu	Osmanoğlu	Osmanzâde	Ömerbeyzâde
Pazarbaşıoğlu	Pehlivanzâde	Perceoğlu	Peşkirîzâde
Pircioğlu	Reftarîzâde	Resülkadıoğlu	Reyyanoğlu
Sâbitzâde	Sadıkoğlu	Sağıroğlu	Saidzâde
Salihaoğlu	Sapacalıoğlu	Saraçzâde	Sarıkadızâde
Sarızâde	Satılmışzâde	Seherzâde	Selamoğlu
Semâîzâde	Semercioğlu	Semidoğlu	Serçeoğlu
Serçezâde	Serdâroğlu	Serdârzâde	Serdengeçti
Serhoşoğlu	Seyfeddinzâde	Seyfibeyzâde	Sinanzâde
Sinnioğlu	Siyağuşoğlu	Sobacıoğlu	Somuncuzâde
Sûfîzâde	Suğlamacıoğlu	Süfyanzâde	Sükkerizâde
Sürûrîzâde	Süturoğlu	Şabanbeyzâde	Şabanzâde
Şâdioğlu	Şahçelebizâde	Şamlıoğlu	Şânîzâde
Şehreminizâde	Şehresığmazzâde	Şekerzâde	Şeraroğlu
Şeremetzâde	Şerifzâde	Şeyhîbeyoğlu	Şeyhîefendizâde
Şeyhoğlu	Şeyhzâde	Şirindestzâde	Şükrullahoğlu
Şükrüzâde	Tabanzâde	Taçoğlu	Tanburîzâde
Taşçızâde	Taşkapuluoğlu	Taşkapuluzâde	Taşköprülüoğlu
Taşköprüzâde	Tavşanzâde	Tavukçuoğlu	Tavukoğlu
Tazıcızâde	Teberdarzâde	Tekeoğlu	Tellioğlu
Tellizâde	Tenbeloğlu	Tığlızâde	Tokatlıoğlu
Topaçoğlu	Topçuoğlu	Topçuzâde	Törehanzâde
Tuhtluoğlu	Turnacızâde	Turşucuoğlu	Turşucuzâde
Tuzcuoğlu	Uğurluoğlu	Ulemâzâde	Uncuoğlu
Ustamehmedoğlu	Uyuğanzâde	Vahyîzâde	Velikadıoğlu

Tablo 3.3'ün devamı

Velikadızâde	Virancıklıoğlu	Yahyaoğlu	Yanıkzâde
Yatıkzâde	Yaylacıoğlu	Yazıcıoğlu	Yemenicioğlu
Yeniçerizâde	Yılancıoğlu	Yılanoğlu	Yımşakzâde
Yusufbeyzâde	Yusufzâde	Yuvalakoğlu	Ziyanakoğlu

3.1.3 Meslekler

XVIII. yüzyıl Osmanlı şehirlerinde esnaflar geleneksel bir şekilde ve kendi aralarında teşkilatlanmışlardır. Meslek sahiplerinin bir araya gelerek oluşturduğu ve lonca denilen esnaf örgütünün meslek grubuna göre değişen kuralları ve giyim tarzları vardır. Yaptıkları mesleklerle geçimlerini sağlamaya çalışan esnaflar bir taraftan iş ve sermaye gücünü arttırmak için çaba göstermişlerdir.[1308] Defterlerde bulunan birçok kayıtta kişilerin meslekleriyle beraber zikredilmesi incelenen dönemde faal olan meslek dalları hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır.. Sicillerde meslek erbabı kişilerin uğraş alanları onlar için aynı zamanda bir tanımlama aracı olarak da kullanılmıştır. Mesela, İsmail Bey Mahalles'nden İsmail Çelebi ibni Hacı Şaban'ın, Nalçacılar Çarşıs'ında bulunan dükkânının satış hüccetinin şühûdü'l-hal bölümünde olduğu gibi meslek erbabları isimleriyle beraber verilmiştir. Bu kayıtta Nalçacı Seyyid Mehmed Çelebi, Nalçacı Üstâd Şaban, Nalçacı Üstâd Hüseyin, Nalçacı Üstâd Hacı Ali, Nalçacı Hacı Musa ismi ve mesleği verilen kişilerdir.[1309]

Kişilerin meslek ünvanları bize kişinin meslekteki derecesi hakkında da bilgi vermektedir. Mesela, Serkazgânî Mustafa Çelebi[1310], Serhaffaf Mehmed Çelebi[1311], Serkasap Ahmed Bey[1312], Sersemerci Ömer Osman, Serhaddâd Mustafa Abdülkâdir ve Serdebbağ Mehmed Beşe gibi.[1313] İncelenen dönemden günümüze kadar geçen süreçte bazı meslek dalları kaybolurken bazıları şekil değiştirmiş ve bazıları da varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Tablo 3.4'den de anlaşılacağı üzere

[1308] İbrahim Güler, *"XVIII. Yüzyılda Osmanlı Esnaf ve Zanaatkârları ve Sorunları Üzerine Gözlemler"*, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 1, Sayı: 2, 2000, s. 125, 126, 145.
[1309] KŞS 20, s. 40.
[1310] KŞS 9, s. 16.
[1311] KŞS 9, s. 121
[1312] KŞS 79, s. 7.
[1313] KŞS 20, s. 124.

Kastamonu'da yüz kırk meslek kolu tespit edilmiştir. Bu da şehirdeki ekonomik canlılığa bir örnektir. Söz konusu dönemde Adana'da yüz yirmi iki, Antakya'da doksan üç, Antep'te oyuz dokuz, Çankırı'da otuz beş, Diyarbakır'da yüz on sekiz, Konya'da elli, Ankara'da yüz dört ve Mardin'de elli iki farklı meslek kolunun bulunması Kastamonu'daki oranın yüksekliğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu oran dönemin ortalarına doğru artmıştır.[1314]

Sicillerden tespit edilebilen Kastamonu'daki meslek dalları Tablo 3.4'de alfabetik sıralamaya göre verilmiştir.

Tablo 3.4 Kastamonu'daki meslekler

Abacı	Ambardâr	Arpacı	Aşçı	Attar
Babuççu	Bahçeci	Bakkal	Balcı	Basmacı
Berber	Bezci	Bezirgân	Bezzâz	Boyacı
Bozacı	Börekçi	Camcı	Cebeci	Cerrah
Cündi	Çadırcı	Çarıkçı	Çerçi	Çeribaşı
Çıkrıkçı	Çilingir	Çinici	Çizmeci	Çoban
Çörekçi	Çuhadar	Damgacı	Debbağ	Değirmenci
Dellak	Dellal	Demirci	Deveci	Dimici
Dökümcü	Duhancı	Düğmeci	Dülger	Eğerci
Ekinci	Elmacı	Eskici	Ezmeci	Ferrâş
Fırıncı	Gömücü	Göncü	Gözlemeci	Güğümcü
Habbaz	Haddad	Haffaf	Hamal	Hamamcı
Hancı	Harbende	Hattab	Hattat	Hayyat
Helvacı	Horozcu	İbrikçi	İşçi	Kaftancı
Kaftânî	Kahveci	Kalaycı	Kapancı	Kasap
Kassar	Katırcı	Kavukçu	Kavuncu	Kazgancı
Kazzâz	Keçeci	Kendirci	Keyyal	Kirişçi
Kovacı	Körükçü	Kundakçı	Kuyumcu	Külahi
Kürkçü	Leblebici	Lokmacı	Meremmet	Mestci
Mimar	Mubayaacı	Mucuri	Muharrir	Muhasib
Mumcu	Mutaf	Muytap	Müneccim	Müsevvid

[1314] Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 297.

Tablo 3.4'ün devamı

Nalband	Nalçacı	Nâtır	Neccar	Neftci
Neyzen	Palancı	Pâzenci	Penbeci	Pirinççi
Saatçi	Sabuncu	Saka	Salcı	Saraç
Sarbân	Semerci	Seyis	Sobacı	Somuncu
Suyolcu	Sürücü	Tanburî	Tarakçı	Taşcı
Teberdar	Terzi	Topçu	Turçucu	Turnacı
Tuzcu	Tüccar	Urgancı	Yazıcı	Yemenici

3.1.4 Süs, Ziynet, Giyim ve Ev Eşyaları ile Çeşitli Âletler

Bu eşya ve âletlerin incelenen dönemde tespit edilen isimlerine, kişilerin tereke kayıtlarından ve bazı boşanma davalarında tarafların anlaştıkları bedel için ismi zikredilen eşyalardan ulaşılmıştır.[1315] Kadınlar söz konusu dönemde altın, gümüş, zümrüt, yakut, inci, firuze gibi çeşitli maden ve değerli taşlardan oluşan bilezik, küpe, yüzük, toka, kemer ve saçbağı gibi çeşitli takılar kullanmaktadır. Sicillerden elde edebildiğimiz kadarıyla kadınların dönemde kullandığı ziynet ve süs eşyaları şunlardır: Altın, altın bilezik, altın entişe, altın hatem, altın küpe, altın saçbağı, eşrefi altın, frengi altın, levha altın, macar altını, ıstefan altını, tuğralı altın, çift çerki altın küpe, şerifi altun küpe, üç ayaklı altın küpe, yakut hatem, sim bilezik, sim hatem, sim inci, sim pîrûze yüzük, sim kemer, sim yüzük, inci, incili altın küpe, incili aslan kafâ, incili çerhî zer küpe, incili kafes, incili üçer ayaklı zer küpe, incili zer saçbağı, boğaz incisi, miskal incili kafes, zincir, zer bilezik, zer saç bağı, çerkî küpe, çerkî zer küpe, kırmızı yakut zer küpe, üç ayaklı zer küpe, pîrûze taşlı zer yüzük, zümrüt taşlı minelü zer yüzük, zer yüzük, cüzdan, sağir sadefli divit ayna, sandık, sandıklı ayna, toka, sim saat, destmâl, düğme.

Evlerin mutfaklarında kullanılan eşyalar şunlardır: Önlük, tepsi, sini, baklava sinisi, meydan sinisi, sahan, kapaklı sahan, kapaklı nar sahanı, bakraç, ibrik, abdest ibriği, leğen, et leğeni, sağir el leğeni, kafesli leğen, evanî nühasiye, tencere, alaylı tencere,

[1315] KŞS 9, s. 5, 23, 24, 25, 39, 40, 45; KŞS 11, s. 4, 9, 11, 48, 125; KŞS 10, s. 7, 13, 20, 24, 26, 29, 31, 32, 36, 37, 52, 53, 56, 57; KŞS 12, s. 11, 20; KŞS 13, s. 6, 10, 30, 41; KŞS 16, s. 8, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 25, 30, 34, 37, 74; KŞS 79, s. 7, 9, 15, 39, 56; KŞS 19, s. 3, 7, 8, 22, 25, 26, 42, 43, 47, 51, 52, 53, 54, 65, 70, 85; KŞS 20, s. 7, 10, 12, 14, 21, 22, 23, 27, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 45.

kuzu tenceresi, tencere tâbesi, tâbe-i dest, balık tâbesi, süt tâbesi, tabak, kütahya tabağı, tas, hoşab tası, evsat boy kırmızı hoşab tası, kebir hoşab tası, su tası, sağir su tası, şeşhane su tası, şerbet tasları, fânus, köhne fânus, havan, güğüm, kebir güğüm, sağir güğüm, nühas güğüm, sim gülabdân, yaldızlı gülabdan, nühas gülabdan, buhurdân, güldâne, kalaylı güldâne, kebir güldane, lengeri, kapaklı sağir kahvealtı lengerisi, kahve, kahve ibriği, kahve kutusu, kutu, evsat boy kahve ibriği, kebir kahve ibriği, sağir kahve ibriği, kahve kesesi, kahve tabağı, kâse, kemik kaşık, kaşıklık, peşkir-i sofra, kepçe, kefkir, şamdan, kebir şamdan, nühas vezne, tabla, fincan, kabe fincanı, tahta, peştahta, kebir peştahta.

Evlerde kullanılan diğer eşyalar ise şunlardır: İskemle, kapu perdesi, köhne perde, kilim, alaca kilim, türkmen kilimi, alaca türkmen kilimi, köhne alaca kilim, köhne boyabad kilimi, köhne türkmen kilimi, beyaz köhne kilim, kırmızı kilim, kırmızı köhne türkmen kilimi, koçhisar kilim, köhne kırmızı kilim, köhne kara kilim, köhne tay kilimi, köhne kilim, mâî köhne türkmen kilimi, mâî kilim, müsta'mel kilim, müsta'mel türkmen kilimi, kaliçe, kebir meydan kaliçesi selanik, köhne kaliçe, meydan kaliçesi, sağir kaliçe, sağir meydan kaliçesi, beledî yastık, beledî dimi yasdık, köhne beledî yasdık, beledî dimi yasdık yüzü, bursa yastığı, köhne bursa yastığı, kadife yasdık, köhne yasdık, köhne kadife yastık, müsta'mel kadife yasdık, yemenî yasdık, döşek, köhne döşek, beledî döşek, köhne beledî döşek, müsta'mel döşek, minder, beledî minder, beledî köhne minder, köhne minder, yan minderi, yorgan, beledî yorgan, beledî köhne yorgan, cedid yorgan, kadife yorgan, köhne mendil yorgan, köhne yorgan, yeşil kumaş yorgan, beyaz bez, beyaz boğası, kassarlı beyaz boğası, beyaz boğası çadır, kırmızı boğası, kırmızı beledî boğası, kırmızı kaplı dilkü boğazı, köhne nimten saksâ boğazı, beyaz bohça, kırmızı munakkaş bohça, beyaz köhne peşkiri, buğası kese, çuha kese, sakız kesesi, keselik muhayyer, hamam tası, kırmızı hamam tası, hamam leğeni, köhne sağir selanik keçesi, sim üsküflü keçe, yan keçesi, seccade, seccade müsta'mel, ibrişim köhne seccade, köhne seccade, köhne mihraplı seccade, tesbih, penbe, penbe ipliği, makreme, munakkaş makreme, şeritî makreme, sinobî makreme, sinobî çenber, hasır, mısır hasırı, mısrî peştamal.

Giyim-kuşam için kullanılan eşyalar şunlardır: Arakiye, başlık, kellepûş, cedid çuha kellepûş, kargu sarık, al takye, şebit takye, şib takye, kavuk, cedid kavuk, kırmızı

kavuk, köhne kavuk, müsta'mel kavuk, yeşil müsta'mel kavuk, üsküf, kaftan, hâre kaftan, mâî atlas müsta'mel kaftan, merdane alaca hıra kaftan, müsta'mel çiçekli kaftan, müsta'mel hatay kaftan, müsta'mel kırmızı derâî kaftan, sarılı alaca kaftan, sarı derâî müsta'mel kaftan, sırma düğmeli kırmızı müsta'mel hâre kaftan, sırma düğmeli yeşil atlas kaftan, sırma düğmeli mâî hâre kaftan, sim düğmeli yeşil hâre müsta'mel kaftan, zerbeft zenne kaftanı, anteri, köhne anteri, köhne alaca anteri, gömlek, bürümcük gömlek, müsta'mel büründcük gömlek, keten gömlek, köhne gömlek, köhne keten gömlek, penbe bezi gömlek, destar, köhne destar, müsta'mel köhne destar, müsta'mel seşkerî destar, müsta'mel destar, puşîde destar, çakşır, kırmızı çakşır, köhne çakşır, köhne kırmızı çakşır, müsta'mel diz çakşır, köhne tosyavî ham sof çakşır, köhne mor sof, kırmızı sof ferace, mâi sof sırma, köhne yeşil çuha zenne feracesi, mor sof ferace, mor çaftiyan, şalvar, müsta'mel mâî şalvar, bâdiçe, şalvarlı siyah demirkoparan, siyah şalvar, kırmızı çatkı, yeşil çatkı, uçkur, don, keten cedid don, köhne mendil don, beyaz boğası donluk, zibun, beledî alaca zibun, derâyî zibun, köhne boğası zibun, beyaz zibun, köhne alaca zibun, mendil zibun, kırmızı ihram, köhne beyaz ihram, pazarcık ihramı, köhne londra çuha ferace, alaca çarşab, köhne çarşab, kebe, köhne beyaz kebe, köhne kebe, köhne mâî tiftik kebe, köhne yanbolu kebe, müsta'mel yanbolu kebesi, yanbolu kebesi, peçe, kuşak, düz ayar sim kemer kuşak, haleb alacası çâr kuşak, halis ayar sim kemer kuşak, hilalî yeşil ve mor kuşak, hind alacası, kırmızı tiftik kuşak, koçhisarî kuşak, köhne kolan kuşak, sırma kolan kuşak, sim kuşak, şal kuşak, yaldızlı kâşe kuşak, kırmızı velence, köhne kırmızı velence, köhne mâ'î velence, mâî velence, müsta'mel mâî velence, kırmızı levenderiye çuha, kırmızı nimten çuha, köhne meskî çuha, köhne nâfe kaplı nimten çuha, mâî köhne çuhaya kaplı zerdevâ paçası, yeşil kontuş çuha, ankudî çuha nimten, neftî çuha nimten, yeşil çuha nimten, kırmızı çuha mak'ad, köhne yemeni mak'ad, kapama, kırmızı cedid kapama, köhne kapama, köhne mor kapama, köhne yeşil kapama, müsta'mel kırmızı kapama, müsta'mel yeşil kapama, şile cedit kapama, köhne abânî, küprî bezi, yemeni fistan, sof aba, yeşil çerçeki, yeşil kaplı samur paçası, dilkü postu müsta'mel alaca kaba, müsta'mel beyaz alaca, müsta'mel çamaşur, köhne aba yağmurluk, köhne mâî yağmurluk, köhne siyah aba yağmurluk, mâi yağmurluk, siyah aba yağmurluk, müsta'mel kırmızı atlas dîbâ, pabuç, cedid çizme, siyah çizme.

Değeri çok yüksek rakamlara ulaşabilen ve lüks giyim eşyası olarak da kullanılan kürkler ise şunlardır: Boğası kaplı köhne kürk, boğası kaplı nimten kürk, boğası kaplı kürk, boğası kısa nimten kürk, boğası nimten kürk, çild kafa köhne kürk, deryâyî çuhaya kaplı nâfe kürk, tilkü nâfesi kürk çuha kaplı, kebez dilki boğazı yeşil kürk, kırmızı boğasıya kaplı kuzu nimten kürk, kırmızı boğasıya kaplı köhne kürk, kırmızı çuhaya kaplı kürk, kırmızı çuha kürk, kırmızı kürk, kırmızı çuhaya kaplı kuzu kürkü, kırmızı çuhaya kaplı nâfe kürk, kırmızı çuhaya kaplı niksar kürk, kırmızı çuhaya kaplı zerdeva kürk, kırmızı çuha sincab kürk, köhne al kürk, köhne çuhaya kaplı nâfe kürk, köhne keçi kürkü, köhne kedi kürkü, köhne kedi kürkü ve keçe kürk, köhne kuzu kürkü, köhne kürk, kuzu kürkü, köhne mai çuha kürk, köhne mai kürk, köhne mâî tilkü kürkü, köhne mor cilalı ve bahası kürk, köhne naka kırmızı kürk, köhne naka kürk, köhne neftî kürk, köhne nimten kuzu kürkü, köhne nimten kürk, köhne saksâ boğazı nimten kürk, köhne sincap kürkü, köhne tilki paçası kürk, kuzu kürk, kuzu postu kürk, mâî çuhaya kaplı dilkü paçası nimten kürk, mâi çuhaya kaplı sincab kürk, mâi çuhaya kaplı zerdeva köhne kürk, mâî çuhaya kaplı zerdeva paçası kürk, mor sof sincap kürkü, nebeş azak paçası kürk, nefti çuha banma kürk, nimten kedi kürk, nimten kuzu kürk, nimten kürk, sağir kürk, sansar neftî kürk, sansar paçası simli kürk, sansar sırtı kürk, yeşil boğası kaplı kuzu postu kürk, yeşil çuhaya kaplı kakum kürk, yeşil çuhaya kaplı köhne kürk, yeşil çuhaya kaplı köhne nâfe kürk, yeşil çuhaya kaplı köhne tilkü paçası kürk, yeşil çuhaya kaplınâfe kürk, yeşil çuhaya kaplı sırt samur kürk, yeşil çuhaya kaplı sincap kürkü, yeşil çuhaya kaplı tilkü paçası kürk, yeşil çuhaya kaplı zerdevâ kürk, yeşil çuhaya kaplı zerdevâ paçası kürk, yeşil çuha kürk, yeşil çuha sansar kürk, yeşil zerdeva kürk, zerdevâ kaplı boğaz mavi çuha kürk, zerdeva kürk, zerdeva paçası mâî kürk.

Ayrıca çeşitli işlerde kullanılan âletlerin isimleri şöyledir: Alât-ı çift, âlât-ı çulha, âlât-ı neccar, dükkân âleti, kazgancı âlâtı, kazgan, kantar, kebap tâbesi, kebap demiri, köhne kilit, köhne küp, kırmızı beledî çeki, köhne muhayyer, çekiç, masat, balta, testere, keser, kerpeten, bel, kazma, hançer, deşne, bıçak, tırpan, ocak demiri, ocak ibriği, demir taşı, tabla, eğer, köhne eğer, tatar eğeri, kara raht, köhne hamam rahtı, sim kemer raht, sim raht, sim raht-ı mısrî, yaldızlı dûn ayar raht, sağir döğme, müşebbek mangal, heybe, muytab, siper, ağda, düğen, saban demiri, maşa, mazı, zincir, üzengi, urgan, sac ayak, sim saçağı.

Tereke kayıtlarında rastladığımız ve dönemde kullanılan bazı eşyalar toplumdaki yeme-içme alışkanlıklarına dair çeşitli tespitler yapmamızı sağlamıştır. Yeme kültürü açısından etin, içme kültürü açısından da kahvenin ayrı bir yeri olduğunu gösteren ve sıklıkla kullanılan çeşitli eşya isimleri vardır. Bu eşya isimleri, büyük ve küçük et leğenleri, kuzu tencereleri, müşebbek mangallar, kebap tâbeleri, kebap demirleri, kahve kutuları, kahve ibrikleri (büyük, orta, küçük), kahve tabakları ve kahve keselerinden oluşmaktadır. Yine aynı şekilde kullanılan taslar ve tâbeler su dışında hoşab, şerbet ve sütün de içecek olarak tüketildiğini göstermektedir.

Araştırılan dönemde rastlanılan ziynet ve süs eşyalarından bilezik, küpe, yüzük, saçbağı, toka, kemer, ayna, kutu, düğme, saat ve cüzdan; evlerde kullanılan önlük, tepsi, tencere, leğen, tabak, kase, bakraç, sahan, kilim, yastık, yorgan, minder, iskembe, perde, tesbih ve seccade; âletlerden çekiş, kerpeten, bel, kazma, balta, testere, mangal, kilit, maşa, zincir, kantar, tabla, eğer, üzengi, heybe, tırpan, bıçak, hançer, keser ve urgan ile giyim eşyası olan don, gömlek, kuşak, kemer, kavuk, kaftan, yağmurluk, kürk, yemeni, fistan, şalvar, başlık, takke ve entari isimleri günümüzde hâlâ aynı isimlerle kullanılmaktadır.

3.2 Vakıflar

Vakıf kelimesi hukuki olarak bir şeyin kullanma veya mülkiyet hakkının kamu yararına vererek başkalarının mülk edinme çabalarını engellemektir.[1316] Türk milletinin yardımseverliği, fakir, zayıf ve mazlumun yanında olma duygusu; Türk devletinin açları doyurma ve çıplakları giydirme anlayışı ile İslâm dininin iyilik yapma temelli emir ve tavsiyeleri birleştiğinde vakıf adı verilen bir müessese ortaya çıkmıştır. Bu müessese özellikle Selçuklu ve Osmanlı döneminde sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta çok önemli bir rol üstlenen dini, hukuki ve sosyal bir kurumdur. Kişilerin sahip olduğu mallarının bir kısmını veya tamamını Allah rızası için herhangi bir ihtiyacın giderilmesi amacıyla ve bir zorlama olmaksızın tahsis etmesiyle vakıf kurulmuş olur. Mallarını vakfeden kişiye vâkıf, vakfedenin malın bağışlanması için öne sürdüğü şartlara içeren belgelere vakfiye, vakıf kurucusu tarafından tayin edilen yöneticiye de

[1316] Ahmet Akgündüz, **İslâm Hukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 80, 81.

mütevelli denilmektedir. Arazi, köy, çiftlik, bağ, bahçe, han, kervansaray, bezzâzistan, debbağhane, değirmen, ambar, oda, menzil, çeşitli hayvanlar ve nakit para v.s hayırseverler tarafından vakfedilebilen taşınır ve taşınmazlardır.[1317]

Günümüzde çoğu kamu kapsamında olan topluma yönelik hizmetlerin devlet tarafından sağlandığı düşünüldüğünde bu görevleri zamanında yerine getiren vakıfların ne kadar önemli bir vazifeyi üstlendiği anlaşılmaktadır. Dönemde yollar, köprüler, çeşmeler ve sulama işleri gibi bayındırlık faaliyetleri; hastaneler, okullar, kütüphaneler ve buralardakilerin iaşesi gibi eğitim faaliyetleri ile fakirlere yönelik yardım faaliyetleri gibi birçok görev vakıflar tarafından icra edilmekteydi.[1318]

Bu başlık altında Kastamonu'daki vakıfların, câmilerin, mescidlerin, tekkelerin, zâviyelerin, hamamların, mütevellilerin, imamların, kayyımların, zâviyedarların, ferraşların, hatipleri, vâizlerin, nâsıhların, dersiâmların, devirhanların, serzâkirlerin ve cüzhanların isimleri üzerinde durularak sicillerden ulaşabildiğimiz her türlü bilgi aktarılmaya çalışılacaktır. Bu bilgiler merkeze yazılan arzuhallerden, yapılan keşif, tamir ve tahrir kayıtlarından, fermanlardan, beratlardan, buyruldulardan, şühûdü'l-hâl bölümlerinden, tereke kayıtlarından, yer tarifi yapılırken verilen isimlerden, mütevellilerin vakıf işleriyle ilgili yaptıkları görevlendirmelerden, vakıf malları ile ilgili mahkemeye yapılan çeşitli iş ve işlemlerden elde edilmiştir. Merkeze yazılan bazı arzuhallere gelen cevapta vakfın ismi geçmesine rağmen mütevellilerin isimlerinin boş bırakılmıştır. Bu kayıtlardan sadece vakıfların ismi ve bulunduğu yer tespit edilebilmiştir. Mesela merkeze yapılan bir arza gelen cevap kaydında mütevelli isimleri boş bırakılmıştır. Fakat kayıtta söz konusu vakfın ismi Abdal Hasan Mescid-i Şerîfi Vakfı ve bulunduğun yer de Taşköprü'ye bağlı Tutaş Köyü olarak yazılmıştır.[1319]

Siyasi, kültürel ve ekonomik yönleri bulunan bir müessese olan vakıflar doğrudan kadı tarafından denetleniyordu. Ancak vakıf kurucuları bazen nâzır adı verilen denetçilere

[1317] Cevdet Yakupoğlu, **Bartın Vakıfları (1214-1514)**, Bartın Valiliği, Şubat 2010, s. 1, 2.
[1318] M. Fuad Köprülü, **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 263.
[1319] KŞS 20, s. 66.

de bu işi yaptırabiliyordu.[1320] Mesela, İsmail Bey Vakfı'nın bir şikâyet sonrası sonrası inceleme işlemi için kendi müfettişini görevlendirdiği görülmektedir. Vakfın mütevellisi İbrahim tarafından Hacı Mehmed isimli şahıs ile ilgili inceleme yapması için vakfın müfettişi Abdullah görevlendirilmiştir. Müfettişin hazırladığı rapor sonrası elde edilen bilgiler merkeze arz edilmiştir.[1321]

Vakıflara toplumdaki kişilerin bazı şartlar çerçevesinde çeşitli hibeler yaptığı görülmektedir. Mesela, Aktekye Mahallesi'nden Suntur Hacı Mehmed ibni Hacı Mustafa, mahalle için kullanılması şartıyla mütevelli Ahmed Çelebi ibni Mehmed'e şahitler huzurunda otuz kuruş hibe yapmıştır. Diğer bir kayıtta, Topçuzâde Mahallesi'nden İsmihan binti Ahmed, mahallede bulunan Hacı Abdullah Efendi Camii Şerîfi'nde imam ve cüzhan olanlara çeşitli vesilerle Kur'an okuduklarında kendisi, ailesi, ecdad ve müslümanlara da hâsıl olan sevaptan hediye eylemeleri şartıyla kendi malından otuz kuruşu vakfetmiştir.[1322] Aycılar Mahallesi'nden Hacı Mehmed bin Mustafa, Mütevelli İbrahim Efendi ibni Mustafa'ya Arabapazarı'ndaki bir bâb ve iki kepenk çıkrıkçı dükkânının kirasını mahalledeki caminin mum ihtiyacı ve cami görevlileri için yıllık cedit altmış akçenin ayrılması şartıyla hibe ettiğini belirtmiştir.[1323]

Vakıf mütevellileri vakfın gelirleri engellediği gerekçesiyle başka bir vakfın mütevellisini mahkemeye verebilmektedir. Bu gibi durumlarda mahkeme şikâyeti tetkik edip karara bağlamaktadır. 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde, Ahi Çorbazâde Zâviyesi Vakfı'nın zâviyedarânı ve mütevellileri olan Seyyid Mehmed Çelebi ibni Seyyid Mehmed Çelebi, Seyyid Abdullah Çelebi ibni Seyyid Mustafa Çelebi ve diğer Seyyid Mustafa Çelebi merhum Sultan Bayezid-i Velî Hazretleri Vakfı mülhakatından Hankapanı'nın mütevellisi Serdâr Hacı Hüseyin Ağa ibni Halil'i dava ederek Çorbazâde Vakfı'na ait dükkânlara müdahale ettiğini söylemiştir. Gerekli araştırmaları yapan ve defterleri inceleyen mahkeme şahitleri de dinledikten sonra

[1320] Bahaeddin Yediyıldız, *"XVIII. Yüzyılda Vakıf Teşkilatı"*, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. M.Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, 1982, s. 181, 182.
[1321] KŞS 20, s. 77.
[1322] KŞS 79, s. 60, 61.
[1323] KŞS 9, s. 42.

şikâyet sahiplerinin taleplerini dükkânların Sultan Bayezid-i Velî Vakfı'na ait olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.[1324]

Bazen de isim benzerliklerinden yararlanan bazı kişilerin kendi mutasarrıf oldukları vakıflara pay çıkarma gayretinde olduğu görülmektedir. Mesela, Kastamonu kadısı ve mütesellimine gönderilen bir fermanda, Hacı Murâd Dilkişehir Seydî Paşa Zâviyesi'nin zâviyedarı olan Şeyh Abdullah Kâdirî ile vakfın mütevellisi Mehmed Halife'nin merkeze bir arzuhal göndererek İbrahim isimli sipahinin deftere aykırı olarak kendi vakıflarına ait Ahlatçık, İydellü ve Berçincik köylerinin, mutasarrıfı olduğu Hacı Zâkir Şehr-i Seydî Paşa Zâviyesi Vakfı'na ait olduğu gerekçesiyle müdahale ettiğini söylemişlerdir. Zâviyedar ve mütevelli köylerin iddia edilen vakıfla alakası olmadığı için müdahaleden men edilen sipahinin kadıya hüccet verdirmeyip müdahaleye devam etmesinden dolayı olay divana intikal etmiştir. Bunun üzerine defter-i hakani incelenmiş ve İbrahim isimli sipahinin müdahalesinin engellenmesi hususunda ferman yazılmıştır.[1325] Sicildeki kayda göre, Hacı Seydî Dilkişehrî Paşa Zâviyesi Vakfı (Hacı Zâkir Şehr-i Seydî Paşa Zâviyesi) Akkaya Nahiyesi'nde bulunmaktadır.[1326] Hacı Murâd Dilküşehir Seydî Paşa Zâviyesi ise Ahlatçık Köyü'nde bulunmaktadır.[1327]

Mütevelliler vakfa ait olan gelirin teslim edilmemesi durumunda tahsilatı mahkeme yoluyla yapmaktadır. mesela, Hâcekizâde Vakfı'nın mütevellisi Ahmed Çelebi ibni Mehmed Halife vakfe icareli bazı dükkânlar ile kahvehanenin gelirlerini kiracılardan talep etmiş fakat alamamıştır. Bunun üzerine mütevelli mahkemeye başvurmuştur. Bahse konu olan yerlerin vakfa ait olduğunun şahitlerin de şehadeti ile kesinleşmesi üzerine mahkeme kiracıları ödeme yapmaları hususunda uyarmıştır.[1328]

Vakfın mütevellisi, müderrisi veya nâzırı ölürse yerine yenisi görevlendirilmektedir. Ancak bu durum bazen çok uzun yazışmaları beraberinde getirmektedir. 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Atabey Câmii ve Medresesi Vakfı'nın müderrisi, mütevellisi ve nâzırı olan Ahmed Efendi'nin vefat etmesi üzerine görev Kastamonu

[1324] KŞS 16, s. 7.
[1325] KŞS 13, s. 95.
[1326] KŞS 13, s. 95; KŞS 16, s. 79.
[1327] KŞS 10, s. 170.
[1328] KŞS 13, s. 47.

Müftüsü Hasan Efendi ile Mehmed Sehrani'ye dönemin Şeyhülislamı Mevlânâ Seyyid Feyzullah Efendi'nin buyruldusu ile tevcih edilmiştir.[1329] Ancak yazdığı bir arzuhal ile duruma itiraz eden Seyyid Hasan Efendi, Atabey Gazi Medresesi'nin müderrisliği ve câmi vakfının tevliyet ve nezaretinin eskiden beri müftü olanların tasarrufunda olup seleflerine dahi merhum Sultan Murad ve Sultan İbrahim Hân zamanlarında bu şekilde uygulandığını belirtmiştir. Müftü, Abdurrahman isimli kişinin sonradan nısıf tevliyet ve nezareti Sehrani Mehmed ve Ahmed isimli kişilerden alıp vakıf şartlarına aykırı olarak berat ettirdiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Şeyhülislam Mevlânâ Mehmed'in onayına başvurulmuş ve onay sonrasında bir berat yazılarak vakfa mutasarrıf olarak Seyyid Hasan görevlendirilmiştir.[1330] Bu sefer duruma Abdurrahman itiraz ederek merkeze bir arzuhal de o yazmıştır. Kayıtta Abdurrahman, Seyyid Hasan'ın tüm yetkileri eline alması üzerine câminin harap yerlerini kendisinin nısıf mütevelli olarak tamir ettiğini ve bundan şeyhülislamın haberi olduğunu söylemiştir. Şeyhülislam Mevlânâ Seyyid Ali'nin de onay vermesi üzerine Abdurrahman'a tekrar bir berat verilip nısıf mütevelli olarak göreve devam edebileceği yazılmıştır.[1331]

Vakıflara mütevelli görevlendirmesi ile ilgili itirazlar bazen sürecin oldukça uzamasına sebep olmaktadır. İsmail Bey Vakfı'nın mütevelli görevlendirmesi ile ilgili incelediğimiz farklı defterlerin farklı sicillerde birçok kayıt bulunmaktadır. Merkezle yapılan uzun yazışmaları içeren bu kayıtlar sonrasında gönderilen bir fermanla görevlendirme nihayet bulmuştur. Mütevelli görevlendirmeleriyle ilgili geniş bir izahat ve tarihçeyi içeren fermanda mütevellilik görevinin en son Hacı Mehmed'e verildiği belirtilmiştir.[1332]

Vakıf görevlilerininden birinin vefatı söz konusu olursa mütevelliler ölenin yerine uygun gördükleri kişileri merkezden onay alarak atamaktadırlar. Merkezden gelen onay sonrası ise kişi göreve başlamaktadır. Mesela Hacı Mustafa Vakfı'nın, günlüğü üç akçe vazife ile cüzhanı olan Ahmed İmam'ın ölmesi üzerine yerine Hâfız Şaban'ın

[1329] KŞS 9, s. 85.
[1330] KŞS 13, s. 74.
[1331] KŞS 13, s. 89.
[1332] KŞS 20, s. 69, 70. Kayıtlardan vakıf mütevelliliğinin sırasıyla Hilvani Mehmed ile başlayıp daha sonra oğlu İsmail ve akrabası Mehmed'e sonra Osman Mehmed Araç'a sonra İsmail ile Mehmed'e sonra Mehmed'e sonra Osman'a iki defa sonra İsmail ve Mehmed'e sonra Osman'a sonra İsmail ve Mehmed'e sonra Osman ve Mehmed'e sonra Mehmed Hilvani'nin oğulları İsmail ve Ahmed'e sonra İsmail ölünce Mehmed'e sonra ilk sahibi Hacı Mehmed'e sonra Osman'a sonra Ahmed veled-i Hilvani'ye, Ahmed küçük olduğundan Hacı Mehmed ve Osman'a sonra İbrahim'e sonra ilk sahibi Hacı Mehmed'e tekrar verildiği anlaşılmaktadır.

göreve getirilme isteği vakfın mütevellisi Hacı İsmail tarafından merkeze bir arzla bildirilmiştir. Merkezden gelen berat sonrası Hâfız Şaban cüzhan olarak göreve başlamıştır.[1333] İsmail Bey Vakfı'nın cabisi olan Mustafa'nın kendi rızasıyla görevi bırakması üzerine vakfın mütevellisi Mehmed, görevin Hâfız Mehmed ve Mustafa tarafından ortak bir şekilde yürütülmesi için merkezin onayını istemiştir. Mütevellinin isteği uygun görülmüş ve ismi geçen kişilerin görevlendirilmesi için merkezden bir berat yollanmıştır.[1334]

Mütevelliler kendilerine bir vekil tayin ederek vakfın büyük-küçük tüm işlerini yaptırabilmekte ve vakfa ait bir taşınmazı da kiraya verebilmektedir. 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Seyyid Ali Efendi'nin, Muharrem Halife Mescidi Vakfı'nın mütevellisi Hacı Mustafa tarafından vakfın tüm işlerini yapması için temessük verilerek vekil tayin edildiğini gösteren bir vekâlet yazısı bulunmaktadır.[1335] Aynı defterdeki başka bir kayıtta İsmail Bey Vakfı'na ait Kastamonu'daki Kurşunlu Han'ın, berat ile yarı hissesine mutasarrıf olan Osman Ağa tarafından vekil tayin edilen Mustafa'nın vekillik hasebiyle Hasan Beşe'ye bahsi geçen hanı sene sonuna kadar kiraladığı belirtilmektedir.[1336]

Mütevelliler vakfa ait taşınmazları kiralarken yapılan işlemi mahkemede kayıt altına aldırarak kiralamanın sebeplerini de açıklamaktadır. Mesela, Hocazâde Mustafa Efendi Vakfı'nın mütevellisi olan Ramazan Çelebi bin Ahmed Efendi, Kanara Mahallesi'nden Üstad Halil bin Mustafa Beşe huzurunda Haffaflar Çarşısı'nda bulunan on bir bâb yanmış durumdaki haffaf dükkânının ihtiyacı olan tamirata vakfın gücünün yetmediğini belirtmiştir. Dükkân arsasının âtıl kalmayıp vakfa fayda sağlaması amacıyla ve tevliyet görevi icabı Halil isimli şahsa kiralandığını ifade etmiştir. Kiralama bedeli olarak sicil kaydında otuz altı buçuk kuruş icare-i muaccele ve senede kırk cedid akçe icare-i müeccele ile işlemin yapıldığı yazmaktadır.[1337] Bu kiralama işleminde iki ayrı bedelinin olması dikkati çekmektedir. Vakıf yapılarının tamir ve yeniden inşaları için parasal kaynak olması sebebiyle bu işlemde icâreteyn uygulandığı anlaşılmıştır. Çift kira veya iki ücretli manalarına gelen icâreteyn

[1333] KŞS 79, s. 67.
[1334] KŞS 9, s. 73
[1335] KŞS 79, s. 77.
[1336] KŞS 79, s. 88.
[1337] KŞS 9, s. 8.

işlemlerinde, uygulamada şartlara ve tarafların anlaşmasına göre değişen fakat muaccele ve müeccele şeklinde değişmeyen iki ayrı kira bedeline göre yapılmaktadır. Muaccele, vakfa toplu ve peşin ödenen kiralama bedelini, müeccele ise günlük, aylık veya yıllık olarak belirlenerek ödenen kiralama bedelini kapsamaktadır.[1338]

Mütevelliler mahkemelerden vakıflara bağlı yerler için keşif ve tahrir de isteyebilmektedir. Mesela İsfendiyar Bey Câmii Şerîf Vakfı'nın mütevellisi olan Ahmed Bey bin Hasan, câmi vakfına ait Bey Hamamı'nın bazı bölümlerinin harap olmasından dolayı mahkemeden keşif ve tahrîr istemiştir. Mahkeme, keşif ve tahrir için Nâib Mevlânâ Mehmed Efendi, Serkazgânî Mustafa Çelebi ve Üstad Yorgi isimli zımmiyi görevlendirerek tamirat ile ilgili bilgi edinmiştir.[1339]

Vakıf mütevellileri vakfa bağlı akarlarla ilgili büyük çaptaki problemleri merkeze de yazabilmektedir. Mesela Sinan Bey Vakfı'nın mütevellisi İbrahim, vakıf akarlarından olan Vakıf Han'da tüccar taifesinin bargir ve katırlarını ehli örf taifesi ile yeniçeri serdârı ve yeniçeri taifesinden bazılarının zorla tutup götürdüğü, bazılarının ise kızıl, kırık ve zayıf akçeler yerine cebren sağlam akçe isteyerek tüccar taifesi perişan ettiklerini söylediği bir arzuhali merkeze göndermiştir. Bunun üzerine kadıya yollanan fermanda, konunun bir daha şikâyete gerek kalmaksızın çözülmesi ve sorun çıkarmaya devam edenler olursa isimlerinin merkeze bildirilmesi istenmiştir.[1340]

Vakıftaki mütevellilik görevi yakın akrabalara, babadan oğula veya kardeşe geçebilmektedir. Mesela bir berat ile Beycebey Câmii Şerîfi Vakfı'nın mütevellisi Mahmud vefat edince görev oğlu Mehmed Halife'ye [1341] ve Halife Mescid-i Şerîfi Vakfı'nın mütevellisi Davut Halife'nin vefatı üzerine de görev kardeşi İbrahim Halife'ye tevcih edilmiştir.[1342]

Mütevelliler sicil kayıtlarının şühûdü'l-hâl bölümlerinde bazen vazifeli oldukları vakıflarla beraber zikredilmektedir. Mesela, Kubbeli Mahallesi'nde bir vekil aracılığıyla yapılan satış ve hibe kaydının şahitlik kısmında Hacı Ali'nin mütevelli-i

[1338] Kenan Yıldız, *"Osmanlıda İcâreteynin Başlangıç Tarihi Meselesi: İlk Uygulamalara Dair Tespitler"*, **Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, Aralık 2019, s. 26, 27.
[1339] KŞS 9, s. 16.
[1340] KŞS 9, s. 78.
[1341] KŞS 10, s. 147.
[1342] KŞS 79, s. 83.

İsfendiyar Bey[1343], Kübcüğez Mahallesi'nden müteveffa Canfeda binti Abdullah isimli hatununun verâseti ile ilgili kayıtta da Hacı Mehmed Ağa'nın mütevelli-i İsmail Bey şeklinde geçtiği tespit edilmiştir.[1344]

Sicildeki bulunan en uzun şühûdü'l-hâl bölümüne ait kaydın ise bir vakfetme olayı ile ilgili olması mahkemelerin vakıf işlerine verdiği önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Kebkebirler Mahallesi'nden hayır ve hasenat sahibi Vâiz Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed'in yaptığı vakfetme olayı ile ilgili bir kaydın şühûdü'l-hâl bölümü bu tespite kaynaklık etmektedir.[1345]

Sicillerdeki kayıtlar vakıflarda duâgû ve câbî olarak isimlendirilen vakıf görevlilerinin olduğunu göstermektedir. Tahsildar manasına gelen câbi, cizye ve haraç vergileri ile vakıf kiralarını toplayan kişiler için kullanılan bir tabirdir.[1346] Bir berat kaydında, İsmail Bey Vakfı'nın câbîsi olan Mustafa'nın görevi kendi rızasıyla bıraktığı söylenmektedir. Kayıtta Mehmed isimli vakıf mütevellisinin görevi Hafız Mehmed ve Mustafa isimli kişilere ortaklaşa vermek istediği ve merkeze yaptığı arzın arzın bir berat ile de onaylandığı görülmektedir.[1347] Diğer bir berat kaydında ise İsfendiyar Bey Vakfı'ndaki duâguluk görevinden kendi isteğiyle ayrılan Mustafa isimli şahsın yerine Şeyh Seyyid Abdülkadir Peşkirizâde'nin görevlendirildiği yazmaktadır.[1348]

Sicillerde Kastamonu'daki bazı yapılar için kurulan vakıflara ahalinin bağışlarda bulunduğu anlatılmaktadır. Bu yapılardan birisi Nasrullah Köprüsü'dür. Kayyım Hacı Ahmed Efendi ile köprünün işlerine nâzır olan Hacı İsmail Ağa ibni Hacı Mustafa ve Kıbrısî Hacı Mehmed, mahkemeye Cebrail Mahallesi'nden müteveffa Boyacı Hacı Recep'in vasiyetinde belirttiği köprü için bağışlanan altı yüz elli kuruşu Semiz Hacı Ali'den aldıklarını söylemişlerdir. Diğer kayıtta, alınan paranın makbuz karşılığında Hacı Mustafa'ya tamir için verildiği yazmaktadır. Ayrıca Kebkebirler Mahallesi'nden Hacı Halil Ağa ibni Mehmed de kendi parasından üç yüz elli kuruşu mütevelli Hafız Mehmed Efendi ibni Hacı Ali huzurunda köprünün tamiratı için bağışladığını

[1343] KŞS 20, s. 22.
[1344] KŞS 79, s. 11.
[1345] KŞS 79, s. 47, 48.
[1346] Pakalın, *Câbi*, s. 253.
[1347] KŞS 9, s. 73.
[1348] KŞS 10, s. 145.

söylemiştir. Bağışlanan meblağ Yanıkzâde Hacı İsmail Ağa'ya teslim edilmiştir. Başka bir kayıtta, Kübcüğez Mahallesi'nden Berber Hacı Ömer köprünün tamiratı için ne kadar harç ve sarf lazım olursa karşılamaya hazır olduğunu beyan etmiştir.[1349]

Çeşitli örneklerle anlatılmaya çalışılan vakıflarla ilgili olarak sicillerden vakıf denetimleri, yapılan keşif ve tamir işlemleri, vakıf görevlileri, görevlilerin atanması, atamalara yapılan itirazlar ve gerekçeleri, merkezle olan yazışmalar, yapılan hibelerde konulan şartlar, vakfın gelirleri, taşınmazların kiralanması, vakıf mütevellilerinin görev ve yetkileri konularında bilgilere ulaşılmaktadır. Tablo 3.5'de alfabetik sıralama dikkate alınarak önce mütevellileri tespit edilen vakıfların sonra da mütevellisi tespit edilemeyen vakıfların isimleri verilmiştir. Ayrıca dipnotlarda vakıflara ait bazı ek bilgiler de yer almaktadır.

Tablo 3.5 Kastamonu'daki vakıflar ve mütevellileri

Vakıf İsimleri	Mütevelli İsimleri
Ahi Çorbazâde Zâviyesi Vakfı[1350]	Seyyid Mehmed Çelebi ibni Seyyid Mehmed Çelebi
	Seyyid Abdullah Çelebi ibni Seyyid Mustafa Çelebi
	Seyyid Mustafa Çelebi
Atabey Câmii ve Medresesi Vakfı	Ahmed Efendi[1351]
	Mehmed Sehrani[1352]
	Abdurrahman Çelebi ibni İsmail[1353]
	Ahmed Efendi ibni İbrahim Efendi[1354]
	Seyyid Hasan Efendi[1355]
Benli Sultan Vakfı	Seyyid Musa Efendi[1356]
Beycebey Câmii Vakfı[1357]	Mahmud
	Mehmed Halife

[1349] KŞS 13, s. 125, 126.
[1350] KŞS 16, s. 7.
[1351] KŞS 9, s. 85.
[1352] KŞS 9, s. 85; KŞS 12, s. 47, 56; KŞS 13, s. 74, 89.
[1353] KŞS 12, s. 56; KŞS 13, s. 11, 48, 56, 74, 89.
[1354] KŞS 12, s. 56; KŞS 13, s. 74, 89; KŞS 79, s. 77, 88.
[1355] KŞS 12, s. 47; KŞS 13, s. 56, 59, 74, 89.
[1356] KŞS 19, s. 54.
[1357] KŞS 10, s. 147.

Tablo 3.5'in devamı

Cem Sultan Vakfı	İbrahim Abdullah[1358]
	Hattat Mehmed Ağa[1359]
Cemal Ağa Vakfı [1360] (Cemal Ağa Mescid-i Şerifi Vakfı)	Mütevelli Hasan
	Mütevelli Abdullah
Hâcekizâde Vakfı	Ahmed Çelebi ibni Mehmed Halife[1361]
Hacı Mustafa Vakfı[1362]	Hacı İsmail
	Ahmed İmam
	Hâfız Şaban Halife
Hacı Murâd Dilküşehir Seydî Paşa-i Hacı Seyyid Zâviyesi Vakfı	Mehmed Halife[1363]
	Şeyh Abdullah Kâdirî[1364]
Hacı Zâkir Şehr-i Seydî Paşa Zâviyesi (Hacı Seydî Dilkişehrî Paşa Zâviyesi Vakfı)	İbrahim Halife[1365]
	Mehmed[1366]
	Mustafa[1367]
Halife Mescid-i Şerîfi Vakfı	Hacı Mustafa[1368]
	Davut Halife[1369]
	İbrahim Halife[1370]
Halife Sultan Vakfı[1371]	Osman ve Mustafa[1372]
	Mustafa Ali[1373]
	Mehmed veled-i Mustafa[1374]
Hoca Muhyiddin Medresesi Vakfı	Hâfız Mustafa Efendi ibni Ebubekir[1375]
Hocazâde Mustafa Efendi Vakfı	Ramazan Çelebi bin Ahmed Efendi[1376]

[1358] KŞS 13, s. 73. Kişi kayıtta, Teberdâr-ı Saray-ı Atîk ünvanıyla geçmektedir.
[1359] KŞS 20, s. 69.
[1360] KŞS 20, s. 75.
[1361] KŞS 13, s. 47.
[1362] KŞS 79, s. 67. Ahmed İmam'ın ölmesi üzerine Hâfız Şaban Halife, cüzhanlık görevini yürütmüştür.
[1363] KŞS 13, s. 95.
[1364] KŞS 13, s. 95.
[1365] KŞS 12, s. 59; KŞS 13, s. 95.
[1366] KŞS 16, s. 79.
[1367] KŞS 16, s. 79.
[1368] KŞS 12, s. 65.
[1369] KŞS 12, s. 65.
[1370] KŞS 79, s. 83.
[1371] KŞS 13, s. 6; KŞS 16, s. 21, 86.
[1372] KŞS 16, s. 86.
[1373] KŞS 16, s. 86.
[1374] KŞS 16, s. 86.
[1375] KŞS 10, s. 51; KŞS 79, s. 45. Kayıtlardan vakfın Azdavay'da olduğu anlaşılmaktadır.
[1376] KŞS 9, s. 8; KŞS 79, s. 23.

Tablo 3.5'in devamı

İbrahim Bey Vakfı	Mütevelli Mehmed[1377]
	Mütevelli Ahmed[1378]
İsfendiyar Bey Vakfı	Ahmed Hüseyin Kastamoni[1379]
	Ali Mehmed[1380]
	Hacı Ali[1381]
	Ahmed Bey bin Hasan[1382]
İsmail Bey Vakfı[1383]	Mehmed Hilvani (Hilvani Mehmed)[1384]
	Seyyid İsmail[1385]
	Seyyid Ahmed ibni Seyyid İsmail[1386]
	İsmail ve Ahmed[1387]
	Ahmed ve Mehmed[1388]
	Hacı Mehmed Ağa[1389]
	Mütevelli İbrahim[1390]
	Hacı Mehmed ve Osman[1391]
	İbrahim bin Ömer[1392]
Kanlıovacığı Mescid-i Şerîfi Vakfı	Hasan bin Maden[1393]
Kebkebirler Câmii Şerifi Vakfı	Ali Bey ibni Seyyid Ahmed[1394]
Koyunlu Medresesi Vakfı[1395]	Ebu Bekir Efendi
	Müderris Mustafa
	Abdülhalim Efendi
Kürkçüler Sûku Mescid-i Şerîfi Vakfı	Hacı Ahmed[1396]

[1377] KŞS 16, s. 72.
[1378] KŞS 16, s. 72.
[1379] KŞS 79, s. 80.
[1380] KŞS 79, s. 80.
[1381] KŞS 20, s. 22.
[1382] KŞS 9, s. 16, 38, 73.
[1383] KŞS 13, s. 6, 20.
[1384] KŞS 12, s. 55; KŞS 19, s. 120.
[1385] KŞS 13, s. 92; KŞS 20, s. 69. Kişi, Vekil-i harç görevini kendi isteğiyle bırakmıştır.
[1386] KŞS 13, s. 92; KŞS 20, s. 69. Kişiye, Vekil-i harç görevi için berat verilmiştir.
[1387] KŞS 16, s. 66; KŞS 20, s. 69. Hilvani Mehmed'in oğulları ortaklaşa görevi yürütmüştür.
[1388] KŞS 16, s. 66; KŞS 20, s. 69. İsmail'in ölümü üzerine kişiler görevi devralmıştır.
[1389] KŞS 16, s. 76; KŞS 79, s. 11, 31, 88; KŞS 20, s. 69.
[1390] KŞS 19, s. 120; KŞS 20, s. 69.
[1391] KŞS 20, s. 62, 69, 77.
[1392] KŞS 20, s. 72, 77, 78.
[1393] KŞS 16, s. 23. Kayıtlardan vakfın Devrakâni'de olduğu anlaşılmaktadır.
[1394] KŞS 79, s. 47.
[1395] KŞS 19, s. 119, 120. Koyunlu nam-ı diğer Efendi diye geçmektedir.
[1396] KŞS 20, s. 66. Mescidin, Kürkçüler Sûku'nda, bedesten yanında müteveffa Frenkşah Türbesi kurbunda vaki mescid-i şerîf şeklinde tarifi vardır.

Tablo 3.5'in devamı

Muytablar Sûku Mescid-i Şerîfi Vakfı	Derviş Ahmed[1397]
Muharrem Efendi (Halife) Mescid-i Şerîfi Vakfı	Hacı Mustafa Halife[1398]
Müderris Hacı Nasrullah Zâviyesi Vakfı[1399]	Ahmed Halife
	İsmail bin Ahmed Halife
Nasrullah Kadı Câmii Vakfı	Ahmed Ağa[1400]
	Mütevelli Mustafa[1401]
	Hacı Ahmed[1402]
	Mütevelli İsmail[1403]
	Seyyid Ömer Efendi[1404]
	Hacı İsmail Çelebi[1405]
	İbrahim Efendi ibni Hacı İsmail Efendi[1406]
Sinan Bey Vakfı	İbrahim Ağa ibni Abdullah[1407]
	Ömer ve Mehmed[1408]
Şeyh Şuca Vakfı	Ali Efendi ve Şeyh Hâfız Ahmed[1409]
	Mütevelli Hasan[1410]
Topçuzâde Câmii Vakfı	Hâfız Mehmed Efendi ibni İbrahim Efendi[1411]
Yakup Ağa Câmii Vakfı	Mütevelli Ali[1412]
	Şeyh Ahmed ibni Şeyh Mustafa[1413]
	Mehmed Halife[1414]
	Ahmed[1415]
	Mütevelli Hüseyin[1416]

[1397] KŞS 20, s. 67.
[1398] KŞS 16, s. 83; KŞS 79, s. 77, 102.
[1399] KŞS 10, s. 162. Kayıtta, Ortaköy denen mevkide bulunduğu yazmaktadır.
[1400] KŞS 10, s. 143.
[1401] KŞS 13, s. 94.
[1402] KŞS 13, s. 94. Kişi aynı zamanda câmide kayyımlık yapmaktadır.
[1403] KŞS 16, s. 70; KŞS 79, s. 67.
[1404] KŞS 79, s. 90.
[1405] KŞS 79, s. 90.
[1406] KŞS 20, s. 44.
[1407] KŞS 9, s.27, 78; KŞS 13, s. 9, 86; KŞS 16, s. 64, 73; KŞS 79, s. 76, 95.
[1408] KŞS 16, s. 64, 73; KŞS 79, s. 76, 95.
[1409] KŞS 19, s. 115. Ali Efendi'nin yerine vaizlik görevine Şeyh Hâfız Ahmed getirilmiştir.
[1410] KŞS 20, s. 65.
[1411] KŞS 9, s. 24; KŞS 13, s. 13, 14.
[1412] KŞS 12, s. 58.
[1413] KŞS 12, s. 58.
[1414] KŞS 19, s. 117.
[1415] KŞS 19, s. 117.
[1416] KŞS 20, s. 59.

Tablo 3.5'in devamı

Abdal Hasan Mescid-i Şerîfi Vakfı[1417]	Mütevellileri tespit edilememiştir.
Bakkalzâde Vakfı[1418]	
Bedir Gazi Mescid-i Şerîfi Vakfı[1419]	
Cebrâil Ağa Vakfı[1420]	
Cebrâil Mescid-i Şerîfi Vakfı[1421]	
Çay Medresesi Vakfı[1422]	
Çetin Baba Vakfı[1423]	
Hacı İsmail Halife Vakfı[1424]	
Hisarardı Câmii Şerîfi Vakfı[1425]	
İbn-i Neccar Câmii Şerîfi Vakfı[1426]	
İbn-i Süle Mescid-i Şerîfi Vakfı[1427]	
Müfessir Alaaddin Vakfı[1428]	
Sitti Hatun Vakfı[1429]	
Şahçelebizâde Vakfı[1430]	
Tai Sultan Vakfı[1431]	
Türbe Mescid-i Şerîfi Vakfı[1432]	
Hacı Mustafa	Baylar Köyü[1433]
Mehmed Ağa	
Mustafa Ağa	
Hafız Şaban Efendi	

[1417] KŞS 20, s. 66.
[1418] KŞS 20, s. 38.
[1419] KŞS 13, s. 3.
[1420] KŞS 20, s. 28.
[1421] KŞS 9, s. 35; KŞS 10, s. 50; KŞS 13, s. 3.
[1422] KŞS 13, s. 42; KŞS 19, s. 17.
[1423] KŞS 19, s. 60.
[1424] KŞS 20, s. 58.
[1425] KŞS 20, s. 65.
[1426] KŞS 20, s. 18.
[1427] KŞS 10, s. 56.
[1428] KŞS 10, s. 10.
[1429] KŞS 79, s. 23.
[1430] KŞS 20, s. 38.
[1431] KŞS 19, s. 51.
[1432] KŞS 13, s. 11.
[1433] Kastamonu Kazası'nın Baylar Köyü ile ilgili 10 Recep 1113 / 11 Aralık 1701 tarihli bir avârız kaydından bu köyde Hacı Mustafa, Mehmed Ağa, Mustafa Ağa ve Hafız Şaban Efendi isminde dört vakıf bulunduğu anlaşılmıştır. KŞS 10, s. 147.

Şehir yaşamında önemli bir yere sahip olan ve insanların günde beş vakit uğradığı câmilerin, hizmetkârları ve giderleri olmaktaydı. Hayırseverler tarafından kurulan vakıflarla bu ihtiyaçlarına cevap verilen câmilerin böylelikle nesiller boyu geleceğe taşınması da mümkün oluyordu. Hamam, dükkân ve han gibi yapılar ile bağ ve bahçe gelirlerinin çoğu zaman bir câminin hizmetini üstlenen vakfa gelir olarak kaydedildiği görülmektedir. Câmilerde görevli olan imam-hatip, müezzin, hizmetli ve değişik görevlerde bulunan diğer kişiler için söz konusu vakıflar gelir sağlamaktaydı. Bu nedenle günümüzde olduğu gibi câmilerde görev yapan kişiler aylık giderlerini devletten değil vakıflardan almaktaydılar.[1434]

İncelenen dönemin defterleri arasında Seyyid Ahmed Ağa eliyle merkezden Kastamonu Sancağı'na getirilen Muharrem 1115 / Mayıs 1703 tarihli ve içerisinde vakıf görevlilerinin birer aylık vazife yevmiyelerinin gösterildiği bir defter tespit edilmiştir. Bu defter aracığıyla Kastamonu ve köylerindeki vakıfların isimleri ile görevlilerin yevmiyeleri çıkarılmıştır. Kayıttaki vakıf isimlerinden incelenen dönemde aynı isme sahip ama farklı olan vakıfların bulunduğu anlaşılmıştır. Mesela, Aktekye isminde bir vakıf ile Mahalle-i Aktekye isminde iki ayrı vakıf bulunmaktadır. Yine kayıttan Vakf-ı Mescid-i Hamza Ağa ile Vakf-ı Mescid-i Hacı Hamza şeklinde isimleri geçen Hamza Ağa ve Hacı-Hamza isminde iki ayrı vakıf olduğu tespit edilmiştir. Bu vakıflar, Tablo 3.6'da defter kaydındaki sıralama dikkate alınarak verilmiştir.[1435]

Tablo 3.6 Kastamonu ve kuralarındaki vakıflar ile görevli yevmiyeleri

Vakfın Adı ve Yevmiyesi		Vakfın Adı ve Yevmiyesi	
Evkaf-ı Cem Sultan	12,5	Medrese-i Çay Evkafı	4
Evkaf-ı Akmescid	3	Mescid-i Ârız	1
Mescid-i Seydiler	1	Mescid-i Cemal Ağa	2
Mescid-i İbn-i Neccar	1	Mescid-i Muzaffereddin	1
Mescid-i Kubbeli	1	Vakf-ı Hankapan	65
Mescid-i Gökdere	1	Mescid-i Beyçelebi	1
Evkaf-ı Aktekye	32	Vakf-ı Alacamescid	1
Mescid-i Hüseyin Çelebi	2	Evkaf-ı Şeyh Şucâ'	15

[1434] **Câmi ve Hayat**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2019, s. 104.
[1435] KŞS 13, s. 12, 13. Muharrem 1115 / Mayıs 1703 tarihli sicil kaydına göre hazırlanmıştır.

Tablo 3.6'nın devamı

Evkaf-ı İsfendiyar Bey	13	Vakf-ı Câmii Kırkçeşme	3
Vakf-ı Mescid-i Kübcüğez	3	Mescid-i Dede Tekyesi	1
Evkaf-ı Câmii Atabey	?	Vakf-ı Tahir Fakih	2
Mescid-i Kanara	1	Mescid-i Alpaslan	1,5
Mescid-i Saraçlar	2,5	Vakf-ı Mescid-i Frenkşah	8
Vakf-ı Câmii Honsâlâr	9	Mescid-i Kabe	1
Mescid-i Şâzibey	1,5	Mescid-i Semerciler	2
Mescid-i Kebkebirler	3	Evkaf-ı Sinan Bey	9
Mescid-i Bedir Gazi	1	Mescid-i Hacı Dursun	2
Mescid-i Sa'dizâde	1,5	Vakf-ı Mescid-i Kavukçu	1
Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Cedîd	14	Vakf-ı Câmii Deveciler	7
Vakf-ı Hacı Musa	2	Vakf-ı Mahalle-i Aktekye	2
Vakf-ı Mescid-i Sûfîler	1	Vakf-ı Mescid-i Hamza Ağa	2
Vakf-ı Mescid-i Püre	2	Vakf-ı Mescid-i Hacı Hamza	2
Vakf-ı Câmii Hasan Efendi	8	Vakf-ı Mescid-i Muharrem Halife	8
Evkaf-ı Ferhat Paşa	6	Evkaf-ı İsmail Bey	28
Vakf-ı Mescid-i Cebrâil	2	Evkaf-ı Topçuzâde	7
Evkaf-ı Câmii Yakup Ağa	40	Vakf-ı Mescid-i Musa Fakih	1
Vakf-ı Mescid-i Debbağlar	2	Vakf-ı Mescid-i Bozoğlak	1
Vakf-ı Mescid-i Üyük-i A'lâ	3	Vakf-ı Mescid-i Karandu	1
Vakf-ı Mescid-i Karye-i Hamid	1	Vakf-ı Mescid-i Saraycık	2
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Akçataş	1	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Fadıra	2
Vakf-ı Mescid-i Kızılcaviran	1	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Geyikli	1
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Çatakviran	2	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Kızoğlu	1
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Serti	1	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Elmayakası	1
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Bürmece	1	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Kadı	2
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Seremeddin	1	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Bürme	1
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Batak	1	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Virancık	2
Vakf-ı Tekye-i Benli Sultan	3	Vakf-ı Mescid-i Karye -i Gödel	1
Vakf-ı Mustafa Paşa	7	Evkaf-ı Kapucubaşı Mehmed Ağa	31
Vakf-ı Mescid-i Karye -i Eceoğlu	1		

Yevmiyeler içinde en yüksek ücretlendirme altmış beş yevmiye ile Hankapanı Vakfı'na, kırk yevmiye ile Yakup Ağa Câmii Vakfı'na, otuz iki yevmiye ile Aktekye Vakfı'na, otuz bir yevmiye ile Kapucubaşı Mehmed Ağa Vakfı'na ve yirmi sekiz yevmiye ile de İsmail Bey Vakfı'na aittir. Ücretlendirme açısından değerlendirilde Hankapanı, Yakup Ağa Câmii, Aktekye, Kapucubaşı Mehmed Ağa ve İsmail Bey vakıflarını diğerlerine göre daha yoğun hizmet ürettiği söylenebilir. Defterdeki kayıtta, vakıf isimleriyle birlikte sadece yevmiyeler yazmakta olup ödeme yapılacak para birimi ile ilgili bir detay yoktur. Ancak kaydın ikinci sırasında yazılan Medrese-i Çay Vakfı için 4 meblağ şeklinde bir ücretlendirme yazılmıştır. Bu tip ücretlendirmelerin genelde kuruş cinsinden yapıldığı düşünülürse sadece bu vakfa ait olan yevmiyeyi belirtmek için meblağ yazıldığı söylenebilir.

3.2.1 Câmi ve Mescidler ile Görevlileri

İslâm tarihinde mabet için kullanılan farklı isimler içerisinde en yaygın olanları mescid ve câmi tabirleridir. Mescid, secde edilen yer manasına gelmekte olup İslâm tarihinde Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa gibi en önemli mabetler için kullanılmıştır. Câmi ise toplayan, bir araya getiren manalarında kullanılmış diğer bir isimdir. Hz. Peygamber döneminden sonra şehirlerde mescid sayısının artması ve cuma namazının tek bir yerde kılınmasından dolayı cuma namazının kılındığı mescidlere El-Mescidü'l-Câmi denilmiştir. İslâm dünyasında cuma namazı kılınan mabetler için câmi, cuma namazının kılınmadığı mabetler için ise mescid ismi kullanılmaktadır. İslâm medeniyet tarihi boyunca eğitim-öğretim kurumları medreseler, sosyal ve dinî hayatın parçası hâline gelen tekke-zâviyeler, ticari hayatın merkezi olan bedesten, çarşı ve pazarlar ile askerî eğitim alanı olan kışlalar câmi merkezli olarak gelişmiştir. Câmilerin yanına açılan imaret/aşevi, kütüphane ve şifahaneler de mescidlerin ne derecede hayatın merkezinde olduğunu göstermektedir. Yine aynı şekilde köyler, câmi ve musalla/namazgâh merkezli olarak kurulmuştur.[1436]

Sicil kayıtlarındaki berat kayıtları başta olmak üzere farklı birçok kayıttan ve özellikle de davaların şühûdü'l-hallerinden birçok câmi ve mescid ismine bulundukları yerleşim birimleriyle birlikte ulaşılmıştır. Yine kayıtlarda imam, hatip, kayyım, müezzin,

[1436] Diyanet İşleri Başkanlığı, a.g.e., s. 9, 10, 23.

dersiâm, vâiz, nâsıh, zâkir, cüzhan ve devirhan gibi görevli isimlerinin sıklıkla geçmesi incelenen dönemdeki bu kişilerin görev yaptıkları yerlerle birlikte tespit edilmesini sağlamıştır. Toplumda güven duyulan ve saygın bir yere sahip olan bu görevlilerin çoğu ve bilhassa imamlar mahallelerdeki görevleri sebebiyle farklı mahkeme kayıtlarında yer almaktadır. Bu sebeple tespitler için her türlü belgeye tek tek göz atılmıştır.

Konu ile ilgili tespitlerin yer aldığı Tablo 3.7, alfabetik sıralama dikkate alınarak hazırlanmış olup görevlileri tespit edilemeyen câmi ve mescid isimleri tablonun en sonunda yine alfabetik sıralamaya göre verilmiştir. Dipnotlarda ise câmi ve mescidlerin bulunduğu mahallelerin, yerleşim birimi köy olanların ise bağlı olduğu divan veya kazânın ismi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bazı kayıtlarda câmi ve mescidleri yaptıran kişlerden de bahsedildiği için dipnotlarda bu bilgilere de yer verilmiştir. Farklı bir ünvanı olanların görev tanımlarına yönelik açıklamalar da yine dipnotlarda bulunmaktadır.

Tablo 3.7 Kastamonu'daki câmi ve mescidler ile görevli isimleri ve görevleri

Câmi ve Mescid/Yerleşim Yeri Adı	Görevli Adı	Görevi
Abdülbâkî Efendi Câmii Şerîfi	Ali[1437]	Dersiâm[1438]
	Mehmed ve Mustafa[1439]	Dersiâm
Abdülcabbar Mahallesi	Osman Halife ibni Hacı Recep[1440]	Müezzin
Ağaç Mescid-i Şerîfi[1441]	Ahmed Halife[1442]	Müezzin
	Mehmed Halife[1443]	Müezzin
Akçakavak Köyü	Ahmed Halife ibni Mustafa Halife[1444]	İmam
Akdoğan Divanı	Mehmed Halife ibni Ali[1445]	İmam
Akmescid Mahallesi	Hüseyin Çelebi ibni Şeyhî[1446]	Müezzin

[1437] KŞS 16, s. 66.
[1438] Medreselerde öğrencilere, câmilerde ise halka açık ders verme yetkisine sahip müderrisler için kullanılan bir ünvandır. Mehmet İpşirli, *"Dersiâm"*, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayaınları, C: IX, İstanbul 1994, s. 185.
[1439] KŞS 16, s. 66.
[1440] KŞS 20, s. 14.
[1441] KŞS 9, s. 66, 85. Mescid, Cebrâil Mahallesi'nde bulunmaktadır.
[1442] KŞS 9, s. 66, 85.
[1443] KŞS 9, s. 66, 85.
[1444] KŞS 79, s. 12. Köy, Taşköprü Kazası'na bağlıdır.
[1445] KŞS 10, s. 20, 21, 54.
[1446] KŞS 10, s. 18.

Tablo 3.7'nin devamı

Akmescid Mahallesi	Mustafa Çelebi ibni Müezzin Ahmed Halife[1447]	Müezzin
	Mehmed Halife Orduzade[1448]	Müezzin
	Mehmed Çelebi bin Derviş Mehmed[1449]	Müezzin
	Hüseyin Çelebi Kulakzade[1450]	Müezzin
	Mehmed Halife[1451]	Müezzin
	Mehmed Halife bin Mehmed Dede[1452]	Müezzin
Aktekye Mahallesi	İbrahim Efendi ibni Mustafa Efendi[1453]	Hatib
	Ahmed Çelebi bin Mehmed[1454]	Müezzin
	Mustafa Halife ibni Halil[1455]	Müezzin
Arız Mahallesi	Mehmed Halife[1456]	Müezzin
Arız Mahallesi Mescid-i Şerîfi	Şaban Halife[1457]	İmam
	Hâfız Mustafa[1458]	İmam
Atabey Gazi Câmii Şerîfi	Mehmed Halife[1459]	Müezzin
	Mustafa bin Mehmed Halife[1460]	Müezzin
	Ahmed bin Mehmed Halife[1461]	Müezzin
	Hacı Mehmed[1462]	Müezzin
	Ali Dede ibni Ömer Dede[1463]	Müezzin
Atabey Gazi Mahallesi	Hâfız Ali Efendi ibni Himmet Dede[1464]	Kayyım
	Mehmed Halife[1465]	Müezzin

[1447] KŞS 16, s. 36.
[1448] KŞS 19, s. 5, 8.
[1449] KŞS 79, s. 54; KŞS 19, s. 8.
[1450] KŞS 19, s. 8.
[1451] KŞS 19, s. 27.
[1452] KŞS 20, s. 35, 43.
[1453] KŞS 10, s. 62; KŞS 16, s. 18.
[1454] KŞS 9, s. 18; KŞS 12, s. 29.
[1455] KŞS 79, s. 61.
[1456] KŞS 20, s. 6, 10.
[1457] KŞS 12, s. 62.
[1458] KŞS 12, s. 62.
[1459] KŞS 10, s. 148.
[1460] KŞS 10, s. 148.
[1461] KŞS 79, s. 66.
[1462] KŞS 79, s. 66.
[1463] KŞS 16, s. 14.
[1464] KŞS 9, s. 46; KŞS 16, s. 6.
[1465] KŞS 16, s. 29.

Tablo 3.7'nin devamı

Atabey Gazi Mahallesi	Mehmed Efendi ibni Mahmud[1466]	Müezzin
Aycılar Câmii Şerîfi	Hüseyin Efendi bin Ahmed[1467]	İmam
	Hacı İbrahim Efendi[1468]	Hatib
	Mehmed Halife[1469]	Müezzin
Aycılar Mahallesi	Mustafa Halife[1470]	Müezzin
Ayvagüller Köyü	Mustafa Efendi bin Mehmed[1471]	İmam
Bedir Gazi Mahallesi Mescid-i Şerîfi	Hâfız Hasan Efendi[1472]	İmam
	Osman Çelebi bin Mehmed[1473]	Müezzin
Bedir Gazi Mahallesi	Mustafa Halife ibni Mehmed[1474]	Müezzin
	Recep Halife[1475]	Müezzin
	Mustafa[1476]	Müezzin
	Ali Halife[1477]	Müezzin
Bekdemir Köyü	Mehmed Halife[1478]	Müezzin
Beyçelebi Mahallesi	Derviş Mustafa[1479]	Müezzin
Beyçelebi Mescid-i Şerîfi	Mehmed[1480]	İmam
	Ahmed Halife bin Mehmed[1481]	İmam
	Mustafa Halife[1482]	İmam
	Kızoğlu Şeyhzade Hâfız Mehmed Efendi[1483]	İmam
Cebrâil Mahallesi	Abdülbâki Halife ibni Ömer[1484]	Müezzin
	Ömer Halife ibni Abdülbâki[1485]	Müezzin

[1466] KŞS 16, s. 29.
[1467] KŞS 9, s. 16, 42.
[1468] KŞS 13, s. 24.
[1469] KŞS 13, s. 24.
[1470] KŞS 19, s. 34.
[1471] KŞS 16, s. 21. Köy, Darıbükü Divanı'na bağlıdır.
[1472] KŞS 9, s. 29.
[1473] KŞS 12, s. 10.
[1474] KŞS 16, s. 38.
[1475] KŞS 19, s. 14.
[1476] KŞS 19, s. 102.
[1477] KŞS 19, s. 102.
[1478] KŞS 20, s. 15, 16. Köy, Taşköprü Kazâsı'na bağlıdır.
[1479] KŞS 19, s. 41.
[1480] KŞS 19, s. 90.
[1481] KŞS 19, s. 90.
[1482] KŞS 19, s. 92.
[1483] KŞS 19, s. 92.
[1484] KŞS 13, s. 9.
[1485] KŞS 13, s. 28; KŞS 20, s. 18.

Tablo 3.7'nin devamı

Cebrâil Mahallesi	Ahmed Halife[1486]	Müezzin
	Ahmed bin Halil[1487]	Müezzin
	Mehmed Halife[1488]	Müezzin
	Halil Efendi ibni Hacı Mehmed[1489]	Müezzin
	Halil Halife[1490]	Müezzin
	Mehmed Çelebi bin Halil[1491]	Müezzin
Cebrâil Mescid-i Şerîfi	Ahmed Efendi[1492]	İmam
	Osman Efendi[1493]	İmam
	Ebubekir Efendi[1494]	İmam
	Halil Çelebi[1495]	Müezzin
	Mehmed Halife[1496]	Müezzin
Cemaleddin Ağa (Cemal Ağa) Mescid-i Şerîfi	Ahmed[1497]	İmam
	Mehmed Halife[1498]	İmam
	Ahmed[1499]	Kayyım
	Hacı Ahmed[1500]	Kayyım
	Hüseyin Veledeş[1501]	Müezzin
	Ahmed bin Mehmed[1502]	Müezzin
Çevkani Mahallesi Mescid-i Şerîfi	Hâfız Ahmed Efendi bin Abdülkadir Efendi[1503]	İmam
	Hacı Ahmed[1504]	Müezzin
	Mehmed[1505]	Müezzin

[1486] KŞS 13, s. 58.
[1487] KŞS 13, s. 58.
[1488] KŞS 13, s. 26; KŞS 19, s. 23.
[1489] KŞS 16, s. 34.
[1490] KŞS 79, s. 14.
[1491] KŞS 19, s. 44
[1492] KŞS 9, s. 28, 31; KŞS 10, s. 12.
[1493] KŞS 19, s. 38.
[1494] KŞS 19, s. 38.
[1495] KŞS 9, s. 31, 35; KŞS 10, s. 50; KŞS 12, s. 29.
[1496] KŞS 19, s. 38.
[1497] KŞS 12, s. 59.
[1498] KŞS 12, s. 62.
[1499] KŞS 20, s. 75.
[1500] KŞS 20, s. 75.
[1501] KŞS 20, s. 75.
[1502] KŞS 20, s. 75.
[1503] KŞS 12, s. 7.
[1504] KŞS 9, s. 92.
[1505] KŞS 9, s. 92.

Tablo 3.7'nin devamı

Dede Sultan Tekyesi Mescid-i Şerîfi[1506]	Ahmed Halife[1507]	İmam ve Cüzhan
	Mehmed bin Ahmed Halife[1508]	İmam ve Cüzhan
Deveciler Mahallesi	Hüseyin Halife ibni Hacı Hasan[1509]	Müezzin
	Hüseyin Çelebi[1510]	Müezzin
	Mustafa Efendi[1511]	Müezzin
	Mehmed Halife bin Mehmed[1512]	Müezzin
Eceoğlu Köyü	Mustafa Halife ibni İbrahim[1513]	İmam
Eğerci Köyü	Ahmed Halife bin Musa[1514]	İmam
Hacı Abdullah Efendi Câmii Şerîfi	Mustafa Halife ibni Hacı İbrahim Efendi[1515]	İmam
Hacı Osman Mescid-i Şerîfi[1516]	Hacı Ahmed[1517]	İmam
	Mehmed Halife[1518]	İmam
Geyikli Divanı Mescid-i Şerîfi	Mehmed bin Ömer[1519]	İmam
Geymene-i Kebîr Divanı	Mehmed Halife ibni Sendel[1520]	İmam
Gökdere Mahallesi	Mustafa Halife ibni Mehmed Efendi[1521]	Müezzin
Hacı Dursun Mahallesi	Mehmed Halife ibni Resul[1522]	Müezzin
Hacı Hamza Mahallesi	Mehmed Halife[1523]	Müezzin
Hacı Hamza Mescid-i Şerîfi	Mehmed[1524]	Kayyım
Halaçlar (Halaçlı) Köyü	Abbas Halife ibni Ömer[1525]	İmam
	Abbas Halife ibni Hacı Halil[1526]	İmam

[1506] KŞS 16, s. 63. Mescid, Hacı Dursun Mahallesi'nde bulunmaktadır
[1507] KŞS 16, s. 63.
[1508] KŞS 16, s. 63.
[1509] KŞS 9, s. 17; KŞS 12, s. 5; KŞS 13, s. 26; KŞS 79, s. 17; KŞS 19, s. 48.
[1510] KŞS 16, s. 32.
[1511] KŞS 16, s. 32.
[1512] KŞS 79, s. 59.
[1513] KŞS 10, s. 49; KŞS 12, s. 4.
[1514] KŞS 10, s. 6.
[1515] KŞS 79, s. 61. Mescid, Topçuzâde Mahallesi'nde bulunmaktadır.
[1516] KŞS 79, s. 64. Mescid, Diğer Saraçlar maa Budamıç Köyü'nde bulunmaktadır.
[1517] KŞS 79, s. 64.
[1518] KŞS 79, s. 64.
[1519] KŞS 10, s. 170.
[1520] KŞS 16, s. 37.
[1521] KŞS 16, s. 38; KŞS 79, s. 57.
[1522] KŞS 10, s. 64.
[1523] KŞS 79, s. 17.
[1524] KŞS 10, s. 152.
[1525] KŞS 13, s. 4.
[1526] KŞS 13, s. 40.

Tablo 3.7'nin devamı

Halaçlar (Halaçlı) Köyü	Ahmed ibni Ömer[1527]	Müezzin
Halife Mahallesi	Mustafa Halife[1528]	Hatip
	Hacı Abdülbâki ibni Hacı Mehmed[1529]	Müezzin
	Mustafa Halife[1530]	Müezzin
	Hüseyin Çelebi[1531]	Müezzin
Hamza Ağa Câmii Şerîfi	İbrahim Halife[1532]	Müezzin
Hamza Ağa Mahallesi	Demirci Recep Halife[1533]	Müezzin
Has Köyü	Mustafa Efendi ibni Ali[1534]	İmam
	Mustafa Efendi ibni Şaban[1535]	İmam
	Mustafa Halife ibni Ali Dede[1536]	İmam
	Hacı Ahmed Halife bin Recep[1537]	Kayyım
Hasan Efendi Mescid-i Şerîfi[1538]	Ahmed Halife[1539]	İmam
	Mehmed Halife[1540]	İmam
	Mustafa Halife[1541]	İmam
Havlu Köyü	Ahmed Halife ibni Mustafa[1542]	Müezzin
Honsalar Câmii	Hâfız Hasan[1543]	Hatib
	Hâfız Ahmed[1544]	Hatib
İbn-i Neccar Mahallesi	Hâfız Mehmed Efendi ibni Hacı Hasan[1545]	Vâiz
	Nasuhîzâde Ali Efendi[1546]	Vâiz
	Ahmed Efendi ibni Abdülkâdir[1547]	Hatib

[1527] KŞS 13, s. 4.
[1528] KŞS 20, s. 58.
[1529] KŞS 10, s. 22.
[1530] KŞS 19, s. 8.
[1531] KŞS 19, s 12.
[1532] KŞS 20, s. 55.
[1533] KŞS 16, s. 37.
[1534] KŞS 16, s. 18.
[1535] KŞS 16, s. 18.
[1536] KŞS 79, s. 29.
[1537] KŞS 79, s. 29.
[1538] KŞS 20, s. 67. Mescid, Mahalle-i Cedîd'de bulunmaktadır.
[1539] KŞS 20, s. 67.
[1540] KŞS 20, s. 67.
[1541] KŞS 20, s. 67.
[1542] KŞS 13, s. 39.
[1543] KŞS 10, s. 160.
[1544] KŞS 10, s. 160.
[1545] KŞS 13, s. 15, 16, 18, 19.
[1546] KŞS 13, s.18.
[1547] KŞS 13, s. 15, 18, 19.

Tablo 3.7'nin devamı

İbn-i Neccar Mahallesi	Hacı Ahmed Efendi ibni Hüseyin[1548]	Kayyım
İbn-i Süle Mescid-i Şerîfi	Zâkir Mustafa Efendi[1549]	İmam
	Recep[1550]	Kayyım
İbrahim Bey Mescid-i Şerîfi	Hâfız Hasan[1551]	İmam
	Hâfız Ahmed[1552]	İmam
İsfendiyar Bey Câmii Şerîfi	Mustafa Efendi ibni Hüseyin Efendi[1553]	Hatib
İsfendiyar Bey Mahallesi	Abdullah Halife[1554]	Müezzin
İsmail Bey Câmii Şerîfi	Hacı Hâfız İshak Efendi ibni Hacı İbrahim Efendi[1555]	İmam
	Hâfız İbrahim Halife[1556]	İmam
	İsmail Halife bin İbrahim[1557]	İmam
	Hâfız Hüseyin Efendi[1558]	İmam
	Hâfız Hasan Halife ibni Hacı İshak[1559]	İmam
	Hüseyin[1560]	Hatib
	Hacı Hüseyin[1561]	Kayyım
	Hacı Mehmed[1562]	Müezzin
	Hüseyin ve oğlu İbrahim Halife[1563]	Müezzin
	Hüseyin Efendi Hacı Mehmed[1564]	Müezzin
	Mehmed[1565]	Müezzin
	Mustafa[1566]	Müezzin
İsmail Bey Mahallesi	Ahmed Efendi[1567]	Müezzin

[1548] KŞS 13, s. 15, 16.
[1549] KŞS 13, s. 5.
[1550] KŞS 19, s. 91.
[1551] KŞS 10, s. 168.
[1552] KŞS 10, s. 168.
[1553] KŞS 13, s. 47.
[1554] KŞS 79, s. 43.
[1555] KŞS 9, s. 9, 16; KŞS 10, s. 65; KŞS 12, s. 57; KŞS 13, s. 20, 47, 59, 84; KŞS 16, s. 34, 36, 76; KŞS 79, s. 49.
[1556] KŞS 12, s. 57; KŞS 13, s. 84.
[1557] KŞS 12, s. 57.
[1558] KŞS 79, s. 17.
[1559] KŞS 79, s. 30; KŞS 19, s. 93
[1560] KŞS 16, s. 76.
[1561] KŞS 16, s. 76.
[1562] KŞS 9, s. 22.
[1563] KŞS 12, s. 45, 48.
[1564] KŞS 13, s. 59; KŞS 16, s. 35, 76.
[1565] KŞS 19, s. 91.
[1566] KŞS 19, s. 91.
[1567] KŞS 13, s. 34.

Tablo 3.7'nin devamı

İsmail Bey Mahallesi	Hacı İsmail Çelebi[1568]	Müezzin
	İbrahim Halife[1569]	Müezzin
Kanara Mescid-i Şerîfi	Ahmed Efendi ibni Mehmed[1570]	İmam
	İsmail Halife ibni Hüseyin [1571]	İmam
Kastamonu Kalesi Mescid-i Şerîfi	Seyyid İsmail Halife[1572]	İmam
	Hacı Mehmed Halife ibni Hacı Ahmed Halife[1573]	Müezzin
Kazgancılar Sûku Mescid-i Şerîfi	Hâfız Mehmed Efendi[1574]	İmam
Kebkebirler Mahallesi	Müstecabzâde Hacı Abdi[1575]	Müezzin
	Mehmed Çelebi[1576]	Müezzin
	Mehmed Halife[1577]	Müezzin
Kırkçeşme Mahallesi	Mustafa Halife bin Mehmed[1578]	Müezzin
	Hüseyin Halife ibni Mustafa[1579]	Müezzin
Kızılcaviran Köyü	Mehmed bin Mahmud[1580]	İmam
Kovalca Köyü	Ali Halife ibni Mehmed[1581]	Müezzin
Kübcüğez Mahallesi	Hacı İbrahim Efendi[1582]	Hatib
	Hüseyin Çelebi ibni Mustafa[1583]	Müezzin
	Osman Halife[1584]	Müezzin
	Hacı İsmail Efendi[1585]	Müezzin
	Osman Çelebi bin Hasan[1586]	Müezzin
	Ali Çelebi Hacı İsmail Çelebi[1587]	Müezzin

[1568] KŞS 13, s. 47.
[1569] KŞS 79, s. 7.
[1570] KŞS 10, s. 14, 145; KŞS 13, s. 50, 51, 52.
[1571] KŞS 10, s. 14, 145. İmam, Ahmed Halife'nin damadıdır.
[1572] KŞS 12, s. 12.
[1573] KŞS 16, s. 29.
[1574] KŞS 9, s. 28.
[1575] KŞS 9, s. 15.
[1576] KŞS 19, s. 29.
[1577] KŞS 20, s. 39.
[1578] KŞS 9, s. 35.
[1579] KŞS 20, s. 15, 24, 28, 41.
[1580] KŞS 9, s. 14.
[1581] KŞS 10, s. 18. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[1582] KŞS 13, s. 33, 40.
[1583] KŞS 16, s. 10.
[1584] KŞS 16, s. 28.
[1585] KŞS 19, s. 16, 17.
[1586] KŞS 19, s. 68.
[1587] KŞS 20, s.10.

Tablo 3.7'nin devamı

Kübcüğez Mahallesi Mescid-i Şerîfi	İsmail Halife[1588]	Müezzin
Kürkçüler Sûku Mescid-i Şerîfi	Ahmed Halife[1589]	Müezzin
	Mehmed Halife[1590]	Müezzin
Mamak Bey Câmii Şerîfi	Hüseyin Halife[1591]	İmam
Mahalle-i Cedid	Hüseyin Çelebi[1592]	Müezzin
Medrese-i Atabey Mahallesi	Hacı Mehmed bin Mehmed[1593]	Müezzin
Molla Köyü	Mustafa Efendi ibni Ömer[1594]	İmam
Musa Fakih Mahallesi Mescid-i Şerîfi	Hâfız Ahmed Çelebi[1595]	İmam
	Hâfız Mehmed[1596]	İmam
	Hâfız Ahmed[1597]	İmam
	Hâfız Mustafa Halife[1598]	İmam
	Eyüp Halife[1599]	Kayyım
	Ali Halife[1600]	Kayyım
	Osman Halife[1601]	Müezzin
	Mehmed Halife[1602]	Müezzin
Muslu Efendi Mescid-i Şerîfi	Muharrem Halife[1603]	İmam
Müderris Hacı Nasrullah Vakfı Câmii Şerîfi	Ahmed Hüseyin[1604]	Kayyım
Nasrullah Kadı Câmii Şerîfi	Şeyh Derviş Mehmed[1605]	Vâiz ve Nâsıh
	Şeyh Seyyid Abdülkadir[1606]	Vâiz ve Nâsıh

[1588] KŞS 9, s. 74.
[1589] KŞS 16, s. 63.
[1590] KŞS 16, s. 63.
[1591] KŞS 16, s. 61. Câmi, Kastamonu'ya bağlı Geymene-i Kebir'de bulunmaktadır.
[1592] KŞS 10, s. 7.
[1593] KŞS 19, s. 59.
[1594] KŞS 10, s. 64.
[1595] KŞS 9, s. 13.
[1596] KŞS 20, s. 64.
[1597] KŞS 20, s. 64.
[1598] KŞS 20, s. 74.
[1599] KŞS 9, s. 79.
[1600] KŞS 9, s. 79.
[1601] KŞS 9, s. 83, 85.
[1602] KŞS 9, s. 83, 85.
[1603] KŞS 16, s. 5. Mescid, İsmailli Divanı'nda bulunmaktadır.
[1604] KŞS 16, s. 82. Câmi, Ortaköy denilen mahalde bulunmaktadır.
[1605] KŞS 10, s. 57, 144, 152.
[1606] KŞS 10, s. 57, 144, 152.

Tablo 3.7'nin devamı

Nasrullah Kadı Câmii Şerîfi	Nimetîzade Hacı Mehmed[1607]	Vâiz ve Nâsıh
	Hâfız Ahmed Efendi[1608]	Hatip
	Hacı Ahmed Efendi[1609]	Kayyım
	Hâfız Mustafa Halife[1610]	Cüzhan
	Ahmed Halife[1611]	Devirhan
	Hâfız İbrahim[1612]	Devirhan
	Mesud Efendi[1613]	İmam
	Mustafa Efendi[1614]	İmam ve Serzâkir
	Mehmed Halife[1615]	Müezzin
	Molla Ahmed[1616]	Müezzin
Numanlar Köyü	Şaban ibni Mehmed[1617]	İmam
Ömerli Köyü	Mehmed Halife[1618]	İmam
Pir Hasan Halife Mescid-i Şerîfi[1619]	Ömer Halife[1620]	İmam
	Osman Halife[1621]	İmam
	Musa Halife bin Yusuf[1622]	İmam
Sarıçemen Köyü	Mehmed Halife ibni Çakır Süleyman[1623]	İmam
Seremeddin Köyü	Hüseyin Halife ibni İsmail[1624]	İmam
	Mehmed Efendi ibni Mahmud Halife[1625]	Hatib
Sinan Bey Câmii Şerîfi	Abdullah Efendi bin İsmail Efendi[1626]	İmam

[1607] KŞS 13, s. 96.
[1608] KŞS 19, s. 20.
[1609] KŞS 13, s. 94, 125; KŞS 79, s. 48; KŞS 19, s. 68.
[1610] KŞS 16, s. 60.
[1611] KŞS 16, s. 64.
[1612] KŞS 16, s. 64.
[1613] KŞS 16, s. 15, 21; KŞS 19, s. 20;
[1614] KŞS 19, s. 20, 36; KŞS 20, s. 46.
[1615] KŞS 10, s. 57, 144, 152; KŞS 19, s. 36.
[1616] KŞS 19, s. 20.
[1617] KŞS 13, s. 7. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[1618] KŞS 16, s. 20. Köy, Eğerciler Divanı'na bağlıdır.
[1619] KŞS 10, s. 151; KŞS 16, s. 82. Mescid, Üyük-i A'lâ Köyü'nde bulunmaktadır.
[1620] KŞS 10, s. 151; KŞS 12, s. 5; KŞS 16, s. 82.
[1621] KŞS 10, s. 151; KŞS 12, s. 5; KŞS 16, s. 82.
[1622] KŞS 10, s. 151; KŞS 12, s. 5; KŞS 16, s. 82.
[1623] KŞS 79, s. 20. Köy, Taşköprü Kazâsı'na bağlıdır.
[1624] KŞS 79, s. 13; KŞS 20, s. 5.
[1625] KŞS 79, s. 13.
[1626] KŞS 9, s. 27; KŞS 13, s. 46, 48; KŞS 16, s. 73; KŞS 79, s. 30.

Tablo 3.7'nin devamı

Sinan Bey Câmii Şerîfi	Ahmed Halife[1627]	Müezzin
	Hacı Mustafa[1628]	Müezzin
	Yahya[1629]	Hatib
Şadibey Mahallesi	Mehmed Halife ibni Derviş Mehmed[1630]	Müezzin
Şeyh Şucâeddin Câmii Şerîfi	Ahmed Efendi ibni Hâfız Hasan Efendi[1631]	İmam ve Hatib
	Ali Halife ibni Ömer[1632]	Müezzin
Tahir Fakih Mahallesi	Mustafa Halife ibni Mustafa[1633]	Müezzin
Takyeciler Mescid-i Şerîfi	Hacı Şaban[1634]	İmam
	Hacı Ahmed[1635]	İmam
Topçuzâde Câmii Şerîfi	Hacı Murad Efendi[1636]	İmam
	Recep Efendi bin Mustafa[1637]	İmam
	Ahmed Halife ibni Mustafa[1638]	Müezzin
Topçuzâde Mahallesi	Ahmed Çelebi bin Hacı Halil[1639]	Müezzin
	Mustafa Halife bin Ahmed Halife[1640]	Müezzin
	Seyyid Ali Efendi[1641]	Müezzin
	Ahmed Efendi[1642]	Müezzin
Türbe-i Âdilbey Câmii Şerîfi	Osman[1643]	Müezzin
	Musa Halife bin Osman[1644]	Müezzin
Vakıf Köyü	Hüseyin Halife[1645]	İmam
Virancık Köyü Mescid-i Şerîfi	Ahmed Halife ibni Mehmet[1646]	İmam

[1627] KŞS 16, s. 73.
[1628] KŞS 16, s. 73.
[1629] KŞS 16, s. 73.
[1630] KŞS 79, s. 4; KŞS 19, s. 32.
[1631] KŞS 13, s. 1.
[1632] KŞS 13, s. 1.
[1633] KŞS 79, s. 38.
[1634] KŞS 16, s. 82.
[1635] KŞS 16, s. 82.
[1636] KŞS 9, s. 20.
[1637] KŞS 19, s. 17; KŞS 20, s. 9.
[1638] KŞS 9, s. 2, 3, 24; KŞS 13, s. 13, 44, 50; KŞS 79, s. 54.
[1639] KŞS 13, s. 13, 25, 31; KŞS 19, s.35.
[1640] KŞS 79, s. 34.
[1641] KŞS 19, s. 14.
[1642] KŞS 20, s. 22.
[1643] KŞS 12, s. 48.
[1644] KŞS 12, s. 48.
[1645] KŞS 16, s. 29. Köy, Seremeddin Divanı'na bağlıdır.
[1646] KŞS 9, s. 34, 35.

Tablo 3.7'nin devamı

Yakup Ağa Câmii Şerîfi	Ali bin Mehmed[1647]	Müezzin
	Ahmed Halife[1648]	Müezzin
Yukarı Osmanlı Mescid-i Şerîfi	Ömer Halife[1649]	İmam
Yuva Köyü Mescid-i Şerîfi[1650]	Hâfız Mehmed[1651]	İmam ve Hatib
Abdal Hasan Mescid-i Şerîfi[1652]	Bu câmi ve mescidler isim olarak kayıtlarda geçmesine rağmen herhangi bir görevli ismine ulaşılamamıştır.	
Ahi Ali Mescid-i Şerîfi[1653]		
Beycebey Câmii Şerîfi[1654]		
Çavuşgecenli Köyü Mescid-i Şerîfi[1655]		
Gökdere Câmii Şerîfi[1656]		
Haddadlar Mescid-i Şerîfi[1657]		
Halife Sultan Mescid-i Şerîfi[1658]		
Hisarardı Câmii Şerîfi[1659]		
Hoca Muslihiddin Mescid-i Şerîfi[1660]		
Kâbe Mescid-i Şerîfi[1661]		
Kapan Hanı Mescid-i Şerîfi[1662]		
Kebkebirler Câmii Şerîfi[1663]		
Muharrem Halife (Efendi) Mescid-i Şerîfi[1664]		
Muytablar Sûku Câmii Şerîfi[1665]		
Şeyh Şaban Efendi Câmii Şerîfi[1666]		
Tavukçular Mescid-i Şerîfi[1667]		

[1647] KŞS 20, s. 59.
[1648] KŞS 20, s. 59.
[1649] KŞS 16, s. 5.
[1650] KŞS 16, s. 62. Mescid, Hacı Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır.
[1651] KŞS 16, s. 62.
[1652] KŞS 20, s. 66, 75. Mescid, Taşköprü Kazâsı'na bağlı Tutaş isimli köyde bulunmaktadır.
[1653] KŞS 9, s. 20. Mescid, Kübcüğez Mahallesi'nde bulunmaktadır.
[1654] KŞS 10, s. 148. Câmi, Seremeddin Köyü'nde bulunmaktadır.
[1655] KŞS 13, s. 1. Devrakâni Kazâsı'na bağlı olan köyün mescidi Hacı Dursun tarafından yaptırılmıştır.
[1656] KŞS 20, s. 98.
[1657] KŞS 10, s. 53.
[1658] KŞS 9, s. 116; KŞS 10, s. 20; KŞS 13, s. 18.
[1659] KŞS 20, s. 65.
[1660] KŞS 9, s. 21.
[1661] KŞS 9, s. 8.
[1662] KŞS 9, s. 40.
[1663] KŞS 79, s. 47.
[1664] KŞS 16, s. 83; KŞS 79, s. 102. Mescid, Haremeyni'ş-Şerîfeyn Vakfı muhasebesinde mestur ve kayıtlıdır.
[1665]KŞS 20, s. 67. Cami, Kırkçeşme yakınlarında olup Fâtıma Hatun Şeyh Mustafa tarafından yaptırılmıştır.
[1666] KŞS 16, s. 17; KŞS 20, 65. Cami, Şeyh Şaban Efendi'nin mezarının yakınında olup binası Şeyh Şuca tarafından yaptırılmıştır.
[1667] KŞS 20, s. 58. Mescid, Halife Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Tablo 3.7'nin devamı

Türbe Mescid-i Şerîfi[1668]	
Yemişpazarı Mescid-i Şerîfi[1669]	

3.2.2 Tekke ve Zâviyeler ile Zâviyedarları

Tasavvuf erbâblarını oturup kalktığı, ibadet ettiği ve ilmi sohbetler yaptığı yere tekke denir. Osmanlı Devleti'nide sosyal, kültürel, dini, siyasi, askerî, ekonomik ve eğitim gibi alanlarda çok yönlü bir fonksiyon icra eden bu tekkelerin küçüklerine zâviye, büyüklerine hânkâh veya dergâh, merkezi pozisyonda olanlarına da âsitâne denilmektedir.[1670]

Tekke ve zâviyelerin birbirinden ayrılmasındaki en temel özellik kurulmuş oldukları yerlerdir. Tekkeler genellikle şehirlerin tam merkezinde veya çevresinde kurulmuş iken zâviyeler daha çok şehirlerden uzak, önemli yollar üzerinde veya stratejik bölgelerde kurulmuştur. Zâviyadar tabiri tekkelere oranla daha küçük olan zâviyelerin başında bulunan şeyhler için zâviyenişin, postnişin ve zâviye şeyhi gibi değişik isimlerle aynı manada kullanılmıştır. Genellikle kurucu şeyhin çocukları arasından seçilen ve dervişlerin şeyhi konumunda olan zâviyedarlıkta bu durum şeyhin nesli tükeninceye kadar devam etmektedir. Zâviyeyi ve sahip olduğu vakfı yöneten kişiler de önceden belirlenmiş olan şartnameye göre genel olarak şeyhin ailesinden birileri ya da halkın güvenini kazanmış varlıklı kimseler arasından seçilmektedir.[1671]

Şer'iyye sicil defterlerinden incelenen dönemin tekke, zâviye ve zâviyedarlar ile ilgili bilgilere genelde berat kayıtlarından ulaşılmış olup bazı dava ve mahkeme kayıtlarında da çeşitli bilgiler yer almaktadır. Defterlerde tekke ismine sadece bir kayıtta rastlanılmıştır. Bu kayıtta tekke olarak isimlendirilen yer Şeyh Şaban Efendi

[1668] KŞS 9, s. 7; KŞS 13, s. 11.
[1669] KŞS 16, s. 7.
[1670] Ethem Cebecioğlu, *"Tekke"*, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul 2004.
[1671] Mehmet Bülbül, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Tekke ve Zâviyeler: Diyarbakır Hasan Padişah (Balıklı) Tekkesi Örneği"*, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2020, s. 2,73.

Tekyesi'dir. Bu isim vakfa yapılan ve Şeyh Ahmed Efendi'ye teslim edilmiş olan kitapların listesinin yer aldığı kayıtta geçmektedir.[1672]

Beratlar haricindeki kayıtlara göz atıldığında söz konusu dönemdeki ilk çıkan zâviye 9 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde ismi geçen Halife Sultan Zâviyesi olmuştur. Sorgun ve Kastamonu kadıları ile mütesellime hitaben yazılan bir fermanda zâviye ve mütevellisinin ismi zikredilmektedir. Sâre isimli hatun, kardeşi ve Âşıkuzunoğlu Ahmed isimli kocasından Sorgun'a bağlı Dereköy'de kendisine kalan yerler için tapu istediğini fakat vakfın mütevellisi Mustafa'nın tapuyu kendisi yerine Hasan Çavuş'a verdiğini belirten bir arzuhali merkeze göndermiştir. Kazâsker önünde duruşması yapılan konuda hatun haklı bulunmuş ve Hasan Çavuş'un Sâre isimli hatuna müdahale etmemesi için divan kararı ile kadıya ferman yollanmıştır.[1673] 16 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan diğer bir kayıtta Mehmed veled-i Mustafa'nın, Hüseyin isimli şahsın Halife Sultan Zâviyesi'ne müdahale ettiği söyleyerek tevliyetin kendisine verilmesini isteyen bir arzı merkeze gönderdiği anlatılmaktadır. Şahsın isteğini uygun bulunduğundan düzenlenen bir berat ile görev kendisine verilmiştir.[1674]

Ahi Çorbazâde Zâviyesi incelenen dönemin bir diğer zâviyesidir. Zâviyenin ismi zikredilen kayıtta mütevveli ve zâviyedarlar Seyyid Mehmed Çelebi ibni Seyyid Mehmed Çelebi, Seyyid Abdullah Çelebi ibni Seyyid Mustafa Çelebi ve Seyyid Mustafa Çelebi'nin, Hankapan mütevellisi olan Serdâr Hacı Hüseyin Ağa ibni Halil'i vaka ait gelir sağlayan akarlara müdahale ettiği gerekçesiyle mahkemeye şikâyet etmişlerdir. Serdâr Ağa, Sultan Beyazıt-ı Veli Vakfı'na ait mukataalar ile uğraştığını, başka bir vakfın akarına müdahale etmediğini söylemiş ve bunu mahkemede hazır bulunan şahitlerle de ispat etmiştir. Bunun üzerine mahkeme, Çorbazâde Vakfı'nın mütevellilerine herhangi bir müdahale olmadığı kanaatine varmıştır.[1675]

Abdal Hasan Zâviyesi de berat kayıtları dışında ismi geçen zâviyelerden biridir. Zâviyenin ismi, mütevellilerin merkeze yazdığı arzuhal sonrası Kastamonu ve Taşköprü kadıları ile mütesellime gönderilen bir ferman kaydında geçmektedir.

[1672] KŞS 19, s. 85.
[1673] KŞS 9, s.116.
[1674] KŞS 16, s. 86.
[1675] KŞS 16, s. 7.

Taşköprü Kazâsı'nın Tutaş Köyü'nde bulunan zâviyenin mütevellileri (kayıtta isimleri boş bırakılmıştır) Kastamonu'dan Mehmed ve Taşköprü'den Tellioğlu Osman'ın zimmetlerinde zâviyeye ait dört yüz kuruş vakıf malı olduğu, paranın kendilerinden talep edildiğinde ise çeşitli bahanelerle vermediklerini merkeze bir arzuhal yazarak belirtmişlerdir. Bunun üzerine bir ferman çıkaran merkez Süleyman Çavuş isimli görevliyi de bu işin çözülmesi için görevlendirmiştir.[1676]

Sicillerdeki kayıtlarından ulaşılan tekke ve zâviyeler ile zâviyedar/mütevelli isimlerine Tablo 3.8'de alfabetik sıralamaya göre yer verilmiş olup dipnotta da ek bilgiler sunulmuştur.

Tablo 3.8 Kastamonu'daki tekke ve zâviyeler ile zâviyedarları

Tekke ve Zâviye İsmi	Zâviyedar-Mütevelli İsmi
Ahi Çorbazâde Zâviyesi	Seyyid Mehmed Çelebi ibni Seyyid Mehmed Çelebi[1677]
	Seyyid Abdullah Çelebi ibni Seyyid Mustafa Çelebi[1678]
	Seyyid Mustafa Çelebi[1679]
Abdal Hasan Zâviyesi[1680]	Zâviyedarı tespit edilememiştir.
Hacı Murâd Dilküşehir Seydî Paşa-i Hacı Seyyid Zâviyesi[1681]	Şeyh Abdullah Kâdirî[1682]
	Hacı Mehmed[1683]
	Mehmed Halife[1684]
Hacı Zâkir Şehr-i Seydî Paşa Zâviyesi (Hacı Seydî Tilkişehrî Paşa Zâviyesi)[1685]	İbrahim Halife[1686]
	Mehmed[1687]
	Mustafa[1688]
Halife Sultan Zâviyesi[1689]	Osman ve Mustafa[1690]

[1676] KŞS 20, s. 66.
[1677] KŞS 16, s. 7.
[1678] KŞS 16, s. 7.
[1679] KŞS 16, s. 7.
[1680] KŞS 20, s. 66, 75. Zâviye, Taşköprü Kazsı'na bağlı Tutaş Köyü'nde bulunmaktadır.
[1681] KŞS 10, s. 170. Zâviye, Kastamonu'ya bağlı Ahlatçık Köyü'nde bulunmaktadır.
[1682] KŞS 10, s. 170; KŞS 13, s. 95.
[1683] KŞS 13, s. 98. Hacı Mehmed, Tosya'nın Dilek Mahallesi'nde ikamet etmektedir.
[1684] KŞS 13, s. 98.
[1685] KŞS 16, s. 79. Zâviye, Akkaya Nahiyesi'nde bulunmaktadır.
[1686] KŞS 12, s. 59; KŞS 13, s. 95.
[1687] KŞS 16, s. 79.
[1688] KŞS 16, s. 79.
[1689] KŞS 9, s.116; KŞS 16, s. 86.
[1690] KŞS 16, s. 86.

Tablo 3.8'in devamı

	Mustafa Ali[1691]
	Hüseyin[1692]
	Mehmed veled-i Mustafa[1693]
Kalenderhane Zâviyesi	Hâfız Mehmed[1694]
Müderris Hacı Nasrullah Vakfı Zâviyesi[1695]	Zâviyedarı tespit edilememiştir.
Şeyh Şaban Efendi Tekyesi[1696]	Şeyh Ahmed Efendi[1697]

3.2.3 Hamamlar

Hamam, insanların suyu ısıtmak suretiyle yıkanması için yapılan mekânların genel adıdır. Burada sadece bedenin temizlenmesi değil ruhsal ve bilişsel bir arınmanın da gerçekleştiği kabul edilir. İslâm dininde bazı ibadetlerin yapılması için şart koşulan abdest işlemi su ile gerçekleştirilmektedir. Osmanlı Devleti zamanında birçok hamam yapılmıştır. Yüksek bir gelir kapısı olmaları sebebiyle vakfedildikleri vakıflara kaynaklık teşkil eden hamamlar, bağlı olduğu yapı topluluğundaki caminin cemaat mensuplarına, kamuya ait olanlar da parası olmayan fakir halka hizmet vermişlerdir. Osmanlı-Türk hamamlarında halk hamama sadece yıkanmak için gitmez, orayı eğlenilen bir mekân olarak da kullanırdı. Çocuklarına evlenecek kız arayan kadınlar hamamlarda kız beğenir; perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde, cuma sabahları ve dini bayram arifelerinde de erkekler yakın arkadaşlarıyla birlikte hamama giderdi.[1698]

Çobanoğullar, Candaroğulları ve Osmanlılar olmak üzere üç farklı dönemde yapılan Kastamonu hamamları farklı plan, dekorasyon ve mekansal özelliklere sahip olup[1699] gelir getiren bir yapı olması sebebiyle camilere, mescidlere, tekke ve zaviyeler ile medreselere vakfedilmişlerdir. Mütevelli tarafından kiraya verilen veya bizzat işletilen

[1691] KŞS 16, s. 86.
[1692] KŞS 16, s. 86.
[1693] KŞS 16, s. 86.
[1694] KŞS 10, s. 143.
[1695] KŞS 10, s. 162.
[1696] KŞS 16, s. 17; KŞS 20, s. 16, 65, 66. Tekke, kayıtlarda Âsitane olarak da geçmektedir.
[1697] KŞS 19, s. 85; KŞS 20, s. 16, 65, 66.
[1698] Gül Tepe, *"Türk Hamam Kültürü, Hamamlarda Kullanılan Eşyalar ve Çini Sanatına Uyarlanması"*, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2019, s. 3, 5, 10.
[1699] Kemal Kutgün Eyüpgiller, *"Kastamonu Hamamları Envanteri"*, **Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, Sayı: 7, Eylül 2009, s. 149-150.

bu yapıların gelirleri yaşanan döneme, hamamın büyüklüğüne ve bulunduğu konuma göre değişmektedir. Elde edilen gelirden diğer vakıflarda olduğu gibi yapının tamirat ve bakım masrafları da karşılanırdu.[1700]

Sicillerde hamamlarla ilgili çok ayrıntılı bilgiler yer almadığı için sınırlı bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler çeşitli davalarda geçen yer tariflerinden, muayene, keşif, tahrir, tamirat ve kiralama kayıtlarından, temessüklerden, beratlar ile yapılan çeşitli görevlendirmelerden elde edilmiştir. Yer tarifi içeren kayıtlar hamamların sadece isimlerine ve yerlerine ulaşmamızı sağlamıştır. Mesela, Hacı Dursun Mahallesi'nden Hüseyin bin Ebubekir'in yaptığı bir arsa hibesinin yer tarifinde Hacı Dursun Mahallesi Hamamı'nın sadece ismi geçmektedir.[1701] Cebrâil Mahallesi'nde gerçekleşen bir yaralama ve cinayet olayının bu mahalledeki Bey Hamamı önünde gerçekleştiği cinayet davasının bütün kayıtlarında belirtilmektedir.[1702] Yüzbaşı Mehmed isimli sipahinin şaki diye tanımlanan kişilerin saldırısına uğradığı yerin tarifinde de Ferhat Paşa Hamamı'nın ismi geçmiş olup olayın bu hamamın önünde gerçekleştiği ifade edilmiştir.[1703]

Temessük kayıtlarında hamamların ismi ile para toplamakla görevli kişinin ismi ve yevmiyesi yer almaktadır. İncelenen dönemin vergi sorumlusu olan Mustafa Ağa düzenlediği yetki belgesiyle Dede Sultan Hamamı'nın tahsil işini günlük yirmi bir akçesinin kendisine teslim edilmesi şartıyla günde bir akçeye Câbi Ahmed Çelebi'ye vermiştir.[1704]

Hamalarla ilgili berat kayıtlarında çeşitli bilgiler bulunmakta olup bir berat kaydından incelen dönemdeki Vakıf Hamamı ismine ulaşılmıştır. Bu kayıttaki bilgilere göre Atabey Gazi tarafından yaptırılan hamamın suyolunun tamirat işleri elinde olan Abdullah ve Ahmed kardeşlerden Ahmed, kendi rızası ile Hâfız İsmail bin Abdullah'a yarı hissesini vermiş ve bu işlem de merkezde tarafından uygun bulmuştur.[1705]

[1700] Veli İlker Dağsever, *"Kastamonu Vakıfları (13.-16. Yüzyıl)"*, **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Kastamonu 2024, s. 410.
[1701] KŞS 10, s. 61.
[1702] KŞS 9, s. 28, 29, 30.
[1703] KŞS 20, s. 55, 56.
[1704] KŞS 13, s. 93.
[1705] KŞS 79, s. 84.

Nasrullah Kadı Hamamı da yine bir berat kaydında geçmektedir. Nasrullah Kadı Hamamı suyolunun tamirat işlerini günlük dört akçe ile yürüten Abdullah'ın vefat etmesi üzerine görev oğlu İsmail'e vakfın mütevellisi Ahmed'in arzıyla aynı ücret mukabilinde verilmiştir. [1706] Nasrullah Kadı tarafından yaptırılan bu hamama bulunduğu mevkiden dolayı Arabapazarı Hamamı da denilmektedir.[1707]

Bir berat kaydında günlük üç akçe karşılığında Halife Mescid-i Şerifi ve hamamının mütevelliliği görevini yürüten Davut Halife'nin vefat ettiği ve kardeşi İbrahim Halife'nin, merkeze mütevelli olarak görevlendirilmek için bir arzuhal yolladığı görülmektedir. Bu arzuhale olumlu cevap veren merkez bir berat göndererek görevlendirmeyi onaylamış ve İbrahim Halife'yi günlük üç akçe karşılığında hem mescidin hem de hamamın mütevelliliğine atamıştır.[1708] Bu kayıtlarda hamama dair özel bir isimlendirme yer almamaktadır.

Hamamlarla ilgili bazı bilgiler farklı defterdeki kayıtların birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Şadioğlu'nun tamirat işleriyle görevlendirildiği beratda ismi geçen Atabey Gazi Hamamı'nın, Çağlayık isimli köyden akarsu ile ayrılan bir mevkide olduğu anlaşılmaktadır.[1709] Vakfın mütevellileri Abdurrahman Çelebi ibni İsmail ve Seyyid Hasan Efendi'nin vekili Nasuhzâde Vaiz Ali Efendi ibni Hafız Mehmed Efendi bir kayıtta Atabey Gazi Vakfı'nın hamam, câmi ve türbesinin tamiratı için muayene, keşif ve tahrir yapılıp kendilerine hüccet verilmesi istemektedir. Kayıtta, Nâib Mevlânâ Seyyid Mehmed Efendi ibni Ahmed Efendi ve Sermimar Abdi Çelebi'nin de bulunduğu keşif heyetince hamam kazganının tamirine on kuruş, külhanının devir taşı ve âb-ı râhı termimine on kuruş, aralık tamiri ve diğer harap yerleri için tahta, sırık, mismâr, üstâdiye, ırgâdiye on beş kuruş, taâmiye ve sâir malzemesine onbeş kuruşluk tahmini bir masraf çıkarılmıştır.[1710] Defterin devamındaki bir kayıtta çıkarılan bu masrafa binaen Seyyid Hasan Efendi'nin vekili Abdurrahman Çelebi ibni Muslu ile vakıfta görevli Kayyım Ali Efendi ibni Himmet Dede, Müezzin Ali Halife ibni Ömer Dede, Muarrif Hasan Halife ibni Hacı Ahmed, Câbî Hacı Mustafa Efendi ibni Vildan Halife, Ahmed Çelebi ve sâirleri huzurunda tamirata ihtiyaç duyan hamam için

[1706] KŞS 79, s. 89.
[1707] Dağsever, Kastamonu Vakıfları (13.-16. Yüzyıl), s. 410.
[1708] KŞS 79, s. 83.
[1709] KŞS 79, s. 88.
[1710] KŞS 13, s. 56.

Nasuhzâde Vâiz Ali Efendi ibni Hâfız Mehmed Efendi'ye seksen üç kuruş ve on iki akçe tutarında bir makbuz verilmiştir.[1711]

Sicillerdeki tamirat için yapılan keşif ve tahrir kayıtlarından da hamamlarla ilgili bazı bilgiler elde edilmektedir. İsfendiyar Bey Vakfı'na ait olduğu anlaşılan keşif ve tahrir kayıtlarda ismi geçen hamam, Bey Hamamı'dır. Sicil kaydında bazı bölümlerinin harap olduğu belirtilen hamam için vakfın mütevellisi Ahmed Bey bin Hasan, mahkemeden keşif ve tahrir istemektedir. Mahkeme, Nâib Mevlânâ Mehmed Efendi başkanlığında Serkazgânî Mustafa Çelebi ve Üstad Yorgi ismindeki zımmiden müteşekkil bir heyet oluşturmuştur. Heyet, hamamın soyunma odasının on beş araba sırık, on vukıyye ekseri, yüz adet tahta üzerine iki bin kiremit ile ancak tamir olabileceği, zikrolunan malzemenin tutarı otuz kuruş, külhan üzerinin meremmetine ve kapı tarafında olan duvarın meremmetine üç kuruş, külhanın duvar taşlarına ile kazganın meremmetine kireç, ruğan, üstâdiye, ırgâdiye, taâmiye ve sair malzemesiyle elli kuruş, hamamın tahtını tathîr on yedi kuruş olmak üzere toplam yüz kuruş ile ancak tamir ve termîm olacağı konusunda fikir birliğine vararak ortak bir rapor hazırlamıştır.[1712] Cebrâil Mahallesi'nde gerçekleşen bir yaralama ve cinayet olayı ile ilgili bilgi verilirken ismi zikredilen Bey Hamamı olmuştur. Cinayet davasının bütün kayıtlarında olayın bu hamamın önünde gerçekleştiği belirtilmektedir. [1713] Bu bilgilerden hamamın, Cebrâil Mahallesi'nde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hamamlar ile ilgili bilgilere ulaşılan diğer bir kayıt kiralamalardır. Frenkşah Sultan Hamamı'nın kiralama kaydında Osman ve Ömer isimli mütevellilerin hamamı dört seneliğine Hacı Mehmed Çelebi'ye seneliği kırk beş kuruşa kiraladığı ve peşin olarak da yüz elli beş kuruşun tahsil edildiği belirtilmiştir.[1714] Diğer bir kaytta, Frenkşah Hamamı'nın mütevellileri olan Ali ve Ömer tarafından 1113 Şevval / 1702 yılının Mart ayı sonundan başlamak üzere iki seneliğine ve seneliği altmış kuruşa Kibar Mehmed Çelebi'ye kiralandığı söylenmektedir.[1715]

[1711] KŞS 13, s. 59.
[1712] KŞS 9, s. 16.
[1713] KŞS 9, s. 28, 29, 30.
[1714] KŞS 9, s. 74.
[1715] KŞS 10, s. 148.

Hacı Mustafa isimli mütevellinin yaptığı kiralama işini anlatan bir kayıtta, Cebrâil Mahallesi'nde bulunan Muharrem Halife Mescid-i Şerifi Vakfı'na ait bir akar olan Saray Hamamı'nın ismine ulaşılmıştır. Hamam vakfın mütevellisi tarafından Seyyid Ahmed Çelebi'ye, 1122 Safer gurresinden / 1 Nisan 1710 tarihinden itibaren bir yıllığına ve günlük yirmi akçe karşılığında kiralamıştır.[1716]

Diğer bir kiralama ile ilgili kayıttan ismi verilmeyen fakat Arabapazarı denen mevkide bulunan hamamın mütevelliliğini Ahmed isimli şahsın yaptığı anlaşılmaktadır. Kayıtta Nasrullah Kadı Vakfı'na ait olduğu söylenen hamamın 1113 senesinin Ramazan gurresinden / 30 Ocak 1702 tarihinden itibaren iki seneliğine ve seneliği doksan bir akçe karşılığında Mustafa Bey'e kiralandığı belirtilmektedir.[1717] 79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde Arabapazarı olarak tarif edilen yerde Nasrullah Kadı Vakfı'na ait olduğu söylenen ve ismi Çifte Hamam geçen bir hamam zikredilmektedir. Vakfın mütevellisi İsmail isimli kişi tarafından hamamın 1122 Muharrem gurresinden / 2 Mart 1710 tarihinden itibaren on yedi aylığına ve günlük altmış akçeye Ali Çelebi ve kardeşi Satılmış isimli şahıslara kiralandığı görülmektedir.[1718] Bu kayıttan Arabapazarı olarak bilinen mevkide bulunan hamamın veya hamamlardan birisinin Çifte Hamam olarak zikredildiği söylenebilir. Ancak bu hamamın, kadın ve erkekler için özel olarak tasarlanmış ayrı bölümleri bulunan Arabapazarı (Nasrullah Kadı) Hamamı [1719] olabileceği düşünüldüğünde isminin kayıtta Çifte Hamam olarak geçmesi de muhtemeldir.

Bu tespitlerden hareketle incelenen dönemde Hacı Dursun Mahallesi'nde bir hamamın bulunduğu; Saray Hamamı'nın Muharrem Halife Mescid-i Şerîfi Vakfı'na ait olduğu; Vakıf Hamamı'nın Atabey Gazi tarafından yaptırıldığı; Cebrâil Mahallesi'nde bulanan Bey Hamamı'nın İsfendiyar Bey Vakfı'na ait olduğu ve dönemde bir tamirat geçirdiği; Atabey Gazi Hamamı'nın, Çağlayık isimli köyden akarsu ile ayrılan bir mevkide bulunduğu ve dönemde bir tamirat geçirdiği tespit edilmiştir. Arabapazarı denilen yerde Nasrullah Kadı Vakfı'na ait Çifte Hamam şeklinde zikredilen bir hamamın da belgelerde geçtiği kayıt altına alınmıştır. Bu hamamlardan Atabey Gazi, Dede Sultan,

[1716] KŞS 79, s. 77.
[1717] KŞS 10, s. 143.
[1718] KŞS 79, s. 67.
[1719] Ercan Aksoy, *"Kastamonu Hamamları"*, **Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 66-67.

Ferhad Paşa, Frenkşah, Nasrullah Kadı ve Vakıf Hamamı bugün varlıklarını devam ettiren hamamlardır. Bahsi geçen hamamların isimleri için alfabetik sıralama dikkate alınarak Tablo 3.9 oluşturulmuştur.

Tablo 3.9 Kastamonu'daki hamamlar

Atabey Gazi Hamamı	Bey Hamamı
Çifte Hamamı	Dede Sultan Hamamı
Ferhad Paşa Hamamı	Frenkşah Sultan Hamamı
Hacı Dursun Mahallesi Hamamı	Halife Mescid-i Şerifi Hamamı
Nasrullah Kadı Hamamı	Saray Hamamı
Vakıf Hamamı	

4. KASTAMONU'DA EKONOMİK HAYAT

4.1 Ticaretin Yapıldığı Mekânlar

Tarımsal üretimin temel olmadığı Osmanlı şehrinde ekonomik yapının temelini, han ve bedestenler ile çarşı ve pazarlar oluşturmaktadır. Şehirdeki bu mekânlar insan hareketliliğin yoğun olduğu, ticaretin yapıldığı ve çeşitli esnafların bulunduğu canlı bir alandır.[1720] Bu başlık altında hanlar, çarşılar, bedesten ve pazarlar sicillerden elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1.1 Hanlar

Osmanlı Devleti'nde şehir içindeki ticaretin sürdürülmesi, tüccarların ve yolcuların kalabilmesi için ticaret merkezlerinde inşa edilen yapılara han denmektedir. Osmanlı'da oldukça yaygın olan şehir hanları, bir avlu ve odalardan oluşmaktadır. İki katlı hanlarda üst kat konaklama odalarına, zemin kat ise dışa açık dükkânlar ile servis ve depo alanlarına ayrılmıştır. Hanlarda hayvanların barınması ikinci plan olup ahırlar ayrı bir blok şeklinde yapıya eklenmiş, bazen de hayvanlar için bodrum katları kullanılmıştır.[1721]

Ticaretin önemli mekânlarından olan hanların sayısal olarak fazlalığı Kastamonu şehrindeki ekonomik hayatın canlılığa işaret etmektedir. Ticaret hayatı ile ilgili sicillerden hanların isimleri, ait olduğu vakıfları, mütevellileri, kimlere ve kaç liraya kiraya verildikleri, kiracıları, bulundukları yerleri, handa ve civarında yaşanan olayları, handa kalan kişilerle ilgili mahkemeye yansıyan olayları, olaylara karışan veya vefat eden tüccarların geldikleri memleketleri hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

[1720] Özer Ergenç, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 145, 146.
[1721] Gülay Keleş Usta, *"Anadolu Osmanlı Dönemi Mimarisinde Mekân Analizi: Han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama"*, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Doktora Tezi, Trabzon 1994, s. 111, 115.

İsmail Bey Mahallesi'nde verilen bir yer tarifi sırasında ismi geçen Kurşunlu Han, birçok kişinin tereke kaydında da yer almaktadır.[1722] Han, Galata'ya bağlı Tophâne Kasabası'ndan Hacı Ali ibni Halil[1723] ile yine Galata'ya bağlı Tophane Kasabası'nın Hacı Recep Mahallesi'nden Küçük Hacı Ali bin Halil Reis ibni Ali Reis'in handa misafir iken vefat etmeleri sebebiyle[1724], Cebrâil Mahallesi'nden Hacı Recep bin Mahmud'un handaki odada bıraktığı altınlardan dolayı[1725], Püre Mahallesi'nden Hacı Ahmed bin Hacı Ebubekir'in bıraktığı dükkânın hana bitişik olması sebebiyle[1726] ve İsmail Bey Mahallesi'nden Eskici Hacı Ahmed ibni Mehmed'in hanın yakınında bıraktığı attar dükkânının tarifinin olduğu kayıtlarda Kurşunlu ismiyle geçmektedir.[1727] Hanın ismine bir vasi-i muhtar atamasında da rastlanılmıştır. Kayıtta, Boyabad Kazâsı'nda eşkıyalar tarafından yaralan ve aldığı yaradan dolayı ölmesi durumuna tedbiren yerine vasi-i muhtar atamak isteyen Bosnevî Hacı Ahmed Ağa ibni İbrahim'in Kurşunlu Han'da misafir olarak kaldığı söylenmektedir.[1728]

İsmail Bey tarafında yaptırıldığı anlaşılan Kurşunlu Han, birçok kiralama kaydında da geçmektedir. 1114 Rebiülevvel gurresinde / 26 Temmuz 1702 tarihli belgede Mütevelli Mehmed Ağa'nın, Hancı Hasan Beşe'nin günlük yüz kırk akçelik kirayı vakfa teslim edecek iken Mehmed isimli bir şahsın yeni hancı olduğunu iddia etmesi üzerine görevin Hasan Ağa'da olduğunu bildiren temessükü yenilediği görülmüştür.[1729] Diğer bir kayıtta, Kurşunlu Han'ın ait olduğu İsmail Bey Câmii Şerifi Vakfı'nın mütevellisi İsmail'in vekili olan Ahmed, günlük kira bedeli yüz kırk akçe olan hanın, Mustafa Beşe'ye kırk iki akçe fazlasıyla toplam yüz seksen iki akçeye 1115 Rebiüulevvel gurresinden / 15 Temmuz 1703 tarihinden itibaren bir seneliğine kiralandığını belirtmiştir.[1730] Hancı Mustafa Beşe'nin görevi bırakması üzerine İsmail Bey Vakfı'nın mütevellisi Seyyid Ali Çelebi, penbe tüccarlarının kullandığı ve handa bulunan âletler için tahrir istemiştir. Mahkeme tarafından oluşturulan heyet, tahriri 1115 Zilhicce gurresinde / 6 Nisan 1704 tarihinde gerçekleştirilmiştir.[1731] İsmail Bey

[1722] KŞS 10, s. 38.
[1723] KŞS 10, s. 56.
[1724] KŞS 10, s. 142.
[1725] KŞS 10, s. 57.
[1726] KŞS 16, s. 30.
[1727] KŞS 79, s. 11.
[1728] KŞS 79, s. 26.
[1729] KŞS 10, s. 168.
[1730] KŞS 12, s. 45.
[1731] KŞS 13, s. 6.

Vakfı'nın yarım hissesine mutassarıf ve aynı zamanda mütevellisi olan Osman Ağa'nın vekili Mustafa, vekillik görevine binaen 1122 senesinin Cemâziyelâhir gurresinden / 28 Temmuz 1710 tarihinden yılın sonuna kadar günlük kira bedeli üzerinden hanı Hasan Beşe'ye kiraya vermiştir.[1732] Tüccar olduğu belirtilen Acı Arslan veled-i İlbeyi isimli zımminin, bir köle azadı kaydında hanın kiracısı olduğu belirtilmiştir.[1733]

Sultan Bayezid-i Veli Vakfı'na ait olan Kapan Hanı'nın mütevellilik görevini Serdâr Hacı Hüseyin Ağa ibni Halil yürütmekte olup[1734] aynı isimde hana ait bir de mescid bulunmaktadır.[1735] Hankapanı'na 12 Cemâziyelâhir 1121 / 19 Ağustos 1709 tarihinden geçerli olmak üzere mütevellilik görevine, Fâtıma Sultan'ın teberdârlarından Hüseyin Halife getirilmiştir.[1736] Bu hanın ismi sicillerdeki bir ibra kaydında bahsi geçen dükkânın yerini tarif etmek için de zikredilmiştir.[1737]

Paşa Hanı, Halepli Hacı Mustafa bin Mehmed'in misafir olarak kaldığı ve vefat ettiği için şahsın verâset kaydında ve sonrasında açılan dava kayıtlarında ismi geçen incelenen dönemin bir diğer hanıdır. Bu kayıtta, hanın kiralayan kişiler olarak Bektaş Beşe ibni Pîrî ve Seyyid Hacı Ali bin Mehmed'in isimleri geçmektedir.[1738] İbn-i Neccar Mahallesi'nden Cerrah İbrahim Ağa ibni Hacı Mehmed'in verâset kaydından, cerrahın bu handa kira getirisi olan bir yeri ve bir kiracısı olduğu anlaşılmaktadır.[1739] Deveciler Mahallesi'nden Edibzade Hacı Mehmed Dede'nin verâsetinde[1740] ve Konya Kazâsı'ndan Paşahanı'nda misafiren iken ölen Vasil isimli zımminin terekesinde de bu han isim olarak bulunmaktadır.[1741]

Sinan Bey Vakfı'nın mütevellisi İbrahim, bazı ehli örf taifesi ile yeniçeri serdârı ve yeniçeri taifesinden bazılarının tüccarlara olan kötü muamelelerini merkeze bir arzuhal yazarak izah etmiştir. Bunun üzerine merkezden kadıya tedbir alması için bir ferman

[1732] KŞS 79, s. 88.
[1733] KŞS 20, s. 43.
[1734] KŞS 9, s. 9, 84; KŞS 16, s. 7.
[1735] KŞS 9, s. 40; KŞS 12, s. 48.
[1736] KŞS 79, s. 70.
[1737] KŞS 19, s. 48.
[1738] KŞS 9, s. 45, 46, 47.
[1739] KŞS 13, s. 19.
[1740] KŞS 19, s. 28;
[1741] KŞS 20, s. 14.

gönderilmiştir. Bu kayıtta olayların yaşandığı ve Sinan Bey Vakfı'na ait olan yer Vakıf Hanı'dır [1742]

Sinan Bey Vakfı'na ait diğer bir han olan Acem Hanı,[1743], sicillerde Sinan Bey Mahallesi'nde bulunan bazı yerlerin tariflerinde[1744], yaralanıp handa ölen kişiler ile ilgili olaylarda[1745], handa misafir olmasına rağmen mahkemeye başvuranların ikamet bildirimlerinde ismi geçmektedir.[1746] Bu kayıtlardan Vakıf ve Acem isimlerinde Sinan Bey Vakfı'na ait iki hanın olduğu anlaşılmaktadır.

Tespiti yapılan incelenen dönemin diğer bir hanı olan Çukurhan yer tariflerinde[1747], kişilerin handa sahip olduğu odalar sebebiyle tereke kayıtlarında[1748] ve handa misafir iken vefat edenlerle ilgili kayıtlarda isim olarak zikredilmektedir.[1749]

İsmail Bey Mahallesi'nden Semerci Hacı Mehmed bin Halil'in davalık olduğu Debbağ Mustafa bin Derviş Hasan'ın misafir olarak kaldığı hanın ismi de Tuzcuzâde Hanı'dır.[1750] Bu hanla ilgili başka bir kayıt bulunmamaktadır.

Sicillerde verilen yer tarifine bakıldığında İsmail Bey Mahallesi'nde iki tane han olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi İsmail Bey Hanı [1751] diğeri ise İmaret Hanı'dır.[1752]

Kebkebirler Mahallesi'nden Hatice ibneti Hacı Ahmed isimli hatunun verâsetinde müteveffaya ait hisselerden bahsedilirken iki tane de han ismi verilmektedir. Bunlar Çay Mahallesi'ndeki Müjdecizâde Hanı ile Nalband Hanı'dır.[1753]

Herhangi bir yara ve darp izi olmamasına rağmen ismi bilinmeyen bir zımminin ölü bulunduğu kuyunun tarifinin yapıldığı kayıttan iki hanın ismine daha ulaşılmıştır.

[1742] KŞS 9, s. 78.
[1743] KŞS 13, s. 86.
[1744] KŞS 9, s. 27.
[1745] KŞS 79, s. 31.
[1746] KŞS 20, s. 24.
[1747] KŞS 9, s. 14.
[1748] KŞS 9, s. 25, 40.
[1749] KŞS 79, s. 30.
[1750] KŞS 79, s. 6.
[1751] KŞS 10, s. 38.
[1752] KŞS 79, s. 6.
[1753] KŞS 79, s. 21.

Bunlardan birisi önünde bir müslüman mezarlığı ve yol bulunduğuna dair bilgiler verilen Turşucuoğlu Seyyid Ahmed isimli handır. Diğeri ise kayıtlarda Sarâhîzâde Hanı olarak geçen ve öldüğü belirtilen zımminin misafir olarak kalmakta olduğu handır.[1754]

Sicil kayıtlarından incelenen döneme ait Kastamonu'da on üç han ismine ulaşılmış olup bu hanların isimleri Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1 Kastamonu'daki hanlar

Acem Hanı	Çukurhan	İmaret Hanı
İsmail Bey Hanı	Kapan Hanı	Kurşunlu Han
Müjdecizâde Hanı	Nalband Hanı	Paşa Hanı
Sarâhîzâde Hanı	Tuzcuzâde Hanı	Vakıf Hanı
Turşucuoğlu Seyyid Ahmed Hanı		

4.1.2 Bedestenler

Bezzâzistan veya bezistandan kelimelerinden ileri geldiği sürülen bedesten, Osmanlı dönemi Türk şehirlerinde ticaret bölgesinin çarşı içindeki merkezi, değerli malların saklanıp satıldığı, üstü örtülü, mazbut ve muhafazalı kargir çarşılara verilen isimdir. Burası büyük tüccarların bulunduğu ve transit ticarete konu olan malların alınıp satıldıgı kapalı pazar yeridir.[1755] Osmanlı-Türk şehirlerinde dini ve ticari merkezler şehrin büyümesi açısından önemli bir yere sahiptir. Örneklerine çoğu şehirde rastlanan ulucamiler dini merkezi oluşturuyor, çevresinde medreseler ve vakıf binaları ile ihtiyaca göre yeni cami ve mescidler açılıyordu. Ticaret merkezi ise mimari olarak ulucamiye benzeyen bir bedesten etrafında ve çevresinde gelişiyordu. Sağlam ve kâgir yapısı ile bedestenler aynı zamanda tüccarların değerli mallarını koruyan bir çeşit iç kale özelliğine de sahiptir. Tüccarların kıymetli malları, çarşı esnafının ve tüccarların

[1754] KŞS 20, s. 41.
[1755] Burcu Küçükkömürcü, "*Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme"*, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 9, 10.

kasaları, evrakları, defterleri ile esnaf ve zanaatkâr loncalarının belgeleri de bedestenlerde korunuyordu.[1756]

Sicil defterlerinde yer alan bazı kayıtlar bezzâzistanda değerli malların korunduğu ve nakitlerin bulundu bilgisini teyit etmektedir. Tel kendir nakil ücretinin Kastamonu Kazâsı'ndan tahsil edildiğinin söylendiği kayıtta, tel kendir için Kastamonu'dan tahsil olunan 3630 kuruştan artan 240 kuruş ile 102 adet kilimin emaneten bezzâzistana konulduğu, mekkari davarının ücreti ile ilgili kayıtta da ise bezzâzistanda 553 kuruş masraf parası olduğu yazmaktadır.[1757]

Ticaret hayatının sürdüğü önemli mekânlardan biri olan bu yapılar dönemin sicil kayıtlarında hem bedesten hem de bezzâzistan şeklinde geçmektedir. Sicillerde bedesten isminin kullanıldığı iki kayıt vardır. Sûfîler Mahallesi'nden sefer dönüşü vefat eden Seyyid Hacı Mahmud Ağa ibni Seyyid Hacı Mehmed Ağa'nın verâsetinde bir penpeci dükkânının bedesten yakınlarında olduğu yazmaktadır.[1758] Bir mescid vakfına mütevelli görevlendirilmesi ile ilgili berat kaydında, mescidin Kürkçüler Çarşıs'ındaki bedestenin yanında bulunan Frenkşah Türbesi'nin yakınlarında olduğuna dair bir bilgi bulunmaktadır.[1759] Bu bilgiden Kürkçüler Çarşısı'nın yanında bir bedesten olduğu anlaşılmaktadır.

Bezzâzistan kelimesi sicillerde bedestene göre daha fazla geçmektedir. Bezzâzistan hakkında, tereke kayıtları ve yer tarifleri başta olmak üzere bazı mahkeme kayıtlarından da çeşitli bilgiler elde edilmektedir. Mesela, tereke kayıtlarında bezzâzistanda bulunan dükkânlar yazmaktadır. Deveciler Mahallesi'nden Hacı Hasan Efendi ibni Abdurrahman Efendi'nin verâsetinde müteveffanın seksen kuruşluk bir bezzâzistan dükkânı olduğu belirtilmektedir.[1760] Kubbeli Mahallesi'nden Ömer Çelebi ibni Osman'ın verâsetinde ise müteveffanın iki yüz kuruş tutarında bezzâzistanda bir dükkânı ve dükkân hisselerinin olduğu yazılmıştır.[1761]

[1756] Semavi İyice, *"Bedesten"*, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: V, İstanbul 1992, s. 303.
[1757] KŞS 20, s. 124.
[1758] KŞS 20, s. 36.
[1759] KŞS 20, s. 66.
[1760] KŞS 9, s. 25.
[1761] KŞS 10, s. 37.

Sicillerde bazı dükkânlara dair bilgiler bezzâzistan ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Hocazâde Mustafa Efendi Vakfı'nın mütevellisi olan Ramazan Çelebi bin Ahmed Efendi vakfın Haffaflar Çarşısı'nda, bezzâzistana bitişik bir haffaf dükkânı olduğunu söylerken[1762] Kebkebirler Mahallesi'nden Hacı Mustafa bin Mehmed'in verâsetinde müteveffaya ait kepenk dükkânının bezzâzistan dışında olduğu belirtilmiştir.[1763] Aycılar Mahallesi'nden Hacı Mehmed bin Hacı Mustafa'nın Kırkçeşme Mahallesi'nden Molla Ahmed'i dava ettiği kayıttan, davacının Molla Ahmed ile bezzâzistan içinde, kapı hizasında ortak bir mağazasının olduğunu anlaşılmıştır.[1764]

Sicillerdeki kayıtlarda Kastamonu'da şehzadelere ait bir bedestenden bahsedilmektedir. Mütevelli Mustafa'nın, Mehmed Efendi'yi vekil tayin ettiğini belirttiği bir kayıtta Bursa'da medfun bulunan şehzâdeler Ahmed, Mahmud ve Cem Sultan Vakıfları'na ait Kastamonu'da bir bezzâzistan ve dükkânların olduğu anlatılmaktadır.[1765] Ayrıca Honsâlâr Mahallesi'nden Hacı Hasan Çelebi ibni Satılmış'ın terekesinde müteveffanın Cem Sultan Vakfı'ndan olan bezzâzistan dâhilinde iki yüz elli kuruşluk bir dükkânı ile vakfın bezzâzistanının dışında da yüz elli kuruşluk bir dükkânı olduğu belirtilmektedir.[1766] Şehirdeki tek bedesten olan ve Karanlık Bedesten olarak da bilinen Cem Sultan Bedesteni'nin, 1469-1474 yılları arasında Cem Sultan'ın valilik yaptığı dönemde inşa edildiği düşünülmektedir. 1951 sonrası sebze-meyve hali ve urgan kapanı olarak kullanılan bedestenin yanında Cem Sultan'ın kardeşi II. Bayezid tarafından yaptırılan Kapan Hanı yer almaktadır.[1767]

79 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan bir kayıt bize bedestenin içindeki ve dışındaki dükkânların sayısı hakkında bilgi vermektedir. Azdavay Kazâsı'na bağlı Akçay Köyü'ndeki Hoca Muhyiddin Medresesi Vakfı'nın mütevellisi ve müderrisi olan Hâfız Mustafa Efendi ibni Ebubekir, Muytablar Çarşısı'ndaki bazı dükkânların mukataalarını yirmi seneden beri aldığını ancak altı yedi seneden beri kendisine mukataaların teslim edilmediğini belirterek mahkemeye başvurmuştur. Davalı şahıslar eskiden beri böyle bir şey olduğunu bilmediklerini söyleyip mahkemeye yemin

[1762] KŞS 9, s. 8.
[1763] KŞS 9, s. 43.
[1764] KŞS 19, s. 41.
[1765] KŞS 10, s. 165.
[1766] KŞS 79, s. 15.
[1767] Dağsever, Kastamonu Vakıfları (13.-16. Yüzyıl), s. 445, 446.

vermişlerdir. Konu ile ilgili davalılar tarafından Divan-ı Hümayun'a bir arzuhal yazılmış, dükkânların bezzâzistana ilhak olduğu için parasını bedesten mütevellisinden almakta olan Hâfız Mustafa Efendi'nin, dükkânların vakfa ait olduğu gerekçesiyle kendilerinden de ayrıca para istediğini söylemişlerdir. Defterhane-i Âmirede tutulan vakıf defterlerinden gerekli kontroller yapıldıktan sonra bir fermanla mütevelli müdahaleden men edilmiştir. Vakıf defterlerinde, Cem Sultan Vakfı yazılan bölümde yer alan Bezzâzistan'ın, sicillerde derun diye ifade edilen iç tarafında on yedi dükkân, birun olarak ifade edilen dış tarafında ise otuz dört dükkânın olduğu belirtilmiştir. Bu kayıttaki bilgilere göre bedesten, iç tarafta on yedi dükkân ile dış tarafta otuz dört dükkân olmak üzere toplam elli bir dükkândan oluşmaktadır.[1768] Daha önceleri bazı kaynaklarda bu bedestenin iç kısmında on yedi, dış kısmında yirmi dört olmak üzere toplam kırk bir dükkândan müteşekkil olduğu bilgisi yer almaktaydı.[1769]

Sicil defterinde rastlanan bir keşif kaydı bezzâzistanın onarıma ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kayıtta, bezzâzistanda yapılan keşif sonrası onarım için şu malzemelin isimleri ve fiyatları verilmiştir: 102 adet kurşun tahta 300 kuruş; 50 kıyye kireç ve kil 12,5 kuruş; tuğla ve kiremit 10 kuruş; tahta, sırık ve eğseri 30 kuruş; üstâdiye, ırgâdiye, taâmiye ve sâir malzeme için de 247, 5 kuruş olmak üzere toplam 600 kuruş.[1770]

4.1.3 Çarşı ve Pazarlar

Osmanlı döneminde diğer devletlerde olduğu gibi çarşı ve pazarlar şehir hayatının temel unsurlarından biri olmuştur. Osmanlı şehirleri belirlenen merkezi alanlardan çevreye doğru yayılma göstermiştir. Kendi alanlarında mal ve hizmet üreten zanâatkarların oluşturdukları sokakların kapıları, bedestenlerden başlar, uzun çarşı ismi verilen geniş caddelere açılır ve her çarşıdan da kendine has âlet sesleri yükselirdi.[1771] Şehrin seçkin bir bölgesi olan çarşılar, meslek loncalarını barındırması, bağlı oldukları kadılar tarafından düzene sokulması ve denetlenmesi sebebiyle sadece

[1768] KŞS 79, s. 45
[1769] Kankal, a.g.e., s. 206, 207.
[1770] KŞS 13, s. 125.
[1771] Özer Ergenç, *"Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar"*, (Editör: Güler Eren), **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, C: IV, Ankara 1999, s. 32.

fiziki bir yer olmaktan çıkmaktadır.[1772] Çarşılar, şehir coğrafyası açısından büyük bir önemi olan ekonomik alanlar olup aynı zamanda şehir hayatının yaşandığı sosyal bir merkezdir. Çarşı ve pazar sisteminin temelinde iki yapı nulunmaktadır. Bölgenin en büyük câmisi ve bedesten. Osmanlı çarşıları genellikle şehrin iç kalesine ve şehrin iç ana yolların kesişim alanına yakın yerlerde bulunmaktadır. Ayrıca bazı çarşılar ticari kazânç sağladıkları vakfa ya da cami, türbe ve medrese gibi dini yapılara yakın alanlara da kurulabiliyordu.[1773]

Sicillerdeki kayıtlar bazı çarşı ve pazarlarda mescidlerin bulunduğu bilgisini teyit etmektedir. Mesela, Hâfız Mehmed Efendi ibni Musa isimli bir imamın dava kaydında Kazgancılar Çarşısı'nda[1774], Akmescid Mahallesi'nden Mustafa bin Hacı Mahmud'un terekesinde Haddadlar Çarşısı'nda[1775], bir berat kaydında Kürkçüler Çarşısı'nda[1776] ve Çorbazâde Vakfı mütevvellilerinin açtığı bir dava kaydında da Yemişpazarı denilen yerde bir mescidin olduğu belirtilmektedir.[1777] Dökümcüler Çarşısı ile ilgili tariflerin verildiği bşka bir kayıtta çarşının bir tarafında Bedir Gazi Mescid-i Şerifi Vakfı'nın olduğu anlaşılmaktadır. [1778] Penbeci esnafıyla ilgili Kastamonu kadısı ve mütesellimine gönderilen bir fermanda ise uzun zamandan beri penbe satışlarının yapıldığı çarşının ismi Medrese-i Kastamonu olarak isimlendirilmiştir.[1779] Bu kayıtlar Kastamonu'daki çarşıların da mescid ve vakıf gibi yapılara yakın yerlere kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca Kastamonu'da birçok farklı çarşı ve pazar isminin bulunması şehirdeki meslek dallarını ve hizmet alanlarını göstermesi açısından da önemlidir.

Şer'iyye sicillerinde kürkçüler, terziler, kuyumcular veya çilingirler şeklinde ifadeler kullanılarak tanımlanan çarşılar, aynı meslek grubuna ait esnafların aynı çarşılarda yer aldığını göstermektedir. Yine bu kayıtlarda çarşıların mevcut durumu ile ilgili bilgiler de yer alabilmektedir. Mesela, Alacamescid Mahallesi'nden Hüseyin ve Mustafa ibni Hacı Mehmed isimli kardeşlere ait bir dükkânın satışı ile ilgili kayıtta hem Çilingirler

[1772] Küçükkömürcü, *a.g.t.*, s. 14.
[1773] Mehmet Sait Şahinalp ve Veysi Günal, *"Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi"*, **Milli Folklar Uluslararası Kültür Dergisi**, Sayı: 93, 2012, s. 154, 158, 161, 166.
[1774] KŞS 9, s. 28.
[1775] KŞS 10, s. 53.
[1776] KŞS 16, s. 63.
[1777] KŞS 16, s. 7.
[1778] KŞS 13, s. 3.
[1779] KŞS 19, s. 119.

Çarşısı'nın ismi geçmekte hem de dükkânın eski çarşıda yer aldığı söylenmektedir. Bu kayıttan çilingir esnafına ait ve yenisinin de bulunduğu bir çarşı olduğu anlaşılmaktadır.[1780]

Şer'iyye sicil kayıtlarında pasbân olarak geçen ve kayıtlardan çarşılarda gece bekçiliği görevini yürüttüğü anlaşılan görevlilerden incelenen dönemde Çerçiler Çarşısı'nda Hüseyin bin Musa'nın, Haddadlar Çarşısı'nda Ivaz bin Ömer'in, Haffaflar Çarşısı'nda Deli Ahnet bin Ömer ve Ömer bin Mehmed'in, Helvacılar Çarşısı'nda Hasan Recep'in, Kazgancılar Çarşısı'nda Cenk oğlu Mehmed'in, Penbeciler Çarşısı'nda Mehmed bin Hasan'ın[1781] ve Tahtakale'de de Mustafa bin Hasan'ın pasbân olarak görev yaptığı tespit edilmiştir.[1782]

Sicillerde çarşı ve bazar dışında sûk-i sultâni şeklinde bir tabir daha geçmektedir. Bu tabirin terekelerdeki satışların yapıldığı yeri ifade etmek için kullanılmasından hareketle sûk-i sultâninin halka açık bir çarşı olduğu söylenebilir. Yeniçeri serdârlarının atamalarında, serdâra bağlı olanlardan varisi olmaksızın vefat edenler olursa mallarının sûk-i sultânide satılması söylenmektedir. Mesela Yeniçeri Ağası Hacı Mehmed'in, Hacı Hüseyin'in yeniçeri serdârlığına atandığına dair Kastamonu ve Taşköprü kadılarına yolladığı mektupta yeniçeri, cebeci, topçu, kuloğulları ve gılmân-i acemilerden varissiz vefat edenler olursa geride bıraktığı mallarının mahkeme aracılığıyla alınarak sûk-i sultanide satılabileceği söylenmiştir.[1783]

Varissiz ölen serdâra bağlı askerlerin terekeleri müzayede denilen açık arttırma yolula çarşılarda satılmaktadır. Defterlerdeki kayıtlarda müzayede yoluyla gerçekleştirilen birçok satış işlemi bulunmaktadır.[1784] Fiyat artırma yoluyla satış yapılan bu usülde, ilk olarak satılacak mal bir dellal aracılığıyla pazarda gezdirilir ve en yüksek fiyatı verene satılırdı. Bu tarz satışların Hz. Muhammed ve sonrası dönemlerde de gerçekleştirilmesi sebebiyle İslâm hukukçularının çoğuna göre müzayede usulü ile

[1780] KŞS 16, s. 5.
[1781] KŞS 12, s. 90.
[1782] KŞS 10, s. 275; KŞS 12, s. 90.
[1783] KŞS 13, s. 88.
[1784] KŞS 9, s. 9, 11, 18, 27, 40; KŞS 13, s. 15, 25, 32, 33, 43, 45; KŞS 16, s. 9, 38: KŞS 79, s. 9, 28; KŞS 20, s. 39.

yapılan satışlar sahih kabul edilmiştir. Müzayede usulünde son teklifin malı satan kişi tarafından kabul edilmesi ile satış gerçekleşmektedir.[1785]

Bu usül bazı terekelerdeki mallar için de kullanılmaktadır. Ancak mirasçısı olan bu tereke mallarının satışından vârislerin hisseleri aldığına dair mahkemeye ibra yapması gerekmektedir. Mesela, Kübcüğez Mahallesi'nden Hacı Mustafa ibni Ahmed isimli müteveffanın verâset davasında mirasçılar mahkemeye sûk-i sultânîde satılan terekenin kıymetinden hisselerini aldıklarını ibra etmişlerdir. [1786]

Kastamonu'da tespit edilen yirmi bir çarşı ve beş pazar ismi Tablo 4.2'de alfabetik sıralama dikkate alınarak verilmiştir. Sûk-i sultani ile ilgili kayıtlar ise tablonun sonunda yer almaktadır.

Tablo 4.2 Kastamonu'daki çarşı ve pazarlar

Bakkallar[1787]	Çerçiler[1788]	Çilingirler[1789]
Çizmeciler[1790]	Dökümcüler[1791]	Eskiciler[1792]
Haddadlar[1793]	Haffaflar[1794]	Helvacılar[1795]
Kavukçular[1796]	Kazgancılar[1797]	Kazzazlar[1798]
Körükcüler[1799]	Kuyumcular[1800]	Kürkçüler[1801]
Muytablar[1802]	Nalçacılar[1803]	Penbeciler[1804]
Terziler[1805]	Medrese-i Kastamonu[1806]	Tahtakale[1807]

[1785] Muhammet Ali Çağlar, *"İslâm Hukukunda Akitlerde Satış Bedeli (Semeniyet)"*, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 84.
[1786] KŞS 13, s. 43.
[1787] KŞS 9, s. 24.
[1788] KŞS 12, s. 90.
[1789] KŞS 12, s. 90; KŞS 16, s. 5.
[1790] KŞS 19, s. 66.
[1791] KŞS 13, s. 3, 4; KŞS 79, s. 47; KŞS 19, s. 29.
[1792] KŞS 79, s. 24.
[1793] KŞS 10, s. 31, 53; KŞS 13, s. 3.
[1794] KŞS 9, s. 8, 13; KŞS 10, s. 13; KŞS 13, s. 4, 43.
[1795] KŞS 79, s. 23.
[1796] KŞS 19, s. 71.
[1797] KŞS 9, s. 28; KŞS 13, s. 4, 32, 33; KŞS 16, s. 9; KŞS 19, s. 56, 66; KŞS 20, s. 10.
[1798] KŞS 13, s. 37, 42.
[1799] KŞS 12, s. 90.
[1800] KŞS 79, s. 24.
[1801] KŞS 16, s. 63; KŞS 20, s. 66.
[1802] KŞS 79, s. 45; KŞS 20, s. 67.
[1803] KŞS 20, s. 40.
[1804] KŞS 12, s. 90.
[1805] KŞS 19, s. 48.
[1806] KŞS 19, s. 119.
[1807] KŞS 10, s. 275; KŞS 12, s. 90.

Tablo 4.2'nin devamı

Arabapazarı[1808]	Meyvepazarı[1809]	Pirinçpazarı[1810]
Tiftikpazarı[1811]	Yemişpazarı[1812]	Sûk-i sultani[1813]

4.2 Fiyatlar

Osmanlı Devleti üreticiyi ve tüketiciyi korumak amacıyla bazı tedbirler almıştır. Halkın refahı için de bu sahayı narh denilen bir uygulama ile sürekli olarak denetim altında tutumuştur. Narh, devlet tarafından belirlenen azami fiyatın memurlar aracılığıyla esnafa iletilerek malları bu fiyattan aşağı veya yukarı bir fiyata satılmasının engellemesidir.[1814]

Sicillerde yer alan esnaf narhlarından bakkal, kasap, helvacı, ekmek, nalça ve nalcı ürünleri ve fiyatları tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarından ve mahkemeye yansıyan verâset davalarından dönemdeki emlak ve arazi fiyatları, hayvan cinsleri ve fiyatları, köle ve câriye fiyatları, silah ve giyim fiyatları tespit edilmeye çalışılmıştır. Her bir başlık altında ele alınan fiyatlarla ilgili değerlendirmelerde yapılmıştır.

4.2.1 Esnaf Narhlarında Yer Alan Ürünler ve Fiyatları

Osmanlı Devleti'nde şehir ve kasabalarda bulunan serbest esnaflar, Selçuklu dönemindeki esnaf teşkilatlamasının devamı olup rekabet yerine birbirlerini denetleyen ve yardımlaşan bir fonksiyona sahipti. Esnaf arasındaki anlaşmazlıkların çözümünü, kadıya veya divana intikalini ise esnaf tarafından seçilen ve kadı siciline işlenen kethüdâlar sağlardı. Devlet, esnafı teşkilatlandırırken üretimin halkın ihtiyacını karşılamasının yanında her ürün ve hizmet için uygun bir fiyat oluşmasını da amaçlamıştır. Esnaflar tüm iş kollarında değil sadece faaliyet gösterdikleri iş kolları

[1808] KŞS 9, s. 11, 42; KŞS 10, s. 143; KŞS 13, s. 17; KŞS 79, s. 67; KŞS 19, s. 56; KŞS 20, s. 23.
[1809] KŞS 9, s. 16.
[1810] KŞS 16, s. 7.
[1811] KŞS 16, s. 7.
[1812] KŞS 13, s. 47; KŞS 16, s. 7; KŞS 19, s. 51, 52.
[1813] KŞS 9, s. 78, 113; KŞS 10, s. 148, 162, 171; KŞS 13, s. 15, 17, 19, 43, 88; KŞS 16, s. 59, 70, 76, 84; KŞS 79, s. 9, 28, 67, 88, 95; KŞS 19, s. 5, 28, 68; KŞS 20, s. 81.
[1814] Temel Öztürk, "*Osmanlılarda Narh Sistemi* ", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1595.

ve alt kollar için hizmet üretecek şekilde örgütlenmiştir.[1815] Osmanlı Devleti'nin ekonomi politikasının en önemli hedefleri, iaşe meselesinin temini denilen halkın karnının doyurulmadır. Halkın temel gıda ve ihtiyaç maddelerinin sürekli olarak bol ve kaliteli bir şekilde hazır tutulması politikasına iaşe denmektedir. Temel maddelerde meydana gelebilecek sıkıntılar (darlık, kıtlık gibi) halkın perişan olmasına ve merkezî otoriteyi sarsılmasına yol açabilimektedir. Bu amaçla Osmanlı Devleti, iktisat tarihimizin önemli bir müessesesi olan narh sistemini kullanmıştır.[1816]

Narh, mal ve hizmet fiyatlarının resmî makamlarca tesbit edilen üst sınırını ifade eder. Osmanlılar'da günlük ve mevsimlik narhlar yanında savaş, abluka, kıtlık, tabii âfetler ve sikke tashihlerinden sonra yeni fiyat tesbitleri de yapılırdı. Büyük enflasyon dönemleri hariç narh fiyatları çok sık değişmezdi. Mevsimlik narhlar gıda maddeleri üzerine konan fiyatları gösterirdi. Ekmek, et, süt ve mâmulleri ile sebze ve meyvelerin yaz ve kış aylarındaki fiyatlandırmaları farklı yapılıyordu. Bazı mâmul maddelerin fiyatlarının tesbitinde kullanılan ham maddenin miktar ve değeri göz önüne alınırdı. Mesela, ekmek en önemli gıda maddesi olduğundan fiyatı içindeki un cinsi ve ham madde miktarına göre belirlenirdi. Gıda maddelerine hangi tarihlerde narh verileceği ihtisap kanunnamelerinde yer alıyordu. Narh verilirken ilgili esnafın fikir ve görüşleri de alınırdı. Her esnafın kethüdâ ve yiğitbaşıları ile görüşülür, gerekiyorsa çeşni tutulur, yani kullanılacak ham madde miktarları tesbit edilir ve fiyat buna göre oluşturulurdu. Ancak piyasada satılan mal çeşitleri pek fazla olduğundan özellikle sikke tashihlerinden sonra yapılan düzenlemelerde tüm ürünlere kadılıkça narh verilmesi mümkün değildi. Bunun için belli başlı malların fiyatları belirlendikten sonra diğerleri ilgili esnafın idarecilerine bırakılırdı.[1817]

Sicillerdeki narh kayıtlarında pirinç, saz pirinci, boyabâdî pirinç, kuru üzüm, yaş üzüm, razakı üzüm, üzüm balı, kozlu helva, ağda, asel, asel-i rumeli, asel-i musaffa, rugan-ı sâde, rugan-ı zeyt, zeytinyağı, rugan-ı kuyruk, rugan-ı bezi, nohut, leblebi, fındık, küfter, incir, soğan, sarımsak, yaprak, nişasta, badem, kişniç, sirke, salata

[1815] Ahmet Kal'a, *"Esnaf"*, **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: XI, İstanbul 1995, s. 424, 425.
[1816] Mustafa Öztürk, *"Osmanlı Devletinde Hayvancılığın İktisadi Boyutu"*, **Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, C: I, Sayı: 1, 2019, s. 29, 30.
[1817] Mübahat Kütükoğlu, *"Osmanlı İktisadi Yapısı"*, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, (Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları, C: I, İstanbul 2013, s. 562, 563.

(hıyar), halebî sabun, ham araç sabunu, ham sabun, kara sabun, arap sabunu, sumak, tuz, mum, penbe, ak kabak, lahana, taze emrud, emrud hoşabı, ceviziçi, hınâ, pastırma ve besdil bakkal ürünleri; nân-ı bide, nân-ı somun, nân-ı çörek, börek, unlu börek, yağlı beysimet, yağlı kâhi ve yağlı gözleme ekmek ürünleri; lahm-i ganem, lahm-i bakar, lahm-i mağaz, ham kuyruk, ruğan-ı kuyruk, lahm-i çepir keçi, içyağı, ciğer, baş ve paça kasap ürünleri; bedevre eğseri, sâğaş eğseri ve ham delinmedik na'l demir ürünleri; na'l-ı feres, na'l-ı feres maa mıh, harcî na'l-ı feres, na'l-ı bağil, na'l-ı hımar, na'l-ı katır, na'l-ı merkeb, na'l-ı öküz, camus na'lı ve karasığır öküzü na'lı nalbant ürünleri; helva, zile helvası, cevizli helva, boza ve biryân helvacı ürünleri; kebir çizme nalçası, ulu ayak pabuç nalçası, ulu orta nalçası ve zenne nalçası da nalçacı ürünleri olarak geçmektedir.[1818]

Bu ürünlerin incelenen dönemdeki fiyatı ve ölçüsü narhlarda tek tek yazılırken emrud hoşabı, ceviziçi, hınâ, pastırma, besdil ve razakı üzümün fiyatı ise belirtilmemiştir. İncelenen dönemin fiyatlarına bakıldığında en pahalı bakkal ürününün penbe, ekmek ürününün börek, kasap ürününün rugan-ı kuyruk, helvacı ürününün cevizli helva, demir ürününün bedevre eğseri, nalbant ürününün harcî na'l-ı feres ve nalçacı ürününün de kebir çizme nalçası olduğu görülmektedir.[1819]

Ekmek ürünlerinde börek hariç fiyatların aynı kalmasına rağmen ölçülerin değiştiği görülmektedir. Mesela fiyatı bir meblağ olan nan-ı bide, seksen dirhem[1820] ile üç yüz elli dirhem[1821] arasında değişen ölçülere sahiptir. Aynı şekilde boza da fiyat olarak her dönem bir meblağ görünmesine rağmen ölçüsü yüz elli direm[1822], iki yüz direm[1823] ve bir kıyye olarak değişmiştir.[1824] Börek fiyatı ise yirmi dört meblağdan[1825] on meblağa kadar inmiş[1826] ve sonrasında on dört meblağda sabitlenmiştir.[1827]

[1818] KŞS 9, s. 117, 118; KŞS 10, s.270, 271; KŞS 12, s. 86; KŞS 13, s. 127; KŞS 16, s.104, 105; KŞS 79, s. 112, 113; KŞS 20, s. 125.
[1819] KŞS 9, s. 117, 118; KŞS 10, s.270, 271.
[1820] KŞS 10, s. 270.
[1821] KŞS 79, s. 112.
[1822] KŞS 9, s. 118; KŞS 10, s. 271; KŞS 12, s. 86.
[1823] KŞS 16, s. 104.
[1824] KŞS 79, s. 113.
[1825] KŞS 9, s. 117.
[1826] KŞS 79, s. 112.
[1827] KŞS 20, s. 125.

Et ürünlerinin fiyatları incelendiğinde küçükbaş hayvanların etleri, büyükbaş hayvanların etlerine göre daha pahalıdır. Küçükbaş hayvan grubuna giren ganem (koyun-keçi) etinin fiyatı otuz meblağa kadar çıkmış[1828] ve on meblağın altına da düşmemiştir.[1829] Ancak büyükbaş hayvan olan bakar (inek) etinin fiyatı ise on dört meblağ olarak en yüksek fiaytı görmüş[1830] ve dört meblağa kadar da inmiştir.[1831] Bu durumun toplumun tercihinden kaynaklandığı söylenebilir. Türk toplumunda büyükbaş hayvan eti de tüketilmesine rağmen geleneksel olarak küçükbaş hayvan eti daha çok tercih edilirdi. Narh kayıtlarında bunu görmek mümkündür.[1832]

Osmanlı Devleti'nde fiyatları etkileyen en önemli unsur, piyasada kırpık ve ayarı düşük akçeler artması sonrası toplanıp standartlaştırılarak tekrar piyasaya sürülmesi işlemi olan sikke tashihleridir. Akçenin kıymeti yükseltilince gıda ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatı değişik oranlarda düşürülürdü. 1704 yılı sikke tashihinin fiyatlara olan etkisini özellikle Ankara ve Kastamonu'da görmek mümkündür. Tashih sonrasında başta gıda maddeleri olmak üzere bazı diğer mallara da narh verilmiş ve fiyatları bir önceki narha göre yarıya yakın düşürülmüştür.[1833] Bu bilgiye dair örneklere incelen dönemdeki sicil kayıtlarında rastlanmıştır. Ürünlerdeki narhlar incelendiğinde sadece nalçacı ürünleri hariç fiyatlarda bir düşüş eğilimi fark edilmiştir.[1834] Mesela penbe fiyatı yüz dört meblağdan[1835] otuz sekiz meblağa[1836], halebi sabun doksan altı meblağdan[1837] otuz altı meblağa[1838], badem yetmiş iki meblağdan[1839] kırk meblağa[1840] ve sonra dört meblağa[1841], lahm-i ganem otuz meblağdan[1842] on meblağa[1843], lahm-i bakar on dört meblağdan[1844] dört meblağa[1845],

[1828] KŞS 13, s. 127.
[1829] KŞS 16, s. 104; KŞS 79, s. 112; KŞS 20, s. 125.
[1830] KŞS 12, s. 86.
[1831] KŞS 79, s. 112.
[1832] Öztürk, *a.g.m.*, s. 30.
[1833] Sevda Danık, *"Osmanlı Devleti'nde 1704 Yılı Sikke Tashihi ve Fiyatlara Etkisi"*, **Journal of Universal History Studies**, C: 4, Sayı: 2, December, 2021, s. 207.
[1834] KŞS 10, s.270, 271; KŞS 12, s. 86.
[1835] KŞS 9, s. 117.
[1836] KŞS 16, s. 104.
[1837] KŞS 10, s. 270.
[1838] KŞS 16, s. 104.
[1839] KŞS 12, s. 86.
[1840] KŞS 16, s. 104.
[1841] KŞS 20, s. 125.
[1842] KŞS 13, s. 127.
[1843] KŞS 20, s. 125.
[1844] KŞS 9, s. 117.
[1845] KŞS 79, s. 112.

biryan kırk meblağdan[1846] on sekiz meblağa[1847], bedevre eğseri seksen meblağdan[1848] yirmi dört meblağa[1849], sağaş ekseri yirmi meblağdan[1850] dokuz-on meblağa[1851], hımar nalı otuz iki meblağdan[1852] on iki meblağa[1853], katır nalı elli sekiz meblağdan[1854] yirmi beş meblağa[1855] ve cevizli helva kırk sekiz meblağdan[1856] on sekiz meblağa kadar düşmüştür. [1857] Bu düşüşün fiyatlara yarı yarıya ve hatta yarıdan daha fazla bir oranda yansıması sikke tashihinin fiyatları etkilediğini göstermektedir.

Genellikle şer'iyye sicil defterlerinin sonlarına doğru verilen narhlar bize dönemdeki ürünler ve fiyatları hakkında bilgiler sağlamaktadır. Sicil kayıtlarından dönemdeki bakkal, kasap, ekmek, helvacı, demir, nalbant ve nalça ürünleri sınıf sınıf ayrılarak isimleri, ölçüleri ve fiyatları tek tek verilmiş, ürün fiyatlarındaki değişim miladi yıllar esas alınarak Tablo 4.3'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3 Kastamonu'daki esnaf narhlarında yer alan ürünler ve fiyatları

Ürün	Ölçü	Fiyat	Dönem
Bakkal Ürünleri (Bakkalan)			
Pirinç	1 kıyye	24 meblağ	1699-1700[1858]
		10 meblağ	1715-1716[1859]
Saz Pirinci	1 kıyye	20-24 meblağ	1701-1702-1703[1860]
		20 meblağ	1703-1704[1861]
		10 meblağ	1705-1706-1707[1862]
		7 meblağ	1709-1710-1711[1863]
Boyabâdî Pirinç	1 kıyye	16 meblağ	1701-1702-1703[1864]

[1846] KŞS 9, s. 118.
[1847] KŞS 79, s. 113.
[1848] KŞS 9, s. 117.
[1849] KŞS 79, s. 112.
[1850] KŞS 9, s. 118.
[1851] KŞS 16, s. 104.
[1852] KŞS 9, s. 118.
[1853] KŞS 16, s. 104.
[1854] KŞS 10, s. 271.
[1855] KŞS 79, s. 112.
[1856] KŞS 12, s. 86.
[1857] KŞS 79, s. 113.
[1858] KŞS 9, s. 117.
[1859] KŞS 20, s. 125.
[1860] KŞS 10, s. 270.
[1861] KŞS 12, s. 86.
[1862] KŞS 16, s. 104.
[1863] KŞS 79, s. 112.
[1864] KŞS 10, s. 270.

Tablo 4.3'ün devamı

Boyabâdî Pirinç	1 kıyye	16 meblağ	1703-1704[1865]
		8 meblağ	1705-1706-1707[1866]
		6 meblağ	1709-1710-1711[1867]
Kuru Üzüm	1 kıyye	20 meblağ	1699-1700[1868]
		14-20 meblağ	1701-1702-1703[1869]
		20-22 meblağ	1703-1704[1870]
		12 meblağ	1705-1706-1707[1871]
		10 meblağ	1709-1710-1711[1872]
		9-10 meblağ	1715-1716[1873]
Yaş Üzüm	1 kıyye	4 meblağ	1709-1710-1711[1874]
Üzüm Balı	1 kıyye	19 meblağ	1715-1716[1875]
Kozlu Helva	1 kıyye	18 meblağ	1715-1716[1876]
Ağda	1 kıyye	30 meblağ	1699-1700[1877]
		34 meblağ	1701-1702-1703[1878]
		32 meblağ	1703-1704[1879]
		18 meblağ	1705-1706-1707[1880]
		16 meblağ	1709-1710-1711[1881]
Asel	1 kıyye	72 meblağ	1699-1700[1882]
Asel-i Rumeli	1 kıyye	56 meblağ	1701-1702-1703[1883]
		20 meblağ	1705-1706-1707[1884]
		20 meblağ	1709-1710-1711[1885]

[1865] KŞS 12, s. 86.
[1866] KŞS 16, s. 104.
[1867] KŞS 79, s. 112.
[1868] KŞS 9, s. 117.
[1869] KŞS 10, s. 270.
[1870] KŞS 12, s. 86.
[1871] KŞS 16, s. 104.
[1872] KŞS 79, s. 112.
[1873] KŞS 20, s. 125.
[1874] KŞS 79, s. 112.
[1875] KŞS 20, s. 125.
[1876] KŞS 20, s. 125.
[1877] KŞS 9, s. 117.
[1878] KŞS 10, s. 270.
[1879] KŞS 12, s. 86.
[1880] KŞS 16, s. 104.
[1881] KŞS 79, s. 112.
[1882] KŞS 9, s. 117.
[1883] KŞS 10, s. 270.
[1884] KŞS 16, s. 104.
[1885] KŞS 79, s. 112.

Tablo 4.3'ün devamı

Asel-i Musaffa	1 kıyye	60 meblağ	1703-1704[1886]
		30 meblağ	1705-1706-1707[1887]
		38 meblağ	1715-1716[1888]
Rugan-ı Sâde	1 kıyye	52-64 meblağ	1699-1700[1889]
		60 meblağ	1701-1702-1703[1890]
		60 meblağ	1703-1704[1891]
		36 meblağ	1705-1706-1707[1892]
		30 meblağ	1709-1710-1711[1893]
		30-36 meblağ	1715-1716[1894]
Rugan-ı Zeyt	1 kıyye	68 meblağ	1699-1700[1895]
		60 meblağ	1701-1702-1703[1896]
		80 meblağ	1703-1704[1897]
		32 meblağ	1705-1706-1707[1898]
		26 meblağ	1709-1710-1711[1899]
Zeytinyağı	1 kıyye	32-36 meblağ	1715-1716[1900]
Rugan-ı Kuyruk (Kuyruk Yağı)	1 kıyye	48 meblağ	1699-1700[1901]
		48 meblağ	1701-1702-1703[1902]
		30 meblağ	1705-1706-1707[1903]
		30 meblağ	1709-1710-1711[1904]
Rugan-ı Bezir	1 kıyye	30 meblağ	1705-1706-1707[1905]
		32 meblağ	1715-1716[1906]

[1886] KŞS 12, s. 86.
[1887] KŞS 16, s. 104.
[1888] KŞS 20, s. 125.
[1889] KŞS 9, s. 117.
[1890] KŞS 10, s. 270.
[1891] KŞS 12, s. 86.
[1892] KŞS 16, s. 104.
[1893] KŞS 79, s. 112.
[1894] KŞS 20, s. 125.
[1895] KŞS 9, s. 117.
[1896] KŞS 10, s. 270.
[1897] KŞS 12, s. 86.
[1898] KŞS 16, s. 104.
[1899] KŞS 79, s. 112.
[1900] KŞS 20, s. 125.
[1901] KŞS 9, s. 117.
[1902] KŞS 10, s. 270.
[1903] KŞS 16, s. 104.
[1904] KŞS 79, s. 112.
[1905] KŞS 16, s. 104.
[1906] KŞS 20, s. 125.

Tablo 4.3'ün devamı

Nohut	1 kıyye	10 meblağ	1699-1700[1907]
		10 meblağ	1701-1702-1703[1908]
		10 meblağ	1703-1704[1909]
		4 meblağ	1705-1706-1707[1910]
		4 meblağ	1709-1710-1711[1911]
		5 meblağ	1709-1710-1711[1912]
Leblebi	1 kıyye	16 meblağ	1699-1700[1913]
		14 meblağ	1701-1702-1703[1914]
		16 meblağ	1703-1704[1915]
		8 meblağ	1705-1706-1707[1916]
		7 meblağ	1709-1710-1711[1917]
		10 meblağ	1715-1716[1918]
Fındık	1 kıyye	12-14 meblağ	1701-1702-1703[1919]
		16 meblağ	1703-1704[1920]
		8 meblağ	1705-1706-1707[1921]
		7 meblağ	1709-1710-1711[1922]
		10 meblağ	1715-1716[1923]
Küfter	1 kıyye	18 meblağ	1705-1706-1707[1924]
İncir	1 kıyye	24 meblağ	1703-1704[1925]
		12 meblağ	1705-1706-1707[1926]
Soğan	1 kıyye	2-3 meblağ	1701-1702-1703[1927]

[1907] KŞS 9, s. 117.
[1908] KŞS 10, s. 270.
[1909] KŞS 12, s. 86.
[1910] KŞS 16, s. 104.
[1911] KŞS 79, s. 112.
[1912] KŞS 79, s. 113.
[1913] KŞS 9, s. 117.
[1914] KŞS 10, s. 270.
[1915] KŞS 12, s. 86.
[1916] KŞS 16, s. 104.
[1917] KŞS 79, s. 112.
[1918] KŞS 20, s. 125.
[1919] KŞS 10, s. 270.
[1920] KŞS 12, s. 86.
[1921] KŞS 16, s. 104.
[1922] KŞS 79, s. 112.
[1923] KŞS 20, s. 125.
[1924] KŞS 16, s. 104.
[1925] KŞS 12, s. 86.
[1926] KŞS 16, s. 104.
[1927] KŞS 10, s. 270.

Tablo 4.3'ün devamı

Soğan	1 kıyye	1,5 meblağ	1705-1706-1707[1928]
		1 meblağ	1705-1706-1707[1929]
		1 meblağ	1709-1710-1711[1930]
		2 meblağ	1715-1716[1931]
Sarımsak	1 kıyye	2 meblağ	1709-1710-1711[1932]
Yaprak	1 kıyye	2 meblağ	1705-1706-1707[1933]
Nişasta	1 kıyye	16 meblağ	1699-1700[1934]
		18 meblağ	1701-1702-1703[1935]
		30 meblağ	1703-1704[1936]
		12 meblağ	1705-1706-1707[1937]
		5 meblağ	1709-1710-1711[1938]
		12 meblağ	1715-1716[1939]
Badem	1 kıyye	72 meblağ	1703-1704[1940]
		40 meblağ	1705-1706-1707[1941]
		4 meblağ	1715-1716[1942]
Kişniç	1 kıyye	32 meblağ	1701-1702-1703[1943]
		48 meblağ	1703-1704[1944]
		30 meblağ	1705-1706-1707[1945]
		30 meblağ	1715-1716[1946]
Sirke	1 kıyye	8 meblağ	1699-1700[1947]

[1928] KŞS 16, s. 104.
[1929] KŞS 16, s. 105
[1930] KŞS 79, s. 112.
[1931] KŞS 20, s. 125.
[1932] KŞS 79, s. 112.
[1933] KŞS 16, s. 104.
[1934] KŞS 9, s. 117.
[1935] KŞS 10, s. 270.
[1936] KŞS 12, s. 86.
[1937] KŞS 16, s. 104.
[1938] KŞS 79, s. 112.
[1939] KŞS 20, s. 125.
[1940] KŞS 12, s. 86.
[1941] KŞS 16, s. 104.
[1942] KŞS 20, s. 125.
[1943] KŞS 10, s. 270.
[1944] KŞS 12, s. 86.
[1945] KŞS 16, s. 104.
[1946] KŞS 20, s. 125.
[1947] KŞS 9, s. 117.

Tablo 4.3'ün devamı

Sirke	1 kıyye	9 meblağ	1701-1702-1703[1948]
		10 meblağ	1703-1704[1949]
		4 meblağ	1705-1706-1707[1950]
		4 meblağ	1709-1710-1711[1951]
Salata	2 kıyye	1 meblağ	1705-1706-1707[1952]
Hıyar	6 adet	1 meblağ	1709-1710-1711[1953]
Halebî Sabun	1 kıyye	92 meblağ	1699-1700[1954]
		96 meblağ	1701-1702-1703[1955]
		92 meblağ	1703-1704[1956]
		36 meblağ	1705-1706-1707[1957]
		44 meblağ	1709-1710-1711[1958]
Ham Araç Sabunu	1 kıyye	25 meblağ	1699-1700[1959]
		28 meblağ	1701-1702-1703[1960]
		34 meblağ	1703-1704[1961]
		18 meblağ	1705-1706-1707[1962]
Ham Sabun	1 kıyye	15 meblağ	1709-1710-1711[1963]
Kara Sabun	1 kıyye	16 meblağ	1701-1702-1703[1964]
		14 meblağ	1703-1704[1965]
Arap Sabunu	1 kıyye	8 meblağ	1705-1706-1707[1966]
		7 meblağ	1709-1710-1711[1967]
Sumak	1 kıyye	60 meblağ	1703-1704[1968]

[1948] KŞS 10, s. 270.
[1949] KŞS 12, s. 86.
[1950] KŞS 16, s. 104.
[1951] KŞS 79, s. 112.
[1952] KŞS 16, s. 104.
[1953] KŞS 79, s. 112.
[1954] KŞS 9, s. 117.
[1955] KŞS 10, s. 270.
[1956] KŞS 12, s. 86.
[1957] KŞS 16, s. 104.
[1958] KŞS 79, s. 112.
[1959] KŞS 9, s. 117.
[1960] KŞS 10, s. 270.
[1961] KŞS 12, s. 86.
[1962] KŞS 16, s. 104.
[1963] KŞS 79, s. 112.
[1964] KŞS 10, s. 270.
[1965] KŞS 12, s. 86.
[1966] KŞS 16, s. 104.
[1967] KŞS 79, s. 112.
[1968] KŞS 12, s. 86.

Tablo 4.3'ün devamı

Sumak	1 kıyye	30 meblağ	1715-1716[1969]
Tuz	1 kıyye	3 meblağ	1699-1700[1970]
		3 meblağ	1701-1702-1703[1971]
		1,5 meblağ	1705-1706-1707[1972]
		1 meblağ	1709-1710-1711[1973]
Mum	1 kıyye	48-50 meblağ	1699-1700[1974]
		48 meblağ	1701-1702-1703[1975]
		38 meblağ	1703-1704[1976]
		25 meblağ	1705-1706-1707[1977]
		22 meblağ	1709-1710-1711[1978]
		22-24-28 meblağ	1715-1716[1979]
Penbe	1 kıyye	104 meblağ	1699-1700[1980]
		92 meblağ	1701-1702-1703[1981]
	96 kıyye	96-92-88-92 meblağ 18 Cemâziyelâhir	
	1 kıyye	38-40 meblağ	1705-1706-1707[1982]
		48 meblağ	1709-1710-1711[1983]
		52 meblağ	1715-1716[1984]
Ak Kabak	1 kıyye	2 meblağ	1709-1710-1711[1985]
Lahana	1 kıyye	1 meblağ	1715-1716[1986]
Taze Emrud	1 kıyye	1 meblağ	1709-1710-1711[1987]
Emrud hoşabı	1 kıyye	Narh kayıtlarında herhangi bir fiyat belirtilmemiştir.	1699-1700
			1701-1702-1703

[1969] KŞS 20, s. 125.
[1970] KŞS 9, s. 117.
[1971] KŞS 10, s. 270.
[1972] KŞS 16, s. 104.
[1973] KŞS 79, s. 112.
[1974] KŞS 9, s. 117.
[1975] KŞS 10, s. 270.
[1976] KŞS 12, s. 86.
[1977] KŞS 16, s. 104.
[1978] KŞS 79, s. 112.
[1979] KŞS 20, s. 125.
[1980] KŞS 9, s. 117.
[1981] KŞS 10, s. 270.
[1982] KŞS 16, s. 104.
[1983] KŞS 79, s. 112.
[1984] KŞS 20, s. 125.
[1985] KŞS 79, s. 112.
[1986] KŞS 20, s. 125.
[1987] KŞS 79, s. 112.

Tablo 4.3'ün devamı

Emrud hoşabı	1 kıyye	Narh kayıtlarında herhangi bir fiyat belirtilmemiştir.	1703-1704
			1709-1710-1711
Ceviziçi	1 kıyye		1699-1700
			1701-1702-1703
Hınâ	1 kıyye		1699-1700
Pastırma	1 kıyye		1703-1704
Besdil	1 kıyye		1699-1700
			1701-1702-1703
Razakı Üzüm			1709-1710-1711
Ekmek Ürünleri (Habbâzân)			
Nân-ı Bide	110 direm	1-9 meblağ	1699-1700[1988]
	90 direm	1 meblağ	1701-1702-1703[1989]
	80-100 direm	1 meblağ 22 Zilkade	
	100 direm	1 meblağ	1703-1704[1990]
	140-160 direm	1 meblağ	1705-1706-1707[1991]
	350 direm	1 meblağ	1709-1710-1711[1992]
	110-100 direm	1 meblağ	1715-1716[1993]
Nân-ı Somun	120 direm	1 meblağ	1699-1700[1994]
	100-110 direm	1 meblağ	1701-1702-1703[1995]
	110 direm	1 meblağ	1703-1704[1996]
	170 direm	1 meblağ	1705-1706-1707[1997]
	260 direm	1 meblağ	1709-1710-1711[1998]
	100-120 direm	1 meblağ	1715-1716[1999]

[1988] KŞS 9, s. 117.
[1989] KŞS 10, s. 270.
[1990] KŞS 12, s. 86.
[1991] KŞS 16, s. 104.
[1992] KŞS 79, s. 112.
[1993] KŞS 20, s. 125.
[1994] KŞS 9, s. 117.
[1995] KŞS 10, s. 270.
[1996] KŞS 12, s. 86.
[1997] KŞS 16, s. 104.
[1998] KŞS 79, s. 112.
[1999] KŞS 20, s. 125.

Tablo 4.3'ün devamı

Nân-ı Çörek	3 batman 600 direm miktarı yağ konmak üzerekıyye veyahut direm		1699-1700[2000]
	62 direm	1 meblağ	
	60-80 direm	1 meblağ	1701-1702-1703[2001]
	66 direm	1 meblağ 28 Ramazan	
	70 direm	1 meblağ	1703-1704[2002]
	100-120 direm	1 meblağ	1705-1706-1707[2003]
	300 direm	1 meblağ	1709-1710-1711[2004]
	85 direm	1 meblağ	1715-1716[2005]
Börek	1 kıyye	24 meblağ	1699-1700[2006]
		24 meblağ	1701-1702-1703[2007]
		14 meblağ	1705-1706-1707[2008]
		10 meblağ	1709-1710-1711[2009]
		14 meblağ	1715-1716[2010]
Unlu Börek	60 direm	1 meblağ	1699-1700[2011]
Ufak Börek	Başka bir bilgi bulunmamaktadır.[2012]		
Yağlı Beysimet	200 direm	1 meblağ	1709-1710-1711[2013]
Yağlı Kâhi	50 direm	1 meblağ	1699-1700[2014]
	66 direm	2 meblağ	1701-1702-1703[2015]
	80 direm	2 meblağ 17 Ramazan	
	70 direm	2 meblağ	1703-1704[2016]
	63 direm	1 meblağ	1705-1706-1707[2017]

[2000] KŞS 9, s. 117.
[2001] KŞS 10, s. 270.
[2002] KŞS 12, s. 86.
[2003] KŞS 16, s. 104.
[2004] KŞS 79, s. 112.
[2005] KŞS 20, s. 125.
[2006] KŞS 9, s. 117.
[2007] KŞS 10, s. 270.
[2008] KŞS 16, s. 104.
[2009] KŞS 79, s. 112.
[2010] KŞS 20, s. 125.
[2011] KŞS 9, s. 117.
[2012] KŞS 20, s. 125.
[2013] KŞS 79, s. 112.
[2014] KŞS 9, s. 117.
[2015] KŞS 10, s. 270.
[2016] KŞS 12, s. 86.
[2017] KŞS 16, s. 104.

Tablo 4.3'ün devamı

Yağlı Kâhi	100 direm	1 meblağ	1709-1710-1711[2018]
	60-50 direm	1 meblağ	1715-1716[2019]
Yağlı Gözleme	50 direm	1 meblağ	1699-1700[2020]
	60 direm	2 meblağ	1701-1702-1703[2021]
	70 direm	2 meblağ	1703-1704[2022]
	63 direm	1 meblağ	1705-1706-1707[2023]
	100 direm	1 meblağ	1709-1710-1711[2024]
	60-50 direm	1 meblağ	1715-1716[2025]
Kasap Ürünleri (Kasabân)			
Lahm-i Ganem	1 kıyye	20 meblağ	1699-1700[2026]
		22 meblağ 12 Recep	
		24 meblağ 21 Recep	
		28 meblağ 2 Ramazan	
		18 meblağ Zilhicce	1701-1702-1703[2027]
		24 meblağ	
		20 meblağ	1703-1704[2028]
		30 meblağ 10 Şevval 1115 (16 Şubat 1704)	1704[2029]
		24 meblağ 5 Safer 1116 (9 Haziran 1704)	
		20 meblağ 7 Rebiülevvel 1116 (10 Temmuz 1704)	
		10-15-13 meblağ 15 Safer	1705-1706-1707[2030]
		10 meblağ 2 Recep	

[2018] KŞS 79, s. 112.
[2019] KŞS 20, s. 125.
[2020] KŞS 9, s. 117.
[2021] KŞS 10, s. 270.
[2022] KŞS 12, s. 86.
[2023] KŞS 16, s. 104.
[2024] KŞS 79, s. 112.
[2025] KŞS 20, s. 125.
[2026] KŞS 9, s. 117.
[2027] KŞS 10, s. 270.
[2028] KŞS 12, s. 86.
[2029] KŞS 13, s. 127.
[2030] KŞS 16, s. 104.

Tablo 4.3'ün devamı

Lahm-i Ganem	1 kıyye	10 meblağ	1709-1710-1711[2031]
		12 meblağ 20 Şevval 1127	1715-1716[2032]
		10 meblağ 18 Muharrem	
		14 meblağ 15 Cemâziyelâhir	
Lahm-i Bakar	1 kıyye	10 meblağ	1699-1700[2033]
		11 meblağ 12 Recep	
		12 meblağ 21 Recep	
		14 meblağ 2 Ramazan	
		9 meblağ	1701-1702-1703[2034]
		10 meblağ	1703-1704[2035]
		12 meblağ 5 Safer 1116 (9 Haziran 1704)	1704[2036]
		10 meblağ 7 Rebiülevvel 1116 (10 Temmuz 1704)	
		5-7-6-5 meblağ	1705-1706-1707[2037]
		4 meblağ	1709-1710-1711[2038]
		5 meblağ	1709-1710-1711[2039]
		5-6 meblağ	1715-1716[2040]
Lahm-i Mağaz	1 kıyye	18 meblağ	1699-1700[2041]
		18 meblağ 12 Recep	
		20 meblağ 21 Recep	
		16 meblağ	1701-1702-1703[2042]
		18 meblağ	1703-1704[2043]

[2031] KŞS 79, s. 112.
[2032] KŞS 20, s. 125.
[2033] KŞS 9, s. 117.
[2034] KŞS 10, s. 270.
[2035] KŞS 12, s. 86.
[2036] KŞS 13, s. 127.
[2037] KŞS 16, s. 104.
[2038] KŞS 79, s. 112.
[2039] KŞS 79, s. 113.
[2040] KŞS 20, s. 125.
[2041] KŞS 9, s. 117.
[2042] KŞS 10, s. 270.
[2043] KŞS 12, s. 86.

Tablo 4.3'ün devamı

Lahm-i Mağaz	1 kıyye	8-10 meblağ	1705-1706-1707[2044]
		4 meblağ	1709-1710-1711[2045]
		8 meblağ	1709-1710-1711[2046]
Ham Kuyruk	1 kıyye	28 meblağ	1699-1700[2047]
		32-36 meblağ	1701-1702-1703[2048]
		32 meblağ	1703-1704[2049]
		19 meblağ	1705-1706-1707[2050]
		16 meblağ	1709-1710-1711[2051]
		16-18 meblağ	1715-1716[2052]
Ruğan-ı Kuyruk	1 kıyye	48 meblağ	1699-1700[2053]
		48 meblağ	1701-1702-1703[2054]
		30 meblağ	1705-1706-1707[2055]
Lahm-i Çepir Keçi	1 kıyye	23 meblağ	1701-1702-1703[2056]
İçyağı	1 kıyye	12 meblağ	1705-1706-1707[2057]
		10 meblağ	1709-1710-1711[2058]
		12 meblağ	1715-1716[2059]
Baş ve Paça	1 kıyye	3 meblağ	1715-1716[2060]
Ciğer	1 kıyye	5 meblağ	
Demir Ürünleri (Haddadân)			
Bedevre Eğseri	1 kıyye	74-80 meblağ	1699-1700[2061]
		72-68-60-68-60 meblağ	1701-1702-1703[2062]

[2044] KŞS 16, s. 104.
[2045] KŞS 79, s. 112.
[2046] KŞS 79, s. 113.
[2047] KŞS 9, s. 117.
[2048] KŞS 10, s. 270.
[2049] KŞS 12, s. 86.
[2050] KŞS 16, s. 104.
[2051] KŞS 79, s. 112.
[2052] KŞS 20, s. 125.
[2053] KŞS 9, s. 117.
[2054] KŞS 10, s. 270.
[2055] KŞS 16, s. 104.
[2056] KŞS 10, s. 270.
[2057] KŞS 16, s. 104.
[2058] KŞS 79, s. 112.
[2059] KŞS 20, s. 125.
[2060] KŞS 20, s. 125.
[2061] KŞS 9, s. 118.
[2062] KŞS 10, s. 270.

Tablo 4.3'ün devamı

Bedevre Eğseri	1 kıyye	66 meblağ	1703-1704[2063]
		26-30 meblağ	1705-1706-1707[2064]
		24 meblağ	1709-1710-1711[2065]
Sâğaş Eğseri	100 adet	20 meblağ	1699-1700[2066]
		20-26-20-26 meblağ	1701-1702-1703[2067]
		20 meblağ	1703-1704[2068]
		9-10 meblağ	1705-1706-1707[2069]
		10 meblağ	1709-1710-1711[2070]
Ham Delinmedik Na'l	1 batman	14 sümün	1699-1700[2071]
		14 sümün	1701-1702-1703[2072]
		15 sümün	1703-1704[2073]
		1 kuruş	1705-1706-1707[2074]
		1 kuruş	1709-1710-1711[2075]
Nalbant Ürünleri (Nalbandân)			
Na'l-ı Feres	1 giyim	30 meblağ	1705-1706-1707[2076]
		30 meblağ	1709-1710-1711[2077]
		40 meblağ	1715-1716[2078]
Na'l-ı Feres maa Mıh	1 giyim	60 meblağ	1699-1700[2079]
Harcî Na'l-ı Feres	1 giyim	56-64-60-66 meblağ	1701-1702-1703[2080]
		60 meblağ	1703-1704[2081]
Na'l-ı Bağil	1 giyim	48 meblağ	1699-1700[2082]

[2063] KŞS 12, s. 86.
[2064] KŞS 16, s. 104.
[2065] KŞS 79, s. 112.
[2066] KŞS 9, s. 118.
[2067] KŞS 10, s. 270.
[2068] KŞS 12, s. 86.
[2069] KŞS 16, s. 104.
[2070] KŞS 79, s. 112.
[2071] KŞS 9, s. 118.
[2072] KŞS 10, s. 270.
[2073] KŞS 12, s. 86.
[2074] KŞS 16, s. 104.
[2075] KŞS 79, s. 112.
[2076] KŞS 16, s. 104.
[2077] KŞS 79, s. 112.
[2078] KŞS 20, s. 125.
[2079] KŞS 9, s. 118.
[2080] KŞS 10, s. 271.
[2081] KŞS 12, s. 86.
[2082] KŞS 9, s. 118.

Tablo 4.3'ün devamı

Na'l-ı Bağil	1 giyim	30 meblağ	1715-1716[2083]
Na'l-ı Hımar	1 giyim	32 meblağ	1699-1700[2084]
		28-24-30 meblağ	1701-1702-1703[2085]
		26 meblağ	1703-1704[2086]
		12 meblağ	1705-1706-1707[2087]
		15 meblağ	1715-1716[2088]
Na'l-ı Katır	1 giyim	44-56-52-58 meblağ	1701-1702-1703[2089]
		50 meblağ	1703-1704[2090]
		25 meblağ	1705-1706-1707[2091]
		25 meblağ	1709-1710-1711[2092]
Na'l-ı Merkeb	1 giyim	12 meblağ	1709-1710-1711[2093]
Na'l-ı Öküz	1 giyim	30 meblağ	1715-1716[2094]
Camus Na'lı	1 giyim	50 meblağ	1701-1702-1703[2095]
		60 meblağ	1703-1704[2096]
		25 meblağ	1705-1706-1707[2097]
		25 meblağ	1709-1710-1711[2098]
Karasığır Öküzü Na'lı	1 giyim	30 meblağ	1701-1702-1703[2099]
		30 meblağ	1703-1704[2100]
		15 meblağ	1705-1706-1707[2101]
		15 meblağ	1709-1710-1711[2102]

[2083] KŞS 20, s. 125.
[2084] KŞS 9, s. 118.
[2085] KŞS 10, s. 271.
[2086] KŞS 12, s. 86.
[2087] KŞS 16, s. 104.
[2088] KŞS 20, s. 125.
[2089] KŞS 10, s. 271.
[2090] KŞS 12, s. 86.
[2091] KŞS 16, s. 104.
[2092] KŞS 79, s. 112.
[2093] KŞS 79, s. 112.
[2094] KŞS 20, s. 125.
[2095] KŞS 10, s. 271.
[2096] KŞS 12, s. 86.
[2097] KŞS 16, s. 104.
[2098] KŞS 79, s. 112.
[2099] KŞS 10, s. 271.
[2100] KŞS 12, s. 86.
[2101] KŞS 16, s. 104.
[2102] KŞS 79, s. 112.

Tablo 4.3'ün devamı

Helvacı Ürünleri (Helvacıyân)			
Cevizli Helva	1 kıyye	32 meblağ	1699-1700[2103]
		36 meblağ	1701-1702-1703[2104]
		48 meblağ	1703-1704[2105]
		19-22 meblağ	1705-1706-1707[2106]
		18 meblağ	1709-1710-1711[2107]
Boza	150 direm	1 meblağ	1699-1700[2108]
		1 meblağ	1701-1702-1703[2109]
		1 meblağ	1703-1704[2110]
	200 direm	1 meblağ	1705-1706-1707[2111]
	1 kıyye	1 meblağ	1709-1710-1711[2112]
Biryân	1 kıyye	40 meblağ	1699-1700[2113]
		36 meblağ	1701-1702-1703[2114]
		40 meblağ	1703-1704[2115]
		20 meblağ	1705-1706-1707[2116]
		18 meblağ	1709-1710-1711[2117]
		20 meblağ	1715-1716[2118]
Helva	1 kıyye	16 meblağ	1709-1710-1711[2119]
Zile Helvası	Başka bir bilgi verilmemiştir.[2120]		

[2103] KŞS 9, s. 118.
[2104] KŞS 10, s. 271.
[2105] KŞS 12, s. 86.
[2106] KŞS 16, s. 104.
[2107] KŞS 79, s. 113.
[2108] KŞS 9, s. 118.
[2109] KŞS 10, s. 271.
[2110] KŞS 12, s. 86.
[2111] KŞS 16, s. 104.
[2112] KŞS 79, s. 113.
[2113] KŞS 9, s. 118.
[2114] KŞS 10, s. 271.
[2115] KŞS 12, s. 86.
[2116] KŞS 16, s. 104.
[2117] KŞS 79, s. 113.
[2118] KŞS 20, s. 125.
[2119] KŞS 79, s. 113.
[2120] KŞS 79, s. 113.

Tablo 4.3'ün devamı

Nalçacı Ürünleri (Nalçacıyân)			
Kebir Çizme Nalçası		12 meblağ	1701-1702-1703[2121]
		12 meblağ	1703-1704[2122]
Ulu Ayak Pabuç Nalçası		8 meblağ	1701-1702-1703[2123]
		8 meblağ	1703-1704[2124]
Ulu Orta Nalçası		6 meblağ	1701-1702-1703[2125]
		6 meblağ	1703-1704[2126]
Zenne Nalçası		4 meblağ	1701-1702-1703[2127]
		4 meblağ	1703-1704[2128]

4.2.2 Emlak ve Arazi Fiyatları

Bu bölümde çeşitli menzil, dükkân, oda, bahçe, samanhane, kuruluk, ahır, değirmen, harman, kepenk, dükkân, ambar, arsa fiyatları ve bulundukları mahaller ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu tespit yapılırken emlak ve arazinin yeri ve mevcut durumu göz önüne alınmıştır. Yani sadece menzil veya dükkân denilip geçilmemiş, mevcut durumu çatma, köhne, harab, cedid, fevkani, tahtani, bahçeli, havlulu, bab sayısı, turab, tahta ve kiremit puşide, dâhili, harici, müştemil gibi tanımlamalarla ifade edilmiştir. Ayrıca dükkânların ne dükkânı olduğu da (berber, penbe, boyacı, kasap, çizmeci, kassar gibi) belirtilmiştir.

Günümüzde olduğu gibi emlakların incelenen dönemdeki fiyatları da bulundukları yerlere göre değişmektedir. Mesela, aynı türdeki dükkânların fiyatları incelendiğinde fiyatların dükkânın bulunduğu yere göre değiştiği görülmüştür. Sicillerde dükkân olarak tanımlanan yerler dikkate alındığında Nasrullah Câmii Şerîfi yakınlarındaki bir dükkân 450 kuruş ederken[2129], Kavukçular Çarşısı'ndaki bir dükkân 80 kuruş

[2121] KŞS 10, s. 271.
[2122] KŞS 12, s. 86.
[2123] KŞS 10, s. 271.
[2124] KŞS 12, s. 86.
[2125] KŞS 10, s. 271.
[2126] KŞS 12, s. 86.
[2127] KŞS 10, s. 271.
[2128] KŞS 12, s. 86.
[2129] KŞS 20, s. 23.

edebilmektedir.[2130] Taşnerdübanbaşı'nda mezbaha yakınlarında yer alan bir bâb bakkal dükkânı 60 kuruş ederken[2131], Haddadlarbaşı'nda bulunan bir bâb bakkal dükkânı 140 kuruş etmektedir.[2132] Hatta aynı konumdaki yerlerin sırası bile fiyatı etkilemektedir. Kurşunluhan'a muttasıl olan iki dükkândan yukarı baştakinin fiyatı 220 kuruş iken aşağı baştakinin fiyatı 150 kuruştur.[2133]

Dükkânların bulunduğu yer dışında mevcut donanımı ve türü de fiyatları etkilemektedir. Mesela dükkânın bâb sayısı ve içinde aletlerinin olup olmaması gibi unsurlar fiyatı etkilemektedir. Haffaflar Çarşı'sında bulunan sekiz bâb ve müştemil fevkani olan bir dükkân, dönemdeki en yüksek fiyata sahiptir.[2134] Bakkal, berber, kazgancı, boyacı, kasap, kassar, çizmeci, helvacı, penbeci, kahvehane gibi dükkânlar içinde 300 kuruş en ile en fazla edere sahip olan Deveciler Mahallesi'nde bulunan bir helvacı dükkânı ile kahvehane olmuştur.[2135]

Menzillerin Kastamonu'daki konumları itibarıyla değerlendirilmesinde karşımıza 40 kuruştan 850 kuruşa kadar bir fiyatlama çıkmaktadır. Terekelerde sadace menzil olarak geçen ve başka bir bilginin bulunmadığı evler açıdan bakıldığında karşımıza 40 kuruşluk bedel ile dönemin en uygun fiyatlı menzili Kırkçeşme Mahallesi'nde çıkarken[2136] fiyatı en yüksek olan menzil ise 500 kuruş ile Püre Mahallesi'nde tespit edilmiştir.[2137] Yine tahtani bir menzil Beyçelebi Mahallesi'nde 210 kuruş ederken[2138] Kübcüğez Mahallesi'nde 100 kuruş edebilmektedir.[2139]

Menzilin bulunduğu mahalle önemli olsa da tabiki fiyatlar mahallelere göre sabitlenmemiştir. Aynı mahallede farklı menzil fiyatlarına da rastlamak mümkündür. Gökdere Mahallesi'nde 60[2140], 100[2141] ve 300 kuruşa menziller vardır.[2142] Kırkçeşme

[2130] KŞS 19, s. 71.
[2131] KŞS 9, s. 5.
[2132] KŞS 10, s. 31.
[2133] KŞS 16, s. 30
[2134] KŞS 19, s. 42.
[2135] KŞS 9, s. 25.
[2136] KŞS 16, s. 8.
[2137] KŞS 12, s. 26.
[2138] KŞS 10, s. 31.
[2139] KŞS 13, s. 30.
[2140] KŞS 13, s. 62.
[2141] KŞS 16, s. 13.
[2142] KŞS 20, s. 22.

Mahallesi'nde 40 kuruşa menzil varken[2143] 500 kuruşa da menzil (dâhili, harici ve cedid) bulunmaktadır.[2144] 200 kuruşa Alacamescid Mahallesi'nden[2145], İbn-i Süle Mahallesi'nden[2146], Aktekye Mahallesi'nden[2147] veya İsmail Bey Mahallesi'nden bahçeli bir menzil alabilmek mümkündür.[2148] Köylerde de durum aynıdır. Mesela, Sorgun Kazâsı'na bağlı Erikbeli Köyü'nde 15 kuruşa (çatma ve köhne) da 200 kuruşa (cedid, kiremit puşide ve fevkani) da menziller bulunmaktadır.[2149]

Osmanlı döneminde menzil kelimesi ile ifade edilen farklı konut tipleri kat sayısına göre tahtani ve fevkani olarak; iki ayrı bölümden oluşması açısından da dâhili ve harici olarak gruplandırılmaktadır.[2150] Bir menzil fevkani, tahtani, bahçeli, havlusu olan, harici, dâhili, cedid ise veya bâb sayısı fazla ise diğer menzillere göre fiyatı daha da artmaktadır. Halife Mahallesi'nde fevkani bir menzil 100 kuruş[2151], İsmail Bey Mahallesi'nde bahçeli bir menzil 200 kuruş[2152], Kanara Mahallesi'nde dört bab bir menzil 250 kuruş[2153] ve Cebrâil Mahallesi'nde havluyu müştemil bir menzil 510 kuruşa kadar çıkabilmektedir.[2154] Fevkani ve tahtani olan menzillerin fiyatı 80 kuruştan (Ârız Mahallesi) başlayıp[2155] 250 (Kübcüğez Mahallesi)[2156] ve 300 kuruşa (Honsâlâr Mahallesi) kadar çıkabilmektedir.[2157] Menzil sınıflandırması içinde en yüksek değere sahip olanlar ise dâhili ve harici menzillerdir. Bu menziller diğerlerine göre daha fiyatlı olup konumuna göre oldukça yüksek fiyatlara çıkabilmektedirler. Mesela, Cemal Ağa Mahallesi'nde 320 kuruş olan dâhili ve harici bir menzil [2158] Püre Mahallesi'nde 500 kuruşu bulurken[2159] Kübcüğez Mahallesi'nde fiyat 850 kuruşa kadar çıkmaktadır.[2160]

[2143] KŞS 16, s. 8.
[2144] KŞS 20, s. 23.
[2145] KŞS 10, s. 37.
[2146] KŞS 12, s. 15.
[2147] KŞS 13, s. 51.
[2148] KŞS 16, s. 78.
[2149] KŞS 10, s. 52.
[2150] Hüseyin Necdet Ertuğ, "Şeriyye Sicillerine Göre Hicri 1137 (1724-25) Yılı İstanbul'unda Osmanlı Konutu / Menzili", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C: X, Sayı: 2, Ekim 2015, s. 134.
[2151] KŞS 10, s. 20.
[2152] KŞS 16. s. 78.
[2153] KŞS 10, s. 31.
[2154] KŞS 20, s. 21.
[2155] KŞS 10, s. 26.
[2156] KŞS 10, s. 29.
[2157] KŞS 79, s. 15.
[2158] KŞS 16, s. 11.
[2159] KŞS 16, s. 30.
[2160] KŞS 19, s. 25.

Merkez dışındaki yerlerde fiyatlar mahallelere göre daha düşüktür. Mesela, merkezde en düşük menzil 40 kuruş iken Alparslan Köyü'nde bir menzilin fiyatı 20 kuruş[2161], Seremeddin Köyü'nde fevkani ve tahtı ahur bir menzil 30 kuruş[2162], Gödel Köyü'nde fevkani ve tahtı ahur bir menzil ile ahır, samanhane ve harman arsası hissesi beraber ancak 20 kuruş edebilmektedir.[2163] Merkez dışında rastlanan en yüksek fiyatlar bile merkezle kıyaslanamayacak oranda düşüktür. Göl Kazâsı'nda oldukça donanımlı (fevkani, tahtani, kiremit puşide ve dâhiliye) bir menzilin fiyatı 150 kuruş[2164], Sorgun Kazâsı'nın Erikbeli Köyü'nde cedid, kiremit puşide ve fevkani bir menzil 200 kuruş değerindedir.[2165] Merkezdeki Türbe Mahallesi'nde bulunan sadece dâhili ve harici en uygun menzil 100 kuruş değerindedir.[2166]

Sicillerde oda olarak tabir edilen emlakın da yaygın ve değerli olduğu anlaşılmaktadır. Hem kazâ merkezinde hem de diğer kazâ ve köylerde bulunan odalar özelliklerine ve bulundukları yere göre fiyatlanmaktadır. Bazı odaların fiyatları menzillerden bile daha pahalıdır. Çukurhan'da iki oda için 250 kuruşluk bir değer biçilirken[2167] Kanara Mahallesi'nde havluyu müştemil bir oda için 300 kuruşluk bir fiyat belirlenmiştir.[2168] Bu fiyatlara rahatlıkla menzil alınabilecekken odaların tercih edilmesi kira getirisinin yüksek olduğu fikrini akla getirmektedir. Köylerde de menzillerden daha pahalı odalar bulunmaktadır. Kiremit puşide ve müşterek bir oda Sorgun Kazâsı'nın Erikbeli Köyü'nde 100 kuruş değerinde olmasına karşın çatma ve köhne bir menzil 15 kuruş değerinde olabilmektedir.[2169] Göl Kazâsı'nda tahtı ahur, hariciye, fevkanî bir oda ile tahtani huddam odası 100 kuruş[2170] ederken turab ve kiremit puşide bir menzil ile samanhane arsası sadece 30 kuruş edebilmektedir.[2171] Küplüözü Köyü'nde de tahtı ahur, fevkanî bir oda 30 kuruş iken aynı köyde çatma ve köhne bir menzil ile çatma bir ambarın toplam fiyatı ancak 18 kuruştur.[2172]

[2161] KŞS 20, s. 45.
[2162] KŞS 19, s. 53.
[2163] KŞS 16, s. 16.
[2164] KŞS 13, s. 10.
[2165] KŞS 10, s. 52.
[2166] KŞS 19, s. 53.
[2167] KŞS 9, s. 25.
[2168] KŞS 10, s. 31.
[2169] KŞS 10, s. 52.
[2170] KŞS 13, s. 10
[2171] KŞS 9, s. 24.
[2172] KŞS 16, s. 19.

Arsa ve bahçelerde ile ilgili bir ölçü olmaması sebebiyle kıyaslama yapmak mümkün olmamaktadır. Merkezde Olukbaşı olarak tarif edilen yerde 40 kuruş[2173] ve 100 kuruş değerindeki bahçelerin büyüklüğü belli değildir.[2174] Aynı şekilde büyüklüğü hakkında bilgi verilmeyen bir bahçe, Göl Kazâsı'nda 80 kuruş[2175] aynı kazânın Ahmed Bey Köyü'ne bağlı Pınarbaşı'nda 40 kuruş[2176], Küplüözü Köyü'nde ise harman arsası ile beraber 20 kuruş[2177], Karasu Köyü'nde bağıyla birlikte bahçe 350 kuruş olarak fiyatlanmaktadır.[2178] Arsaların bazıları menzil, bozahane ve bahçe arsası gibi isimlendirilmiş olmasına rağmen yine büyüklük hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Debbağlar'da 15 kuruşluk bir arsa[2179] ile Kanara Mahallesi'nde 54 kuruşluk bir arsa, menzil arsası olarak geçmektedir.[2180] Deveciler Mahallesi'nde 40 kuruşluk bir arsa, bozahane arsası[2181], Beyçelebi Mahallesi'nde 90 kuruşluk bir arsa da bahçe arsası şeklinde isimlendirilmiştir.[2182]

Ahır, samanhane, kuruluk ve değirmenler genellikle köylerde ve çiftliklerde bulunmaktadır. Tarım ve hayvacılıkla uğraşan köylüler için bu birimler önemdir. Bu sebeple de kırsal bölgelerde vefat edenlerin terekelerinde bu ve benzeri yapılar bulunmaktadır. Ahır ve samanhanelerin fiyatları ortalama 10 kuruş civarında olup[2183] sadece Seremeddin Köyü'nde bir samanhane için 35 kuruşluk bir fiyat verilmiştir.[2184] Kızılcaviran'da 2 bâb değirmen 150 kuruş ve Karasu'da üç bâb değirmen 3 kuruş[2185], Sorgun Kazâsı'na bağlı Kızılcaviran ve Karamuk köylerinde bir göz değirmen fiyatı ise 150 kuruştur.[2186] Karasu'daki fiyat dikkate alınmazsa değirmenler için fiyat 150 kuruş gibi görünmektedir.

Suyun önemine binaen sicil kayıtlarında satışı yapılan mülkün özellikleri arasında su kuyuları da zikredilmektedir. Su kuyuları sicillerde "bi'r-i mâ" şeklinde ifade

[2173] KŞS 16, s. 25.
[2174] KŞS 19, s. 53.
[2175] KŞS 13, s. 10.
[2176] KŞS 10, s. 52.
[2177] KŞS 16, s. 19.
[2178] KŞS 19, s. 26.
[2179] KŞS 16, s. 25.
[2180] KŞS 19, s. 22.
[2181] KŞS 9, s. 25.
[2182] KŞS 79, s. 9.
[2183] KŞS 10, s. 52, 53; KŞS 16, s. 19; KŞS 20, s. 45.
[2184] KŞS 79, s. 7.
[2185] KŞS 9, s. 25.
[2186] KŞS 10, s. 52.

edilmekte olup birçok kayıtta yer almaktadır. Satışı yapılan mülklerde varsa su kuyularının mutlaka belirtilmiş olması mülke bir değer kattığının göstergesidir. Ancak sicil kayıtlarında satışı yapılan mülke tüm özellikleri ile beraber toplam bir fiyat verildiği için su kuyularının nasıl bir fiyat katkısı yaptığını tespit etmek mümkün olmamaktadır.[2187] Sicillerden elde edilen bilgiler sonucunda Tablo 4.4 hazırlanmış olup tabloda emlakın türü, özellikleri, sayısı, bulunduğu yer ve fiyatları ayrı ayrı gösterilmiştir.

Tablo 4.4 Kastamonu'daki emlak ve arazi fiyatları

Tür	Sayı	Bulunduğu Yer	Değer
Dükkân	1	Bezzâzistan	80 kr[2188]
			250 kr[2189]
	1	Kurşunluhan'a muttasıl yukarıbaşta	220 kr[2190]
	1	Kurşunluhan'a muttasıl aşağıbaşta	150 kr[2191]
	1	Kavukçular Çarşısı	80 kr[2192]
	1	Nasrullah Câmii Şerîfi yakınlarında	450 kr[2193]
Dükkân (8 bab ve müştemil fevkani hane)	1	Haffaflar Çarşısı	650 kr[2194]
Dükkân ve dükkânlardan hisse		Bezzâzistan	200 kr[2195]
Bakkal dükkânı (1 bab)	1	Taşnerdübanbaşı selhhane yakınlarında	60 kr[2196]
	1	Haddadlarbaşı	140 kr[2197]
Berber dükkânı (1 bab)	1	Haddadlarbaşı	75 kr[2198]
Kazgancı dükkânı (1 bab ve aletleriyle beraber)	1	Püre Mahallesi	300 kr[2199]
Arpacı dükkân	1	Deveciler Mahalllesi	90 kr[2200]

[2187] KŞS 9, s. 3, 33; KŞS 10, s. 17, 23, 27; KŞS 13, s. 11, 58; KŞS 79, s. 16, 21, 25, 33, 38, 49, 57, 62; KŞS 20, s. 8, 11, 44.
[2188] KŞS 9, s. 25.
[2189] KŞS 79, s. 15.
[2190] KŞS 16, s. 30.
[2191] KŞS 16, s. 30.
[2192] KŞS 19, s. 71.
[2193] KŞS 20, s. 23.
[2194] KŞS 19, s. 42.
[2195] KŞS 10, s. 37.
[2196] KŞS 9, s. 5.
[2197] KŞS 10, s. 31.
[2198] KŞS 10, s. 53.
[2199] KŞS 12, s. 26
[2200] KŞS 9, s. 25.

Tablo 4.4'ün devamı

Boyacı dükkânı	1	Deveciler Mahalllesi	250 kr[2201]
Bakkal dükkânı	2	Deveciler Mahalllesi	350 kr[2202]
Kasap dükkânı	1		
Kassar dükkânı	1	Gökdere Mahallesi	130 kr[2203]
Çizmeci dükkânı	5	Deveciler Mahalllesi	400 kr[2204]
Helvacı dükkânı	1	Deveciler Mahalllesi	300 kr[2205]
Penbeci dükkânı	1	Bedesten kurbunda	200 kr[2206]
Börekçi Fırını	1	Kazgancılar Çarşısının Başında	250 kr[2207]
Kahvehane	1	Deveciler Mahalllesi	300 kr[2208]
Nısıf kahvehane	1		100 kr[2209]
Kahvehane ve tahtındaki dükkân	1	Sûfîler Mahallesi	300 kr[2210]
Menzil	1	Bedir Gazi Mahalllesi	60 kr[2211]
	1	Alacamescid Mahallesi	200 kr[2212]
	1	Püre Mahallesi	500 kr[2213]
	1	Aktekye Mahallesi	200 kr[2214]
	1	Gökdere Mahallesi	60 kr[2215]
			100 kr[2216]
			300 kr[2217]
	1	Kırkçeşme Mahallesi	40 kr[2218]
	1	Halife Mahallesi	80 kr[2219]
	1	Akmescid Mahallesi	154 kr[2220]

[2201] KŞS 9, s. 25.
[2202] KŞS 9, s. 25.
[2203] KŞS 20, s. 23.
[2204] KŞS 9, s. 25.
[2205] KŞS 9, s. 25.
[2206] KŞS 20, s. 36.
[2207] KŞS 79, s. 9.
[2208] KŞS 9, s. 25.
[2209] KŞS 9, s. 25.
[2210] KŞS 20, s. 36.
[2211] KŞS 9, s. 23.
[2212] KŞS 10, s. 37.
[2213] KŞS 12, s. 26.
[2214] KŞS 13, s. 51.
[2215] KŞS 13, s. 62.
[2216] KŞS 16, s. 13.
[2217] KŞS 20, s. 22.
[2218] KŞS 16, s. 8.
[2219] KŞS 79, s. 9.
[2220] KŞS 79, s. 39.

Tablo 4.4'ün devamı

Menzil	1	Tahir Fakih Mahallesi	100 kr[2221]
			100 kr[2222]
	1	Kepkebirler Mahallesi	300 kr[2223]
	1	Cebrâil Mahallesi	300 kr[2224]
	1	Hacı Hamza Mahalllesi	100 kr[2225]
	1	İsfendiyar Bey Mahallesi	280 kr[2226]
	1	İbn-i Neccar Mahallesi	150 kr[2227]
	1	İsmail Bey Mahallesi	110 kr[2228]
	1	İbn-i Süle Mahallesi	70 kr[2229]
	1	Sûfîler Mahallesi	300 kr[2230]
	1	Alparslan Köyü	20 kr[2231]
Menzil (4 bab)	1	Kanara Mahallesi	250 kr[2232]
Menzil (Harab)	1	Kepkebirler Mahallesi	200 kr[2233]
Menzil (Fevkani)	1	Halife Mahallesi	100 kr[2234]
Menzil (Tahtani)	1	Beyçelebi Mahallesi	210 kr[2235]
	1	Kübcüğez Mahallesi	100 kr[2236]
Menzil (Bahçeli)	1	İsmail Bey Mahallesi	200 kr[2237]
Menzil (Havluyu müştemil)	1	Cebrâil Mahallesi	510 kr[2238]
Menzil (Fevkani ve tahtani)	1	Ârız Mahallesi	80 kr[2239]
	1	Kübcüğez Mahallesi	250 kr[2240]
	1	Honsâlâr Mahallesi	300 kr[2241]

[2221] KŞS 19, s. 11.
[2222] KŞS 19, s. 88.
[2223] KŞS 19, s. 22.
[2224] KŞS 19, s. 42.
[2225] KŞS 19, s. 43.
[2226] KŞS 19, s. 47.
[2227] KŞS 19, s. 71.
[2228] KŞS 20, s. 10.
[2229] KŞS 20, s. 12.
[2230] KŞS 20, s. 36.
[2231] KŞS 20, s. 45.
[2232] KŞS 10, s. 31.
[2233] KŞS 19, s. 22.
[2234] KŞS 10, s. 20.
[2235] KŞS 10, s. 31.
[2236] KŞS 13, s. 30.
[2237] KŞS 16. s. 78.
[2238] KŞS 20, s. 21.
[2239] KŞS 10, s. 26.
[2240] KŞS 10, s. 29.
[2241] KŞS 79, s. 15.

Tablo 4.4'ün devamı

Menzil (Fevkani ve tahtani)	1	Halife Mahallesi	100 kr[2242]
Menzil (Dâhiliye ve hariciye)	1	İbn-i Süle Mahallesi	200 kr[2243]
	1	Cemal Ağa Mahallesi	320 kr[2244]
	1	Sadizade Mahallesi	265 kr[2245]
	1	Püre Mahallesi	500 kr[2246]
	1	Kübcüğez Mahallesi	850 kr[2247]
	1	Türbe Mahallesi	100 kr[2248]
	1	Akmescid Mahallesi	225 kr[2249]
Menzil (Dâhiliye, hariciye ve cedid)	1	Kırkçeşme Mahallesi	500 kr[2250]
Menzil (Dâhiliye ve hariciye) ve Ambar	1	Kubbeli Mahalllesi	500 kr[2251]
Menzil (Zât-ı eşcâr-ı müsmireyi müştemil)	1	Hacı Hamza Mahallesi	110 kr[2252]
Menzil (Fevkani, tahtani ve havlu ile koruluğu müştemil bir bab)	1	Cebrâil Mahallesi	450 kr[2253]
Menzil (Dâhili, harici, ahırlı, bahçeli, su kuyulu)	1	Kebkebirler Mahallesi	450 kr[2254]
Menzil (Çatma)	1	Fatmaviran Köyü	15 kr[2255]
	1	Tutaş Köyü	10 kr[2256]
Menzil (Çatma ve köhne)	1	Erikbeli Köyü	15 kr[2257]
Menzil (Çatma ve tahta puşide)	1	Karamuk Köyü	15 kr[2258]
Menzil (Fevkani ve tahtı ahur)	1	Seremeddin Köyü	30 kr[2259]
Menzil (Fevkani, tahtani, kiremit puşide ve dâhiliye)	1	Göl Kazâsı	150 kr[2260]

[2242] KŞS 19, s. 8.
[2243] KŞS 12, s. 15.
[2244] KŞS 16, s. 11.
[2245] KŞS 16, s. 25.
[2246] KŞS 16, s. 30.
[2247] KŞS 19, s. 25.
[2248] KŞS 19, s. 53.
[2249] KŞS 19, s. 65.
[2250] KŞS 20, s. 23.
[2251] KŞS 9, s. 39.
[2252] KŞS 10, s. 24.
[2253] KŞS 19, s. 44.
[2254] KŞS 10, s. 17.
[2255] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2256] KŞS 10, s. 53. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2257] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2258] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2259] KŞS 19, s. 53.
[2260] KŞS 13, s. 10.

Tablo 4.4'ün devamı

Menzil (Turab, kiremit puşide) ve samanhane arsası	1 1	Göl Kazâsı	30 kr[2261]
Menzil (Cedid, kiremit puşide ve fevkani)	1	Erikbeli Köyü	200 kr[2262]
Menzil, ahır, samanhane	1	Hisarcık Köyü	25 kr[2263]
Menzil, ambar, samanhane ve ahır		Deveboynu Çiftliği	4 kr[2264]
Menzil (Çatma ve köhne) ve Ambar (Çatma)		Küplüözü Köyü	18 kr[2265]
Menzil (Çatma), ambar ve samanlık		Enbiyalı Köyü	20 kr[2266]
Menzil (Fevkani ve tahtı ahur), ahır, samanhane ve harman arsası hissesi		Gödel Köyü	20 kr[2267]
Menzil (Çatma ve havlusu tamam), sağir oda ve kuruluk		Ahmed Bey Köyü	50 kr[2268]
Menzil, harman arsası ve bahçe		Hisarcık Köyü	10 kr[2269]
Menzil, ambar ve bahçe		Karasu	20 kr[2270]
Bahçe		Olukbaşı	40 kr[2271]
			100 kr[2272]
		Pınarbaşı	40 kr[2273]
		Göl Kazâsı	80 kr[2274]
Bahçe ve bağ		Karasu Köyü	350 kr[2275]
Arsa		Halife Mahallesi	30 kr[2276]
Menzil arsası		Debbağlar	15 kr[2277]
		Kanara Mahallesi	54 kr[2278]
		Kırkçeşme Mahallesi	10 kr[2279]

[2261] KŞS 9, s. 24.
[2262] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2263] KŞS 10, s. 13. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2264] KŞS 9, s. 25.
[2265] KŞS 16, s. 19.
[2266] KŞS 19, s. 47.
[2267] KŞS 16, s. 16.
[2268] KŞS 10, s. 32. Köy, göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2269] KŞS 10, s. 13. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2270] KŞS 9, s. 25.
[2271] KŞS 16, s. 25.
[2272] KŞS 19, s. 53.
[2273] KŞS 10, s. 32. Bu yer, Göl Kazâsı'na bağlı Ahmed Bey Köyü'nde bulunmaktadır.
[2274] KŞS 13, s. 10.
[2275] KŞS 19, s. 26.
[2276] KŞS 19, s. 8.
[2277] KŞS 16, s. 25.
[2278] KŞS 19, s. 22.
[2279] KŞS 19, s. 71.

Tablo 4.4'ün devamı

Bozahane arsası		Deveciler Mahalllesi	40 kr[2280]
Bahçe Arsası (Muhavvel)		Beyçelebi Mahallesi	90 kr[2281]
Bahçe ve Harman Arsası		Küplüözü Köyü	20 kr[2282]
Harman yeri (Nısıf)		Pınarbaşı	5 kr[2283]
Kepenk	1	Çerçiler	50 kr[2284]
Oda	2	Çukurhan	250 kr[2285]
Oda (Havluyu müştemil)	1	Kanara Mahallesi	300 kr[2286]
Oda (Tahtı ahur, fevkanî)	1	Küplüözü Köyü	30 kr[2287]
Oda (Kiremit puşide ve müşterek)	2	Erikbeli Köyü	100 kr[2288]
Oda (Tahtı ahur, hariciye, fevkanî) ve tahtani huddam odası	1	Göl Kazâsı	100 kr[2289]
Odalar, ahırlar, kuruluklar, ambarlar ve bahçeler		Karabıyık Çiftliği	610 kr[2290]
Odasıyla kebir ahır ve zeyl yeri	1	Ahmed Bey Köyü	50 kr[2291]
Ambar	1	Seremeddin Köyü	10 kr[2292]
	2	Fatmaviran Köyü	40 kr[2293]
	1	Kızılcaviran Köyü	10 kr[2294]
	1	Tutaş Köyü	20 kr[2295]
Ambar (Kebir)	1	Azdavay	10 kr[2296]
Ambar (Sağir)	1	Seremeddin Köyü	50 kr[2297]
	1	Alparslan Köyü	8 kr[2298]
Ambar (Çatma)	3	Karamuk Köyü	60 kr[2299]

[2280] KŞS 9, s. 25.
[2281] KŞS 79, s. 9.
[2282] KŞS 16, s. 19.
[2283] KŞS 10, s. 32.
[2284] KŞS 9, s. 25.
[2285] KŞS 9, s. 25.
[2286] KŞS 10, s. 31.
[2287] KŞS 16, s. 19.
[2288] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2289] KŞS 13, s. 10.
[2290] KŞS 9, s. 25.
[2291] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2292] KŞS 19, s. 53.
[2293] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2294] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2295] KŞS 10, s. 53. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2296] KŞS 9, s. 23.
[2297] KŞS 19, s. 53.
[2298] KŞS 20, s. 45.
[2299] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.

Tablo 4.4'ün devamı

Ambar (Çatma ve kebir)	2	Erikbeli Köyü	80 kr[2300]
Ambar (Cedid)	1	Ahmed Bey Köyü	60 kr[2301]
Ambar, ahır, samanhane, oda ve kuruluk		Kızılcaviran Çiftliği	200 kr[2302]
Ahır (Çatma)	2	Erikbeli Köyü	10 kr[2303]
	1	Karamuk Köyü	10 kr[2304]
	1	Fatmaviran Köyü	10 kr[2305]
	1	Kızılcaviran Köyü	10 kr[2306]
Samanhane	2	Erikbeli Köyü	10 kr[2307]
	2	Karamuk Köyü	10 kr[2308]
	1	Fatmaviran Köyü	8 kr[2309]
	1	Kızılcaviran Köyü	10 kr[2310]
	1	Tutaş Köyü	10 kr[2311]
	1	Küplüözü Köyü	10 kr[2312]
	1	Seremeddin Köyü	35 kr[2313]
	1	Alparslan Köyü	8 kr[2314]
Samanhane (Kiremit puşide), ahur ve koyun ağılı	1	Göl Kazâsı	100 kr[2315]
Samanhane (kebir) ve samanhaneden nısıf hisse	1	Ahmed Bey Köyü	40 kr[2316]
Samanhane ve kuruluk	1	Çerçi Köyü	25 kr[2317]
Kuruluk ve Hüddam Odası	1	Küplüözü Köyü	5 kr[2318]
Değirmen	1 göz	Karamuk Köyü	150 kr[2319]

[2300] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2301] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2302] KŞS 9, s. 25.
[2303] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2304] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2305] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2306] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2307] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2308] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2309] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2310] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2311] KŞS 10, s. 53. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2312] KŞS 16, s. 19.
[2313] KŞS 79, s. 7.
[2314] KŞS 20, s. 45.
[2315] KŞS 13, s. 10.
[2316] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2317] KŞS 19, s. 47.
[2318] KŞS 16, s. 19.
[2319] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.

Tablo 4.4'ün devamı

Değirmen		Kızılcaviran Köyü	150 kr[2320]
	3 bab	Karasu	3 kr[2321]
	2 bab	Kızılcaviran	150 kr[2322]
Değirmen Ocağı		Kayacık Köyü	5 kr[2323]
Menzil (Çatma)	2	Kurucaviran Köyü	110 kr[2324]
Ambar	2		
Samanhane	1		
Koyun Ağılı	1		
Ahır	1		
Demirci dükkânı	1		
Menzil	1	Kayı Köyü	250 kr[2325]
Ambar ve samanhane	2		
Ahır	3		
Hizmetkar odası	7		

4.2.3 Hayvan Cinsleri ve Fiyatları

Tarihin ilk dönemlerinden beri hayvanlar insanoğlunun başlıca besin kaynağı, ulaştırma ve nakliye işleri ile savaş gibi çeşitli alanlarda kullandığı en büyük yardımcı konumundadır. İnsanlar için yaban öküzü, yak, camus, öküz, deve, katır, merkep, koyun ve keçi gibi hayvanlar önemli bir besin kaynağı olmuş, tarım ve nakliye işlerinde kullanılmışlardır. Savaşların vazgeçilmezi olan atlar ise Türk toplumunda ayrı bir yere sahiptir. Ekonomik açıdan hayvancılık özellikleri itibarıyla geniş bir istihdam alanı meydana getirmiştir. Çiftçilerin en büyük yardımcısı olan hayvanlarla ilgili doğrudan veya dolaylı olarak da pek çok meslek kolu gelişmiştir. Celepler, kasaplar, debbağlar, saraçlar, semerciler, deveciler, katırcılar, seyisler ve çobanlar akla

[2320] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2321] KŞS 9, s. 25.
[2322] KŞS 9, s. 25.
[2323] KŞS 10, s. 53. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2324] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır. Fiyat, tüm emlaklar için verilmiş bir toplamdır.
[2325] KŞS 10, s. 13. Fiyat, tüm emlaklar için verilmiş bir toplamdır.

ilk gelenlerdir. Anadolu ve Rumeli'deki yüzlerce şehirde bu mesleklerin varlığı düşünülürse hayvancılığın etrafında çok geniş bir istihdam alanı oluştuğu aşikardır.[2326]

Tereke kayıtlarından ve bazı emir yazılarınsan dönemde çeşitli işlerde kullanılan hayvanların isimlerine ve fiyatlarına ulaşılmıştır. At, beygir, katır, merkep, tay ve kısrak gibi ulaşım ve yük taşıma amaçlı kullanılan hayvanların, hem mahallelerde hem de köylerde bulunduğu, sığır, inek, dana, öküz, düğe, buzağı, malak, tosun, koyun, keçi, kuzu, oğlak ve arıların ise çoğunlukla köylerde yetiştirildiği tespit edilmiştir. Çünkü mahallelerde ikamet edenler ile köylerde ikamet eden veya köylerde çiftlik sahibi olanların terekelerindeki hayvan isimleri farklıdır. Hanlarda misafir olarak kalan ve vefat edenlerin terekelerinde ise sadece doru esb ve bargire rastlanılması bu hayvanların ulaşım için kullanıldığı göstermektedir.[2327]

Sefer öncesi gönderilen fermanlarda ordunun ihtiyacı için belirlenen malzemelerin, hangi yük hayvanları ile nereden nereye taşınacağı, bu hayvanların tedarik edileceği sancaklar ve kazâlara yapılan taksimat, hayvan sayıları, kiralama ve satın alma bedelleri, taşınacak malzemenin cinsi ve miktarı, bu işlerde kimlerin hangi görevi icra edeceği tek tek yazılmıştır. Mesela, Kastamonu Sancağı'na gelen Muharrem 1128 / Ocak 1716 tarihli bir fermanda Kastamonu, Çorum ve Sivas halkından, Ünye ve Fatsa iskelelerinde bulunan 6000 kantar tel ve kendirin Canik Muhassılı aracılığıyla bir an evvel tedarik edilen deve, katır ve bargirler ile taşınarak Haseki Mehmed gözetiminde Tersane-i Âmire'ye nakletmeleri istenmiştir. Kastamonu Sancağı'nın payına düşen toplam 1475 mekkâri kazâ başına tek tek yazılmıştır. Tel ve kendir için gerekli olan hayvanların tedariki için de ayrıca fermanlar çıkarılmıştır. [2328]

Katırlarla ilgili defterlerde çeşitli ferman kayıtlarına rastlanmaktadır. Çünkü fermanlarda Kastamonu Sancağı'ndan en çok talep edilen hayvan katırdır. Bu katırlar, kazâ başına tevzi edilirken esterân şeklinde yazılmaktadır. Merkezden yapılan satın alma işlemlerinde piyasadan daha düşük bir fiyat belirlenmektedir. Mesela, Kastamonu'ya gelen elli re's katır mubayaasında alım fiyatı, katarı beş re's ve eğer takımlarıyla beraber tam donanımlı olarak 125 kuruş olarak belirlenmiştir. Belirlenen

[2326] Öztürk, *a.g.m.*, s. 29, 37.
[2327] KŞS 9, s. 25, 45.
[2328] KŞS 20, s. 79, 82.

bedelin avârız ve nüzul bedellerinden düşülmesi istenmiş ve kazâlara dağıtımı yapılmıştır.[2329] Ancak daha sonra gönderilen bir fermanla, halkın durumuna binaen yüzde ellilik bir indirime gidilmiştir.[2330] Merkez, sancaktan sonraki dönemlerde katır teminine devam etmiş, talep edilen katır sayısı bazen 100 re's[2331], bazen de 206 re's gibi değişse de alım şartları ve fiyat değişmemiştir.[2332] Kazânın payına düşen 39 katırın tahsili için de merkezden bir defter ile Çavuş Mehmed Ağa gönderilmiştir.[2333]

Bargirler, merkezin Kastamonu'dan tedarik ettiği diğer bir hayvandır. Kastamonu'ya gönderilen bir fermanda sancaktan, aylık altı kuruş kiralama bedeli ile iki yüz mekkâri devesi istenmektedir.[2334] Kastamonu Kadısı Mevlânâ Ahmed'in sancakta deve bulunmadığı belirtmesi üzerine tekrar gönderilen fermanda, merkezdeki defterlerde sancaktan deve alındığına dair bir bilginin kayıtlı olmadığı görüldüğünden iki yüz deve yerine elli re's mekkâri bargiri istenmiştir. Ayrıca bu iş için kesinlikle halktan para alınmaması ve iki yüz mekkâri devesinin yerine sadece elli bargir gönderilmesi söylenmiştir.[2335] Tahsilat için merkezden Çavuş Mehmed Ağa gönderilmiş ve tevzi defterine göre kazâlara toplam elli re's bargir dağıtılmıştır.[2336] Merkez, bu elli bargirlerin bir an evvel tedarik edilerek süratle gönderilmesi için tekrar bir ferman çıkararak, Sârbânbaşı Mehmed'e teslim edilmesini emretmiştir.[2337]

Fiyatlama açısından bakarsak bazı özelliklerine göre değişse de (iğdiş, topal, koca, doru, kır…) kısrak, tay, bargir ve merkep fiyatları, bir re's olarak 5 kuruş ile 20 kuruş arasında değişmektedir. Sadece Topçuzâde Mahallesi'nde eğeriyle beraber iki re's bargirin 35 kuruş olduğu görülmektedir.[2338] Ancak at ve katır fiyatları diğerlerine göre oldukça fazladır. Bu hayvanlar aynı özellikteki bargir fiyatları ile kıyaslandığında fark daha iyi anlaşılmaktadır. Deveboynu Çiftliği ve Çukurhan'da bulunan iki ata ait fiyat ayrı ayrı 50 kuruştur.[2339] Katır fiyatları ise 16 kuruştan başlayıp[2340] 70 kuruşa kadar

[2329] KŞS 13, s. 82, 83.
[2330] KŞS 13, s. 94.
[2331] KŞS 79, s. 64, 65.
[2332] KŞS 20, s. 80.
[2333] KŞS 20, s. 124.
[2334] KŞS 20, s. 83.
[2335] KŞS 20, s. 93, 94.
[2336] KŞS 20, s. 95.
[2337] KŞS 20, s. 98.
[2338] KŞS 20, s. 37.
[2339] KŞS 9, s. 25.
[2340] KŞS 19, s. 11, 88.

çıkmaktadır.[2341] Buna karşı en pahalı doru tay 12 kuruşluk[2342] en pahalı bargir ise ancak 20 kuruşluk bir değere sahiptir.[2343] İbn-i Neccar Mahallesi'nde bulunan topal ve koca iki re's katır 25 kuruş ederken[2344] Topçuoğlu Mahallesi'ndeki koca olarak nitelendirilen bir bargire ise 5 kuruşluk bir değer biçilmiştir.[2345] Topal ve yaşlı olan bir re's katırın 12,5 kuruş olduğu kabul edildiğinde (iki re's katır 25 kuruştu) bile sadece yaşlı olan bargir fiyatından 2,5 kat daha fazla olduğu tespit edilmektedir. Bu da bize dönemde at ve katırların diğerlerine göre daha fazla tercih edildiğini göstermektedir.

Küçükbaş hayvan olarak geçen koyun ve keçi fiyatlarını kayıtlara göre değerlendirildiğinde bu hayvanların ortalama fiyatı, bir res'i 1 kuruş civarındadır. Tereke kayıtlarında yer alan Küplüözü Köyü'ndeki 3 adet keçi[2346], Alparslan Köyü'ndeki 12 koyun, 3 keçi ve 1 kuzu ile oğlak hariç bu hayvanlar terekelerde genelde sürü halinde yazılmaktadır.[2347] Mesela, Sorgun Kazâsı'nın Erikbeli Köyü'nde 300 baş koyun ve 50 baş furûu[2348], Kayı Köyü'nde 220 koyun ve keçi[2349], Geymene-i Kebir Divanı'na bağlı Kurucaviran Köyü'nde 95 adet koyun ve keçi vefat eden kişilerin terekelerinde toplam sayı olarak yer almaktadır.[2350]

Büyükbaş hayvanlara bakıldığında fiyatların hayvanların çeşitlerine göre değiştiği görülmektedir. Hayvanların fiyatlanmasında bulunduğu yerden daha çok hayvanın mevcut durumu göz önüne alındığı için köyler arasında aşırı bir fiyat farklılığı görülmemektedir. Ortalama fiyatlar dana ve düğe için 1-2 kuruş iken karasığır danası ve düğesi 3 kuruş civarındadır. Tosun 3-4 kuruş, malak ise ortalama 6 kuruştur. İnekler 2-6 kuruş arası fiyatlanırken karasığır ineği 4-7 kuruş civarında ve camus ineği ise 5-10 kuruş aralığında fiyatlanmaktadır. Karasığır öküzü 5-10 kuruşluk fiyata sahipken camus öküzünün fiyatı 10-20 kuruş aralığına kadar çıkıp en fazla edere sahip büyükbaş hayvan olmaktadır.

[2341] KŞS 19, s. 25.
[2342] KŞS 19, s. 47.
[2343] KŞS 10, s. 52.
[2344] KŞS 19, s. 71.
[2345] KŞS 19, s. 51.
[2346] KŞS 16, s. 19.
[2347] KŞS 20, s. 45.
[2348] KŞS 10, s. 52.
[2349] KŞS 10, s. 13.
[2350] KŞS 10, s. 52.

Karabıyık Çiftliği'nde 17 kuruşluk fiyatı dışında başka bir bilgi bulunmayan kovan-ı zünbür (arı)[2351], Kayı Köyü'nde altı kovanı 6 kuruş[2352] ve Körler Köyü'nde dört kavanı 4 kuruş olarak fiyatlanmıştır.[2353] Bu da fiyatın kovan başına 1 kuruş olduğu göstermektedir.

Hayvanların cinsi, bulunduğu yer, sayısı ve değeri ile ilgili tespitleri içeren bilgiler Tablo 4.5'te verilmiştir. Merkez dışındaki köylerin bağlı bulunduğu birimler de dipnotlarda ayrıca belirtilmiştir.

Tablo 4.5 Kastamonu'daki hayvan fiyatları

Cinsi	Yeri	Sayısı	Değeri
At	Deveboynu Çiftliği	1 re's	50 kr[2354]
Esb (Doru)	Çukurhan		50 kr[2355]
Kısrak	Kurucaviran Köyü	3 re's	24 kr[2356]
	Ramazan Beşe ibni İbrahim'in köyünde	1 re's	7 kr[2357]
	Karamanlar Köyü	1 re's	6 kr[2358]
Kısrak	Kayı Köyü	2	30 kr[2359]
Tay		2	
Tay (Kısrak)	Ahmed Bey Köyü	1	10 kr[2360]
Tay (Doru)	Çerçi Köyü	1 re's	12 kr[2361]
Bargir	Azdavay Kazâsı	1 re's	8 kr[2362]
	Kubbeli Mahallesi		10 kr[2363]
	Erikbeli Köyü		20 kr[2364]
	Tahir Fakih Mahallesi		13 kr[2365]

[2351] KŞS 9, s. 25.
[2352] KŞS 10, s. 13
[2353] KŞS 19, s. 53.
[2354] KŞS 9, s. 25.
[2355] KŞS 10, s. 24.
[2356] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[2357] KŞS 20, s. 27.
[2358] KŞS 20, s. 37.
[2359] KŞS 10, s. 13.
[2360] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2361] KŞS 19, s. 47.
[2362] KŞS 9, s. 23.
[2363] KŞS 9, s. 39.
[2364] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2365] KŞS 13, s. 10.

Tablo 4.5'in devamı

Bargir	İsmail Bey Mahallesi		12 kr[2366]
	Alparslan Köyü		8 kr[2367]
Bargir (İğdiş)	Seremeddin Köyü	1 re's	14,5 kr[2368]
	Sûfîler Mahallesi		6 kr[2369]
Bargir (Doru)	Paşa Hanı	1 re's	15 kr[2370]
	Küplüözü Köyü		12 kr[2371]
	Seremeddin Köyü		7 kr[2372]
	Çerçi Köyü		8 kr[2373]
	Sûfîler Mahallesi		6 kr[2374]
Bargir (Eğerli)	Topçuzâde Mahallesi	2 re's	35 kr[2375]
Bargir (Siyah)	Tahir Fakih Mahallesi	1 re's	14 kr [2376]
Bargir (Kır)	İsfendiyar Bey Mahallesi		15 kr[2377]
Bargir (Koca)	Topçuoğlu Mahallesi		5 kr[2378]
Bargir	Kurucaviran Köyü		30 kr[2379]
Katır			
Katır	Karabıyık Çiftliği	2 re's	50 kr[2380]
	Kubbeli Mahallesi	2 re's	30 kr[2381]
	Kayı Köyü	1 re's	35 kr[2382]
	Erikbeli Köyü	1 re's	30 kr[2383]
	Halife Mahallesi	1 re's	18 kr[2384]
	Kırkçeşme Mahallesi	1 re's	16 kr[2385]

[2366] KŞS 20, s. 10.
[2367] KŞS 20, s. 45.
[2368] KŞS 19, s. 53.
[2369] KŞS 20, s. 35.
[2370] KŞS 9, s. 45.
[2371] KŞS 16, s. 19.
[2372] KŞS 79, s. 7.
[2373] KŞS 19, s. 47.
[2374] KŞS 20, s. 35.
[2375] KŞS 20, s. 37.
[2376] KŞS 13, s. 10.
[2377] KŞS 19, s. 47.
[2378] KŞS 19, s. 51.
[2379] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[2380] KŞS 9, s. 25. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[2381] KŞS 9, s. 39.
[2382] KŞS 10, s. 13.
[2383] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2384] KŞS 13, s. 74.
[2385] KŞS 19, s. 11, 88.

Tablo 4.5'in devamı

Katır	Kübcüğez Mahallesi	4 re's	70 kr[2386]
	Seremeddin Köyü	2 re's	40 kr[2387]
Katır (Topal ve Koca)	İbn-i Neccar Mahallesi	2 re's	25 kr[2388]
Merkep	Kübcüğez Mahallesi	1 re's	5 kr[2389]
Hımar	Küplüözü Köyü	2	10 kr[2390]
Sıpa		1	
Ağnam	Göl Kazâsı	122 adet	130 kr[2391]
Ağnam ve Furûu	Erikbeli Köyü	300 re's	400 kr[2392]
		50 re's	
Ağnam (Koyun) ve Keçi	Karabıyık Çiftliği	200	200 kr[2393]
	Kayı Köyü	220 adet	100 kr[2394]
	Kurucaviran Köyü	95 adet	80 kr[2395]
	Karasu Köyü	200	150 kr[2396]
	Seremeddin Köyü	70	50 kr[2397]
Keçi	Küplüözü Köyü	3 adet	2 kr[2398]
Koyun	Alparslan Köyü	12	12 kr[2399]
Keçi		3	
Oğlak ve kuzu		1	
Camus	Karabıyık Çiftliği	4 çift	120 kr[2400]
Camus Düğesi	Ahmed Bey Köyü	1 re's	10 kr[2401]
Camus İneği	Karabıyık Çiftliği	8 re's	80 kr[2402]
	Kayı Köyü	3 re's	24 kr[2403]

[2386] KŞS 19, s. 25.
[2387] KŞS 19, s. 53.
[2388] KŞS 19, s. 71.
[2389] KŞS 10, s. 29.
[2390] KŞS 16, s. 19.
[2391] KŞS 13, s. 10.
[2392] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2393] KŞS 9, s. 25.
[2394] KŞS 10, s. 13.
[2395] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[2396] KŞS 19, s. 26.
[2397] KŞS 19, s. 53.
[2398] KŞS 16, s. 19.
[2399] KŞS 20, s. 45.
[2400] KŞS 9, s. 25.
[2401] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2402] KŞS 9, s. 25.
[2403] KŞS 10, s. 13.

Tablo 4.5'in devamı

Camus İneği	Ahmed Bey Köyü	1 re's	10 kr[2404]
	Çerçi Köyü	1 re's	5 kr[2405]
	Erikbeli Köyü	3 re's	30 kr[2406]
Camus İneği	Küplüözü Köyü	1 re's	12 kr[2407]
Malak		1 re's	
Malak	Karabıyık Çiftliği	4 re's	25 kr[2408]
Karasığır Öküzü	Kayı Köyü	1	100 kr[2409]
Camus Öküzü		4	
Camus Öküzü	Ahmed Bey Köyü	3 re's	30 kr[2410]
		1 re's	10 kr[2411]
	Göl Kazâsı	2 çift	50 kr[2412]
	Erikbeli Köyü	2 çift	80 kr[2413]
	Karamuk Köyü	2 çift	80 kr[2414]
	Seremeddin Köyü	2 çift	40 kr[2415]
Dana	Hacı Hamza Mahallesi	1 re's	1 kr[2416]
	Ahmed Bey Köyü	2 re's	4 kr[2417]
	Seremeddin Köyü	9	25 kr[2418]
		2	3 kr[2419]
Düğe	Küplüözü Köyü	3 adet	3 kr[2420]
	Alparslan Köyü	1 re's	2 kr[2421]

[2404] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2405] KŞS 19, s. 47.
[2406] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2407] KŞS 16, s. 19.
[2408] KŞS 9, s. 25.
[2409] KŞS 10, s. 13.
[2410] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2411] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2412] KŞS 13, s. 10.
[2413] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2414] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2415] KŞS 19, s. 53.
[2416] KŞS 10, s. 24.
[2417] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2418] KŞS 19, s. 53.
[2419] KŞS 79, s. 7.
[2420] KŞS 16, s. 19.
[2421] KŞS 20, s. 45.

Tablo 4.5'in devamı

İnek	Halife Mahallesi	1 re's	2,5 kr[2422]
		2 re's	11 kr[2423]
		1 re's	3 kr[2424]
İnek ve furûu	Ramazan Beşe ibni İbrahim'in köyünde	3 re's	12 kr[2425]
Karasığır	Karabıyık Çiftliği	1 çift	20 kr[2426]
	Kızılcaviran Çiftliği	2 çift	30 kr[2427]
Karasığır Düğesi ve Danası	Karabıyık Çiftliği	15 re's	45 kr[2428]
Karasığır İneği	Karabıyık Çiftliği	19 re's	114 kr[2429]
	Kayı Köyü	4 re's	16 kr[2430]
	Hacı Hamza Mahallesi	2 re's	8 kr[2431]
		1 re's	4 kr[2432]
	Ahmed Bey Köyü	4 re's	16 kr[2433]
	Göl Kazâsı	1 re's	4 kr[2434]
		9 re's	35 kr[2435]
	Gödel Köyü	2 adet	10 kr[2436]
	Küplüözü Köyü	4 adet	16 kr[2437]
	İsfendiyar Bey Mahallesi	2 re's	15 kr[2438]
	Çerçi Köyü	4 re's	20 kr[2439]
	Seremeddin Köyü	5 re's	25 kr[2440]
		2 re's	8 kr[2441]

[2422] KŞS 13, s. 74.
[2423] KŞS 13, s. 74.
[2424] KŞS 19, s. 7.
[2425] KŞS 20, s. 27.
[2426] KŞS 9, s. 25.
[2427] KŞS 9, s. 25.
[2428] KŞS 9, s. 25.
[2429] KŞS 9, s. 25.
[2430] KŞS 10, s. 13.
[2431] KŞS 10, s. 24.
[2432] KŞS 10, s. 24.
[2433] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2434] KŞS 9, s. 24.
[2435] KŞS 13, s. 10.
[2436] KŞS 16, s. 19.
[2437] KŞS 16, s. 19.
[2438] KŞS 19, s. 47.
[2439] KŞS 19, s. 47.
[2440] KŞS 19, s. 53.
[2441] KŞS 79, s. 7.

Tablo 4.5'in devamı

Karasığır İneği	Sorgun Köyü	1 adet	6 kr[2442]
	Alparslan Köyü	5 re's	20 kr[2443]
Karasığır İneği	Erikbeli Köyü	40 re's	200 kr[2444]
Dana		100	
Karasığır İneği	Kurucaviran	4	25 kr[2445]
Dana		2	
Karasığır İneği ve Buzağı	Topçuoğlu Mahallesi	1	5 kr[2446]
Karasığır Öküzü	Ahmed Bey Köyü	1 çift	14 kr[2447]
	Gödel Köyü	3 adet	30 kr[2448]
	Kurucaviran	5 re's	25 kr[2449]
	Çerçi Köyü	1 çift	10 kr[2450]
	Ramazan Beşe ibni İbrahim'in köyünde	1 çift	20 kr[2451]
	Erikbeli Köyü	3 çift	60 kr[2452]
	Karamuk Köyü	1 çift	20 kr[2453]
	Fatmaviran Köyü	1 çift	15 kr[2454]
	Tutaş Köyü	1 çift	20 kr[2455]
	Seremeddin Köyü	5 adet	26 kr[2456]
	Enbiyalı Köyü	1 çift	15 kr[2457]
	Alparslan Köyü	2 re's	12 kr[2458]
Karasığır Öküzü	Küplüözü Köyü	1 çift	12 kr[2459]
Dana		1 re's	

[2442] KŞS 20, s. 21. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2443] KŞS 20, s. 45.
[2444] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2445] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[2446] KŞS 19, s. 51.
[2447] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2448] KŞS 16, s. 16.
[2449] KŞS 16, s. 17. Köy, Geymene-i Kebîr Divanı'na bağlıdır.
[2450] KŞS 19, s. 47.
[2451] KŞS 20, s. 27.
[2452] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2453] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2454] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2455] KŞS 10, s. 52. Köy, Sorgun Kazâsı'na bağlıdır.
[2456] KŞS 79, s. 7.
[2457] KŞS 19, s. 47.
[2458] KŞS 20, s. 45.
[2459] KŞS 16, s. 19.

Tablo 4.5'in devamı

Karasığır Tosunu	Ahmed Bey Köyü	1 re's	8 kr[2460]
Karasığır Tosunu (4 Yaş)		1 re's	7 kr[2461]
Tosun	Kayı Köyü	7 re's	16 kr[2462]
	Gödel Köyü	2 adet	10 kr[2463]
	Ramazan Beşe ibni İbrahim'in köyünde	1 çift	7 kr[2464]
	Seremeddin Köyü	1 adet	4,5 kr[2465]
	Alparslan Köyü	2 re's	8 kr[2466]
Zünbür	Karabıyık Çiftliği		17 kr[2467]
	Kayı Köyü	6 kovan	6 kr[2468]
	Körler Köyü	4	4 kr[2469]

4.2.4 Köle ve Câriye Fiyatları

Savaşlar sonucunda veya para karşılığında satın alınan erkelere köle, kadın veya kızlara da câriye denilmektedir.[2470] Bu konu hakkında köle âzatlığı başlığında daha detaylı bilgiler verilecektir. Şer'iyye sicillerindeki kayıtlarda erkek köleler için gulam ve abd-i memlûk ifadelerine yer verilirken kadınlar için de câriye, abd-i memlûke ve eme-i memlûke tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu tabirler ile ilgili konunun anlatımında çeşitli örneklere rastlanılacaktır.

Toplumda kişiler birden fazla gulam ve câriyeye sahip olabilmektedir. Mesela, Deveciler Mahallesi'nden müteveffa Hacı Hasan Efendi ibni Abdurrahman Efendi'nin terekesinden mahalledeki evinde Ahmed, Karabıyık'taki Çiftliği'nde Arslan, Ivaz ve Süleyman olmak üzere dört kölesi ile Nâzine ve Gülfidan isminde iki de câriyesi olmak üzere toplam sayının altı olduğu tespit edilmiştir. Terekesi dokuz bin altı yüz on yedi

[2460] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2461] KŞS 10, s. 32. Köy, Göl Kazâsı'na bağlıdır.
[2462] KŞS 10, s. 13.
[2463] KŞS 16, s. 16.
[2464] KŞS 20, s. 27.
[2465] KŞS 79, s. 7.
[2466] KŞS 20, s. 45.
[2467] KŞS 9, s. 25.
[2468] KŞS 10, s. 13.
[2469] KŞS 19, s. 53.
[2470] Pakalın, *Câriye*, s. 259.

kuruş olan müteveffanın maddi güce de fazlasıyla yerindedir.[2471] Sorgun Kazâsı'na bağlı Erikbeli Köyü'nden Bağdad muhafazasında fevt olan Seyyid Mehmed Ağa ibni Mustafa Ağa'nın terekesinde ise Şahin isminde bir köle ile Mâriye isminde bir câriyeye rastlanılmıştır. Müteveffanın tereke toplamı iki bin yedi yüz yetmiş dört kuruştur.[2472] Bu kayıtlar köle ve câriye sayısının kişilerin maddi gücene göre artabildiğini göstermektedir.

Sicil kayıtlarında Kastamonu'da ismi geçen bir esir pazarına rastlanılmas da incelenen dönemde bu tür pazarların başka vilâyetlerde var olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, Zarı Kazâsı'na bağlı Erkemle Köyü'nden Küçüksipahioğlu namıyla bilinen Ali Ağa ibni Mehmed'e ait dava kaydında orta boylu, açık kaşlı, gök ala gözlü ve aslen Rus olan Ivaz bin Abdullah isimli gulamın İstanbul'daki bir esir pazarından alındığı beyan edilmektedir.[2473]

Mahkemeye yansıyan olaylarda kölelere ait fiziksel özellikler dava kayıtlarında verilmektedir. Mesela, bir âzatlık davasında orta boylu, elâ gözlü ve açık kaşlı olan Ivaz bin Abdullah, Paşahan'da misafir iken vefat eden Halebli Hacı Mustafa bin Mehmed'in vârisi olan ve kendine ait olduğunu iddia eden Sakine ibneti Hâfız Ali Efendi'nin vekilini dava ederek kendisinin hür olduğunu söylemiştir. İnceleme sonucu mahkeme Ivaz bin Abdullah'ın hür olduğuna karar vermiştir.[2474] Mahkemeye yansıyan kayıtlarında sebepsiz yere sahibinden kaçan köleler de fiziksel özellikleriyle tarif edilmektedir. Boyabat Kazâsı'na bağlı Topuklar Yaylası'nda yakalanan ve firari olduğu anlaşılan orta boylu ve ela gözlü Yusuf isimli gulam, Karasu Kasabası'ndan Hacı Recep'in abd-i memlûku olduğunu beyan etmiştir.[2475] Yine kayıtlarda Trabzon valisi iken vefat eden Yûsuf Paşa'nın, kaçak ve firarda olan Gürcü asıllı Yûsuf nâm-ı diğer Ivaz'ın orta boylu ve kara gözlü olduğu belirtilmiştir.[2476]

Kastamonu'da incelenen dönemde köle ve câriyelerin farklı milletlere mensup oldukları anlaşılmıştır. Bu köle ve câriyeler Rus, Gürcü, Nemçe, Leh, Rum ve Çerkes

[2471] KŞS 9, s. 25.
[2472] KŞS 10, s. 52.
[2473] KŞS 79, s. 32.
[2474] KŞS 9, s. 47.
[2475] KŞS 13, s. 30.
[2476] KŞS 16, s. 9.

asıllıdır. Mâruşka, Hariç, Manuka (Saliha) isimli câriyelerin[2477], Ivaz (uzun boylu ve gök ela gözlü)[2478], Yusuf (orta boylu, elâ gözlü)[2479], Ali bin Abdullah (orta boylu, açık kaşlı, elâ-kara gözlü)[2480], Kirkor veled-i Vasil (orta boylu, açık kaşlı, çil yüzlü)[2481], Ivaz bin Abdullah isminde biri orta boylu, açık kaşlı ve gök ala gözlü bir köle[2482] ile diğeri uzun boylu, sarı ela gözlü, açık kaşlı olan iki kölenin Rus asıllı oldukları tespit edilmiştir.[2483] Gürcü asıllı Yusuf (Ivaz, orta boylu ve kara gözlü)[2484] ve Yusuf bin Abdullah isminde iki köleye rastlanmıştır.[2485] Ivaz bin Abdullah isminde biri Leh asıllı (orta boylu, elâ gözlü ve açık kaşlı)[2486], biri Rum asıllı (orta boylu, gök elâ gözlü ve açık kaşlı)[2487] ve biri de Nemçe asıllı (orta boylu ve kara gözlü) olmak üzere üç ayrı köle bulunmuştur.[2488] İsminin Hasan (orta boylu ve açık kaşlı) olduğu anlaşılan köle de Çerkes asıllıdır.[2489] Rus asıllı kölelerin sayısı incelenen dönemde diğerlerine göre daha fazladır. Ayrıca sicil kayıtlarında Yusuf ve Ivaz'ın köle isimlerinde çok fazla tercih edilmesi ile baba ismi olarak Abdullah'ın çok sık kullanılması dikkat çekicidir.[2490]

Sicillerden kölelerin belli bir bedel karşılığında sahibleri tarafından bir başkasına satılabildiği görülmektedir. Mesela, bir kayıtta Boyabat Kasabası'nın Sarıimamoğlu Mahallesi'nden Mehmed Ağa ibni Şeyh Osman Efendi ibni Hacı Yûsuf Efendi'nin, aslen Rum olan orta boylu, gök ela gözlü ve açık kaşlı abd-i memlûku Ivaz bin Abdullah'ı, yüz otuz kuruş bedelle Kastamonu Kazâsı'na bağlı Kuşkara Köyü'nden Ahmed Beşe ibni Hacı İbrahim'e sattığı belirtilmektedir.[2491] Yine bir dava kaydında Taşköprü Güney Kazâsı'na bağlı Samanlıviran Köyü'nden Hasan bin Hacı Yakup,

[2477] KŞS 79, s. 20.
[2478] KŞS 10, s. 11.
[2479] KŞS 13, s. 30.
[2480] KŞS 16, s. 9.
[2481] KŞS 20, s. 43.
[2482] KŞS 79, s. 32.
[2483] KŞS 10, s. 63.
[2484] KŞS 16, s. 9.
[2485] KŞS 20, s. 34.
[2486] KŞS 9, s. 47.
[2487] KŞS 16, s. 27.
[2488] KŞS 10, s. 62.
[2489] KŞS 79, s. 18.
[2490] Yusuf isminin köle ismi olarak sıkça kullanılmasının sebebi, Hz. Yusuf'un kölelerin piri olarak kabul görmesinden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca İslâm toplumlarında soyadı olmadığı için babalarının isimleriyle kişilerin tanınmasından dolayı müslüman olan kölelere, baba ismi olarak Allah(c.c)'ın kulu manasında Abdullah ismi verilirdi. İzzet Sak, *"Şer'iye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18. Yüzyıllar)"*, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Konya 1992, s. 82, 85.
[2491] KŞS 16, s. 27.

Devrekâni Kazâsı'ndan Bayram isimli bir kişiden elli kuruşa Ali bin Abdullah isimli köleyi satın aldığını söylemektedir.[2492]

Kölelerin satışı sırasında bedel olarak sadece nakit para belirlenmemektedir. Mesela, Bursa'nın Yenişehri Kazâsı'na bağlı Gölciğez Köyü'nden Mehmed Beşe ibni Hacı Halil, Ivaz ismindeki kölesini Kastamonu Serdârı Hacı Hüseyin Ağa ibni Hacı Süleyman'ın vekili olan Seyyid Mehmed Ağa ibni Mehmed'e bir re's katır ile elli kıt'a esedî kuruş semen karşılığında satmıştır.[2493]

Cinsiyet açısından köle ve câriye fiyatları karşılaştırıldığında kölelerin otuz kuruş[2494] ile yüz elli kuruş arasında[2495], câriyelerin ise yüz kuruş[2496] ile yüz elli kuruş arasında değişen bir değere sahip olduğu tespit edilmiştir.[2497] Tablo 4.6'daki fiyat orlamalarına bakıldığında köle fiyatlarının ortalama doksan beş kuruş, câriye fiyatlarının ise yüz yirmi kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yüz kuruştan daha az bir fiyata câriyenin bulunmaması incelenen dönemde câriye fiyatlarının köle fiyatlarına göre daha yüksek olduğunu kanıtlamaktadır.

Yaşlarına göre köle fiyatlarına bakıldığında yaşça küçük olan kölelerin fiyatı daha az olurken yaşı büyük olanların ise fiyatı daha fazladır. Beş yaşında olan Ali bin Abdullah isimli kölenin fiyatı elli kuruş iken[2498] yaşı verilmeyen ancak büyük sicil kaydına büyük köle olarak yazılan Ivaz'ın fiyatı yüz kırk kuruştur.[2499] Sicillerden incelenen döneme ait fiyatları tespit edilen köle ve câriyeler, Tablo 4.6'da iki grup halinde ve alfabetik sıralama dikkate alınarak verilmiştir.[2500]

Tablo 4.6 Kastamonu'daki köle ve câriye fiyatları

Köleler			
Ali bin Abdullah	50 kr	Gulam-ı benâm	150 kr
Gulam-ı benâm Ahmed	80 kr	Gulam-ı benâm Arslan	100 kr

[2492] KŞS 16, s. 9.
[2493] KŞS 10, s. 11.
[2494] KŞS 10, s. 13.
[2495] KŞS 20, s. 23.
[2496] KŞS 10, s. 52; KŞS 79, s. 15.
[2497] KŞS 20, s. 36.
[2498] KŞS 16, s. 9.
[2499] KŞS 10, s. 32.
[2500] KŞS 9, s. 25, 26; KŞS 10, s. 11, 13, 52, 57, 145; KŞS 13, s. 10; KŞS 16, s. 9, 27; KŞS 79, s. 15; KŞS 20, s. 23, 36.

Tablo 4.6'nın devamı

Gulam-ı benâm Baran	50 kr	Gulam-ı benâm Sefer	150 kr
Gulam-ı benâm Ivaz	110 kr	Gulam-ı benâm Süleyman	105 kr
Gulam-ı benâm Şahbaz	100 kr	Gulam-ı benâm Şahin	100 kr
Gulam-ı benâm Yavan	30 kr	Gulam Yusuf	90 kr
Ivaz bin Abdullah	130 kr	Kebîr gulam-ı benâm Ivaz	140 kr
Yusuf bin Abdullah	50 kr	Yusuf bin Abdullah	90 kr
Câriyeler			
Bikr-i câriye benâm Gülfidan	120 kr	Bikr-i câriye benâm Nâzine	140 kr
Câriye-i benâm Çerkes	150 kr	Câriye-i benâm Çeşmi	110 kr
Câriye-i benâm Mâriye	100 kr	Kalfa câriye-i benâm	100 kr

4.2.5 Silah Fiyatları

Tereke kayıtlarından bu dönemde kullanılan ve farklı türleri bulunan tüfek, kılıç, bıçak, hançer, balta, pala, tirkeş, debus ve gaddare isimli silahlar ve fiyatları tespit edilerek fiyatlarıyla ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Tüfekler boy, cevherdar, kara, karademir, köhne, sarma ve tokmak gibi çeşitleriyle sicil kayıtlarında yer almaktadır. Bunlar arasında kıyaslama yapıldığında fiyatın tüfek çeşitine göre değiştiği görülmektedir. Mesela çeşitlerine göre boy tüfeği sarma ve köhne olanları da dâhil ortalama 4 kuruş[2501]; karademir tüfeği ortalama 5 kuruş[2502] ve sadece tüfek ise ortalama 8 kuruşluk bir değere sahiptir.[2503] Bu çeşitler arasında cevherdar tüfeğin ortalama 12 kuruşla diğerlerinden daha yüksek bir fiyatı vardır.[2504] Kayıtlarda sadece tüfek olarak geçen silahların fiyatları en fazla 12 kuruşa kadar çıkarken[2505] cevherdar tüfek olarak geçen silahların fiyatı 20 kuruşa kadar çıkmakta ve fiyat açısından da en yüksek değere sahip olmaktadır.[2506]

Azman, diyarbekir, çerkezi, kara, merh, pirinç, selanik, sim, şami, şazimendi, şeyhani ve zernişanlı gibi çeşitleri olan silah ise kılıçlardır. Birim fiyat açıdından en yüksek

[2501] KŞS 9, s. 23; KŞS 16, s. 30; KŞS 19, s. 31.
[2502] KŞS 10, s. 52.
[2503] KŞS 9, s. 25; KŞS 19, s. 25; KŞS 20, s. 10.
[2504] KŞS 10, s. 13, 31, 57.
[2505] KŞS 19, s. 25.
[2506] KŞS 10, s. 57.

değere sahip olan kılıç 35 kuruşla zernişanlı kılıçtır.[2507] Bu çeşiti şami kılıç 30 kuruş[2508] ve sim kılıç da 20 kuruşluk fiyatıyla takip etmektedir.[2509] Ortalama fiyat açısından değerlendirildiğinde ise şami kılıç türlerinin 25 kuruşla başı çektiği görülmektedir.[2510]

Diğer silahlar birim fiyat açısından değerlendirildiğinde sicil kayıtlarında sim olarak geçen gümüş kaplamalar daha yüksek bir fiyata sahiptir. Mesela, kebir sim hançer 35 kuruş[2511], sim debus 30 kuruş[2512], sim kılıç 20 kuruş[2513] ve sim hançer de 15 kuruştur.[2514]

Tereke kayıtlarında silahların geçme sıklığına bakıldığında tüfekler, kara ve sim kılıçlar ile sim bıçaklar türlerine çok fazla rastlanılmştır. Bu durum ismi geçen silah türlerinin diğerlerine göre daha fazla bulundurulduğunu göstermektedir.

Tablo 4.7'de silahlar çeşitlerine göre gruplandırılmış ve grup içinde sıralı olarak fiyatları verilmiştir. Silahların ortalama fiyatları belirlenirken toplam sayının kullanılmasından dolayı silah fiyatlarının yanına, fiyatın kaç ayrı kayıtta geçtiği de belirtilmiştir.[2515]

Tablo 4.7 Kastamonu'daki silah fiyatları

Silahın Türü	Sayısı	Terekelerdeki Fiyatlar
Tüfek	1	6 kr (3 kayıt), 8 kr, 9 kr, 10 kr, 12 kr
	4	30 kr
Boy Tüfeği	1	3 kr (2 kayıt), 5 kr
Boy Tüfeği (Köhne)	1	5 kr
Boy Tüfeği (Sarma)	1	5,5 kr
Cevherdar Tokmak Tüfek	1	12 kr
Cevherdar Tüfek	1	5 kr, 10 kr, 20 kr

[2507] KŞS 19, s. 25.
[2508] KŞS 19, s. 25, 55.
[2509] KŞS 9, s. 39.
[2510] KŞS 19, s. 25, 55.
[2511] KŞS 10, s. 31.
[2512] KŞS 9, s. 25.
[2513] KŞS 9, s. 39.
[2514] KŞS 20, s. 35
[2515] KŞS 9, s. 5, 23, 25, 39, 45; KŞS 10, s. 13, 24, 31, 32, 44, 52, 53, 56, 57; KŞS 12, s. 15, 22; KŞS 13, s. 10, 30; KŞS 16, s. 30; KŞS 79, s. 15; KŞS 19, s. 22, 25, 31, 43, 47, 54, 55, 56, 65; KŞS 20, s. 10, 21, 31, 35.

Tablo 4.7'nin devamı

Kara Tüfek	1	2,5 kr
Karademir Tüfek	3 adet	15 kr
Tabanca Tüfek	2 çift	6 kr
	1	3 kr
Diyarbekir Kılıcı	1	3 kr
Çerkezi Sim Kılıç	1	10 kr
Kara Kılıç	1	1 kr, 2 kr (3 kayıt), 3 kr, 4 kr
	2	12 kr
Merh Kılıç	2	9 kr
Pirinç Kılıç	1	9 kr
Sâzimendî Kara Kılıç	1	3 kr
Selanik Kılıcı	1	2 kr
Sim Kılıç (Azman)	1	12 kr
Sim Kılıç	1	5 kr, 7 kr, 8 kr, 10 kr (2 kayıt), 15 kr, 20 kr
	2	11 kr
	4	50 kr
Şami Kılıç	1	30 kr (2 kayıt)
	1	20 kr (2 kayıt)
Şeyhânî Kılıç	1	8 kr
Zernişanlı Kılıç	1	35 kr
Cedid Debus	1	1 rubu'
Nühas Debus	1	12 kr
Sim Debus	1	30 kr
Pala	3 adet	6,5 kuruş
Sim Gaddâre	1	12 kr
Balta	1	4 sümün, 05 kr
Balta (4 tırpan dâhil)	2	5,5 kr
Sim Hançer	1	8 kr, 15 kr
Sim Hançer (Kebir)	1	35 kr
Sim Hançer (Bağdadi)	1	15 kr
Bıçak	1	2 kr
Sim Bıçak	1	1 kr, 2 kr, 3 kr, 4 kr

Tablo 4.7'nin devamı

Sim Bıçak (Kebir)	1	12 kr
Sim Bıçak (Tuğu Ednâ Ayar)	1	1,5 kr
Sim Haşatlı Temren	1	18 kr
Sim Temren	1	10 kr
	2	20 kr
Tirkeş	1	5 kr (2 kayıt)
	2	3 kr
Kalkan	1	2 kr
Tüfek Kını	1	32 kr

4.2.6 Giyim Fiyatları

Giyim eşyalarının fiyatları genellikle incelenen dönemin tereke kayıtlarında yer almakla birlikte diğer dava kayıtlarında da geçmektedir. Bu fitaylar bazen ürün başına bazen de toplam olarak verilmiştir. Mesela, köhne bir gömlek için bir terekede 1 rubu' olarak tek başına bir fiyat bulunurken[2516] başka bir terekede üç köhne zibun ve bir köhne kapama için 2 kuruşluk veya don ve sâir hırdavat şeklinde toplam 1 kuruşluk bir fiyat bulunabilmektedir.[2517] Bu sebeple de her eşyanın birim fiyatı çok sağlıklı bir şekilde tespit edilememektedir. Gerek tek gerekse birlikte verilen giyim fiyatları genelde çok yüksek bir meblağ tutmamaktadır. Don, gömlek, anteri, sarık, kavuk, takye, kellepuş, çarşab, dülbent, yağmurluk, aba, zibun, pabuç, çizme gibi giyim eşyalarının fiyatları 3 kuruşu geçmemektedir.[2518] Ancak kaftan olarak isimlendirilen giyim eşyasında durum farklıdır. Kaftanların fiyatı çeşitlerine göre değişiklik göstererek artmaktadır. Mesela, Zerbeft zenne kaftanı[2519] ve sırma düğmeli kırmızı müsta'mel hâre kaftan çeşitlerinin fiyatı 10 kuruşa kadar çıkmaktadır.[2520] Aktekye

[2516] KŞS 10, s. 26.
[2517] KŞS 13, s. 41.
[2518] KŞS 9, s. 24, 39, 45; KŞS 10, s. 20, 26, 29, 32, 36, 53, 57; KŞS 13, s. 41, 62; KŞS 16, s. 8, 10, 11, 17, 30, 34,74; KŞS 79, s. 10, 15; KŞS 20, s. 10, 22, 27, 35, 36, 37, 41.
[2519] KŞS 10, s. 53.
[2520] KŞS 16, s. 11

Mahallesi'nden Saliha binti Mustafa'nın boşanma davasında bir kaftanın on iki kuruş değerinde olduğu söylenmektedir.[2521]

Fiyatlarına bakıldığında incelenen dönemin lüks giyim eşyalarından biri olan kürklerin giyim eşyaları içinde ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Zenginliğin bir göstergesi olan kürkler için Kastamonu'da, Kürkçüler isminde bir çarşının olduğu da tespit edilmiştir. [2522] Kürkler, terekelerde tek tek fiyatlanarak bize daha isabetli değerlendirme imkanı sunmaktadır. Kürkler, malzemesine ve malzemenin durumuna göre sınıflandırılarak fiyatları incelenmiştir. Kürklerin çuha, kakum, keçi, kedi, keçe, kuzu, nâfe, naka, niksar, nimten, samur, sansar, sincab, tilki ve zerdeva gibi çeşitleri tespit edilmiştir. Bu sınıflandırmaya girmeyen ve sadece malzemesi verilen çeşitli kürkler ile köhne olarak belitilen eski kürklerin de fiyatları karşılaştırılmıştır.

Kürkler, malzemesinde kullanılan hayvanın cinsine göre fiyatları değerlendirildiğinde ve türlerin en yüksek fiyatlı olanları ele alındığında ilk sırayı 50 kuruşla mai çuhaya kaplı sincap kürkü almaktadır.[2523] Sıralama kırmızı çuhaya kaplı zerdava kürk 40 kuruş, yeşil çuhaya kaplı sırt samur kürk 35 kuruş[2524], çuhaya kaplı tilki nafesi kürk 33 kuruş[2525] ve yeşil çuhaya kaplı kakum kürk 25 kuruş şeklinde devam etmektedir.[2526] Sincap, zerdava, samur, tilki ve kakum cinsi kürklerin diğer cinslerine göre daha değerli olduğu anlaşılmaktadır. En yüksek fiyatları alındığında bile kedi kürkü, keçi kürkü, kuzu ve naka kürkler 6 kuruşa[2527], kuzu postu kürk de 8 kuruşa kadar çıkabilmektedir.[2528] Kürkler içinde en düşük fiyata 8 sümün[2529] ve 0,5 kuruşluk iki fiyatlarıyla kuzu kürkü sahiptir.[2530] Bu da kedi, kuzu, keçi ve naka gibi kürklerin diğerleri kadar değerli olmadığını göstermektedir.

[2521] KŞS 79, s. 42.
[2522] KŞS 16, s. 63; KŞS 20, s. 66.
[2523] KŞS 19, s. 53.
[2524] KŞS 9, s. 39.
[2525] KŞS 9, s. 25.
[2526] KŞS 9, s. 39.
[2527] KŞS 9, s. 45; KŞS 16, s. 30; KŞS 19, s. 51, 65.
[2528] KŞS 10, s. 29.
[2529] KŞS 16, s. 13.
[2530] KŞS 19, s. 43.

Terekelerde sadece köhne olarak verilen kürklerin fiyatı 1 kuruş[2531] ile 5 kuruş arasında değişmektedir.[2532] Ancak malzemelerinin türüne göre köhne kürklerin fiyatı da değişmektedir. Mesela köhne ve mâî çuha kürk 5 kuruş[2533], köhne çalkafa kürk ve köhne al kürk 6 kuruş[2534], kırmızı boğası kaplı köhne kürk 8 kuruş[2535] ve mor cilalı ve bahası köhne kürk 10 kuruş olabilmektedir.[2536] Bu durum kürkün eski olsa da malzemesinin ve fizikî durumunun fiyatını etkilediğini göstermektedir.

Renklerine göre bakıldığında kürklerde al, mor, mavi, yeşil ve kırmızı renkler tercih edilmekte olup en pahalı olanlar ise yeşil ve kırmızı renge sahip olanlardır. Yeşil ve kırmızı renkli kürklerin aynı özelliklere sahip olanlarını karşılaştırdığımızda ise çuha kürkün kırmızısı 25 kuruş[2537], yeşili 30 kuruştur.[2538] Çuha kaplı nafe kürkün yeşili 18[2539] ve 30 kuruş[2540] iken kırmızısı 9 kuruştur.[2541] Çuha kaplı sincap kürklerin yeşili 10 kuruş[2542] ederken kırmızısı 20 kuruş[2543] ve çuha kaplı zerdava kürklerde ise yeşil olanlar 30 kuruş[2544] iken kırmızı olanlar 40 kuruşluk fiyatı ile daha pahalıdır.[2545] Ortalama olarak yeşil renkli kürkler yaklaşık 25 kuruş ve kırmızı renkli kürkler de 24 kuruştur. Hemen hemen iki rengin de aynı ortalamaya sahip olması aralarında fiyatı etkileyecek oranda çok büyük bir farkın olmadığını göstermektedir. Yeşil renkli kürkler 1 kuruşluk farkla önde olsa da bazı kürk türlerinde kırmızı renkliler daha pahalıdır.

Ortalama fiyat açısından bakıldığında söz konusu dönemde en pahalı kürkün yaklaşık 28 kuruşluk fiyatla zerdavâ olarak geçenlerin olduğu görülmektedir. Zerdava kürklerinin ardından yaklaşık 25 kuruşluk ortalaması ile sincap kürkleri ve 24 kuruşla çuha kürkler gelmektedir. Bu ortalamalara yeşil çuhaya kaplı kakum kürk, kırmızı

[2531] KŞS 20, s. 10.
[2532] KŞS 20, s. 27.
[2533] KŞS 19, s. 22.
[2534] KŞS 16, s. 30; KŞS 20, s. 35.
[2535] KŞS 79, s. 15.
[2536] KŞS 19, s. 22.
[2537] KŞS 19, s. 25.
[2538] KŞS 19, s. 22.
[2539] KŞS 16, s. 19.
[2540] KŞS 79, s. 15.
[2541] KŞS 9, s. 24.
[2542] KŞS 20, s. 37.
[2543] KŞS 19, s. 26.
[2544] KŞS 19, s. 55; KŞS 20, s. 37.
[2545] KŞS 9, s. 39.

çuhaya kaplı Niksar kürkü ve yeşil çuhaya kaplı sırt samur kürk gibi sadace bir fiyatı tespit edilebilen kürkler dâhil edilmemiştir.

Tablo 4.8'de tespit edilen kürkler, cinsleri, sayıları ve fiyatları gruplanarak alfabetik olarak verilmiştir.[2546]

Tablo 4.8 Kastamonu'daki kürk fiyatları

Cinslerine Göre Kürkler	Sayısı	Değeri
Çalkafa Kürk (Köhne)	1	6 kuruş
Çuha Kürk (Kırmızı)	1	25 kuruş
Çuha Kürk (Köhne ve mâî)	1	5 kuruş
Çuha Kürk (Yeşil)	1	30 kuruş
Çuha Kürk (Zerdavâ kaplı ve boğası mavi)	1	15 kuruş
Kakum Kürk (Yeşil çuhaya kaplı)	1	25 kuruş
Keçi Kürkü	1	4 kuruş
Kedi Kürk (Nimten)	1	1 kuruş
Kedi Kürkü (Köhne)	1	1,5 kuruş
Kedi Kürkü (Köhne) ve Keçe Kürk	1	3 kuruş
Köhne Kürk	1	3 kuruş
	1	1 kuruş
	1	3 kuruş
	1	3,5 kuruş
	1	4 kuruş
	1	5 kuruş
Köhne Kürk (Al)	1	6 kuruş
Köhne Kürk (Kırmızı boğasıya kaplı)	1	8 kuruş
Köhne Kürk (Mor cilalı ve bahası)	1	10 kuruş
Köhne Kürk (Neftî)	1	3 kuruş
Köhne Kürk (Tilki paçası)	1	2,5 kuruş
Köhne Kürk (Yeşil çuhaya kaplı)	1	6 kuruş
Kuzu Kürkü	1	8 sümün
	1	2 kuruş

[2546] KŞS 9, s. 5, 24, 25, 39, 45; KŞS 10, s. 29, 31, 36, 52, 56; KŞS 12, s. 22; KŞS 13, s. 10; KŞS 16, s. 13, 19, 25, 30, 74; KŞS 79, s. 7, 15, 39; KŞS 19, s. 22, 25, 26, 42, 43, 47, 51, 53, 54, 55, 65; KŞS 20, s. 10, 21, 23, 27, 35, 37.

Tablo 4.8'in devamı

Kuzu Kürkü (Kırmızı boğasıya kaplı ve nimten)	1	3 kuruş
Kuzu Kürkü (Nimten)	1	1,5 kuruş
Kuzu Kürkü (Kırmızı çuhaya kaplı)	1	6 kuruş
Kuzu Kürkü (Köhne ve nimten)	1	2 kuruş
	1	3 kuruş
Kuzu Kürkü (Köhne)	1	0,5 kuruş
	3	3 kuruş
Kuzu Postu Kürk (Yeşil boğası kaplı)	1	1 kuruş
Kuzu Postu Kürk	1	8 kuruş
Kürk (Boğası kaplı)	1	5 kuruş
Kürk (Kebez, tilki boğası ve yeşil)	1	7 kuruş
Kürk (Kırmızı çuhaya kaplı)	1	8 kuruş
Kürk (Kırmızı)	1	25 kuruş
Kürk (Köhne ve mâî)	1	2 kuruş
Kürk (Mâî çuhaya kaplı ve zerdava paçası)	1	20 kuruş
Kürk (Nebeş azak paçası)	1	6 kuruş
Kürk (Nefti çuha banma)	1	25 kuruş
Kürk (Sağir)	1	10 kuruş
Kürk (Sansar paçası simli)	1	15 kuruş
Kürk (Yeşil çuhaya kaplı ve tilki paçası)	1	18 kuruş
Kürk (Yeşil çuhaya kaplı ve zerdavâ paçası)	1	25 kuruş
Kürk (Yeşil çuhaya kaplı, köhne ve tilki paçası)	1	1 kuruş
Kürk (Zerdeva paçası ve mâî)	1	10 kuruş
Nâfe Kürk (Deryâyî çuhaya kaplı)	1	26 kuruş
Nâfe Kürk (Kırmızı çuhaya kaplı)	1	9 kuruş
Nâfe Kürk (Köhne çuhaya kaplı)	1	3 kuruş
Nâfe Kürk (Tilki ve çuha kaplı)	1	33 kuruş
Nâfe Kürk (Yeşil çuhaya kaplı ve köhne)	1	7 kuruş
Nâfe Kürk (Yeşil çuhaya kaplı)	1	18 kuruş
	1	30 kuruş
Naka Kürk (Köhne ve kırmızı)	1	6 kuruş
Naka Kürk (Köhne)	1	4 kuruş

Tablo 4.8'in devamı

Niksar Kürk (Kırmızı çuhaya kaplı)	1	20 kuruş
Nimten Kürk	1	2 kuruş
	1	8 kuruş
Nimten Kürk (Boğası kısa)	1	5 kuruş
Nimten Kürk (Boğası)	1	5 kuruş
Nimten Kürk (Köhne ve Saksâ Boğazı)	1	5 kuruş
Nimten Kürk (Köhne)	2	2 kuruş
Nimten Kürk (Mâî çuhaya kaplı ve tilki paçası)	1	1,5 kuruş
Samur Kürk (Yeşil çuhaya kaplı ve sırt)	1	35 kuruş
Sansar Kürk (Neftî)	1	20 kuruş
Sansar Kürk (Sırt)	2	25 kuruş
Sansar Kürk (Yeşil çuha)	1	20 kuruş
Sincap Kürkü (Kırmızı çuha)	1	20 kuruş
Sincap Kürkü (Köhne)	1	5 kuruş
Sincap Kürkü (Mâi çuhaya kaplı)	1	50 kuruş
Sincap Kürkü (Mor sof)	1	18 kuruş
Sincap Kürkü (Yeşil çuhaya kaplı)	1	10 kuruş
Tilki Kürkü (Köhne ve mâî)	1	6 kuruş
Zerdavâ Kürk	1	8 kuruş
Zerdavâ Kürk (Kırmızı çuhaya kaplı)	1	40 kuruş
Zerdavâ Kürk (Mâi çuhaya kaplı ve köhne)	1	6 kuruş
Zerdavâ Kürk (Yeşil çuhaya kaplı)	1	30 kuruş
	1	30 kuruş
Zerdavâ Kürk (Yeşil)	1	30 kuruş

5. GÜNDELİK HAYATTAKİ OLAYLAR

Osmanlı devlet yönetiminde memur statüsüne giren devlet görevlilerini ifade etmek amacıyla askerî tabiri kullanılmıştır. Devletin üst yapısını oluşturan bu sınıfın dışında kalan herkes reâya olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla reâya, şehirli ve köylü denilen halk tabakasından oluşmaktadır.[2547] Bu bölümde insanların gündelik hayatta karşılaştığı bazı hadiseler reâya (halk) ve askerî (yöneten) ayrımı yapılarak incelenmiş, yapılan tespitler örnekleklerle de desteklenmiştir. İdarî teşkilat mensuplarının yer aldığı bütün olaylar askerî grubuna dâhil edilmiştir. Askerilerle ilgili olaylarda ehl-i örf ve ehl-i şer ayrımı yapılarak incelenirken reâya ile ilgili olaylar kayıtların içeriğine göre cinayet, darp, yaralama, taciz, küfür, kayıp, hırsızlık ve intihar olayları ile borç, miras, köle âzatı, satış, su, arazi ve tımar anlaşmazlıklarını şeklinde ele alınmıştır. Dava kayıtları incelenirken sadece yaşanan hadiselerden değil, mahkemenin davalar hakkında hüküm verirken izlediği yollardan, merkezle yapılan yazışmalardan, şahitlik ve yemin gibi hususlar ile bunların davalara olan etkilerinden de bahsedilmiştir.

Kastamonu özelinde ve şer'iyye sicillerine dayalı olarak bu bölümde ele alınan konular hakkında müstakil çalışmalar bulunmadığı için kıyaslama yoluyla bazı sonuçlara ulaşmak zorlaşmıştır. Yine de dönemin öncesini ve sonrasını kapsayan tezlerin içindeki bölümlerden kıyaslamalar yapılmaya gayret gösterilmiştir. Böylece yaşananların döneme mi yoksa daha geniş bir zamana mı ait bir özellik olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1699-1716 yılları arasında Kastamonu Sancağı'nda sivil, asker ve köle gibi farklı unsurların münferit veya organize olarak yer aldığı yol kesme, ev ve köyleri basma şeklinde gerçekleşen çeşitli eşkıyalık olayları da yaşanmıştır. Bu olaylarda en fazla gasp suçu işlenmekle birlikte darp, alıkoyma, tehdit, işkence, ırza saldırı, yaralama ve cinayet suçları da işlenmiştir. Suçlulara sürgün, kalebendlik, zindanbendlik ve idam cezaları uygulanırken kimsenin canına zarar vermeyen, işledikleri suçlardan pişman olan ve ıslah oldukları kanaatine varılanlar ise padişah tarafından affedilmiştir. Kastamonu Sancağı'nda incelenen 1699-1716 yıllarında yaşanan eşkıyalık olaylarının

[2547] Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisai ve İçtimai Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 447, 449, 450.

ayrıntılarıyla ele alındığı bir makale bulunduğu için bu başlıkta eşkıyalık konusuna ayrıca değinilmemiştir. Ancak konularla bağlıtı olaylarda gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır.[2548]

5.1 Kastamonu Reâyâsı İle İlgili Olaylar

İnsanların gündelik hayatında yaşadığı ve mahkemelere taşınan birçok meselenin incelenen dönemde de dava konularını teşkil etttiği görülmüştür. Mahkemelerin bu davalara yaklaşımlarında karar aşamasına gelene kadar izlenen standart bir prosedür olduğu tespit edilmiştir. Bunlar delil, şahit, keşif, tahrir, muayene, yemin teklifi, müftülerden görüş alma gibi temel hususlardır.

Konu içeriklerinde örnekleri verilecek olan birçok davada görüleceği üzere mahkemeler ortaya atılan bir iddia varsa mutlaka müddeilerden delil istemektedir. İddia sahipleri olayı delille ispat edemezlerse kişilere haksız yere sataşmamaları konusunda uyarılmaktadır. İslâm hukukda davalı taraf suçsuz ve borçsuz kabul edildiğinden ispat yükümlülüğü taşımamaktadır. Osmanlı hukukunda da ispat yükümlülüğü davacı, yemin yükümlülüğü ise davalı tarafın sorumluluğundadır. Ancak müddei olma durumuna göre yemin verme işi değişebildiği için ispat sadece dava açan kişiye yüklenmiş kalıcı bir sorumluluk olarak da düşünülmemelidir.[2549] Normal koşullarda mahkeme bir konuda hüküm verirken öncelikle kesin delil olan şahitlere sonra da yemine yönelir. Yemin, delillerin ve şahitlerin yeterli olmadığı durumlarda mahkemenin gerçekleri ortaya çıkarmak adına başvurduğu bir yoldur. Bu müessesenin istismar durumu kişilerin ahlaki yapısı ve Allah'a karşı taşıdığı sorumluluk duygusuyla ilgili olduğundan yanlışlık yapılmayacağı gibi bir anlam ifade etmemektedir.[2550] Şer'iyye sicillerinde mahkemenin bazı durumlarda her iki tarafa da yemin teklif ettiği, kişilerin ise yemin teklifini bir kurtulma aracı olarak görmedikleri anlaşılmıştır. Aksine yemin aşamasına gelindiğinde yemin vermekten kaçınanlar olmaktadır. Sadece kişilerin vâkıf olabileceği bilgilerde yemin teklifinden kaçınılması

[2548] Ali Maden, *"Şer'iyye Sicillerine Göre Kastamonu Sancağı'ndaki Eşkıyalık Olayları (1699-1716)"*, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C: XI, Sayı: 3, 2024, s. 1561-1562.
[2549] Yılmaz Yurtseven ve Naci Çevik, *"İslâm Muhakeme Hukuku ve Klasik Dönem Osmanlı Uygulamasında Yemin Müessesesi"*, **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: VIII, Sayı: 15, Haziran 2020, s. 2.
[2550] Abdurrahman Candan, *"İslâm Hukukunda Yemin ve Ahlakılık"*, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 15, 2010, s. 444.

dikkat çekicidir. Bu durum toplumun ahlaki seviyesini ve yemin etmeye olan dini temelli hassasiyeti göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca sonuçlanan davalarda mahkemelerin taraflara verdiği belgeler aynı konuda açılması muhtemel sonraki davalar için de delil teşkil etmektedir.

İslâm hukukunda ispat vasıtalarının tarafsız olmasına dikkat edildiğinden şahitlik, gündelik hayatta karşılaşılan problemlerin çözümünde haksızlığı önleyerek hak sahibine hakkının verilerek adaletin sağlanması hususunda oldukça önemlidir. Mahkemeleri beyyine denilen delil taleplerinde kişilerin şahitlere yer verdiği görülmektedir. Mahkemenin şahitlerin şehadetleri kabul edebilmeleri için belli özelliklerin şahitlerde bulunması gerekmektedir. Şahitlerin akıllı, büluğ çağına ermiş, hür, gördüğü şeyi aklında tutabilecek hafızaya sahip, konuşabilme ve görme yetilerine sahip, olayı net bir şekilde bizzat kendisi tarafından gören kişiler ile toplumda sözüne güvenilen, büyük günahları işlemeyen ve küçük günahlardan da kaçınan adil kişiler olmaları gerekmektedir. Kadınların erkeklere göre şahitliği duruma göre değişmekte ancak had ve kısas davalarında şahitlikleri kabul edilmemektedir. Şahitlikte müslüman olma şartı olmamasına rağmen burada da bazı özel durumlar vardır. Ancak akrabalık, düşmanlık ve kişilerin töhmet altında olması şahitliğe engel durumlardır.[2551] Şer'iyye sicillerinde de şahitliğe büyük önem verildiği, mahkemelerin şahitleri dinlemeden karar vermediği ve şahitlerin davaların sonuçlandırılması bakımından önemli bir etkiye sahip oldukları görülmüştür. Ancak mahkemeler dava konularında konularda şahitlerden yuvarlak ve ihtimal içerikli değil netlik ifade eden bilgiler talep etmektedir.

Mahkemeye yansıyan olayların daha iyi anlaşılıp aydınlatılması ve söylenenlerin doğruluğunu teyit etmek amacıyla kadılar, görevlendirdikleri bir nâib aracılığıyla gerektiğinde keşif, tahrir ve muayene yaptırmaktadır. Mahkemelerin izlediği diğer bir yol da karar verilmekte tereddüt edilen konularda müftülerden fetva istemek veya daha önce benzer hususlarda verilen fetvalardan yararlanmaktır. Müftüler bir konuda görüş

[2551] Mücahit Çolak, *"İslâm Muhakeme Hukukunda Şahitlik ve Hükümleri"*, **Ercincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: IX, Sayı: 2, 2016, s. 86, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100.

belirtirken veya mahkemeler sözlerine kaynak verirken çeşitli kitaplardan yararlanmaktadır.[2552]

Mahkemenin vereceği kararları etkileyen diğer bir hususta olayların kasten veya kazara işlenmesi durumudur. Kadılar mümkün olduğu oranda ölüm kararı vermekten kaçınmakta ve takdirlerini diyet yönünde kullanmaya çalışmaktadırlar. Diyet, bedel olarak mağdurun kendisine veya varisine ödenmesi gereken mal olarak tarif edilmektedir. Bu bedel sadece para değil tazminat değerinde olan mal veya hayvan da olabilmektedir. Diyet, kasta benzer ve hata ile öldürme durumlarına göre iki çeşittir. Öldürme amacı olmaksızın sopa, taş veya el gibi vasıtalarla vurarak ölüme sebebiyet verenler için kasta benzer öldürme, kişinin dikkatsizliği sonucu kazara öldürme suçuna göre de hata diyeti belirlenir.[2553]

İslâm hukukunda can dokunulmazlığına karşı işlenen en ağır suç, öldürücü bir aletle kişiyi kasten yani bilerek ve isteyerek öldürmek (amden katl) olup bu suçun asli cezası kısastır. Bu ceza ayet ve hadislerle de sabittir. Kısas mağdur tarafın kabul etmesi durumunda diyete çevrilir.[2554] Kısas terimi fıkhi olarak suçluyu işlediği suçun cinsinden bir cezayla cezalandırmaktır. Eğer bir kişi öldürülmüşse onu öldürenin de öldürülmesidir.[2555] Şer'iyye sicillerinde kadılar kısas taleplerini diyete çevirmeye çalıştıkları görülmüştür. Diyet taleplerine incelenen dönemde maktul varislerinin de genellikle olumlu karşılık verdikleri tespit edilmiştir. Ancak fiillerin ağır, suçun da sabit olduğu durumlarda hükmün verilebilmesi veya uygulanabilmesi için merkezden gelecek emirler beklenmektedir.

Mahalle veya köy ahalileri bulundukları bölgede birbirlerinden sorumlu ve birbirlerine kefildirler. Bu sebeple mahkemeler mağdulara olayın geçtiği mahalledeki kişilerden şikâyetçi olup-olmadıklarını da sormuştur. Ahali, görevlilerin takibine uğramamak ve

[2552] Mesela, Aktekye Mahallesi'nden Sakine binti Ahmed isimli hatunun açtığı davada dönemin müftüsü İbrahim Efendi imzasıyla verilen fetva da Hulâsatü'l-Fetevât ve Kitâb-ı Hidâye isimli kitaplardan, Azdavay Kazâsı'na bağlı Akçay Köyü'nde bulunan Hoca Muhyiddin Medresesi Vakfı'nın mütevelli ve müderrisi olan Hafız Mustafa Efendi ibni Ebubekir'in açtığı davada Kitâb-ı Zâhire'den, Taşköprü Kazâsı'na bağlı Bekdemir Köyü'nden Eşeoğlu diye bilinen Hüseyin Ağa ibni Mehmed isimli müteveffanın verâset davasında yine Kitâb-ı Hidâye'den, Kuyucak Köyü'nden Hüseyin bin Hasan'ın açtığı ve izinsiz yapılan bir nikâh ile ilgili başka bir dava kaydında ise Fetevâ-yı Adliye isimli kitaplardan yararlanılmıştır. KŞS 79, s. 22, 45, 57; KŞS 13, s. 43, 44.
[2553] Mümine Arslan, *"İslâm Hukukunda Keffaret Cezaları"*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011, s. 43, 44.
[2554] Koç, *a.g.t*, s. 15, 175.
[2555] Arslan, *a.g.t.*, s. 36.

bölgenin isminin kötüye çıkmasını engellemek gibi sebeplerle iyi olarak bilinmeyen kişiler hakkında zaman zaman mahkemeleri bilgilendirmişlerdir. Hatta bu kişilerin mahalle veya köylerinden gönderilmesini talep etmişlerdir. Çünkü ahali, bu kişilerin işlemesi muhtemel suçlarda kendilerinin de sorumlu tutulacaklarını biliyorlardı. Bu tip işleri görmezden gelen mahalleli suça göz yummuş olacağından özellikle suçların işlenmeden önüne geçilmesine çalışılırdı. Mesela işlebilmesi muhtemel bir cinsel suçun önüne geçmek için nikâhı olmayan kadın ve erkeklerin bir araya gelmesi engellenirdi.[2556] Tespit edilen hususlarla ilgili örneklere ve daha fazlasına konu başlıklarının altında yer verilecektir.

5.1.1 Cinayet Olayları

Bu bölümde katl kelimesi ile sicillerde tanımlanan cinayet olaylarının nerede, hangi aletle, kimler tarafından, kasten mi yoksa kazara mı, ne zaman, niçin ve nasıl işlendiği, şahısların mahkemedeki tutumları ve mahkemenin bu konudaki uygulamaları incelenecektir. Bu cinayetler farklı sebeplerden çıkmış, öncesinde darp veya yaralama gibi hadiseler cereyan etmiş olsa da ölümle sonuçlanmış olayları kapsamaktadır. Ölümle sonuçlanan her olayda kasıt aranmamış olup kazara ölümle sonuçlanan hadiselerden de örnekler verilmiştir.

Cinayet davalarında mahkemeler maktulun varislerinden olayı dinleyip kimden veya kimlerden şikâyetçi olduklarını ve taleplerini öğrenmektedir. Gerekiyorsa bir nâib aracılığıyla keşif yaptıran mahkeme, mutlaka iddialara dair delil istemekte ve şahitleri dinlemektedir. Ancak hüküm konusu bazen daha sonraya bırakılabilmektedir. Araç Kazası'na bağlı Aktaş Köyü'nden yaralanmış ve asılarak öldürülmüş olan Mehmed bin Mehmed'in varisleri olan eşi Fâtıma binti Recep ve çocukları, Mehmed bin Hasan isimli kişiyi zanlı olarak dava etmişlerdir. Mahkeme tarafından görevlendirilen Nâib Mevlânâ Mehmed Efendi ibni Ali tarafından yapılan keşif sonrası, maktul Mehmed ile diğer Mehmed'in Sökücük Yaylağı'ndaki Karapınar denilen yerde tartıştıkları, maktulün yaralı ve asılmış bir şekilde bulunduğu belirtilmiştir. Şahitler, Mehmed isimli şahsın Belkavak Köyü'nde ve kendileri varken olayı işlediğini defaatle

[2556] Sibel Kavaklı Kundakçı, *" "Mahalle Baskısı" Bağlamında Osmanlı Taşrasında Cinsel Suçlar (1624-1650)"*, **Karadeniz Araştırmaları**, C: XIV, Sayı: 54, Yaz 2017, s. 156.

söylediğini duymuşlardır. Şahitliklere bu şahsın genel durumu da sorulmuştur. Mehmed isimli kişinin fesat, eşkıyalık yapan, kadınlara taciz maksatlı ev basan, insan öldüren kötü biri olduğunu söyleyen şahitler, şahsın izâle edilmesinin şart olduğunu belirtmişlerdir. Gerçekleşen fiilleri ve anlatılanları kayıt altına alan mahkeme, kararın daha sonra vereceğini belirterek davayı sonlandırmıştır.[2557]

Cinayet hadiselerde varisler cinayeti işleyen kişilerin bulunduğu köylerdeki kişilerden herhangi bir şikâyeti olup-olmadığını da belirtmektedir. Mesela, Devrekâni Kazası'na bağlı Göçerler Köyü'nün Kanlıovacığı Divanı yakınlarında bulunan vakıf değirmeninde Himmet bin Mustafa, gündüz vakti yaralanarak öldürülmüştür. Maktulün eşi Âişe binti Hüseyin ile çocukları, mahkemede bulunmayan ve kesici bir aletle şahsı öldürüp kaçan Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı Karayazıcılar Köyü'nden Seyyid Osman bin Recep ile Sandıkçılar Köyü'nden Dursun oğlu Hüseyin'in köylerindeki ahaliden diyet istemediklerini belirtmişlerdir. Diğer bir kayıtta ise, yaralanarak öldürülen Recep bin Hasan'ın babası Hasan bin Muslu, annesi Kezban binti Recep ve karısı Âişe binti Şaban, mahkemeye oğularının kim olduğu belirlenemeyen bir kişi tarafından Halife ve İsmail Bey arasındaki yolda kurşunla öldürülmesi olayından mahallelerdeki ahaliyi sorumlu tutmamış ve diyet taleplerinin olmadıklarını beyan etmişlerdir.[2558] Bu durum mağdurların, suçun şahsiliğine önem verdiğini kanıtlamaktadır.

Varisler, cinayeti işlediklerine dair şüphelendikleri kişilerle ilgili iddialarını delille ispat edemez ve şüpheliler de yemin ederse mahkeme müddeileri karşı tarafa sataşmamaları konusunda uyarmaktadır. Mesela, Taşköprü Kazası'na bağlı Bekdemir Köyü'nden Eşeoğlu Hüseyin Ağa'nın, kendi evinde öldürülmesi ile ilgili eşi Fâtıma binti Ahmed, Ayvalıca Köyü'nden Ahmed Çelebi, Mehmed bin Ömer, Mehmed bin Şaban, İbrahim bin Ali, Mehmed bin Osman, Hacı Mehmed bin Mustafa ve farklı bir köyden Şaban bin Şaban'ı dava etmiştir. Cinayeti işlemediklerine dair şahıslar yemin vermiş ve varisler de olayı delille ispat edememişlerdir. Bunun üzerine mahkeme müddeileri, yeni bir delil bulununcaya kadar muarazadan men etmiştir.[2559]

[2557] KŞS 20, s. 17.
[2558] KŞS 10, s. 9, 22.
[2559] KŞS 79, s. 50.

Cinayet olaylarında bıçak, kılıç, kazma, bel ve balta gibi çeşitli kesici ve delici aletler dışında tüfek gibi ateşli silahlar da kullanılmaktadır. Honsalar Mahallesi'nden Seyyid Mustafa bin Hüseyin'in varislerinin, Hasanefendizâde Hacı Osman Efendi hizmetinde olan Yûsuf bin Süleyman'ı Suğlamacı Çayırı'nda Seyyid Mustafa'yı dava etikleri olayda maktul tüfek ile göğsünden vurulup öldürülmüştür.[2560] Halife Mahallesi'nden Hasan bin Muslu, Recep isimli küçük oğlunu Halife ile İsmail Bey mahalleleri arasındaki yolda yaralı halde bulmuş fakat çocuk aldığı yaradan dolayı evde vefat etmiştir. Bu olayda da çocuğun ölmesine sebep sağ yanından aldığı kurşun yarasıdır.[2561]

Bir keşif kaydından cinayet olayının yanında birçok kişinin de farklı aletlerle yaralandığı anlaşılmaktadır. Bedir Gazi Mahallesi'nden Meryem binti Ahmed'in verdiği ifadeye göre olaya Hacıoğlu Mehmed Beşe, İsmail Bey Mahallesi'nden Terzi Topal Ali, Olukbaşı'ndan Hacı Kayyımoğlu ve ismi bilinmeyen bir şahısla beraber toplam dört kişi karışmıştır. Şahıslar gece yarısı bastıkları evde hatunun başına kazma ile vurmuş, başka bir yaralayıcı aletle annesi Döndü binti Abdülbâkî'yi öldürmüş, kız kardeşi Saime'nin omzunu ve başını yaralayarak iki elinden üçer parmağını kesmiş, küçük oğlu Mehmed'i de kılıçla göğsünden yaralamışlardır. Keşif ve muayene için mahkeme Mevlânâ Abdülkerim Efendi'yi, Kastamonu mütesellimi de Mustafa Ağa ibni Ahmed'i görevlendirmiştir. Hatunun evinde yapılan keşif ve muayene ile olay doğrulanmıştır.[2562]

Mahkemeler tarafından olayların kayıt altına alınması ve kişilere mahkeme sonrası hüccet verilmesi aynı konu ile ilgili daha sonra gerçekleşen davalarda delil teşkil etmesi açısından önemlidir. Mesela, Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı Karacakilise Köyü'nden maktulen fevt olan Fati binti Musa ve Yahya bin Mehmed'in varisleri, mahkemeye diyetin ödenmediği şeklinde bir şikâyette bulunmuştur. Corumviran Köyü'nden Hasan Ağa ibni Hacı Mehmed kendisine daha önce verilen hücceti göstererek durumu mahkemeye izâh etmeye çalışmıştır. Hasan Ağa, babası müteveffa Hacı Mehmed Ağa ile abd-i memlûkü Yusuf ve Dilaver isimli gulamların ismi geçen kişileri öldürdükleri ile ilgili davada, davacı tarafların iddialarını delille ispat

[2560] KŞS 20, s. 19.
[2561] KŞS 10, s. 16.
[2562] KŞS 20, s. 27.

edemediklerinden dolayı davadan vazgeçtiklerini, kendisine Küre-i Ma'mure'de kadı olan Mahmud Efendi imzasıyla verilmiş bir de hüccet olduğunu beyan etmiştir. Mahkemenin talep ettiği hücceti gösteren Hasan Ağa, şahitlerle de anlattıklarını desteklemiştir. Mahkeme bu hususta müddeileri muarazadan men etmiştir.[2563]

Zımmilerin ve kölelerin yer aldığı bazı cinayetlerde olayın merkeze kadar intikal ettiği ve yazılan arzuhaller doğrultusunda ferman çıkarıldığı görülmüştür. Kastamonu'daki Acemhanı'nda kalan ve sonradan öldürüldüğü anlaşılan Peruzat veled-i Eliyas ile Danil veled-i Haknazar veled-i Matos isimli Acem taifesine mensup zımmilerin varisleri mahkemeye başvurarak Kastamonu ve kazâlarında satış yapan akrabalarına ait bargir ve katırların Kastamonu-Taşköprü kazâları arasında bulunduğunu fakat akrabalarının ortada olmadıklarını, yaşayıp yaşamadıklarına dair de bir bilgi edinemediklerini söylemişlerdir. Varisler, Batak Köyü'nden Kirpioğlu Recep Bey ibni İbrahim ve köleleri Ivaz ve diğer Ivaz'ı mütesellim ağaya süpheli olarak tutuklatmışlardır. Ancak maktuller, İsmail Bey Mütevellisi Hacı Mehmed Ağa ve kardeşi Hacı Ahmed'in ortak oldukları Taşköprü Kazası'na bağlı Akçakavak Köyü'ndeki çiftlik evine bitişik bahçede sebze ekilmiş bir alanda gömülü bulunmuşlardır. Bunun üzerine varisler Recep Bey ve kölelerinden herhangi bir dem ve diyet talep etmediklerini belirtmişlerdir.[2564] Varisler olayı bir arzuhal ile merkeze de bildirmişlerdir. Yapılan tahkikatlar sonrasında İsmail Bey Mütevellisi Hacı Mehmed ve kardeşi Ahmed'e ait dört kölenin tüccarları öldürerek gizlice gömdükleri ortaya çıkmıştır. Merkezden gönderilen bir ferman ile Kastamonu kadısı ve mütesellimine suçluların hakettiği şekilde cezalandırılması istenmiştir.[2565]

Cinayet olaylarında maktulün varisleri, suçlulara dava açarak kısas talep edebilmektedir. Böyle durumlarda mahkemeler öncelikle olayı teyit etmeye çalışmaktadır. Karar aşamasına gelindiğinde hükmü daha sonraya bırakabilen kadıların acele etmedikleri görülmektedir. Kısas her cinayet olayında talep edilebilecek bir istek değildir. Bunun için kişinin suçu kasten yani bilerek ve isteyerek işlemesi, öldürme işini kesici ve delici bir aletle gerçekleştirmesi, fiilin delil ve

[2563] KŞS 13, s. 1.
[2564] KŞS 79, s. 31. Varisler, Acemhanı'nda kalan maktullerin amcaoğulları Gülnazar veled-i Kesbir ve Papas Avak veled-i Cânî ile Peruzat zımminin amcaoğlu Sahak veled-i Kiregöz ve Danil'in amcaoğlu Mahan veled-i Movses'dir.
[2565] KŞS 79, s. 87.

şahitlerle de ispatı gerekmektedir. Mesela, Cebrail Mahallesi'nden maktûlen vefat eden Ali bin Mehmed'in annesi Fâtıma binti Abdülkadir ve amcası Hasan Bey bin İbrahim, İsmail Bey Mahallesi'nden Seyyid Ali bin Ahmed'i ve mahkemede bulunmayan Halife Mahallesi'nden Seyyid Mustafa bin Seyyid İsmail ile Topçuoğlu Mahallesi'nden Çamar Ahmed bin Hasan'ı dava ederek mahkemeden kısas istemişlerdir. Müddeiler, şahısların cinayeti Cebrail Mahallesi'nde bulunan Bey Hamamı önünde, kazma ve siyah kabzalı bir bıçak ile bilerek ve isteyerek işlediklerini söyleyip, şahitler aracılığıyla da olayı ispat etmişlerdir. Mahkeme hadiseyi kayıt altına almış ancak herhangi bir hüküm açıklamamıştır. Diğer bir kayıttan, davacıların talebi üzerine olay hakkında keşif ve muayene yapıldığı anlaşılmaktadır. Nâib Mevlânâ Mehmed Efendi'nin görevlendirildiği keşif sonrasında olayın Bey Hamamı kapısının önünde ve yatsı vakti gerçekleştiği, maktulün muayenesi sonrasında da kafasının iki tarafında ve sırtında kazma yarası ile sol böğründe bıçak yarası olduğu tespit edilmiştir. Çukadar Veli Beşe vasıtasıyla keşif ve muayene sonucu mahkemeye ulaşmıştır. Olayla ilgili son kayıtta, suçun delillerle sabit olduğu ancak suçlu Seyyid Mustafa'nın hüküm verilmeden firar etttiği anlatılmıştır. Bunun üzerine mahkeme, firarinin vekili olan babasından diyet bedeli olarak otuz kuruş kıymetli bir boğa toklu ile on kıt'a esedî kuruş tahsil etmiştir. Fâtıma hatunun bu diyet bedelini kabul etmesiyle de dava nihayete ermiştir.[2566] Görüldüğü üzere mahkeme mağdur tarafın kısas isteği yine mağdur tarafın rızasıyla diyete çevirmiştir.

Cinayet davalarında diyete hükmedilmişse istenenen diyetler sadece nakit üzerinden belirlenmemektedir. Mesela, Göl Kazası'na bağlı Koru Köyü'nden Veli bin Muslu'nun, öğle ile ikindi vakti arası evinin yakınlarındaki avlağında iken Uğurluoğlu Mustafa Bey ibni Mehmed tarafından siyah kabzalı kesici bir aletle sol memesinin üstünden yaralanarak öldürüldüğü davada, diyet sadece nakit olarak belirlenmemiştir. Maktulün varisleri kırk kıt'a esedî kuruş, iki re's karasığır ineği, köyde bir kıt'a bahçe ve bir ambar karşılığında anlaşmayı kabul etmişlerdir. Diğer bir kayıt, Boyabad Kazası'na bağlı Yukarı Arım Köyü'nden Mehmed isimli şahsın şiddetli bir şekilde darp edilmesi sonrasında ölmesiyle sonuçlanan bir dava ile ilgilidir. Olayda suçlu

[2566] KŞS 9, s. 28, 29, 30.

bulunan İbrahim isimli şahsın diyeti, aynı köyde bulunan çiftlik arazisinin satılarak tasarruf hakkının varislere bırakılması olmuştur.[2567]

Herhangi bir kasıt olmaksızın işlenen cinayetlerde de diyet söz konusudur. Mesela, Honsalar Mahallesi'nden Seyyid Mustafa bin Hüseyin'in, tüfek ile göğsünden kazara vurularak öldürüldüğü anlaşılmıştır. Hasanefendizâde Hacı Osman Efendi hizmetinde olan Yûsuf bin Süleyman, müteveffanın annesi Şerife Fâtıma binti Seyyid Ali ile kız kardeşi Şerife Havva isimli hatunlar tarafından mahkemeye verilmiştir. Keşif ve muayenesi tamamlanan olay için davacılar mahkemeden icra talep etmiştir. Yusuf, şehir yakınlarında Suğlamacı Çayırı olarak bilinen yerde nişana kurşun attığını ve şahsı bir hata sonucu vurduğunu söylemiştir. Bunun üzerine mahkeme diyete hükmetmiştir. Ancak mahkeme diyetin ne olacağına daha sonra karar verileceğini söyleyerek duruşmayı sonlandırmıştır.[2568] Cinayetlerin kasten işlendiği durumlarda kısas, örnekte olduğu gibi kazara işlenen cinayetlerde ise kısas talebi olmaksızın doğrudan diyete hükmedilmektedir. Kazara öldürme suçuna ilişkin sadece diyet ödenmesi gerektiği belirten Kur'an-ı Kerim'de diyetin kapsamı, miktarı ve ödenme şekline ilişkin bir açıklama yer almamaktadır. Bu sebeple Hz. Muhammed, diyetin kapsamı ve miktarı gibi hususları tespit ederek ayrıntılı hükümler koymuş ve bu hükümler sonraki dönemlerde de hukukçular tarafından uygulanmıştır.[2569]

Kazara ölümle sonuçlanan olaylarda, suçunu kabul ederek diyet ödemesine karar verilen kişiler, karşı tarafı ödeme gücü olmadığına ikna edebildikleri takdirde belirlenen diyetten daha az bir miktarı ödeyebilmektedir. Mesela, Halife Mahallesi'nden Kazgancı Üstâd Mustafa bin Recep, Arabapazarı denilen yerde büyük bir hızarı taşırken yanında bulunan altı yaşındaki Ahmed isimli çocuğun başına kazara hızarı düşürmüştür. Dellak Şaban bin Mustafa ve zevcesi Kerime binti Ahmed, bir buçuk saat sonra bu yaradan dolayı vefat eden oğulları için Üstâd Mustafa'yı dava etmişlerdir. Mahkeme tarafından kazara işlenen suçu kabul eden şahsın diyet ödemesine karar verilmiştir. Ancak Üstâd Mustafa'nın aileye diyeti ödeyecek gücünün

[2567] KŞS 10, 60, 167.
[2568] KŞS 20, s. 19.
[2569] Muhammet Halil Ayaklı, "*İslâm Hukukunda Taksirle İnsan Öldürme"*, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2022, s. 132.

olmadığını belirtmesi üzerine taraflar yetmiş iki kıt'a esedi kuruş karşılığında anlaşmışlardır.[2570]

Faili bilinmeyen cinayetlerde, mahkeme tarafından olayla ilgili keşif ve tahrir yaptırıldıktan sonra sadece kayıt işlemi uygulanmaktadır. Üyük-i Esfel Köyü'nden Mustafa Bey bin Osman, büyük oğlu Şaban'ı, Kızılcaviran'dan Mustafa Bey isimli sipahinin mülkündeki bir değirmende öldürülmüş olarak bulduğunu söylemiştir. Gömmece Divanı ile Kızılcaviran Divanı arasında bulunan araziye, Mevlânâ Mehmed Efendi tarafından yapılan keşif ve tahrir sonrası sipahinin göğsüne aldığı kurşun yarası ile öldüğü anlaşılmış ve sonuç Çukadar Veli aracılığıyla mahkemeye ulaştırılarak kayıt altına alınmıştır.[2571]

5.1.2 Darp ve Yaralama Olayları

Halk arasında incelenen dönemde gerçekleşen olaylardan biri de darp ve yaralamalardır. Sicillerde yaralama olaylarını ifade etmek için cerh kelimesi kullanılmaktadır. Sicllerde darp ve yaralama fiilini içeren birçok kayıt bulunduğundan hadiseler içeriğine, gelişimine veya sonucuna göre diğer başlıklar altında ve çeşitli örneklerle de işlenmiştir. Yani darp ve yaralama olayı ölümle sonuçlanmışsa cinayet olayları, ırza saldırı varsa taciz olayları başlığı altında ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu bölümde sadece darp ve yaralama içeren olaylar yer almaktadır. Bu olaylarda mahkeme, tıpkı cinayet davalarında olduğu gibi ve aynı titizlikle karar vermeden önce gerekli inceleme, araştırma ve delillendirme işlemlerini yapmaktadır.

Darp ve yaralama olaylarında mahkemeler önce tarafları ve şahitleri dinleyerek olayları kayıt altına almaktadır. Mesela, Kebkebirler Mahallesi'nden Ali bin Mehmed, Beyçelebi Mahallesi'nden Virancıklıoğlu Mehmed bin Mustafa'yı zevcesi Saliha hatunu bir bıçak ile sağ tarafından kasıtlı olarak darp ettiği gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Önce suçu işlediğini kabul eden şahıs, mahkemede suçu kabul ettiğini inkâr

[2570] KŞS 13, s. 17.
[2571] KŞS 9, s. 29.

etmiştir. Bunun üzerine müddeiler şahitler aracılığıyla olayın doğru olduğunu mahkemeye ispat ederek kayıt altına aldırmıştır. [2572]

Darp ve yaralamalarda müddeiler, iddialarını delillerle ispat etmek etmek zorundadır. Aksi durumda müddeiler, mahkeme tarafından uyarılmaktadır. Mesela, Çavundur Köyü'nden Ali bin Hüseyin aynı köyden Ali bin Osman ve Mehmed bin Şaban'ı, dava ederek sığır otlatırken şahısların kendisini nehrin yanına götürüp, bel denilen demir aletle sol ayağının topuğuna vurarak yaraladıkları söylemiştir. Ancak şahıs idiasını mahkemede delillendirememiştir. Suçlanan taraf ise suçlamaları reddederek mahkemeye yemin vermiştir. Bunun üzerine müddei Ali bin Hüseyin muarazadan men edilmiştir. [2573] Yine Seremeddin Divanı'na bağlı Vakıf Köyü'nden Emine binti Mehmed, İbrahim bin Mehmed'i kendi bahçesinde hayvan otlatmaması hususunda uyardığı için darp edildiğini ve saçının da kesildiğini iddia etmiştir. Emine binti Mehmed bu iddiasını ispat edememesi üzerine mahkeme hatunu delil olmadan suçlamalarda bulunmaması yönünde uyarmıştır.[2574]

Yaralama hadiselerinde olayı zanlının da kabul etmesi başka bir işlem gerektirmeden mahkemenin sadece diyete hükmetmesi ile sonuçlanmaktadır. Mesela, Kastamonu Kazası'na bağlı Ilısu Kasabası'nın Saray Mahallesi'nden Mehmed bin Muharrem Efendi aynı kazaya bağlı Kuyucak Köyü'nden Mehmed Bey ibni İsmail'i, kasıtlı olarak iki kulağını kestiği için mahkemeye vermiştir. Mehmed Bey idiaları kabul edince mahkeme diyete hükmetmiş ve ödenmesi hususunda da şahsa tembih vermiştir. Defterde bulunan diğer bir kayıttan, diyet olarak tarafların yirmi esedî kuruş, yirmi kile mahlût mahsul, bir re's karasığır ineği, bir kara kılıç ve bir boylu tüfek bedeli karşılığında anlaştığı ve diyetin de Mehmed Bey tarafından ödendiği mahkemeye beyan edilmiştir. [2575]

Bazı darp ve yaralama hadiselerinde mağdurlar ölüm ihtimaline karşı hayatta iken kimlerden davacı olup-olmadıklarını mahkemeye bildirmektedir. Mesela, Saraçlar Mahallesi'nden Taşkapulu Mehmed Ağa ibni Ahmed Ağa'ya tabi olan Muzaffereddin

[2572] KŞS 79, s. 29.
[2573] KŞS 9, s. 4.
[2574] KŞS 16, s. 29.
[2575] KŞS 9, s. 37, 41.

Mahallesi'nden Ömer bin Hasan, yatsı vakti Mumcu Osman'ın evinin önünde mum satın alırken Eynehanzâde Seyyid Ahmed Ağa tarafından kasten beyaz kabzalı bir hançer ile göğsünün sol tarafından yaralandığı söyleyerek mahkemeden keşif ve tahrir istemiştir. Ayrıca büyük bir yara aldığını ve bu yaradan dolayı ölmesi durumunda katili Ahmed Ağa dışında Saraçlar ve Muzaffereddin mahalleleri ahalilerinden kimseden davacı olmadığını söylemiştir. Mahkeme tarafından keşif ve muayene için görevlendirilen Nâib Abdülkerim Efendi ibni Ali Efendi, şahsın yaralarını gördüğünü Çukadar Ali Bey ile Muhzır Mehmed Bey aracığıyla mahkemeye iletmiştir.[2576]

Darp ve yaralamalar her zaman delici ve kesici aletler ile gerçekleşmemektedir. Mesela, Yürekviran Köyü'nden Mehmed bin Ahmed'in, Güney Kazası'na bağlı Ayvalıviran Köyü'nden Celeboğlu diye bilinen Mehmed bin Ali tarafından darp edilip yaralandığı hadisede büyük bir sopa ve taş kullanılmıştır.[2577] Yine Mergüze Kazası'na bağlı Kozcuğaz Köyü'nden Sefer bin Osman, aynı köyden Hüseyin Bey bin Şaban tarafından darp edildiğini ve vücudunda kırıklar olduğunu beyan etmiştir. Şahitlerin doğruladığı olayda darp hadisesinde varangele diye tabir edilen ve arabaların altında bulunan büyük bir ağaç kullanılmıştır.[2578]

Evli çiftler arasında yaşanan darp ve yaralama olayları bazen boşanmalara sebep olabilmektedir. Mesela, Has Köyü'nden Fâtıma binti Osman, kendisini şiddetli bir şekilde darp eden eşi Gökdere Mahallesi'nden Ahmed bin Mehmed'den mehri ve nafakasından feragat ederek ayrılmıştır. Darp hadisesinin ispat edilmesiyle hatun vazgeçtiği elli kuruşluk mehri için mahkemeye başvurmuş ve eski eşi ile on yedi esedi kuruşa anlaşarak mehir işini çözmüştür. Darp olaylarında yaşanan yaralanmalar ölme ihtimalini ortaya çıkarırsa mağdurun mahkemeye diyet isteyip-istemediğini beyan etmesi gerekmektedir. Mesela, Molla Köyü'nden Fâtıma binti Abdurrahman'ın kocası Hüseyin bin Mehmed, öğle vaktinde kendi bahçelerinde iken karısını şiddetli bir şekilde darp ederek kasten iki omzu arasından yaralamıştır. Hayati riski bulunan

[2576] KŞS 20, s. 7.
[2577] KŞS 13, s. 18.
[2578] KŞS 79, s. 42.

Fâtıma hatun mahkemeye kendisinin bu yara sebebiyle ölmesi durumunda kocasından ve köy ahalisinden bir diyet talep etmediğini bildirmiştir.[2579]

kayıtlarda sadece kadınlar arasında cereyan eden ve darp edilen tarafın çocuğunu düşürmesine sebep olacak şiddette yaşanan hadiseler de mevcuttur. Üyük-i Esfel Köyü'nden Mustafa bin Eynehan'ın zevcesi Fâtıma binti Veli'nin çocuğunu düşürmesine sebep olan hadise yine Fâtıma binti Nihat isminde bir kadın tarafından gerçekleştirilmiştir. Fâtıma binti Nihat övendere denilen büyük bir sopa ve tekme ile saldırıyı gerçekleştirmiş, olay şahitlerce de tasdik edilmiştir. Bunun üzerine hatuna diyet cezası verilmiş ve ödemeyi yapması hususunda da mahkeme tarafından uyarılmıştır.[2580] İsmail Bey Mahallesi'nden Abdülaziz bin Abdülbâki'nin eşi Fâtıma binti Hasan, Kezban binti Satılmış tarafından kendi evinde boğazı sıkılmak ve saçından yakalanmak suretiyle siddetli bir şekilde darp edilmiştir. Yara bere içerisinde kalan hamile hatun bu darp sebebiyle çocuğunu da düşürmüştür. Darp olayında yaralanan ve üzerine bir de çocuğunu kaybeden hatun bu acılara dayanamayarak üç gün sonra vefat etmiştir. Ancak sonraki kayıttan anlaşıldığına göre, Abdülaziz bin Abdülbâki bu iddialarını ispat edememiş, Kezban binti Satılmış ise şahsın evine gitmediğine ve böyle bir olayın da yaşanmadığına dair mahkemeye yemin vermiştir. Bunun üzerine mahkeme delil bulana kadar müddeiyi muarazadan men etmiştir.[2581]

Darp ve yaralama olaylarında mahkemece teklif edilen her yemin, zanlılar tarafından kabul edilmemektedir. Kişiler kendilerine isnad edilen suçu işlemiş bile olsa yemin konusunda hassas davranmaktadır. Mesela, Çukurviran Köyü'nden Fâtıma binti Mehmed'in aynı köyden Ömer Beşe ibni Mustafa'yı kendisini kuşluk vaktinde kasıtlı olarak kazık ile sol kolundan yaraladığı gerekçesiyle dava etmiştir. Davada müddei iddiasını ispat edememiştir. Bunun üzerine mahkeme suçlu olduğu iddia edilen Ömer Beşe ibni Mustafa'dan yemin vermesini istemiş ancak şahıs yeminden kaçınmıştır.[2582] Hakkında hiçbir delil yokken yemin edip kurtulabilecek olan şahsın, yeminden kaçınması yemin konusundaki hassasiyeti göstermektedir.

[2579] KŞS 10, s. 30, 64.
[2580] KŞS 13, s. 53, 54.
[2581] KŞS 13, s. 59, 60.
[2582] KŞS 9, s. 17.

Darp ve yaralama olayları bazen maddi-manevi ağır sonuçlara yol açabilmekte ve bir arzuhal ile merkezden müdahale istenmektedir. Bu süreçten sonra taraflar arasında anlaşma sağlansa bile merkez olayı takip etmektedir. Bunun için mahkeme tarafından taraflara verilen hüccetlerin bir nüshasından oluşan ilamın kendisine gönderilmesini istemektedir. Mesela, Topçuzâde Mahallesi'nden Ali Beşe ibni Şaban mahkemeye başvurarak, eşi Âişe binti Derviş Mehmed'in İsmail Bey Mahallesi'nden Ahmed Halife ibni Hacı İsmail Halife'ye koruması için verdiği eşyaları geri istediği için şahıs tarafından darp edildiğini ve bu yüzden eşinin çocuğunu düşürdüğünü söylemiş ve şahsa dava açmıştır. Ayrıca durumu bir arzuhal yazarak merkeze bildirilmişdir. Bu işle görevlendirilen Mehmed Çavuş daha olaya müdahale etmeden taraflar bir Kelâmullah ve yüz altmış kuruşa kendi aralarında anlaşmışlardır.[2583] Padişah ise kadıya gönderdiği bir fermanla olayı takip etmeyi sürdürmüştür. Fermanda davanın mahallinde görülmesi hususunu Rumeli Kazaskeri Mevlânâ Abdullah ile görüştüğünü ve gerekli emri yolladığını söyleyen padişah, emrin ne derece yerine getirildiği öğrenmek için de kadıdan dava sonrası taraflara verilen hüccetlerin bir nüshasını içeren ilamın düzenlenerek Mehmed Çavuş ile kendisine yollanmasını istemiştir.[2584]

Kendi hatalarından kaynaklı olarak yaralanan ve daha sonra da vefat ettiği söylenen kişilerle ilgili mahkeme sadece keşif yaparak olayın doğruluğu tespit etmeye çalışmaktadır. Keşif için görevlendirmeleri mahkeme, mütesellim veya mutasarrıflar bazen tek başlarına bazen de birlikte yapabilmektedir. Keşifte olayla ilgili aksi bir durum tespit edilmezse sadece kayıt işlemi uygulanmaktadır. Mesela, Eğerci Köyü'nden Hasan bin Mustafa, kendi mülkündeki ceviz ağacından ceviz toplarken düşerek yaralanmış ve bir süre sonra da vefat etmiştir. Olayın keşfi için mahkeme tarafından Mevlânâ Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi, Mütesellim Yusuf Ağa ibni Abdülmennan tarafından da Ahmed Ağa görevlendirilmiştir. Diğer bir olayda, Honsalar Mahallesi'nden Mehmed Çelebi ibni Mehmed'in büyük oğlu Mustafa attan düşerek yaralanmış ve daha sonra bu yaralardan sebep vefat etmiştir. Keşif görevini, Nâib Seyyid İbrahim Çelebi ibni Mehmed Çelebi ile Mütesellim Yusuf Ağa adına Seyyid Ali Ağa ibni Seyyid Şaban gerçekleştirmiştir.[2585]

[2583] KŞS 16, s. 8.
[2584] KŞS 16, s. 58.
[2585] KŞS 10, s. 6, 61.

Sicil kayıtlarında sadece mutasarrıf veya mütesellim tarafından keşif görevlendirmelerine dair örnekler de mevcuttur. Mesela, Bulacık Köyü'nden Mehmed bin Resül, kendi mülkündeki kavak ağacında dal keserken düşmüş ve on gün sonra da vefat etmiştir. Mutasarrıf Seyyid Osman Paşa tarafından görevlendirilen Ahmed Efendi ibni Bektaş, olayın keşfini gerçekleştirerek mahkemeye şahsın ağaçtan düşmek suretiyle vefat ettiğini haber verilmiştir.[2586] Yine Darıbükü Divanı'na bağlı Ayvagüller Köyü'nden Mehmed Bey ibni Mehmed'in üç yaşındaki küçük oğlu Ahmed'in ikindi vakti yanında kimse yokken evdeki ocaktan elbisesine düşen ateşten dolayı yanarak vefat ettiği olayın keşif görevlisini mütesellim atamıştır. Olayı incelemek için Kastamonu Mütesellimi Abdullah Ağa tarafından Süleyman Ağa görevlendirilmiştir. Süleyman Ağa çocuğun batını, göğsü ve yüzünün ateşten yandığını, vefatın bu sebepten kaynaklandığını mahkemeye beyan etmiştir.[2587]

5.1.3 Taciz Olayları

Mahkemelere yansıyan hadiseler arasında taciz olayları da bulunmaktadır. Bu olaylara ait örnekler, bazen sadece fiile teşebbüs içerirken bazen de fiilin gerçekleştiği durumlarla ilgilidir. Sicillerde taciz eylemleri fi'l-i şeni', hetk-i ırz ve izâle-i bekâret (bikr) gibi tabirlerle ifade edilmektedir. Şer'iyye sicillerinde tecavüzle sonuçlanan olaylar için izâle-i bekâret (bikr) ve hetk-i ırz tabirleri kullanılmakla beraber daha genel bir durumu ifade etmesi sebebiyle (teşebbüs, saldırı veya tecavüz gibi) en fazla kullanılan tabirin fi'l-i şeni' olduğu görülmüştür. Eşkıyalık faaliyetleri ile ilgili olaylardan bahsedilirken ise hetk tabiri kullanılmaktadır. Mesela, kayıtlarda bir kölenin karıştığı şakilik olayı ile Araç, Sırt ve Eflâni kazâlarında ortaya çıkan eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili gönderilen ferman ve buyruldularda, şakilerin eylemleri anlatılırken hetk tabiri kullanılmış, diğer kayıtlarda bu tabire rastlanılmamıştır.[2588] Fi'l-i şeni', zorla ırza geçme olarak tarif edilirken, izâle-i bikr (bekâret) evlenme bahanesiyle kızlığın bozulması manasına gelmektedir.[2589] Osmanlı kanunnamelerinde tecavüz fiilini karşılamak amacıyla namus perdesinin yırtılması gibi bir mana içeren hetk kelimesi ile ırza yapılan saldırılar, hetk-i ırz şeklinde geçmiştir. İslâm ceza

[2586] KŞS 20, s. 35.
[2587] KŞS 16, s. 21.
[2588] KŞS 13, s. 84, 111.
[2589] Abdülkadir Gül, *"Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)"*, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakiltesi Dergisi**, C: XVII, Sayı: 1-2, Haziran 2013, s. 18.

hukukunda suçlar had, ta'zir ve kısas olarak üç kısım olup bu suçu işleyen kişilere zina suçu kapsamında had cezası uygulanırdı. Bu cezalar, Kur'an ve sünnetle belirtilmiş olan (kısas ve diyet dışındaki) cezalardır. Bazı durumlarda diyete çevrilebilen fiil, alışkanlık halini almışsa o zaman kişi siyaseten katl cezasına çarptırılırdı. [2590]

Bazı taciz davalarında iddialar fiilin sadece teşebbüs aşamasıyla ilgilidir. Diğer olaylarda olduğu gibi taciz davalarında da müddeiden öncelikle iddianın ispatı istenmektedir. Eğer dava müddei olayı delillendiremez ve davalı taraf da yemin ederse herhangi bir ceza uygulanmaksızın vaka sadece kayıt altına alınmaktadır. Mesela, Kastamonu Kazası'nın Bayındır Köyü'nden Satı bin Derviş, küçük oğlunun karısı Sakine hatunun evine aynı köyden Mehmed bin İbrahim'in fi'l-i şeni' kastıyla geldiğini söyleyerek mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme iddia sahibinden delil, davalı taraftan da yemin istemiştir. Bunun üzerine Satı bin Derviş iddialarını delillendirebilmek için süre istemiş fakat bu süre içerisinde anlattıklarını delillendirememiştir. Mehmed bin İbrahim'in, mahkemenin talebi doğrultusunda böyle bir kasıtla hatunun evine gitmediğine dair yemin vermesi üzerine dava sadece kayıtlara geçirilmiştir.[2591]

Fi'l-i şeni' kastıyla incelenen dönemde yapılan saldırılarda hatun kişilerin bekâretine genellikle zarar gelmemiştir. Ancak bazı hadiselerde teşebbüslerin izâle ile sonuçlandığı iddiaları ile davalar açılmıştır. Eğer iddialar kanıtlanamamış ve suçlanan taraf da yapmadığına dair yemin vermiş ise mahkeme olayla ilgili kayıt oluşturarak davayı bitirmiştir. Mesela, Kırkçeşme Mahallesi'nden Rabia binti Şeyh Mehmed isimli iki gözü görmeyen hatun, aynı mahalleden Mustafa Beşe ibni Mehmed'i, teyzesinin evinde iken fi'l-i şeni' ile bekâretini izale ettiğini söylemiştir. Hatun iddialarını delillendirememiş, davalı taraf da böyle bir olayın yaşanmadığına dair yemin vermiştir. Olay mahkeme tarafından kayıt altına alınarak sonlandırılmıştır.[2592]

Taciz davalarda her ihtimali göz önünde bulunduran mahkemeler sadece zanlılar değil, saldırıya uğradıklarını iddia eden hatunlar hakkında da tahkikat yaptırmaktadır.

[2590] Adem Yıldırım, "İslâm Hukukunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur'an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 47, Ağustos 2018, s. 227, 234, 240.
[2591] KŞS 9, s. 2.
[2592] KŞS 9, s. 27.

Şahıslar hakkındaki bilgiler genellikle ikamet mahallerindeki ahaliden soruşturulmak suretiyle elde edilmektedir. Böylece müddeinin masum bir kişiye iftira atıp-atmadığı ve failin ise suçu iffetli bir kadına karşı işleyip-işlemediği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca mahkeme, saldırıya uğrayan kadının bekâretine zarar gelip-gelmediğinin tespitine önem vermekte ve amaçla hatunu muayene ettirmektedir. Mesela, Aktekye Mahallesi'nden Emine binti Musta kuşluk vaktinde evine giderken Kuyucaklıoğlu Mustafa bin Ali isimli gencin saldırısına uğramıştır. Şahıs, fi'l-i şeni' kastıyla hatunu zorla kendi havlusuna getirmiş ancak hatun bağıra çağıra yardım istemiştir. Sesleri duyan ahalinin yardıma gelmesiyle hatun saldırgan gencin elinden kurtulmuştur. Müddeiden delil isteyen mahkemenin talebi doğrultusunda şahitler dinlenmiş ve olay doğrulanmıştır. Başta mahalle imamı Ahmed Efendi ibni Recep Efendi olmak üzere mahalle ahalisi hatunun kendi halinde, iffetli ve iyi bir insan olduğuna da şahitlik etmişlerdir. Cebrail Mahallesi'nden Zeliha binti Ali ve Hatice binti Abdülbâki isimli hatunlar tarafından gerçekleştirilen muayene sonrasında mağdurenin bekâretine bir zarar gelmediği anlaşılmıştır. Böylece hüküm öncesinde mahkeme kayıt işlemini tamamlamıştır.[2593]

Bazı davalarda suç isnat edilen şahısla ilgili iddia, bir delil olmaksızın öne sürülür ve ahali de suçlanan kişi hakkında olumlu görüş bildirirse mahkeme bu sefer müddeileri uyarmaktadır. Mesela, Cebrail Mahallesi'nden Fâtıma binti Mustafa, zevci Ahmed Ağa'nın yatsı namazına gittiği bir gece evine Kırkçeşme Mahallesi'nden Hüseyin bin Şaban'ın fi'l-i şeni' kastıyla geldiğini ancak kendisinin çığlık atması üzerine kaçtığını söylemiştir. Hatun iddiasını delillendirememiş, suçlanan taraf böyle bir olayın yaşanmadığına dair yemin vermiştir. Mahalle ahalisininden de Hüseyin Bey için olumlu kanaatler gelince müddei Fâtıma binti Mustafa muarazadan men edilmiştir.[2594]

Toplumlarda hiçbir zaman hoş görülmeyen bir fiiliyatla ve haksız yere bazı şahıslar söz konusu dönemde istismarla itham edilerek iftiraya maruz bırakılmıştır. Suçsuz oldukları anlaşılan kişiler ise bunun üzerine karşı tarafa dava açmışlardır. Geymene-i Kebîr Divanı'ndan İmam Mehmed Halife ibni Sendel'in küçük oğlu böyle bir iftiraya maruz bırakılmıştır. Aynı divandan Gemi Hasan bin Himmet imamın oğlu Sendel'i,

[2593] KŞS 79, s. 51.
[2594] KŞS 13, s. 26.

Mustafa bin Bayram Beşe ibni Mehmed'in dokuz yaşındaki kızı Fâtıma'ya fi'l-i şeni' ve izale-i bikr ettiği gerekçesiyle suçlamıştır. Yapılan tahkikatlar ile fiilin gerçekleşmediği, yapılan muayene ile de kızın hâlâ bakire olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine imam şahsa karşı iftira davası açmıştır. Gemi Hasan ne kendisinin, ne eşinin ne de İbrahim bin Mehmed'in böyle ahlaksız bir işle alakaları olmadığını ifade etmiştir. Ancak şahitler aksi yönde beyanda bulununca mevcut durumu kayıt altına alan mahkeme, değerlendirme ve hüküm aşamasına geçmiştir.[2595]

Suçlular bazen yapılan fi'l-i şeni' amacıyla yaptıkları saldırıları inkâr etse de olay mahallindeki bıraktıkları eşyalar onları ele vermektedir. Bu da en azından zanlıların olay mahallinde olduklarını inkâr etmelerini engellemektedir. Mesela, Virancık Köyü'nden Şaban bin Satı, zevcesi Emine binti Alican'a fi'l-i şeni' kastıyla yatsı vakti evine aynı köyden Mustafa Bey bin Mehmed Bey'in geldiğini, olay yerinde de kırmızı bir kavukla şalını bıraktığını söylemiştir. Eşyaların kendine ait olduğunu kabul eden şahıs, iddia edilen fiil için hatunun evine geldiğini ise inkar etmiştir. Köy imamı Ahmed Halife ibni Mehmed başta olmak üzere tüm şahitler, kendilerinden yardım isteyen hatunu sakinleştirdiklerini ve Mustafa Bey'i hatunun evinden çıkarken bizzat gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca zanlı Mustafa Bey bin Mehmed Bey'in bu tür olaylara fazlasıyla tevessül eden bir kişi olduğunu söyleye şahitler, şahıs hakkında da oldukça olumsuz beyanatlarda bulunmuşlardır. Mahkeme zanlı hakkında şahitlerce yapılan değerlendirmleri de ekleyerek kayıt işlemini sonlandırmıştır.[2596]

Toplumdaki bazı taciz olaylarının faili olarak karşımıza köleler çıkmaktadır. Bir kölenin dava edildiği ve eşkıyalık olarak nitelenen olayda, köle tarafından firar, ev basma, alıkoyma, darp, fi'l-i şeni' ve izâle-i bekâret gibi farklı fiillerin işlendiği ve sicillerdeki taciz ile ilgili bütün tabirlerinin bu kölenin karıştığı olayda kullanıldığı görülmüştür. Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı Seydiler Köyü'nden Seyyid Ahmed Çelebi ibni Hacı Mustafa, Devrekâni Kazası'na bağlı Yaylak Köyü'nden Seyyid Ahmed ibni Seyyid İbrahim ve Hüseyin bin Abdullah'ın firarda olan abd-i memlûkü Şermet bin Abdullah'ın, fi'l-i şeni' kasdıyla bir gece evlerini basıp kendisini darp ettiğini ve kızı Fâtıma'yı da evine götürüp izâle-i bekâret ettiğini söylemiştir. Şermet isimli eşkıyanın

[2595] KŞS 16, s. 37, 38.
[2596] KŞS 9, s. 34.

kötü hal ve davranışlarından bıktıklarını söyleyen köy ahalisi, mahkemeye zanlının sürekli yatıkları eşkıyalıklara, fi'l-i şeni' kastıyla devamlı ev bastığına ve hetk-i ırz eden kötü bir şahıs olduğuna da şahitlik ettiklerini belirtmişlerdir.[2597]

5.1.4 Küfür Olayları

Küfür söz konusu dönemde rastlanan diğer bir olay çeşitidir. Küfür olayları sicillerde şetm kelimesi ile ifade edilmektedir. Küfür hadiseleri ile ilgili incelenen dönemde fazla bir kaydın bulunmaması, tek başına gerçekleşen küfür olaylarının mahkemelere taşınmadığını göstermektedir. Ancak küfrün, darp ve yaralama gibi olaylara sebebiyet vermesi veya kişilerin ailesi ve inancı gibi kutsalına yapılması durumunda şikâyete dönüştüğü tespit edilmiştir. Bir kişinin karısına veya annesine cinsellik içeren kelimelerle şetimde bulunmanın cezası İslâm hukukuna göre ta'zir iken şahsın dinine ve imanına şetm etmek ise ta'zir i şedid ve hapis gerektirmektedir.[2598] Ta'zir, kanun yapan kişiler tarafından cezası belirlenmeyen, had ve kısas denilen suçlar dışında kalan, uygulaması yasama organına veya takdiri belirli sınırlar içerisinde hakime bırakılmış, Allah veya kul hakkını ihlal eden hukuka aykırı fiillerdir. Osmanlı Devleti'nde diğer İslâm devletlerinden farklı olarak ta'zir cezalarının çoğu kanunnameler ile belirlenmiş olup suçun cezası için kadıya ve diğer yöneticilere sınırlı sayıda takdir hakkı bırakılmıştır.[2599]

Rastladığımız sicillerde küfür çok teferruatlı bir şekilde anlatılmamış ve kullanılan tabirler birebir geçmemiştir. Bu sebeple hakaretin ne boyutta olduğu ancak mahkemeye başvuran kişinin eşine veya dinine küfredildiğini belirtmesi halinde anlaşılmaktadır. Sadece küfür kelimesi ile ne kastedildiği bilinmemektedir. Mesela, Devrekâni Kazası'na bağlı Çayırcık Köyü'nden Mehmed Bey bin Hacı Ali, aynı köyden Mehmed Beşe ibni Ahmed'i, ağzına ve avratına şetm ettiği gerekçesiyle mahkemeye vermiş, İmam Seyyid Hüseyin ibni Ahmed ve Hüseyin bin Hasan Beşe'yi de olayın şahitleri olarak kayıtlara geçirmiştir. Diğer bir kayıtta, Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı Karayazıcılar Köyü'nde bulunan vakıf arazisinin vergisini almak için

[2597] KŞS 10, s. 25.
[2598] Mehmet Salih Erkek, *"Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Aracı Olarak Küfür"*, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı: 28, Aralık 2016, s. 229.
[2599] Koç, *a.g.t.*, s. 16, 20.

vekil tayin edilen Hafız Şaban Efendi ibni İsmail, aynı köyden İşçi Mehmed bin Mehmed ile Hüseyin bin Recep isimli şahısların kendisini darp edip, din ve imanına da küfür ettiklerini söylemiştir. Şahitler aracılığıyla doğrulanan hadise, mahkeme tarafından kayıt altına almıştır.[2600]

Sicil kayıtlarda, küfür ile başlayan bazı hadiselerin devamında darp ve hafif yaralanmalar olduğu iddia edilmektedir. Mesela, Sırt Kazası'na bağlı Uğru Köyü'nden Mustafa bin Hacı Musa, kendisine küfür edip ağzına sepetle vurararak ön dişlerini kırdığı gerekçesiyle aynı köyden Abdülbaki Bey ibni Abdullah'ı dava etmiştir. Mahkeme tarafından müddeiye verilen sürede iddialar delillendirilememiştir. Abdülbaki Bey'in de böyle bir olay yaşanmadığına dair yemin vermesi üzerine müddei Mustafa bin Hacı Musa muarazadan men edilmiştir.[2601]

Küfürle başlayan bazı olaylar ise darp ile devam edip ağır yaralanmalara kadar gidebilmektedir. Mesela, Mergüze Kazası'nın Hocahâcib Divânı'na bağlı Okçuoğlu Köyü'nden Hasan bin Mehmed'in, aynı köyden Recep bin İbrahim'e açtığı davada olay küfürle başlamıştır. Hasan bin Mehmed, Recep'in kardeşi Mehmed Bey ile küfürlü bir şekilde tartışırken, elinde bıçakla gelen Recep'in kendisini sol tarafından yaraladığını söylemiştir. Hasan bin Mehmed, mahkemeden tahrir yapılarak gereğinin icrasını talep etmiştir. Recep bin İbrahim ise olayı kabul etmiş ve hadise mahkeme tarafından kayıt altına alınmıştır.[2602]

5.1.5 Kayıp ve Hırsızlık Olayları

Söz konusu dönemde hırsızlık iddiasını içeren sadece bir kayıt bulunmaktadır. Sicil kayıtlarına göre mahkemelere başvurular genelde malların kaybolduğu gerekçesiyle yapılmaktadır. Kaybolan malları satanlar mahkemelere onları bulduklarını, alanlar ise tanımadıkları bir kişiden satın aldıklarını söylemektedirler. Sadece bir kayıp vakasında zanlı kendisine atfedilen suçu kabul ederek satış yaptığını kabul etmiştir. Bu olayla ilgili 25 Zilkade 1115 / 31 Mart 1704 tarihli kayıtta, Göl Kazâsı'na bağlı Acuç Köyü'nden Hatib Mehmed Efendi ibni İsmail, ağılından bir gece vakti sekiz re's

[2600] KŞS 9, s. 4, 29.
[2601] KŞS 10, s. 14.
[2602] KŞS 79, s. 51.

ağnâm ile otuz re’s keçi olmak üzere toplam kırk re’s hayvanının kaybolduğunu söylemektedir. Mehmed Efendi, hayvanları aldığından şüphelendiği Kastamonu’nun Kabalar Köyü’nden Mumcuoğlu İbrahim Beşe bin Bedreddin’in hayvanlarını Tosya’da kırk bir kuruşa sattığını duyunca mahkemeye başvurarak olayın araştırılmasını talep etmiştir. Mahkemeye çağrılan İbrahim Beşe, hayvanları şahsın ağılından bir gece alıp aynı gece Tosya’ya götürdüğünü ve sonrasında yine Tosya’da kırk bir kuruşa sattığını kabul etmiş ve olay mahkeme tarafından kayıt altına alınmıştır.[2603]

Kaybolan malları elinde bulunduran şahıslar herhangi bir hırsızlık ithamı yapılmadan mahkemelere verilmektedir. Malların kendilerine ait olduğunu ispat eden müddeilere malları geri verilmiştir. Olayda suçlayıcı bir delil veya şahit olmadığı için yaşananlar hırsızlık olarak nitelendirilmemiş ve malı elinde bulunduranlara herhangi bir ceza da uygulanmamıştır. Mesela, Debbağishak Köyü’nden Seyyid Abdurrahman Çelebi ibni Seyyid Şaban Efendi, sekiz ay önce köydeki çayırda kaybolan kestane doru tûlî üç yaşında erkek katırını Hamza Ağa Mahallesi’nden Mehmed bin Mehmed’in elinde bulduğunu söylemiştir. Şahıs mahkemeye böyle bir kayıp yaşadığından haberi olmadığını, bahsedilen katırı Kengırı (Çankrı) Sancağı’ndaki Tuht Kazası’nda bulunan Bayraklı Pazarı diye bilinen pazarda, ismini bilmediği ihtiyar bir kişiden bir re’s bargir ile birlikte on altı buçuk kuruşa satın aldığını beyan etmiştir. Müddei, kısrağın kendi hayvanı olduğunu şahitler aracılığıyla ispat etmiş ve katırı herhangi birine satmadığına dair de mahkemeye yemin vermiştir. Mahkeme gerekli daha sonra yapacağının belirterek olayı kayıt altına almıştır.[2604] Diğer bir kayıtta, Göl Kazası’na bağlı Ârız Köyü’nden Hüseyin bin Mahmud Beşe on ay önce köydeki çayırda otlarken kaybolan, siyah tûli kısrağımdan doğan sarı tûli muhalif katırının, Sırt Kazası’na bağlı Gergen Köyü’nden Abdülmümin bin Ömer Efendi elinde bulduğunu söyleyerek mahkemeden olayın araştırılmasını istemiştir. Şahıs cevabında, katırı Hacıvazoğlu diye bilinen şahıstan aldığını, müddeinin iddia ettiği katırın ise bu katır olup-olmadığının belli olmadığını ifade etmiştir. Katırın kendisine ait olduğunu şahitlerle ispat eden Hüseyin bin Mahmud Beşe, katırı satmadığı hususunda da mahkemeye yemin vermiştir.

[2603] KŞS 13, s. 3.
[2604] KŞS 16, s. 35.

Mahkeme, katırın Abdülmümin bin Ömer Efendi tarafından sahibine teslim edilmesine karar vermiştir.[2605]

Diğer bir olayda ise taraflar mahkemenin ispat aşamasında verdiği sürede anlaşma sağladıkları için davanın devamına gerek kalmamıştır. İsmail Bey Mahallesi'nden Semerci Hacı Mehmed bin Halil, Nasrullah Köprüsü altındaki sergide kaybolan yirmi derisinden birinin Tuzcuzâde Hanı'nda kalan Debbağ Mustafa bin Derviş Hasan'nın elinde bulunduğu iddiası ile mahkemeye başvurmuştur. Debbağ Mustafa ise sözü edilen deriyi Hacı Mehmed Bölükbaşı isimli kişiden parası karşılığında satın aldığını söylemiştir. Mahkemenin iddiaların delillendirilmesi için verdiği sürede müddei Debbağ Mustafa'dan aldığı kırk kuruş karşılığında anlaşmayı kabul ettiğinden dava kapatılmıştır.[2606]

Kaçarak ortadan kaybolan ve başkasının elinde bulunan köleler de incelenen dönemde dava konusu olmuştur. Mesela, Zarı Kazası'na bağlı Erkemle Köyü'nden Küçüksipahioğlu Ali Ağa ibni Mehmed'in İstanbul esir pazarından satın aldığı Ivaz bin Abdullah isimli kölesi dört sene önce mülkünden kaçmıştır. Rus asıllı, orta boylu, açık kaşlı, gök ala gözlü olduğu belirtilen Ivaz'ın, Kübcüğez Mahallesi'nden Sipahioğullarından Hacı Mehmed Ağa ibni Mehmed elinde olduğunu iddia eden Ali Ağa, kölenin mahkeme tarafından alınarak kendisine verilmesini talep etmiştir. Mehmed Ağa cevabında, köleyi Taşköprü'den Ramazan Çelebi isimli kişinin vekilleri Mustafa Beşe ve Hasan Beşe isimli şahıslardan birer re's siyah renk katır ve yüz yirmi beşer kuruş karşılığında satın aldığını söylemiştir. Ayrıca Kastamonu Kalesi Dizdârı Hüseyin Ağa'ya tabi Ali Bey ibni Abdullah ile Baş Köyü'nden Ali bin Ahmed'in satışa şahitlik ettiğini, tarafına mahkeme tarafından hüccet verildiğini ve kendisinin Ali Ağa'nın kaçan kölesinden de haberi olmadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine mahkeme müddeiden kölenin kendisine ait olduğuna dair delil sunmasını talep etmiştir. Aynı kazâya bağlı Körşiş Köyü'nden Süleyman Efendi ibni Şaban Efendi ve İsmail bin İbrahim, Ivaz isimli kölenin dört sene önce kaçtığına ve müddeiye ait olduğuna şahitlik etmişlerdir. Mahkeme Ali Ağa'dan kölesini başka bir yere satmadığına veya hür bırakmadığına dair yemin vermesini istemiştir. Ali Ağa'nın

[2605] KŞS 20, s. 20.
[2606] KŞS 79, s. 6.

mahkemeye istenilen yemini de vermesi üzerine Ivaz isimli kölenin Hacı Mehmed Ağa tarafından müddeiye teslim edilmesine karar verilmiştir.[2607]

Hırsızlık olaylarının incelenen dönemde sadece bir kayıtta yer alarak neredeyse hiç yaşanmaması durumun incelenen döneme has bir özellik olup-olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Hırsızlık olayı ile ilgili XVII. yüzyılın sonlarına doğru ve incelenen dönemin öncesinde münferit hadiselerden kaynaklı beş kayıt[2608] ile 1725'ten 1750 yılına kadar olan dönemde üç kayıt bulunmaktadır.[2609] XVIII. yüzyılın sonları doğru ise herhangi bir kayıtta hırsızlık vakası yer almamaktadır.[2610] Bu tespitler, hırsızlık olaylarının incelenen dönemde dâhil olmak üzere XVII. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl sonlarına kadar çok az karşılaşılan bir olay olduğunu göstermesi açısından ilgi çekicidir.

5.1.6 İntihar Olayları

Bu olaylarla ilgili sicillerde sadece iki adet kayıt bulunmaktadır. Kayıtlardan intihar eylemini gerçekleştiren kişilerin akıl sağlığının yerinde olmadığı ve bu durumun halk tarafından da bilindiği anlaşılmaktadır. Akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerle ilgili ölümle sonuçlanan olaylarda aksine bir delil yoksa kimse suçlanmamakta ve olay sadece kayıtlara geçirilmektedir. Akıl sağlığı yerinde olmayan kişiler ile ilgili önceden mahkemelere bilgi verilerek durum kayıt altına alınmakta ve yaşanması muhtemel bir olayda sorumluluğun hasta kişiye ait olacağı belirtilmektedir. Mesela, Has Köyü'nden Mustafa bin Mehmed, kardeşi Mehmed bin Mehmed'in on sene önce akıl hastalığına yakalandığı söylemiş ve verdiği bilgiler şahitler tarafından da teyit edilmiştir. Bu sebeple Mustafa mahkemeye akıl sağlığı yerinde olmayan kardeşi Mehmed bin Mehmed'in karışması muhtemel bir olayda veya cinayette sorumluluğun kardeşinde olacağını belirtmiştir.[2611]

[2607] KŞS 79, s. 32, 33.
[2608] Ahmet Rıfat Güzey, *"Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Kastamonu"*, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Ankara 2001, s. 134.
[2609] Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 404, 405.
[2610] Fahri Maden, *"18. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu (Şeriye Sicillerine Göre)"*, **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2004.
[2611] KŞS 79, s. 29.

Sicil kayıtlarında akıl sağlığı yerinde olmayanların genellikle kendini asarak intihar ettiği anlaşılmaktadır. Mesela, 12 Şevval 1113 / 12 Mart 1702 tarihli bir kayıtta, Kebkebirler Mahallesi'nden Ali bin Seydî Ahmed'in akıl sağlığı yerinde olmayan zevcesi Âişe binti Mehmed'in evinin bahçesinde bulunan meyve ağacına kendisini asarak öldürdüğü anlatılmaktadır. Bu olay üzerine hatunun kocası tarafından mahkemeden keşif istenmiştir. Mahkemenin görevlendirdiği Mevlânâ Mehmed Efendi ibni Muhyiddin Efendi ile Kastamonu Mütesellimi Yusuf Ağa'nın görevlendirdiği Mehmed Ağa ibni Yusuf'tan oluşan keşif heyeti akıl sağlığı yerinde olmayan hatunun kendisini asmak suretiyle öldürdüğü tespit edilmiştir. Mahalle ahalisi de hatunun akıl sağlığının yerinde olmadığına şahitlik etmişlerdir. Diğer bir kayıtta, intihar eden kızın babası Seyyid Mehmed Çelebi ve annesi Kerime binti Mehmed'in damatları Ali'den herhangi bir şikâyetleri olmadığını söylemişlerdir. Ayrıca ebeveynler kızlarının terekesinden düşen hisseleri ile mehri olan yüz kıt'a esedi kuruş, bir kırmızı zerbağat kaftan, bir sim kemer kuşak ve bir sim saçbağını aldıklarını beyan ederek mahkemeye ibrada bulunmuşlardır. [2612]

Köylerde gerçekleşen hadiselerde keşif ve muayene işlemi nâib tarafından yapılarak olayın bir cinayet mi yoksa intihar mı olduğu araştırılarak kayıt altına alınmaktadır. Mesela, Çukurviran Divanı'na bağlı Manasır Köyü'nden Rahime binti Mustafa isimli hatun ahali tafarından asılı bir şekilde ölü olarak bulunmuştur. Hatunun akıl sağlığının yerinde olmadığı önceden beri bilindiği için cinayetten kimse sorumlu tutulmamıştır. Yapılan muayene ile görünürde ve hatunun kıyafetlerinde cinayete dair bir ize de rastlanmadığından Akkaya Nahiyesi Nâibi Halil Efendi tarafından olay kayıtlara intiharın olarak geçirilmiştir.[2613]

5.1.7 Borç Meseleleri

Şer'iyye sicillerinde borç meseleleri için deyn, karz ve istikraz kelimeleri kullanılmaktadırı. Karz ve istikraz kavramlarının parasal borçlar ile alakalı belgelerde ve genellikle de birlikte kullanıldığı görülmüştür. Deyn kelimesinin ise, parasal borçları da kapsayan daha geniş bir borç ağınına işaret ettiği tespit edilmiştir.

[2612] KŞS 10, s. 27, 29.
[2613] KŞS 20, s. 128.

Deyn kavramı, İslâm hukukunda aynı doğrultuda fakat kapsam olarak daha dar ve geniş anlamlar ifade eden bir kavramdır. En geniş manada mali ve mali olmayan (namaz, oruç gibi) borçları kapsarken daha dar tanımıyla mali ve hukuki borçları kapsamaktadır. Deyn, en dar manada ödünç verilen malları ifade etse de günümüzde kullanılan borç kelimesini tam olarak karşılamamaktadır. Bu sebeple en dar anlamdaki borçlar karz kelimesiyle tanımlanmaktadır. Karzın deynden daha dar bir anlamı olduğu için her karz bir deyn iken her deyn bir karz değildir.[2614] Karz, özel bir akid olup misli bir malın daha sonra geri ödenmek üzere verilmesidir. Misli kelimesi ile çarşı ve pazarda, birimleri arasında anlaşmazlığa sebep olacak bir farklılık bulunmaksızın benzeri bulunan şeyler kastedilmektedir. Karz, bir kişinin diğerine miktarı belli (muayyen) bir para veya eşya borcunu ifade etmektedir. İstikraz ise ödünç isteme veya alma işidir.[2615]

Borçlar incelenen dönemde de kişiler arasında anlaşmazlığa yol açan bir mesele olup alacağını tahsil edemeyenler mahkemelere dava açmışlardır. Alacaklı kişilerin mahkeme aracılığıyla talep ettiği borcun kabullenilmesi durumunda ise mahkemeye pek fazla iş düşmemekte sadece borçlu kişiye ödeme hususunda uyarıda bulunulmaktadır. Mesela, Devrekâni Kazası'ndan Abdurrahman Ağa ibni Ömer Ağa, Gubârîzâde Hacı Mustafa Çelebi ibni Ahmed Çelebi'de bulunan bin yüz kırk beş kuruşun tahsili için mahkemeye başvurmuştur. Gubârîzâde zimmetinde böyle bir para olduğunu söyleyerek borcunu kabul etmiştir. Bunun üzerine mahkeme borcun ödenmesi için şahsa tembih vermiştir.[2616]

Borç meseleleri tarafların anlaştığı bazı durumlarda dava konusuna dönüşmeden çözülebilmekte hatta mahkemeye intikal etse de açılan davalar geri çekilebilmektedir. Mesela, Ahlat Köyü'nden Hatib Hüseyin Efendi bin Hasan ehl-i örfe şikâyet edilerek kendisinden alınan elli kuruş için aynı köyden Ünzile isimli hatunu dava etmek üzere iken aralarında anlaştıklarından hatunu mahkemeye vermekten vazgeçmiştir. Başka bir kayıtta, Üyük-i Esfel Köyü'nden Ali bin Pehlivan Ali, mahkemeye babasının Virancık Köyü'nden Mehmed bin İlyas ve oğlu Bayram'a ayrı ayrı toplam üç yüz

[2614] Faruk Emrah Oruç, "*İslâm Hukukunda Deyn"*, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 7, 8, 9.
[2615] Mehmet Nerkiz, *"İslâm Fıkhında Borç/Karz Akdi ve Yükümlülükleri"*, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2019, s. 7, 8,
[2616] KŞS 10, s. 51, 52.

kuruş borç verdiğini, borcun ödenmeden de babasının vefat ettiğini anlatmıştır. Mehmed, Ali'nin babasına oan yüz elli kuruşluk borcun otuzunu hayatta iken ödediğini ve kalan yüz yirmi kuruşunu da ödeyeceğini söylemesine rağmen iki ay sonra bu sözleri inkâr etmiştir. Olay büyüyecekken taraflar arasında altmış kıt'a esedî kuruş ile bir re's bargir karşılığında anlaşmış ve boç da tahsil edilmiş olduğundan ortada bir problemin kalmamıştır. Yine diğer bir kayıtta, Eceoğlu Köyü'nden Mustafa bin Mehmed'in kardeşi Ahmed'i dava ettiği sonra da davayı geri çektiği görülmüştür. Kardeşlerin Aycılar Mahallesi'nden Hüseyin Dede ibni Ramazan'a ortak oldukları paradan verdikleri kırk esedi kuruşun Mustafa'ya verilmesi gereken yirmi kuruşluk pay önce davalık olmuş sonra da kardeşler aralarında dokuz esedi kuruşa anlaştıkları ve Mustafa'nın da payını aldığı için dava geri çekilmiştir.[2617]

Bazen yapılan anlaşmalardan taraflardan birinin dönmek istendiği görülmüştür. Böyle durumlarda anlaşmayı bozmak isteyenler yeterli gerekçeleri gösteremez ve deliller de aleyhine olursa mahkemeler talepleri reddetmektedir. Mesela, Kübcüğez Mahallesi'den müteveffa Hacı Ali Beşe ibni Şaban'ın küçük oğlu Ahmed, mansub vasisi olan üvey babası aracılığıyla Cebrail Mahallesi'nden müteveffa Reftârî Hacı Mehmed bin Hacı Mustafa'nın oğullarını ve mansub vasileri Mustafa Efendi ibni Hacı Mehmed'i mahkemeye vermiştir. Reftârî Hacı Mehmed'in, Ahmed'in babası Hacı Ali Beşe'den aldığı doksan iki kuruşluk destarın parasını ödemeden vefat ettiği için borç oğlu Mustafa Efendi'den istenmiştir. Taraflar arasında kırk beş kıt'a kırmızı beledî boğası ve kırk kıt'a esedî kuruş bedelinde sulh sağlanmıştır. Ancak Mustafa Efendi böyle bir konuda bilgi sahibi olmadığı için ödemeden geri dönmek istediğini söylemiştir. Borcun alınıp ödenmediğinin şahitlerle ispat edilmesi üzerine Mustafa Efendi muarazadan ve mutalebeden men edilmiştir.[2618] Bazen de müddeilerin davası delil yetersizliğinde dolayı mahkeme tarafından reddedilmektedir. Mesela, Oyralan Köyü'nden Mehmed bin Ali ve Ahmed Beşe ibni Mustafa, Hacı Hamza Mahallesi'nden İbrahim bin Recep'i, basının aldığı fakat ödeyemeden vefat ettiği iki bin üç yüz akçe için mahkemeye vermiştir. İbrahim bin Recep ise böyle bir borçtan haberi olmadığını belirtmiştir. Davacı tarafın mahkemeye herhangi bir delil

[2617] KŞS 9, s. 4, 26, 42.
[2618] KŞS 13, s. 1, 2.

gösterememesi ve davalı tarafın da böyle bir borçtan haberi olmadığına yemin vermesi üzerine mahkeme müddeilerin davasını reddetmiştir.[2619]

Alacaklılar borcunu tahsil edebilmek için mutlaka iddialarını delille ispat etmek zorundadır. Aksi takdirde alacaklılar mahkemeden red cevabı almaktadır. Mesela, Atabey-i Sağîr Mahallesi'nden Ali ibni Bayram, mahkemeden Araç Kazası'na bağlı Kızılsaray Köyü'nden Halil bin Mehmed'e verdiği iki yüz yirmi kuruştan kalan kırk kıt'a esedi kuruşluk borcun tahsil edilmesini talep etmiştir. Halil bin Mehmed ise cevabında, bu borcu üç yıl önce tamamladığını ve şahsın da ibrasını yaptığını belirtmiştir. Borcun tamamlandığının şahitlerle ispat edilmesinden sonra müddeinin isteği geri çevrilmiştir.[2620] Yine Gökdere Mahallesi'nden Mehmed Ali ibni Bayram, mahkemeye babasının İsmail Bey Mahallesi'nden Hacı Hasan bin Abdullah'ta bulunan yüz yirmi kıt'a esedî kuruşunun yirmisini küçükken annesi Fâtıma'ya verdiğini ancak kendisinin reşit biri olarak kalan yirmi kuruşu talep ettiğinde vermediği ifade etmiştir. Mahkeme delil gösteremeyen ve Hacı Hasan'ın da böyle bir borç olmadığına dair yemin verdiği davada Mehmed Ali isimli müddei muaradan men edilmiştir.[2621]

Bazen bir köy ahalisi ödenmeyen borçları için bir şahsa toplu olarak dava açabilmektedir. Mesela Kızılcaviran ahalisi, köy mensubu İbrahim bin Ali'den davacı olmuştur. Ahali, şahsın babası Ali'nin sefere giderken köy ahalisinden zorla aldığı on beş kuruşu basının ölmesi sebebiyle oğlundan talep etmektedir. İbrahim ise, babasının seferde gerçekleşen ölümüne kadar geçen on beş senede konuyla ilgili hiçbir dava açılmadığını hatta köyden kimseyle arasında bu konuda çekişme bile yaşanmadığını belirtmiştir. Kadı, on beş senedir hiçbir gerekçe yokken açılmayan bir davada izinsiz olarak iddiaları dinlemenin bile yasak olduğundan köy ahalisini ara bir kararla talepten men etmiştir.[2622] Sonraki defterlerde ahali tarafından merkeze yazılmış ve dava için gerekli iznin verilmesiyle alakalı bir arzuhal kaydına rastlanmaması olayın kapandığını göstermektedir. Günümüz davalarında da süre aşımı söz konusudur.

[2619] KŞS 9, s. 12.
[2620] KŞS 10, s. 61.
[2621] KŞS 9, s. 5.
[2622] KŞS 9, s. 14.

Gayrı müslimler arasındaki borç meseleleri de incelenen dönemde mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Mesela, Acem tüccarı Motes veled-i Balaban, Kesber'e kırk kuruş kıymetinde çeşitli eşyalar verdiğini ve şahsın ölmeden yirmi kuruşunu ödediğini söylemiştir. Motes, Kesber'in terekesine varis olan Acem tüccarı Kâzer veled-i Kesber'den kalan yirmi kuruşunu talep etmiştir. Ancak müddei, mahkemeye konuyla ilgili herhangi bir delil sunamamıştır. Kâzer ise böyle bir borçtan haberi olmadığını söyleyerek mahkemeye İncil ve Hz. İsa üzerine yemin vermiştir. Bunun üzerine mahkeme müddeiyi, elinde bir delil olmadan bu şekilde talepler de bulunmaması için uyarmıştır. [2623] Bu kayıttan, mahkemenin yemin talebini herkesin kendi inancı doğrultusunda kabul ettiği kutsallar üzerine yaptırdığı anlaşılmaktadır. Buradaki gayrı müslimler, kutsal kitapları İncil ve peygamberleri Hz. İsa üzerine yemin etmişlerdir.

Tarafların anlaşması şartıyla bazı nakit borçlar takas yolu ile ödenebilmektedir. Mesela, Kırkçeşme Mahallesi'nden müteveffa Musa bin Abdülcelil'in varislerinden biri olan kardeşi Mustafa, müteveffanın eşinden mahallede bulunan menzilden hisse talebinde bulunmuştur. Ancak mahalledeki Cebrail Mescid-i Şerifi Vakfı'na mukataalı menzil, Musa bin Abdülcelil'in zevcesi Saliha binti Süleyman'a olan yüz kuruşluk borç karşılığında mütevelli aracılığıyla takas edilmiştir. Takas hadisesini şahitlerin de doğrulaması üzerine Mustafa'nın talebi mahkeme tarafından reddedilmiştir.[2624]

Borç meselelerinde kefillik önemli olduğu için kişiler alacaklarına karşı mahkemelerden kefillik talep edebilmektedir. Mesela, Boyabat Kasabası'nın Sarıimamoğlu Mahallesi'nden Mehmed Ağa ibni Şeyh Osman Efendi ibni Hacı Yûsuf Efendi, Rum asıllı Ivaz bin Abdullah isimli abd-i memlûkünü Mustafa Beşe'ye yüz otuz kuruş karşılığında satarken borcunu tahsil edememe gibi bir duruma karşı mahkemeden kefil talep etmiştir. Mehmed Ağa'nın üvey babası Seyyid Mehmed Çelebi ibni Seyyid Abdülkâdir Efendi ve Sarıimamoğlu'ndan Ahmed Beşe ibni Satılmış, Mustafa Beşe'nin borcuna kefil olduklarını ve herhangi bir sebepten borcun tahsil edilememesi halinde borcu ödeyebileceklerini ifade etmişlerdir.[2625]

[2623] KŞS 13, s. 27.
[2624] KŞS 9, s. 35.
[2625] KŞS 16, s. 27.

Kefillik, asıl borçlu olan kişi ile birlikte alacaklıya karşı sorumlu tutulan kişidir. Karz aktinde ödünç veren kişi alacağına güvence sağlanması açısından kefil talep etme hakkına sahiptir. [2626] Ancak borç meselelerinde kefillikle ilgili bazı problemler yaşanmaktadır. Kefil olunan kişilerin ölmesi kefil ile müteveffanın varisleri arasında probleme yol açmaktadır. Mesela, Devrekâni Kazası'na bağlı Kasaplar Köyü'nden Ali Bey ibni Bâki mahkemeye gelerek Bozkoca Köyü'nden müteveffa Süleyman Ağa'nın, Ömer Çavuş'tan kendisini kefil göstererek üç yüz yirmi kuruş borç aldığı ve hayatta iken iki yüz kuruşunu ödediği borcun, kalan yüz yirmi kuruşunu müteveffanın oğlu Mehmed Ağa bin Süleyman Ağa'nın, kefilliğine binaen kendisinden talep ettiğini söylemiştir. Mehmed Ağa ise cevabında, borcun kendi babasına değil Ali Bey'e ait olduğunu, borcun iki yüz kuruşunun Ali Bey tarafından ödendiğini, kalan yüz yirmi kuruşun tahsili için kendisine dava açıldığını ancak bu borcun da kendisine ait olduğunu, Ali Bey'in borcu kabul ettiğini ve elinde mahkeme tarafından verilen bir hüccet olduğunu belirtmiştir. Bu hücceti dikkate alan mahkeme, kefil olunan borçlunun daha borcunu bitirmeden kendi kefili tarafından zaten dava edilemeyeceğini de belirterek Ali Bey'i muarazadan men etmiştir.[2627]

Müteveffalara hayatta iken ödenemeyen borçlar, varisleri tarafından mahkeme aracılığıyla ve ispatlanması durumunda paylarına düşen hisseler oranında tahsil edilmektedir. Mesela, Bozoğlak Köyü'nden Mehmed ibni İbrahim, Türkeli Köyü'nden Hacı Hüseyin bin Şaban'dan bir re's bağir tûli erkek ve bir re's bağir tûli muhalif katırlarını yüz otuş kuruş karşılığında satın almıştır. Hayvanları satın alan şahıs daha ödemesini yapamadan mal sahibi vefat etmiştir. Bunun üzerine varislerden Recep Bey, ödenmeyen borcun tahsili için mahkemeye başvurarak hissesini talep etmiştir. Mehmed Bey'in olayı inkâr etmesi üzerine mahkeme müddeiden delil istemiştir. Recep Bey, Türkeli Köyü'nden şahitler aracılığıyla anlattıklarının doğruluğunu ispat edince mahkeme, borçtan varise düşen payın ödenmesi hususunda Mehmed Bey'i uyarmıştır.[2628]

Borcunu ödeyemeden vefat edenlerin borçları, ispat edilmesi durumunda birinci derece yakınlardan tahsil edilmektedir. Mesela, Cebrail Mahallesi'nden Ahmed Çelebi

[2626] Nerkiz, *a.g.t.*, s. 67,
[2627] KŞS 9, s. 5.
[2628] KŞS 20, s. 8.

ibni Mehmed, Rumeli'nin Kili kasabasında iken vefat eden Hürmetli Mehmed ibni Hacı Ali'ye satması için bazı mallar ile on kuruş verdiğini söylemiştir. Müteveffa, satıştan elde edilen yüz on kuruşu göndermiş ancak kalan elli üç kuruşu gönderemeden vefat etmiştir. Bu sebeple Ahmed Çelebi, kalan borcu annesi Fâtıma binti Muslu'dan talep etmiştir. Fâtıma hanımın anlatılanların doğru olduğunu fakat böyle bir borç olduğu konusunda bilgisinin olmadığını söylemesi üzerine mahkeme müddeiden delil istemiştir. Hadisenin şahitlerin ifadesi ile doğrulanması sonrasında mahkeme kalan borcun Fâtıma tarafından ödenmesine karar vermiştir.[2629] Honsalar Mahallesi'nden Hacı İbrahim bin Hacı Recep, Aktekye Mahallesi'nden Mehmed Beşe bin İbrahim ibni Ahmed'in kendisinden önce yüz yirmi altı kuruş sonra da Hacızâde Hacı Mehmed Ağa'nın kefaletiyle yüz altı kuruş borç aldığını söylemiştir. Hacı İbrahim, vefat etmeden önce yüz altı kuruşu ödeyen Mehmed Ağa'nın ödeyemediği yüz yirmi altı kuruşluk borcu varisleri olmaları hasebiyle annesi Alime binti Mahmud ile zevcesi Kerime binti Muslu'dan talep etmiştir. Söylediklerini şahitlerle doğrulayan Hacı İbrahim, borcunu almadığına dair de yemin verince mahkeme borcun Alime ve Kerime hatunlar tarafından ödenmesine karar vermiştir.[2630]

Müteveffaların eğer tespit edilmiş sabit borçları varsa mahkemeler şahısların terekelerinden bu meblağı alacaklı adına ayırmaktadır. Mesela, Yakup isimli bir kişiye bulunan sabit bir borcun karşılığında mahkeme, Honsâlâr Mahallesi'nden müteveffa Hacı Hasan Çelebi ibni Satılmış'ın terekesinden on iki kuruşluk bir meblağı şahıs adına ayırmıştır.[2631] Yine mahkeme tarafından Sûfîler Mahallesi'nden bir sefer dönüşü vefat eden Seyyid Hacı Mahmud Ağa ibni Seyyid Hacı Mehmed Ağa'nın terekesinden verilmek üzere borcunun sabit olduğu Mehmed Ağa'ya yirmi sekiz kuruş ve Genç Mehmed Beşe'ye de on dört kuruşluk bir meblağ ayrılmıştır.[2632]

Alacaklı kişilerin müteveffanın eşi veya kardeşi gibi yakınları olması durumunda da mahkemenin uygulaması değişmemekte ve zevceye ait mehir de boç kabul edilerek ayrıca terekeden düşülmektedir. Mesela, Akmescid Mahallesi'nden müteveffa Balıkoğlu Mustafa bin Ömer'in terekesinden borcuna binaen Bakkal Hafız Mahmud'a

[2629] KŞS 9, s. 6.
[2630] KŞS 79, s. 19.
[2631] KŞS 16, s. 16.
[2632] KŞS 20, s. 36.

adına on bir kuruşluk, zevcesi Aliye'ye adına on kuruşluk ve eşinin mehr-i müecceli için de seksen kuruşluk bir tutar mahkeme tarafından ayrılmıştır.[2633] Yine Halife Mahallesi'nden Semerci Mustafa Çelebi ibni Hacı Ahmed'in terekesinden de, kız kardeşlerinden aldığı toplam otuz altı kuruş tutarındaki borç, kişi başına dokuz kuruş olmak üzere Emine, Rabia, Nesli ve Âişe ismine ayrılmıştır. Diğer bir kayıtta mahkeme, İsmail Bey Mahallesi'nden müteveffa Boyacı Usta Ömer bin Osman'ın terekesinden mehir borcu olarak otuz kuruşluk bir tutarı ayırmıştır.[2634]

Müteveffaların terekelerden mahalle veya vakıflar adına da bazı borçların düşülmektedir. Mesela, seferden dönerken vefat eden Hacı Hamza Mahallesi'nden Ramazan Beşe ibni İbrahim'in terekesinden mahalle adına on iki kuruşluk bir borç düşürüldüğü görülmektedir.[2635] Yine Küplüözü Köyü'nden müteveffa Mehmed Bey ibni Abdi Bey isimli sipahinin terekesinden borçlarına mukabil mahkeme Deveciler Mescid-i Şerîfi'ne vakfedilen on kuruşu, Topal Ramazan isimli kişiye verilecek on kuruşu ve bir kürk bedeli olarak da on sekiz kuruşluk bir tutarı ayırmıştır.[2636]

5.1.8 Miras Meseleleri

İnsan hayatının kaçınılmaz bir parçası olan ölüm olayı ve sonrasında karşımıza çıkan miras Osmanlı ailesinde dini farklara göre bölüştürülürdü. İslâm miras hukukundaki mecburiyet esası gereğince muris veya varis olmak serbest iradeye bağlı olmayıp kanuni mirasçıların korunmuş olan hisseleri vardır. Mesela ölenin çocukları (füru) varken ölenin anne-babasına (usûl) hisse düşmez ama muhtaç iseler nafaka alabilirlerdi. Toplumda bulunan gayr-ı müslimlerin de miras taksimi için mahkemelere başvurduğu düşünülürse İslâm hukukundaki miras uygulamaları herkes için makul görünmektedir.[2637]

Kur'an-ı Kerim'de ferâiz denilen mirasın nasıl dağıtılacağı ile ilgili husus oldukça açık ve geniş bir biçimde açıklanmıştır. Ölen kişinin mal varlığından önce cenaze ve defin masrafları sonra da borçları ayrılırdı. Geriye kalan mal ise üçe bölünerek varsa ölen

[2633] KŞS 79, s. 39.
[2634] KŞS 16, s. 74, 78.
[2635] KŞS 20, s. 27.
[2636] KŞS 16, s. 19.
[2637] Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, s. 115, 116, 117.

kişinin vasiyetine yoksa vasilere dağıtılırdı. Varisler kendi aralarında anlaştıkları müddetçe taksimi istedikleri gibi yapabilirlerdi. Ancak anlaşamazlarsa devreye ferâiz kuralları girerdi.[2638]

Osmanlı Devleti'nde miras olan menkul (taşınabilir) ve gayr-i menkul (taşınamayan) mallar, şer'i usullere yani İslâm hukuku kurallarına göre pay edilmektedir. Miri arazinin tasarruf hakkı, icareteynli ve mukataalı vakıflardaki intikal meseleleri ise örfi hukuk çerçevesinde çözüme kavuşturulmaktadır. Miras paylaşımında şer'î hukuk bölümünün içerisinde yer alan ve ayrıntılı hükümler içeren İslâm miras hukukunu inceleyen ferâiz ilminin bilinmesi, Osmanlı dönemindeki şer'iyye sicillerine yansıyan miras davalarını anlayabilmek açısından önem arzetmektedir. İslâm hukukuna göre malların üçte ikisi kanuni mirasçılara, malların üçte biri varisin tasarrufuna ve varis bulunmaması durumunda ise miras devlet hazinesine aktarılırdı.[2639] İslâm miras hukukunun kaynağı beşeri değil ilahidir. Mûrisin belirlenen kişi ve oranlarda değişiklik yapma hak ve yetkisi olmadığı gibi ölümünden sonra mal varlığının da kimlere vereceğini serbestçe tayin edemez, mal varlığı kendiliğinden mensup olduğu devlete ya da topluma da kalmazdı. Terekeye kimin hangi oranda vâris olacağı, kimlerin miras alacağı ve ne kadar alacağı kitap, sünnet, icma ve kıyas ile tespit edilmiştir. Böylece insanların işi kolaylaşarak sabit miras kuralları sebebiyle oluşabilecek itiraz ve husumetlerin de önüne geçilmiştir.[2640]

Miras kelimesi fıkıhta (İslâm hukuku), ölen bir kimsenin (muris) geriye bıraktığı bütün malların tasarrufunu düzenleyen kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Miras davaları içerisindeki konular, terekenin paylaştırılması sırasında varisler arasında bazen de varisler ile murisin alacaklıları arasında çıkan problemlerdir. Miras taksimi işi kadılar tarafından yapılırken zamanla kadıların denetiminde, miras davalarının

[2638] Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Hukuku**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2012, s. 460, 461, 462.
[2639] Ayşe Şimşek, "*18. Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicilleri Bağlamında Osmanlı Kadınlarının Miras Hukuku Meseleleri (1750-1800)"*, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Konya 2018, s. 55, 56, 57.
[2640] Hilal Özay, *"İslâm Miras Hukukunun Özellikleri"*, **İslâm Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, C: III, Sayı: 2, Aralık 2018, s. 205.

yaşandığı mahallere giderek araştırma yapan, dava sebebi tartışmayı sonuçlandıran ve verdiği kararla terekeleri varislere taksim eden kassamlar tarafından yapılmıştır.[2641]

Miras anlaşmazlıkları insanlar arasında probleme yol açmakta ve müteveffalardan kalan nakit, ev, arazi, bağ, bahçe, değirmen, samanlık, çeşitli hayvan ve eşyalar ile hisse talepleri davalara konu olmaktadır. Mahkemeler miras paylaşımına geçmeden önce ölen kişinin varislerini tespit etmektedir. Böylece kimlerin mirasta hak iddia edebileceği de ortaya çıkmaktadır. Miras haklarını kullanamayacak kadar küçük olanlara mahkemeler vasi tayin etmektedir. Vasiler gerektiğinde mahkemelere başvurabilmektedir. Vasiler ilgili örnekler aile başlığı altında verildiği için bu bölümde tekrar bir örnekleme işine gidilmemiştir.

Mahkemede varisler, hisselerden kendilerine düşenleri tamamen aldıklarını belirterek paylaşılan hisselerin ibrasını yapmaktadır. Bu ibralar daha sonra oluşabilecek anlaşmazlıklarda delil teşkil etmektedir. Varisler genellikle mirastan hisselerini alamadıkları gerekçesiyle dava açmaktadır. Davalar, bazen müddei bazen de davalı tarafın lehine gösterilen deliller doğrultusunda sonuçlanabilmektedir. Mesela, mahkeme Sırt Kazası'na bağlı Okçular Köyü'nden müteveffa Recep bin Ali'nin varislerini kızkardeşi Âişe binti Ali ve müteveffanın halasının oğlu Mustafa bin Mehmed olarak belirlemiştir. Mustafa, mirastan kendisine isabet eden yarı hisseyi kendisine vermediği gerekçesiyle Âişe hatunu mahkemeye vermiştir. Hatunun vekili olan kocası Hasan, Mustafa'nın hissesi karşılığında müteveffanın köydeki mülkünden iki kıt'a bahçe, bir bâb çatma menzil ve bir bâb kerpiç menzil aldığını ayrıca Âişe hatunun Harküstü, Kızılcık, Uzunyar, Karaağaçdibi, Kavakderesi ve Karapürçekoğlu Mehmed Tarlası denilen tarlalarının tasarrufunu da Mustafa'ya verdiğini söylemiştir. Nâib Mehmed Efendi huzurunda daha önce ibrası yapılan mirasla ilgili hüccetin gösterilmesi ve şahitlerin de anlatılanları doğrulayan ifadeleri sonrası müddei Mustafa mahkeme tarafından muarazadan men edilmiştir.[2642]

Bazı davaların varisler belirlendikten sonra kendilerinin de varis olduklarını iddia edenler tarafından açıldığı görülmektedir. Mesela, Daday Kazası'nın Bazergân

[2641] Vildan Yerli, *"Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyılın Sonlarında Miras Davaları"*, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2021, s. 12, 34, 35.
[2642] KŞS 79, s. 25.

Köyü'nden olup Gökdere Mahallesi'de ikamet ederken vefat eden Kassâr Şaban bin Hızır bin Nurullah bin Ruşen'in verâsetinde böyle bir durum vuku bulmuştur. Mahkeme şahsın varisleri olarak zevcesi Döndü binti Abdurrahman, büyük kızları Havva, Fâtıma ve Âişe ile müteveffanın dedesi Nurullah ibni Derviş'in kardeşi İbrahim'in oğlu Abdi'nin oğlu Hasan Beşe'yi belirlemiştir. Bunun üzerine İsmail Bey Mahallesi'nden Mehmed Beşe ibni Recep ibni Abdülkâdir ibni Ruşen, dedesi Abdülkâdir'in müteveffa Şaban'ın babası Hızır ile kardeş oldukları, babalarının isminin Ruşen ve annelerinin isminin de Ünzile olduğunu belirtmiştir. Mehmed Beşe kendisinin Hasan Beşe ile aynı derecede akrabalık bağına sahip ve terekeden pay sahibi iken Hasan Beşe tarafından engellendiği gerekçesiyle dava açmıştır. Mahkeme, akrabalık bağını şahitler ile ispat eden Mehmed Beşe'ye terekeden payının verilmesine ve Hasan Beşe'nin engelleme sebebiyle uyarılmasına karar vermiştir.[2643]

Mirasa konu olan hisselerle ilgili anlaşan varisler bazen anlaşmaya uymayarak davalık olmaktadır. Mahkeme ise varılan anlaşmaya uyulması hususunda tarafları uyarmaktadır. Mesela, Mahalle-i Cedid'den Sakine binti Hüseyin ve kızkardeşi Fâtıma binti Hüseyin, babaları müteveffa Hüseyin'in emlâkından olan mahalledeki fevkanî ve tahtanî menzili, kardeşleri Ahmed'in vefatından sonra taksim etmek istediklerini ancak şahsın oğulları Osman ve Mehmed'in menzilde sırayla oturmayı teklif ettiğini söylemişlerdir. Teklifi kabul eden hatunlar, kullanım sıraları gelince Osman ve Mehmed tarafından engellendiklerini belirtmişlerdir. Osman ve Mehmed ise taksimi kabul ettiklerini ancak sırayla kullanma diye bir teklifin olmadığını beyan etmişlerdir. Şahitlerin hatunları doğrulaması üzerine mahkemeden menzilin sırayla kullanma konusundaki anlaşmaya uyulması kararı çıkmıştır.[2644]

Müteveffalardan sonra belirlenen varislerden de birisinin ölmesi durumunda yeni varisler ortaya çıkmaktadır. Bu durum bazen yeni mirasçıların hisselerini alamamasına ve mahkemeye başvurmalarına sebep olmaktadır. Mesela Tahir Fakih Mahallesi'nden Yazıcı Mehmed bin Mehmed isimli müteveffanın varisleri, zevcesi Kerime ibneti Hacı İbrahim, büyük oğlu İsmail ve büyük kızı Fâtıma olmuştur. Ancak varislerden İsmail'in vefat etmesi sonucu, İsmail'in zevcesi Fâtıma binti Abdullah, büyük oğlu

[2643] KŞS 16, s. 11.
[2644] KŞS 13, s. 9.

Ahmed, büyük kızları Âişe ve Fâtıma da yeni varisler olarak ortaya çıkmıştır. Varislerden Yazıcı Mehmed'in kızı Fâtıma, bir miktar havluyu müştemil, iki bâb fevkanî ve bir tahtanî menzilde olan sülüs hissesini zaptettiği gerekçesiyle kardeşinin oğlu Ahmed üzerine dava açmıştır. Ahmed, babası İsmail'in hayatta iken bu menzili aldığını iddia etse de ispat edememiş, Fâtıma ise söylediklerinin doğru olduğuna dair mahkemeye yemin vermiştir. Bunun üzerine mahkeme Ahmed'i, Fâtıma'nın menzilde olan sülüs hissesinden el çekmesi hususunda uyarmıştır.[2645]

Davalardaki hisse taleplerinin bazıları menzil ve menzilde bulunan eşyalarla ilgilidir. Mesela, Topçuzâde Mahallesi'nden müteveffa Mehmed Beşe bin Mehmed Dede'nin verâset davasının konusu menzil hissesidir. Müteveffanın kardeşinin oğlu Mehmed bin Pîrî, Mehmed Beşe'nin validesi Ümmühânî isimli hatunu hissesini vermediği gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Ümmühânî, kocası Mehmed Dede'nin elli esedi kuruşa ve oğlu Mehmed Beşe'nin de otuz esedi kuruşa menzil hisselerini hayatta iken kendisine sattığı söylemiştir. Mahkemenin delil istemesi üzerine satış işlemine şahitlik edenler, satışı doğrulamıştır. Bunun üzerine iddia sahibi üç adet tabanca, bir çift sini, iki güğüm, bir hamam leğeni ve on iki adet sahandan hisse talebinde bulunmuştur. Fakat Mehmed bin Pîrî, mahkemenin istediği delilleri sunamamış ve iddialarını ispat edememiştir. Mahkemenin yemin teklifini Ümmühânî hatunun kabul edip yemin vermesi üzerine dava, davacı olan Mehmed bin Pîrî'nin aleyhine sonuçlanmıştır.[2646]

Bazı miras davalarının konusu çeşitli hayvan ve eşyalardır. Mesela, Sorgun Kazası'na bağlı Nefs-i Sorgun Köyü'nden müteveffa Mehmed bin Muhyiddin bin Şaban'ın varisi Ahmed Efendi ibni Abdurrahman iki re's katır, yetmiş kile buğday ve bir nühas kazgan için aynı köyden Mustafa Efendi ibni Mehmed'i mahkemeye vermiştir. Ancak olayı ispat edememiş ve davalı tarafta yemin verince müddeinin talebi mahkeme tarafından reddedilmiştir.[2647] Yine Çukurviran Köyü'nden müteveffa Mehmed bin Mahmud varislerinden kardeşi Recep ibni Mahmud, diğer varis olan müteveffanın zevcesi Kaya binti Mehmed'i, terekeden kalan altı re's karasığır ineğini, beyaz bir re's karasığır ineğini, iki re's karasığır düğesini, iki re's karasığır tosununu, üç adet kilimi, dört çuvalı, iki bakracı, bir ibriği, iki sahanı, bir süt tâbesi ile bir el tâbesini ve bir kovan

[2645] KŞS 16, s. 27.
[2646] KŞS 9, s. 2.
[2647] KŞS 10, s. 6.

arıyı aralarında taksim etmediği gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Hatun, bu malların zimmetinde olmadığını söyleyerek mahkemeye yemin vermiştir. Bunun üzerine mahkeme müddei Recep ibni Mahmud'un talebini geri çevirmiştir.[2648]

Miras anlaşmazlıklarına konu teşkil eden diğer bir eşyada altın bileziklerdir. Mesela, Aktekye Mahallesi'nden Saliha binti Mustafa, kızkardeşi Âişe'nin hissesinden kendisine intikal eden yirmi miskal altın bilezik için kardeşi Mehmed Beşe ibni Mustafa'ya dava açmıştır. Taraflar bilezik davası için on altı kuruş, tereke davası için de tek zer küpe ve bir nühas bakraç karşılığında aralarında anlaşmışlardır.[2649]

Miras davaları arasında incelenen dönemde iki kavak ağacının bile anlaşmazlığa yol açabildiğini görülmüştür. Mesela, Kebkebir Mahallesi'nden Hacı Mehmed Efendi ibni Hacı Ahmed, Olukbaşı'nda Somuncuzâde Bahçesi kenarındaki hark ile yol arasında bulunan, babası Hacı Ahmed ve dedesi Hasan'dan kendisine miras kalan iki kavak ağacına Saraçlar Mahallesi'nden Hüseyin bin Hasan'ı el koymakla suçlayarak dava etmiştir. Hüseyin el koyma hadisesini inkâr etse de şahitler olayı doğrulamıştır. Bunun üzerine Hüseyin, iki kıta kavak ağacına müdahaleden men edilmiştir.[2650]

Miras davaları, bazen dede ile torunu karşı karşıya getirebilmektedir. Mesela, Bürme Köyü'nden müteveffa Mehmed bin Mustafa bin Mehmed, dedesi Mehmed Ağa ibni Aydın Bey'i babasının terekesinden kalanlar için mahkemeye vermiştir. Mehmed küçükken kendisine verilmeyen köydeki bir çiftlik emlâkın, elli adet koyunun, yirmi beş re's sığırın, bir re's katırın ve çeşitli eşyaların büyümesine rağmen kendisine hâlâ verilmediği gerekçesiyle dedesini dava etmiştir. Müddeinin davasına delil bulamaması ve dedesinin de böyle bir el koyma olmadığına dair yemin vermesi üzerine mahkeme torun Mehmed'i talepten men etmiştir.[2651]

Evli çiftlerin birlikte oturdukları evler ayrıldıktan sonra miras davalarına konu olabilmektedir. Mesela boşandıkları anlaşılan taraflardan Halife Mahallesi'nden Fâtıma binti Sefer mahkemeye babasından miras kalan mahalledeki bir bâb fevkanî oda ve bir miktar havluyu müştemil menzile, eski kocası Hasan bin Mustafa'nın el

[2648] KŞS 79, s. 4.
[2649] KŞS 16, s. 11.
[2650] KŞS 13, s. 5.
[2651] KŞS 16, s. 36.

koyduğunu söylemiştir. Tarafların ve şahitlerin dinlendiği mahkemede, evin on beş esedi kuruşa satıldığı tespit edildiğinden Fâtıma hatunun talebi reddedilmiştir.[2652]

Miras davalarının diğer bir konusu ise vefat eden kişilerin terekelerinde yer alan câriyelerdir. Mesela, Kanara Mahallesi'nden Hacı Mahmud Beşe ibni Hacı Halil'in hacda iken vefat etmesi sonrasında terekesinde yer alan Gülbûy isimli câriye, küçük oğulları Mehmed ve Mustafa ile müteveffanın zevcesi Fâtıma binti Abdüllatif arasında dava konusu olmuştur. Çocukların mansub vasisi olan amcaları İbrahim Çelebi ibni Mezbûr Hacı Halil, vekili Mustafa Çelebi ibni Mezbûr Abdüllatif aracılığıyla Fâtıma hatunu, müteveffanın terekesinde yer alan Gülbûy isimli câriyeyi almalarına mani olmakla suçlamaktadır. Mustafa Çelebi mahkemeye Hacı Mahmud Beşe'nin hayatta iken câriyeyi, bir çift zer bilezik ve bir inci kafesi bedeliyle Fâtıma hatuna sattığını, Mahalle İmamı Ahmed Efendi ibni Mehmed ile İsmail Halife ibni Hüseyin'in de bu satışa şahitlik ettiklerini belirtmiştir. Şahitlerin satışı doğrulaması üzerine vasi İbrahim Çelebi'nin isteği mahkeme tarafından reddedilmiştir.[2653]

5.1.9 Kölelerin Âzatlık Meseleleri

Tarih boyunca kölelik Hint, Çin, Mısır, Mezopotamya, Roma, İngiltere, Fransa ve Amerika gibi topluluklar ile içinde Hrıstiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerin de bulunduğu birçok inanç sisteminde yer almaktadır. İslâmiyet kendinden önce on beş sebepten kaynaklı kölelik sebeplerini öncelikle ikiye indirmiş ve köle âzat etmeyi de teşvik etmiştir. Bunlar bazı hallerde savaş esirleri ve doğumdan kölelik olup doğumdan kaynaklı kölelikte her iki tarafın da köle olması gerekmektedir. Kadın kölelerin hür bir kişi ile evlenmesiyle kölelik sona ermektedir. Dolayısıyla kölelik sebebi daha çok savaş kaynaklı esaretten kaynaklanmaktadır. Ancak Müslüman bir kişinin hiçbir şekilde köle yapılması mümkün değildir. Köle statüsüne geçecek kişinin esaret anında gayr-i müslim olması ve devlet başkanından izin alınması gerekiyordu. İslâm hukuku kölelerle ilgili planlamayı onların hür olmaları üzerine kurgulamıştır. Bir taraftan köle

[2652] KŞS 9, s. 10, 11.
[2653] KŞS 10, s. 14.

âzatlığı teşvik edilirken diğer taraftan kazara adam öldürmek gibi bazı suçların keffaretine de köle âzat etme mecburiyeti getirilmiştir.[2654]

Itk tabiri, köle ve câriyelerin hürlük hakkı elde edip serbest kalması ile ilgili sicillerde kullanılan bir tabirdir. İslâm hukukunda âzat edilen kölelere, ıtkname isminde bir belge verilmektedir. Bu belgede köle ve câriyelerin dini ve etnik kökeni, fizikî özellikleri, âzat edilme tarihini ve şartlarını içeren bilgiler yer almaktadır. Köle âzadı dönüşü olmayan bir işlemdir. Köleler sahipleri tarafından isteyerek, kefaret borcuna karşılık, mükâtebe yolu ile, mecburi ölüme bağlı olarak, ümm-i veled durumunda ve devlet tarafından âzat edilmektedir. Mükâtebe yoluyla âzat, köle ve câriyenin sahibi ile belirlediği bir bedel karşılığında kendisini satın alması veya sahibinin emrinde belirli bir süre çalışarak hürriyetine kavuşmasıdır. Tedbir âzadı, sahibinin ölmesi veya bir işi yapmasını şart koştuğu durumlar için geçerlidir. Ümmü veled ise sadece sahibinden çocuk sahibi olan câriyelerin âzat olmasıdır.[2655]

İncelenen dönemdeki davalar, serbest kalan köleler üzerinde hak iddia edilmesi konularını kapsamaktadır. Sahipleri tarafından âzat edilen kölelere, işlemin kayıt altına alınmasından sonra mahkemeler tarafından hüccet verilmektedir. Dolayısıyla serbest kalan köle, üzerinde hak iddia edenlere bu hüccet ile hürlük durumunu ispat etmektedir. Mahkemeler tarafından düzenlenen hüccetler, gerekli incelemeler yapıldıktan sonra köle ve câriyelere teslim edilmektedir. 2 Safer 1114 / 28 Haziran 1702 tarihli bir sicil kaydında Nemçe asıllı, orta boylu ve kara gözlü olarak tarif edilen Ivaz bin Abdullah müslüman olması sebebiyle Gubârîzâde Osman Ağa tarafından Allah ve Peygamber rızası için âzat edilmiştir. Ivaz, Muharrem 1111 / Haziran-Temmuz 1699 tarihinde kendisine verilen temessük gereğince mahkemeden hürlüğüne dair hüccet talep etmiştir. Temessük üzerinde incelemelerini tamamlayan mahkeme, Ivaz bin Abdullah'a istediği hücceti vermiştir.[2656]

Bazen köle sahipleri hüccet vermek yerine bizzat mahkemeye gelerek hizmetinde bulunan kişiyi hür bıraktığını beyan etmektedir. Dolayısıyla da hüccetin doğruluğunun

[2654] Ahmet Akgündüz, **İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 124, 127, 133, 141.
[2655] Sevda Kalender, *"Şer'iyye Sicillerine Göre Ankara'da Kölelik Müessesesi (1724-1751)"*, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2018, s. 62, 63, 67, 68, 69, 73.
[2656] KŞS 10, s. 62.

araştırılmasına gerek kalmamaktadır. Mesela, Frenkşah Mahallesi'nden Belkıs binti Ahmed, Allah rızası için eme-i memlûkesi Lâlezâr binti Abdullah'ı hür bıraktığını mahkemeye beyan etmiştir.[2657]

Zımmiler tarafından gerçekleştirilen köle âzatları da mahkemeler tarafından kayıt altına alınmaktadır. Mesela Kurşunluhan'da kiracı olarak kalan tüccardan Acı Arslan veled-i İlbeyi isimli zımmi aslen Rus olan orta boylu, açık kaşlı ve çil yüzlü abd-i memlûkü Kirkor veled-i Vasil'i, Allah rızası için âzat edip hür bıraktığını söylemiştir.[2658]

Hüccet dışında köleler hür olduklarını şahitler yoluyla da ispat edebilmektedir. Sahibinin ölmesi sonrasında hür kalan köleler üzerlerinde hak iddia eden mirasçılara karşı mahkemelere başvurmaktadır. Mesela, Paşa Hanı'nda vefat eden Halebli Hacı Mustafa bin Mehmed'in Ivaz bin Abdullah isimli Leh kölesi, hür olmuşken kendisi üzerinde hak iddia eden müteveffanın kızı Sakine ibneti Hafız Ali Efendi'yi dava etmiştir. Hayatında hizmet ettiği Hacı Mustafa'nın ölmeden kırk gün önce kendisini hizmetlerine vefa olarak hür bıraktığını belirtmiştir. Şahitlerin de olayı doğrulaması üzerine mahkeme, Ivaz bin Abdullah'ın ıtkı yönünde karar vermiştir.[2659] Yine başka bir kayıtta, Kübcüğez Mahallesi'nden Bursa'da ticaret yaparken vefat eden Ocakağası Mehmed Ağa ibni Abdülcelil'in küçük oğulları İbrahim ve Mustafa ile mansube vasileri olan anneleri Âişe binti Mehmed Efendi, müteveffanın uzun boylu, sarışın, ela gözlü, açık kaşlı Rus kölesi Ivaz bin Abdullah üzerinde hak iddia etmişlerdir. Bunun üzerine Ivaz bin Abdullah kendisinin sahibi tarafından sekiz sene önce hür bırakdığını söyleyerek müddeilerin vekili Zaim Üsküdarî Ahmed Ağa ibni Ali'yi dava etmiştir. Mahkemenin delil istemesi üzerine Ivaz bin Abdullah, Hacı Abdurrahman ve Hacı Mustafa ibni Abdülcelil'in hürlük olayına şahit olduğunu belirtmiştir. Şahısların olayı doğrulayan şahitlikleri sonrasında Ivaz bin Abdullah davayı kazanmış ve mahkemeye hürlüğünü tasdik ettirmiştir.[2660]

[2657] KŞS 10, s. 52, 276.
[2658] KŞS 20, s. 43.
[2659] KŞS 9, s. 47.
[2660] KŞS 10, s. 63.

Bazı davalarda hür bir aileye mensup olmasına rağmen şahısların üzerinde sahiplik iddia edenlere dava açıldığı görülmektedir. Mesela, orta boylu, açık kaşlı ve elâ gözlü Yusuf bin Abdullah isimli genç, kendisine sahiplik iddia eden Ebubekir Efendi ibni Mehmed isimli kişiyi mahkemeye şikâyet etmiştir. Yusuf bin Abdullah aslen Tatarpazarcığı'nın Çingâne Mahallesi'nden Nâre isimli hür bir kişinin ailesine mensup olduğunu, Nâre'nin nikâhlı eşi Zarife binti Vâhid isimli hür bir anneden dünyaya geldiğini, mahkemeden kendisine hangi gerekçe ile sahiplik iddiasında bulunulduğunun sual edilerek gereğinin yapılması talep etmiştir. Ebubekir Efendi ise Yusuf'u bir sene önce Bursa şehrinde Kastamonulu Hacı Mustafa isimli kişiden, birer buçuk kıymetli elvân-ı mütenevvia, altmış adet boğası ile nakit elli kıt'a esedi kuruşa satın aldığını söylemiştir. Yusuf bin Abdullah, şahitler aracılığıyla hür bir babadan ve nikâhlı hür eşinden doğan biri olduğunu ispat etmiştir. Mahkeme, Ebubekir Efendi ile Hacı Mustafa arasında yapılan akdin feshine, Yusuf'un hürlüğüne, Ebubekir Efendi'den alınan paranın Hacı Mustafa tarafından ödenmesine ve şahsın uyarılmasına karar vermiştir.[2661]

Bazı hürlük davalarında delillerin hak iddia eden kişi lehine olduğu ve davaların da kazanıldığı görülmektedir. Mesela, Hasan isminde orta boylu, açık kaşlı Çerkes bir genç, Honsâlâr Mahallesi'nden Hacı Hasan bin Satılmış'ın abd-i memlûkü olduğunu, müteveffanın öldüğü takdirde kendisinin hür olacağını vefat etmeden kırk gün önce beyan ettiğini ve diğer varislerin de bunu kabullenmesine rağmen müteveffanın zevcesi Neslihan binti Hasan Ağa'nın kendisine sahiplik iddiasında bulunduğu söyleyerek hatunu dava etmiştir. Neslihan hatun, Hasan'ın Çukadar Mehmed Ağa'dan kendisi adına satın alması için kocasına on sene önce nakit yetmiş kuruş ve birer kuruş kıymetli yetmiş kırmızı boğası verdiğini söylemiştir. Hatunun beyanına Mahalle İmamı Abdürrezzak Efendi ibni Mehmed Efendi ve İsmail Çelebi ibni Hacı Mehmed de şahitlik etmiştir. Ayrıca hatun, memlûkü başka birine satmadığına dair yemin de verince mahkeme Hasan isimli kölenin müteveffaya değil zevce Neslihan'a ait olduğuna hükmetmiştir.[2662]

[2661] KŞS 10, s. 145.
[2662] KSŞ 79, s. 18.

Sicil kayıtlarından kandırılan hür kadınların köle olarak satılmak istendiği olaylarına da şahit olunmaktadır. Kadınların ne şekilde kandırıldıklarına dair bir bilgi bulunmamakta birlikte mahkemeye kandırıldığını ve aslında hür bir kişi olduğunu ispat edebilen kadınların bu durumdan kurtulduğu anlaşılmıştır. Mesela, Kastamonu'da misafir olarak bulunan Kırım'ın Kefe Kasabası'ndan Fâtıma binti Seyyid Ahmed Çelebi, kasabadan ismini bilmediği bir kişinin kendisini kandırarak Kastamonu'ya getirdiğini ve başka birine köle olarak satmak istediğini belirtmiştir. Hürriyetini beyan ederek şahsın elinden kurtulan hatun, kasabasına dönmek için kendisinin hür olduğunu kabul eden Aydın veled-i Çürçüb isimli zımmi ile ücreti karşılığında çalışmak istediğini, zımminin ücretini ve harcırahını vereceğine kefil olduğunu söylemiştir. Aydın veled-i Çürçüb'ün de kabul etmesiyle durum mahkeme tarafından sicil kayıtlarına geçirilmiştir. [2663]

Bazı davalarda kölelerin hür oldukları gerekçesiyle evlendirildiği, kölelerin duruma sessiz kalarak hür olduklarını iddia ettikleri görülmüştür. Böyle durumlarda hak sahipleri de mahkemeye başvurarak duruma müdahale etmektedir. Mesela, Devrekâni Kazası'nın Sincanözü Köyü'nden Kezban ibneti Hacı Hasan, Manuka nâm-ı diğer Saliha binti Hariç'in, Moçuoğlu Mehmed Beşe ibni Mustafa ile izni olmadan oğlu Seyyid Mehmed tarafından evlendirildiğini söylemiştir. Saliha'nın bir buçuk seneye kadar kendisine itaat ederken izinsiz böyle bir evlilik yapamayacağını ve kendisine geri verilmesini mahkemeden talep etmiştir. Saliha ise cevabında, babası Hariç ile validesi Maruşka'nın kölesi ve câriyesi olduğu Abdülhalim Çavuş tarafından sefere giderken âzat edildiklerini belirtmiştir. Şahsın seferde şehit olduğundan hürlük durumunun belli olmaması, Saliha'nın iddialarını delillendirememesi ve Kezban hatunun Mehmed Beşe'ye nikâh için izin vermediği hususunda yemin etmesi üzerine Saliha'nın Kezban ibneti Hacı Hasan'ın mülkü olduğuna hükmedilmiştir.[2664]

5.1.10 Satış Anlaşmazlıkları

Şer'iyye sicillerinde semen denilen belirli bir bedel karşılığında yapılan satışları tanımlamak için bey' tâbiri kullanılmaktadır. Mülk edinme amacıyla yapılan nakit

[2663] KŞS 16, s. 35.
[2664] KŞS 79, s. 20.

satışlar veya malın mal ile değişimi de bu tabirle ifade edilmektedir. Satış işlemlerinin mahkemede, alıcı, satıcı veya vekiller vasıtasıyla, kadı ve şahitler huzurunda, belirli kurallar çerçevesinde ve muğlak bir yer kalmayacak şekilde teferruatıyla yazılarak yapıldığı görülmektedir. Alıcı ve satıcı yapılan işlemi kabul edip-etmediğini belirtmekte, mülk sahibi satış işleminden dönmeyeceğini ve mülkle bir alakasının kalmadığını mutlaka beyan etmekteydir. Böylece satış işlemi kesinlik (bey'-i bât-ı sahîh-i şer'î) kazanmaktadır.[2665]

Satışlarda ödemenin eksik yapılması, satılan mülke yapılan müdahaleler, ortaklara haber verilmeden veya ortağın payı verilmeden yapılan satışlar, köleler, vakıf malları ve miras kaynaklı satışlar söz konusu dönemde genelde anlaşmazlık konularıdır. Vakıf ve miras ile ilgili anlaşmazlıklar kendi başlıklarında incelendiği için bu başlıkta, ödeme ve mülke müdahale kaynaklı satışlarla ilgili tespit edilen farklı durumlar hakkında bilgilendirme ve örneklendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Bazı satışlarda alım-satım tamamlanmasına rağmen satılan mülke, bitişik mülkü olanların müdahale ettiği görülmektedir. Mesela, İbn-i Neccar Mahallesi'nden Çizmeci Ahmed Çelebi mahkemeye dava açarak Rabia isimli hatundan satın aldığı menzile aynı mahalleden Kezban binti Hüseyin'in el koyduğunu bildirmiştir. Kezban binti Hüseyin'in satıştan sekiz gün sonra satışın iptal edilerek paranın geri verilip mülkün kendi menziliyle birleştirilmesini istediği için böyle bir fiili işlediğini kabul etmiştir. Bunun üzerine mahkeme, menzili Ahmed Çelebi'ye teslim etmesi hususunda hatunu uyarmıştır.[2666]

Bazı satışlarda ödemeler tamamlanmadan emlakı alan kişi vefat etmektedir. Böyle durumlarda ödemeler mirasçılardan talep edilmektedir. Ödemenin yapılabilmesi ise satıştan kalan borcun delille ispatına bağlıdır. Mesela, Aycılar Mahallesi'nden Şaban nam-ı diğer Mehmed Beşe aynı mahalleden Saliha binti Mehmed'e bir miktar havluyu müştemil, tahtı ahur, bir bâb ve fevkanî menzilini yetmiş kuruşa satmıştır. Kırk beş kuruşunu hatundan tahsil eden Mehmed Beşe, bir seferde düştüğü esaretten kurtulup geri döndüğünde Saliha'nın öldüğünü öğrenmiştir. Kalan yirmi beş kuruşu kocası

[2665] Ramazan Günay, *"Şer'iye Sicillerinde Mülk Alışverişleri: Kullanılan Usûl ve Dil"*, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 27, Isparta 2012, s. 17, 20, 21.
[2666] KŞS 9, s. 7.

Yunus bin Hamza ve Sûrî oğlu Ahmed'den varis olmaları sebebiyle mahkeme aracılığıyla talep etmiştir. Yunus ve Ahmed, menzilin kırk beş kuruşa satıl alınıp parasının ödendiğini, yetmiş beş kuruşluk bir satıştan haberleri olmadıklarını beyan etmişlerdir. Şahısların mahkemeye bu beyanlarının doğru olduğuna dair yemin de vermesi üzerine müddeinin talebi mahkeme tarafından reddedilmiştir.[2667]

Mal sahiplerinin hayatta iken malı teslim ederek fakat bedelini tahsil edemeden vefat ettiği satışlarda, satış bedelini varisler mahkeme aracılığıyla tahsil etmektedir. Mesela, Bozoğlak Köyü'nden Mehmed ibni İbrahim, Türkeli Köyü'nden Hacı Hüseyin bin Şaban'dan bir re's bağir tûli erkek ve bir re's bağir tûli muhalif katırlarını yüz otuş kuruş karşılığında satın almıştır. Hayvanları teslim alan şahıs, ödemesini yapamadan mal sahibi vefat etmiştir. Bunun üzerine varislerden Recep Bey, satıştan kalan bedelin tahsili için mahkemeye başvurarak hissesini talep etmiştir. Mehmed Bey'in olayı inkâr etmesi üzerine mahkeme müddeiden delil istemiştir. Aynı köyde yaşayan şahitler aracılığıyla Recep Bey anlattıklarının doğruluğunu mahkemeye ispat etmiştir. Mahkeme satış bedelinden varise düşen payın ödenmesi hususunda Mehmed Bey'i uyarmıştır.[2668]

Bazı mülklerin satışında ortaklıktan kaynaklı problemler yaşanmaktadır. Mesela, Diğersaraçlar Köyü'nden Recep ve Mehmed ibni Mehmed, halaları Fâtıma binti Mahmud Bey'in kardeşi İbrahim Ağa bin Ahmed Ağa ile ortak oldukları, hatunun ölümünden sonra kendilerine kalan bahçe ve emlâka, Saraçlar Mahallesi'nden Ahmed Ağa bin Mehmed tarafından el konulduğu gerekçesiyle dava açmıştır. Ahmed Ağa, Fâtıma Hatun'dan otuz sene önce İbrahim Ağa ile ortak oldukları bahçe, emlâk ve araziyi satın almıştır. Hatunun ölümünden sonra oğulları Hüseyin Ağa ve Ömer Ağa'nın buraları izinsiz bir şekilde kullanmaya devam etmesi üzerine kalan yerleri de iki yüz kuruşa İbrahim Ağa'dan satın almıştır. Mahkemenin delil istemesi üzerine Ahmed Ağa, satın aldığı yerlerin on beş senedir izinsiz kullanıldığını ve satın alma işleminin doğruluğunu şahitler aracılığıyla ispat etmiştir.[2669] Diğer bir olayda, İsmailli Köyü'nden Derzioğlu diye bilinen Ahmed bin Mehmed, otuz kuruş karşılığında Âişe binti Mustafa'dan aldığı bir bâb ambarın yarım hissesine, hatunun ortağı Recep bin

[2667] KŞS 13, s. 19.
[2668] KŞS 20, s. 8.
[2669] KŞS 9, s. 12.

Muharrem'in engel olduğunu söyleyerek mahkemeye müracaat etmiştir. Mahkeme yaptığı araştırma ve dinlediği şahitler sonrasında daha önce otuz kuruşa Muslu Bey'e satılan hissenin, Recep Bey tarafından aynı fiyata satın alındığı anlamıştır. Bu sebeple müddeinin talebi mahkeme tarafından geri çevrilmiştir.[2670]

Müteveffalara ait terekeden aracı kişilerle yapılan bazı satışlara ait varislerin alacak iddiası oldukça uzun süren davalara konu olmaktadır. Mesela, Ârız Mahallesi'nden İbrikçi Üstâd Ali bin Satılmış isimli müteveffanın varisleri, Şâdibey Mahallesi'nden müteveffanın ortağı İbrikçi Mustafa bin Hüseyin'i dava etmişlerdir. Şahıstan terekeden kendilerine kalan yüz beş ibriğin satılmasını istediklerini ancak ibrikleri satan Mustafa'nın kendilerine yirmi iki kuruş ve İbrikçi Kel Mehmed eliyle de on kuruş verdiğini söylemişlerdir. Mahkemeden geri kalan yetmiş üç kuruşun alınması talep edilmiştir. Mustafa cevabında kalan yetmiş üç kuruşu varislerin isteği doğrultusunda müteveffanın dayısı İbrikçi Hacı Mahmud'a teslim ettiğini belirtmiştir. Mahkemenin delil istemesi üzerine İbrikçi Mustafa, Ârız Mahallesi'nden Üstâd Ahmed bin Şaban ve Halife Mahallesi'nden Mehmed bin Ahmed'in şahitlikleri ile anlattıklarının doğru olduğunu ispat etmiştir. Bunun üzerine müddeilerin isteği mahkeme tarafından geri çevrilmiştir. Başka kayıttan varislerin daha sonra Akmescid Mahallesi'nden İbrikçi Üstâd Hacı Mahmud'ı, durduk yere kendilerine ait birer kuruş değerinde otuz abdest ibriğini, İbrikçi Mustafa'dan aldığı gerekçesiyle dava ettiği anlaşılmıştır. İbrikçi Üstâd Hacı Mahmud, dükkânında kiracı olarak kalan müteveffanın, kendisinden yirmi sene önce sermaye olarak otuz kuruş aldığını ve ödeyemeden de vefat ettiğini söylemiştir. Bu borca istinaden ibrikleri Musrafa'dan aldığını belirten Hacı Mahmud, Bedir Gazi Mahallesi'nden Üstâd Şaban bin Ali ve Hüseyin bin Hüseyin'i de anlattıklarına şahit olarak göstermiştir. Borcu müteveffa hayatında iken tahsil etmediğine de yemin vermesi üzerine müddeiler mahkeme tarafından tekrar reddedilmişlerdir. Diğer bir kayıttan, müddeilerin bu sefer de Hacı Mahmud'u, müteveffa Üstâd Ali bin Satılmış ile ortak mallarından her biri birer kuruştan kırk üç kuruş kıymetinde kırk üç adet abdest ibriğini aldığı gerekçesiyle dava ettiği görülmüştür. Hacı Mahmud, mahkemeler tarafından kendisine verilen çeşitli dava hüccetleri mahkemeye sunmuştur. Dükkânında kiracı olarak kalan müteveffanın kira bedeli olarak ödemesi gereken bir meblağın olduğunu, bu bedele karşılık ibrikleri

[2670] KŞS 16, s. 16.

takas olarak kabul ettiğini söylemiş ve beyanının doğru olduğunu da şahitler aracılığıyla mahkemeye ispat etmiştir. Mahkemeden yine red cevabı alan müddeiler açtıkları bu davayı da kaybetmişlerdir.[2671]

Köle satışları da söz konusu dönemde problem yaşanan diğer bir konudur. Honsâlar Mahallesi'nden Mehmed Ağa ibni Hacı Recep, Rumeli'ndeki Birköki Kasabası'nda abd-i memlûkü Yusuf'u emaneten verdiği ve sonra da geri alamadığı gerekçesiyle Şâdibey Mahallesi'nden Hacı İsmail bin Hacı Mehmed'i mahkemeye vermiştir. Hacı İsmail ise gulamı doksan kuruşa satın aldığını ve Mehmed Ağa'nın kefaleti ile ortağı Ali Ağa'ya verdiği beş yüz kuruş borçtan doksanının Ağa'nın bilgisi dâhilinde bu takas yoluyla düştüğünü belirtmiştir. Mahkemenin delil talebini iki tarafta karşılayamamıştır. Müddei Mehmed Ağa mahkemeye bir fetva sunarak kendisinin yemin hakkı olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme ise daha sonra yemin alınmasına ve gerekli tembihlerin ondan sonra yapılmasına karar vermiştir.[2672]

5.1.11 Su ve Arazi Anlaşmazlıkları

Sicil kayıtlarından su ve arazi anlaşmazlıklarının temel sebebinin kullanım hakkı ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Su anlaşmazlığı ile ilgili sicillerde sadece bir kayda rastlanılmıştır. Bu kayıttan su anlaşmazlığının tarafların bulduğu ortak bir yol ile çözüldüğü görülmektedir. Kayda göre Akdoğan Köyü'nden bir grup kişi mahkemeye başvurarak Elyakut Köyü'nden Hafız Yusuf Çelebi bin Yusuf'a ait olan değirmende kullanılan su sebebiyle köyde su ihtiyacının oluştuğunu söylemişlerdir. Hafız Yusuf Çelebi kendisinin de suya ihtiyacı olduğunu ve suyun kırk seneden beri tasarrufunda olduğunu belirtmiştir. Akdoğan köylülerinin yirmi kişi ile kendisine yardım etmesi karşılığında taraflar arasında sulh sağlanmıştır. Böylece suyun kullanımı ile ilgili problem de ortadan kalkmıştır.[2673]

Arazi anlaşmazlıklarında müddeilerin iddialarını delillendirmeleri önemlidir. Aksi halde davalar aleyhlerine sonuçlanmaktadır. Mesela, Saraçlar Mahallesi'nden Rahime binti Mehmed, tahminen üç kilelik bir kıta tarlaya mutasarrıf olan Şaban isimli kişiden

[2671] KŞS 79, s. 35, 36, 40, 41.
[2672] KŞS 10, s. 57.
[2673] KŞS 9, s. 4.

tarlanın tasarruf hakkını yirmi beş kuruş bedel karşılığında almasına rağmen Ballık Köyü'nden Mehmed bin Maden'in fuzuli olarak tarlayı işgal ettiği gerekçesiyle mahkemeye müracaat etmiştir. Mahkemenin yaptırdığı tahkikat sonrasında Rahime'nin üvey oğlu Abdülkâdir'e verilen tasaaruf hakkının iki sene sonra Mehmed Bey'e devredildiği anlaşılmış ve mevcut durum şahitler tarafından da doğrulanmıştır. Bunun üzerine müddeinin isteği mahkeme tarafından geri çevrilmiştir.[2674]

Bazı arazilerin kullanımı sahiplerinin vefatından sonra dava konusu olmaktadır. Mesela, Eceoğlu Köyü'nden Hüseyin Bey ibni Osman, Çıban Köyü'nden müteveffa Veli Beşe'nin hayatta iken köydeki arazilerin tasarrufunu kızı Âişe'ye, onun da kendisine verdiğini belirtmiştir. Hüseyin Bey'in, Âişe'nin de vefat etmesinden sonra Taşköprü Kazâsı'na bağlı Kalınkilise Köyü'nden Emine binti Veli Beşe'nin tasarruf hakkına engel olduğunu iddia etmesi üzerine Emine'nin kocası ve vekili olan Süleyman Beşe ibni İbrahim, Âişe'nin ölümünden sonra arazilerin müddeinin tasarrufuna değil müteveffanın kızı Emine'nin tasarrufuna bırakıldığını söylemiştir. Elindeki temessükleri mahkemeye sunan ve şahitlerle de tasarruf hakkını ispat eden vekil mahkemeye Hüseyin Bey'in araziyi haksız yere kullandığını ifade etmiştir. Mahkeme deliller ve şahitlerin beyanı doğrultusunda Hüseyin Bey ibni Osman'ın talebini reddetmiştir.[2675]

Arazi sahiplerinin kullanım hakkını verdiği araziler, müteveffanın ölümünden sonra haberi geç alan varisler ile araziyi kullananlar arasında anlaşmazlığa yol açabilmektedir. Bu tür anlaşmazlıklar da mahkemelere fetvalar bile sunulmaktadır. Mesela, Karaçomak Köyü'nden Âişe binti Musa Bey, Seydiler Mahallesi'nden Hasan Beşe ibni Ali ile Kubbeli Mahallesi'nden Nalband Hüseyin bin Mehmed'i vefat eden babasının arazisinde hak iddia etmeleri ve Hüseyin Beşe'nin araziye el koyması sebebiyle dava açarak şahısların uyarılmasını talep etmiştir. Ayrıca davacı hatun kendisinin başka bir şehirde olduğu sırada ve hak iddia edilebilmesi için dolması gereken on senelik sürenin bile dolmasını beklemeden arazisine el konulduğunu iddia etmiştir. Şahıslar, Âişe'nin başka bir şehirde iken arazi üzerinde hak iddia edemeyeğini, kendilerinin araziyi kullanma ve tapu hakkını altmış kuruş karşılığında

[2674] KŞS 13, s. 2.
[2675] KŞS 79, s. 53, 54.

satın aldıklarını, ödedikleri on beş kuruşun da geri verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Âişe, Eflâni-Daday Kazası'nda fetva sahibi olan Seyyid Ali Efendi tarafından verilen fetvayı göstererek kendisi yanında değil iken arazinin sahibi olan babasının öldüğünü, on senelik süre bile dolmadan kendisinin bulunduğu şehirden geldiğini ve arazinin bir temessük ile yabancı biri tarafından elinden alınmasının doğru olmadığını mahkemeye beyan etmiştir. Fetvayı da dikkate alan mahkeme, arazinin asıl sahibine geri verilmesine ve Hüseyin Beşe tarafından ödenen bedelin ise şahsa iade edilmesine karar vermiştir.[2676]

Arazi anlaşmazlıklarının bazıları iki tarafın bir bedel karşılığında anlaşması ile çözülmüştür. Mesela, Mergüze Kazası'na bağlı Akkaya Köyü'nden İbrahim ve Mehmed ibni Şatır Mehmed Ağa isimli kardeşler, kendilerinin küçük olmasından dolayı babalarının kullanması için İnciğez Köyü'nden İsmail Bey ibni Maden'e verdiği Yukarıbacak denilen çiftliklerini reşit olmaları sebebiyle şahıstan talep etmişlerdir. Aralarında çiftlik sebebiyle husumet çıkmak üzere olan taraflar, elli kıta esedî kuruş bedel karşılığında anlaşarak sulh etmişlerdir. Anlaşılan bedelin İsmail Bey'den tahsil edildiğine dair kardeşler tarafından ayrı ayrı ibra da yapılmıştır.[2677]

Arazilerin kullanımı ile ilgili anlaşmazlıklar, bazen kardeşler arasında problem çıkarmaktadır. Mesela, Daday Kazası'na bağlı Siyah Köyü'nden Hasan Bey ibni Ahmed, babalarından kalan ve taksimi dönemin kadısı tarafından yapılan emlak ile arazilere kardeşi Ali ibni Ahmed'in müdahale ettiğini söylemiştir. Ali, Yukarıbahçe diye bilinen yeri her ne kadar amcalarından aldığını söylese de şahitler arazinin kadı tarafından taksim edildiğine şahitlik etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme, kardeşlere kadı tarafından daha önce yapılan taksime uymalarını ve birbirlerine müdahale etmemelerini tembihlemiştir.[2678]

Arazi sahipleri bazen sattıkları ve tasarruf hakkını verdikleri kişilere müdahale etmeyi sürdürdükleri için anlaşmazlık çıkabilmektedir. Mesela, Seremeddin Köyü'nden Şaban Bey ibni Veli aynı köyden Mahmud bin İbrahim'den on sene önce yirmi kuruş karşılığında yarı hissesini satın aldığı emlak ile otuz kuruş ve bir kılıç karşılığında

[2676] KŞS 20, s. 6.
[2677] KŞS 9, s. 10.
[2678] KŞS 13, s. 20.

tasarruf hakkının yarısına sahip olduğu arazinin, bir sene önce kalan yarı hissesini otuz beş kuruşa, kalan hissesini de kırk beş kuruşa satın aldığını söylemiştir. Mahmud isimli şahsın sattığı araziye müdahale etmeye sürdürmesi üzerine mahkemeye başvuran Şaban Bey, sahitlerin şehadetiyle de olayı ispat etmiştir. Bunun üzerine Mahmud bin İbrahim, emlak ve araziye müdahale etmekten vazgeçmesi hususunda mahkeme tarafından tembihlenmiştir.[2679]

Arazi anlaşmazlıklarının sebeplerinden biri de kişilerin arazilerine anayolu da eklemek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Mesela, Bük Köyü'nden Mehmed bin Hüseyin, Mehmed bin Eyüp ve diğer bazı köylüler aynı köyden Hasan Beşe ibni Hacı Mehmed'i, iki tarafında tarlası bulunan ve Kabaklıpınarbaşı denilen mevkideki yolu da tarlasına katıp ziraat ettiği gerekçesiyle mahkemeye vermişlerdir. Göl Kazâsı'na bağlı Eşen Köyü'ndeki şahitler mahkemeye bu durumun üç seneden beri devam ettiğini belirtmişlerdir. Bunu üzerine mahkeme, Hasan Beşe'yi yoldan el çekmesi hususunda uyarmıştır.[2680]

Vakıf arazilerin kullanımı konusunda söz konusu dönemde mütevelli tercihlerinden kaynaklı anlaşmazlıklar meydana gelmektedir. Bazı anlaşmazlıklar arzuhaller yoluyla merkeze intikal etmekte ve davalar divanda kazasker huzurunda mahkeme edilmektedir. Mahkeme sonrasında konuyla alakalı fermanlar çıkarılarak mütevelli kaynaklı hatalar düzeltilmektedir. Mesela, Sare ve Saliha isimli hatunların arzuhaline cevap olarak yazılan fermanda, Halife Sultan Mescidi ve Zâviyesi Vakfı'nın Sorgun Kazâsı'na bağlı Dereköy'deki toprağını kullanan Sare'nin kardeşi ve Âşıkuzunoğlu Ahmed isimli kocasının ölümleri sonrasında vakıf mütevellisi Mustafa'nın, toprağın kullanma hakkını Hasan Çavuş isimli bir kişiye verdiğinden bahsedilmektedir. Taraflar arasında Edirne'de kazasker huzurunda gerçekleşen davada toprağın kullanma hakkı, ölen kişilerin varisleri varken başka birine verilemeyeceğinden tasarruf hakkı Hasan Çavuş'tan alınmıştır. Ayrıca kararın icrası için merkez tarafından Sorgun ve Kastamonu kadıları ile sancak mütesellimine bir de emir gönderilmiştir.[2681]

[2679] KŞS 13, s. 7.
[2680] KŞS 13, s. 11.
[2681] KŞS 9, s. 116.

5.1.12 Tımar Anlaşmazlıkları

Tımar sistemi, Osmanlı Devleti'nde askerî ve idarî teşkilatlanmanın temeli olması yanında devlet arazilerinin işleyişinde, köylü-çiftçilerin statüleri ile vergilerinin belirlenmesinde ve tarımsal ekonomi yönetiminde beliryici bir unsur olmuştur. Tımarlar fonksiyonel olarak has, zeâmet ve tımar şeklinde üç kategoridir. Her tımarın askerî ve ekonomik birimlerinde (kılıç) kayıtlı olan çiftçiler kanuni açıdan tımar sahibinin reâyasıydı. Tımar dahilindeki arazilerin ve doğal kaynakların kullanımı, vergilerin toplanması ve tımarlara çiftçilerin yerleştirilmesi gibi konularda yetki raiyyet olarak da ifade edilen sipahilere (sahib-i arz) aittir.[2682]

Tımar sahipleri yükümlü oldukları hak ve vergilerin mülküyetine sahip olmayıp belirli hizmetleri yaptığı müddetçe kendi adına bu vergileri tahsil etmekten sorumluydu. Sipahi tımarlarında sipahilik hizmetine giren kişiler için bir başlangıç maaşı olan ve kılıç denilen çekirdek bir kısım bulunmaktaydı. Sipahi öldüğünde tımarın kılıç kısmını oğluna prensip olarak veren devlet, bu işlemi kanunnamelere almamış gerektiğinde bu prensibin dışına çıkarak tımarı istediğine tevcih etmiştir. Daha sonraları terakki (hizmet) zamlarıyla büyüyen tımarların aile mülküne dönüşmemesi için evlatlarına intikal etmesine de izin verilmemiştir. Bir kılıç yerine iki kişi tayin edilmemiş ve rotasyon usülüyle tımar sahipleri belli aralıklarla değiştirilmiştir. [2683]

Tımar sahipleri ile köylüler arasındaki ilişki her iki tarafında kendi çıkarlarını korumaya çalışıp sorumluluklarından kaçmaya çalışması sebebiyle bozulmaya müsaitti. Bu sebepten reâyanın sipahi karşısındaki hakları kanunnamelerle ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. [2684] Tımar dağıtımları dönemin anlaşmazlık yaşanan alanlardan biri olup bazen bir davaya bazen de merkezden gelen bir fermana konu olabilmektedir. Mesela, Kastamonu Kalesi Dizdârı Mehmed, Kuyucak Köyü ve gayrıdan bin sekiz yüz akçe gedik timar ile kale mustahfızlarından olan Abdurrahman'ın gücü yerinde olmadığından beratını iade edip kendi isteğiyle görevi bırakmak istediğini belirtmiştir. Dizdâr, görevin ve tımarın Halil isimli kişiye

[2682] Halil İnalcık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 117, 120, 122.
[2683] Eser Ünlü, *"Klasik Dönem Osmanlı Devleti Tımar Sisteminin Taşra İdaresine Etkisi"*, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2012, s. 7, 8, 9, 34, 43, 44
[2684] İnalcık, Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi, s. 123.

verilmesi için merkeze başvurmuş, gönderilen berat ile Halil'e, Abdurrahman'ın görevi ve tımarı tevcih edilmiştir.[2685]

Bazı davalarda tımarın sahiplerinin tasarruf hakkı ile ilgili mahkemeden talepleri, deliller doğrultusunda reddedilmektedir. Mesela, Araç Kazâsı'na bağlı Öküzviran Köyü'nden tımar sahibi Mehmed Bey ibni Hasan aynı köyden Şaban Bey ibni Recep Bey'i, yerleri terk edip giden kişilerin tasarrufunda olan tarlaları tapusunun kendisinde olmasına rağmen alıkoyarak ziraat yaptığı gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Şaban Bey, Hasan Sipahi tımarında olan Kozlu tarlası, Taşyapı denen tarla, Çayır Tarla denen Salbaş tarlası ile Satılmış Sipahi tarlasına bitişik tarlanın babası Recep Bey tarafından yirmi iki sene önce alınarak yedi sene işlendiğini belirtmiştir. Babasının vefatında sonra kendisine intikal eden bu tımar arazilerini on altı senedir tasarruf edip vergilerini ödediğini beyan etmiştir. Mahkemeye durumun şahitlerle de ispatından sonra Mehmed Bey mahkemeden red cevabı almıştır.[2686]

Toprağından çeşitli tehditler sonrası vazgeçmek zorunda kalanlar tehditin ortadan kalkmasıyla birlikte haksızlığa uğradıklarını düşünerek sipahilere dava açmaktadır. Mesela, Sırt Kazası'na bağlı Gergen Köyü'nden İbrahim Efendi ibni Abdülaziz, Varvan Köyü ve diğerlerinden on bin akçe tımara mutasarrıf Ahmed Bey ibni Mehmed isimli sipahiyi dava etmiştir. İbrahim Efendi yaptığı eşkıyalıklardan dolayı ferman mucibince öldürülen Kesud Köyü'nden Ambardar İbrahim oğulları olarak bilinen İbrahim isimli şakinin, altı sene önce kendisi ölümle tehdit ettiği ve kendisinin de korktuğu için rıza göstererek toprağından vazgeçtiğini belirtmiştir. Şahsın öldürülmesinden sonra da kanuna aykırı olarak toprağın, başka bir köyden Abdurrahman isimli bir kişiye tevcih edildiğini söylemiştir. Ahmed Bey, olayı doğrulamış fakat dağıtımı İbrahim Efendi'nin rızasıyla yaptığını ve tehdit konusunda bir bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Mahkemenin delil talep etmesi üzerine eski miralay Abdülbâki Ağa ibni Süleyman Çavuş ve Ahmed Bey ibni Hidayetullah, kişinin korkusundan dolayı bu işe rıza gösterdiğine ve söylediklerinin doğruluğuna şahitlik etmişlerdir. Ayrıca müddei konuyla ilgili fetvaları da mahkemeye sunmuştur. Şahitlerin ifadelerini ve fetvaları göz önünde bulunduran mahkeme, köy ahalisinin

[2685] KŞS 20, s. 67, 128.
[2686] KŞS 9, s. 15.

ihtiyacı varken başka bir köye tahsisini uygun bulmadığı toprağın İbrahim Efendi'ye verilmesine ve Ahmed Bey'e bu hususta tembihte bulunulmasına karar vermiştir.[2687]

Bazı anlaşmazlıklar mütevellilerin hak talepleri sebebiyle çıkmaktadır. Devrekâni Kazası'na bağlı Kanlıovacığı Köyü'ndeki mescidinin vakıf mütevellisi Hasan bin Maden, Gökdere Mahallesi'den Kıbrısî Hacı Mehmed ibni Mustafa'yı dava ederek, vakıf akarından Göl Kazası'na bağlı Sorgun Vadisi'ndeki Sorgun Nehri üzerinde bulunan değirmenden mülk ve arsası vakfa ait olduğu gerekçesiyle mahsul talep etmiştir. Kıbrısî Hacı Mehmed ise değirmeni on sene önce sahibinden aldığını ve arsa vergilerinin de dokuz tımar erbabına kayıtlı olduğunu söylemiştir. Kendisinin bu tımar arsalarını, sahibi olan dokuz sipahiden bedeli karşılığında alarak kullandığını ifade etmiştir. Mahkeme, mütevelliden mukataalı olduğu iddia edilen arsaların vakfa ait olduğunu gösteren senedi istemiştir. Mütevellinin senet ibraz edememesi üzerine mahkeme senetsiz bir şekilde böyle taleplerde bulunmaması için mütevelliyi uyararak isteğini geri çevirmiştir.[2688]

Tımar ile ilgili meseleler fermanlara da yansımıştır. Arzuhaller doğrultusunda bazı tımar sahiplerinden tımarın bir bölümünün alınarak seferlere katılmak şartıyla başkasına verildiği görülmektedir. Mesela orta boylu, ela gözlü ve açık kaşlı olarak tarif edilen Ahmed isminde bir kişinin merkeze yaptığı arzuhal sonrası kendisine verilmesini istediği Ayluca ve diğer köylerden dört bin akçe tımara mutasarrıf olan Hüseyin isimli kişinin tımarından, iki kılıç olmak üzere üç bin akçe tımar aldığı anlaşılmıştır. Ayrıca Ahmed'e, Kavacık ve diğer köylerden alaybeyi bayrağı altında sefere gitmek şartıyla iki bin akçe ve bir kılıç da tımar olarak verilmiştir.[2689]

Diğer bir olayda Kastamonu Kalesi mustahfızlarından birinin gedik tımarına yapılan müdahaleyi bir arzuhal ile merkeze bildirdiği görülmektedir. Ahmed isimli mustahfız, Küplüözü Köyü'nün bin yüz dört akçe gedik tımarına sahip olduğunu ancak Daday Nahiyesi'nin Ilgazlar Köyü'nden yirmi bir bin iki yüz akçe zeamete mutasarrıf olan Recep'in, zeametine kanaat etmeyip farklı bir Küplüözü Köyü daha olmasına rağmen kendi köyünden üç yüz akçe hisse iddia ettiğini söylemiştir. Cevaben yazılan fermanda

[2687] KŞS 13, s. 28.
[2688] KŞS 16, s. 23.
[2689] KŞS 13, s. 73.

ruznamçe, icmal ve mufassal defterlerine bakıldığı, bin dört yüz akçelik Ahmed'e ait olan Küplüözü ile üç yüz akçelik Küplüözü'nün farklı köyler olduğunun tespit edildiği anlatılmıştır. Bu sebeple kadıya Ahmed'in tımarına herhangi bir müdahaleye izin vermemesi emredilmiştir.[2690]

Bazı fermanlarda tımara sadece şahısların değil köy ahalilerinin de müdahale ettiği görülmüştür. Mesela, Araç Kazası'na bağlı İksife Köyü'nde Çiftlik-i Badak ve Tuzaklı Köyü'ndeki çiftliğin yarısının kendi tımarı olduğunu söyleyen Seyyid Mehmed ve Seyyid Hüseyin, Badak Çiftliğine Celeboğullarının, Tuzaklı'daki çiftiğe de köy ahalisinden bazı kişilerin yüz senedir dede ve babalarının olduğu gerekçesiyle tımara ve mahsulüne müdahale ettiklerini belirtmişlerdir. Kastamonu ve Araç kadılarına gelen emirde tımarlarla ilgili defter kayıtlarının merkezden istenip defterde yazılanlara göre hükmedilmesi istenmiştir.[2691]

5.2 Kastamonu İdari Teşkilatındaki Görevliler İle İlgili Olaylar

Bu bölümde, dava kayıtlarından ve merkezden gelen emirlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda Kastamonu'daki idarî teşkilat görevlilerinden kimlerin, ne gibi olaylarda yer aldığ ve olayın ne şekilde sonuçlandığı hakkında bilgiler verilecektir. Bazı görevlilerin incelenen dönemde basit olaylarda yer aldığı, bazılarının ise daha büyük olaylara dâhil olduğu ve karıştıkları olaylar sebebiyle görevlerinden alınarak çeşitli cezalara çarptırıldığı tespit edilmiştir. Olaylar ehl-i örf ve ehl-i şer olarak iki grupta ve daha rütbeleri kişilerden başlanarak incelenmiş, verilen cezalarla ilgili de dipnotlarda ilave bilgiler aktarılmıştır.

5.2.1 Ehl-i Örf İle İlgili Olaylar

Bu başlık altında mutasarrıf, müteselllim, dizdâr, kale mustahfızı, yeniçeri serdârları, yeniçeriler, kethüdâyeri, sipahiler, köy zâbitleri, merkezden gelen mübaşirler ve bir ilçe hazinedarının yer aldığı olaylar hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

[2690] KŞS 79, s. 66, 67.
[2691] KŞS 79, s. 77.

Ehl-i örf ile ilgili olayların incelenmesine mutasarrıftan başlanmıştır. İncelenen dönemde sadece bir kayda rastlanılmış olup ilk defterin, ilk sayfasındaki ilk kayıttan, Ali ismindeki Kastamonu mutasarrıfının halka zulüm ettiği anlaşılmaktadır. Kastamonu Mutasarrıfı Ali, halk tarafından kendilerine zulmettiği gerekçesi ile Divan-ı Hümayun'a şikâyet edilmiştir. Halk, mutasarrıfın yerel nizama aykırı olarak ve insan ayırt ederek haksızlık yaptığını, haksızlığın zamanla zulme dönüştüğünü, bu tür uygulamaların da sürmeye devam ettiğini merkeze bildirmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Tarhala Kazası'nda görevli olan Mevlânâ Hidâyetullah Efendi, görev süresinde dört aylık bir kısaltmaya gidilerek Kastamonu'ya atanmıştır.[2692]

Mütesellimler ile ilgili olaylara bakıldığında mütesellimlerin görevleri gereği ahaliden bazı kişileri dava ettikleri görülmüştür. Kastamonu Mütesellimi Halil Ağa'nın aynı zamanda hazine emini olması sebebiyle ölen bir kişinin mirasçısı olduğunu iddia eden bir hatunu, görevlendirdiği Hacı Ahmed Ağa ibni İbrahim vasıtasıyla mahkemeye vermiştir. Ağa, hazine emini olarak terekeye el koymasını engelleyen Atabey Gazi Mahallesi'nden Sakine ibneti Hafız Ali Efendi'nin, görünürde varisi olmayan ve Paşa Hanı'nda konakladığı sırada vefat eden Halebli Hacı Mustafa bin Mehmed'in de varisi olduğunu iddia ettiğini söylemiştir. Hatun kendisinin, Halebli Hacı Mustafa'nın eme-i memlükesi Belkıs binti Abdullah isimli câriyesinden doğan küçük kızı Rahime ibnete Hacı Mustafa'nın kızı olduğu ve bu sebeple varislik iddiasında bulunduğunu açıklamıştır. Beyanını mahalle imamları ve kayyımlarının şehadetleriyle ispat etmesi sonucunda mahkeme, Hacı Ahmed Ağa'nın talebini reddederek davayı hatun lehine sonuçlandırmıştır.[2693]

Kastamonu mütesellimi Mehmed'in kanuna aykırı olarak yaptığı tahsilat sebebiyle merkeze şikâyet edildiği görülmektedir. Kastamonu Sancak Beyi Vezir Hasan Paşa, yazdığı arzuhalde vergiyi tahsil edip göndermeyen Mütesellim Mehmed'in, kethüdâsı Ahmed ile beraber halktan fazladan akçe almak suretiyle zulmettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine padişah, Kastamonu kadısı ile yeni mütesellime bir ferman göndererek

[2692] KŞS 9, s. 1.
[2693] KŞS 9, s. 46.

önceki mütesellimin fazladan aldıklarınının hak sahiplerine geri verilmesini ve daha sonra da düzenlenen bir ilamla durumun kendisine bildirilmesini emretmiştir.[2694]

Kayıtlardan Vezir Hüseyin Paşa'ya, 1099 / 1687-1688 yılında mütesellimlik yapmış olduğu anlaşılan Küre-i Nühâs Kazâsı'ndan Mehmed Ağa ibni Ahmed Çelebi, aynı yıl görev değişimiyle vezire mütesellim olan Mehmed'in kardeşi Mustafa Ağa bin Şaban'ı, valilik menziline önceden gelerek menzildeki bir re's yağız ve üç re's doru at ile evânî nühasiyeye el koyduğu gerekçesiyle dava etmiştir. Mustafa Ağa'nın kendisini hapsetmesine rağmen elinden kurtulduğunu belirten müddei eski mütesellim, mahkemeden elinde bulunan defter gereğince mallarının alınmasını talep etmiştir. Ancak Mustafa Ağa, valinin kethüdâsı Hacı Mustafa Ağa ile beraber menzile giderek sözü edilen malları, müddeinin babası Ahmed Çelebi'ye teslim ettiklerini beyan etmiştir. Anlattıklarını ispat edemeyen eski mütesellim, elinde delil olmadan bir daha mahkemeye başvurmaması hususunda uyarılarak geri çevrilmiştir.[2695]

Kastamonu mütesellimliği yapmış olan İdris Ağa ile Gideros Nâibi, bir gemi kazası sonrası yaşanan olaylarda vefat eden şahsın mallarına el koymakla suçlanmışlardır. Hüseyin isimli tüccarın kardeşi İbrahim merkeze bir arzuhal yazarak kardeşi tüccar Hüseyin'in, 1127 / 1715 yılında Kefe yönünden gelirken Küre-i Nühâs Kazası'na yakın Gideros isimli mahalde geminin karaya çarpması sonucu boğularak öldüğünü belirtmiştir. İbrahim, kardeşinin öldüğü sırada yanında bulunan yedi yüz seksen iki nakit kuruş, bir kılıç, iki adet incili istefan ve dahi bazı eşyaları kızı, validesi ve zevcesine intikal etmiş iken hâlen Gideros Nahiyesi Nâibi Hacı Mehmed isimli nâib ile Kastamonu Kazası'ndaki çiftliğinde oturan sancağın eski mütesellimi İdris Ağa diye bilinen kişinin fuzuli olarak mallara el koyduklarını söylemiştir. Merkezden malların alınması ve gereğinin de yapılması için hüküm talep edilmiştir. Bunun üzerine padişah, merkezden mübaşir olarak Ali Ağa'yı görevlendirererek Kastamonu kadısı ve mütesselliminden şahısların araştırılıp el konulan malların hak sahibine verilmesini, farklı bir durum ortaya çıkarsa adaletli bir şekilde çözülmesini ve kimsenin müdahalesine izin verilmeden mahkemenin yapılarak sonucun bir ilamla tarafına bildirilmesini istemiştir. Defterin devamındaki ayrı bir kayıtta, Mehmed Yazıcı isimli

[2694] KŞS 9, s. 83.
[2695] KŞS 10, s. 16.

bir kişinin yazdığı arzuhalde aynı şahısların gemide bulunan Hasan, Süleyman ve Mustafa isimli tüccarlara ait câriye ve yağlara da el koydukları ifade edilmiştir. Zanlıların tüccar olan Ali Odabaşı, Mehmed Odabaşı, Hacı Hasan ve Sinyan isimli zımmi aracılığıyla malların bir kısmını taşraya sattıkları, kalanları ise ellerinde bulundurmaya devam ettikleri anlatılmıştır. Varis ve vekiller, taleplerini dikkate almayarak zulüm eden şahıslarla ilgili merkezden emir istemişlerdir. Bunun üzerine ferman çıkarılarak, Kastamonu kadısı ve mütesellimine alınan câriye ve yağların vekillere iadesi, şahısların hak üzerine mahkeme edilmeleri ve sonuncun merkeze bildirilmesi emredilmiştir.[2696] Konu ile ilgili son kayıtta, İdris Ağa'nın elinde bulunan malların alınması için malların sahipleri tarafından verilmiş bir vekillik kaydı vardır. Bu kayıtta, İstanbul'un Öksüzce Mahallesi'nden Mehmed Çelebi bin Osman bin Hüseyin, Kefe'nin Kapuağası Mahallesi'nden ve Suluhan'da kalan Hacı Hasan ibni Hacı Ali ibni Hacı Şaban, İstanbul'un Ayaznehârî Mahallesi'nden Ali Odabaşı ibni Şaban bin Hasan, Kefe'nin Yâvekapusu ahalisinden ve Suluhan'da kalan Ahsâr veled-i Hacadar veled-i Kerdiye isimli Ermeni mal sahibiolarak mahkemeye gelmiş ve Mehmed Yazıcı ibni Hacı Osman bin Abdullah'ı, Kefe'den İstanbul'a rugan-ı sadeleri nakletmek üzere yola çıkan Kazanasmazoğlu İsmail Reis'in gemisinin Cide Kazası'nda Gideros Boğazı'nda fırtına sebebiyle karaya vurması sonrasında yağları beytülmal emini olduğu için elinde bulunduran İdis Ağa'dan almak üzere vekil tayin ettiklerini söylemişlerdir.[2697]

Dizdârlar ile ilgili olaylar incelendiğinde Kastamonu Kalesi'nde dizdârlık görevinde bulunmuş Hüseyin isimli eski dizdârın, tımar tevcihi ile ilgili bir hususta merkeze şikâyet edildiği görülmüştür. Ahmed isminde bir kişi yazdığı arzuhalde, Kastamonu Kalesi mustahfızı babası Mehmed ile amcası diğer Mehmed'e, ortak olacak şekilde Daday Nahiyesi'nin Uluköy ve diğerlerinden bin dört yüz akçe gedik tımarı ile verildiğini ancak ikisinin de vefat ettiğini söylemiştir. Bu durum üzerine eski dizdâr Hüseyin'in, küçük yaştaki amcasının oğlu olan Mustafa'yı tımara ortak etmek için berat istemesine rağmen merkez tarafından tımarın aynı anda iki arza tevcih edilemeyeceği ve küçük yaştaki Mustafa'nın hizmete gücü olmadığı gerekçesiyle reddedilerek tamamen kendisine verildiğini beyan etmiştir. Ahmed, eski dizdâr

[2696] KŞS 20, s. 68.
[2697] KŞS 20, s. 73.

tarafından Mustafa'nın bir miktar akçesinin aldığından dolayı kendisine verilen beratın sahte olduğu iddiasıyla tımarı, yeni bir berat ile Mustafa'ya verdirerek zulüm etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Padişah, Kastamonu kadısı, mütesellimi ve dizdârına yazdığı fermanla vaziyetin araştırılarak hakikatin kendisine bildirilmesini emretmiştir.[2698]

Yeniçeri serdârları ile ilgili kayıtlara bakıldığında ise Hüseyin isimli serdârın birçok kayıtta isminin geçtiği tespit edilmiştir.Kastamonu Serdârı Hacı Hüseyin Ağa ibni Hacı Süleyman ilk olarak kaçan bir köleye el konulması olayı ile ilgili mahkemeye verilmiştir. Bursa Yenişehri Kazası'na bağlı Gölciğez Köyü'nden Mehmed Beşe ibni Hacı Halil, beş ay önce kaçan Rus asıllı, uzun boylu ve gök ela gözlü Ivaz isimli genç kölesinin Hüseyin Ağa'nın elinde olduğunu söyleyerek alınması için mahkemeye başvurmuştur. Ağa, Sofular Mahallesi'nden Seyyid Mehmed Ağa ibni Mehmed'i kendisine vekil tayin etmiştir. Vekil Seyyid Mehmed Ağa, kölenin müvekkilinin elinde olduğunu doğrulamış fakat kölenin kaçıp-kaçmadığı hususunun belli olmadığını söylemiştir. Mahkemeden delil istenen müddei, Sence Köyü'nden Halil Beşe ibni Veli ve Mustafa Beşe ibni Hüseyin'in şehadetleri ile kölenin kaçtığını doğrulamıştır. Mahkeme, Ivaz isimli kölenin Mehmed Beşe'ye teslimine karar vermiştir. Ancak Mehmed Beşe mahkemeye, kölesini bir re's katır ile elli kıta esedî kuruş karşılığında Seyyid Mehmed Ağa'ya sattığını ve bedelini de tamamen tahsil ettiğini belirtmiştir.[2699]

Yeniçeri Serdârı Hacı Hüseyin'in ismi, kayıtlarda geçen bir cinayet olayına da karışmıştır. Konuyla ilgili Yeniçeri Ağası Mehmed tarafından, Kastamonu kadısına gönderilmiş bir mektup da bulunmaktadır. Kastamonu Sancağı'nın Ayandon Kazası'ndan Temür isimli şahsın çocukları Divan-ı Hümayun'a bir arzuhal göndererek Hüseyi Ağa'yı babalarını öldürmekle suçlamışlardır. Temür'ün çocukları yeniçeri serdârı olan Hacı Hüseyin'in, babalarının su-i halini muhzır aracılığıyla devlete şikâyet ettiğini, kendisini bir ferman ile mübaşir tayin ettirdiğini sonra da topladığı adamlarla babasını öldürüp mallarını yağmaladıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine çıkarılan bir ferman ve yazılan bir mektupla ocak çavuşlarından beşinci bölüğün Ali Çavuş mübaşir tayin edilerek bu iş için görevlendirilmiştir. Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa, Ali

[2698] KŞS 20, s. 51.
[2699] KŞS 10, s. 11.

Çavuş'tan kimseye bir müsamaha göstermeden yapılması muhtemel firarları da engelleyerek şahısları bir an evvel Divan-ı Hümayun'da hazır etmesini istemiştir.[2700]

Bir ferman kaydında, şehir ahalisinin merkeze bir arzuhal yazarak şikâyet ettiği kişiler arasında Kastamonu Serdârı Hacı Hüseyin ismine tekrar rastlanılmıştır. Arzuhalde, Kastamonu Serdârı Hacı Hüseyin, Nâib Ömer, Turşucuoğlu Ahmed Efendi ve Kör Ebubekir Efendi olarak bilinen kişilerin 1110 / 1698-1699 yılında Kütahya tarafından gelen mübaşire iki yüz on kuruş ücret verilmiş iken fazla akçe verdik diye emir olmaksızın her haneye dörder buçuk kuruş, Kastamonu ve kazâlardan ikişer-üçer yüz kuruş alıp halka zulmettikleri beyan edilmiştir. Bunun üzerine kadıya bir ferman gönderilerek, bu iş için görevlendirilen İsmail Haseki aracılığıyla alınan akçelerin sahiplerine verilmesi, tekrar bir emre gerek kalmadan ve kimsenin müdahelesine izin verilmeden olayın araştırılması, sonucun da bir ilamla merkeze bildirilmesi emredilmiştir.[2701]

Daday kadısının merkeze yazdığı bir arzuhalde, Kastamonu Serdârı Hacı Hüseyin bu sefer de başkasıyla nikâhlanan bir kızı zorla kardeşine aldığı gerekçesiyle şikâyet edilmiştir. Arzuhalde, Kastamonu sakinlerinden Hacı Ali isimli şahsın kendisinin, kızının ve velisinin de izniyle Daday Kazası'ndan tüccar İbrahim ile nikâhlanmasına rağmen Kastamonu Serdârı Hacı Hüseyin'in bu işe karşı çıkarak kızı, kardeşi Hızır'a almak suretiyle zulüm ettiği söylenmiştir. Ayrıca kendisine gönderilen emirlere de uymayan serdar, açılan davaya da elli adamıyla gelerek kendisinin hayatta olduğu sürece böyle bir evliliğe müsaade etmeyeceğini belirtmiştir. Bu yaşananlara kazâda bulunan ulema, sulahâ, meşâyih, ayan ve fukara da şahit olmuştur. Bunun üzerine Kastamonu kadısından, yazılan bir fermanla görevlendirilmiş olan İsmail Haseki aracılığıyla olayın araştırılması ve Hacı Hüseyin'in durumunun merkeze raporlanması istenmiştir. Sadrazam Mehmed Paşa da bu hususla ilgili bir mektup göndermiştir. Sicil defterindeki kayıttan Kastamonu kadısına, Dadaylı İbrahim için ayrı bir ferman çıkarıldığı görülmektedir. Diğer bir kayıtta Kastamonu ahalisi, adaletin sağlanması bakımından davanın Kastamonu şehri yerine Divân-ı Hümâyunda görülmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine kadı ve yeniçeri sardârına yeni bir mektup

[2700] KŞS 10, s. 144.
[2701] KŞS 16, s. 67

gönderilmiştir. Mektupta eski serdâr olarak isimlendirildiği için Hacı Hüseyin'in görevden alındığı ve yerine başkasının atandığı anlaşılmaktadır. Emirde kadı ve yeniçeri sardârından, beşinci bölüğün Hacı Ali Çavuş'un eski serdârın Divân-ı Hümâyuna getirilmesi için görevlendirildiği ve hiçbir geciktirmeye mahal vermeden şahsın mektup gereği görevliye teslim edilmesi istenmektedir.[2702]

Kastamonu serdârlarından Tokatlıoğlu Hacı Hüseyin, bir şahsa ait mülkteki ağaçların kesilmesi sebebiyle merkeze şikâyet edilmiştir. Müderris Mevlânâ Hacı Osman merkeze yazdığı arzuhalde, Devrekâni Kazası'nda bulunan tapulu, temessüklü, hususi ve müstakil korusunda bulunan ağaçları Tokatlıoğlu Hacı Hüseyin'in hiç alakası yokken fuzuli yere kestiğini söylemiştir. Padişah, Kastamonu ve Devrekâni kadıları ile sancak mütesellimine yazdığı emirde, müderrisin anlattıkları doğru ise ağaçların kesilmesinin durdurulması, olaya karışmayanların ayıklanarak faillerin merkeze bildirilmesi ve konuyla alakalı gelecek olan yeni emrin beklenmesini istemiştir.[2703]

Yeniçeri serdârlarının karıştığı diğer bir olayda yine Tokatlıoğlu Hacı Hüseyin'in ismi, bir köy ahalisinden sebepsiz yere ve zorla tahsil edilen bir diyet bedeli ile alakalı konuda zikredilmiştir. Köy ahalisi bir arzuhal ile durumu merkeze bildirerek, Mergüze Kazâsı'na bağlı Sinderler Köyü'nden Kürd Osman Bey diye bilinen kişinin, kendi evinde ölü bulunması olayıyla ilgili keşifte, köy halkına bir diyet gerekmediği belirtilip hüccet verilmiş iken Kastamonu'da sâkin Yeniçeri Serdârı Tokatlıoğlu Hacı Hüseyin ve Eynehânoğlu diye bilinen Halil isimli şahsın kendilerinden cebren 500 kuruş aldıklarını söylemişlerdir. Padişah, bu dava için şeyhülislamdan görüş istemiş ve aldığı fetva ile de bir ferman çıkarmıştır. Fermanda padişah ahaliye hakkının teslim edilmesini ve bu konuda tekrar ahaliden bir şikâyete gerek kalmaksızın olayın çözülerek tarafına bildirilmesini emretmiştir.[2704]

Kastamonu kethüdâyeri ile ilgili olaylara baklıdığında bir görevlinin sipahi ile birlikte isminin cinayet olayına karıştığı görülmektedir. Kayıtta, görevlilerin cinayete karışan kölelerin tutuklanmalarına engel olduğu, suçluların cezalandırılması için merkezden hüküm istendiği anlaşılmaktadır. Acemlerin fermanı olarak geçen kayıtta, Kastamonu

[2702] KŞS 16, s. 68, 75.
[2703] KŞS 79, s. 68.
[2704] KŞS 79, s. 96.

ve Küre-i Hadîd kadıları ile Kastamonu Sancağı mütesellimi muhatap alınmış ve olayın nasıl gerçekleştiği hakkında bilgiler verilmiştir. Acem zımmilerinden Sefer ve diğerlerinin bin iki yüz kuruşluk eşyaları ile birlikte Akkaya Nahiyesi'ndeki Batak Köyü'nde kaybolduğu ve hayatları ile ilgili bir bilgi alınamadığı belirtilmiştir. Olay köy ahalisinden teftiş edilince Kirpioğlu'nun iki neferi ile Hacı Mehmed'in Şahin ismindeki kölesinin bu kişileri katlettiklerine dair bilgilere ulaşılmıştır. Firar eden bu kişilerden Şahin isimli köle yakalanmış ve zımmileri öldürüp mallarını gasp edenlerin kendileri olduğunu kabul etmiştir. Kastamonu kethüdâyeri ve Velikadıoğlu Mehmed, sipahi kölelerinin tutuklanamayacağı söylemiş ve şuçluların firar etmelerini sağlamışlardır. Bunun üzerine kölelerin derhal bulunarak tutuklanması ve kişilerin mallarının iadesi yapıldıktan sonra durumun merkeze bildirilmesi için kadıya bir emir yollanmıştır.[2705]

Kastamonu kethüdâyerlerinden Teberdâr Mehmed Ağa'nın, bir yanlış anlaşılma sonucu merkeze gönderilen bir arzuhal ile Kastamonu kethüdâyeri tarafından mahkemeye çıkarıldığı görülmektedir. Boyabat Kazâsı'na bağlı Kılıçlı Köyü'nden Mahmud Bey ibni Mahmud, kendisini ehli örfe şikâyet ederek hapsettiren, iki kez de evini bastırarak malını ve erzaklarını gasp eden kişinin Mehmed Ağa olduğunu zannederek merkeze bir arzuhal yazmış ve durumun araştırılmasını talep etmiştir. Kastamonu Kethüdâyeri Mehmed Ağa ibni Recep vasıtasıyla şahsı Kastamonu'daki mahkemeye getirten Mahmud Bey, kendisini suçlayan kişinin kardeşinin oğlu Pîrî Bey olduğunu bizzat ondan öğrenmesi üzerine Mehmed Ağa'nın olayla hiçbir ilgisi olmadığını söylemiştir. Mahkeme emir gereği soruşturmayı devam ettirmiş ve yapılan araştırmalar ile birçok kethüdâyeri ifadesinden Teberdâr Mehmed Ağa'nın herkes tarafından sevilen iyi bir kişi olduğu da anlaşılmıştır.[2706]

Yeniçeriler ile ilgili olaylar incelendiğinde Kastamonu kadısına gönderilen bir fermandan, bir yeniçerinin hazineye devredilmesi gereken mallara el koyduğu görülmüştür. Çatalköprü denilen mevkide vefat eden ve varisi olmayan Hazbaş Ahmed Ağa isimli yeniçerinin geride bıraktıklarının hazineye devredilmesine rağmen bin iki yüz ferengî altına ve sâir eşyasına hizmetkârı olan Çataloğlu Mehmed isimli yeniçeri

[2705] KŞS 79, s. 86.
[2706] KŞS 79, s. 53.

el koymuştur. Bunun üzerine gönderilen ferman ile el konulan mal ve nakitlerin merkezden görevlendirilen beşinci bölükten Mahmud Çavuş'a teslim edilerek yeniçerinin Edirne'ye gönderilmesi emredilmiştir.[2707]

Bir yeniçeri ödemediği borç için merkeze şikâyet edilmiştir. Mehmed, İbrahim ve Hacı Ali ismindeki üç varis, Çavuşoğlu Seyyid Ahmed isimli yeniçerinin zimmetinde müteveffa Hacı Mehmed'ten kalan yüz yetmiş beş kuruş boç olduğunu ancak şahsın borcu tahsil edemeden vefat ettiğini belirtmişlerdir. Borç için mahkemelik olan şahıslar, ellerinde bulunan hüccet gereği borcu tahsil edecekken yeniçerinin bir yolunu bularak zabitinin elinden kaçtığını söylemişlerdir. Bunun üzerine Kastamonu kadısına ferman gönderilerek, şahsın yakalandığı zaman borcun tahsil edilmesi, mahkemenin işine kimseyi karıştırmaması ve müdâhil olan olursa merkeze isimlerinin bildirilmesi istenmiştir.[2708]

Kastamonu merkezine bağlı Hasköyü'nün zâbiti, vergi alınmasıyla ilgili bir hususta Hacı İsmail isimli müezzin ile problem yaşamıştır. Müezzin, kendisinden sebepsiz yere yapılmak istenen vergi tahsil talebini, yazdığı bir arzuhal ile merkeze şikâyet etmiştir. Bunun üzerine padişah tarafından kadıya, Hasköyü Köyü'ne kayıtlı müezzinden emir olduğu gerekçesiyle vergi tahsil etmeye çalışan köy zâbitinin uyarılmasını emreden bir ferman gönderilmiştir.[2709]

Kızılcaviran Köyü'nden Mustafa Bey isimli sipahinin, bir keşif ve tahrir kaydından faili bilinmeyen bir cinayete kurban gittiği anlaşılmaktdır. Sipahi, Gömmece Divanı ile Kızılcaviran Divanı arasında bulunan arazideki değirmeninde köy ahalisinden biri tarafından ölü şekilde bulunmuştur. Mahkemenin yaptığı keşifte sipahinin göğsünden kurşunla vurulmak suretiyle öldürüldüğü ifade edilmiştir.[2710]

Kale mustahfızlar ile ilgili de incelenen dönemde çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan birinde Honsalar Mahallesi'nden Kale Mustahfızı Mehmed Çelebi ibni Mehmed, mahkemeden oğlunun ölümüyle ilgili bir keşif talebinde bulunmuştur. Mustahfızın büyük oğlu Mustafa, Depelce denilen mevkiden gelirken Sorgun

[2707] KŞS 10, s. 58.
[2708] KŞS 79, s. 82.
[2709] KŞS 9, s. 64.
[2710] KŞS 9, s. 29.

Kazası'na bağlı Hatunsarayı Köyü'ne yakın bir yerde süratle geldiği atından düşmüş ve başının sağ tarafından aldığı yaradan dolayı gece yarısına doğru vefat etmiştir. Mahkemenin görevlendirdiği Seyyid İbrahim Çelebi ibni Mehmed Çelebi ile Kastamonu mütesellimi Yusuf Ağa'nın görevlendirdiği Seyyid Ali Ağa ibni Seyyid Şaban'dan oluşan heyet, şahısla ilgili incelemeyi tamamlayarak Sermuhzır Recep Bey vasıtasıyla mahkemeyi bilgilendirmiştir.[2711]

Kale mustahfızlarından Mehmed Ali Ağa ibni Hacı Ali Ağa, tahsil edemediği bir borç için mahkemye başvurmuştur. Ağa, Devrekâni Kazası'na bağlı Başakpınar Köyü'nden Ahmed Bey ibni Eyüp isimli kişinin, on dört ay önce kasap dükkânı önünde aldığı otuz kuruşluk cedid zolata borcunu ödemediğini ifade etmiştir. Başta Kasap Mehmed Çelebi bin Ali olmak üzere diğer şahitlerin de olayı doğrulaması üzerine mahkeme, müddei Mehmed Ali Ağa'ya olan borcun Ahmed Bey tarafından ödenmesi gerektiğine karar vermiştir.[2712]

Kale mustahfızlarından Halil Bey bin Hasan, bir borç meselesinde kefilden yaptığı tahsilattan dolayı kefille mahkemelik olmuştur. Kastamonu'daki Acem Hanı'nda kalan Acem taifesinden Artiyon veled-i Kirkor isimli Ermeni, Şâdibey Mahallesi'de oturan Kale Mustahfızı Halil Bey bin Hasan'ın kendisinden, kefil olduğu amcası Şahin'in altı yüz elli kuruşluk borcunu kefaletine binaen tahsil ettiğini söylemiştir. Mustahfızın, amcasından da yetmiş beş tuğralı altun, elli kuruşluk para ve üç yüz kırk kuruşluk zolata olmak üzere toplam beş yüz doksan kuruş alması sebebiyle kendisinin ödediği paranın geri alınması talebiyle mahkemeye başvurmuştur. Halil Bey aksini iddia etse de Artiyon iddiasını Kırkçeşme Mahallesi'nden Melekoğlu Mehmed Ali ve Kübcüğez Mahallesi'nden Mehmed Ali ibni Bayram isimli şahitlerin şehadetleri ile desteklemiştir. Bunun üzerine mahkeme, Halil Bey'i aldığı parayı geri vermesi hususunda uyarmıştır.[2713]

Bir nikâh ve zevceliğe müdahale iddiasıyla açılan bir dava kaydında, Kastamonu Kale Mustahfızı Ahmed Bey bin Mehmed'in ismine ratlanılmıştır. Küplüözü Köyü'nde oturan mustahfız, on ay önce ve on beş kuruş mehr-i müeccel ile nikâhlandığını

[2711] KŞS 10, s. 61.
[2712] KŞS 9, s. 44.
[2713] KŞS 20, s. 24.

söylediği Fâtıma binti İbrahim'in zevcelikten kaçındığı, Elyakut Köyü'nden Mustafa bin Hüseyin'in de duruma müdahale ettiğini belirterek şahsı dava etmiştir. Mustafa cevabında hatunun altı ay önce Abdullah bin Mehmed ile nikâhlandığını ancak şahsın vefatından dolayı evliliğin yirmi beş gün sürdüğünü belirtmiştir. Daha sonra kendisinin yirmi beş kuruş mehr-i müeccel karşılığında, hatunun rızası ve babası İbrahim'in de izniyle nikâhlandıklarını ifade etmiştir. Fâtıma'nın kendisiyle evli olduğu için çekindiğini ve kendisinin de nikâha binaen mustahfıza mani olduğunu söylemiştir. Mustafa'nın beyanını kabul eden Fâtıma isimli hatun, Ahmed'in beyanını reddetmiş ve Ahmed Bey de iddiasını delillendirememiştir. Mahkeme, Ahmed Bey'in iddia ettiği nikâhın olup-olmadığının bilinmediği, hatunun beyanı ve Mustafa'nın da mahkemeye yemin vermesi üzerine mustahfızın talebini reddetmiştir. Diğer bir kayıtta, Atabey Gazi Mahallesi'nde bir ev satın alan aynı mustahfızın, eve bitişik olan Mahalle İmamı Şaban Efendi ibni Hacı Mustafa ile davalık olduğu ancak tarafların anlaştığı görülmektedir. Mustahfız, daha önce verdiği para da dâhil olmak üzere satın aldığı evi, otuz bir kuruşluk bedel karşılığında mahallenin imama satmış ve parasını da tahsil ederek davayı kapatmıştır.[2714]

Taşköprü Kazası'ndan bir hazinedar aldığı borcu ödemediği gerekçesiyle mahkemeye verilmiştir. Kübcüğez Mahallesi'nden Hacı Mehmed Ağa ibni Mehmed, Taşköprü Kazâsı'ndan Hazinedar Ali Bey ibni Hasan Çavuş'un kendisinden yüz on beş kuruş borç aldığını ve kendisine bir temessük verdiğini ancak borcu tahsil etmek istediğinde ödeme yapmadığı gibi bir de olayı inkâr ettiğini belirtmiştir. Mahkemenin Mehmed Ağa'dan delil talep etmesi üzerine Taşköprü Kazâsı'na bağlı Akçakavak Köyü'nden Bayraktar İbrahim Ağa ibni Hızır ve İmam Ahmed Halife ibni Mustafa Halife ile mahalle sakinlerinden Mustafa Bey ibni Osman borç olayına şahit olduklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme, borcu olan yüz on beş kuruşu müddei Hacı Mehmed Ağa'ya ödemesi hususunda Ali Bey'i uyarmıştır.[2715]

Kayıtlarda ismi zikredilen diğer grup ise Kastamonu'ya teftişe gelen mübaşirlerdir. Kastamonu'ya beylerbeyi, sancak beyi ve mütesellimler tarafından çeşitli sebeplerle gönderilen mübaşirler sebepsiz yere para tahsili yapmakla suçlanmışlardır. Kastamonu

[2714] KŞS 79, s. 44, 45, 49.
[2715] KŞS 79, s. 12.

Kalesi Dizdârı Mehmed, kale mustahfız ve neferleri, Divan-ı Hümayun'a yazdıkları bir arzuhal ile görevli olmamalarına rağmen teftiş bahanesiyle kendilerinden para tahsil eden mübaşirleri şikâyet etmişlerdir. Bu olay üzerine gönderilen emirde Kastamonu kadısından, mübaşirlerin görevleri yapıp dönmelerinin sağlanması ve görevde değil iken teftiş bahanesiyle para almalarının da engellenmesi istenmiştir.[2716]

5.2.2 Ehl-i Şer İle İlgili Olaylar

Bu başlık altında da daha önce bilgi verilen ehl-i şer grubu üyelerinden kadı, nâib, katib, müderris, mütevelli, imam ve müezzinlerin karıştığı olaylar incelenecektir. Bu olayların bazıları görevlilerin kendi aralarında gerçekleşirken bazıları da ahali ile ilgili hadiselerdir.

Kadılarla ilgili olaylara bakıldığında incelenen dönemdeki bazı kadıların çeşitli olaylara karuıştığı görülmüştür. Bu kadılardan üçünün bir fiil bazı olaylarda yer aldığı, görevlerinden alındıkları, nefy ve kalebendlik gibi cezalara da çarptırıldıkları tespit edilmiştir. Osmanlı hukukunda nefy kavramıyla ifade edilen sürgün cezası, devlet ve toplum düzenini bozanlara, yeniçerilik iddiasında bulunanlara, eşkıyalık, hırsızlık, saldırı, yaralama, adam öldürme, yalancı şahitlik yapanlar ile ahlaka ve dine karşı işlenen suçlarda uygulanmaktadır.[2717] Yamalı Kadı olarak bilinen söz konusu dönemin kadılardan Hafız Mehmed, Vezir-i Âzam-ı Sâbık Mehmed Paşa döneminde ahaliye yaptığı zulüm ve fesatlıktan dolayı merkeze şikâyet edilmiştir. Yapılan tahkikatlar sonucunda ise görevden alınarak Sinop'a sürgün edilmiştir. Arif Mehmed bin Hafız Mehmed'in, babasının karıştığı olaylar sebebiyle süren davalarda sebepsiz yere bazı kişilerin kendisinden dört bin kuruşluk eşyasını alarak mallarına tasallut ettiğini söylediği arzuhal ile bu arzuhale "Yamalıkadızâdenin Fermanı" şeklinde cevaben gelen emirden, Yamalı Kadı diye bilinen şahsın Hafız Mehmed isminde söz konusu dönemde görev yapan eski bir kadı olduğu ve bazı olaylara karıştığı anlaşılmıştır.[2718] 15 numaralı defterde (1116 / 1704-1705 tarihli olan), Mevlâna Yusuf'un kadılığa atanması ile ilgili yazıda Anadolu Kazâskeri Atâullah Mehmed, Divan-ı Hümayun'a

[2716] KŞS 20, s. 89.
[2717] Sibel Kavaklı, "*929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi"*, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2005, s. 610, 611, 612.
[2718] KŞS 20, s. 57, 58.

gelen şikâyet sonrası Hâfız Mehmed'in ferman gereği görevden azl edildiğini söylemektedir. Bu belgeden hareketle, Yamalı Kadı olarak bilinen ve karıştığı olaylar sebebiyle görevden alınan eski kadının Mevlânâ Hâfız Mehmed Efendi bin İbrahim olduğu anlaşılmaktadır.[2719] Bir kişiye iftira atarak ceza almasına sebep olan ve Yamalı Kadı'nın yaptığı zulüm ve fesatlarına yardım eden kişi diye tarif edilen bir şahsa ait kayıtta da, kadının Sinop Kalesi'ne sürgün ve kalebend edildiği anlaşılmaktadır.[2720]

Dönemdeki kadıların karıştığı ikinci olayda ise Mevlânâ Seyyid Mehmed Alâiyevî'nin ismi geçmektedir. Şahsın, Anadolu Kazâskeri Ahmed'in kadılığa Mevlânâ Abdullah Efendi'nin atandığı belirttiği yazısından, karıştığı olaylar sebebiyle kadının ferman ile görevden alındığı tespit edilmiştir.[2721] Kastamonu'nun eski müftüsü Mevlânâ Ahmed ile sancak mütesellimine hitaben yazılan bir fermandan konuyla ilgili çeşitli bilgiler elde edilebilmektedir. Fermanda kadının da yer aldığı Kastamonu idarî teşkilatına mensup, kalabalık ve organize bir şekilde hareket eden, farklı vazifelerde bulunan ve muvazzaf kişilerden müteşekkil bir grubun kaza ahalilerinden almaları gerekenden daha fazla para aldıkları ifade edilmektedir. Hadiseye Kastamonu kadısı, kethüdâyeri ve yeniçeri serdârının, diğer kethüdâyer ve eski yeniçeri serdarları ile şehrin önde gelen bazı isimleri karışmış, ortak hareket ederek para tahsilinde usulsüzlük yapan görevliler bu sebeple kalebend edilmişlerdir. Vezir Yusuf Paşa padişaha sunduğu arzuhalde, kendisinden önce sancağa mutasarrıf olan Vezir Abdurrahman Paşa döneminde ve Kastamonu kadısı Alâiyeli Seyyid Mehmed iken ahaliden Çetinzâde Ahmed Efendi, Memdîzâde Mehmed Efendi, Kethüdâyeri Taşkapuluoğlu Mehmed, Eynehanoğlu Seyyid Halil ve akranları, Seyyid Mehmed, Yeniçeri Serdârı Tuhtluoğlu Hacı Ahmed, Serdâr-ı Sâbık Tellioğlu Hacı Mehmed ve Hacıoğlu Hacı Mehmed'in birlikte hareket ederek ağız birliği yaptığını, Muharrir Ahmed Çelebi ve sancak encümenleri ile kaza ahalilerini tahrik ettiklerini, vergi alınmasını engelleyebilecekleri söylemleri ile hüccetler düzenleyerek ahaliden para almaya çalıştıklarını belirtmiştir. Kadının yazdığı müraseleler ile kazaların her birinden yüz ellişer kuruş para alınmış, mütesellimler aracılığıyla halkın malı ve erzakları yağmalanmış, çarşı içlerinde şahısların adamları tarafından bazı kişiler kaçırılmış ve soyulmuştur. Bu sebeple de ahaliden alınması gereken vergiler tahsil edilememiştir. Bu gelişmeler üzerine ferman

[2719] KŞS 15 (1116), s. 2.
[2720] KŞS 16, s. 62.
[2721] KŞS 17, s. 1.

ile Kastamonu eski müftüsü bu işle ilgilenmesi için mütevelli tayin edilmiş, sancak mütesellimine de kadı ve diğer görevliler için yapılması gerekenler anlatılmıştır. Mütesellimden, eski kadı Seyyid Mehmed'in mahkemesinin yapılması, zulümle ve sebepsiz yere alınan ne varsa hak sahiblerine teslim edilmesi, daha sonra kadı ve diğer sekiz neferin, ocak tarafından tayin edilen mübaşir acılığıyla Kastamonu'dan çıkarılarak Samsun'a gönderilmesi ve burada kalebend edilmelerinin sağlanması istenmiştir.[2722]

Mevlânâ Ahmed isimli incelenen dönemin kadısının daha önce kadılık yaptığı Antalya'da bir takım olaylara karıştığı tespit edilmiştir. Şahıs etrafına bazı kişileri toplamış, onlarla iş birliği yaparak ahaliyi tahrik etmiş, Teke Sancağı mütesellimin konağını basmış ve oradakilere saldırarak canlarına tasallut etmiştir. Bu suçlar sebebiyle kadı hakkında nefy kararı verilmiştir. Ancak Mevlânâ Ahmed önce kaçarak ortadan kaybolmuş, sonra da bir yolunu bularak Kastamonu kadılığına geçmiştir. Zalim ve açgözlü olan kadının hala uslanmaması, Kastamonu ahalisine de zülüm etmesi, artan şikâyetler ve şer'i hükümlere aykırı olan kararlarının son bulmayacağının tespiti üzerine görevden alınan kadı Limni Adası'na sürülerek burada kalebend edilmiştir. Kale dizdârına da şahsın emir gelmeden serbest bırakılmaması yönünde uyarıda bulunulmuştur.[2723]

Kâtip ve nâibler, dönemde uygunsuz atama ve haksız kazanç ile ilgili bir olay sebebiyle merkeze şikâyet edilmişlerdir. Kastamonu ahalisi tarafından merkeze gönderilen bir arzuhal ile yasak olmasına rağmen kaza yerlilerinden görevlendirilen kâtip ve nâiblerin bazı kişilerle birlikte hareket ederek halktan sebepsiz yere para aldıkları ifade edilmiştir. Merkezden gönderilen fermanda, yerliden yasak olmasına rağmen Ömer ve Karabaşoğlu Mehmed isimli kişilerin nâib ve kâtip oldukları, Çetinoğlu Ahmed ve bazı kişilerle ortaklaşa fukara halkı yöneticilere gammazlayıp paralarını aldıkları ve uyarıldıkları halde bu işe devam ettikleri söylenmiştir. Kadıdan, Ahmed isimli kişinin uyarılması, yerliden nâib ve kâtip yapılmaması, bir daha şikâyete gerek kalmaksızın problemin çözülmesi istenmiştir. Ayrıca kadıya gelen yazıda emre

[2722] KŞS 79, s. 101.
[2723] KŞS 21, s. 84.

uymayanlar olursa merkeze isimlerinin bildirilip, gelecek emir doğrultusunda hareket edilmesi istenmiştir.[2724]

Müderrislerle ilgili kayıtlara bakıldığında, Müftîzâde Mehmed Efendi isimli bir müderrisin alacak-verecek hususunda çıkan bir anlaşmazlık sonrası borcunu tahsil edebilmek için dava açtığı görülmektedir. Taşköprü Kazâsı'ndaki Muzaffereddin Gazi Medresesi'nin eski müderrisi Müftîzâde Mehmed Efendi, aynı kazanın Bük Köyü'nden Mehmed bin Mehmed bin Çavuş'u, Kastamonu mütesellimi Halil Ağa aracılığıyla mahkemeye vererek babası müteveffa Mehmed Serbölük'ün, kendisinden ferman olduğunu söyleyerek aldığı yetmiş kuruşun, ödenmeyen elli kuruşunu talep etmiştir. Şahitlerin anlatılanları doğrulaması ve Mehmed Efendi'nin de yemin vermesi üzerine mahkeme, müddeiye elli kuruşun ödenmesine hükmetmiştir.[2725]

Deveciler Mahallesi'nden bir müderris, bir miras olayında varislerle davalık olmuştur. İbn-i Neccar Mahallesi'nden sefer dönüşü vefat eden Cerrah İbrahim Ağa ibni Hacı Mehmed'in verâseti ile ilgili Ümmü Gülsüm ibnete Hacı Hasan Efendi ve diğer varisler, Müderris Hacı Osman Efendi ibni Hacı Hasan Efendi'yi paylarına düşen meblağları teslim etmediği gerekçesiyle mahkemeye vermişlerdir. Gerekli ödemeleri yaptığını söyleyen müderris, mahkemenin delil talebini yerine getirememiş ve müddei tarafta yemin vermiştir. Mahkeme daha sonra hüküm vermek üzere olayı kayıt altına almıştır. Diğer bir kayıtta, Ümmü Gülsüm ödemeleri tahsil etmek de dâhil dava ile ilgili tüm hakları için zevci İbrahim Ağa'yı vekil olarak tayin ettiğini söylemektedir. Son kayıttan ise İbrahim Ağa'nın, tahsil edilemeyen beş yüz yirmi dört kuruşluk tutarı şahitlerle ispat ettiği görülmektedir. Bunun üzerine mahkeme, Ümmü Gülsüm'ün kardeşi Müderris Hacı Osman Efendi'yi mirasçılar ile muhasebe yapması hususunda uyarmıştır.[2726]

Vakıf mütevellilerine ile ilgili olaylara bakıldığında Kastamonu ve Göl kadıları ile sancak mütesellimine gönderilen bir fermandan, bir vakıf mütevellisinin şarhoş bir halde iken fiili-i şeni' olayına karıştığı anlaşılmaktadır. Kastamonu'da yargılaması sona eren ve Mustafa bin Hacı Mehmed'e karşı işlenen suçun sabit olmasından dolayı

[2724] KŞS 10, s. 175.
[2725] KŞS 9, s. 36.
[2726] KŞS 13, s. 15, 18, 19.

Göl kadısının, yazdığı bir mektupla suçu işleyen kişiler hakkında merkezden hüküm istediği anlaşılmaktadır. İsmail Bey Vakfı Mütevellisi İbrahim bin Ömer ve kayını Mehmed bin Hasan Beşe'nin karıştığı olayda, sarhoşken Mustafa'ya fi'l-i şeni' işledikleri sabit olan şahısların, Rumeli Kazaskeri Mevlânâ Ahmed'in de ilamı gereğince ta'zir-i şedid ve habs-i medid edilmeleri istenmiştir. Cezalandırılma sürecinde Kastamonu kadısı, mütesellimi ve Samsun Kalesi Dizdârı'na hitaben yazılan bir ferman kaydında, İbrahim isimli kişinin kötü bir sabıkası olduğu, hüccet sonrası gönderilen fermanla ebedi olarak kalebend edilmiş iken bazı kişiler sebebiyle emrin icra olunmadığı ancak şahsın uslanmadığı bilgisi üzerine Samsun Kalesi'ne kalebend edilerek emir beklenmesi gerektiği bildirilmiştir. Safer 1126 / Şubat-Mart 1714 tarihli emir gereğince, İbrahim ve akrabası Hacı Mehmed'in nefislerini terbiye edinceye kadar Boğazkesen Kalesi'nde kalebend olmaları ve Divan-ı Hümayun'da mahkemeleri tamamlanmadan sürgün edilmemeleri yönünde ferman verilmiştir.[2727]

Diğer bir olayda vakıf mütevellisi ve kardeşine ait kölelerin suça karıştıkları görülmektedir. İsmail Bey Mütevellisi Hacı Mehmed ve kardeşi Ahmed'e ait dört köle Acem taifesinden bazı zımmi tüccarları öldürerek gizlice gömmüşlerdir. Tüccarların akrabaları mahkemeye başvurarak Kastamonu ve kazâlarında satış yapan akrabalarına ait hayvanların Kastamonu-Taşköprü kazâları arasında bulunmasına rağmen akrabalarının ortada olmadıklarını söylemişlerdir. Mütesellim tarafından olayın şüphelisi olarak önce Batak Köyü'nden Kirpioğlu Recep Bey ibni İbrahim ile köleleri Ivaz ve diğer Ivaz tutuklanmıştır. Ancak maktuller, İsmail Bey Mütevellisi Hacı Mehmed Ağa ve kardeşi Hacı Ahmed'in ortak oldukları Taşköprü Kazası'na bağlı Akçakavak Köyü'ndeki çiftlik evine bitişik bahçede gömülü bulununca ilk zanlılar serbest bırakılmıştır. Yapılan Tahkikatlar suçluların köleler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tüccarların akrabaları durumu merkeze de bildirdikleri için olayla ilgili merkezden bir ferman gönderilerek Kastamonu kadısı ve mütesellimden suçluların hakettiği şekilde cezalandırılması istenmiştir.[2728]

İmamlar incelenen dönemde hem ahali ile hem de kendi aralarında bazı porblemler yaşadığı tespit edilmiştir. Kayıtlarda bir imam vekiline yapılan ve küfürle başlayıp

[2727] KŞS 20, s. 72, 73.
[2728] KŞS 79, s. 87.

darp olayına kadar uzanan bir hadise bulunmaktadır. Bir imam vekili tahsil etmeye çalıştığı vergi sebebiyle darp edilmiş, hakarete ve küfre maruz kalmıştır. Bedir Gazi Mahallesi'ndeki mescid-i şerifin imamı olan Hafız Hasan Efendi tarafından Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı Karayazıcılar Köyü'nde bulunan vakıf arazisinin vergisini almak için vekil tayin edilen Hafız Şaban Efendi ibni İsmail, aynı köyden İşçi Mehmed bin Mehmed ile Hüseyin bin Recep isimli şahısları, mütesellim aracılığıyla dava etmiştir. Hafız Şaban Efendi bu iki şahsın, köydeki harmanda bulundukları esnada vakfa ait vergiyi vekâlet gereği istediğinde kendisini sebepsiz yere darp ederek dinine ve imanına küfür ettiklerini söylemiştir. Mahkemenin olayı delillendirmesini istemesi üzerine Hafız Şaban Efendi şahitler aracılığıyla hadiseyi doğrulatmıştır. Olay mahkeme tarafından kayıt altına alınmıştır.[2729]

Sicillerde rastladığımız diğer bir vaka ise bir köy imamının karıştığı fi'l-i şeni' ile ilgilidir. Akdoğan Köyü'nden Recep bin Ali, yine aynı köyden İmam Mehmed ibni Ali'yi, zevcesi Rahime binti Hüseyin'i evine fi'l-i şeni' amacıyla geldiğini, yardıma geldiğinde ise bir destâr, bir külah ve bir mâî kaftanı bırakıp kaçmak üzere olduğunu söyleyip dava etmiştir. İmam eşyaların kendisine ait olduğunu kabul etmiş ama böyle bir amacının olmadığını beyan etmiştir. Şahitler olayı doğrulamış, köy ahalisi de Rahime binti Hüseyin'in iffetli bir hatun olduğunu tasdik etmiştir.[2730]

Aynı köydeki farklı mescidlerde imamlık yapan iki görevli, nikâh akdinin icrası hususunda davalık olmuşlardır. İsmailli Divanı'nda bulunan Muslu Efendi Mescid-i Şerîfi'nin imamı Muharrem Halife eskiden beri nikâhların kendi görev yaptığı mescidde kıyılmasını gerekçe göstererek aynı divanda bulunan Yukarı Osmanlı Mescid-i Şerîfi'nin imamı Ömer Halife'nin, nikâh kıyma işinden men edilmesini istemiştir. Ancak imamlar olay uzamadan kendi aralarında köyleri bölüşerek işi çözmüşlerdir. Yukarı Osmanlı, Aşağı Osmanlı ve Kıraçlı köylerindeki nikâhları Ömer Halife'nin; İsmailli, Ece ve Tahtalı köylerindeki nikâhları da Muharrem Halife'nin kıyması üzerine anlaşan imamlar arasında sulh sağlanmıştır.[2731]

[2729] KŞS 9, s. 29.
[2730] KŞS 10, s. 54.
[2731] KŞS 16, s. 5.

Halaçlar Köyü ahalisinden bir müezzinin de aralarında bulunduğu bazı kişiler ile köy imamı arasında yaşanan hayvan otlatma anlaşmazlığı mahkeme aracılığıyla çözülmüştür. Süleyman bin Veyis, Halil bin Hamza, Müezzin Ahmed ibni Ömer ve Mehmed bin Satı kendilerinin köyde hayvan otlatacak yer bulamazken köy imamı Abbas Halife ibni Ömer'in, bahçe ve arazilerinde dört seneden beri koyunlarını otlatıp, ziraat yaptığını belirtmişlerdir. Köy ahalisi mahkemeden uğradıkları zararın karşılanmasını ve imamın engellenmesini talep etmişlerdir. Abbas Halife ise on senedir köyden iki kişiyle beraber köy sınırları içerisinde ve hakları olan yerlerde hayvan otlattıklarını beyan etmiştir. Söylediklerini şahitlerle destekleyen imam, mahkemeye bir de fetva sunmuştur. Dava sonunda köy imamını ahaliye zarar verme noktasında dikkatli davranması için uyaran mahkeme, müddeileri ise müdahaleden men etmiştir.[2732]

Ferman kayıtlarından yok yere kalebend edildiği ve imam olduğu anlaşılan bir kişinin iftiraya uğradığı görülmüştür. Müfterilerin ise olayın çözülmesinde sonra Canik yöresine sürüldüğü tespit edilmiştir. Kastamonu Mütesellimi Hacı Hasan Ağa, görevlendirdiği Hüseyin Ağa aracılığıyla mahkemeye İsmail Bey Mahallesi'nden Ahmed bin Hacı İsmail'i fâsıka, fâcire ve fâhişeler ile fi'l-i şeni' kasdıyla meclis kurup çeşitli şakiliklere cesaret ettiği, defaatle uyarılıp hüccet gereği tazir ve hapisle cezalandırıldığı halde uslanmadığı yönünde mahalle ahalisinden ihbar geldiğini söylemiştir. Ayrıca şahsın uygun görülmemesine rağmen Fâtıma binti İshak Efendi ve Kerime binti Ramazan isminde iki sütkardeşle nikâhlanarak aynı yerde yaşadığı da belirtilmiştir. Mütesellim, Ahmed bin Hacı İsmail'in araştırılması için mahkemeye dava açmıştır. Hatunların Fâtıma'nın annesi Sâre'den süt emdiklerine Şeyh İshak Efendi ibni Şeyh İbrahim Efendi şahitlik etmiştir. Mahkemenin görevlendirdiği Mustafa Efendi ibni Ahmed Efendi'nin tetkikinde ise Emine ve Muhsine binti İbrahim Efendi isimli hatunlar da Fâtıma ve Kerime'nin sütkardeşleri olduklarına şahitlik ettikleri görülmüştür. Bu tespitlerin üzerine hatunların ayrılmasına karar veren mahkeme, şahsın ahaliden soruşturulmasına ise devam etmiştir. Ahmed bin Hacı İsmail mahalle ahalisinden soruşturulunca hakkında söylenenlerin doğru olduğu, şahsın uyarılmasına rağmen aynı şeyleri yapmayı adet edindiği ve uslanmaya da niyeti

[2732] KŞS 13, s. 4.

olmadığı bilgileri teyit edilmiştir. Mahkeme şahsın sû-i halini kayıt altına almıştır.[2733] Ayrıca Ali ismindeki bir kişi Ahmed'i, kendisi başka bir yerde iken evine gelerek eşini şiddetli bir şekilde dövdüğü gerekçesiyle merkeze bir arzuhal ile şikâyet etmiştir. Rumeli Kazaskeri Mevlânâ Abdullah davanın Kastamonu'da görülmesini uygun bulduğundan Mehmed Çavuş aracılığıyla Kastamonu kadısı ve mütesellimine gönderilen emirde, davanın adaletli bir şekilde tamamlanması ve sonucun merkeze bildirilmesi istenmiştir. Diğer bir arzuhal kaydında, Ramazan isminde bir kişi de, Kerime'nin önce Ahmed ile evli olduğunu, sütkardeşlik sebebiyle ayrılmalarından sonra Ahmed'in eşlik iddiasıyla Kerime'yi, kardeşi Ali isimli yeniçerinin evinde misafir iken evi basıp götürdüğünü ve yeniçerinin eşini de darp ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine ayrı bir fermanla kadı ve mütesellime, kimseye müdahale ettirilmeden durumun ahaliden hakkıyla soruşturulup, merkeze neticenin bildirilmesi emredilmiştir. Başka bir kayıttan, merkeze bu sefer Ahmed'in bir arzuhal gönderdiği anlaşılmaktadır. Ahmed, Ali'nin evindeki eşyalarını alması için zevcesi Kerime'ye izin verdiğini, eşyalarını isteyince Ali'nin kardeşi Ramazan'ın şirretlik ederek, kardeşi Ali'nin evine gelenlerin hatununu korkutup çocuğunun sakat doğmasına sebep oldu diye açtığı davadan yasaklandığı için bu işi bahane ederek eşyalara el koyduğunu, Ramazan ile yüz altmış kuruş ve bir Mushaf-ı Şerîf karşılığında istemeden sulh sağlandığını beyan etmiştir. Ancak bedel talep edildiğinde istenmeden yapılan sulhun geçerli olmadığı gerekçesiyle ödemesinin yapılmadığını belirtmiştir. Fermanda kadı ve mütesellime, Ali Çavuş ile gönderilen emirde şeyhülislamın fetvası bulunduğu, emir ve fetva gereğince ispatının yapılarak on beş seneden beri devam eden bu davanın çözülmesi ve sulh bedelinin alınması söylenmiştir. Olayla ilgili son kayıt, Mevlânâ Hızır'ın merkeze gönderdiği bir arzuhal sonrası Canik mutasarrıfı ve Kastamonu mütesellimine gönderilmiş olan bir ferman kaydıdır. Arzuhalde, İmam Ahmed Halife'nin zevcesi Kerime ile diğer zevcesi olan Fâtıma'nın (Sinop Kalesine sürülen Yamalı Kadı'nın zulüm ve fesadlarına yardımcı olan Saçlı Şeyh diye bilinen İshak'ın kızı) sütkardeşleri olduğundan ikisinin nikâhlanarak aynı yerde toplanmasının uygun olmadığına İshak'ın şahitlik edip Kerime'yi ayırdığı ve İmam Ahmed Halife'yi de kalebend ettirip sebepsiz yere fazlasıyla parasını aldığından söz edilmektedir. Bunun üzerine gönderilen emirde Kastamonu Mahkemesi'nde kadı, müftü, imam ve

[2733] KŞS 13, s. 46, 47.

hatiplerden oluşan mecliste davanın görülmesi, merkezden gönderilen Süleyman Çavuş aracılığıyla Kerime'nin davada hazır bulunması, çeşitli hile ve fesatlığından dolayı İshak'ın davada bulunmasının men edildiği bildirilmiştir. İmam Ahmed'in davası sırasında, korkudan çocuğunu düşürdüğünü iddia eden bir kadın uyduran Şeyh İshak hakkında, şehir ahalisinin de şahsın yalancı ve insanlar arasına kötülük yayan biri olduğunu söyledikleri görülmüştür. Suçları sabit olan ve ahalinin şikâyetçi olduğu Saçlı Şeyh İshak'ın tüm ailesiyle beraber ferman gereği sürgün edilmesine karar verilmiştir. Mütesellimden, Ali Çavuş ile merkezden gelecek olan emirle İshak ve ailesinin Canik'e sürülmesi, vardığında bu mahalde ikamet ettirilmesi, aksi bir emir gelmedikçe de tahliye edilmemesi istenmiştir.[2734]

Diğer bir kayıtta, eşinden boşanan bir imamdan çocuklar için nafaka talep edildiğinden bahsedilmektedir. Rahime binti Mehmed ayrıldığı kocası Honsâlâr Mahallesi'nden İmam Abdürrezzak Efendi'den, küçük kızı Ümmühan için süt hakkı ve nafaka talebiyle mahkemeye başvurmuştur. Tarafların anlaşmasıyla mahkeme, talepler için günlük beşer sağ akçe takdir etmiş ve Abdürrezzak Efendi'yi de ödeme hususunda uyarmıştır.[2735]

[2734] KŞS 16, s. 58, 59, 61, 62, 63.
[2735] KŞS 79, s. 51.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih öncesi dönemlere uzanan geçmişi ile birçok kavim ve devlete ev sahipliği yapan Kastamonu, Selçuklular döneminde Türkler tarafından fethedilerek bir Türk-İslâm şehrine dönüştürülmüştür. Türklerin eline geçen şehirde XIII-XV. yüzyıllar arasında Çobanoğulları ve Candaroğulları beylikleri, 1461 yılından itibaren de Osmanlı Devleti hüküm sürmüştür. Fatih Sultan Mehmed tarafından alınan ve Anadolu Eyâletine bağlı bir sancak haline dönüştürülen Kastamonu'da şehzadeler de valilik görevi yapmıştır. Kastamoun Sancağı, incelenen dönemde bervechi arpalık olarak paşa ünvanlı vezirlere verilmiş olup sancak beyleri adına mütesellimler tarafından yönetilmiştir. Sancak beyleri nadiren de olsa sancağa gelmiş fakat çok fazla kalmamıştır. Bu durum kayıtlara yansımış ve şehri tasarruf sahibi adına yöneten mütesellimlere belgelerde sıklıkla rastlanmıştır.

Kastamonu Kazâsı'nın 1699-1716 yılları arasındaki idarî yapısının incelendiği bölümde, Kastamonu sancağına bağlı kazaların ve kazâlara bağlı birimlerin isimlerine ulaşılmıştır. Kastamonu sancağına bağlı söz konusu dönemde otuz üç kazâ, merkez kazâya bağlı kırk yedi mahalle, doksan altı köy ve elli divan ismi tespit edilmiştir. Yine söz konusu dönemde Kastamonu Kazâsı'nın Kuzyaka ve Akkaya isminde iki nahiyesinin olduğu belirlenmişti. Bu nahiyelerden Kuzyaka Nahiyesi'ne bağlı otuz altı köy ile Akkaya Nahiyesi'ne bağlı kırk köyün isim isim kayıtlara geçirilmiştir. Kastamonu Kazâsı'nın mahalle, divan ve köylerinin vergi tahsillerine göre büyüklük kıyaslamaları yapılmış, kayıtlarda birimlerin zikredilen diğer isimlerine ve varsa ait oldukları vakıf bilgilerine de dipnotlarda yer verilmiştir.

Sancak birimleri ile ilgili tespitler yapılırken sadece bölgenin idarî yapısına değil fizikî özelliklerine dair bilgiler de paylaşılmıştır. Bu bilgiler Kastamonu Mahkemesi, Kastamonu Kalesi, Nasrullah Köprüsü ve Kastamonu çeşmeleri gibi tarihi yapıları da kapsamaktadır. Dava kayıtlarındaki yer tariflerinden daha önce açık bir şekilde yer tarifi yapılamayan Kastamonu Mahkemesi'nin konumu belirlenmiştir. Kastamonu Mahkemesi'nin Seydiler Mahallesi'nde ve Yakup Ağa Camii'ne yakın bir bölgede bulunduğu, cami ile arasında bir menzil arsasının yer aldığı ve iki tarafından da

anayolun geçtiği tespit edilmiştir. Defterlerde bulunan tamirat kayıtlarından Kastamonu'nun tarihi yapılarından biri olan Nasrullah Köprüsü'nün incelenen dönemde dört gözlü olduğu, eski olarak tabir edilen ayak ve kemerlerinin gönyeden çıkma taşlar ile onarıldığı anlaşılmıştır. Dava kayıtlarından Kastamonu Kalesi'nin surlarının Akmescid, Bedir Gazi, Halife, İbn-i Neccar, Medrese-i Atabey, Sinan Bey ve Topçuzâde mahallelerine kadar uzandığı tespit edilmiştir. Söz konusu dönemde Çukurçeşme olarak bilinen çeşmenin İkilüleli olarak da isimlendirildiği ve Halife Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi ile Hisarardı'nda bulunan ve Mektebönü Suyu olarak isimlendirilen çeşmeye dair bilgiler de kayıtlara geçirilmiştir. Ayrıca araştırmada merkez kazâ dışındaki birimlerde bulunan köprü ve kilise gibi yapıların isimlerine ve fizikî durumlarına, nehir ve ırmak isimlerine, bu suların hangi birimlerden geçtiği ve çeltik ekiminin nerelerde yapıldığı bilgilerine de yer verilmiştir. Küre-i Nühâs Kazâsı'ndan top dökümü için İstanbul'a ne kadar bakır madeni gönderildiği ve toplamda döküm için gereken bakırın kaçta kaçının bu kazâdan sağlandığına dair verilere ulaşılmıştır.

Sancağa bağlı diğer kazâlar ve kazâlara bağlı birimlerden Araç Kazâsı'na bağlı on bir köy; Ayandon Kazâsı'na bağlı bir köy; Azdavay Kazâsı'na bağlı on sekiz köy; Boyabad Kazâsı'na bağlı beş köy ve bir mahalle; Boyalı Kazâsı'na bağlı bir köy; Cide Kazâsı'na bağlı bir nahiye; Çiğlene Kazâsı'na bağlı bir köy; Daday Kazâsı'na bağlı yirmi altı köy; Devrakâni Kazâsı'na bağlı on altı köy, iki divan ve bir mahalle; Ginolu Kazâsı'na bağlı bir köy; Göl Kazâsı'na bağlı yirmi üç köy, bir divan, bir kasaba ve bir mahalle; Güney Kazâsı'na bağlı beş köy; Küre-i Nühâs (Ma'mure) Kazâsı'na bağlı on iki köy ve iki nahiye; Mergüze Kazâsı'na bağlı on sekiz köy, bir divan; Sırt Kazâsı'na bağlı altı köy; Sinop Kazâsı'na bağlı bir mahalle; Sorgun Kazâsı'na bağlı yirmi iki köy ve bir divan; Taşköprü Kazâsı'na bağlı on üç köy, bir mahalle ve bir nahiye; Zarı Kazâsı'na bağlı yedi köy ismi tespit edilmiştir.

Sinop Kazâsı'na bağlı Gerze ve Saray ile Boyabad Kazâsı'na bağlı Gökçeağaç'ın sonradan bu kazâlardan ayrılarak müstakil birer kazâya dönüştükleri, Taşköprü ve Güney kazâlarının da vergi kayıtlarında tahsilatlarının birlikte yapıldığı anlaşılmıştır. Sicil kayıtlarından söz konusu dönemde en fazla Daday, Göl ve Sorgun kazâlarına ait

alt birimlere ulaşılmıştır. Merkez kazâya bağlı olan Geymene-i Kebir Divanı'nın daha önceden Mergüze Kazâsı'na bağlı olduğu bilgisi kayıtlara geçilmiştir.

Kastamonu Kazâsı'nın idarî teşkilatında araştırılan dönemde yedi sancak beyi ve sancak beylerine tahsis edilen bir saray; on beş mütesellim ve mütesellimlere ait bir saray; beş alaybeyi; altı dizdâr; bir kale ve dört şehir olmak üzere beş kethüdâ; göreve başlama tarihleriyle beraber mensup oldukları bölük, sekban ve cemaatleri ile sekiz yeniçeri serdârı, beş Kastamonu serdârı; altı serdâr; bir serdâr vekili, altı eski serdâr, iki serdâr çavuşu, yedi çavuş, bir başçavuş, dört yüzbaşı; kırk altı kale mustahfızı; on iki yiğitbaşı; görev yaptıkları tarihleri ile birlikte on dört kadı; on sekizi merkez ve on ikisi kazâ (Akkaya dört, Azdavay, Devrakâni, Gideros, Küre-i Mamure, Küre-i Nühâs-Ağlı, Sırt, Taşköprü ve Zarı kazâlarında bir) olmak üzere toplam otuz kadı naibi; altısı sermuhzır olmak üzere toplam on dört muhzır; iki il müftüsü, iki kazâ müftüsü (Boyabat ve Eflâni-Daday), iki müftü kâtibi (biri aynı zamanda müftü vekili) ile bir eski müftü olmak üzere toplam yedi görevli; görev yerleri Muzafferiddin Gazi ve Hoca Muhyiddin medreseleri ile İsmail ve Sinan Bey vakıfları olan bir, görev yerleri Koyunlu, Nasrullah Kadı, İbni Feti ve Yakup Bey medreseleri olan iki, görev yerleri Atabey Gazi Medresesi olan üç ve görev yeri bulunamayan dört müderrisle birlikte toplamda on dokuz müderris; üç nakibü'l-eşraf kaymakamı ve seksen üç mahalle imamının ismi ve görev yaptığı otuz beş mahalle ismi tespit edilmiştir. Bu görevlilerin nerede oturdukları, satın aldıkları ev ve arsa gibi taşınmazları, sattıkları gayrı mülkler, miras ve borç ilişkileri, eşleri ve çocukları, aile içindeki problemleri ve tereke bilgileri gibi sivil hayatlarına dair çeşitli bilgilere de ulaşılmıştır. İncelenen dönemdeki görevlilerin çoğu genellikle kendi alanları ile ilgili olarak davaların şühûdü'l-hâl bölümlerinde yer alırken imamlara, müderrislere, müftülere ve şehir kethüdâlarına bu bölümlerde daha fazla rastlanılması bu görevlilerin halkla daha fazla münasebet içinde olduğunu göstermektedir.

Devletin toplum hayatına oldukça önem verdiği, toplum hayatını korumak için çeşitli uygulamaları hayata geçirdiği ve toplum düzeninin sağlanması için gerekli tedbirleri almaya çalıştığı tespit edilmiştir. Toplum hayatında hakkaniyet anlayışına önem veren devlet, hem müslim hem de gayr-i müslimlerin inançlarını yaşamaları için elinden geleni yapmıştır. Gayr-i müslimlerin ibadetlerini rahatça yapabilmeleri için huzur

ortamının sağlanmasına dikkat edilmiş, sırf para almak için ibadet yapanları engellemeye çalışan ve zulüm edenler kim olursa olsun uyarılmışlardır. Bu uyarı sadece yerel düzeyde kalmamış ve merkezden de bu konuda emirler göndermiştir. Toplumda düzenin bozulmaması için merkez gerektiğinde taşra yöneticileri dâhil düzeni bozan herkesi önce uyarmış sonra da ceza vermekten çekinmemiştir.

Kastamonu'da gayr-i müslimlere ait bir mahallenin bulunmaması toplumda farklı inançlara sahip insanların birlikte ve huzur içinde yaşadığını göstermiştir. Haksızlığa uğradığını düşünen gayr-i müslimlerin de mahkemelere başvurdukları görülmüştür. Mahkemeler yemin tekliflerini kişilerin kutsallarına göre yaptırmıştır. Mesela bazı zımmiler yeminlerini İncil ve Hz. İsa üzerine yapmışlardır. Bazı davalarda mahkeme tarafından yemin teklif edilen kişilerin davaları kaybetme pahasına yeminden kaçınmaları insanların ahlaki yapılarının yerinde ve dini hassasiyetlerinin ne kadar yüksek olduğunu göstermiştir. Çocukların isimlendirilmesinde Mehmed, Ahmed, Hasan, Hüseyin, Fatıma, Aişe ve Zeynep… çok fazla tercih edilmesi yine dini yaşantının bir örneğidir.

Devlet incelenen dönemde toplum sağlığını koruyucu tedbirler de almıştır. Bu uygulamaların başında karantina yöntemi gelmektedir. Toplumdaki insanların da bu konuda bilinçli oldukları görülmüştür. Toplumda bulaşıcı bir hastalığa yakalanan tespit edildiğinde veya ahali tarafından bilgilendirme yapıldığında hastalar karantina bölgelerine yönlendirilmektedir. Karantina bölgesine gitmemekte ısrar eden olursa şikâyet edilmekte ve mahkeme kararıyla bulunduğu mahalden karantina bölgesine yönlendirilmektedir. Karantina söz konusu dönemde cüzzam hastalarına tedbir amaçlı uygulanmış ve gitmek istemeyenler mahkeme kararıyla karantina bölgelerine gönderilmişlerdir.

Toplumun huzurunu sergiledikleri ahlak dışı davranışlarla bozanlar önce uyarılmış, uyarılara kulak asmayıp ısrarcı olanlar ise huzuru bozmaktan dolayı mahallelerden uzaklaştırılmışlardır. Mahallelerden mahkeme kararıyla uzaklaştırılanlara ait olan taşınmazlar satışa çıkarılmış ve tahsil edilen bedeller ihrac edilen kişilere verilmiştir. Devlet, mahallelere rastgele yerleşmelere izin vermemiş, mahalle imamı ve mahalleden bir kişinin onayı olmadan kimseye oturma izni vermemiştir. Böylece

mahallelerde yaşayanların birbirlerinden sorumlu tutulmuş ve bir kontrol sistemi tesis edilmiştir. Bu sebeple herhangi bir nedenden mağdur edilenlere suçlunun oturduğu ahaliden şikâyetçi olup-olmadığı sorulmuştur.

Toplumun temel taşı olan ailenin kurulma aşamaları ve bu aşamalar esnasında yaşananlar ile ilgili bilgilere de ulaşılmıştır. Söz konusu dönemde genelde tek eşle yapılan evliliklerin yaygın olmasına rağmen birden fazla eşle yapılan evliliklere de rastlanılmıştır. Evlilik öncesi günümüzdeki söz kesmeye benzeyen ve namzedlik denilen bir dönem olduğu, bu dönemin sağlıklı bir şekilde nihayete ermesi ile evliliklerin yapıldığı görülmüştür. Namzedlik süreci bir zorunluluk olmayıp tarafların birbirlerine söz verdiği bir süreçtir. Bu sürecin nasıl sonuçlanacağı evlenecek kızın onayına bağlı olup herhangi bir sıkıntı olması durumunda erkek tarafından alınan mehir geri verilmek şartıyla son kararı yine evlenecek olan kızlar vermektedir. Namzedlik döneminde problemlerin çoğu kızların küçük yaşta babaları tarafından namzedlere verilen sözlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum bazen tarafların kendi arasında bazen de mahkemelerde çözülmektedir.

Nikâh akidlerinde kıza mehir belirlenmekte ve nikâh şahitler huzurunda gerçekleşmektedir. Nikâh kıyılması için tarafların bir arada olmasına gerek olmayıp vekiller aracılığıyla da akidler yapılabilmektedir. Evliliğin sona ermesi veya kocanın vefat etmesi durumunda kadınlar yine mehirlerini almaktadır. Ancak anlaşmalı boşanmalarda kız tarafı isterse mehir hakkından vazgeçebilmektedir. Vefat durumunda ise mehir kişilerin terekesinden mahkeme tarafından ayrılmaktadır. Kadınlar mahkemeye boşanmak için başvurabildikleri gibi kocalarının uzunca bir süre ortadan kaybolması, gittikleri yerden gelmemesi veya ölüm haberlerini aldıklarında evlilik izni için de mahkemeye başvurabilmektedirler. Ayrıca kadınlara kocalarının uzun bir süre ortada olmadığı dönemlerde mahkemelere başvurmak ve kocasından sonradan tahsil edilmek şartıyla mahkemelerin belirlediği tutarda nafaka da bağlanmaktadır. Eşler arasında yaşanan boşanmaların çeşitli sebepleri olmakla beraber söz konusu dönemde kayıtlara en fazla yansıyan sebep geçimsizliktir. Boşanma veya vefat gibi durumlarda çocukların da hakları mahkeme tarafından gözetilmektedir. Mahkemeler çocukların terekeden alması gereken payı ayırmakta ve öncelikle en yakınından başlamak üzere onlara bir de vâsi tayin etmektedir. Araştırmada İslâm

hukuku çerçevesinde kadın ve çocukların nasıl korunduğu, mehir kavramı, mehir bedelleri gibi konular ile tereke paylaşımlarının nasıl yapıldığı örnekleriyle açıklanmıştır. Ayrıca farklı durumlarda kadınların nafaka ve iaşelerinin sağlanmasına yönelik mahkemelerin nasıl tedbirler aldığı da örnekleriyle gösterilmiştir. Bu uygulamalar kadınların ve çocukların hakları konusunda en büyük garantörün mahkemeler olduğunu göstermektedir.

Toplumda kişilerin tanınmasını sağlayan birçok ünvan ve lâkap söz konusu dönemde yaygın olarak kullanılmaktadır. Kişiler mesleğine, sosyal statüsüne, mensup olduğu soyuna, memleketine, dini kimliğine, fizikî görünüme ve bazı benzetmelere göre çeşitli ünvan ve lâkaplar almışlardır. Bu unvan, lâkap ve bazı sülale isimleri sonradan soyadına dönüşerek aileler tarafından günümüze kadar taşınmıştır. Kişilerin meslekleri üzerinden dönemdeki faal meslekler tespit edilmiştir. Böylece toplumun geçim kaynakları, tüketim ve üretim alanları tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarından, borç ve miras davalarından araştırılan dönemde kadınların altın, gümüş, zümrüt, yakut, inci, firuze gibi çeşitli maden ve değerli taşlardan oluşan bilezik, küpe, yüzük, saçbağı gibi takılar kullandığı anlaşılmıştır. Aynı kayıtlardan yeme kültürü açısından etin, içme kültürü açısından da kahvenin ayrı bir yeri olduğunu gösteren ve sıklıkla kullanılan çeşitli eşya isimlerine rastlanmıştır. Yine kullanılan eşyalardan su dışında hoşab, şerbet ve sütün de içecek olarak tüketildiğini görülmüştür. Bu dönemde ziynet ve süs eşyası olarak kullanılan bilezik, küpe, yüzük, saçbağı, toka, kemer, ayna, kutu, düğme, tesbih, saat ve cüzdanın; ev eşyası olarak kullanılan önlük, tepsi, tencere, leğen, tabak, kase, bakraç, sahan, kilim, yastık, yorgan, minder, iskembe, perde ve seccadenin; âlet olarak kullanılan çekiş, kerpeten, bel, kazma, balta, testere, mangal, kilit, maşa, zincir, kantar, tabla, eğer, üzengi, heybe, tırpan, bıçak, hançer, keser ve urganın; giyim eşyası olarak kullanılan don, gömlek, kuşak, kemer, yemeni, fistan, şalvar, entari, yağmurluk ve kürklerin günümüzde aynı isimle kullanılmaya devam ettiği görülmüştür. Kişilerin kıyafet olarak neleri tercih ettikleri, bunların hangi kumaşlardan yapıldığı, nerelerden temin edildiği tespit edilerek gruplanan kıyafetler isim isim belirlenmiştir. Dönemde fiyatı oldukça yüksek olan lüks giyim eşyası kürkler de cins cins ayrılarak incelenmiştir.

Sosyal ve kültürel hayatın bir parçası olan vakıf, cami, mescid, tekke, zâviye ve hamam gibi incelenen dönemin yapıları, bu yapılarda görev yapanlar ve görev alanlarından kaynaklı olayların neler olduğu tespit edilmiştir. Böylece söz konusu dönemdeki vakıfların isimleri, bulundukları mahaller ve başta mütevellileri olmak üzere diğer görevlilerinin de isimleri tespit edilmiştir. Kişilerin vakıflarla olan ilişkileri, yapılan keşif, tahrir ve tamiratlar, hibeler ve vakıf çatısı altında çalışanların görevleri hakkında bilgiler verilmiştir. İncelenen dönemde yirmi dokuz vakıf, bulunduğu yerleşim birimi ve bu vakıflarda görevli yetmiş dört mütevelli ile sadece ismine ulaşılan on bir vakıf olmuştur. Kastamonu Kazâsı ve köylerinde bulunan yetmiş yedi vakıf ve burada bir ay boyunca görev yapacak olan görevlilerin yevmiyeleri de tespit edilmiştir. Altmışının ismi, kırk dördünün bulunduğu mahalle, divan ve köy ile birlikte toplamda yüz dört câmi ve mescidin tespiti yapılmıştır. Bu câmi ve mescidlerde imam, müezzin, hatip, vâiz, nâsıh, kayyım, serzâkir, dersiâm, cüzhan ve devirhan olarak görev yapan iki yüz sekiz kişinin isimlerine ve görev yerlerine ayrı ayrı ulaşılmıştır. Bu sayıya mahalle imamları dâhil edildğinde tespit edilen toplam görevli sayısı iki yüz doksan bir olmaktadır. Ayrıca on beş zâviyedar, bulundukları yerlerle birlikte görev yapılan yedi zâviye, bir tekke ve bulunduğu yerleşim birimi; on bir hamam ve bulundukları mahalleler, kiracıları ve mütevellilerin isimleri tek tek ortaya çıkarılmıştır. Kastamonu'da vakıfların bu kadar yaygın olması toplumdaki yardımlaşma duygusunun yüksekliğine, hamamların varlığı temizliğe ne kadar önem verildiğine, medreselerin fazla olması ve terekelerde karşılaşılan kitaplar ilmi seviyeye işaret etmekte olup beylikler döneminden gelen kültürel özelliklerin korunduğunu göstermektedir.

Kastamonu'daki ticaret mekânlarından ve dönemdeki fiyat tespitlerinden ekonomik yapıya ilişkin bazı veriler elde edilmiştir. Bu veriler şehirde ekonomik canlılığa önemli birer delil teşkil etmektedir. Kastamonu'da yüz kırk zanaat kolu, hanların, çarşı ve pazarların sayısı, farklı bölgelerle ve deniz aşırı memleketlerle olan ticaret bu canlılığın en iyi örnekleridir. Kastamonu'da yüz kırk zanaat kolunun bulunduğu söz konusu dönemde Adana'da yüz yirmi iki, Antakya'da doksan üç, Antep'te oyuz dokuz, Çankırı'da otuz beş, Diyarbakır'da yüz on sekiz, Konya'da elli, Ankara'da yüz dört ve Mardin'de elli iki farklı meslek kolunun bulunması şehirdeki oranın ne kadar yüksek olduğunun anlaşılması bakımından önemlidir.

İncelenen dönemde ticari faaliyetlerin yürütüldüğü on üç han, bir bedesten, yirmi bir çarşı ve altı da pazar ismine ulaşılmıştır. Handaki kiracılar, hanın bulunduğu yerleşim birimleri, mütevellileri ve bağlı oldukları vakıfların isimleri, bedestendeki dükkân sayıları, çarşı ve pazarlarda görev yapan gece bekçilerinin isimleri tespit edilen diğer bilgilerdir. Bazı kaynaklarda bedestenin iç kısımda on yedi ve dış kısımda yirmi dört olmak üzere toplam kırk bir dükkân olduğundan bahsedilmektedir. Araştırmada ise bedestenin iç tarafında on yedi dükkânın bulunduğu bilgisi teyit edilirken dış tarafında bulunan dükkân sayısı otuz dört ve bedestenin toplam dükkân sayısı da elli bir olarak tespit edilmiştir. Ayrıca bedestenin söz konusu dönemde bir de onarımdan geçtiği anlaşılmıştır.

Sicil kayıtlarından şehrin deniz aşırı bölgelerle olan ticarî faliyetleri de tespit edilmiştir. Defterlerdeki farklı konularla ilgili kayıtlarda Kırım ve Kefe'den bahsedilmektedir. Bu kayıtlar Hüsameddin Çoban Bey'in Kırım'a sefer yaptığı dönemden bu tarafa Kırım ile ilişkilerin devam ettiğini göstermektedir. Kastamonu'da söz konusu dönemde kullanılan Kefeli ve Kefelioğlu lakâpları da bu bağlantıya bir işarettir. Kastamonu ve Kefe şehirleri arasında pamuk ve pamuk ürünleri, keten ve keten ürünleri, ipek ve ipekli kumaşlar, çuka, sof, halı, aba, kuşak, keçe, kuşak, kemer, çağşır gibi yünlüler, deri ve kürkler, baharat, boya ve şeker, maden ve maden ürünleri ticaretinin olması, kayıtlarda yağ ve köle ticareti için bölge üzerinden İstanbul'a geçmek isteyen bir geminin de sancağın Cide Kazâsı'na bağlı Gideros denilen mevkisinde kaza yapması bu ticari ilişkiye kuvvetli bir delil teşkil etmektedir.

Sancaktaki köylerin sayısal fazlalığı, merkez tarafından çeşitli dönemlerde nakil işlemleri için ihtiyaç duyulan beygir ve katırların şehirden temin edilmeye çalışılması, kişilerin meslekleri, narh kayıtlarındaki ürün isimleri ile çarşı ve pazarların isimleri dikkate alındığında şehirde tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Tarım, hayvancılık ve ticaret dışında şehirdeki diğer bir ekonomik faaliyet ise madenciliktir. Sancağın Küre-i Nühâs Kazâsı'ndaki bakır madeni, İstanbul'daki topların dökümü için gerekli olan bakırı temin edecek kadar potansiyeli yüksek ve tercih edilecek kadar da kaliteli bir kaynak olarak görülmektedir.

Ekonomik faaliyetlerle ilgili tespitlerin devamında bakkal, kasap, ekmekçi, helvacı, nalçacı, demirci ve nalbandlarda satılan çeşitli gıda ve ihtiyaç ürünlerinin incelenen dönemde neler olduğu, tarihlerine göre fiyatlarındaki değişimleri ve bu değişimlerin sebepleri ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu dönemde yapılan sikke tashihlerinin fiyatları yarı yarıya etkilediği görülmüştür. Yerleşim yerlerine, donanımlarına ve büyüklüklerine göre emlak ve araziler ile fiyatları, cinslerine göre hayvvanlar ve fiyatları, türlerine göre silahlar ve fiyatları ile giyim eşyası olan kürklerin fiyatları tespit edilerek karşılaştırmalar yapılmış, bu karşılaştırmalar örneklerle açıklanmıştır. Bu bilgiler evlerin fizikî özelliklerine ve ek donanımlarına göre fiyatlandığını, şehirdeki ev fiyatlarının kırsala göre daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Ekonomik faaliyetler kapsamında Kastamonu'da bir köle pazarına rastlanmasa da söz konusu dönemde tespit edilen on altı köle ve altı câriye kölelerin var olduğu göstermiştir. Toplamda sayıları yirmi ikiyi bulan kölelerin incelenen dönemdeki fiyatları tek tek tespit edilmiştir. Bu tespitlerden şehirdeki köle ve câriyelerin Rus, Gürcü, Nemçe, Leh, Rum ve Çerkes asıllı olduğu, Rus asıllı kölelerin sayısının diğerlerinden daha fazla olduğu, câriye fiyatlarının kölelere göre daha yüksek olduğu ve kişilerin maddi gücüne göre köle sayısının da arttığı anlaşılmıştır. Tereke kayıtlarına ve miras davalarında ismi zikredilen eşyalara bakıldığında toplumda refah seviyesi farklı insanların yaşadığı ancak fakir ve orta halli olanların zenginlere göre çok olduğu söylenebilmektedir. Hayvan fiyatları incelendiğinde nakliye işlerinde kullanılan, hem şehir hem de merkez için önemli olan beygir ve katırların diğer hayvanlara göre daha pahalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hayvanları ise fiyat olarak diğer bir ulaşım aracı olan at çeşitleri takip etmektedir.

Gündelik hayatta meydana gelen olaylardan incelenen dönemde insanlar arasında neler yaşandığı, problemlerin nelerden kaynaklandığı, nasıl çözüldükleri, merkezin müdahaleleri ve emirlerinin ne olduğu konuları ile mahkemelerin kendisine intikal eden davalarda nasıl bir yol izlediği, delil ve şahitlerin durumu, hangi durumlarda yemin teklif edildiği, keşif, tahrir ve muayenelerin ile araştırma ve tetkiklerin nasıl ve kimler tarafından yapıldığı, merkezle hangi davalar için yazışmaların yapıldığı, cezaların hangi kıstaslara göre verildiği gibi mahkemenin çalışma usül ve esaslarına dair tespitler de yapılmıştır.

Gündelik hayatta insanlar arasında günümüzde yaşanan cinayet, darp, yaralama ve taciz gibi olayların söz konusu dönemde de meydana geldiği görülmüştür. Bu olaylardan küfür olaylarının mahkemelere yok denecek kadar az yansıdığı ancak darp ve yaralama gibi sonuçları olduğunda veya kişinin ailesi ile inancına yönelik hakaretler içerdiğinde mahkemelere intikal ettiği anlaşılmıştır. Konusu hırsızlık olan hiçbir suçlama ile mahkemelere başvurulmadığı genelikle kayıp olan malların başkasının elinde çıkması ile ilgili davaların açıldığı tespit edilmiştir. Elinde başkasına ait mal bulundurduğu iddia edilenler çoğunlukla durumdan haberdar olmadıklarını belirtmiş ve sadece bir davada soruşturulması istenen kişi suçu kabullenmiştir. İncelenen dönemde akıl sağlığı yerinde olanların karıştığı hiçbir intihar olayı da yaşanmamıştır. Akıl sağlığı yerinde olmayanların suça karışmasına veya kendisine zarar vermesine karşı sorumluluk almak istemeyen akrabaları veya ahali, mahkemelere durumu kayıt altına aldırmaktadır. Söz konusu dönemde akıl sağlığı yerinde olmayan iki kişi kendisini iple asarak intihar etmiştir. Ancak durumlarının önceden bilinmesi sebebiyle ve yapılan muayeneler sonucunda cinayete kurban gitmedikleri anlaşılan kişiler için kimseye bir yaptırım uygulanmamıştır.

Kayıtlar mahkemelere en fazla miras, borç ve satış meseleleri ile ilgili anlaşmazlıklar için müracaat edildiğini göstermektedir. İncelenen dönemde cereyan eden diğer olaylar, su ve arazi kullanımındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Miras meselelerinde ve çeşitli sebeplerle gerçekleşen boaşnmalarda kadınların ve çocukların hakları mahkeme tarafından korunmakatadır. Kadın ve çcuklara her türlü olayda hakları olan pay mahkemeler tarafından verilmektedir. Mahkemeler incelenen dönemde kadın ve çocukların en büyük hamisidir. Vefat durumunda bile müteveffaların terekelerinde eşe ve çocuklara paylar ayrılmaktadır. Boşanma davalarını açabilen kadınlar, evlilik izni ve nafaka gibi konularda da mahkemelere başvurmaktadır. Mahkemeler kocası uzun süre dönmeyen veya ortadan kaybolan kadınlara daha sonra kocasından alınmak üzere nafaka bağlamaktadır.

Kölelerle ilgili meselelere bakıldığında rastlanan olaylar suça karışma ve âzatlık gibi konuları içermektedir. Toplumun bir unsuru olan kölelerin hizmetleri karşılığında, sahipleri tarafından vefat durumuna tedbiren veya Allah rızasını kazanmak için serbest bırakıldıkları görülmüştür. Bu tür durumlarda kölelere hüccet verildiği buna rağmen

bazı kişilerin köleler üzerinde hak iddia ettikleri anlaşılmıştır. Köleler bu kişilere karşı hakkını mahkemelere başvurarak aramışlardır. Elinde hüccet bulunmayanlar ise şahitler ile âzat olduklarını ispatladıklarında yine hürlüklerine kavuşmakta ve kendilerine hüccet verilmektedir. Kölelikle alakası olmayan ve Kastamonu dışında yaşayan bazı kadınların incelenen dönemde kandırılarak köle yapılmaya çalışıldığı olmuştur. Ancak durumun mahkemelerde ortaya çıkması oluşabilecek olumsuzlukları önlemiştir. Bunun dışında bazı köleler firar ederek cinayet dâhil farklı suçlara karışmış bazıları ise sahipleriyle birlikte suç işlemişlerdir.

Kastamonu idarî teşkilatında yer alan görevliler ile ilgili yapılan incelemelerde taşra yöneticilerinin çeşitli suçlara ve olaylara karıştığı, bazen de işin Divan-ı Hümayun'a kadar taşındığı tespit edilmiştir. Ehl-i örfün elinde bulundurduğu yetki ve askeri gücü kötüye kullanmak suretiyle olaylara karıştığı anlaşılmıştır. Ehl-i örf sınıfının karıştığı olaylara bakıldığında mutasarrıf, mütesellim, merkezden gelen mübaşirler ve yeniçeri serdârlarının halktan sebepsiz yere vergi tahsilatı yaptıkları; mütesellim, dizdâr ve yeniçeri serdârlarının çeşitli el koyma (mallara, terekelere, kölelere…) işleri ile ilgili dava edildikleri; dizdâr, mustahfız ve sipahilerin tımar tevcihlerinde anlaşamadıkları görülmüştür. halk ile ehl-i örf, alacak-verecek ve kefillik meseleleri ile arazilere yapılan müdahaleler hususunda karşı karşıya gelmişlerdir. Bazı askeri sınıf mensuplarının nikahları engelleyerek kızları alıkoydukları, tımar tevcihlerinde akrabalarını kayırdıkları ve cinayet olaylarına karıştıkları tespit edilmiştir. İncelenen dönemde bir sipahi de faili meçhul cinayete kurban gitmiştir.

Söz konusu dönemde ehl-i şer grubunun da farklı olaylar içerisinde yer aldığı anlaşılmıştır. Özellikle incelenen dönemde görev yapan üç kadının işlediği suçlar oldukça ciddidir. Bu kadılar kişilere iftira atarak onları zor durumda bırakmak, halka zulmetmek, sebepsiz yere halktan para alarak kazanç sağlamak, ehl-i örf ve şehrin ileri gelenleri ile organize olarak halktan usulsüz para toplamak, karıştığı suçlar sebebiyle sürgün edilmesine rağmen ortadan kaybolarak kaçmak, bir yolunu bularak kendini kadı tayin ettirmek, delil ve şahit uydurarak masum kişileri hapsettirmek, şer'i hukuka aykırı kararlar vermek gibi suçlara karışmışlardır. Merkezden gelen emirler doğrultusunda suçlular önce görevlerinden alınmış daha sonra da sürgün cezasına çarptırılarak kalebend edilmişlerdir. Kalebendlik cezası için genellikle Sinop ve

Samsun kaleleri tercih edilirken son kadı Limni Adası'na gönderilmiştir. Bunların dışında bir mütevelli ve bir imam taciz suçuna karışmış olup mütevellinin suçu sabit olduğu için o da Boğazkesen Kalesi'ne kalebend edilmiştir. Mahkemeye intikal eden diğer olaylar imamların yetki tartışması, nâib ve katiplerin fazla para tahsil etmesi, alacak-verecek, miras, nafaka ve hayvan otlatma meselelerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Bazen bu gruba mensup olanların başından farklı olaylar da geçebilmektedir. Vergi toplamak için gittiği bir köyde bir imamın küfre maruz kaldığı ve darp edildiği, başka bir imam da iftira sonucu bir süre kalebend edildiği tespit edilmiştir.

Kastamonu'nun tarihi ile ilgili şer'iyye sicillerine dayalı bir şehir tarihi yazımında veya sadece XVIII. yüzyılı ele alındığı bir çalışmada incelenen bu dönem bütünün önemli bir parçasını oluşturacağı muhakkaktır. Araştırmada ortaya konulan tespitler ve paylaşılan bilgiler şehirle ilgili yapılacak diğer çalışmalarla birlikte daha da anlam kazanacaktır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 9

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 10

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 11

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 12

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 13

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 15 (H.1116)

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 15 (H.1119)

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 16

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 17

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 18

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 19

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 20

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 21

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 41

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 78

Kastamonu Şer'iyye Sicil Defteri 79

Araştırma ve Tetkik Eserler

Acar, H.İ. (2011). Mehrin İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 17, 367-388.

Akdağ, M. (2010). *Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi*. Yapı Kredi Yayınları.

Akdağ, M. (2018). *Türk halkının dirlik ve düzenlik kavgası celali isyanları*. 4. Basım Yapı Kredi Yayınları.

Akgündüz, A. (2000). İ'lâm. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22, 72-73.

Akgündüz, A. (2002). Osmanlı kanunnâmeleri. *Türkler Ansiklopedisi*. 10, 34-71.

Akgündüz, A. (2009). *İslâm hukukunda kölelik-câriyelik müessesesi ve Osmanlı'da harem*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akgündüz, A. (2009). İslâm hukukunun Osmanlı devletinde tatbiki: Şer'iye mahkemelerive şer'iye sicilleri. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 14, 13-48.

Akgündüz, A. (2013). *İslâm hukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Alkan Günay, N. (2010). *18. Yüzyılda Osmanlı taşra yönetim düzeninin sosyo-kültürel yapıya etkileri (Bursa örneği)*. [Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Aksoy, E. (2011). *Kastamonu hamamları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Atalar, M. (1980). Şer'iye mahkemelerine dâir kısa bir tarihçe. *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi,* 4, 303-328.

Arslan, M. (2011). *İslâm hukukunda keffaret cezaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.

Artuk, İ. (2013). Zolota. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44, 500-501.

Ayaklı, M. H. (2022). *İslâm hukukunda taksirle insan öldürme.* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.

Ayar, H. (2019). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kur'an öğretim materyali olarak elifbâlar (1824-1928)*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Aydın, M.A. (2013). Osmanlı'da hukuk. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi-1* içinde (s. 375-438). İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları.

Batmaz, E. Ş. (1996). Osmanlı devleti'nde kale teşkilatına genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, *7*(7), 1-12.

Bayındır, A. (1999). Osmanlı'da yargının işleyişi. G. Eren (Ed.), *Osmanlı-6* içinde (s. 429-446). Yeni Türkiye Yayınları.

Baykara, T. (2022). Kaza. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 25, 119-120.

Bayraktar, A. (1997). *Kastamonu şer'iyye sicil defteri 429-19 nolu H. 1124-1125 tarihli*. [Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.

Bazna, A. Y. (2021). *Osmanlı taşra idaresi: Kastamonu örneği (1839-1876)*. [Doktora Tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi.

Behçet, M. (1998). *Kastamonu eski eserleri (Kastamonu asar-ı kadimesi)*. Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları.

Bülbül, M. (2020). *Osmanlı imparatorluğu'nda tekke ve zâviyeler: Diyarbakır Hasan padişah (balıklı) tekkesi örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hitit Üniversitesi.

Candan, A. (2010). İslâm hukukunda yemin ve ahlakilik. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 15, 431-452.

Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Anka Yayınları.

Çağlar, M. A. (2019). *İslâm hukukunda akitlerde satış bedeli (semeniyet)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Çifçi, F. (2006). *Kastamonu câmileri-türbeleri ve diğer tarihi eserler-1*. (3. Basım). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çolak, M. (2016). İslâm muhakeme hukukunda şahitlik ve hükümleri. *Ercincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 85-104.*

Dağsever, V. İ. (2017). *2 Numaralı Kastamonu şer'iyye sicilinin transkripsiyon ve değerlendirilmesi (H. 1084-1087/M. 1673-1677)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Dağsever, V. İ. (2024). *Kastamonu vakıfları (13.-16. Yüzyıl)"*. [Doktora Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Danık, S. (2021). Osmanlı devleti'nde 1704 yılı sikke tashihi ve fiyatlara etkisi. *Journal of Universal History Studies*, *4*(2), 178-211.

Darkot, B. (1977). Kastamonu. *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 6, 399-403.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2019). *Câmi ve hayat*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara.

Doğan, İ. (2019). Klasik dönem Osmanlı mahkemeleri. *Kafdağı Dergisi*, *4*(2), 194-217.

Döşemetaş, Ö. (2019). *Şer'iyye sicillerine göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kastamonu kazâsı (1725-1750)*. [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Duman, A. (1994). *Şer'iyye sicillerine göre 18. yüzyılda Kastamonu'da günlük hayat (1115 tarihli Kastamonu şer'iyye sicilinin kataloğu*). [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Ekici, E. (2018). *21 numaralı Kastamonu şer'iyye sicili'nin (1-104) sayfaları arası transkripsiyonu ve değerlendirmesi (h. 1128-1129/m. 1716/1717)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Ekinci, E. B. (2005). Osmanlı devleti'nde mahkemeler ve kadılık müessesesi literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3*(5), 417-439.

Ekinci, E. B. (2012). *Osmanlı hukuku*. Arı Sanat Yayınları.

Emecen, F. (2017). *Osmanlı imparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi (1300-1600)*. 3. Basım. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Erdoğdu, A. (2018). *Kastamonu kültürü 1(folklor)*. Kastamonu.

Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı şehrindeki "mahalle"nin işlev ve nitelikleri üzerine. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 4, 69-78.

Ergenç, Ö. (1995). *Osmanlı klasik dönemi kent tarihçiliğine katkı. XVI. yüzyılda Ankara ve Konya.* Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.

Ergenç, Ö. (1999). Osmanlı klasik düzeni ve özellikleri üzerine bazı açıklamalar. G. Eren (Ed.), *Osmanlı-4* içinde (s. 32-39). Yeni Türkiye Yayınları.

Erkek, M. S. (2016). Osmanlı toplumunda bir psikolojik şiddet ve mahremiyete saldırı aracı olarak küfür. *Tarih Okulu Dergisi*, 28, 223-247.

Ertuğ, H. N. (2015). Şeriyye sicillerine göre hicri 1137 (1724-25) yılı İstanbul'unda Osmanlı konutu / menzili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *10*(2), 129-142.

Eyüpgiller, K. K. (2009). Kastamonu hamamları envanteri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 7, s. 149-164.

Gedikli, F. (2005). Osmanlı hukuk tarihi kaynağı olarak şer'iyye sicilleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3*(5), 190-191.

Gül, A. (2013). Osmanlı taşrasında suç ve suçlular (1919 ocak ayı Erzincan sancağı örneği). *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *17*(1-2), 1-29.

Güler, İ. (2000). XVIII. yüzyılda Osmanlı esnaf ve zanaatkârları ve sorunları üzerine gözlemler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(2), 121-158.

Günay, R. (2012). Şer'iye sicillerinde mülk alışverişleri: Kullanılan usul ve dil. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 15-24.

Gür, F. (2019). *Kastamonu çeşmeleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.

Güzey, A.R. (2001). *Şer'iyye sicillerine göre XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında Kastamonu*. [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Güzey, A.R. (2018). Kastamonu şehrine Türk iskanı ve şehrin kısa bir tarihi değerlendirmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, *11*(35), 39-63.

Halaçoğlu, Y. (2014). *XIV-XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Hızlı, M. (2004). Anadolu'daki Osmanlı medreseleri: Bir icmal. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *2*(4), 371-409.

İbret, Ü.; Aydınözü D. ve Uğurlu M. (2015). Kastamonu şehrinde kültür ve inanç turizm. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 32, 239-269.

İnalcık, H. (1943). Osmanlı tarihi hakkında mühim bir kaynak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 89-96.

İnalcık, H. (1995). Eyâlet. *TDV İslâm Ansiklopedisi. 11, 548-550.*

İnalcık, H. (2011). *Osmanlı idare ve ekonomi tarihi.* İSAM Yayınları.

İnalcık, H. (2015). *Osmanlı imparatorluğu klasik çağ* (1300-1600). 20. Basım. Yapı Kredi Yayınları.

İnebolu Kaymakamlığı. http://www.inebolu.gov.tr/istiklal-madalyasi 16.11.2021.

İpşirli, M. (1994). Dersiâm. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 9, 185-186.

İpşirli, M. (2013). Osmanlı devlet teşkilatı. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi-1* içinde (s. 221-246). İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları.

İyice, S. (1992). Bedesten. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5, 302-311.

Kal'a, A. (1995). Esnaf. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11, 423-430.

Kalender, S. (2018). *Şer'iyye sicillerine göre Ankara'da kölelik müessesesi (1724-1751).* [Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Kankal, A. (2004). *Türkmen'in kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. yüzyıllar arası şehir hayatı)*. Zafer Matbaası.

Kavaklı, S. (2005). *929/A numaralı nefy defterinin (1826/1833) transkripsiyon ve değerlendirilmesi.* [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Kavaklı, S. (2011). *XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Amasya (şer'iyye sicillerine göre)*. [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Kavaklı Kundakçı, S. (2017). "Mahalle baskısı" bağlamında Osmanlı taşrasında cinsel suçlar (1624-1650*). Karadeniz Araştırmaları*, *14*(54), 153-170.

Kavaklı Kundakçı, S. (2020). Osmanlı döneminde Kastamonu mahalleleri. F. Ü. Açıkgöz ve H. Doğan (Eds.), *Osmanlı tarihi coğrafyası üzerine araştırmalar* içinde (s. 215-256). Berikan Yayınevi.

Kaya, A. (2008). 17. yüzyıl Bursa şer'iye sicillerinin İslâm aile hukuku açısından tahlili. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, *17*(1), 81-107.

Kayar, B. (2020). Osmanlı yargı teşkilatında nâib. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1, 189-234.

Kazıcı, Z. (1989). Alay. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2, 347-348.

Keleş Usta, G. (1994). *Anadolu Osmanlı dönemi mimarisinde mekân analizi: Han ve kervansaray yapılarında uygulama*. [Doktora Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Koç, M. (2017). *Osmanlı hukukunda ta'zir suç ve cezaları*. [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Köprülü, M. F. (2005). *İslâm ve Türk hukuk tarihi araştırmaları ve vakıf müessesesi*. Akçağ Yayınları.

Küçükkömürcü, B. (2005). *Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapıları ve günümüzdeki alışveriş merkezleri üzerine bir inceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Kütükoğlu, M. (1992). Berât. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5, 472-473.

Kütükoğlu, M. (1992). Buyruldu. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6, 478-480.

Kütükoğlu, M. (1995). Ferman. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12, 400-406.

Kütükoğlu, M. (2013). Osmanlı iktisadi yapısı. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi-1* içinde (s. 513-649). İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları.

Maden, A. (2014). *41 Numaralı Kastamonu şer'iyye sicilinin (H. 1160 / M. 1747 – 1748) transkripsiyonu ve değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Maden, A. (2024). 41 Numaralı Kastamonu şer'iyye siciline göre Kastamonu sancağı'nın 1747 yılı idari teşkilatında yer alan görevliler. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *11*(2), 1075-1099.

Maden, A. (2024). Şer'iyye sicillerine göre Kastamonu sancağı'ndaki eşkıyalık olayları (1699-1716). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *11*(3), 1542-1565.

Maden, F. (2004). *18. Yüzyılın sonlarında Kastamonu (Şeriye sicillerine göre)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Maden, F. (2012). *XVIII. Yüzyılın sonlarında Kastamonu.* Roza Yayınları.

Maden, F. (2016). *Seyyahların gözüyle Kastamonu*. Roza Yayınları.

Oğuz M. ve Akgündüz A. (1998). Hüccet. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 18, 446-450.

Oğuzoğlu, Y. (1994). Dizdâr. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 9, 480-481.

Ortaylı, İ. (1994). *Hukuk ve idare adamı olarak Osmanlı devletinde kadı.* Turhan Kitabevi Yayınları.

Ortaylı, İ. (2001). Kadı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24, 69-73.

Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı toplumunda aile*. 6. Basım. Cedit Neşriyat.

Ortaylı, İ. (2017). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. 12. Basım. Timaş Yayınları.

Oruç, R. E. (2011). *İslâm hukukunda deyn.* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi

Öktem, N. (2017). *XVIII. Yüzyıl Galata terekelerine göre Osmanlı'da kitap kültürü*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Özkaya, Y. (2001). XVIII. Yüzyılın ortalarında Kastamonu sancağı. *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000)*, 3-8.

Özay, H. (2018). İslâm miras hukukunun özellikleri. *İslâm Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 203-224.

Öztürk, M. (2019). Osmanlı devletinde hayvancılığın iktisadi boyutu. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 28-44.

Öztürk, T. (2002). Osmanlılarda narh sistemi. *Türkler*. 10, 1594-1615.

Öztürk, Y. (2014). *Osmanlı hâkimiyetinde Kefe*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü (3 cilt)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pamuk, Ş. (2002). Kuruş. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26, 458-459.

Sahillioğlu, H. (1995). Esedi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11, 368-369.

Sak, İ. (1992). *Şer'iye sicillerine göre sosyal ve ekonomik hayatta köleler (17. ve 18. yüzyıllar)*. [Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Sezen, T. (2017). *Osmanlı yer adları*. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şahin, İ. (2001). Kastamonu. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24, 585-588.

Şahin, İ. (2001). Sancak. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36, 97-99.

Şahinalp, M. S. ve Günay, V. (2012). Osmanlı şehircilik kültüründe çarşı sisteminin lokasyon ve çarşı içi kademelenme yönünden mekânsal analizi. *Milli Folklar Uluslararası Kültür Dergisi,* 93, 149-168.

Şimşek, A. (2018). *18. Yüzyıl Konya şer'iyye sicilleri bağlamında Osmanlı kadınlarının miras hukuku meseleleri (1750-1800)*. [Doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Şimşek, M. (2018). Osmanlı devleti'nde nakîbü'l-eşrâflık müessesesi ve bu müessseseye bağlı kaymakamlıklar (19. yüzyıl). *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19, 401-431.

Şener, A. (1998). Âbık. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 1, 306-307.

Taş, H. (2008). Osmanlı kadı mahkemesindeki şühûdü'l-hal nasıl değerlendirilebilir?. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 33-35.

Taşkıran, E. (2022). *Türk yönetim tarihinde iş ahlakı ve ahilik geleneği: Lonca teşkilatının günümüz esnaf örgütlenmesine etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmed Bey Üniversitesi.

Tepe, G. (2019). *Türk hamam kültürü, hamamlarda kullanılan eşyalar ve çini sanatına uyarlanması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.

Turan, R. (1989). Selçuklular döneminde Kastamonu. *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler (19-21 Ekim 1988)*, 1-6.

Turan, R. (2001). Kastamonu'nun Türkler tarafından fethi ve iskânı. *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000)*, 1-2.

Türk Tarih Kurumu. *Tarih çevirme kılavuzu*. https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu. 20.11.2022.

Uğur, Y. (2010). Şer'iyye sicilleri. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 39, 8-11.

Uysal, İ.N. (2017*).* Lâkaplar üzerine bir araştırma: Karamanoğlu Mehmed Bey Üniversitesi örneği. *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (20-28 Nisan 2017)*, 389-396.

Uzunçarşılı, İ.H. (2014). Berat. *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 2, 523-524.

Uzunçarşılı, İ.H. (2014). *Osmanlı devleti'nin ilmiye teşkilatı*. 4. Basım. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, M. A. (1999). Osmanlı devleti'nde merkezi otorite ve taşra teşkilatı. G. Eren (Ed.), *Osmanlı-6* içinde (s. 111-122). Yeni Türkiye Yayınları.

Ünlü, E. (2012). *Klasik dönem Osmanlı devleti tımar sisteminin taşra idaresine etkisi.* [Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Varlık, M. Ç. (1991). Anadolu eyâleti. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 3, 143-144.

Yakupoğlu, C. (2023). *Kuzeybatı Anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi (XIII-XV. yüzyıllar)*. Gazi Kitabevi.

Yakupoğlu, C. (2010). *Bartın vakıfları (1214-1514)*. Bartın Valiliği.

Yakupoğlu, C. (2014). Kastamonu adının ortaya çıkışını anlatan en eski kaynak: Saltuknâme. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Refik TURAN Özel Sayısı (Eylül), *5*(16), 200-220.

Yakupoğlu, C. (2017). Kastamonu- Taşköprü'de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan medresesi ve camii. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *36*(61), s. 41-64.

Yakupoğlu C. ve Musalı N. (2018). Çobanoğulları uc beyliği dönemine ait gideros fetihnâmesi (683 / 1284): Çeviri ve değerlendirme. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *37*(63), 77-133.

Yakupoğlu C. ve Musalı N. (2022). *Kastamonu beylerinin mektupları*. Matsa Basımevi.

Yakupoğlu, C. (2023). Selçuklu beylerbeyi Yavlak Arslan'ı kim öldürdü?. Orçun Nalezen ve Şerif Demir (Eds.), *Kastamonu Tarihi Araştırmaları* içinde (s. 83-116). Berikan Yayınevi.

Yaman, T.M. (1995). *Kastamonu tarihi*. Kastamonu Abdurrahman Paşa Vakfı Eğitim Yayınları.

Yavuz, M. (2023). *Kastamonu medreseleri ve uleması*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Yediyıldız, B. (1982). XVIII. Yüzyılda vakıf teşkilatı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. M.Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, 171-190.

Yediyıldız, B. (2013). Osmanlı toplumu. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı devleti ve medeniyeti tarihi-1* içinde (s. 441-510). İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları.

Yerli, V. (2021). *Trabzon şer'iyye sicillerine göre 17. yüzyılın sonlarında miras davaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Yurtseven, Y. ve Çevik, N. (2020). İslâm muhakeme hukuku ve klasik dönem Osmanlı uygulamasında yemin müessesesi. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *8*(15), 1-24.

Yücel, Y. (1963). Kastamonu'nun ilk fethine kadar Osmanlı-Candar münasebetleri (1361-1392). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 133-144.

Yücel, Y. (1993). Çobanoğulları. *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 8, 354-355.

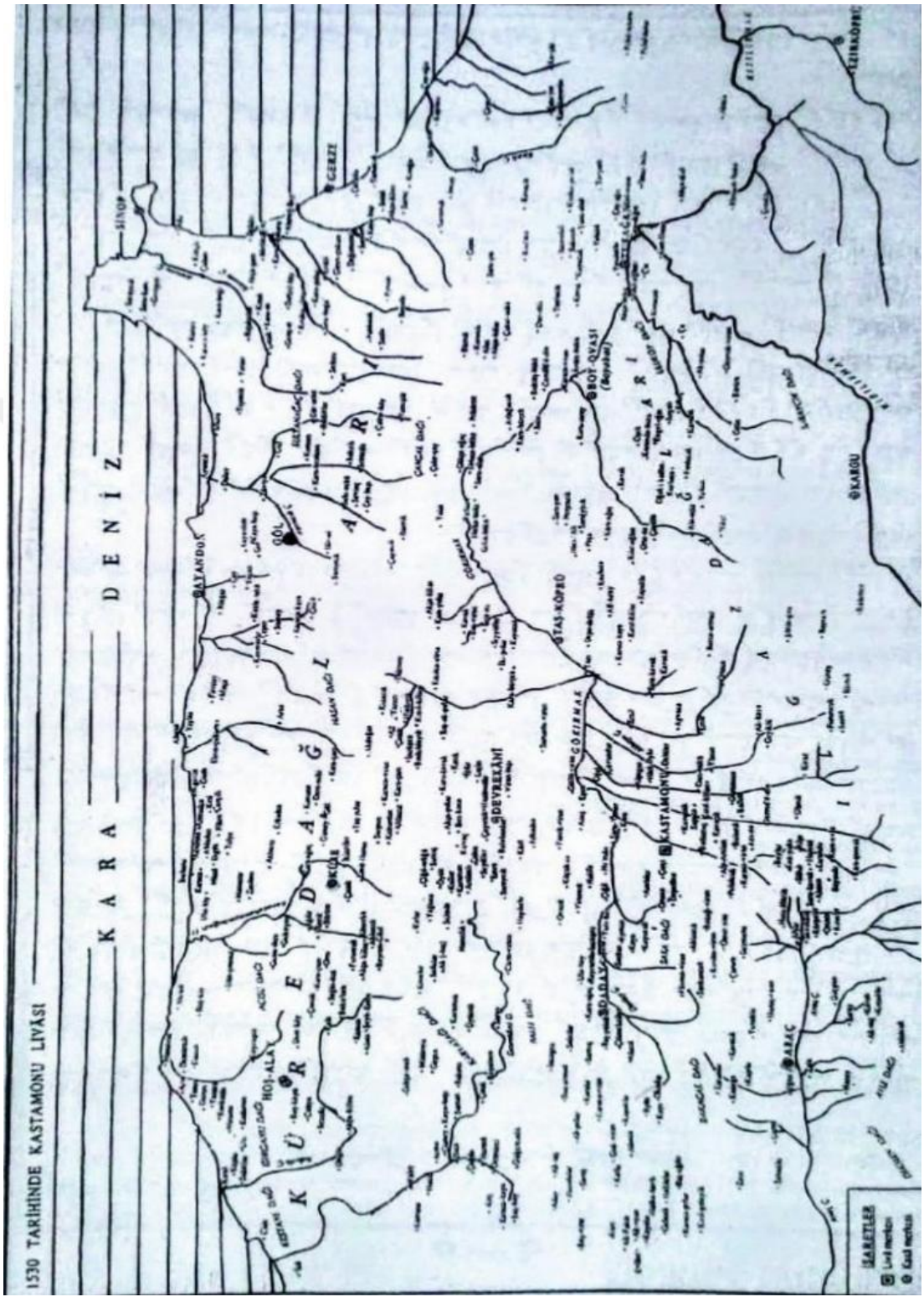
Yıldırım, A. (2018). İslâm hukukunda cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen hetk-i ırz (tecavüz) suçunun cezası ve Kur'an ceza ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 47, 225-261.

Yıldız, K. (2019). Osmanlıda icâreteynin başlangıç tarihi meselesi: İlk uygulamalara dair tespitler. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 2, 25-46.

Yiğit, İ. (2020). Divan. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1, 333-334.

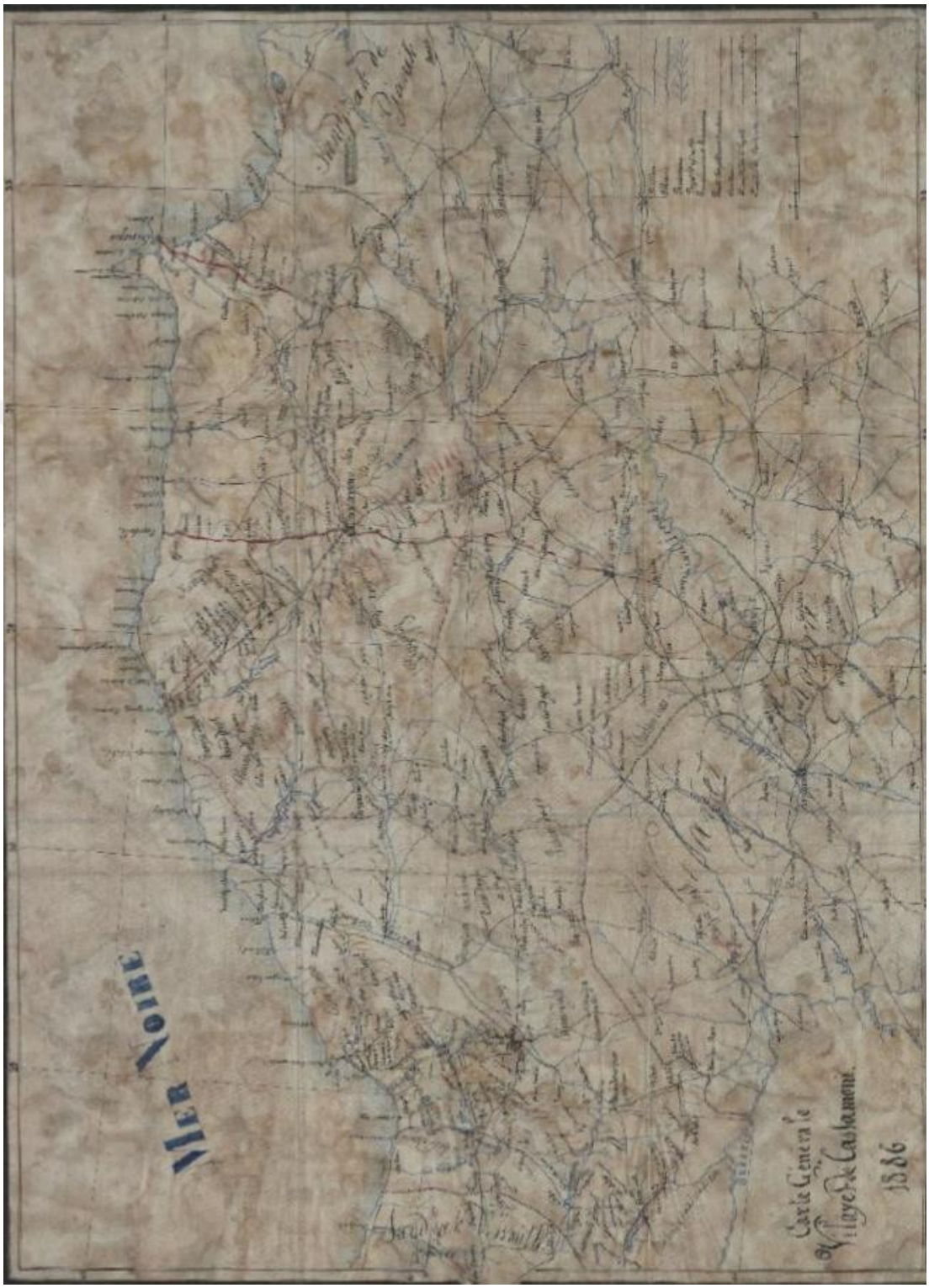
EKLER

EK A. 1530 Tarihinde Kastamonu Sancağı

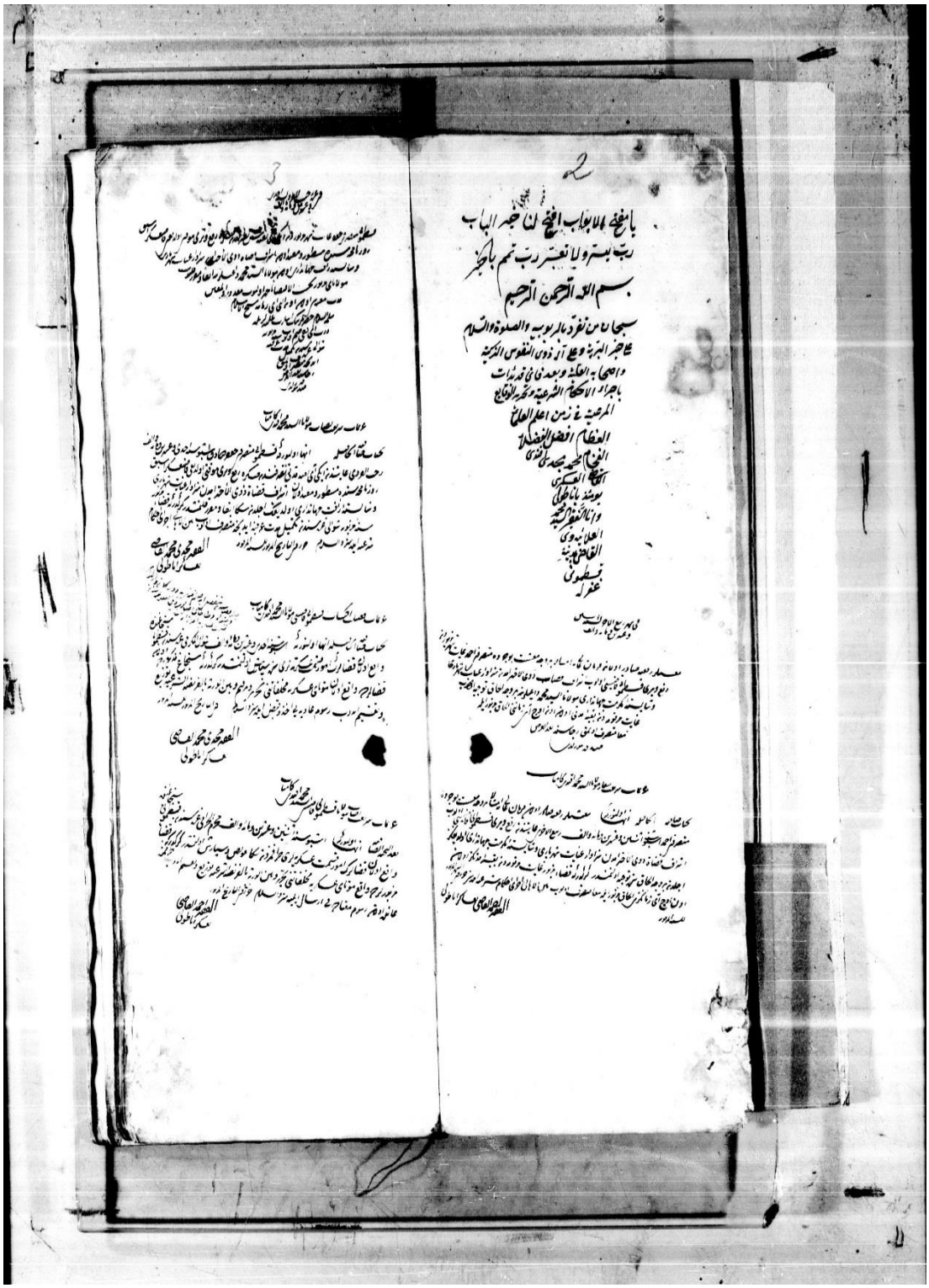
Kaynak: Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 475.

EK B. Kastamonu Vilâyeti Genel Haritası

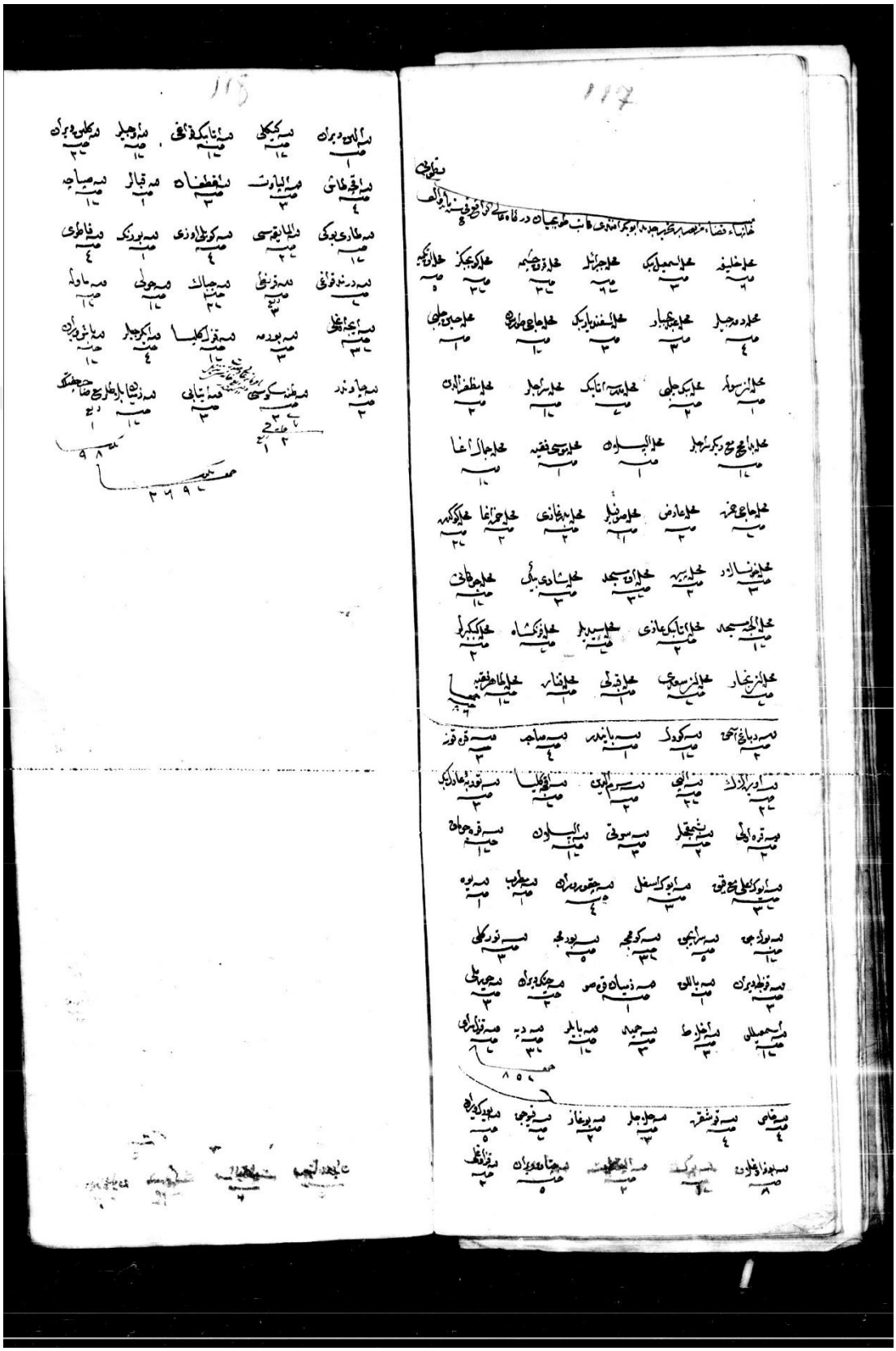
Kaynak: Döşemetaş, *a.g.t.*, s. 476.

EK C. Anadolu Kazaskeri Tarafından Gönderilen Kadı Atama Kaydı

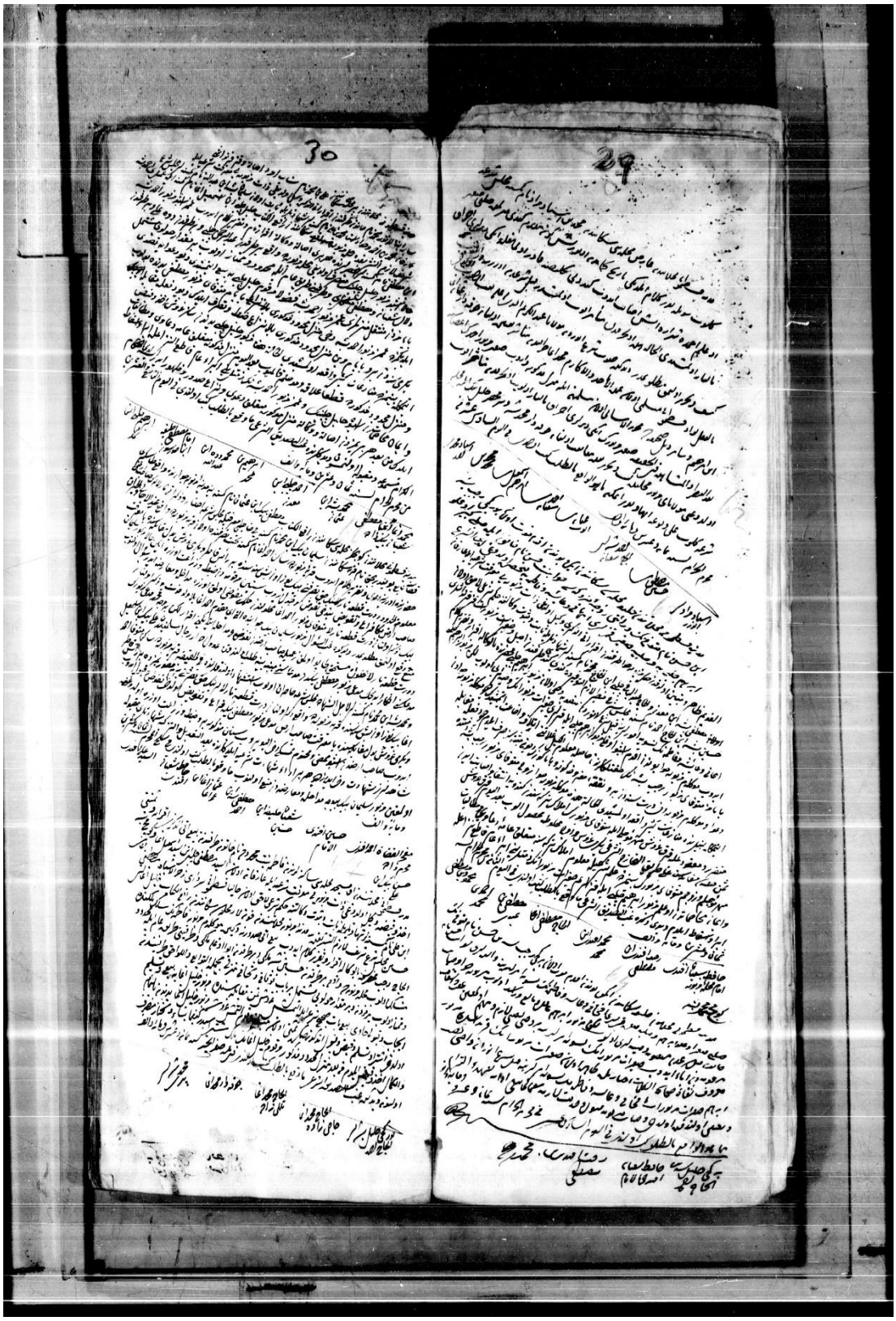
Kaynak: **BOA. MŞH. ŞSC.d**. 5646, s. 2, 3.

EK D. Kastamonu Mahalle ve Nahiyelerine Ait Bir Tevzî Kaydı

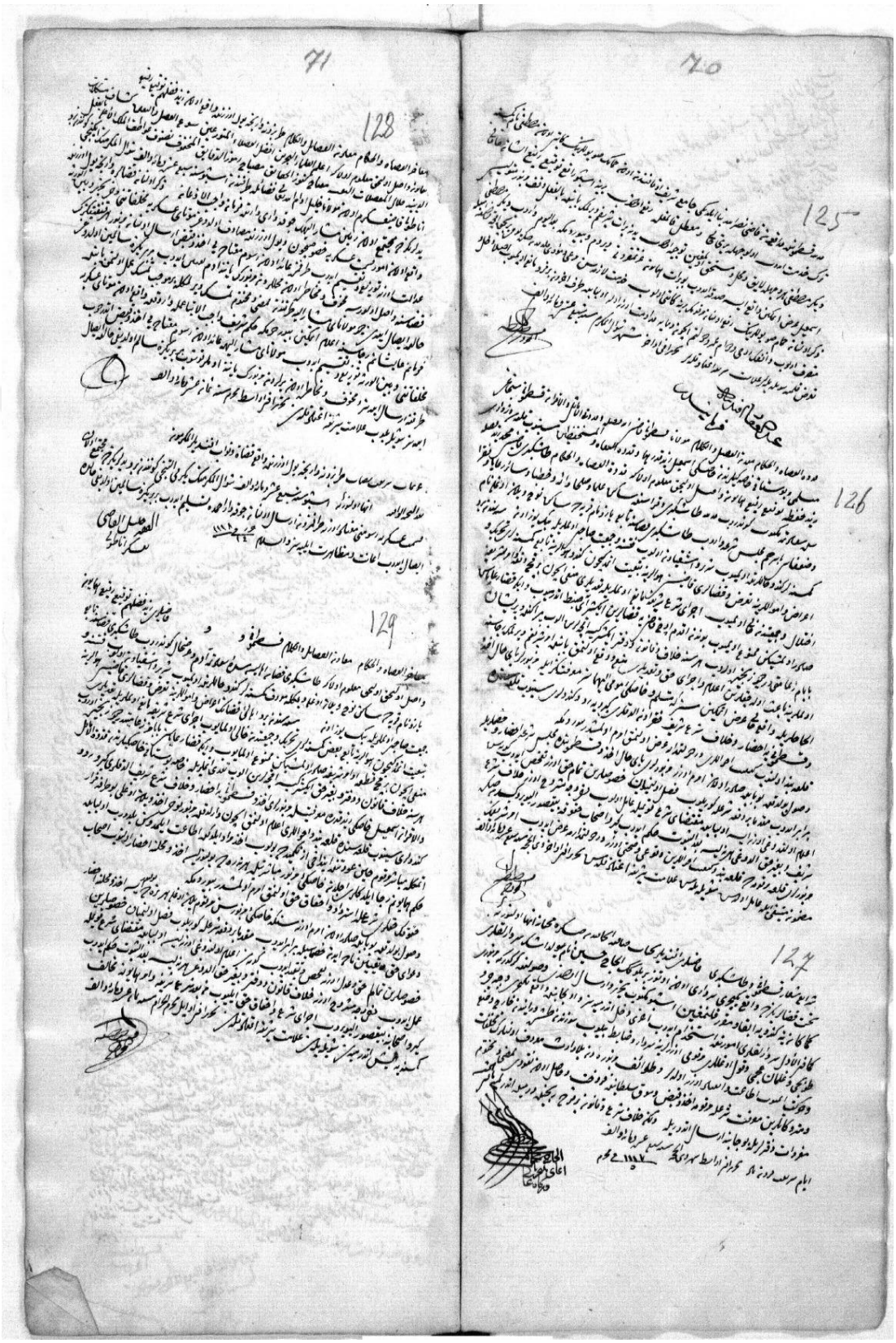
Kaynak: **BOA. MŞH. ŞSC.d. 5650**, s. 117, 118.

EK E. Keşif, İbra, Vasi Nasbı, Arazi Anlaşmazlığı, Satış Konulu Kayıtlar

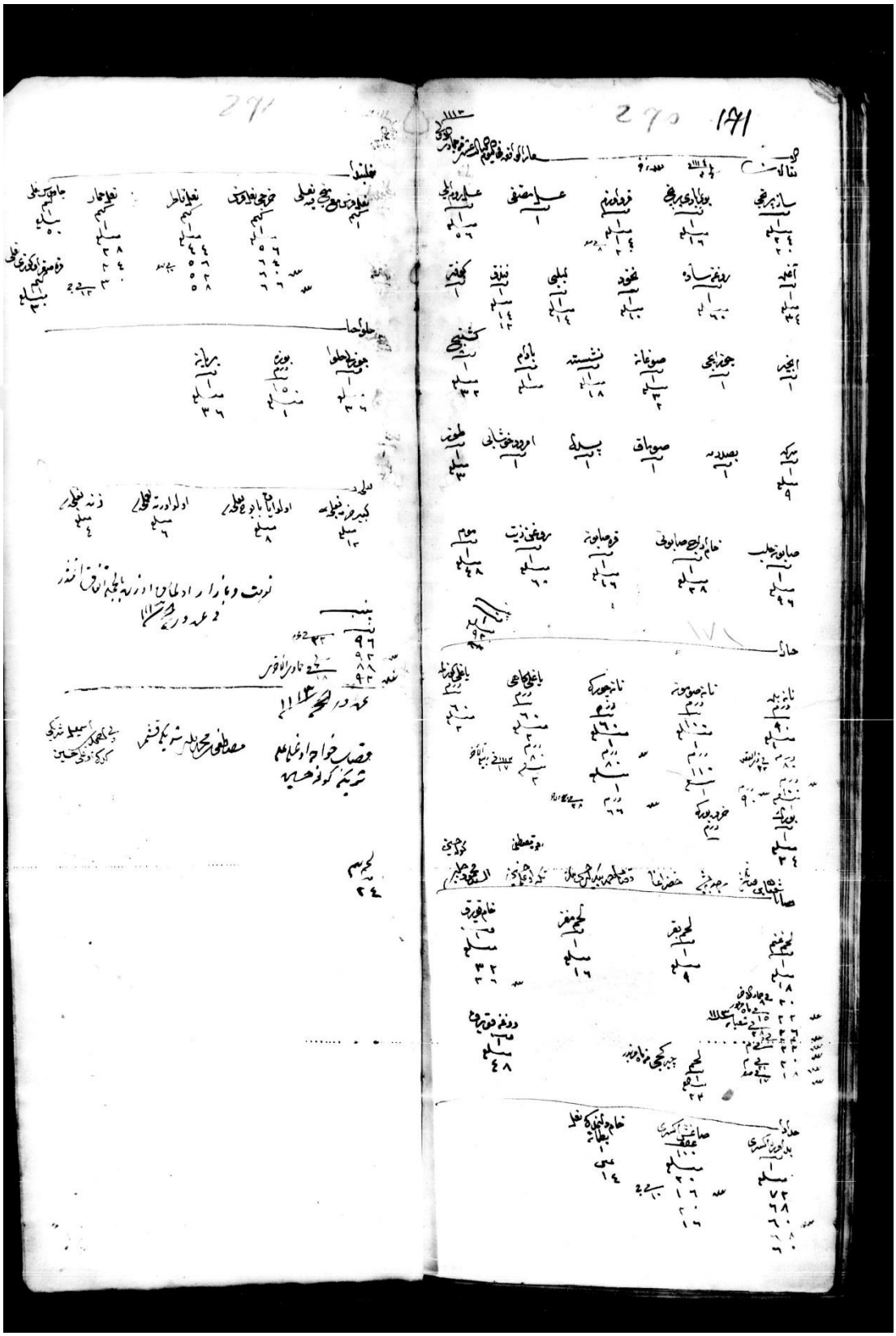
Kaynak: **BOA. MŞH. ŞSC.d. 5657**, s. 29, 30.

EK F. Merkezden Gönderilen Ferman, Berat ve Mektup Kayıtları

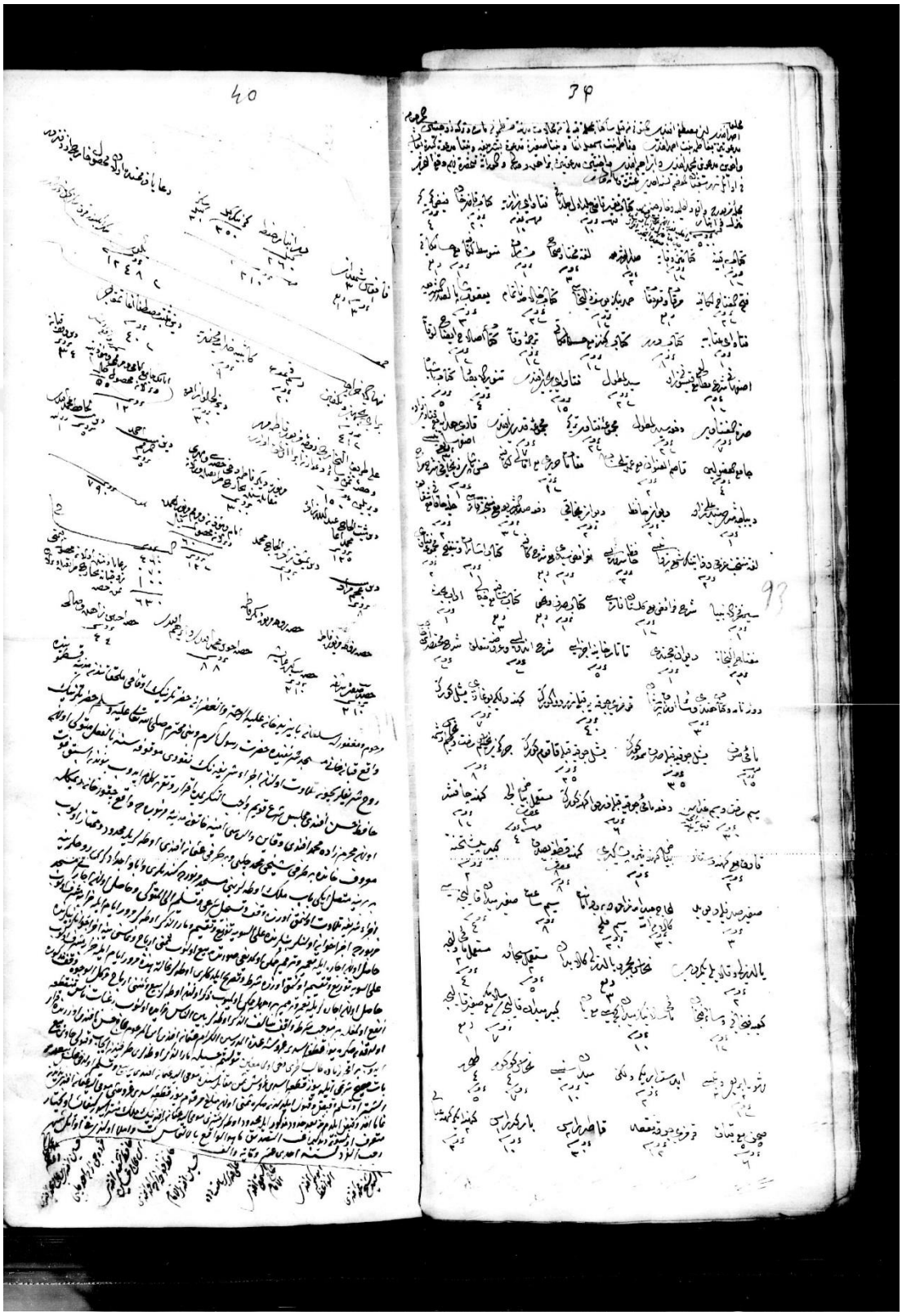
Kaynak: **BOA. MŞH. ŞSC.d. 5653**, s. 70, 71.

EK G. Narh Kaydı

Kaynak: **BOA. MŞH. ŞSC.d. 5647**, s. 270, 271.

EK H. Tereke Defteri ve Satış Hücceti Kaydı

Kaynak: **BOA. MŞH. ŞSC.d. 5646**, s. 39, 40.

EK I. Kastamonu'daki Tarihi Yapılarla İlgili Görseller[2736]

Görsel I 1 Yakup Ağa Külliyesi

Görsel I 2 İsmail Bey Külliyesi

[2736] Bu görsellerin tamamı 23.07.2024 tarihinde Ali Maden tarafından çekilmiştir.

EK I'nın Devamı

Görsel I 3 Atabey Gazi Camii

Görsel I 4 Nasrullah Kadı Camii

EK I'nın Devamı

Görsel I 5 Kurşunlu Han

Görsel I 6 Cem Sultan Bedesteni

EK I'nın Devamı

Görsel I 7 Kastamonu Kalesi

Görsel I 8 Nasrullah Köprüsü

EK I'nın Devamı

Görsel I 9 Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi

Görsel I 10 Atabey Gazi Türbesi

EK I'nın Devamı

Görsel I 11 Frenkşah Hamamı

Görsel I 12 Dede Sultan Hamamı